

PONTIFICIA UNIVERSITAS GREGORIANA

INSTITUTIONES PHILOSOPHICAE

AD NORMAM DOCTRINAE

ARISTOTELIS ET S. THOMAE AQUINATIS

AUCTORE

PIO DE MANDATO SOC. IESU

IN PONTIFICIA UNIVERSITATE GREGORIANA OLIM PROFESSORE

VOLUMEN ALTERUM

complectens Cosmologiam, Psychologiam et Theologiam naturalem

EDITIO QUARTA

accurate expolita

a P. CAROLO BOYER S. I.

IN EADEM UNIVERSITATE PHILOSOPHIAE LECTORE



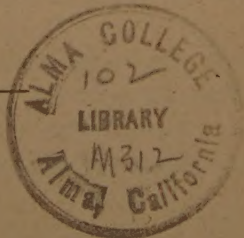
Property of

CLGA

Please return to

Graduate Theological

Union Library



ROMAE

APUD AEDES UNIVERSITATIS GREGORIANAE

in « Via del Seminario, 120 »

222571

PROLEGOMENA (1)

1. Philosophiae naturalis obiectum et definitio. Philosophia naturalis, quae etiam *Scientia Naturalis* et graeco nomine *Physica* dicitur, in eo est, ut entium, quae sensibus nostris subsistere percipimus in hac adspectabili mundi machina, naturas, proprietates caeteraque accidentia speculetur. Eius igitur obiectum vocari potest a) *ens sensibile*, quia sensibus perceptibile est; b) *ens mobile*, quia ad hoc ut sensibus percipiatur, aliqua specie motus proprie dicti praeditum sit necesse est; c) *ens materiale*, quia tantum ratione principii potentialis intrinseci, quod materia dicitur, esse potest susceptivum motus; d) *ens naturale*, quia *natura* stricto sensu accepta definitur; *principium motus et quietis in eo in quo est*; e) *ens corporeum*, seu *corpus physicum*, quia omnis motus proprie dictus supponit in subiecto mobili quantitatem dimensionem, haec autem radicitur in materia. Quibus positis, patet Philosophiam naturalem apte definiri posse scientiam de ente mobili.

2. Philosophia naturalis est scientia specialis. Nam ratione sui obiecti, quod est ens mobile, in cuius definitione cadit materia sensibilis, distinguitur tum a *Metaphysica proprie dicta*, cuius obiectum est ens in quantum ens atque entis

(1) Curanti mihi hanc quartam editionem alterius voluminis Institutionum cl. P. DE MANDATO, nonnisi pauca mutanda vel addenda esse visa sunt. C. B.

principia, quae abstrahunt a quacumque materia, sive individuali, sive sensibili, sive intelligibili (Philos. prim. nn. 4 et 5); tum a *Mathematica* cuius obiectum sunt dimensiones et numeri, in quorum definitionibus non cadit materia sensibilis, quum abstrahant a materia sive individuali sive sensibili. Quocirca, quemadmodum in Logica Maiori (n. 290) agentes de divisione scientiarum diximus, obiectum proprium Philosophiae naturalis in infimo gradu abstractionis consistit, quum abstrahat tantum a materia individuali. Attamen hic abstractionis gradus sufficit ad eam immobilitatem et universalitatem eius obiecto tribuendam, quae a scientia postulatur.

3. *Nota.* Posset quidem, iuxta ea quae nunc dicta sunt, dividi philosophia naturalis, in scientiam de ente mobili, in quantum vel non vivit, vel a vita praescindit, et in scientiam de ente mobili vivente, in cosmologiam scilicet et in psychologiam. Quum autem scientia de vivente, ut eam tractabimus, de humana anima, quae spiritualis est, praecipue agat, ut pars metaphysicae specialis a nobis habebitur. Igitur nomine philosophiae naturalis solam cosmologiam intelligemus.

PHILOSOPHIA NATURALIS

SEU

COSMOLOGIA

Philosophiam naturalem seu Cosmologiam eo ordine pertractabimus, ut in priori Tractatu de Ente mobili seu corporeo in communi considerato agamus, in altera vero de eius proprietatibus et individuatione, in tertia tandem parte de Natura deque eius finalitate et activitate. Questiones vero de mundi creatione, conservatione aliasque hisce affines, quum respiciant processum et dependentiam entis in quantum entis a Suprema eius Causa, Theologiae Naturali reservamus.

TRACTATUS PRIMUS

DE ENTE MOBILI IN COMMUNI

In hoc priori Cosmologiae Tractatu, post demonstratam essentialem compositionem entis mobilis seu corporei; de eius intrinsicis principiis, deque generatione, corruptione, et mixtione disseremus. Tum, adversariorum sentiis de corporum constitutione fideliter propositis et refutatis, de materia et forma penitius agemus.

QUAESTIO I.

DE ESSENTIALI COMPOSITIONE ENTIS MOBILIS

In hac quaestione quaedam tanquam evidētia supponimus, nempe corpora, seu substantias extensione praeditas, existere et moveri saltem secundum aliquam speciem motus stricte dicti (cfr. Log. n. 201. IV.).

THESIS I.

De essentiali ratione entis mobilis seu corporei est intrinseca compositio ex actu et potentia substantialibus, videlicet ex forma substantiali et materia prima (1).

4. **Praenotiones.** — I. Nomine *entis mobilis* seu *corporis* intelligimus id quod omnes homines intelligunt nomine *corporis* videlicet quodlibet ex innumeris entibus materialibus, quae hunc universum adspectabilem constituunt, nobis non exclusis, extensa, aliquo ex sensibus externis perceptibilia, quae moventur vel moveri possunt sive motu locali, sive multis aliis motus speciebus, vel accidentalibus puta alterationis, augmenti, decrementi, vel substantialibus nempe generationis et corruptionis substantiae eorum.

II. Nomine *materiae primae* intelligimus subiectum primum mutationum substantialium, quod ante et post mutationem remanet. Omnibus enim compertum est, quum entia corporea transmu-

(1) Doctrina peripatetica de corporum constitutione vocari etiam solet **HYLEMORPHISMUS** ab ὕλη *materia* et μορφή *forma*.

tantur substantialiter, ex. gr. quum cibus convertitur in carnem, lignum combustum resolvitur in cinerem, fumum et alia, semper remanere id quod est subiectum primum harum mutationum; hoc vocamus *materiam primam*.

III. Nomine *formae substantialis* intelligimus actualitatem seu perfectionem, qua ens corporeum constituitur in una vel alia specie substantiae corporeae, puta oxygenii, hydrogenii, plantae, hominis.

Sic explicato QUID NOMINIS corporis, *materiae primae, formae substantialis*, in decursu tractationis explicabimus QUID REL.

5. Probatur. — I. Quidquid in linea sua essentiae non est compositum ex actu et potentia substantiali. est actus in suo ordine purus, videlicet est ipsa perfectio subsistens sui ordinis et ideo est immultiplicabile. Atqui nullum ens mobile est ipsa perfectio subsistens sui ordinis, et quamvis aliquod ens mobile possit esse unicum in sua specie, tamen non repugnat ut multiplicetur. Ergo de essentiali ratione entis mobilis est intrinseca compositio ex actu et potentia substantiali. Maior constat ex Philos. Prima, Thes. 13. et Corollariis. Minor est evidens. Ergo stat consequentia.

Confirmatur. Quaecumque numero sunt plura, debent esse inter se distincta. Iamvero dupliciter tantum contingere potest distinctio in his quae in ratione quadam univoca conveniunt, vel quia unum differt ab alio per aliquam differentiam specificam, sicut species numerorum differunt inter se, vel quia recipiuntur in diversis receptivis seu subiectis, sicut albedo quae est in una columna differt ab albedine, quae est in alia columna. Atqui si essentia aliqua invenitur in pluribus individuis secundum totam suam rationem, videlicet usque ad ultimam differentiam specificam, in tantum potuit ita multiplicari in quantum in sua ratione importat duplex principium, unum activum, aliud passivum, ita ut id quod habet rationem actus inveniat in eadem linea essentiae correspondentem potentiam in qua recipiatur. Quare potentia pure passiva dum multiplicatur, hoc ipso multiplicantur actus correspondentes totidem receptivis mere potentialibus et per hoc multiplicantur individua participantia eandem essentiam specificam. Porro talis multiplicabilitas locum habet in entibus mobilibus, quae vocamus corpora. Haec enim habent tales essentias, quae de facto inveniuntur multiplicatae in pluribus individuis, puta mineralia, plantae, animalia, quorum unaquaeque species invenitur multiplicata in pluribus individuis numero tantum distinctis, in quibus singulis verificatur integra ratio essentiae specificae. Et quamvis

existeret aliquod corpus unicum in sua specie, tamen esset omnino possibilis multiplicatio plurium individuorum in tali specie, quia illud corpus non esset ipsa perfectio subsistens sui ordinis.

II. De essentiali ratione entis mobilis est exigentia partium extra partes continuas, quarum actualitas habetur per quantitatem. quae est accidens proprium entis mobilis. Atqui id quod in linea essentiae est actus per se subsistens omnino a se excludit partes extra partes. Ergo ad ipsam essentialem rationem entis mobilis pertinet compositio ex potentia et actu. *Prob. min.* Quod partes quantitativas habet, non solum nequit esse infinitum simpliciter, sed neque secundum quid in ratione actus, nempe in aliquo ordine particulari essentiae seu perfectionis mixtae: ex partibus enim integrantibus, quae continentur intra limites alicuius totius quanti, quod debet esse in aliqua specie determinata magnitudinis, numquam exurgere potest ens in ratione actus neque simpliciter neque secundum quid infinitum. Atqui id quod in linea essentiae est actus per se subsistens est infinitum secundum quid in ratione actus, cum sit ipsa perfectio subsistens sui ordinis. Ergo id quod in linea essentiae est actus per se subsistens omnino a se excludit partes extra partes (cfr. Ont. nn. 56. 58.).

III. Dantur verae mutationes substantiales, in quibus habemus *in termino a quo* subiectum aliquod actuatum secundum unam rationem substantialem, puta oleris, et *in termino ad quem* habemus idem subiectum actuatum secundum aliam rationem substantialem, puta carnis humanae. Iamvero, si in corporibus praeter principium activum seu formale non haberemus principium pure potentiale, quod sub diversis actibus substantialibus constituat corpora primo et simpliciter diversa, impossibiles essent verae mutationes substantiales. Ergo necessario admittendum est de essentiali ratione corporis physici esse intrinsecam compositionem ex actu et potentia, i. e. ex forma substantiali et materia prima.

Prob. mai. sel. dari veras mutationes substantiales. — a) ex facto nutritionis in viventibus. Vivens enim substantialiter differt a non vivente. Sed nutritio in hoc consistit quod aliquod alimentum non vivens assimilatur a vivente, id est, fit pars substantiae viventis et transit in substantiam viventem.

Ergo factum nutritionis manifestat esse mutationes substantiales.

b) ex formatione mixtorum. Mixtum habetur quando, per combinationem chemicam, ex duobus corporibus simplicioribus, fit novum corpus compositum, puta quando ex hydrogenio et oxygenio fit aqua, vel ex chloro et natrio fit sal. Porro talis mutatio est substantialis. Etenim mixtum substantialiter differt ab elementis quibus resultat, quod sic probatur. Ubi sunt aliae et aliae proprietates, ibi sunt aliae et aliae substantiae. Atqui aliae et aliae sunt proprietates mixti et proprietates componentium. Ergo mixtum substantialiter differt a suis componentibus. Maior patet, nam proprietas necessario sequitur ex essentia, unde ea quae proprietates vere diversas manifestant, non possunt eandem essentiam habere. Minor autem experientia constat. Mixtum enim exhibet proprietates quae nec in componentibus inveniuntur, nec ex mera additione vel associatione proprietatum elementorum explicari possunt. Dum v. g. sal alimenta condit et in aqua bene dissolvitur, eius elementa modo omnino diverso se habent: chlorum enim nocet organismo, et natrium violenter aquam decompōnit. Chimica multa exempla similia praebet.

Prob. min. Si in corporibus praeter principium formale non haberemus principium pure potentiale; haberemus principium aliquatenus potentiale, nempe iam simpliciter actuatum et in potentia tantum ad ulteriorem actum, quo adveniente, maneret adhuc primus actus. Sed id quod iam habet primum actum, iam est primo et simpliciter ens, videlicet *substantia*; quilibet autem actus superveniens enti in suo esse primo et simpliciter constituto est *accidens*. Ergo si in corporibus praeter principium activum seu formale non haberemus principium pure potentiale, impossibiles essent verae mutationes substantiales.

Quod argumentum est adeo evidens, ut antiqui naturales quidam, qui imaginationem transcendere non valentes posuerunt materiam primam non esse puram potentiam, sed habere proprium actum independentem a forma, logice negaverint dari substantias corporeas diversas, atque asseruerint omnia entia corporea accidentaliter tantum inter se differre omnesque

mutationes in mundo corporeo esse mutationes mere accidentales (cfr. Ont. nn. 110. 128.).

THESIS II.*

Omnis substantia composita ex actu et potentia substantiali est corpus.

6. **Praenotiones.** — Multiplices dari possunt descriptiones et definitiones corporis physici. Nam

I. Prouti consideratur *a*) modus quo corpus physicum se nobis manifestat et *b*) essentialis eius exigentia quantitatis dimensionis; apte describitur *id cui competit trina dimensio*. Etenim α) corpora vulgo vocantur illa entia, quae mediante suis accidentibus quomodocumque percipiuntur a sensibus. Porro ex omnibus accidentibus sensibilibus illud, quod communiter a sensibus percipitur, utpote horum *sensibile commune*, sunt dimensiones nempe quantitas dimensionis. Quod et experientia constat et ostenditur ex eo quod quantitas dimensionis est principium individuationis seu determinationis ceterorum accidentium sensibilibus, ut demonstrabimus (in q. de Quant.). Porro in hac ratione accidentis determinantis obiecta propria singulorum sensuum consistit *ratio sensibilis communis*, quod ideo *per se* percipi debet a pluribus sensibus quia est determinatio proprii obiecti istorum, videlicet quia est determinatio illorum accidentium sensibilibus, quae sunt propria obiecta uniuscuiusque sensus. Sic mediante colore percipitur a visu superficies alienius pomi, quae mediante sapore percipitur a gustu, et mediante resistentia percipitur a tactu. Insuper β) omne corpus physicum exigit trinam dimensionem ratione suae compositionis essentialis, ut infra ostendemus.

II. Prouti consideratur eius intrinseca compositio in linea essentiali, corpus physicum recte vocatur *substantia materialis*, intelligendo nomine materiae puram potentiam passivam, quae simul cum actu aliquo substantiali constituat primo et simpliciter substantiam corpoream. Ut enim mox demonstrabimus quidquid in linea essentiali substantialis constat ex potentia et actu, est necessario *corpus*.

III. Prouti corpus physicum consideratur ut intrinsece constitutum ex talibus principiis, ratione quorum variari ad sensum conspicitur et nunc uno modo, nunc alio se habere, apte dicitur *ens physicum seu naturale*; accipiendo nomen *natura* limitate et specialiter ad denotandum *principium motus aut quietis sensibilis in eo in quo est talis motus vel quies*.

IV. Eandem ob causam corpus dici potest etiam *ens mobile*. Ratione enim principiorum, ex quibus intrinsece constituitur corpus, est principium radicale et exigitivum motus sensibilis.

Nota. *Corpus mathematicum* vocatur ipsa trina dimensio, nempe aliqua figura solida considerata in abstractione a corpore physico, quod unice esse potest lungum latum atque profundum. Non enim potest actu dari corpus solidum, quod non sit vel aurum, vel lignum, vel aliquid huiusmodi.

7. Probatur thesis. — Omnis substantia, cui competit trina dimensio (i. e. extensio partium extra partes continuas), est corpus. Atqui omni substantiae compositae ex actu et potentia substantiali competit extensio partium extra partes continuas, seu trina dimensio. Ergo omnis substantia composita ex actu et potentia substantiali est corpus.

Prob. min. Substantia composita ex actu et potentia substantiali est multiplicabilis per hoc, quod principium potentiale (i. e. materia prima) admittit plures partes eiusdem rationis ita ut formae multiplicari queant non per differentias specificas, sed per numericam multiplicationem receptibilium eiusdem rationis. Sed materia quae admittit plures partes eiusdem rationis debet necessario constituere cum forma compositum, quod admittat plures partes eiusdem rationis. Porro huiusmodi compositum, cum gaudere debeat vera et actuali unitate entitativa, eo ipso quod admittit plures partes eiusdem rationis, eas debet admittere inter se continuatas eo modo quem dicemus in questione de Quantitate. Ergo omni substantiae compositae ex actu et potentia substantiali competit extensio partium extra partes continuas.

8. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Quod est forma tantum, est actus purus, sed tantum Deus est actus purus. Ergo non

omne compositum ex actu et potentia substantiali est corpus, quia praeter Deum et corpora dantur spiritus creati.

Resp. Dist. mai. Quod est forma tantum est *actus purus*, si sit perfectio pura subsistens, quae identificatur cum ipso esse per se subsistente, ita ut non solum careat compositione ex materia et forma, *sed etiam careat compositione ex essentia et esse, Concedo.*

Si sit tantum aliqua perfectio mixta subsistens, quae licet careat compositione physica ex materia et forma, *non careat compositione metaphysica ex essentia et esse, Nego.* Etenim haec forma posset vocari *actus relative purus*. Actus autem relative purus *non est actus purus simpliciter et sine addito.*

Concedo minorem. Nego consequens, quia compositum ex actu et potentia substantiali importat compositionem non solum metaphysicam, i. e. in ipso ordine essendi, sed etiam physicam, i. e. in ordine ipsius essentiae.

Audiat S. Thomas in 1. p. q. 50. a. 2. « Ad 3um dicendum, quod licet in angelo non sit compositio formae et materiae, est tamen in eo actus et potentia. Quod quidem manifestum potest esse ex consideratione rerum materialium, in quibus invenitur duplex compositio. Prima quidem formae et materiae ex quibus constituitur natura aliqua. Natura autem sic composita non est suum esse, sed esse est actus eius. Unde ipsa natura comparatur ad suum esse sicut potentia ad actum. Subtracta ergo materia, et posito quod ipsa forma subsistat non in materia, adhuc remanet comparatio formae ad ipsum esse, ut potentiae ad actum. Et talis compositio intelligenda est in angelis. Et hoc est quod a quibusdam dicitur, quod Angelus est compositus ex *quo est et quod est*, vel ex *esse et quod est*, ut Boetius dicit. Nam *quod est*, est ipsa forma subsistens: ipsum autem *esse* est *quo* substantia est; sicut cursus est qua currens currit. Sed in Deo non est aliud *esse et quod est*, ut supra ostensum est (q. 3. a. 4.). Unde *solus Deus est actus purus* ». Cfr. etiam 1. p. q. 3. art. 3. et 4.

Obiect. 2^a. Forma proprie limitatur et finitur per materiam. Ergo forma, quae non est in materia, est forma infinita. Sed forma substantiae creatae spiritualis non est infinita. Ergo est in materia. Ergo non omnis forma in materia facit corpus.

Resp. Dist. antec. Forma limitatur per materiam in ordine essentiae, *Concedo*. In ordine existentiae, *Nego. Dist. 1^m.* *Conseq.*: Forma, quae non est in materia, est infinita vel *sim-*

pliciter, vel tantum *secundum quid*, *Concedo*. Quaelibet forma, quae non est in materia, est *forma simpliciter infinita*; *Nego*. Similiter distincta minori, nego utrumque consequens. Forma est simpliciter infinita, si neque per potentiam subiectivam in linea essentiae, neque per actum essendi receptum limitatur, cuiusmodi est solus Deus: est autem secundum quid infinita, si quamvis non limitetur per potentiam subiectivam in linea essentiae, tamen limitatur prouti est potentia ad esse.

S. Thomas simili difficultati sic respondet in 1. p. q. 50. a. 2. ad 4^{mo}:
 « Dicendum quod omnis creatura est finita simpliciter, in quantum esse
 « eius non est esse absolute subsistens, sed limitatur ad naturam ali-
 « quam, cui advenit. Sed nihil prohibet aliquam creaturam esse secundum
 « quid infinitam. Creaturae autem materiales habent infinitatem ex parte
 « materiae (quae est *infinitas privativa*), sed finitatem ex parte formae,
 « quae limitatur per materiam in qua recipitur. Substantiae autem im-
 « materiales creatae, sunt finitae secundum suum esse, sed infinitae
 « secundum quod earum formae non sunt receptae in alio; sicut si
 « diceremus albedinem separatam existentem esse infinitam quantum ad
 « rationem albedinis, quia non contrahitur ad aliquod subiectum; esse
 « tamen eius esset finitum, quia determinatur ad aliquam naturam spe-
 « cialem. Et propter hoc dicitur in libro *de Causis* (prop. XVI). quod
 « *intelligentia est finita superius*, in quantum scilicet recepit esse a suo
 « superiori, sed est infinita inferius, in quantum non recipitur in ali-
 « qua materia ».

9. Collorarium 1^m. *Materia prima est radix quantitatis.* Quia, eo ipso quod est pura potentia subiectiva, dicit ordinem ad pluralitatem partium causandam in composito substantiali, ad cuius constitutionem concurrat.

Corollarium 2^m. *Quantitas dimensiva emanat a substantia materiali tamquam accidens proprium.* Illud enim est accidens proprium, ad quod necessarium ordinem dicit substantia aliqua, et quod, posita prima constitutione talis substantiae, resultare necessario debet ad hoc, ut substantia sit completa etiam ad actum secundum, i. e. ad suam connaturalem operationem. Atqui, posita prima constitutione substantiae corporea ex materia prima et forma substantiali, iam habemus 1^o necessarium ordinem ad partes extra partes continuas: 2^o hae partes extra partes resultare actu debent, ad hoc ut substantia materialis sit completa ad actum secundum, nempe ad operationem suae naturae convenientem; sive haec

operatio sit mere transiens, ut in non viventibus; sive sit etiam immanens, ut in viventibus. Ergo quantitas dimensiva emanat a substantia materiali tamquam accidens proprium. Haec et sequentia clariora fient ex dicendis in quaestione de *Quantitate*.

THESIS III.

- a) Prima principia intrinseca corporis recte vocantur ab Aristotele 1), « ea quae neque ex alterutris, neque ex aliis, et ex quibus omnia corpora esse vel fieri oportet »
 b) huiusmodi principia (si spectetur corpus ***in facto esse et universaliter***) sunt tantum materia prima et forma substantialis.

10. **Praenotiones.** — I. Principium universalissime sumptum dicitur id, a quo aliquid quocumque modo procedit. *Principiatum* autem dicitur id quod ab alio quocumque modo procedit. Sic dicimus punctum esse principium lineae, unitatem principium numeri, auroram principium diei, architectum principium aedificii, Aeternum Patrem principium Filii, Deum esse principium omnium creaturarum; et vicissim lineam, numerum, diem, aedificium etc. vocamus *principiata* respectu suorum principiorum (Cfr. Ont. n. 141.).

II. **Principium absolute primum** est id a quo aliud procedit, ipsum vero a nullo in quolibet rerum genere vel ordine. *Principium relative primum* est id, a quo aliud procedit, ipsum vero a nullo in suo tantum genere, quamvis in alio genere vel ordine ab alio procedat. Tandem *principium ne quidem relative primum* est id, quod in suo ipso genere vel ordine est principium simul et principiatum respectu diversorum (2).

III. **Prima principia distinguuntur in principia fiendi, essendi, cognoscendi.** Etenim omnes modi procedendi ab

(1) *Physic.* lib. 1. cap. 7. - cfr. S. TH. in h. 1. lect. 10.

(2) Cfr. S. TH. 1. 2. h. 6. q. 1. - n. Sent. Dist. 1. q. 1. qq. *De Pot.* q. 3. a. 6.

alio reducuntur ad istos: nempe vel secundum fieri, vel secundum esse, vel secundum cognosci, prouti consideramus in rebus vel esse reale quod habent in seipsis, vel esse intentionale quod habent in cognoscentibus eas. — *Spectato esse intentionali*, ideo unum dicitur procedere ab alio, quia ab hoc devenimus in cognitionem illius. Quae igitur in ordine cognitionis huiusmodi sunt, ut ex illis omnes scientiae deducant suas conclusiones, erunt *principia absolute prima in cognoscendo*, qualia sunt *axiomata* seu *dignitates*. Secus erunt *principia relative prima*, puta principia Geometriae. — *Spectato esse reali*, quod res habent in seipsis, hoc esse considerari poterit vel secundum ordinem suae processioneis seu *in fieri*, vel secundum quod iam stabiliter perfectum est, seu *in facto esse*. Quidquid concurrat ad constituendum ipsum *fieri* alicuius rei quae ab ipso aliquo modo procedit, dicitur *principium eius secundum fieri*. Quod autem concurrat ad constituendum ipsum *esse* *permanens* alicuius rei, ab ipso aliquo modo procedentis, dicitur *principium illius secundum esse* (cfr. S. Thomam in V. Metaph. lect. 8.).

IV. **Principia fiendi et principia essendi dividuntur in extrinseca et iutrinseca.** *Extrinseca* dicuntur ea principia, quae sunt *externa* rei quae ab ipsis *fit*, aut quae per ipsa *est*; sic artifex est principium extrinsecum statucae. *Intrinseca* vero dicuntur ea principia, ex quibus, tamquam ex intimis constitutivis, vel componentibus, vel requisitis exurgit ipsum *fieri* ut ipsum *esse* rei; sic marmor dicitur principium intrinsecum statucae. Ad principia extrinseca reducitur quaelibet causa efficiens et causa finalis. Ad principia intrinseca reducuntur causa formalis et causa materialis (Phil. Prim. q. XVII.).

11. **Probatur prima pars.** — Illud est primum principium in aliquo genere, quod ita est principium omnium quae in eo genere continentur, ut ipsum in eodem genere careat principio. Atqui si principia intrinseca sive corporis considerati *in facto esse*, sive corporis considerati *in fieri*, essent vel ex alterutris, vel ex aliis, vel si ex ipsis non omnia corpora essent vel fierent, iam dici non possent prima principia intrinseca

corporis. Ergo principia intrinseca corporis recte vocantur ab Aristotele: ea, quae neque ex alterutris, neque ex aliis, et ex quibus omnia corpora esse vel fieri oportet. *Prob. min.* quoad principia intrinseca corporis considerati *in facto esse*. a) Si haec principia constarent ex alterutris, videlicet si in constitutione unius ingrederetur alterum, iam ambo non essent prima principia; quia vel unum vel aliud se haberet ad sua componentia tamquam principiatum ad sua principia, et proinde haec dicenda essent prima principia, non illud. Puta si aliquis diceret hydrogenium esse compositum ex forma substantiali hydrogenii et ex corpore, non designaret adaequate prima principia intrinseca hydrogenii *in facto esse*; nam in corpore hydrogenio continetur ipsa forma substantialis eius, et proinde ipsum corpus se habet ut principiatum ad materiam primam et ad formam hydrogenii tamquam ad sua principia. b) Quod si principia intrinseca constarent *ex aliis*, haec essent prima principia, non illa. c) Tandem nisi omnia corpora constarent ex eis, non possent dici principia corporis, sed alicuius speciei corporis tantum. — NEQUE DICAS: dantur corpora mobilia specie diversa. Ergo etiam eorum intrinseca principia esse debent diversa. Nam, concessio antecedente, *distinguiamus consequens*: eorum intrinseca principia debent esse generice diversa, *Negamus*. Debent esse specificè diversa, *Subdist.* Principium potentiale, *Negamus*. Principium formale, *Concedimus*.

Similis ratiocinatio instituatur quoad prima principia intrinseca corporis considerati *in fieri*. Cuiusmodi principia vocantur etiam *requisita ad fiendum* corporis (cfr. praenot.).

12. Probatur secunda pars. — Prima principia intrinseca corporis *in facto esse* sunt ea ex quibus ita constat corpus ut haec neque ex alterutris sint, neque ex aliis et ex quibus omnia corpora sint constituta. Atqui hae conditiones verificantur tantum de materia prima et forma substantiali. Ergo prima principia intrinseca corporis *in facto esse* sunt tantum materia prima et forma substantialis.

Verificatur prima conditio. Materia enim, quum se habeat ad formam ut potentia ad actum, nihil continet in se de ratione formae; neque forma quidquam continet in se de ra-

tione materiae. Actus enim et potentia se invicem excludunt in eo ordine in quo accipiuntur (cf. Ont. n. 59.). — *Verificatur secunda conditio.* Nam forma substantialis advenit materiae primae, ut actus primus purae potentiae subiectivae; eo quod constituere debet cum ea compositum in esse primo, videlicet in esse substantiali, quod nullum supponit actum anteriorem (cfr. Ont. n. 55.). Iamvero actus et pura potentia subiectiva in ordine essentiae nequeunt esse composita ex aliis, secus essent simul et non essent actus et pura potentia, quod contradictionem involvit. Ergo etc. — *Verificatur tertia conditio.* Nam, quum materia prima et forma substantialis (videlicet pura potentia subiectiva et actus primus eiusdem) sint de ratione essentiali entis mobilis (ut in Thesi I. demonstravimus), necesse est ut, si detur aliquod corpus, hoc resultet ex aliqua materia prima et ex aliqua forma substantiali. Quomodo autem materia dividatur et formae multiplicentur, dicemus inferius, agentes de individuatione substantiae corporeae.

13. Corollarium 1. *Prima principia intrinseca corporis nequeunt esse corpora*, quia et ipsa sunt principiata, cum essentialiter constant ex materia et forma (Thes. 1.).

Corollarium 2. *Prima principia intrinseca corporis nequeunt esse substantiae.* Nam substantia importat aliquid completum in ratione essentiae cui competit per se esse. Atqui neque principium potentiale, neque principium formale corporis esse possunt aliquid completum in linea essentiae exigentis esse per se. Etenim *materia prima*, utpote pura potentia, longe abest ab hoc, ut esse possit essentia completa, cui competat esse per se. *Forma substantialis*, i. e. principium formale corporis, vel habet esse independentem a materia, vel non:

Si non habet esse independentem a materia, longe abest ab hoc, ut possit esse essentia completa, quia ne quidem ut aliquid incompletum habere potest esse per se; sed existit tantum per esse compositi.

Si autem habet esse independentem a materia, eo quod sit spiritualis seu intellectiva, qualis est *anima humana*, quamvis possit esse per se, tamen non est *complete* substan-

tia; quia non est aliquid completum in ratione essentiae, sed est pars seu principium formale essentiae humanae et ideo: α) naturaliter non creatur nisi in actuali informatione materiae sibi respondentis; β) prorsus repugnat ut creetur sine ordine ad aliquam materiam actuandam; γ) etiam post destructionem compositi humani, i. e. post mortem hominis remanet ordinata ad illam materiam, cum qua compositum constituebat. Quocirca non ponitur in praedicamento substantiae nisi reductive ad hominem, cuius est forma, et proprie loquendo vocari tantum potest *substantia incompleta*.

Quod autem huiusmodi forma substantialis habere possit etiam rationem *entis ut quod*, quando pergit existere separata a materia, nulla est repugnantia. Nam dummodo principium potentiale, i. e. materia prima, in statu unionis cum tali forma remaneat in linea purae potentiae; compositum inde resultans semper acquirit esse et unitatem ex parte formae, unde etiam in casu formae substantialis per se subsistentis unicum et idem esset *esse* formae et *esse* totius compositi. Caeterum haec manifesta fient in Psychologia.

Corollarium 3. *Principia intrinseca corporis sunt prima contraria.* Nam prima contraria sunt ea, quae sub eodem genere posita maxime inter se distant et medium admittunt, quod ex ipsis contrariis constat. Iamvero huiusmodi sunt materia prima et forma substantialis, quae ad idem genus corporis physici *reductive* pertinent, maxime inter se distant, quum una se habeat ad aliam ut potentia ad actum, quae in eodem ordine sunt extreme opposita, atque admittunt medium, videlicet corpus physicum, quod ex ipsis resultat (cfr. Ont. n. 59.).

THESIS IV.

Principia intrinseca corporis in fieri, **nempe requisita ad ipsum fieri** corporis generabilis et corruptibilis sunt 1° materia, forma et privatio; 2° ita tamen, ut materia et forma sint principia **per se**, privatio sit principium per accidens.

14. Praenotiones. — Principia entis mobilis in fieri sunt ea ex quibus exurgit *ipsum fieri* illius, tamquam ex re-

quisitis ad eam *mutationem* habendam, quae est generatio novae substantiae corporeae.

Cum agamus tantum de generatione simpliciter dicta seu substantiali; non accipimus a) vocabulum *fieri* quatenus significare etiam potest *motum* stricte sumptum, nempe *actum entis in potentia ut in potentia*; in quo motu subiectum unum et idem *actu existens*, videlicet constans ex materia prima et forma substantiali, mutatur de opposito in oppositum, remanente eadem substantia; ut quum idem ferrum ex frigido fit calidum: neque b) accipimus vocabulum *fieri*, quatenus significare potest *aliquid creari*, videlicet aliquid nunc primo esse, postquam *nullo modo* (i. e. neque ratione sui, neque ratione subiecti) fuerit: quo sensu *fieri* non distinguitur a *facto esse* rei, nisi per hoc quod importat habitudinem ad causam *cum novitate essendi*; sed d) accipimus *fieri* quatenus importat *mutationem* illam, qua rei acquiritur per generationem substantialem *totum* esse simpliciter, nempe talem transitum ab uno in alium terminum, ut idem subiectum, utrique termino commune, non sit *ens actu* sed *ens in pura potentia subiectiva*. videlicet *materia prima*.

« Quandoque (ait S. Thomas qq. dd. *De Pot.* q. 3. a. 2) contingit, « quod utrique mutationis termino est unum commune subiectum actu « existens; et tunc *proprie est motus*; sicut accidit in alteratione et aug- « mento et diminutione et loci mutatione. Nam in omnibus his moti- « bus subiectum unum et idem actu existens, de opposito in oppositum « mutatur. Quandoque vero est idem commune subiectum utrique ter- « mino, non quidem ens actu, sed ens in potentia tantum, sicut accidit « in generatione et corruptione simpliciter. Formae enim substantialis « et privationis subiectum est materia prima, quae non est ens actu: « unde nec generatio nec corruptio proprie dicuntur motus, sed *muta- « tiones quaedam* ». Quae transmutatio fit in instanti, secus ac motus qui fit successive, quique mensuratur tempore. Attamen motus praere- « quiritur ad disponendam materiam in composito corrumpendo ad novam formam suscipiendam.

15. Probatur prima pars. — Aliquod corpus dicitur *fieri*, quando a non esse simpliciter transit ad esse simpliciter ita ut idem subiectum pure potentiale, i. e. materia prima, quod *in termino a quo* huius mutationis carebat actu substantiali requisito ad illud corpus constituendum, acquirendo eum

transeat in terminum ad quem eiusdem mutationis. Atqui ad huiusmodi transitum requiruntur tria. nempe 1^o unum et idem subiectum pure potentiale commune utrique termino, nempe materia prima: 2^o negatio formae substantialis acquirendae simul cum aptitudine ad illam ex parte materiae, quae negatio simul cum aptitudine in subiecto vocatur *privatio*; 3^o forma substantialis acquirenda in termino huius mutationis. Ergo ad fieri corporis mobilis requiruntur materia, forma, et privatio; quae ideoreo iure dicuntur prima principia intrinseca corporis mobilis in fieri.

16. Probatur secunda pars. — Eo modo est aliquid principium intrinsecum alterius, quo concurrit ad illud constituendum. Atqui materia et forma concurrunt ad fieri corporis mobilis tamquam aliquid positivum et reale, privatio autem tamquam aliquid negativum et solius rationis. Ergo materia et forma sunt *per se* principia corporis in fieri, privatio est principium *per accidens*. Minor constat tum ex dictis in 1^a parte, tum ex verbis Sancti Thomae allatis in nota ad Thesim praecedentem.

Quod si vocem *per se* usurpare quis vellet in sensu necessitatis; tunc privatio dici posset *per se*, i. e. *necessario*, requiri ad fieri corporis mobilis.

17. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Non possunt esse eadem principia in fieri et in facto esse. Sed materia et forma sunt principia corporis in facto esse. Ergo materia et forma nequeunt esse etiam principia corporis in fieri.

Resp. Dist. mai. Secundum eundem respectum, *Concedo*. Secundum diversum respectum, *Nego*. — *Concedo minor. Nego consequ.* Etenim materia et forma sunt principia corporis in facto esse tamquam partes essentielles constituentes corpus; sunt autem principia *ipsius fieri* corporis tamquam *requisita* ad eam mutationem, in cuius termino ad quem resultabit corpus in facto esse.

Obiect. 2^a. *Fieri* corporis est aliquid positivum; privatio autem est quoddam non esse. Sed *non esse* nequit esse principium alicuius positivi. Ergo privatio nequit esse principium corporis in fieri.

Resp. Concedo primum membrum maioris. **Dist. secundum**

membrum: privatio est purum non esse, *Nego*. Est non esse fundatum in aliquo positivo. *Conc. Contrad. min.* Purum non esse, *Conc. non esse* fundatum in aliquo positivo, *subdist.* nequit esse *per se* principium alicuius positivi, *Conc.* Nequit esse *per accidens*, *Nego. Similiter, distinguo consequens.*

Obiect. 3^a. Materia nequit transire ad novam formam, nisi praecedentem amittat. Ergo etiam cessatio praecedentis formae est aliud *fiendi* principium.

Resp. Con. antec. Nego consequ. Nam non quaecumque mutatio dicitur stricto sensu *feri*, sed mutatio a non esse ad esse, nempe a negato in affirmatum, a privatione formae ad formam et est *generatio*. Cessatio formae praecedentis quamvis necessario concomitetur *feri*, pertinet ad mutationem ab esse ad non esse, ab affirmato in negatum, videlicet ad *corruptionem*.

« Tres sunt species mutationis (ait S. Thomas in 1. Phys. Lect. « 13.), scilicet generatio et corruptio et motus. Quorum haec est differentia, quia motus est de uno affirmato in aliud affirmatum, sicut de albo « in nigrum: generatio autem est de negato in affirmatum, sicut... de « homine in hominem; corruptio autem est de affirmato in negatum sicut.. « de homine in non hominem etc. »

Obiect. 4^a. Ad hoc ut materia perveniat ad novam formam, requiruntur dispositiones accidentales praeviae. Ergo et istae adnumerari debent inter principia corporis in fieri.

Resp. Dist. antec. Requiruntur dispositiones accidentales, quarum *realitas* et *esse* distinguuntur a substantia, *Conc.* Quarum *realitas* et *esse* constituunt substantiam, *Nego. Nego consequ.*, quia hic agitur de *feri* substantiae. Quae autem concurrunt ad *alterationem* substantiae, sicut dispositiones accidentales; nequeunt concurrere *intrinsece* ad *feri* seu *generari* substantiae, sed *extrinsece* tantum. Generatio enim est utique terminus *alterationis*, sed extrinsecus; quia alteratio non est inchoatio substantiae, sed est *motus* secundum formam accidentalem, quae prorsus diversa est a forma substantiali.

Omnino falleretur qui putaret illas dispositiones esse accidentia immediata materiae primae. Sunt enim accidentia totius compositi corrumperendi, in quod causantur a naturalibus agentibus, ad hoc ut materia prima gradatim et mediate disponatur ut evadat subiectum proxime ap

tum mutationis imminetis. Nec valet dicere plures ex huiusmodi accidentibus dispositionibus inveniri prorsus easdem etiam in novo corpore. Ergo debuerunt immediate attingere materiam. Respondemus enim huiusmodi accidentales dispositiones novi corporis, puta albedinem, figuram et similia, non esse easdem *numerice* sed *specificce*. Causantur enim in novo composito per efficientiam quidem a generante, per resultantiam autem a nova forma substantiali, per quam acquiritur composito esse et unitas, quaeque in multis aequivalet virtuti tum formae anterioris tum eorum agentium naturalium, quae materiam proxime disponebant ad ipsam. Sed de his suo loco agendum. Interim conferri possunt ex Opusculo S. Thomae de pluralitate formarum responsiones ad 5am, 6am et primam e *Difficultatibus ex Philosophia*. Cfr. etiam Phil. Prim. n. 151.

«De causalitate resultantiae».

QUAESTIO II.

DE GENERATIONE, CORRUPTIONE ET MIXTIONE

18. Praenotiones. I. **Generatio et corruptio simpliciter dicta.** Corpus aliquod dicitur *simpliciter corrumpi* et aliud corpus *simpliciter generari*, quando principium potentiale (i. e. materia prima) quod sub una forma substantiali constitebat primum corpus, amittit per operationem naturalis agentis illam formam et incipit sub alia forma substantiali constituere novum corpus. Hoc novum corpus dicitur simpliciter generari, illud simpliciter corrumpi.

II. **Generatio definitur:** *Mutatio materiae a privatione alicuius formae ad illius acquisitionem.* Potest brevius cum Aristotele et s. Thoma vocari *via ad naturam, vel motus ad formam.* **Corruptio** autem definiri potest: *reditus rei ad potentiam ex qua est.*

III. **Corruptio unius est generatio alterius.** Siquidem materia prima, utpote pura potentia subiectiva, non habet actum proprium, sed indiget actuari a forma substantiali ad hoc ut existat per esse compositi, non *ut quod*, sed *ut quo*; primum est inferre materiam primam eo ipso, quod amittit unam formam substantialem, acquirere aliam, quin detur ultimum instans, in quo remaneat denudata omni forma, sicut ex. gr. virga quae ex recta fit curva, ita amittit rectitudinem et acquirit curvitatē, ut nullum sit assignabile instans, in quo nec recta sit nec curva. Unde effatum: *corruptio unius est generatio alterius.*

IV. **Alteratio.** Quando *materia secunda*, quo nomine venit ipsum compositum materiale, acquirit aliquam formam accidentalem, qua carebat, puta calorem, vel amittit aliquam formam accidentalem, quam habebat, puta sanitatem, dicitur *alterari*. Quae *alteratio* vocatur *generatio secundum quid*, vel *corruptio secundum quid*, prouti ens aliquod corporeum vel acquirit aliquam formam accidentalem, vel eam amittit. Etymon vocis *alteratio* provenit ex eo quod per ipsum non habemus *novam quidditatem* seu *aliud*, sed *novam qualitatem*, vi cuius subiectum non fit *aliud* a seipso, sed tantummodo *alterum* a seipso, accipiendo novam praedicationem *in quale contingenter* (cf. Logie. n. 196.). Sic qui ex virtuoso evasit vitiosus dicitur effectus *alter* a se ipso, et viceversa.

THESIS V.

Dantur corpora generabilia et corruptibilia.

19. **Probatur.** — Siquidem omnis substantia corporea essentialiter constat ex actu et potentia substantiali, si aliqua substantia corporea vegetalis mutatur, ex. gr., in corpus animale, non aliud ex illa substantia inveniri poterit in corpore animalis, puta bovis, praeter principium potentiale, quod vocatur materia prima. Atqui hoc fit ex. gr. per nutritionem, per quam variae substantiae corporeae convertuntur in corpus animale, quod vicissim, praesertim vita recedente, convertitur in alias substantias corporeas. Ergo dantur corpora quae simpliciter corrumpuntur et generantur. *Minor* patet experientia. *Maior probatur* 1. Animal debet esse *unum per se et simpliciter* in ratione viventis sensitivi, quia esse vivens sensitivum est ipsa essentia animalis. Atqui si praeter formam, qua animal constituitur vivens sensitivum, in specie determinata, puta aquilae vel leonis, haberet aliam formam substantialem, qua constitueretur corpus, non esset *per se* vivens sensitivum, sed tantum *per accidens*; quia quidquid advenit substantiae in suo esse constitutae, est accidens. Ergo si aliqua substantia corporea transmutatur in corpus alicuius ani-

malis, nihil aliud poterit ex ea remanere praeter materiam primam, quae, corrupto primo corpore, incipit concurrere in linea potentiae subiectivae ad constitutionem corporis illius in quod operata est transmutatio.

Neque dicas essentiam vel naturam viventis sensitivi posse resultare ex coniunctione plurium corpusculorum retinentium propriam essentiam et proprium esse. Nam, ut omittamus tale compositum nullatenus fore ens per se unum, nec dici posse habere propriam essentiam substantialem, cum esset merum aggregatum non secus ac domus, navis, vel machina; quaerimus per quid tale ens constituitur unum in ratione viventis sensitivi, ita ut revera sit unum sentiens?

Non potest afferri nisi triplex hypothesis, nempe vel 1. quia huic aggregato plurium corpusculorum coniungitur aliqua substantia incorporea per se subsistens, quae sola percipiat sensationes, quae tantum vialiter per illa corpuscula determinato modo aggregata transmittuntur; vel 2. quia ex mutua et transeunte actione et passione unius corpusculi in aliud, resultat sensatio in integro composito ita ut ipsum compositum sit illud ens quod dicitur et est sentiens; vel 3. quia principium potentiale singulorum corpusculorum cesset actuari a distinctis principiis formalibus non valentibus conferre subiecto perfectionem sentientis, et incipiat actuari ab unico principio formali perfectiori, ratione cuius resultat novum corpus in specie perfectiori, quod virtute sui principii formalis sit tale corpus nempe vivens sensitivum. Iamvero prima et secunda hypotheses sunt reiiciendae. Ergo remanet tertia quae tandem aliquando coincidit cum nostra assertionem et in qua unice salvatur unitas substantialis *sentientis*.

Prob. min. a) Prima hypothesis est reiicienda. Fundatur enim in falsa suppositione, quod substantia incorporea per se subsistens possit esse subiectum sensationum. Etenim sensatio est operatio compositi corporei, quae exercetur a potentia sensitiva cum organo materiali tamquam comprincipio operationis. Id suo loco demonstrabimus, et iam apparere potest ex eo, quod virtutes sensitivae immutantur et afficiuntur actionibus subiective extensis, videlicet actione *qualitatum tertiae speciei* magnitudini inhaerentium. Quae actio tam in ipsa sua

origine, videlicet in corpore, quod sensibus obiicitur, quam in medio extenso, in quo recipitur et per quod propagatur, puta in aëre vel in aethere, est subiective longa, lata, profunda, est determinati situs atque caeteris materialibus conditionibus alligata. Iamvero id quod immutatur et afficitur actione subiective extensa, extensum sit oportet; quia *eiusdem rationis* esse debet *proximum activum cum proprio passivo*. Ergo impossibile est ut substantia incorporea per se subsistens possit esse subiectum sensationum.

b) *Secunda hypothesis est etiam reiicienda*. Nam impossibile est ut ex mutua et transeunte actione et passione unius corpusculi in aliud resultet sensatio in integro composito, ita ut ipsum compositum sit illud ens quod dicitur et est sentiens. Etenim sensatio est talis operatio, quae exigit ut unum et idem unitate perfectae identitatis sit id, quod 1. per sensationem habet repraesentationem alicuius integri obiecti sensibilis, quamvis diversae partes obiecti imprimant in diversas partes corporis sentientis; quod 2. discernit diversas partes obiecti ab invicem, puta caput a brachiis, et quod 3. discer nit etiam unam sensationem ab alia. Atqui hoc fieri non posset, si sentiens non esset unica substantia operans, sed esset aggregatum plurium substantiarum partialiter operantium. Etenim in aggregato plurium entium per se subsistentium, qualia sunt plura corpuscula 1. unumquodque retinet propriam actionem et passionem; 2. illa mutua actio et passio esset actio transiens, non immanens qualis esse debet sensatio; 3. etiamsi concederemus (quod non concedimus) illam mutuam actionem et passionem posse constituere sensationem, haberentur tot sentientia, quot essent corpuscula, cum sit prorsus contradictorium asserere aliquod ens non elicere nisi propriam actionem, non pati nisi propriam passionem, et simul elicere actionem alterius et pati passionem alterius.

Ergo remanet tantum 3^a hypothesis, quae coincidit cum nostra assertionem, nempe si aliquod corpus transmutatur in corpus alicuius animalis, id fieri per hoc quod eius pars potentialis cesset actuari a priori forma et incipiat actuari a forma substantiali illius animalis in quod corpus illud, puta herba vel caro, transmutatum est. Dantur igitur corpora corru-

ptibilia et generabilia, siquidem corruptio unius est generatio alterius; et quamvis in assumpto exemplo, iam supponatur animal subsistens, tamen eadem rationes multo magis valent, cum agitur de generatione totius animalis, ut suo loco declarabitur.

THESIS VI.

Una et eadem potentia subiectiva potest respicere plures actus successive suscipiendos ***intra latitudinem suae actuabilitatis.***

20. **Probatur.** — Plures actus possunt convenire in aliqua ratione generica, vi cuius referantur ad aliquam potentiam subiectivam *correspondentem illi rationi genericae.* Atqui in tali hypothesis poterit huiusmodi potentia referri omnibus actibus, qui pertinent *ad aliquam speciem* sub illa generica ratione contentam. Ergo, cum nullus ex iis actibus expleat potentialitatem seu capacitatem huius potentiae, haec modo actuabitur per unum actum, modo hunc deseret ut ab alio actuetur. Sicut ex. gr. cera, quae se habet ut potentia ad omnes species figurarum, quae continentur sub communi genere figurae, ita actuatur secundum figuram sphaericam ut remaneat in potentia ad alias figuras. Confer omnino quae diximus de *potentia pura* et de *potentia non pura* seu *mixta* in *Phil. Prim.* n. 64.

THESIS VII.

Una eademque numero potentia subiectiva non potest esse ***secundum idem immediate*** susceptiva plurium actuum simul, sive isti actus sint eiusdem ordinis cum potentia, sive non.

21. **Probatur.** — Actus, qui deberent simul secundum idem immediate actuare unam eademque potentiam subiectivam, vel essent eiusdem ordinis cum potentia, puta in ordine substantiae, vel non. Si essent eiusdem ordinis, evidens est aliquam potentiam non posse simul secundum idem pluries actuari, cum nihil possit esse simul bis homo aut in

eadem parte bis album. Quod si actus sint diversi ordinis a potentia, nempe extra ipsum genus ad quod potentia ordinatur, tunc prorsus impossibile est ut haec potentia ab eis *immediate* actuetur sive simul sive successive, cum ad illam non referantur. Sed requiritur prorsus diversa potentia, nam potentia specificatur ab actu, et actui diverso respondere debet diversa potentia. Attamen talis potentia potest *mediate* actuari ab actibus diversi ordinis. Ex. gr. materia actuata *immediate* a forma auri constituit compositum quod *immediate* substat quantitati, et, *quo mediante*, ipsa materia prima substat quantitati. Rursum substantia aurea *mediate quantitate* fit susceptiva aliorum accidentium, puta figurae, coloris etc., sicut explicabimus in Quaest. de Quantitate.

22. Corollarium 1. *Non repugnat corpus incorruptibile.* Etenim si aliqua pura potentia subiectiva exclusive ordinaretur ad aliquam formam ita ut eius *potentialitas* adaequate *expleretur per illam*, non posset amittere hanc formam et acquirere aliam. Atqui in hac hypothesis corpus resultans ex tali potentia et ex tali actu non posset amittere suam formam et per hoc corrumpi. Ergo non repugnat corpus incorruptibile. Cum autem generatio supponat corruptionem, corpus *incorruptibile* esset etiam *ingenerabile*. S. Thomas cum veteribus censuit corpora caelestia esse huius rationis. Nequaquam vero censuit ea non esse composita ex materia et forma, ut eius opera legenti manifestum est.

Corollarium 2. *Materia prima est ingenerabilis et incorruptibilis*, quia generatio et corruptio sunt mutationes compositi ratione formae non ratione materiae, quae est subiectum primum remanens tum in termino a quo tum in termino ad quem mutationis.

THESIS VIII.

Dantur corpora mixta tum animata, tum inanimata, ea videlicet in quibus elementa remanent virtualiter tantum.

23. Praenotiones. — I. Corpus mixtum vocatur illud, quod licet sit *per se* unum ex pura potentia et ex unico

actu substantiali, tamen *virtualiter* continet plura elementa, in quae resolvi potest.

II. « **Elementum** est id ex quo componitur res primo et « est in ea et non dividitur secundum speciem ». Quatuor requisita ad elementum praeclare exponit S. Thomas (1) hisce verbis: « Ponit ergo (Aristoteles) quamdam elementi descri-
« ptionem, ex qua colligi potest, quod *quatuor* sunt de ratione
« elementi. a) Quorum *primum* est, ut sit *causa sicut ex quo*;
« per quod patet, quod elementum ponitur in genere causae
« materialis. b) *Secundum* est, quod sit *principium ex quo*
« *aliquid fiat primo*. Cuprum enim est ex quo fit statua, non
« tamen est elementum, quia habet aliquam aliam materiam
« ex qua fit. c) *Tertium* est, quod sit *inexistens sive intrin-*
« *secum*: per quod differt elementum ab omni, ex quo fit ali-
« quid sicut ex transeunte, sive sit privatio aut contrarium,
« sive sit materia contrarietati et privationi subiecta, quae est
« materia transiens... Elementa enim oportet manere in his
« quorum sunt elementa. d) *Quartum* est, quod habeat ali-
« quam *speciem*, quae non dividatur in diversas species: per
« quod differt elementum a materia prima, quae nullam spe-
« ciem habet, et etiam ab omnibus materiis (secundis corpo-
« rum mixtorum), quae in diversas species resolvi possunt,
« sicut sanguinis et huiusmodi ».

III. *Elementa manere virtute in mixto*, non importat substantias elementares ex quarum copulatione mixtum generatur, remanere *formaliter* seu *actualiter* in corpore mixto (secus corpus, realiter mixtum, esset unum per accidens); sed importat virtutes seu proprietates elementorum ita attemperari in mixto, ut virtus propria mixti sit temperamentum aliquod sive resultantia virium, quae sunt propriae elementorum. Quae virtualis permanentia elementorum est ratio cur mixtum corruptum resolvatur in sua elementa, puta aqua in oxygenium et hydrogenium. Hinc elementa possunt etiam bene definiri: *ea, quae ita insunt mixtis, ut ex eis mixta primo generentur, et in quae ultimatim resolvuntur* (2).

(1) In 5. *Metaph.* Lect. 4.

(2) *Modus generationis mixtorum ex elementis ita ex ARISTOTELE* (*De*

IV. **Corpus simplex seu elementare** dicitur illud, quod ita est per se unum ex pura potentia et actu substantiali, ut virtualiter non contineat plura elementa, in quae possit resolvi. In corpora simplicia fit ultimatim resolutio corporis mixti. Ea hucusque numerantur a Chemicis sexaginta novem: oxygenium, hydrogenium, carbonium etc. Fieri tamen potest ut per accuratiora experimenta quaedam ex eis deprehendantur esse resolubilia. At quaedam esse debere simplicia seu elementaria certum est, secus procedendum esset in infinitum, quod est impossibile.

V. **Mixtio realis** definitur « miscibilium alteratorum, et corruptorum secundum formas, unio » (S. Thomas in 1. De Generat. et Corrupt. lect. 25.), videlicet est unio eorum corporum elementarium, quae, amissis propriis formis, virtualiter remanent in corpore mixto quod constituunt, ita ut ex eorum unione nova substantia resultaverit. Haec *realis mixtio* est ea quae vocatur a modernis *chimica combinatio*.

VI. **Mixtio ad sensum** est ea quae habetur per iuxta-positionem minimarum partium corporum elementarium vel

generat. et corrupt. lib. 1. cc. 7, 10.) describitur a cl. P. LUDOVICO DE SAN S. I. viro apprime versato tum in moderna Chimica et Physica tum in Scholastica Philosophia: « Quum omne agens agat sibi simile, unum-
 « quodque elementum, agendo in aliud elementum nititur illud in simi-
 « litudinem suae speciei transmutare. Ex quo fit, ut nonnisi elementa
 « diversa et virium quadamtenus contrariarum sese substantialiter trans-
 « mutare valeant. Et quidem si relate ad actionem transmutativam ali-
 « cuius elementi aliud elementum se haberet mere passive, posterius hoc
 « elementum in naturam prioris migraret. Verum omnia relate ad se
 « invicem sunt simul activa et passiva. Hinc duorum elementorum con-
 « trariorum neutrum perfecte transmutari valet in alterum, verum ipsa,
 « in se invicem agendo, reducunt suas vires ad virtutem quamdam me-
 « diam, quae est propria virtus corporis mixti. Unde ex una parte in
 « generatione mixti fit substantialis transmutatio elementorum, in quan-
 « tum videlicet impossibile est vires elementorum specificè mutari, quin
 « propter radicantiam virium in essentia, etiam substantia specificè mu-
 « tetur. Ex altera tamen parte elementa non totaliter corrumpuntur, sed
 « aliquo modo manent in mixto, in quantum videlicet corpus mixtum per
 « vires suas, quae sunt veluti mediae inter virtutes elementorum, de
 « natura singulorum elementorum, ex quibus generatur, participat ».
 (*Cosmologia* n. 110). Cf. S. TH. Opusc. 33.

corpuseulorum mixtorum suas formas retinentium. Vocatur a Modernis *mixtura* (miscuglio). Subdividitur in *mere mechanicam*, quae habetur, quum plura corpusecula solida coacervantur, ut varia grana pulveris; et *physicam*, quae habetur, quum aliquod solidum solvitur in aliquo liquido absque chimica combinatione, ex. gr. quum sal solvitur in aqua. Aggregatum ex talibus mixtionibus resultans vocatur *corpus mixtum ad sensum*.

VII. Mixtio considerari potest vel materialiter vel formaliter.

Materialis eius consideratio limitatur ad investigandum numerum et proportionem elementorum, quae uniuntur, atque ad Chimiam experimentalem pertinet. Formalis consideratio extenditur ad investigandum, utrum facta mixtione, sit in corpore mixto una vel multiplex forma. Quae consideratio Chimiae experimentalis fines transgreditur et unice ad Philosophiam naturalem pertinet.

24. Probatur prima pars. — Corpus mixtum est illud quod licet sit per se unum ex pura potentia et unico actu substantiali, tamen *virtute* continet plura elementa; quorum proprietates remanent attemperatae in eo, et in quae ultimatum resolvitur, quum corrumpitur. Atqui tale est corpus animale. Etenim experientia constat corpus animale huiusmodi esse, ut, eo vivente, proprietates plurium elementorum attemperatas in se manifestet, post mortem vero resolvitur successive in varia corpora usque ad elementa. Atqui, ut in Thesi praecedenti demonstravimus, et suo loco adhuc uberiorius demonstrabimus, animal est substantia corporea sensitiva, quae constat ex materia prima et ex unica forma substantiali, videlicet anima sensitiva, quae virtute continet perfectiones formarum inferiorum. Ergo datur corpus mixtum animatum. Idem argumentum confici posset de corpore vivente sola vita vegetativa, suppositis iis quae suo loco *de Plantis* demonstrabimus.

25. Probatur secunda pars. — I. Post mortem animalis, dum eius corpus resolvitur, non devenitur statim ad ultima elementa, sed fit transitus per plura corpora intermedia, quae manifestant proprietates tum a corpore vivo tum ab ele-

mentis diversas: hoc tamen ordine, ut in initio resolutionis manifestent proprietates similiores proprietatibus corporis animalis, in fine autem manifestent proprietates similiores elementorum proprietatibus. Atqui si hae substantiae intermediae essent eiusdem speciei cum substantiis elementorum, manifestare deberent proprietates omnino aequales proprietatibus elementorum. Ergo huiusmodi substantiae sunt diversae speciei tum a corporibus elementaribus tum a corpore animali. Cum autem et contineant virtualiter formas elementorum in quae ultimatum resolvuntur, et careant anima, quae est principium vitae, dicenda sunt corpora mixta inanimata.

II. *Ex chimica synthesisi et analysi* manifeste apparet plures substantias inanimatas, puta aquam, acidum sulphuricum etc., ita resultare ex elementarium corporum copulatione, ut ipsis definitio *corporis mixti* omnino competat. Etenim, si essent tantum *mixturae ex elementis*, i. e. merae aggregationes substantiarum elementarium, non possent in illis apparere proprietates vere novae, sed tantum proprietates elementorum, vel separatae, vel additae. Atqui in illis apparent proprietates quaedam, quae non sunt proprietates elementorum, neque separatae, neque additae, sed quae sunt vere novae, ut supra dictum est, n. 5. III. *b.* Ergo illae substantiae sunt corpora vere mixta, in quibus elementa nonnisi virtualiter remanent.

III. Quaelibet forma substantialis requirit determinatas dispositiones et qualitates, quibus per alterationem remotis, non poterit perseverare in actuazione materiae sed locum dabit diversae formae. Iamvero quando duo corpora elementaria habent actionem ad invicem, contingit in utroque alteratio secundum qualitates ipsorum. Quae alteratio, ratione proportionis in qua elementa sumuntur, poterit eo usque procedere, ut removeantur propriae singulorum dispositiones, et resultet quaedam dispositio media, quae neutri conveniat. Quo in casu neutra forma poterit actu manere, sed incipiet nova forma respondens illi mediae dispositioni, atque proinde resultabit nova substantia, in qua virtus elementorum salvatur, quatenus dispositiones ipsorum inveniuntur ad medium reductae; videlicet habetur *corpus mixtum inanimatum*.

26. Obiectiones. — Obiect. 1^a. Inter potentiam et actum non datur medium. Atqui formae elementorum in mixto non remanent in potentia. Ergo remanent actu.

Resp. Dist. mai. Si potentia et actus sumantur generalissime, *Conc.* Si sumantur determinate pro aliqua particulari potentia, vel pro aliquo particulari actu, *Nego.* Nam dantur potentia proxima et potentia remota, potentia pura et potentia non pura. Similiter dantur varii gradus actuum, ut ex dictis in Phil. Prim. Quaest. IV. n. 64. constat. *Dist. min.* formae elementorum in mixto non remanent in potentia remota, *Conc.* non remanent in potentia proxima, seu *virtute*, *Nego. Nego cons.* Ex. gr. pullus gallinaceus non est actu neque in ovo foecundato, neque in ovo nondum foecundato. Attamen in ovo foecundato est *in virtute*, quia iam est in eo principium intrinsecum requisitum ad pulli existentiam, quae necessario resultabit, si accedat exterior influxus convenientis calefactionis. In ovo autem non foecundato pullus ne quidem *virtualiter* invenitur, quia non est in ovo principium requisitum ad pulli existentiam. Unde quantumvis *convenienter* calefiat, nunquam a tali ovo pullus nascetur.

Obiect. 2^a. In mixto remanet actu pondus elementorum, quod est eorum proprietas. Atqui si actu remanent proprietates elementorum, remanent etiam eorum formae substantiales. Ergo elementa remanent actu in mixto.

Resp. Dist. mai. In mixto remanet elementorum pondus, quod est proprietas se tenens etiam ex parte materiae (utpote consequens quantitatem). *Conc.* est proprietas se tenens tantum ex parte formae, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* Quum quantitas in composito resultet ex parte materiae, necesse est ut, manente eadem materia elementorum in corpore mixto, remaneat eadem quantitas et ea quae consequuntur quantitatem. Quare ex hac et similibus obiectionibus non infirmatur nostra Thesis, sed corroboratur integra Sancti Thomae doctrina de natura et proprietatibus entis mobilis.

Obiect. 3^a. Elementa retinent actu easdem qualitates in mixto. Atqui qualitates se tenent ex parte formae substantialis. Ergo elementa remanent formaliter seu actualiter in mixto.

Resp. Dist. mai. retinent easdem qualitates *genericas*, quae conveniunt omni corpori physico in quantum huiusmodi, *Conc.* retinent easdem qualitates *specificas*, *Subdist.* attemperatas et reductas ad medium, *Conc.* omnino easdem, *Nego*, *Contrad. min.* qualitates se tenent ex parte formae substantialis, vel quantum ad eius perfectiones *genericas*, vel quantum ad eius perfectiones *differentiales*, *Conc.* unice quantum ad eius perfectiones *differentiales*, *Nego*.

Obiect. 4^a. In compositis chemicis inveniuntur a) *affinitates chimicae elementorum*, ut patet ex factis *mutuae substitutionis*, et b) colores characteristici eorundem, ut apparet ex analysi spectrali. Atqui hae sunt proprietates specificae elementorum. Ergo elementa remanent formaliter in mixto.

Resp. Dist. mai. durante synthesisi, Nego, incipiente et facta analysi chimica, videlicet quando mixtum iam incepit resolvi in elementa, *Conc. Transeat minor. Nego cons.* Facta allata non nobis sed adversariis contradicunt. Elementa enim non exercent suas affinitates caeterasque aptitudines activas et passivas, nisi corpus mixtum inceperit dissolvi in ea per actionem valde alterativam alterius corporis agentis in ipsum. Ex. gr. ad efformandum hydratum potassii (i. e. Kalii), prius proicitur potassium in aquam, ut eius virtute caustica et maxime alterativa corrumpatur aqua et transformetur in sua elementa, quae in actum reducta incipiunt exercere suas affinitates ad efformandum hydratum Kalii. Confer chemicam experimentalem, in qua plura exempla invenies. Insuper constat multas affinitates elementorum non inveniri in mixto, dum contra novae affinitates in mixto apparere incipiunt. Ad *spectrum* proprium elementorum quod attinet, hoc tunc tantum apparet, quum calefactio solvere inceperit mixtum in elementa, ita ut spectrum lineare elementorum tunc appareat quum evanescit spectrum proprium compositi. Possent etiam colores elementorum qui in analysi spectrali mixti apparent per *virtualem* elementorum permanentiam in mixto explicari.

Obiect. 5^a. In mixto, tum in mixtione, tum post resolutionem reperitur illud idem, quod erat ante mixtionem. Ergo signum est in mixto manere elementa actu.

Resp. Dist. antec. Reperitur illud idem materialiter, *Conc.*

formaliter, Nego. Quamvis materia ex. gr. oxygenii et hydrogenii remaneat eadem ante mixtionem, in mixtione, et post resolutionem; tamen in mixto forma substantialis est *specificè* diversa, nempe est forma aquae. Post resolutionem autem formae substantiales oxygenii et hydrogenii, quamvis sint *specificè* eadem cum formis substantialibus, quae actuabant eandem materiam ante mixtionem, sunt tamen *numerice* diversae.

Obiect. 6^a. Elementa in mixto inter se mutuo agunt et patiuntur. Atqui operatio sequitur esse actu. Ergo sunt actu in mixto.

Resp. Dist. mai. Elementa mutuo agunt et patiuntur, si mixtum spectetur *in fieri*, **Conc.** si spectetur *in facto esse*, **Nego. Conc. min. Nego cons.**

THESIS IX. *

Corpora simplicia seu elementaria sunt diversae speciei inter se.

27. Probatur. — I. Corpora elementaria, in quae resolvitur corpus animale, constant propria materia et propria forma substantiali, quia haec compositio est de essentia omnium corporum, ut in Thesi 1^a probatum est. Atqui forma substantialis in variis elementis debet esse diversae speciei. Ergo corpora simplicia sunt diversae speciei inter se,

Prob. min. Si materia, quae erat sub unica forma animalis, assumpsisset per operationem resolutivam i. e. per analysim chemicam in corporibus pluribus, quae resultaverunt, unam eandemque in specie formam; *nulla esset ratio sufficiens diversitatis*, quae inter ipsa apparet, puta inter hydrogenium et carbonium. Si enim diversitas non procedit ex specifica diversitate principii actuantis, i. e. formae substantialis, procedere deberet vel ex diversitate principii passivi, i. e. materiae primae, vel ex diversitate modi, quo haec varia corpora producta sunt. Atqui tota materia, quae inveniebatur in animali, est eiusdem rationis; modus etiam productionis fuit identicus, quia vi eiusdem analysis chimicae varia illa

corpora resultaverunt. Ergo horum corporum diversitas repetenda est a diversitate formae substantialis qua talis. Sed diversitas, procedens ex forma substantiali, est diversitas specifica. Ergo corpora elementaria sunt specificè diversa.

II. Diversitas proprietatum procedit a diversitate naturalium. Sed corpora elementaria habent quasdam proprietates omnino diversas, ut ex Chimica constat. Ergo sunt specificè diversa.

28. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Materia in corpore animali erat in diversis partibus diversimode disposita. Sed haec diversa dispositio potest esse causa sufficiens diversitatis elementorum. Ergo ad hanc explicandam non debemus confugere ad formarum substantialium diversitatem.

Resp. Dist. mai. Materia erat in diversis partibus animalis diversimode disposita ratione formae substantialis animalis, *Concedo*, independenter ab ea *Nego Dist. min.* haec diversa dispositio potest esse causa sufficiens diversitatis elementorum, *mediantibus* novis formis substantialibus, quae pro varietate dispositionum resultaverunt in materia ad cessationem animae, *Concedo*. Independenter a novis formis, *Nego*. Nam materia prima nequit esse immediatum subiectum accidentium, inter quae sunt dispositiones. *Nego consequens.*

Materiam non posse esse immediatum subiectum accidentium, satis superque constat ex Thesib. 1^a et 2^a. Insuper, suo loco videbimus, materiam non esse susceptivam unius formae potius quam alius, nisi mediantibus dispositionibus inductis in composito, et, eo mediante, in ipsam, vel a formis praevisis, vel ab agente naturali.

Obiect. 2^a. Diversitates causatae in materiam a dispositionibus praeexistentibus in mixto sunt tantum accidentales; ita ut corpora elementaria, quae resultant, non sint nisi diversae syntheses corpusculorum eiusdem speciei, in quae divisa fuit materia, cessante informatione animae.

Resp. Nego assertum.

Nam, ut omittamus proprietates diversas arguere naturas diversas, impossibile est ut diversae dispositiones materiae, dum actuabatur ab anima, influant in accidentalem diversitatem eorum corporum, quae per analysim resultaverunt, nisi

in quantum sint dispositiones ad diversas formas substantiales.

Etenim, ut supra diximus, materia non est susceptiva accidentium, nisi mediante forma substantiali; cum nihil habere posset hoc vel illud accidens, nisi prius sit substantia. Materia autem prima non est substantia, sed *est principium potentiale quo substantiae corporeae.*

Si igitur nulla esset diversitas substantialis per diversas formas, nulla haberetur ratio diversitatis accidentalis ex diversa dispositione materiae.

Nota. Si quis impugnaret ipsam possibilitatem corporis simplicis, hoc argumento: Corpus est substantia composita ex actu et potentia in ipsa linea essentiae. Sed substantia composita ex actu et potentia nequit esse simplex. Ergo impossibile est corpus simplex. *Respondebis Conc. mai. Dist. min.* Substantia composita ex actu et potentia nequit esse simplex simplicitate excludente compositionem materiae cum forma, *Conc.*; Nequit esse simplex simplicitate excludente mixtionem elementorum; *Nego. Nego cons.*

QUAESTIO III.

DE SYSTEMATIBUS CORPORUM

INTRINSECA PRINCIPIA ERRONEE EXPLICANTIBUS

29. **Praenotiones.** — I. **Duplex systema: Atomismus et Dynamismus.** Erronea systemata de corporum intrinsicis principiis ad duplicem classem reduci possunt, quarum una est *Atomistarum* asserentium corpora nostris sensibus pervia resultare ex synthesi quadam corpusculorum ob suam parvitatem effugientium aciem nostrorum sensuum, propriam habentium essentiam et existentiam, inalterabilium, indivisibilium, atque simplicium simplicitate excludente compositionem ex potentia subiectiva et actu; altera *Dynamistarum* asserentium corpora nostris sensibus pervia constare ex punctis vel viribus inextensis, per se subsistentibus et sphaeram quamdam activitatis habentibus, quae per mutuam attractionem et repulsionem phaenomenon producunt corporis sensibilibiter extensi.

II. **Atomismus subdividitur in mechanicum et chemicum.** *Mechanicus* praeter extensionem et impenetrabilitatem negat caeteras proprietates et virtutes atomis, quas esse inter se eiusdem speciei affirmat. Cartesius autem et Baco a Verulamio autumârunt essentiam uniuscuiusque atomi esse ipsam eius extensionem seu quantitatem dimensionem. *Atomismus* vero *chemicus* singulis atomis, praeter extensionem atque impenetrabilitatem, virtutes quasdam activas et passivas tribuit, praesertim vires *cohaesionis* et *affinitatis*, vi quarum

diversimode uniuntur ad corpora composita efformanda. Utrum autem omnes atomi primigeniae sint eiusdem vel diversarum specierum, quidam affirmant, quidam negant.

III. Principium materiale et formale iuxta Atomistas.

In Atomico Systemate corpuscula, quae atomi vocantur, se haberent in corporibus compositis ut principium materiale, formale vero esset atomorum numerus, dispositio, symmetria, distantia, motus, quibus explicare conantur non solum phaenomena sensibilia lucis, caloris, electricitatis, magnetismi etc., sed etiam specificam substantiarum diversitatem, quinimo nonnulli ipsam vitam vegetativam; nec desunt qui absurde simul et impie velint ipsam vitam sensitivam et rationalem ex varia atomorum concursantium dispositione et motu explicare.

IV. Discrimen inter atomum et moleculam. Molecula est una ex particulis quibus constat quodcumque corpus (substantia chimica), si supponatur in stata aeriformi; vel, ut saepe etiam definitur, est minima particula stabilis alicuius corporis, quae huius corporis specificas proprietates retinere possit, sub datis condicionibus (1).

Atomus autem (ex graeco ἀ privativo et τέμνω, divido) est minima particula alicuius elementi, quae per analysim chemicam in moleculam huius elementi vel alicuius corporis mixti invenitur.

Molecula enim potest vel unica atomo constare, vel pluribus atomis componi. Molecula autem composita dicitur homogenea si atomis eiusdem elementi constat; secus, est heterogenea.

Atomus hodie consideratur, ad phenomena radiationis explicanda, ut composita ad modum systematis solaris: circa maiorem nucleum, qui *ion* vocatur, minores corpusculi, qui *electrones* dicuntur, gyrare videntur, quemadmodum planetae circa solem volvuntur.

Omnes tamen aequè affirmant atomorum et molecularum dimensiones adeo exiguas esse, ut quaecumque minima par-

(1) Notandum tamen est moleculas eiusdem corporis aeriformis, vg. vaporis aquae, non esse omnes eiusdem magnitudinis.

ticula visibilis alicuius corporis (ex. gr. guttula quaedam aquae) dici possit se habere quoad magnitudinem ad aliquam, atomum vel moleculam, sicut se habet totus terrae orbis ad guttam aquae. Ipsa quoque distantia quae inter atomos et moleculas intercedit in corpore ex eis constituto est sensibus impervia.

V. Valor Atomismi. Ad iudicium de atomismo ferendum, oportet probe discernere facta certa quae observatione cognoscuntur ab hypothesibus quae ad haec facta explicanda finguntur. Porro, a) ea omnia quibus atomismus hylemorphismo opponitur non sunt facta, sed hypotheses; b) ea autem quae sunt facta certa in doctrina hylemorphica admittuntur et explicantur; c) atomismus aliis certis factis et principiis contradicit.

a) Duobus praesertim capitibus atomismus hylemorphismo opponitur, nempe in quantum docet discontinuitatem materiae in eadem molecula et permanentiam elementorum in mixto. Atqui cum discontinuitas materiae, tum permanentia elementorum in mixto non sunt nisi hypotheses, quas atomistae gratuito finxerunt. Etenim, facta observata alio modo explicari possunt. Nam:

1. Quod ad permanentiam elementorum in mixto attinet, supra ostendimus eam non formalem sed virtualement tantum factis explicandis requiri. (Cfr. th. VIII).

2. Atomistae discontinuitatem materiae ex hoc concludunt quod non solum moleculae, sed etiam singulae atomi, imo elementa atomorum, id est, tum particulae corporum radioactivorum, tum iones et electrones, in quibusdam experimentis ut separati et ab invicem distantes agere videantur. Sed illae experientiae bene intelliguntur in doctrina continuitatis materiae intra unamquamque moleculam, attendendo α) quod quandoque tales sunt experimentorum illorum conditiones ut revera elementa moleculae separentur: sed per hoc non probatur ea iam separata exstiterint; - β) quod in molecula continua vigere potest heterogeneitas quaedam partium, ut viget in corpore vivente, et diversitas condensationis in diversis partibus: unde diversitas actionum in diversis moleculae partibus explicatur.

b. Facta certa in doctrina hylemorphica admittuntur et explicantur. Etenim.

1. *Quod elementarium corporum divisio in minutissimas partes et determinatae quaedam leges ad chemicam synthesim et analysim requirantur*, et a nobis aequae ac ab atomistis admittantur, in Thesi 4. satis declaravimus. Quinimo sive considerentur corpora elementaria et mixta *in facto esse*, sive considerentur corpora mixta *in fieri*, nos ipsum atomorum nomen rite intellectum admittimus, et propugnamus utiliter adhiberi in Physicae et Chimiae experimentalis pertractatione.

Nomine enim *atomi* designare iuvat minutissimas corporum simplicium partes designabiles, sensibus nostris impervias, sed ad invicem continuatas et divisibiles, non autem actu ex omni latere divisas, ita ut in hac continuitate constituere possint moleculas corporum. Quae atomi quum agitur de aliqua mixtione in fieri, virtute agentium naturalium a massa corporis corrumpendi disgregantur ad hoc ut melius ad mutuuum contactum accedentes, eas actiones et passiones ad invicem exercere valeant, quae ex eorum affinitatibus caeterisque proprietatibus activis passivisque pro cedunt, et ad novum mixtum constituendum deserviunt. Non necessarium videtur dicere moleculas in non viventibus esse ad invicem continuatas. Sufficit continuitatem intra ipsam moleculam reperiri.

2. *Si modo dicta conferantur cum demonstratis in Thesi 4, quisque intelliget leges proportionum determinatarum et multiplo-
rum, quibus reguntur combinationes chimicae ad mixta efformanda, non solum non obesse doctrinae peripateticae hylemorphismi, sed ab ea probari*. Ex eis enim melius apparet ratio sufficiens tum generationis substantialis unius corporis mixti potius quam alterius, tum homogeneitatis partium similium, tum radicalis principii quantitatis quod est materia prima, tum constantis ordinis, quem in mutua actione et passione habere debent elementa in generatione mixti.

Lex proportionum determinatarum in eo est, ut in omni corpore mixto ratio inter pondera componentium semper sit eadem, ita ut ex. gr. in quantacumque aquae massa analysis chimica instituat, semper resultet hydrogenium esse ad oxigenium, sicut unum ad octo. *Lex multiplo-
rum* in eo est,

di ut in versis combinationibus earumdem substantiarum, quae libet diversarum quantitatum, quibus una substantia componitur cum alia, semper sit multipulum minimae quantitatis, quae combinari potest. Ex. gr. pondus aliquod chlori quod componi potest cum determinato pondere oxygenii nequit ulterius cum maiori oxygenii pondere componi, nisi hoc sit triplum, quadruplum, quintuplum etc., prioris ponderis: quaelibet fractio superexcedens incomposita relinquitur.

3. *Ad phaenomena Polymorphismi, Allotropismi et Isomerismi quod attinet, ea optime explicantur in Doctrina Peripatetica.* Etenim *Polymorphismus* vocatur proprietas qua unum idemque corpus exhibere potest diversos characteres physicos, puta quoad calorem, figuram, fusibilitatem. Iamvero haec phaenomena sunt huiusmodi, ut non requirant discontinuitatem partium, sed tantum accidentales quasdam mutationes in subiecto. *Allotropismus* vocatur proprietas, qua idem corpus exhibere potest diversos characteres chimicos. Iamvero haec diversitas successiva, quam praecedat alteratio, si praeseferat proprietates diversas, signum est mutationis substantialis, quae a nobis propugnatur. Tandem *Isomerismus* vocatur illa proprietas, qua corpora quaedam diversae speciei componuntur ex eisdem elementis iuxta eandem proportionem. Quae diversitas procedit ex diversitate agentis naturalis. Iamvero haec proprietas confirmat sententiam peripateticam, quae docet corpora non esse mera aggregata atomorum, quae a quolibet agente mechanice disponi possent, sed constare ex materia prima et ex forma substantiali, quae educitur de potentia materiae in similitudinem generantis.

c) Denique atomismus certis factis et principiis contradicit, ut ostendit sequens thesis.

THESIS X.

Atomismus sub quacumque forma proponatur, quatenus asserit substantias corporeas resultare ex aggregationibus atomorum per se subsistentium, tamquam erroneus et absurdus est reiiciendus.

30. **Probatur.** — I. Erroneum est systema, quod principia intrinsece constitutiva substantiae corporeae ponit corpora.

Principia enim sunt ea, quae neque ex alterutris, neque ex aliis, et ex quibus omnia corpora esse vel fieri oportet (cfr. Thes. 2.). Iamvero huiusmodi est systema atomicum. Nam Atomistae asserunt atomos esse corpuscula minutissima, per se subsistentia etc. (cfr. Praenot.), easque aiunt esse principia intrinseca substantiarum corporearum. Ergo systema atomicum est erroneum.

II. Erronea et absurda est doctrina quae essentiam spirituales cum essentia corporea confundit. Atqui huiusmodi est Atomismus, qui asserit atomos primigenias esse substantias simplices excludentes a sua essentia intrinsecam compositionem ex potentia subiectiva et actu. Etenim haec est notio substantiae spiritualis. Ergo Atomismus tamquam erroneus et absurdus est reiiciendus. Minor constat ex demonstratis tum in Phil. Prim. Quaest. IV., tum in 1. Thesi huius Tract. Et sane definitio substantiae spiritualis est eam esse quidditatem simplicem per se subsistentem seu actum in suo ordine purum.

III. Doctrina quae contradictoria enuntiat, est absurda. Atqui Atomismus dum asserit ex aggregatione substantiarum simplicium per se subsistentium et inalterabilium (cuiusmodi in eorum sententia sunt atomi) resultare aliquod ens extensum et alterabile, contradictoria enuntiat. Ergo Atomismus est absurdus. Et sane ex unione eorum quae sunt extra genus quantitatis dimensionis (cuiusmodi sunt substantiae simplices per se subsistentes) repugnat ut resultet aliquod dimensionatum seu extensum: similiter ex unione inalterabilium repugnat ut resultet aliquod alterabile. Ergo etc.

IV. Erroneum est systema quod, ad vitandas absurditates, vel novas in medium absurditates inducit, vel veritatem systematis oppositi admittere cogitur. Atqui huiusmodi est Atomismus. Si enim ad vitandas absurditates procedentes ex eo quod atomi dicantur substantiae simplices per se subsistentes, dicat eas esse extensas, vel a) intelligit unamquamque atomum esse substantiam simplicem extensione affectam, vel b) cum Cartesio eam esse puram extensionem, vel c) cum Lokio eam esse complexum qualitatum, vel tandem d) eam esse intrinsece compositam ex potentia pura subiectiva et ex

actu primo seu substantiali. Si primum, adhuc remanet absurditas substantiae simplicis per se subsistentis, quae concurrat cum alia substantia simplici per se subsistenti ad constituendum aliquod corpus; cui absurditati additur substantiam simplicem per se subsistentem posse esse extensam. Si secundum affirmet cum Cartesio, confundit extensionem cum extenso et accidens cum substantia. Etenim quantitas non est substantia sed accidens. Si dicat tertium cum Lokio, contradictionem substantiae resultantis ex accidentibus instaurabit (cfr. Phil. Prim. n. 117.). Tandem si dicat atomum esse intrinsece compositam ex potentia pura subiectiva et ex actu primo seu substantiali veritatem nostri systematis admittere cogitur.

V. In sententia atomistarum homo, bruta, plantae et mixta inanimata non constarent ex materia prima et ex unica forma substantiali. Atqui in Quaest. 2^a demonstravimus supradicta entia constare necessario debere ex materia prima et ex unica forma substantiali. Ergo sententia Atomistarum est falsa.

VI. In sententia Atomistarum substantiae corporeae compositae seu mixtae, sive animatae sive inanimatae, essent *unum per accidens*. Atqui contradictionem implicat aliquid esse substantiam et *unum per accidens*, nam synonyma sunt *substantia* et *unum per se*. Ergo sententia Atomistarum est absurda. Et sane unumquodque eo modo est ens quo est unum, nam unum et ens convertuntur. Unde ens (quod ab actu essendi denominatur), dicitur ens simpliciter seu ens per se, quando habet primum esse, quod non praesupponit subiectum iam per esse praeivum actuatum. Hoc autem *ens simpliciter* vel *per se* vocatur substantia quia substat actualitatibus supervenientibus, seu accidentibus: quae quum supervenerint, compositum inde resultans vocatur *ens secundum quid* vel *ens per accidens*, seu quod idem est *unum secundum quid* vel *unum per accidens*. Ex qua animadversione, praesertim si revocentur in mentem ea, quae tum in Logica Maiori tum in Philos. Prima diximus de substantia et de accidente, quisque intelliget quam sint absurdi qui ad defensionem Atomismi asserunt aggregata atomorum posse habere rationem *unius per se*.

Nec valet effugium eorum, qui aiunt ex pluribus substantiis completis per se subsistentibus resultare posse unam naturam, si earum vires conspirent ad quamdam vim resultantem, quae sit principium operationis compositi resultantis. Nam, nisi verbis ludere in re acria velint, quid intelligunt nomine *naturae*? Profecto aut ipsam essentiam seu quidditatem absolute acceptam, aut quidditatem substantialem quatenus est *primum principium quo* operationis, aut tandem stricto sensu *principium intrinsecum quo substantiale motus et quietis in corporibus*. Iamvero in quacumque ex his acceptionibus, praeter quas nullam aliam unquam agnovit sive Philosophia sive Theologia, longe abest, ut ex duabus substantiis actualibus exurgere possit una natura. Nam in prima et secunda acceptione natura non significat aliud, quam ipsam substantiam seu quidditatem: quapropter si substantiae multiplicentur, necesse est multiplicari etiam naturas. In tertia autem acceptione natura significat materiam primam et formam substantialem quatenus ea sunt corporis principia substantialia *quibus* motus vel quietis (ut in Quest. de Natura demonstrabimus). Ergo in tertia acceptione multo longius abest, ut ex pluribus substantiis resultare possit una natura, videlicet *unum principium intrinsecum quo motus vel quietis*; sequeretur potius oppositum. Si vera esset sententia adversariorum, plures homines trahentes unam navim, vel plures rotae constituentes unum horologium, efformarent unam naturam. Neque hoc inconvenientes effugient, si dicant unam naturam non exurgere quidem quum coniunguntur plura corpora iam formata, exurgere autem quum coniunguntur atomi, quae sensus nostros effugiunt, quaeque constituunt aliquod compositum stabile. Non enim est quaestio de maiori vel minori stabilitate compositi (quae ceteroquin haberi posset maior in machina quadam metallica, quam in musca vel formica), neque est quaestio utrum substantiae corporeae, quae simul uniuntur, sint maioris vel minoris molis ita ut effugiant aciem nostrorum sensuum; sed quaestio est utrum constituent compositum in ratione entis *primo et simpliciter vel secundo et secundum quid*. Huiusmodi autem non posse esse atomos in sensu adversariorum acceptas ex hucusque demonstratis manifestum est. Nec hilum proficiunt Atomistae, quum ad experimenta confugiunt. Ea enim nostrae doctrinae non officere, iam satis demonstravimus et iterum ostendemus in solutione difficultatum. Neque magis eos iuvant aequivocationes circa subsistentiam animae humanae, quas iam in Coroll. 2. Thes. III. disiecimur et uberius dissolvemus, quum sermo erit de unione animae humanae cum corpore.

THESIS XI.

Dynamismus est pariter reiiciendus.

31. Probatur. — **Dynamismus** praeter multa inconvenientia, quae cum atomismo habet communia, peculiaria quaedam praebet quae attigisse iuvabit. Etenim, quatenus Dynamistae asserunt substantiam corpoream resultare ex viribus simplicibus, atque ita phaenomena cuiusdam entis extensi nostris sensibus manifestari, plura coacervant impossibilia. Et sane in eorum sententia 1^o sequeretur substantiam resultare ex accidentibus. Quo nihil absurdius. Vis enim est quaedam qualitas, quae supponit substantiam, non constituit. Quod si dicant huiusmodi vires simplices esse per se subsistentes, reincident in absurdum a) substantiae resultantis ex substantiis per se subsistentibus, b) substantiae corporeae resultantis ex substantiis spiritualibus, c) substantias spirituales ad integrandam substantiam corpoream debere ad invicem agere et pati actionibus et passionibus rei materialis propriis. 2^o Sequeretur corpus realiter extensum seu continuum formale reale constare ex indivisibilibus. Atqui hoc est impossibile, ut in Quest. de Quantitate demonstrabimus. Quod si ad hanc absurditatem vitandam, negent dari a parte rei continuum formale, sed contendant dari tantum continuum virtuale, explicando sensationem quam de corpore continuo, idest formaliter extenso, habemus, per aliqua puncta indivisibilia, quae ad determinatam distantiam operantur unum in aliud, et omnia simul in sensus nostros; pugnancia dicerent.

Nam puncta haec vel sunt in genere quantitatis, vel non. Si primum, non sunt nisi limites vel termini alicuius corporis extensi continui et ideo non possunt subsistere, cum non habeant aliud esse praeter esse corporis continui, quinimmo non sunt nisi privationes ulterioris expansionis corporis extensi, ut in Quaest. de Quant. dicemus.

Si sunt extra genus quantitatis, cum ex hypothesi adversariorum, ne quidem ordinem exigentiae habere possint ad extensionem intrinsecam, quia haec extensio intrinseca esset

impossibilis cum eorum simplicitate; huiusmodi puncta simplicia essent actus seu formae immateriales per se subsistentes, nempe substantiae spirituales seu angeli, ut ex iis, quae in Philos. Prima q. IV., diximus satis manifestum est.

Ergo in qualibet hypothesi haec puncta indivisibilia admitteri nequeunt. Nemini enim in mentem venit angelos esse illa puncta simplicia, quibus constarent corpora extensa.

Sed etiamsi permitteremus adversariis possibilitatem horum punctorum simplicium per se subsistentium, quae neque corpora essent neque spiritus; adhuc eorum theoria demonstraretur falsa. Ponamus itaque haec puncta indivisibilia in spatio imaginario: huiusmodi puncta vel distant unum ab alio vel non. Si primum, non poterunt agere unum in aliud nec utrumque in sensus alicuius hominis, qui ea v. g. adspicere vellet, quia ipsa actio transiens repugnat ut fiat in distans. Nam in hac actione agens et patiens coniungi debent ut possit haberi *motus*, qui est agentis, *ut a quo*, et patientis, *ut in quo*. Qui motus unus et idem, prouti est ab agente, dicitur actio, prouti est in patiente, dicitur passio. De repugnantia actionis in distans agemus suo loco.

Sed si, ad hoc ut unum punctum agat in aliud, non potest distare ab illo, atque ad hoc ut ambo agant in oculum, non possunt distare ab oculo; impossibile est ut constituent ullam obiectivam extensionem in qua una pars in spatio possit quocumque modo distare ab alia, et percipi ut magna in aliqua magnitudine molis. Nam, ut in Quaest. de Quant. demonstrabimus, non potest ex indivisibilibus resultare aliquod extensum. Interim placet ipsis S. Thomae verbis id probare (1).
 « Omne quod tangit alterum, aut totum unum tangit totum
 « aliud: aut pars unius partem alterius: aut pars unius totum
 « alterius. Sed cum indivisibile non habeat partem, non potest
 « dici, quod pars unius tangat partem alterius, aut pars to-
 « tum. Et sic necesse est, si duo puncta se tangant, quod
 « totum tangat totum. Sed ex duobus, quod unum totum
 « tangat aliud totum, non potest componi continuum, quia

(1) In lib. VI. *Physic* lect. 1.

« omne continuum habet partes seiunctas (i. e. partes extra
 « partes continuatas) ita quod haec sit una pars (designabilis
 « et divisibilis) et haec alia; et dividitur in partes diversas
 « et distinctas loco i. e. positione, in his quae positionem
 « habent: quae autem secundum se tota tangunt, non distin-
 « guuntur loco vel positione (sive sermo sit de positione in-
 « trinseca sive de extrinseca). Relinquitur ergo quod ex pun-
 « ctis non possit componi linea per modum contactus ».

Praeterea extensio, quam circa corpus experimur, talis est,
 ut excludat ab eodem spatio quodlibet aliud extensum, eique
 penetrare conanti resistat. Porro puncta inextensa, cum se
 tangerent ex se totis, essent simul in eodem puncto spatii; et
 ideo dicendum esset quod se invicem excluderent et non exclu-
 derent ab eodem spatio, quod est contradictorium.

Dices: Ens aliquod simplex, puta angelus, poterit inveniri
 in spatio aliquo toto et extenso.

Respondeo: poterit inveniri in spatio aliquo toto *ratione*
sui, Nego; ratione alterius, quod primo sit et ratione sui ex-
 tensum et spatiosum, et cui ens simplex faciat suae virtutis
 applicationem, *Concedo*. Sic angelus qui applicaret suam vir-
 tutem monti, ut eum transferret de uno loco in alium, non
 esset in spatio occupato a monte *ratione sui*, sed *ratione*
montis. Haec in quaestionibus de loco et spatio pertractantur.

Nec minus inutile esset effugium adversariorum ad sphae-
 ram quandam activitatis, quae in absurda hypothesi alicuius
 puncti simplicis per se subsistentis, protenderetur ex hoc
 puncto tamquam a proprio centro. Nam haec sphaera vel esset
 quaedam emanatio seu protractio substantiae puncti usque ad
 aliquam distantiam, vel esset aliqua atmosphaera diversa
 a puncto et circumdans punctum, vel nihil esset. Si esset
 quaedam emanatio seu protractio substantiae puncti usque
 ad aliquam distantiam, iam punctum esset aliquod ens obie-
 ctive extensum, habens partes extra partes continuatas, vi-
 delicet continuum divisibile in semper divisibilia. Si illa
 sphaera esset aliqua atmosphaera diversa a puncto, quaerimus
 utrum constaret ex indivisibilibus, vel ex divisibilibus seu ex-
 tensis. Si constaret ex extensis, iam haberemus, quod volumus,
 nempe obiectivam extensionem et continuum formale in ex-

tensis, quae componerent atmosphaeram. Si autem constaret ex punctis simplicibus indivisibilibus, haec vel agere deberent in distans, quod repugnat, vel compenetrari et reduci in unicum punctum; quo in casu haec sphaera activitatis resolvitur in nihil. Quae est tertia hypothesis, videlicet hanc sphaeram activitatis non existere.

32. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Corpora naturalia sunt divisibilia in corpuscula semper minutiora. Sed omne divisibile constat ex iis, in quae dividitur. Ergo corpora naturalia constant ex corporibus minutissimis.

Resp. Dist. mai. Corpora naturalia sunt ita divisibilia divisione *quidditativa*, idest tamquam in principia constitutiva essentiae, *Nego*, divisione *quantitativa*, idest tamquam in partes integrantes, *Subdist.* in corpuscula semper extensa, et ideo *per se* quantitative divisibilia *in infinitum*, *Conc.* in corpuscula extensione carentia, et ideo *per se* quantitative indivisibilia, *Nego. Contr. Min.* Omne divisibile constat ex iis, in quae dividitur, vel tamquam ex partibus quidditativis (videlicet ex materia et forma), vel tamquam ex partibus integrantibus, in quas substantia extenditur vi quantitatis, *Conc.* tantummodo tamquam ex partibus integrantibus, *Nego. Dist. Conc.* Corpora naturalia constant ex corporibus minutissimis, tamquam ex partibus integrantibus continuis, quae non sunt plura corpora, sed constituunt *unum simpliciter corpus*, *Conc.* tamquam ex partibus quidditativis, *Nego.*

Diximus corpora naturalia, licet minutissima, remanere semper quantitative divisibilia *per se*, idest ratione suae extensionis, de cuius essentia est divisibilitas in partes. Etenim *quantum* definitur ab Aristotele (*Metaph. lib. 5. c. 13.*) quod est divisibile in insita quorum utrumque aut singula unum quid et quodquid apta sunt esse. Attamen *per accidens* ACTUALIS DIVISIO in corpore physico limites habet, quia unaquaeque natura corporea exigit dimensiones intra quosdam limites, ultra quos non potest connaturaliter existere; destrueretur enim propria dispositio suae naturae specifica. Hinc S. Thomas (1) ait: « Substantia panis potest
« corrumpi ex parte qualitatis ut alteratione; et ex parte quantitatis;
« quia, cum unaquaeque res naturalis habeat quantitatem determinatam,
« in tantum poterit fieri divisio, quod non remanebit species » (2).

(1) In IV. Sent. Dist. 12. q. 1. a. 2. Sol. 3.

(2) Cfr. etiam *Summ. 3. p. q. 77. a. 4.*

Obiect. 2^a. Extensum formari debet ex extensis. Atqui neque materia prima neque forma substantialis sunt extensae, sed atomi. Ergo vera est sententia Atomismi mechanici et physici.

Resp. Dist. mai. Extensum formari debet ex *virtualiter* extensis, *Conc.* ex *formaliter* extensis, *subdist.* si sit *simpliciter* unum extensum, videlicet *quantum continuum*, *Nego.* Si sit *secundum quid* unum extensum, videlicet aggregatum plurium extensorum *contiguorum*, *Conc.* *Contrad.* 1. p. *min.* Materia prima et forma substantialis non sunt *formaliter* et *per se* extensae, *Conc.* non sunt unaquaeque suo modo *virtualiter* et *per accidens* extensae in composito *formaliter* per quantitatem extenso, *Nego.* *Dist. 2. partem minoris.* Atomi sunt extensae, si nomine atomorum intelligas substantias simplices per se subsistentes, *Nego suppositum.* Si nomine atomorum intelligas partes minutissimas designabiles et divisibiles alicuius corporis sensibus nostris pervii, *subdist.* post divisionem actua-lem corporis maioris in minutissimas particulas *per se* adhuc divisibiles, *Conc.* ante actua-lem divisionem, *iterum subdist.* sunt extensae *in potentia*, videlicet possunt per divisionem acquirere proprios terminos, vi quorum singulae evadant totidem *quanta*, *Conc.* sunt extensae *in actu*, quasi habentes proprios terminos, *Nego.* *Nego cons.* Haec solutio aequae ac praecedens plenam lucem accipiet ex dicendis in Quaestione de Quantitate.

Obiect. 3^a. Si minutissimae partes corporum sensibilium essent inter se continuae, non posset explicari porositas corporum quoad partes parvas sensibus nostris pervias, neque alia phaenomena hanc porositatem requirentia, ex. gr. diaphaneitas. Ergo dicendum est corpore constare ex atomorum discontinuarum aggregatione.

Resp. Dist. antec. Si ad hanc porositatem explicandam requireretur discontinuitas ex omni parte, *Conc.* si sufficit discontinuitas ex aliqua tantum parte, *Nego.* *Nego cons.* Sicut in Praenotionibus diximus, ad unitatem substantialem alicuius corporis sufficit continuitas unilaterialis, vi cuius ex. gr. corpora quaedam se habent quasi minutissimo quodam reticulato contexta, ita ut minutissimus quidam filus continuus et multoties conversus, poros multiplices relinquat, salva continuitate, quam

unitas entis simpliciter dicti omnino requirit. Etenim quoniam ens eo modo est unum quo est indivisum; ens quod esset simpliciter divisum, non posset esse amplius ens simpliciter unum. Unde actualis divisio corporis continui destrueret eius unitatem simpliciter dictam. Et ideo abscissa tabula in duas partes discontinuas habemus duas simpliciter tabulas, non unam.

Obiect. 4^a. Diversi status eiusdem corporis, nempe solidi, liquidi et aeriformis explicari nequeunt, nisi per maiorem vel minorem cohaesionem inter partes corporis, ut scilicet hae constringantur in solidis, disgregentur in liquidis et adhuc magis in aeriformibus. Ergo admittenda est hypothesis Atomica de discontinuitate atomorum saltem in corpore sensibili.

Resp. Dist. consequens. Admittenda est discontinuitas inter moleculas, *concedo consequens* vel *transeat*. Requiritur discontinuitas in ipsa molecula, *nego consequentiam*.

Obiect. 5^a. Lex calorum specificorum ostendit in atomis cuiusque corporis specificè diversi determinatam capacitatem caloris. Sed non esset ratio huius determinatae relationis inter pondus atomicum et calorem specificum, nisi in corporibus esset discontinuitas secundum multitudinem atomorum. Ergo etc.

Resp. Nego minorem. Nam haec lex nihil aliud ostendit, nisi substantias corporeas habere determinatam capacitatem thermicam, quae nihil officit continuitati partium. Nam proportio inter pondus atomicum et calorem specificum supponit tantummodo quantitatem continuam secundum varias eius partes in infinitum designabiles mensurari per quantitatem discretam. Et ideo proportio inter pondus atomicum et calorem specificum semper remanet, etiamsi pondus atomicum non exprimat proprie pondus alicuius corpusculi minimi actu divisi a caeteris, sed exprimat pondus quod conveniret uni parti ex illis quae considerantur sub determinato numero, prouti quantitas continua calculo subiicitur.

Ex dictis in hac et in praecedenti solutione, facili negotio solvuntur omnes obiectiones, quae Atomistae congerere solent sive ex absorptione caloris in analysibus chemicis et in aliquibus chemicis synthesisibus, sive ex caloris productione in plerisque chemicis synthesisibus. Nam caloris

absorptio, quae respondet augmento motus, caloris autem exhalatio, quae respondet motus diminutioni. supponunt quidem mobilitatem partium, non autem earum omnimodam discontinuitatem. Insuper quum agitur de mixtionibus in fieri non repugnat ut tenuissimae partes (quas atomos vocari posse diximus) ad invicem dividantur, sicut explicavimus sub 23.

n. VI.

Obiectiones autem, quas Atomistae ex *polymorphismo*, *allotropismo* et *isomerismo* opponunt; iam praecipuimus in Praenotionibus n. 29. 3.

Obiect. 6^a. (fautorum hypothesis Dynamicae). Prima principia intrinseca corporis esse debent entia simplicia. Atqui huiusmodi nequeunt esse alia entia nisi vires quaedam. Ergo vera est hypothesis Dynamica.

Resp. Dist. mai. Esse debent entia simplicia per se subsistentia seu *entia ut quae*. *Nego*; entia simplicia non per se subsistentia seu *entia ut quibus*, reductive pertinentia ad praedicamentum substantiae, utpote se habentia unum ut potentia alia ut actus in linea quidditatis corporeae, *Conc. Nego minorem et conseq.* Solutio patet ex dictis in Quaestione 1^a. Caeterum si nomine *virium* quis intelligeret principia prima intrinseca corporeae substantiae, nempe materiam primam et formam substantialem, male quidem loqueretur, quia *vis* significat potentiam activam, materia autem est potentia passiva, forma vero substantialis est principium radicale potentiarum activarum, re tamen veritatem doctrinae scholasticae fateretur.

Obiect. 7^a. Materia et forma non sunt principia notificabilia per experientiam. Atqui nostra cognitio innititur experientiae. Ergo non habemus ius asserendi ea esse principia prima corporis.

Resp. Dist. mai. immediate, *Conc.* mediante ratiocinio, *Nego. Dist. min.* tamquam fundamento ex quo, mediante ratiocinatione, novas veritates addiscimus, *Conc.* tamquam unico obiecto in quo nostra cognitio consistat, *Nego. Nego conseq.* Solutio patet ex dictis in Logica Mai. Part III. de Demonstratione scientifica, deque eius principiis. Et sane, cum materia et forma pertineant reductive ad genus substantiae, nequeunt *per se* attingi a sensu. Unde cognosci non possunt per *solam experientiam*, quae tantummodo versatur circa *qualia quanta singularia et concreta*. Qui igitur vult physicam scientiam acquirere, uti debet inductione, ratiocinio, et intellectu

principiorum. Quod si praestiterit, materiam et formam in experientia fundari intelliget. Atomi contra, quales ab Atomistis ponuntur, neque experientia cognosci neque recta ratiocinatione inferri possunt.

Obiect. 8^a. Materia dicitur *non ens*. Sed *non ens* nequit esse principium intrinsece constitutum ullius rei. Ergo perperam a Scholasticis ceu talis affirmatur.

Resp. Dist. mai. dicitur *non ens*, quatenus est principium primum determinabile, quod in sui ratione nullum importat actum, *Conc.* dicitur *non ens*, quatenus non sit aliqua realitas, *Nego. Contrad. min.* *Non ens*, quod neque sit *ens ut quo* ex parte actus, neque *ens ut quo* ex parte potentiae subiectivae, *Nego. Nego cons.* Recole dicta in Quaest. de Entis significatione et divisione (Phil. prim. Quaest. 1.).

Obiect. 9^a. Si materia esset in potentia ad omnem formam, posset quodlibet corpus transmutari in aliud, puta ferrum in aurum. Atqui hoc est falsum. Ergo perperam a Scholasticis materiae ratio assignatur.

Resp. Dist. mai. a causa prima, nempe a Deo, *Conc.* a causis secundis, *subdist.* eo modo et ordine, qui exiguntur tum a dispositionibus praerequisitis in composito corrumpendo, tum a variis naturis corporum, quae dividuntur in elementaria et mixta, tum a proportionato agente, *Conc.* aliqua ex his conditionibus praetermissa, *Nego. Contrad. min.* falsum est quodlibet corpus posse converti in aliud a Causa prima, *Nego.* a causis secundis, *Subdist.* salvis conditionibus supradictis, *Nego.* aliquâ ex eis posthabita, *Conc. Nego cons.*

Ad rem S. Thomas (1) ait: « Quamvis autem generatio fiat ex non ente, quod est in potentia; non tamen fit quodlibet ex quocumque, sed diversa fiunt ex diversis materiis (videlicet ex corruptione diversorum compositorum, in quibus materia est diversimode actuata). Unumquodque enim generabilium habet materiam determinatam, ex qua fit, quia forma oportet esse proportionatam materiae. Licet enim materia prima sit in potentia ad omnes formas; tamen quodam ordine suscipit eas. Per prius enim est in potentia ad formas elementares; et eis mediantibus secundum diversas proportionales commixtionum, est in poten-

(1) In XII. *Metaph.* lect. 2.

« tia ad diversas formas. Unde non potest ex quolibet *immediate* fieri
« quodlibet etc. ».

Nota. Praecipuae obiectiones, quae moveri possunt a chimica synthesisi et analysi, iam allatae et solutae sunt in Quaest. praec. (Thes. VIII. n. 26.). Eae vero, quae procedunt ex praeposterâ intellectione unionis animae humanae cum corpore, afferentur suo loco.

33. **Scholion.** — Ex hucusque demonstratis et ex disiectis Adversariorum obiectionibus unicuique sincero animo veritatem inquirenti manifestum est, quanta iniuriâ a modernis Atomismi propugnatoribus Systema Peripateticum tamquam oppositum Physicae et Chimicae experimentalis progressui exhibeatur. Si enim essentialia principia et essentialia conclusiones huius systematis secernantur ab accidentalibus quibusdam assertionibus, quae imperfectis vetustiorum aetatum experimentis nitebantur; nihil in doctrina Peripatetica de corporum principiis inveniri poterit, quod recentioribus inventis opponatur. Quinimmo dum Atomismus eis intime explicandis adhuc se imparem fatetur; nostra doctrina, inconcussis Logicae et Metaphysicae principiis suffulta, intima corporeae naturae principia modo naturali rationis lumini et christianae revelationi conformi asserit.

QUAESTIO IV.

DE PRINCIPIIS INTRINSECIS CORPORIS PHYSICI SEU DE MATERIA PRIMA ET DE FORMA SUBSTANTIALI

THESIS XII.

Quum materia prima nequeat habere proprie dictam definitionem, multiplices eius descriptiones adsignantur.

34. **Prob. 1^a pars.** Quum definitio proprie dicta fiat per genus proximum et differentiam ultimam, competere potest solum iis, quae sunt *directe* sub aliquo genere et exhibent integram aliquam essentiam. Atqui materia prima pertinet tantum *reductive* ad genus substantiae corporae, in qua rationem habet principii pure potentialis. Ergo impossibile est assignare eius proprie dictam definitionem.

Prob. 2^a pars. « Materia (ait S. Thomas Quodlib. IX. « a. 6. ad 3^m) si eius essentia defineretur, haberet pro differentia ipsum suum ordinem ad formam et pro genere ipsam « suam substantiam ». Et sane id cuius tota ratio ordinatur ab aliud, nonnisi per illud definiri aut declarari potest. Unde quatenus materia prima consideratur sive in ordine ad compositum, cuius est pars quidditativa, sive in ordine ad mutationes substantiales quarum est principium intrinsecum, sive in ordine ad formam, varias suscipit late dictas definitiones seu descriptiones. Etenim.

I. Considerando ipsam rationem corporeae substantiae, cuius materiam est pars essentialis potentialis, definiri potest *principium intrinsecum primum potentiale substantiae corporeae*.

II. Considerando mutationes substantiales corporum, quarum materia est subiectum, definiri potest *subiectum mutationum substantialium*.

III. Considerando materiam habere rationem purae potentiae subiectivae in ordine entis, describi ea poterit per *remotionem omnium notionum*, qua propriae sunt *entis in actu*, quales sunt *categoriae*; ita tamen ut intelligatur esse *potentia realis* ad substantiam, et, *mediante substantia*, ad omnia quae possunt accidere substantiae, nempe ad accidentia, quae classificantur per reliquas novem categorias. Hic modus considerandi materiam exhibetur ab Aristotele, qui in 7^{um} Metaph. text. 8. ait materiam primam esse, *quae per seipsam neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quidpiam dicitur, quibus ens determinatur; neque etiam negationes eorum: est autem quoddam de quo horum quodlibet praedicatur* (non quidem praedicatione directa, quasi dicere possemus *materia est substantia, materia est quanta* etc. Sed praedicatione denominativa, dicendo: *materiatum*, nempe ens materiale est substantia, est quantum, est quale etc.).

IV. Considerando simul materiam tum in ordine ad intrinsecam compositionem corporis, tum in ordine ad substantiales mutationes quarum est subiectum, describitur materia ab eodem Aristotele 1^o Phys. text. 82. *primum uniuscuiusque subiectum, ex quo insito, non per accidens aliquid fit, et in quod, si quidpiam interit, ultimum abit*.

35. **Scholion.** * *De appetitu materiae.* — Accipiendo latissime appetitum naturale pro naturali ordinatione omnium, quae quocumque modo (nempe, sive *ut quod*, sive *ut quo*) rationem entis possident, in bonum sibi proportionatum et conveniens; dici debet materia prima *appetere* formam substantialem, ad quam transcendentaliter ordinatur ut ad suam perfectionem. Audiatur S. Thomas, qui (in 1. Phys. Lect. 15.) distincto appetitu elicit, qui sequitur in appetente cognitionem, quam appetens acquirit boni sibi convenientis ab appetitu innato, qui non sequitur cognitionem ipsius appetentis, sed

ponitur in eo ab Auctore naturae cognoscente quid boni conveniat illi; docet quid sit appetitus materiae: « Sciendum est, « quod omne, quod appetit aliquid, vel cognoscit ipsum et se « ordinat in illud; vel tendit in ipsum ex ordinatione et directione alicuius cognoscentis, sicut sagitta tendit in determinatum signum ex directione et ordinatione sagittantis. « Nihil est igitur aliud appetitus naturalis quam ordinatio aliorum quorum secundum propriam naturam in suum finem. Non « solum autem aliquid ens in actu per virtutem activam ordinatur in suum finem; sed etiam materia, secundum quod « est in potentia; nam forma est finis materiae. *Nihil igitur « est aliud materiam appetere formam, quam eam ordinari ad « formam ut potentia ad actum.*

« Et quia sub quacumque forma sit, adhuc remanet in « potentia ad aliam formam, inest ei semper appetitus formae: « non propter fastidium formae quam habet, nec propter hoc, « quod quaerat contraria habere simul; sed quia est in potentia ad alias formas, dum unam habet in actu ».

THESIS XIII.

Materia prima non habet proprium esse existentiae, sed existit per esse compositi, dependenter a forma substantiali.

36. Probatur. — I. Materia prima sub forma substantiali concurrit in ratione purae potentiae ad constituendum compositum per se unum. Atqui, si materia prima haberet proprium esse non posset concurrere cum forma, ut principium pure potentiale, ad constituendum compositum, quod sit ens per se unum. Ergo materia prima non habet proprium esse independenter a forma. *Maior* probata est in quaestione praecedenti.

Probatur minor. Si materia prima haberet proprium esse existentiae, esset independenter a forma ens actu per se existens. Sed quidquid advenit enti actuali per se existenti, accidentaliter advenit illi. Ergo si materia prima haberet proprium esse existentiae, non posset concurrere cum forma ad

constituendum compositum per se et simpliciter unum, sed unum tantum per accidens et secundum quid.

II. Contradictorium est asserere id, quod rationem habet purae potentiae subiectivae in linea essentiae posse per se existere independenter ab eo, quod in linea eiusdem essentiae habet rationem actus. Atqui in Quaestione 1^a ostensum est materiam primam habere rationem purae potentiae subiectivae in linea essentiae corporea. Ergo contradictorium est asserere materiam primam habere posse propriam existentiam.

Prob. mai. Pura potentia subiectiva in linea essentiae vocatur illud principium intrinsecum essentiae, quod ex se nullam habet determinationem, sed eam recipere debet ab actu seu forma, ad quam transcendentaliter ordinatur, ut constituat sub illa substantiam aliquam physice compositam. Atqui nihil quocumque modo existere potest nisi sit determinatum. Ergo dicere puram potentiam subiectivam in linea essentiae habere propriam existentiam independenter a forma, est asserere eam esse in linea essentiae simul determinatam et indeterminatam, quod est contradictorium et repugnans.

III. Cum esse existentiae sit ultima actualitas omnis perfectionis, non potest immediate per existentiam actuari nisi id, quod est perfectum prima perfectione. Atqui materia prima, cum sit pura potentia subiectiva in linea essentiae substantialis, non est ex seipsa perfecta prima perfectione. Ergo materia prima non potest immediate actuari ab existentia, sed indiget antecederet perfici ab actu primo, nempe a forma substantiali; sub qua actuata concurret ad constituendum compositum perfectum perfectione prima nempe substantiali, quod idcirco est susceptivum ultimae actualitatis i. e. existentiae.

IV. Nullum esse existentiae potest competere alicui, nisi huic prius competat esse in se, non in alio. Atqui tantummodo *enti ut quod* competit esse in se non in alio. Ergo neque materiae, quae est *ens ut quo* pure potentiale, neque formae substantiali non intellectivae, quae est *merum ens ut quo* formale compositi corporei, competit proprium esse existentiae sed existunt per esse compositi.

Prob. mai. Esse existentiae vel est esse substantiale, vide

licet *subsistere*, vel esse accidentale. Si primum, non poterit actuare nisi *substantiam aliquam primam*, quae sit indivisa in se et divisa a quolibet alio. Si secundum, non poterit accidere nisi enti iam in suo esse substantiali constituto. Ergo nullum esse existentiae potest competere alicui, nisi huic prius competat esse in se, non in alio.

Prob. min. Ens, cui competit esse in se, non in alio, est suppositum denominative sumptum, nempe individuum, cui secundum aliquam essentiam substantialem competit esse in se, non in alio, ita ut nulli prorsus sit communicatum. Atqui *ens ut quod* est individuum, cui secundum aliquam essentiam substantialem competit esse in se, non in alio, nempe est suppositum denominative sumptum. Ergo *tantummodo enti ut quod* competit esse in se, non in alio.

37. **Quaeres.** Quaenam sit ratio disparitatis inter principium potentiale et principium formale relate ad esse existentiae, ita ut principium pure potentiale *in nulla hypothesisi* habere possit propriam existentiam, principium autem formale, in hypothesisi quod sit intellectivum, habere eam possit etiam post separationem a materia, quam informabat ideoque possit esse *per se subsistens* et possidere extra compositum proprium actum existentiae ut *id quod est*?

Respondeo rationem hanc iam a nobis indicatam fuisse in Coroll. 2^o Thesis 3^a et melius intelligetur, ubi sermo erit de anima humana, quae, *cum sit principium operationis cui non communicat corpus*, nempe *intellectionis*, habere debet esse independentem a materia prima et a composito corporeo quod cum materia constituit; ita ut materia prima et compositum corporeum humanum non actuentur per aliud esse existentiae quam per esse existentiae animae rationalis. Attamen ad praeoccupandas quasdam obiectiones pauca innuamus.

Ratio igitur disparitatis est, quia principium formale, quamvis indigeat principio potenciali ad constituendum aliquid completum in ratione essentiae et speciei; non tamen indiget eo, tamquam inferente aliquam perfectionem seu actualitatem specificam, quae non procedat a forma; *sed solum ad id, in quo forma exhibeat suum formalem effectum*; sive forma sit dependens in esse a materia, sive sit independens. Unde si

aliquod *principium quo formale* alicuius essentiae, non pendet in esse a materia, cum qua constituit completum in specie, sed extra compositum habet esse *ut ens quod est*; nulla in hoc apparet repugnantia. Contra, *principium quod potentiale* alicuius essentiae, nihil involvit actualitatis et perfectionis speciei, ad quam per formam determinatur, sed est mera subiectiva capacitas illius recipiendae. Atqui id, quod in ipso ordine essentiae, *qui est primus ordo, qui in ente concipitur, cum sit radix caeterorum*, nihil actualitatis dicit; non potest non pendere in suo esse ab altero principio, per quod actualitur; nihil enim potest esse, nisi aliquo saltem pacto iam actualitatem dicat in ordine essentiae.

V. Confirmatur auctoritate S. Thomae, qui (1. p. q. 7. a. 2. ad 1^{um}) ait: « Materia prima non existit in rerum natura per seipsam, cum non sit ens actu sed potentia tantum. Unde potius est concreatum quam creatum », et (qq. dd. Pot. q. 4. a. 2.). « Materia prima non potest in rerum natura existere, quin aliqua formâ formetur. Quidquid enim in rerum natura invenitur, actu existit: quod quidem non habet materia, nisi per formam, quae est actus eius. Unde non habet (i. e. non potest) sine forma in rerum natura inveniri ». Cfr. 1. p. q. 66. a. 1. — q. 115 a. 1. ad 2^{um}. Contra Gent. Lib. 2. c. 43.

38. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Quorum diversa est entitas, diversa esse debet existentia. Sed entitas materiae diversa est ab entitate formae et ab entitate compositi. Ergo materia prima debet habere propriam existentiam, independentem ab existentia formae et ab existentia compositi.

Resp. Dist. mai. Quorum diversa est entitas *adaequate* sumpta nempe *ut quod*. Conc. Quorum diversa est entitas *inadaequate* sumpta nempe *ut quo* aliquid est. Nego. — **Dist. min.** Si nomine *entitatis* intelligatur *realitas* mere potentialis, Concedimus eam distingui *adaequate* a forma et *inadaequate* a composito, cuius est pars essentialis. Si autem nomine *entitatis* intelligatur ratio *entis ut quod*, Negamus: et negamus conseq.

Obiect. 2^a. Si materia existeret per existentiam compositi aut formae, quando cessat esse compositum vel forma, etiam materia deberet amittere esse. Sed cessante forma et composito, adhuc materia remanet et transit ad aliam formam. Ergo materia existit per propriam existentiam.

Resp. Dist. mai. Si cessaret compositum per annihilationem. *Conc.* Si cessaret per corruptionem. *Subdist.* amittit esse, quod in composito corrupto habebat, per hoc quod incipit participare esse novi compositi. *Conc.* Amittit absolute omne esse, ita ut in nihilum cedat, *Nego: Conc. min. Nego cons.* Eo ipso quod materia prima per generationem incipit actuari a nova forma, cessat actuari a praecedenti. Sicut, eo ipso quod virga fit curva, cessat esse recta. Porro ex dictis in Quaest 2^a, praesertim in solutione obiectionum, satis superque apparet generationem fieri in instanti, et ideo in eodem subiecto generatio unius et corruptio alterius, utpote *relativa*, sunt *simultanea*.

Obiect. 3^a. Quibus diversa actio productiva competere potest, non habent necessario unum et idem esse existentiae. Sed materia prima nequit produci nisi per creationem, formae substantiales, excepta anima humana, et composita producuntur etiam per generationem. Ergo materia habet existentiam propriam.

Resp. Dist. mai. Si haec diversitas actionis productivae potest aliquando verificari in uno independenter ab alio, *Conc.*; Secus, *Nego. Dist. min.* Materia prima nequit produci nisi per creationem, eo quod est subiectum passivum omnium generationum, *Conc.* Eo quod habere potest propriam existentiam, *Subdist.* Si posset creari absque ulla forma, *Conc.*, Secus *Nego. Nego conseq.*

Ut saepe innuimus, materia nequit esse sine forma, et concreatur cum forma in ipsa creatione compositi. Et ideo in ipsa actione creativa compositum est terminus *per se* creationis; neque potest creatio verificari de materia independenter a forma. Simile dicatur de forma, quae non est spiritualis. Quod si forma sit spiritualis, poterit quidem *per se* creari, sed creatur in ipso composito, ita ut *esse* quod est formae, sit etiam totius compositi propter unionem formae cum materia, quae trahitur ad esse formae in quantum haec forma spiritualis seu intellectiva est virtualiter etiam sensitiva, vegetativa et corporea.

Composita autem et formae non spirituales possunt etiam produci per generationem, quia a primis compositis in prima mundi constitutione a Deo creatis possunt primae formae amitti et aliae acquiri ratione potentialitatis materiae ad plures formas.

Materia autem generari non potest. Nam generatio habetur ex praesupposito eodem subiecto potenciali, quod incipiat actuari a nova forma,

amissa anteriori. Sed id quod est primum subiectum potentiale, nempe materia, nullum potest praesupponere subiectum. Ergo repugnat materiam primam posse generari aut corrumpi, sed tantum potest concreari sub aliqua forma et similiter adnihilari ad adnihilationem totius, si hoc totaliter destruat *secundum utrumque principium materiale* scilicet et *formale*. Quae totalis destructio non potest causari a causis secundis quae agunt per motum stricte dictum, sed tantum a Causa prima, quae quemadmodum prima composita creavit illis tribuendo esse, et omnia composita conservat, illis iugiter conservando esse, potest eadem per cessationem huius conservationis adnihilare. Causae autem secundae sive *alterando* sive *generando* composita corporea, non possunt in ipsis nisi causare mutationes sive accidentales sive substantiales, nempe vel generare secundum quid vel generare simpliciter.

Obiect. 4^a. Prius est esse quam causare. Sed materia prima est causa materialis tum respectu formae, quam sustentat, tum respectu compositi, quod intrinsece constituit tamquam eius principium potentiale. Ergo materia prima habet esse antecedenter ad formam et compositum, ideoque habet esse proprium.

Resp. Dist. mai. Cum sermo est de causa efficiendi vel finali, *Conc.* Cum sermo est de causa materiali vel formali, *Nego.* Haec enim utpote transcendentaliter ad invicem relata, sunt necessario simul: *relativa enim, qua talia, sunt simul natura et in intellectu, in quantum unum est in definitione alterius.* *Cont. min. et Nego cons.* Insuper notandum est materiam et formam habere prioritatem naturae relate ad compositum adhuc in linea essentiae consideratum: ex qua prioritatem naturae perperam quis inferret earum prioritatem in ipso ordine essendi relate ad compositum. Hoc enim prius intelligi debet constitutum ex suis principiis in linea essentiae, ad hoc ut evadat susceptivum ultimae actualitatis nempe actus essendi Unde simul tempore sunt materia, forma et compositum.

Obiect. 5^a. Materia prima est quaedam potentia subiectiva et non pure obiectiva. Sed quidquid non habet existentiam est potentia pure obiectiva. Ergo materia prima habet propriam existentiam.

Resp. Conc. mai. Dist. min. Si neque existentiam neque coexistentiam habeat, *Concedo, Secus, nego et nego conseq.*

Obiect. 6^a. Quemadmodum ens per se unum potest con-

stitui essentialiter ex duabus essentiis incompletis; ita poterit constitui in existendo ex duabus existentiis incompletis, quae se mutuo compleant in ratione existentiae totius. Ergo non repugnat materiam habere proprium actum existendi et formam habere suam.

Resp. Nego paritatem et nego conseq. Nam nulla est repugnantia, ut in eo, quod non est ultima actualitas, inveniantur aliquod principium potentiale et aliquod principium actuans. Sed quoniam ratio existentiae in eo est, ut sit ultima actualitas omnis rei et omnis perfectionis, si aliqua existentia posset habere relate ad aliam existentiam rationem potentiae, iam simul esset et non esset ultima actualitas, quod repugnat. Omnes sententiae oppositae huic nostrae, quae est Sancti Thomae, originem ducunt et fulcimenta ex confusione conceptuum, quos earum fautores habent de essentia et existentia et consequenter de actu et potentia. Quare hi frustra nituntur defendere systema scholasticum de materia prima et forma substantiali, deserendo prima principia Metaphysicae Sancti Thomae. Haec enim si per summam iniuriam tum Angelico Doctori tum rectae rationi deserantur, impossibile est solidis rationibus veram sententiam de corporum constitutione tueri.

Obiect. 7^a. Materia potior est accidente; quia materia est pars substantiae. Sed Deus potest facere quod accidens sit sine subiecto; ut patet in Sacramento Altaris. Ergo potest facere quod materia existat sine forma.

Resp. Dist. mai. Materia est potior accidente sub hoc respectu, quod est pars substantiae. **Conc.** Sub respectu, quod in sui ratione dicit actum. **Nego. Conc. min. Nego cons.** « Dicendum, quod accidens, cum sit forma, est actus quidam; materia autem secundum id quod est, est ens in potentia. Unde magis repugnat materiae esse in actu sine forma, quam accidenti sine subiecto ». (1. p. q. 66. a. 1. ad 3^{um}).

Obiect. 8^a. Si potest Deus supplere causalitatem materialem, poterit etiam formalem, efficiendo ut materia existat sine forma. Sed in Sacramento Altaris Deus supplet causalitatem materialem substantiae. Ergo.

Resp. Nego sequelam maioris. Dist. min. Deus supplet

causalitatem materiale per modum subiecti: *Nego*; per quamdam *efficientiam Conc. Nego cons.*

Negavimus sequelam maioris, quia contradictionem implicat Deum supplere causalitatem formae substantialis, deficiente forma. Nam quum nihil possit esse susceptivum actus essendi nisi sit determinatum, saltem prima determinatione; repugnat ut pura potentia subiectiva, de cuius ratione non est habere ex seipsa primam determinationem; remaneat pura potentia et actuetur ab actu essendi. Etenim simul esset indeterminata et determinata, quod repugnat. Neque dicant adversarii Deum posse auferre hanc indeterminationem a materia. Nam vel intelligunt Deum hanc indeterminationem a materia auferre per hoc quod ponat in materia aliquem actum eam primo determinantem ita ut evadat capax existendi; vel nihil in ea ponendo; vel per seipsum eam formaliter determinando. Tertium est absurdum et impium. Secundum est inefficax; nam si Deus nihil facit circa materiam, haec remanet sicuti erat. Primum est illud ipsum quod nos contendimus; nempe materiam indigere aliquo actu primo eam determinante in linea essentiae, videlicet aliqua forma substantiali: ut possit existere.

Ut paucis declaremus distinctionem minoris; reiecta absurditate Dei sustentantis ad modum subiecti accidentia in Sacramento Eucharistiae, dicimus Deum causalitatem materiale in hoc Sacramento supplere per modum efficientiae, importare, ut dimensiones et, his mediantibus, caetera accidentia panis et vini, quae suum esse acceperunt per causalitatem resultantiae a substantia panis et a substantia vini, *miraculosa operatione* pergant conservari in esse a Deo, absque actuali inhaerentia substantiae. Qua in re non apparet repugnantia, quum esse accidentis sit diversum ab esse substantiae. *Exigentia* autem inhaerendi substantiae semper perseverat in esse accidentali, licet accidens miraculose conservetur a Deo absque actuali inhaerentia substantiae. Dum contra *esse*, quo materia existit, quodque non est aliud ab esse formae, prorsus repugnat ut in subiecto indeterminato recipiatur.

THESIS XIV.

Definitio et divisio formae substantialis.

39. I. Forma substantialis definitur ab Aristotele (Lib. 2. de Anima) *actus primus corporis physici*. a) Nomine *actus* adsignatur quodammodo genus: nam nomine *actus* importatur *perfectio*, porro cuiuscumque formae, sive substantialis, sive

accidentalis, est perficere id, cuius est forma. *b)* Per additum *primus*, discernitur forma substantialis tum a formis accidentalibus, tum ab esse existentiae, quod est ultima actualitas cuiuslibet essentiae. *c)* Per vocabalum *corporis* distinguitur forma substantialis a puris formis per se subsistentibus ex. gr. ab. Angelis. *d)* Tandem additur vocabulum *physici*; ne quis putet eam dici actum corporis mathematici, vel corporis artificialis qua talis.

II. Aliquando forma substantialis vocatur ab Aristotele *ratio ipsius quod quid erat esse corporis*, scilicet ratio quidditatis corporeae seu *id per quod substantia corporea est id quod est*. Nam forma substantialis est principium specificativum substantiae corporeae; et quamvis etiam materia prima pertineat ad rationem essentiae corporeae, tamen et ipsa indiget specificari a forma, ut faciat esse hoc vel illud corpus in specie, et ideo fontalis ratio totius determinationis specificae, quae reperitur in corpore, petitur a forma.

III. Forma substantialis, quae est mera determinatio materiae, ita ut tota eius virtus perfectiva *absorbeat* a materiali potentia, quam actuat in hoc vel illud corpus, puta argentum vel elephantem; vocatur *forma substantialis materialis* vel *pure corporea*; quia non est capax proprii esse, neque propriae operationis; sed participat in ratione *principii formalis* quo de esse et operatione, quae sunt exclusive *propria* compositi resultantis, puta auri, vitis, aquilae, leonis etc.

IV. Forma substantialis, quae non est mera determinatio materiae, cum eius virtus perfectiva non absorbeatur a materiali potentia, quam actuat in corpus humanum, vocatur *forma substantialis immaterialis* seu *spiritualis* seu *non mere corporea*. Haec est anima humana, quae est per se capax propriae existentiae et propriae operationis, nempe intellectivae, cui non communicat corpus. Et ideo non solum est ratio cur composito acquiratur existentia (nam hoc est commune omnibus formis substantialibus, quae determinando materiam ad primam perfectionem, eo ipso sunt ratio cur constituatur compositum materiale, cui primo competit existere); sed trahit materiam ad suum *esse existentiae*, ita ut materia et compo-

situm humanum non existant per aliam existentiam, quam per illam, qua immediate, proprie, et per se actuatur anima humana. Sed de his agenrus in *Psychologia*.

THESIS XV.

Formis substantialibus materialibus, nempe non intellectivis, competit fieri tantum per accidens non per se.

40. **Praenotiones.** — Quidquid fit ratione sui, ad hoc ut ipsum proprie sit *tamquam id quod est*, dicitur fieri *per se*. Quae autem fiunt tantum ratione alterius, ita ut *ipsis* aliquid sit, ipsa autem ex se esse nequeant, dicuntur fieri *per accidens*. Et hoc valet sive sumatur vocabulum fieri in sensu *creandi*, sive sumatur in sensu *generandi*. (Confer S. Thomam 1. p. q. 45. art. 4^o et 8^o.)

41. **Probatur.** — Quoniam fieri ordinatur ad esse rei, illis proprie et per se competit fieri, quibus proprie et per se competit esse. Atqui tantum *enti ut quod* competit proprie et per se esse. Ergo tantum *enti ut quod* competit proprie et per se fieri. Sed solum composita corporea et formae substantiales intellectivae possunt habere esse *ut quod est*, eo modo et ordine quem suo loco indicamus. Formae autem substantiales materiales possunt tantum habere esse *ut quibus* compositum est. Ergo formis substantialibus materialibus non competit fieri per se. sed per accidens, nempe *conferri*, ut coexistent per esse compositi.

« Creari proprie est rei subsistentis, cuius est proprie esse
« et fieri: formae autem non subsistentes, sive substantiales
« sive accidentales non proprie creantur, sed concreantur: sicut
« nec esse habent per se, sed in alio: et quamvis non habeant
« materiam *ex qua*, quae sit pars eorum; habent tamen mate-
« riam *in qua*, a qua dependent, et per cuius mutationem in
« esse educuntur (quando contingit generatio); ut sic eorum
« fieri sit proprie subiecta eorum transmutari. Secus autem
« est de anima rationali, quae est forma subsistens; unde
« proprie ei creari convenit ». S. Thomas *de Verit.* q. 27.
a. 3. ad 9^{am}. Confer etiam 1. p. q. 160. a. 2.

42. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Saltem in generatione quaelibet forma fit per se. Nam. In generatione non fit materia, sed tantum forma. Sed quod exclusive fit, proprie et per se fit. Ergo saltem in generatione quaelibet forma fit per se, non per accidens.

Resp. Nego assertum. Ad rationem, *dist. mai.* In generatione fit proprie et per se compositum, quod generatur ex materia in talem formam, *Conc.* Fit proprie et per se forma, *Nego, Concedo min. Nego conseq.*

« Sciendum, quod licet in littera (aristotelici textus) dicatur quod « forma fit in materia, non tamen *proprie* dicitur. Forma enim proprie non fit, sed compositum. Sicut etiam dicitur forma esse in « materia, licet forma non sit, sed *compositum per formam*. Ita etiam « proprius modus loquendi est, ut dicamus *compositum generari ex « materia in talem formam*. Formae enim proprie non fiunt, sed educuntur de potentia materiae, in quantum materia, quae est in potentia ad formam, fit actu sub forma, quod est facere compositum », S. Thomas in 7^{am}. Metaph. lect. 7^a.

Obiect. 2^a. Prius est esse formae, quam uniri praeexistenti materiae. Sed nequit forma esse antequam materiae uniatur, nisi ipsa forma habeat per se fieri. Ergo forma omnis habet fieri per se.

Resp. *Dist. maior.* Si sermo sit de forma non intellectiva; *Nego.* Si sermo sit de forma intellectiva, nempe de anima humana, *Subdistinguo*: prius est esse formae prioritatem naturae, *Conc.* prioritatem temporis, *Nego. Concedo minorem, et nego consequens.*

Etenim unum et idem est materiam virtute agentis proportionati actuari secundum aliquam formam, fieri hanc formam, fieri compositum. Quocirca cum haec tria sint unum et idem, *simul omnino* fieri necesse est. Insuper cum materia et forma materialis sint mera principia quibus corpus intrinsece constituitur, non solum sunt ex seipsis insufficientia ad accipiendum esse, sed in ipso composito nequeunt acquirere proprium esse, sed existunt per esse totius. Nam eo ipso quod mutuo se complent in ratione potentiae et actus, constituunt aliquod ens primo et per se unum, nempe corpus, quod proprie aptum est ad existendum.

THESIS XVI.

In generationibus compositorum materialium formae non subsistentes educuntur de potentia materiae.

43. Praenotiones. — I. Res aliqua nondum existens dicitur esse *in alio*, quatenus continetur in eo tamquam in sua causa. Pro diversitate autem causarum diversimode hoc dicitur. Et ideo *in causa finali* dicitur praecontineri effectus; quatenus finis, qui movet causam agentem ad ponendum effectum, est prima ratio cur effectus ille aliquando producat.

In causa efficiente praecontinetur effectus tanquam in potentia activa, quatenus in ea est virtus illum producendi: sic omnes creaturae praecontinentur in Deo, quia in Deo est virtus illas creandi.

In causa materiali praecontinetur effectus tanquam in potentia passiva, quatenus nempe ex ea fieri potest ab aliquo agente proportionato: sic in metallo praecontinetur statua Mercurii, quia ex metallo ab artifice fieri potest.

Similiter loqui possumus *de causa exemplari*, in qua iam habetur *intentionaliter* effectus producendus: sicut domus praecontinetur in idea architecti.

II. Id, quod continetur in sua causa aliquo ex supradictis modis, quando actuatur modo sibi convenienti, dicitur *educi ex causa*. Quocirca effectus aliquis, quatenus producit a causa efficiente, dicitur *educi ab agente*, non *a nihilo* vel *a nullo*. Quatenus aliquis effectus fit ex praeiacente materia, dicitur *educi de potentia* (passiva) *materiae*, non *fieri ex nihilo*. Quapropter *formam educi de potentia materiae* significat aliquid reduci de potentia in actum ita, ut actus non habeatur ex nihilo, sed ex materia per virtutem proportionati agentis. Aliquale exemplum habes in statua, quae dicitur educi de potentia metalli per virtutem artificis.

III. *Non est confundenda actio eductiva* formae de potentia materiae, *cum actione creativa* compositi materialis. Haec enim non praesupponit materiam, sed creat simul materiam et formam, creando prima composita materialia, nempe prima corpora. Actio autem eductiva formae de potentia materiae

praesupponit materiam praeexistentem sub alia forma. Quae prioritas non est solum naturae sed etiam temporis; secus haberemus in eodem instanti duas formas substantiales actuantes eandem materiam, quod repugnat.

IV. Educuntur de potentia materiae tantummodo formae, quae sunt purae determinationes materiae, nempe quarum virtus perfectiva est ita proportionata materiae, ut hanc nullatenus excedat. Tales sunt omnes formae substantiales inferiores anima humana; quia etiam nobiliores inter illas, quales sunt animae brutorum perfectiorum, ita determinant materiam ad corpora in sua specie constituenda, ut in huiusmodi substantiis nullum inveniri possit principium operationis *prorsus immaterialis*. Quocirca dicuntur *plus minusve absorberi a materia seu immergi in ea*. Quamvis enim brutorum operationes non sint ita depressae in materia sicut operationes vegetaliū, neque operationes vegetaliū sint ita depressae sicut operationes mineralium; tamen non transcendunt ordinem materialium principiorum, sine quibus tamquam *ex propriis principiis* operationes illae non fiunt.

« Huiusmodi animae (ait S. Thomas qq. dd. *de Potentia* q. 3. « a. XI) ordinem principiorum naturalium non excedunt. Et hoc patet eorum operationes considerantibus. Nam secundum ordinem naturarum sunt etiam ordines actionum. Invenimus autem quasdam formas, quae se ulterius non extendunt, quam ad id quod per principia materialia fieri potest; sicut formae elementares et mixtorum corporum. quae non agunt ultra actionem calidi et frigidi (et similium qualitatum); unde sunt penitus materiae immersae. Anima vero vegetabilis, licet non agat nisi mediantibus qualitatibus praedictis, attingit tamen operatio eius ad aliquid in quod qualitates praedictae se non extendunt, videlicet ad producendum carnem et os, et ad praefigendum terminum augmento, et ad huiusmodi; unde et adhuc retinetur infra ordinem materialium principiorum, licet non quantum formae praemissae. Anima vero sensibilis non agit per virtutem calidi et frigidi de necessitate, ut patet in actione visus et imaginationis et huiusmodi; quamvis ad huiusmodi operationes requiratur determinatum temperamentum calidi et frigidi ad constitutionem organorum sine quibus actiones praedictae non fiunt; unde non totaliter transcendit ordinem materialium principiorum, quamvis ad ea non tantum deprimatur, quantum formae praedictae. Anima vero rationalis etiam agit actionem ad quam virtus calidi et frigidi non se extendit; nec eam exercet per

« virtutem calidi et frigidi, *nec organo etiam corporali*: unde ipsa
« transcendit ordinem naturalium principiorum; non autem anima
« sensibilis in brutis vel vegetabilis in plantis ».

V. Siquidem formae, quae educuntur de potentia materiae, sunt eae, quae habent esse dependenter a materia, nec diversum ab esse compositi; necesse est, ut per illam eandem actionem, per quam educuntur de potentia materiae, uniantur materiae et constituatur compositum. Haec enim sunt prorsus relativa ita ut unum non possit esse vel concipi sine alio. De formarum educatione de potentia materiae agit S. Thomas in Summa Theologiae 1. p. q. 45. a. 8. q. 65, a. 4. q. 91. a. 2. q. 110. a. 2. q. 118. a. 1. 2. in 1^{ae} 2^{ae} q. 63. a. 1. Contra Gent. Lib. 2. cap. 86.; Lib. 3. 69. in 2^{um} Sent. Dist. 1. q. 1. a. 4. ad 4^{um}. Dist. 18. q. 2. a. 3. qq. dd. *de Verit*, q. 11. a. 1. *de Potent*. q. 3. a. 8. et 11. etc.

44. **Probatur.** — I. In generatione corpus generans agit in corpus corrumpendum ita ut virtute sua naturali pertingat ad actuandam seu determinandam materiam, quae erat sub forma corporis corrumpendi, secundum formam propriae similem et per hoc producat novum compositum corporeum sibi specificè identicum. Atqui hoc est educere formam non per se subsistentem de potentia materiae. Ergo in generatione formae non subsistentes educuntur de potentia materiae.

Prob. mai. Unumquodque agit secundum quod est actu per suam formam, ita ut si inveniatur potentiam susceptivam suae actionis, et sufficienter ei coniungatur, actuet eam secundum formam seu perfectionem secundum quam agit. Porro generans agit non solum secundum suas formas accidentales, sed etiam, his mediantibus tamquam instrumentis, agit secundum suam formam substantialem in compositum corrumpendum. Quatenus agit secundum formas accidentales, alterat illud ita ut materia gradatim, mediante composito, dum acquirat dispositiones proportionatas formae inducendae, amittat dispositiones proportionatas formae amittendae. In qua alteratione, quae est extrinseca generationi, generans adiuvatur etiam ab aliis agentibus. Statim autem atque haec alteratio eo usque pervenerit, ut novae dispositiones inductae sint incompossibiles cum forma compositi corrumpendi et prorsus

conformes illis, quas exigit forma compositi generandi; materia prima recipiet influxum virtutis naturalis activae generantis, et determinabitur secundum formam eiusdem speciei cum forma generantis, id est fiet novum compositum corporeum, corrupto anteriore.

Prob. min. Educere formas de potentia materiae est ita determinare materiam, iam sub alia forma praeexistentem, ad novam formam, ut haec determinatio a virtute agentis naturalis in linea causae secundae *adaequate* procedat. Atqui, si forma esset per se subsistens, haec determinatio non posset *adaequate* procedere a naturali agente in linea causae secundae; quia forma per se subsistens, utpote habens esse proprium independenter a materia, nequit produci nisi per creationem, quae est opus solius Causae primae, nempe Dei. Ergo in generatione solae formae non per se subsistentes educuntur de potentia materiae.

II. Confirmatur ex S. Thoma (qq. dd. *de Potentia* q. 3. a. 8). « Circa istam quaestionem diversae fuerunt opiniones. Quarum omnium videtur radix fuisse unum et idem principium, secundum quod natura non potest ex nihilo aliquid facere; ex hoc enim aliqui crediderunt, quod nulla res fieret aliter nisi per hoc quod extrahebatur a re alia in qua latebat, sicut de Anaxagora narrat Philosophus (in 1. Phys. com. 32. et 33.), qui ex hoc videtur fuisse deceptus, quia non distinguebat inter potentiam et actum; putabat enim oportere quod actu praeextiterit illud quod generatur. Oportet autem quod praeexistat potentia, et non actu: si enim non praeexisteret potentia, fieret ex nihilo; si vero praeexisteret actu, non fieret; quia quod est, non fit.

« Sed quia res generata est in potentia per materiam et in actu per suam formam; posuerunt aliqui quod res fiebat quantum ad formam, materia praeexistente. Et quia operatio naturae non potest esse ex nihilo, et per consequens oportet quod sit ex praesuppositione, non operabatur secundum eos natura, nisi ex parte materiae, disponendo ipsam ad formam. Formam vero, quam oportet fieri et non praesupponi, oportet esse ex agente qui non praesupponit aliquid, sed potest ex nihilo facere; et hoc est agens supernaturale, quod Plato posuit datorem formarum. Et hoc Avicenna dixit esse intelligentiam ultimam inter substantias separatas. Quidam vero moderni eos sequentes, dicunt hoc esse Deum. Hoc autem videtur esse inconveniens. Quia, cum unumquodque natum sit simile sibi agere, nam unumquodque agit in eo quod actu est, hoc scilicet quod est in potentia id quod agendum est (i, e. causa efficiens

« est in actu vel formaliter vel eminenter id quod effectus producendus est in potentia; *non requireretur similitudo secundum formam substantialem in agente naturali, nisi forma substantialis geniti esset per actionem agentis.* Ex quo etiam id quod in genito acquirendum est, actu in generante naturali invenitur, et unumquodque agit secundum quod actum est; inconveniens videtur, hoc generante praetermisso, aliud exterius inquirere.

« Unde sciendum est, quod istae opiniones videntur provenisse ex hoc quod ignorabatur natura formae, sicut et primae proveniunt ex hoc, quod ignorabatur natura materiae. Forma enim naturalis non dicitur univoce esse cum re generata. Res enim naturalis generata dicitur esse per se et proprie, quasi habens esse, et in suo esse subsistens; forma autem non sic esse dicitur, cum non subsistat, nec per se esse habeat; sed dicitur esse vel ens, quia *ea aliquid est*: sicut et accidentia dicuntur entia quia substantia eis est vel qualis vel quanta, non quod eis sit simpliciter sicut per formam substantialem; unde accidentia magis proprie dicuntur entis, quam entia, ut patet in *Metaphysica* (lib. 7. com. 2.). Unumquodque autem factum, hoc modo dicitur fieri, quo dicitur esse. « Nam esse est terminus factionis: unde illud, quod proprie fit per se, compositum est. Forma autem non proprie fit, sed est id quo fit, id est per cuius acquisitionem aliquid dicitur fieri. Nihil ergo obstat per hoc quod dicitur quod per naturam ex nihilo nihil fit, quin formas substantiales ex operatione naturae esse dicamus. Nam id quod fit non est forma sed compositum; *quod ex materia fit et non ex nihilo.* Et fit quidem ex materia, inquantum materia est in potentia ad ipsum compositum per hoc quod est in potentia ad formam. Et sic non proprie dicitur quod forma fiat in materia, *sed magis quod de materiae potentia educatur.* Ex hoc autem ipso, quod compositum fit, et non forma, ostendit Philosophus (in VII. *Metaph.* text. 26. et 27.) quod formae sunt ex agentibus naturalibus. Nam, cum factum oporteat esse simile facienti, ex quo id quod factum, est compositum, oportet id quod est faciens esse compositum, et non forma per se existens, ut Plato dicebat; ut sic, sicut factum est compositum, quo autem fit est forma in materia in actum reducta, ita generans sit compositum non forma tantum; sed forma sit quo generat: forma, inquam, in hac materia existens sicut in his carnibus et in his ossibus et in aliis huiusmodi ».

III. Declaratur exemplo. Sicut in ordine accidentali, per hoc dicitur fieri rotunditas in cera, quod cera, quae erat prius sub alia figura, ita tractatur et immutatur ab agente exteriori, puta a digitis, ut constituatur actu secundum rotunditatem, ad quam erat in potentia, dum esset sub alia figura;

ita in ordine substantiali tunc dicitur fieri forma in materia, quando materia, quae erat prius sub alia forma substantiali, ita transmutatur ab agente naturali, sub cuius influxu sufficienter est constituta, ut constituatur actu secundum novam formam substantialem, ad quam erat in potentia, dum esset sub alia forma. Et quemadmodum agens exterior causat formam accidentalem similem formae, secundum quam ipsum vel *formaliter* vel *eminenter actuatur*, sicut apparet ex. gr. in nummis, in quibus imago Caesaris imprimitur a sigillo iam actuata secundum illam; ita agens naturale causat in materia formam substantialem similem illi, secundum quam ipsum primo et simpliciter actuatur. Itaque forma non ex seipsa est aliquid, quod terminet actionem agentis et dein materiae uniatur; non enim ex. gr. prius fit rotunditas et deinde ponitur in cera, sed actio agentis terminatur ad proprium compositum, quod proprie fit, forma autem educitur ex ipsa materia (forma quidem substantialis ex ipsa materia prima, forma autem accidentalis ex materia secunda nempe a corpore in suo esse substantiali iam constituto), prouti materia cogitur ab agente proportionato exire in actum cuius est capax, sicut rotunditas educitur a cera et figura Caesaris a nummo; unde s. Thomas (in 1. p. q. 90. a. 2. ad 2^{am}) ait: « Actum extrahi de potentia materiae, nihil aliud est, quam aliquid fieri in actu, quod prius erat in potentia (non mere obiectiva sed subiectiva et reali) ».

IV. Breviter. Ad educationem formae de potentia materiae, tria requiruntur: 1^o ut materia praesupponatur, 2^o ut contineat in sua potentia formam producendam, 3^o ut concurrat ad ipsum fieri formae *hoc sensu*, quod agens non producat eam nisi dependenter a materia concurrente per modum subiecti praesuppositi ad eius actionem. Atqui haec tria verificantur in generatione formarum non per se subsistentium; quia 1^o materia praeexistit in composito corrumpendo; 2^o forma non per se subsistens adaequate dicit ordinem ad materiam, a qua tanquam a principio potenciali totaliter *quoad esse* dependet, cum non habeat operationem quae transcendat principia materialia (cfr. praenot. 4.); et ideo 3^o materia debet concurrere ad ipsum fieri formae, quae ne quidem

per accidens fieri potest ab agente nisi ad effectiōnem compositi: compositum autem fit eo ipso quod materia recipit influxum generantis, quatenus agit naturaliter secundum suam formam substantialem. Ergo in generatione formae non per se subsistentes educuntur de potentia materiae.

45. Obiectiones. — Quamplurimas difficultates propositas et solutas habes in locis citatis S. Thomae, praesertim in QQ. dd. de *Potentia* q. 3. a. 8. et 11. Eas facili negotio solves, si prae oculis habeas hucusque dicta in hac nostra Quaestione et praesertim in Praenotionibus huius Thesis. Attamen nonnullas afferemus et solvemus in forma dialectica.

Obiect. 1^a. Id quod non habet materiam partem sui, non potest ex materia fieri. Sed formae non habent materiam partem sui: quia forma distinguitur et contra materiam et contra compositum. Ergo, cum formae fiant, quia de novo esse incipiunt, videtur quod non fiant ex materia; et sic fiunt ex nihilo, et per consequens creantur.

Resp. Dist. mai. Non potest fieri ex materia, tamquam ex principio intrinsece constitutivo sui; *Conc.* Non potest educi ex potentia materiae, quod est eius fieri per accidens, *nego. Conc. min. et nego cons.* « Ad sextum dicendum, quod ex hoc quod forma non habet materiam partem sui, sequetur quod ei creari competeret, si proprie fieri posset sicut res per se subsistens ». (*de Pot.* q. 3. a. 8.).

Obiect. 2^a. Nihil educitur de aliquo, quod non est in eo. Sed ante finem generationis forma, quae est generationis terminus, non erat in materia; alias essent formae contrariae in materia simul. Ergo formae naturales non educuntur de materia.

Resp. Dist. mai. Nihil educitur de aliquo, quod non est in eo aliquo ex modis indicatis in Praenotionibus, nempe vel tamquam res existens in re existente, ut pecunia in arca, vel tamquam effectus in causa sive efficienti, sive finali, sive materiali, ut actus in potentia sibi adaequate proportionata ante influxum causae efficientis; *Concedo.* Tantummodo tamquam res existens in re existente. *Nego. Distinguo primam partem Minoris.* Forma est generationis terminus *inadaequatus et per accidens*; *Concedo: Adaequatus et per se. Nego;*

quia integrum compositum est terminus proprius, adaequatus et *per se* generationis. *Dist. secundam partem minoris.* Forma ante finem generationis non erat in materia tamquam res existens in re existente *Conc.* tamquam actus in potentia sibi adaequate proportionata ante influxum causae efficientis, *Nego et nego conseq.*

Quemadmodum in probatione diximus, formam praecontineri in materia non importat aliud nisi materiam praeexistentem sub alia forma esse subiectum aptum, quod actuetur ab ea tamquam ab eius mera determinatione prima, si subdatur actioni agentis naturalis proportionati. « Ad octavum dicendum, quod forma, quae est generationis terminus (inadaequatus) erat in materia ante generationem completam, non in actu sed in potentia. Non est autem inconveniens duorum contrariorum unum esse actu et aliud in potentia ». (*de Pot. ibid.*)

Obiect. 3^a. Si forma aliquo modo est in materia ante terminum generationis, est ibi secundum aliquid sui. Si autem non est ibi complete secundum aliquid sui, non praeexistit. Habet ergo forma aliquid et aliquid, et sic non est simplex; cuius contrarium in libro sex principiorum habetur.

Resp. Dist. mai. Si esset in materia tamquam pars in toto, *Conc.* Si est in materia eo modo, quo dicitur esse actus in potentia, quam nullatenus excedit, et a qua proinde pendet in suo esse, ante influxum agentis, *Nego. Dist. min.* non praeexistit per existentiam propriam, *Conc.* Non praeexistit per existentiam potentiae, a qua pendet in suo esse, quaeque sub alia forma praeexistit per esse compositi, *Nego, et nego conseq.* « Ad decimum dicendum, quod forma praeexistit in materia imperfecte; non quod aliqua pars eius sit ibi in actu, et alia desit; sed quia tota praeexistit in potentia, et « postmodum tota producitur in actu » (*de Pot. ibid.*). Id quod non est aliud, nisi *determinatio alterius*, totam rationem sui esse habet ab eo, tamquam a causa materiali, et a producente compositum, tamquam a causa efficiente. Ita fiet, ut resultet in actu *subiectum determinatum*, nempe compositum corporeum existens, ex. gr. aliquis ursus vel aquila.

Obiect. 4^a. In natura inferiori non invenitur aliquod activum principium, nisi accidens; nam ignis agit per calorem,

qui est accidens; et similiter de aliis. Sed accidens non potest esse causa activa formae substantialis, quia nihil agit ultra suam speciem; effectus autem non praeeminet causae, cum tamen forma substantialis praeemineat accidentali. Ergo forma substantialis non producit per actionem naturae inferioris; et ita oportet, quod sit per creationem.

Resp. Dist. mai. Est principium activum quod, *Nego*. Est principium activum quo: *subdist.* proximum, *Conc.* remotum, *nego*. *Dist. min.* Si accidens non ageret instrumentaliter, *Conc.* Si accidens agit instrumentaliter in ratione principii quo proximi operationis naturalis, *Nego*, et *Nego conseq.* Principium quod est ipsum generans, principium quo remotum est eius forma substantialis, principium quo proximum sunt varia accidentia, quae in generatione agunt instrumentaliter in virtute formae substantialis. « Ad decimumtertium dicendum, quod « forma accidentalis agit in virtute formae substantialis, quasi « instrumentum eius; sicut etiam in 2^o de Anima (com. 50.) « calor ignis dicitur esse instrumentum virtutis nutritivae; et » ideo non est inconueniens, si actio formae accidentalis ad « formam substantialem terminetur » (ibid.).

Obiect. 5^a. Imperfectum non potest esse causa perfecti. Sed in semine bruti animalis vel plantae non est vis animae nisi imperfecte. Ergo anima bruti vel plantae non producit per actionem naturalem virtutis seminalis; et ita oportet quod sit per creationem, et pari ratione omnes aliae formae naturales.

Resp. Dist. mai. Si imperfectum agat virtute propria, *Conc.* Si agat in virtute alicuius perfecti, *Nego*. *Dist. min.* virtus in semine fuit immediate impressa ab ipso generante, puta ab arbore, quando semen nondum fuerat decisum ab illo; *Conc.* virtus in semine non processit ab ipso generante, *Nego*, et *nego consequens*. Quamvis in semine materia nondum sit actuata a forma, quae respondere debet ultimo generationis termino, tamen ante decisionem seminis, a generante, materia accepit immediatum generantis influxum, qui perseverat in semine et ad ultimam perfectionem perveniet per adiumentum etiam exteriorum agentium. Ex. gr. materia ovi gallinacei accepit influxum immediatum virtutis generantis antequam ovum foecundatum emitteretur a gallina, et non requirit sub forma

ovi emissi nisi extrinseca fomenta determinati processus caloris ad hoc ut actuetur a forma quae respondere debet ultimo generationis termino: quo in termino habebitur pullus gallinaceus. « Ad decimumquartum dicendum, quod etiam in semine calor seminis agit ut instrumentum virtutis animae, quae est in semine; quae quidem licet imperfecta sit, tamen est impressio quaedam animae perfectae relictæ: est enim in semine ab anima generantis, et agit etiam in virtute corporis coelestis, cuius est quasi instrumentum: et propter hoc non dicitur quod semen generet, sed quod anima et sol » (*de Pot. ibid.*).

Quae ultima verba de influxu corporis coelestis non debent accipi nisi eo sensu, ut sol ex. gr. tamquam agens extrinsecum per calorem, electricitatem et alias qualitates activas dicatur concurrere ad eas alterationes producendas in corpus corrumpendum, sine quibus non posset disponi materia ad recipiendum influxum generantis. Ea vero quae obiciuntur ex generatione animalium imperfectorum ex putrefactione, nullam amplius facessunt difficultatem. Recentiora enim Scientiae Naturalis inventa demonstrant per accuratissima experimenta nullam dari generationem viventis a vivente nisi per semina et ova, quibus noster planeta est refertus adeo ut vel in minima gutta aquae plura eorum millia deprehendi possint. Cfr. Pasteur, *Annales des Sciences Naturelles*, 1861: T. XVI, p. 5 et seqq.

Obiect. 6^a. Esse est per creationem. Hoc autem non esset, nisi formae crearentur: nam forma est essendi principium. Ergo forma est per creationem.

Resp. Dist. mai. Esse, quod non praesupponit praeexistentem potentiam subiectivam, *Conc.* Esse quod praesupponit potentiam subiectivam praeexistentem; *Subdist.* Est per creationem hoc sensu quod omnis causa secunda dans esse composito generato, hoc habet in quantum agit in virtute primae Causae creantis; *Conc.* hoc sensu, quod primo ponatur extra causas potentia subiectiva compositi generati, *Nego.* — *Dist. min.* Si formae essent per se subsistentes, *Conc.* Secus, *Nego.* — *Dist.* rationem additam: forma est essendi principium, ut quo compositum est. *Conc.* Potest se habere etiam ut quod, *subdist.* Si sit forma per se subsistens ut anima humana, *Conc.* Si non sit forma per se subsistens, *Nego.* « Ad decimumnonum dicendum, quod esse per creationem dicitur, in quantum om-

nis causa secunda dans esse, hoc habet in quantum agit in virtute primae causae creantis, cum esse sit primus effectus nihil aliud praesupponens » (*de Pot. ibid.*). Caeterum haec fient clariora ex iis, quae de divino concursu ad omnes creaturarum operationes requisito suo loco dicenda sunt. Interim cfr. S. Thom. *C. G.* lib. 3. c. 66.

THESIS XVII.

In generatione hominis anima rationalis non educitur de potentia materiae sed creatur immediate a Deo.

46. **Probatur.** — I. Quidquid habet esse *ut quod* ita ut non sit intrinsece compositum ex actu substantiali et pura potentia subiectiva, sed sit simplex actus per se subsistens, nequit produci nisi per proprie dictam creationem, quae est opus immediatum solius Dei. Atqui huiusmodi est anima rationalis. Ergo in generatione hominis anima rationalis non educitur de potentia materiae, sed creatur immediate a Deo.

Prob. mai. Ideo aliquid, quod habet esse *ut quod* produci potest per generationem, quia cum sit compositum in linea suae essentiae ex actu et potentia subiectiva, potuit eius potentia subiectiva praeexistere sub alia forma, antequam ipsum generaretur; cuiusmodi sunt omnia corpora corruptibilia. Sed impossibile est, ut id quod est simplex actus per se et proprie subsistens fiat ex aliqua potentia subiectiva praeexistente; quia esset simul actus per se subsistens et non esset. Ergo contradictorium est dicere actum, cui competit esse *ut quod*, produci posse per generationem sive *per accidens*, sive *per se*. Nam *per accidens* generantur actus, quibus non competit esse proprium ut quae sunt, sed ut quibus compositum proprie est, ac proinde non existunt nisi per esse compositi. *Per se* autem generantur ipsa entia composita intrinsece ex actu et potentia subiectiva in linea essentiae. Ergo omnis actus simplex per se subsistens necessario produci debet immediate a Deo per creationem, quae est *productio rei ex nihilo sui et subiecti*.

Prob. min. Anima humana est talis forma, quae virtute con-

tinens omnes perfectiones formarum inferiorum, excedit illas et omnia principia materialia, eo quod est principium operationis, cui non communicat corpus, nempe operationis intellectivae. Sed id quod habet propriam operationem prorsus independentem a materia, habet esse proprium et prorsus independentem a materia; quia operari sequitur esse. Ergo anima humana ita est forma corporis humani, ut habeat proprium et *per se esse* ratione cuius ei competit esse *etiam ut quod* in ratione simplicis actus per se subsistentis. Sed id, cui competit esse ut quod in ratione actus per se subsistentis, nequit produci nisi per creationem. Ergo in generatione hominis anima humana non educitur de potentia materiae per virtutem proportionatam et sufficientem naturalis agentis, sed creatur immediate a Deo.

II. Illa forma educitur de potentia materiae, quae cum sit mera determinatio materiae, pendet quoad suum esse tanquam a causis secundis adaequatis, a materia prima tanquam a causa materiali et a generante tanquam a causa efficiente; cuius generantis efficientia, quemadmodum omnes efficientiae agentium naturalium, non potest extendi ultra immutationem subiecti iam praeexistentis *in novam determinationem mere materialem*. Atqui anima humana, utpote essentialiter intellectiva, non est mera determinatio materialis; sed excedit tum materiae capacitatem tum naturalium agentium virtutem. Ergo anima rationalis nequit educi de potentia materiae; et ideo creari postulat immediate a Deo.

Nota. De hac re agit S. Thomas in 1. p. q. 90. a. 2. q. 118. a. 2. in. 2.^{um} Sent. dist. 18. q. 2. a. 1. — Contra Gent. Lib. 2. cap. 86. 87. 88. 89. — *De pot.* q. 3. a. 9. — Quodlib. 12. a. 10. — Quibus in locis quamplures obiectiones propositas et solutas invenies.

47. Obiectiones. — **Obiect 1^a.** Omne agens agit sibi simile. Sed omne agens naturale agit per virtutem formae. Ergo illud quod agit agens naturale est forma. Sed generans est agens naturale. Ergo forma generati est per actionem generantis. Cum ergo homo generet hominem, et anima rationalis sit forma hominis, haec generatur, non creatur.

Resp. Conc. maior. — *Dist. min.* tanquam *per principium quo remotum*, *Conc.* — tanquam *per principium quo proxi-*

num Nego — *Dist. prim. consequ.* id quod agens naturale causat *per accidens* est forma. *Conc.* — id quod agens naturale causat *per se* est forma. *Nego*; quia totum compositum est id quod *per se* fit. — *Concedo secundam minorem. Dist. secund. consequ.* forma quae *per accidens* fit, est per actionem generantis, *Conc.* — forma, quae exigit fieri *per se. Nego* — *et nego tertium consequens.*

« Ad 5^{um} dicendum quod homo generans generat sibi simile in
« specie per virtutem formae suae, scilicet animae rationalis; non
« quod ipsa sit immediatum principium in generatione humana agens.
« sed quia vis generativa, et ea quae in semine agunt, non dispo-
« rent materiam ut fieret corpus perfectibile anima rationali, nisi qua-
« tenus agerent ut instrumenta quaedam rationalis animae. Et tamen
« ista actio non potest pertingere ad factionem animae rationalis, ra-
« tionibus praedictis ». S. Thomas *de Potentia*, q. 3. a. 9.

Obiect. 2^a. Causa efficiens univoca incidit in idem specie cum suo effectu. Sed homo sortitur speciem per animam rationalem. Ergo id quod facit homo generans in genito est anima rationalis.

Resp. *Concedo maior. et minor.* — *Dist. consequ.* Homo generans in genito facit animam rationalem hoc sensu, quod ratione suae formae per cuius virtutem agit, disponit materiam ita, ut haec exigit informari anima rationali, *Conc.* — hoc sensu, quod producat ipsam animam rationalem, *Nego.*

« Ad sextum dicendum, quod generans generat sibi simile in
« specie, in quantum generatum per actionem generantis producitur
« ad participandam speciem eius; quod quidem fit per hoc quod ge-
« neratum consequitur formam similem generanti. Si ergo forma illa
« non sit subsistens, sed esse suum sit solum in hoc quod uniatur
« ei cuius est forma, oportebit quod generans sit causa ipsius formae,
« sicut accidit in omnibus formis materialibus. Si autem sit talis forma,
« quae subsistentiam habeat, et non dependeat esse suum totaliter
« ex unione ad materiam, sicut est in anima rationali, tunc sufficit
« quod generans sic causa unionis talis formae ad materiam per hoc
« quod disponit materiam ad formam; nec oportet quod sit causa
« ipsius formae ». S. Thom. *ibid.*

Obiect. 3^a. Homo est homo per animam rationalem. Si ergo anima non exit in esse per generationem, nec erit verum dicere quod homo generetur; quod patet esse falsum.

Resp. *Concedo antec. Dist. consequ.* Si anima rationalis non crearetur in materia ad exigentiam dispositionis inductae in

materia ab homine generante, *Conc.* — Si anima creatur ad exigentiam huius dispositionis *Nego.* « Ad 19^m dicendum, quod « licet anima rationalis non sit a generante, unio tamen corporis ad eam est quodammodo a generante, ut dictum est. « Et ideo homo dicitur generari ». S. Th. *ibid.*

Obiet. 4^a. Corpus hominis exit in esse per actionem generantis. Si ergo anima non exit in esse a generante, erit in homine duplex esse: unum corporis, quod facit generans; et aliud animae, quod non facit; et sic ex anima et corpore non fit unum simpliciter, cum secundum esse differant.

Resp. Dist. antec. Corpus hominis exit in esse per actionem hominis generantis quantum ad dispositionem materiae, et per actionem Dei creantis quantum ad creationem animae in materia, *Conc.* per actionem generantis tantum, *Nego.* Etenim eo ipso quod dicimus *corpus humanum* iam includimus in eo animam rationalem, quae essentialiter est eius forma et sine qua corpus non esset corpus humanum in actu sed in potentia plus minusve remota. — *Nego conseq.*

« Ad 20^{um} dicendum, quod pro tanto in homine non est duplex « esse quia non est sic intelligendum corpus esse a generante et « animam a creante, quasi corpori acquiratur esse separatim a generante, et separatim animae (acquiratur esse) a creante; sed quia « creans dat esse animae in corpore, et generans disponit corpus ad « hoc quod huius esse sit particeps per animam sibi unitam ». S. Th. *ibid.*

Obiect. 5^a. Impossibile est ut actio unius agentis terminetur ad materiam, et alterius ad formam; alias ex forma et materia non esset unum simpliciter, cum unum factum sit per unam actionem. Sed actio naturae generantis terminatur ad corpus. Ergo terminatur etiam ad animam rationalem, quae est forma corporis humani.

Resp. Dist. mai. Si essent duo agentia omnino disparata, *Conc.* Si sunt duo agentia subordinata. *Neg. Dist. min.* idest terminatur ad compositum, *Conc.* ad solam materiam, *Nego. Dist. cons.* Actio generantis terminatur ad animam ut producendam a Deo per creationem, *Conc.* ut producendam ab ipso generante, *Nego.*

« Ad 21^{um} dicendum quod duo agentia omnino disparata non possunt hoc modo se habere quod actio unius terminetur ad materiam,

• et alterius ad formam; hoc tamen contingit in duobus agentibus
• ordinatis, quorum unum est instrumentum alterius. Actio enim
• principalis agentis se extendit quandoque ad aliquid ad quod non
• potest se extendere actio instrumenti. Natura autem est sicut in
• strumentum quoddam divinae virtutis, ut supra, art. 8. ad 16. arg.,
• et art. 7. in corp. ostensum est. Unde non est inconveniens, si virtus
• divina sola faciat animam rationalem, actione naturae solum se
• extendere ad disponendum corpus. S. Th. ibid.

Obiect. 6^a. Materia prima est in potentia etiam ad animam rationalem. Sed omnis actus, ad quem materia est in potentia, dicitur praeexistere in potentia materiae, a qua educi dicitur quando generatur compositum ex materia et illa forma, Ergo etiam anima rationalis educitur de potentia materiae.

Resp. Dist. mai. Materia prima est in potentia ad animam rationalem ut ad meram sui determinationem, *Nego*; ut ad formam determinantem et excedentem materiam, quam anima rationalis proprio esse actuat et excedit, *Conc. Dist. min.* Dicitur praeexistere in potentia materiae et ab ea educi ille actus, qui est mera determinatio materiae, a qua pendet ut sit, cum non habeat aliud esse nisi compositi resultantis, *conc.* — Dicitur praeexistere in potentia materiae et ab ea educi ille actus, qui non est mera determinatio materiae, sed ita habet esse proprium, ut per eius esse tum materia tum compositum existant, *Nego*.

Obiect. 7^a. Materia et forma sunt sibi invicem causa. In homine anima est forma. Ergo materia utpote causa materialis debet praecontinere in sua potentia animam rationalem, quae ideoque quando fit educitur de potentia materiae.

Resp. Dist. mai. Materia et forma sunt sibi invicem causa, si spectetur eorum *unio*. *Nego*; nam ambo indigent causa efficiente, ab ipsis distincta, ut uniantur. Si spectetur eorum *entitas*. *Subdist.* Materia et forma sunt sibi invicem causae, quando tum materia pendet a forma, tum forma pendet a materia ad hoc ut sint per esse compositi, *Conc.* Quando forma utpote capax proprii esse non pendet a materia ad hoc ut sit per esse compositi, *Nego. Dist. min.* Anima rationalis est forma independens a materia in essendo, utpote capax proprii esse, *Conc.* Est forma dependens a materia in essendo, *Nego et Nego conseq.*

TRACTATUS SECUNDUS DE PROPRIETATIBUS COMMUNIBUS CORPORUM

QUAESTIO V.

DE QUANTITATE.

48. **Quid sit quantitas.** *Quantitas est accidens extensivum substantiae materialis, videlicet est accidens cuius formalis effectus est tribuere substantiae materiali ut habeat patres extra partes continuas, et consequenter ut subiectum extensum sit divisibile in partes eiusdem rationis. Quocirca:*

Quantum continuum definitur ab Aristotele (1): *quod est divisibile in ea quae insunt, quorum utrumque aut singulum unum quid et quodquid aptum est esse.* Videlicet quantum seu totum continuum est tale ens, quod in unitate sui esse exhibet realitatem suam extensam in aliquam magnitudinem molis, cuius extensionis magnitudinalis proprium sit, ut corpus ipsa affectum sit divisibile in minora extensa, quae, divisione peracta, evadant et ipsa tota continua videlicet talia, quae habendo proprium esse et proprios terminos sint divisibilia in extensa adhuc minora, quae et ipsa, divisione pe-

(1) *Metap.* lib. 5. cap. 13.

racta, evadant *tota extensa* seu *quanta stricte dicta*, atque ita sine fine.

Corollarium. *Corpus quantum quantitate continua est unum actu et multiplex potentia.* Etenim quum ens eo modo sit unum, quo est indivisum, substantia materialis extensa seu affecta quantitate continua, videlicet corpus physicum quantum, remanet unum simpliciter et per se, donec eius partes quantitativae non sunt actu ab invicem divisae, sed communi termino continuatae perseverant. Quod si actuali divisione separentur, puta si tabula dissecetur in quatuor partes, resultabunt *plura corpora simpliciter*, puta quatuor tabulae, et unum secundum quid, *unitate aggregationis*, puta unum aggregatum ex quatuor tabulis, quae quantitas dicitur *discreta*, utpote resultans ex disgregatione alicuius quanti continui. Quapropter ita est unum actu ut sit multiplex potentia. Quae corporis quanti ratio exhibetur definitione Aristotelis aientis: Quantum dicitur id « quod est divisibile in ea quae insunt, quorum utrumque aut singulum unum quid et quodquid aptum est esse ».

Quantitas discreta. Multitudo quae resultat ex divisione seu disgregatione unius corporis continui in multas partes ab invicem seiunctas constituit quantitatem discretam. Et ideo

Quantum discretum dicitur ab eodem Aristotele: « Quod est divisibile secundum potentiam in partes non continuas, seu quae ante divisionem erant realiter divisae ». Unde quantitas discreta *non est divisibilis secundum rem*, quippe quae est iam realiter divisa, sed solum *secundum rationem*, nempe per operationem intellectus componentis et dividensis. Et sane, quantitas discreta importat *multitudinem*. Porro multitudo non praecedit, sed *sequitur divisionem*.

Contigua dicuntur ea quorum extrema sunt simul (Arist. Physic. lib. VI. c. 1.). Sic duo solida, quorum unumquodque propriis superficiebus terminatur, cum ita iunguntur, ut superficies unius immediate tangat superficiem alterius, dicuntur *contigua*. Similiter duae superficies e. g. duo quadrata, quarum unaquaeque propriis lineis terminatur, dicuntur contiguae cum aliqua lateralis linea unius immediate contingit lateralem alterius. Item duae lineae, quarum unaquaeque propriis

punctis extremis terminatur, si immediate per alterutram ex suis extremitatibus seu punctis contingantur, dicuntur contiguae.

Continua dicuntur ea quorum extrema sunt unum. (Arist. ibid.) videlicet ea quae carent limitibus seu extremitatibus propriis quibus immediate tangantur et mutuo contactu coniungantur, sed plena et nullo limite interrupta continuatione constituunt aliquod unicum totum extensum, quod unice limitibus seu extremitatibus propriis gaudet.

Termini seu limites quantitatis continuæ sunt superficies respectu solidi, lineae respectu superficiei, puncta respectu lineae. *Formaliter* sub ratione limitis important privationem ulterioris expansionis corporis continui. *Realiter*, autem, quemadmodum quilibet terminus intrinsecus, non sunt formaliter negationes sed sumunt positivam entitatem ab eo cuius dicuntur extrema nempe a quantitate continua. Sunt igitur accidentia substantiae quantae, sed non sunt positive distincta ab ipsa magnitudine, quae etiam est accidens substantiae quantae, quaeque iis terminatur; denotant autem *in recto* hanc ipsam magnitudinem, connotando simul privationem secundum quam ulterius non extenditur. Cum igitur solidum ibi cesset expandi ubi habet superficiem, haec erit eius terminus actualis; superficies autem cum ibi cesset expandi ubi adest linea, haec erit terminus superficiei; cum tandem linea sistat in puncto, punctum erit terminus lineae.

Corollarium. *Ex triplici termino quantitatis continuæ resultant tres species in genere eiusdem quantitatis*, nempe longitudo, latitudo et profunditas, quae Aristoteles (III. Metaph. cap. 8.) sic describit: « Magnitudinis, quae quidem ad unum continua est, longitudo; quae vero ad duo, latitudo; quae autem ad tria, profunditas est ». Sub prima specie sunt lineae, sub secunda superficies, sub tertia sunt solida.

Corpus physicum, quod solum existere potest in rerum natura in ratione corporis actualis, est substantia materialis cui competit trina dimensio.

Corpus mathematicum est ipsa trina dimensio. Haec autem naturaliter existere nequit abstracta a qualibet substantia materiali. Non enim potest actu dari corpus solidum

quod non sit vel aurum, vel argentum, vel lignum etc. *Limes corporis mathematici* est bina dimensio, nempe superficies. *Limes superficiei* est una dimensio nempe linea. *Limes lineae* est punctum, quod nullam habet dimensionem, sed est merus limes (1).

Termini quantitatis continuæ sunt indivisibiles sub ea ratione sub qua sunt termini, et ideo alii sunt simpliciter indivisibiles alii tantum secundum quid. Nam indivisibilia in genere quantitatis sunt ea quæ in partes dividi nequeunt. Quapropter superficies, quamvis non posset dividi in partes solidi, cum non sit extensa secundum profunditatem, potest tamen dividi in partes superficiei, cum sit extensa secundum latitudinem. Similiter linea quamvis non possit dividi in partes superficiei, cuius est limes, potest tamen dividi in partes lineae, cum sit extensa secundum longitudinem. Punctum tandem, cum sit limes lineae, non potest dividi in lineas sed neque secundum aliam dimensionem est divisibile, cum non supersit alia dimensio secundum quam punctum sit divisibile. Itaque punctum est *indivisibile simpliciter*, superficies et linea sunt *indivisibilia secundum quid*.

Indivisibilia qua indivisibilia non sunt partes continui quia limes non est pars, sed est terminus tum totius tum partium; neque sunt aliquid extra continuum, cui superaddantur ad illud concludendum, sicut amphora concludit aquam

(1) Varias species quantitatis enumerat S. TH. ex ARISTOTELE (in V. *Metaph.* Lect. 15): « Ponit (Philosophus) species quantitatis; inter quas primæ sunt duæ; scilicet multitudo sive pluralitas, et magnitudo sive mensura. Utrumque autem eorum habet rationem quanti, inquantum multitudo numerabilis. Mensuratio enim propria pertinet ad quantitatem. Definitur autem multitudo sic. Multitudo est, quod est divisibile secundum potentiam in partes non continuas. Magnitudo autem quod est divisibile in partes continuas. Quod quidem contingit tripliciter; et secundum hoc sunt tres species magnitudinis. Nam, si sit divisibile secundum unam tantum dimensionem in partes continuas, erit longitudo. Si autem in duas, latitudo. Si autem in tres, profunditas. Ulterius autem, quando pluralitas vel multitudo est finita, dicitur numerus. Longitudo autem finita, dicitur linea. Latitudo finita, corpus. Si enim esset multitudo infinita, non esset numerus; quia quod infinitum est, numerari non potest. Similiter, si esset longitudo infinita, non esset linea. Linea enim est longitudo mensurabilis. Et propter hoc in ratione lineæ ponitur, quod eius extremitates sunt duo puncta. Simile est de superficie et corpore ».

vel circulus ferreus rotam ligneam, sed sunt accidentia continui, nempe sunt ipsum continuum quatenus ulterius non extenditur.

Indivisibilia actualia sunt ea quae actu inveniuntur in continuo. Huiusmodi sunt termini seu limites, quibus actu terminatur aliquod totum extensum integrum. Ex. gr. si sumimus unum solidum dimensionum cubicarum, inveniemus in eo sex indivisibilia actualia secundum profunditatem videlicet sex superficies quadratas, quibus terminatur solidum cubicum, duodecim indivisibilia actualia secundum latitudinem, videlicet duodecim lineas quibus terminantur sex superficies et simul copulantur, octo indivisibilia actualia simpliciter indivisibilia videlicet puncta terminantia et copulantia lineas.

Indivisibilia potentialia non sunt actuales termini quantitatis continuæ, sed sunt termini designabiles vel mente, vel manu, vel alio modo in aliquo toto continuo: puta, si mente fingam lineam dividendem quamdam superficiem continuam e. g. discum in duas partes. Cum discus actu non sit divisus, eius medietates obiective non limitantur ulla linea. Et ideo huiusmodi lineæ quæ non sunt nisi potentialiter in superficie vocantur indivisibilia potentialia. Simile dicatur de punctis imaginatis respectu sive lineæ, sive superficie, sive solidi. et de superficiebus imaginatis respectu solidi. Indivisibilia potentialia vocantur etiam continuantia quia ipsis imaginamur partes continuari et connecti inter se in toto extenso. Manifestum est nos in præsentī quaestione agere de indivisilibus in genere quantitatis, quæ reductive pertinent ad hoc prædicamentum, non autem de indivisibilibus, quæ sunt extra prædicamentum quantitatis qualia sunt substantiæ spirituales.

Ratio formalis partium totius continui consistit in hoc ut integrent totum ita ut careant proprio esse et propriis terminis actualibus adeoque non possint accipi per se actualiter ut stricto sensu quantæ in toto, sed solum potentialiter. Etenim quando totum est actu divisum in plura, hæc non sunt amplius partes, sed plura tota; quando autem totum est indivisum, partes non sunt actu quantæ stricto sensu, quum non habeant singulæ proprium esse et proprios terminos

actuales, sed habeant esse et terminos totius. Quare dici debent et sunt plura quanta solum in potentia, quum actu unum quantum sit solum totum. Si secus quis diceret, confunderet partes corporis *continui* cum partibus corporis *discreti*.

Partes continui educi possunt in ratione quanti de potentia in actum vel realiter et simpliciter vel apparenter et secundum quid. Primum fit per realem scissionem, ut cum scinditur lignum in duas vel plures partes. Secundum fit per designationem vel *mentalem* tantum, ut cum supponimus tellurem dividi in duas partes a linea aequatoriali; vel *sensibilem*, puta cum aliqua sphaera ex una parte illuminatur, ex alia non, sicut quotidie contingit in illuminatione telluris a Sole, aut cum aliqua trabs ferrea partialiter calefit et incandescit etc.

Continuum dividitur in permanens et successivum. Permanens est cuius partes sunt simul sub unica actualitate et terminatione totius existentes, successivum est cuius partes non sunt simul sub unica actualitate et terminatione totius existentes; sed in continuo fluxu una post aliam absque interruptione sibi mutuo ita succedunt, ut nunquam possit accipi actu una pars quae sit divisibilis in alias, tales sunt e. g. partes unius diei.

THESIS XVIII.

Formalis ratio seu effectus formalis quantitatis consistit in extensione, qua tribuit substantiae materiali ut habeat partes extra partes continuas, adeoque designabiles et divisibiles, videlicet ut materialis substantia sit aliquid longum latum et profundum.

49. Probatur. — Formalis ratio alicuius essentiae vel formae ea est, qua posita ceterae eius proprietates ab ea dimanare intelligantur; ipsa vero a nulla dimanet. Atqui posita extensione in substantia materiali, qua habeat partes extra partes continuas, hoc ipso omnes aliae proprietates corporis quanti reduplicative ut quanti in ea inveniuntur; ea sublata, nulla amplius invenitur. Ergo formalis ratio quanti.

tatis consistit in extensione, quae tribuit substantiae materiali ut habeat partes extra partes continuas. Et sane omnes alii effectus quantitatis et proprietates corporis quanti reducuntur 1° *ad extensionem extrinsecam* seu commensurationem partium corporis extensi partibus loci ambientis, 2° *ad impenetrabilitatem*, vi cuius una dimensio non potest esse naturaliter in eodem situ cum alia dimensione puta unum metrum cubicum cum alio metro cubico, 3° *ad rationem mensurae* sive activae sive passivae, sive actualis sive aptitudinalis. 4° *ad divisibilitatem*.

Iamvero 1° Nihil potest occupare locum et commensurari dimensionibus loci ambientis, nisi habeat in seipso formalem extensionem molis, in qua designari possint partes in ordine ad se (quae vocatur extensio intrinseca). Etenim prius est esse in se aliquid spatiosum seu longum, latum, profundum, quam esse coextensum alteri spatioso. Insuper etiamsi existeret unicum corpus, hoc esset quantum nec esset in aliquo loco. Ergo extensio extrinseca non est formalis ratio quantitatis continuae. 2° Nihil esse potest impenetrabile nisi habeat dimensiones. Sed nihil potest habere dimensiones nisi sit extensum in partes extra partes. 3° Quod aliqua quantitas mensurare possit aliam quantitatem vel mensurari ab ipsa, inde provenit, quia est, extensa et non viceversa. Ad hoc enim, ut una quantitas possit assumi ut mensura alterius, debet assumi in certa magnitudine molis, puta unius palmi, quae ex conventionem habeatur tamquam unitas mensurae, cum non possint mensurari inter se nisi ea quae sunt eiusdem rationis in genere quantitatis. Ergo ratio extensi in quamdam magnitudinem molis praesupponitur ad rationem mensurae. 4° Tandem ad divisibilitatem quod attinet, haec consequitur extensionem. Attamen si divisibilitatis nomine intelligamus ipsam actualement extensionem iutrinsecam in qua partes extra partes continuantur atque in ratione quantarum sunt designabiles et divisibiles, huiusmodi divisibilitas convertitur cum supradicta extensione. Ergo stat veritas Theseos.

50. **Corollarium 1.** *Quantitas dimensiva bene etiam definitur esse quantitas positionem habens.* Nam haec definitio aequivalet illi, qua vocatur quantitas extensiva substantiae. Ete-

nim habere positionem seu situm intrinsecum importat aliquid protendi in partes extra partes continuatim positas ita ut si designetur aliquod punctum in eius medio, apparet huiusmodi ens expansum esse in varia partes, puta in dexteram et sinistram. Quod fieri profecto non posset si partes non essent positae extra partes *sed essent compenetratae*.

Corollarium 2. in quo ostenditur quomodo *quantitas est causa impenetrabilitatis extrinsecae*. Id quod impedit ut partes integrantes compenetrentur in eodem subiecto, impedire etiam debet ut partes integrantes unius subiecti compenetrentur cum partibus integrantibus alterius subiecti a se divisi. Necesse est enim ut id quod est per se, sit in unoquoque genere, in quo eius ratio formalis verificatur. Atqui ratione quantitatis in subiecto extenso partes non compenetrantur. Ergo ratione etiam quantitatis corpora extensa sunt mutuo impenetrabilia (1).

THESIS XIX.

Quantitas est accidens realiter distinctum
a substantia materiali.

51. **Probat.** — I. Si quantitas identificaretur cum substantia rei materialis, variata quantitate, variaretur rei materialis substantia. Atqui, variata quantitate, remanet eadem substantia. Ergo quantitas est accidens realiter distinctum a substantia rei materialis. *Maior* est evidens. *Minor* patet ex ipsa experientia, nam ex. gr. substantia hominis vel auri remanet eadem sive sub dimensione minori, sive sub dimensione maiori.

II. Si quantitas rei corporeae identificaretur cum eius substantia, omnia corpora, quae habent eandem quantitatem dimensionivam, essent eiusdem speciei. Atqui hoc est manifeste falsum. Ergo.

(1) Cfr. S. TH. quodlibet 1. quaest. 10. a. 21. c. et a. 22. c. et ad 2, ubi explicat quomodo corporum impenetrabilitas possit miraculose a Deo. suspendi pro corporibus gloriosis.

III. Cum unaquaeque pars quantitativa ex iis, quae *integrant* ens aliquod corporeum, neque sit simplex actu neque sit pura potentia, earum compositio, ex qua resultat totum corpus formaliter ut quantum, non potest esse compositio substantiae formaliter ut substantiae; haec enim fieri debet ex partibus essentialibus, quarum una sit simpliciter actus, alia sit simpliciter potentia. Ergo impossibile est ut quantitas sit idem cum substantia materiali vel cum aliquo ex eius principiis intrinsece constitutivis. Superest igitur ut sit accidens ab ea realiter distinctum, sicut caetera accidentia realia de quibus egimus in Ontologia (n. 130).

Nota. Ad vitandas aequivocationes distinguendae sunt *partes essentielles a partibus entitativis integrantibus*. *Partes essentielles* sunt principia intrinseca constituentia substantiam corpoream in ipso esse substantiae corporeae videlicet materia prima et forma substantialis. Sine his substantia corporea nequidem concipi potest. Has nonnulli vocant etiam partes entitativas, sed ad perspicuitatem addenda esset vox *essenciales*. — *Partes entitativae integrantes* sunt partes in quas substantia corporea iam in suo esse substantiali constituta extenditur vi quantitatis dimensionis. Tales sunt e. g. manus, brachia, collum etc.

52. Obiectiones. — **Obiicienti 1^o.** Trina dimensio habet rationem corpori. Sed trina dimensio est quaedam quantitas. Ergo corpus nullo modo distinguitur a quantitate.

Resp. Dist. mai. Trina dimensio pertinet ad rationem corporis mathematici, *Conc.* Ad rationem corporis physici, *Nego.* Nam ad rationem corporis physici pertinet materia prima sub forma substantiali *cum exigentia* trinae dimensionis. *Conc. min. Dist. cons.* corpus mathematicum, *Conc.* corpus physicum, *Nego.*

Obiicienti 2^o. Quae sunt aliud et aliud secundum modum considerandi, non sunt realiter sed ratione distincta. Atqui corpus quatenus consideratur ut per se existens, dicitur substantia; quatenus consideratur ut habens partes extra partes, dicitur extensum seu quantum. Ergo quantitas tantum ratione distinguitur a substantia.

Resp. Dist. mai. Si diversus modus considerandi non pro-

cedat a diverso modo essendi, *Conc. Secus, Nego, Dist. mai.* Haec diversa consideratio procedit a realitate substantiae, quae formaliter et obiective est diversa in subiecto corporeo a realitate extensionis, *Conc.* procedit tantum a diverso respectu concipiendi eandem realitatem, *Nego et nego cons.*

In quolibet subiecto composito unumquodque ex componentibus distinguitur *adaequate* ab alio, *inadaequate* a toto. Sic anima distinguitur *adaequate* a materia prima quam informat, *inadaequate* autem a toto composito resultante, nempe ab homine. Similiter in composito ex substantia et accidente, substantia distinguitur *adaequate* ab accidente; sed sive substantia seorsim sive forma accidentalis distinguuntur *inadaequate* a composito accidentali, quod ex eorum compositione resultat. Sic in homine albo, albedo distinguitur *adaequate* ab essentia hominis, *inadaequate* vero distinguuntur tum homo albus a sua albedine, tum albedo vel essentia humana individua ab homine albo.

THESIS XX.

- 1° Continuum non potest constare ex indivisibilibus,
2° et ideo per se est in infinitum divisibile.

53. Probatur prima pars. — I. Ea ex quibus componitur continuum, ita debent uniri inter se, ut faciant maius et extensum. Sed indivisibilia simul iuncta nequeunt facere maius et extensum. Ergo continuum non potest constare ex indivisibilibus. Et sane indivisibilia vel iunguntur invicem secundum se tota vel secundum partem sui: hoc alterum dici nequit, quia indivisibilia quae talia non habent partes. Si autem iungantur secundum se tota, coalescent in unum indivisibile et sic non facient aliquid maius aut extensum.

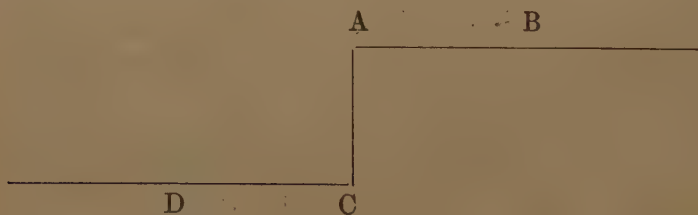
II. Indivisibilia in genere quantitatis continuae permanentis sunt limites corporis continui, videlicet superficies respectu solidi, linea respectu superficiei et punctum respectu lineae. Sed limites sunt extremitates continui. Ergo indivisibilia in genere quantitatis continuae non possunt constituere continuum, quasi essent eius partes integrantes.

III. De ratione continui est ut integretur partibus extra partes. Sed pars est formaliter aliquid, quod, divisione pera-

eta, propriam extensionem et proprios limites habet. Immo ante ipsam divisionem par continui quamvis non habeat limites actuales, habet limites designabiles; quod autem habet limites non est ipse limes. Ergo contradictorium est dicere continuum constare primo ex indivisibilibus (1).

54. **Probatur secunda pars.** — I. Quod est divisibile, est continuum seu extensum in partes extra partes continuatas. Atqui ostensum est continuum non constare ex indivisibilibus sed ex divisibilibus seu extensis. Ergo continuum est divisibile in alia continua. Haec autem cum sint continua, sunt divisibilia in nova continua et sic in infinitum. Ergo continuum *per se* est divisibile in infinitum. Dico *per se* nam *per accidens* haec *divisio* in corpore physico habet finem, quamvis designabilitas partium semper aliis minorum neque pro corpore physico finem habeat. Ratio autem, cur *divisio actualis* habeat pro physicis corporibus finem; est quia unaquaeque, natura corporea exigit dimensiones determinatas intra quosdam limites, infra quos non potest connaturaliter existere, cum tolleretur propria dispositio corporis speciei illius. Idque valet non solum pro animalibus et vegetalibus sed etiam pro mineralibus, ut per exquisitiora experimenta constat.

II. Confirmatur 2^a pars argumentis ex geometria desumptis. Satis sit unum afferre:



Sint duae parallelae A B et C D, quae incipiant ab extremitatibus lineae A C, quae sit ipsis perpendicularis, et pro-

(1) Ex demonstratione huius partis unusquisque intelliget extensionem mere virtualement, quae nempe resultaret ex indivisibilibus, repugnare. Caeteroquin huius extensionis repugnantiam quacumque hypothesi facta, demonstravimus sub n. 31., ubi etiam attulimus testimonium S. TH. ex Comment. in VI. *Physic.* lect. 1., quod utiliter confertur in confirmationem huius Theseos.

ducantur in oppositas directiones sine limite. Ex quovis puncto designabili unius parallelae poterit duci recta ad quodvis punctum designabile alterius: omnis autem ex huiusmodi rectis transibit per aliquod punctum lineae perpendicularis A C, quin unquam evadere possit parallela lineis inter quarum puncta ducitur. Porro quaelibet ex his parallelis A C et C D produci potest in oppositas directiones sine fine, etsi nunquam esse possit actu infinita. Ergo pariter linea A C sine fine secari poterit, sive secantes procedant a puncto fixo P designato supra parallelam A B ad varia puncta M, M, M etc. designanda supra parallelam indefinitam C D, sive procedant ab aliquo puncto lineae C D ad puncta varia designanda supra parallelam indefinitam A B. Ergo haec linea perpendicularis est sine fine divisibilis; quod erat probandum in 2^a Parte. Ergo haec linea constat semper divisibilibus, non autem indivisibilibus; quae est nova confirmatio 1^{ae} Partis.

Scholion I. - *De vario modo participandi totalitatem quantitativam, in quo consistit ratio discriminis inter partes integrantes totius homogenei et partes integrantes totius heterogenei ita ut, quamvis quaelibet pars auri sit aurum, tamen non quaelibet pars hominis sit homo.*

55. *Totalitas quantitativa* a) importat ut aliquid aequaliter se habeat ad totum et ad partes, et ideo quaelibet pars designabilis lineae est linea: b) importat insuper ut aliquid ita sit totum in toto quanto, ut non sit totum in qualibet parte, sed partialiter nempe per partes, et ideo non tota superficies est in qualibet superficiei parte designabili sed per partes extra partes continuatas: c) importat tandem ut ipsa forma possit dividi *per accidens* ad divisionem totius, quod *per se* dividitur, et ideo ipsa forma superficiei, vel lineae dividitur ad divisionem superficiei, ita ut quae ante divisionem erat actu una et potentialiter multiplex, evaserit vi divisionis actualiter multiplicata.

Iamvero a) quaedam formae substantiales aequaliter se habent ad totum et ad partes, quia composita, quae resultant ex ipsarum unione cum materia, cum occupent infimos gradus in ipsa linea entium materialium, nullam requirunt in partibus diversitatem ad proprias operationes. Et ideo per

aliquam ex huiusmodi formis, quaelibet pars quantitativa totius, non secus ac ipsum totum quod exurgit ex partibus, sortitur perfectam speciem, cuius illa forma est principium formale. Sic per formam auri, quaelibet pars habet ut sit perfecta in specie auri: unde fit ut per mechanicam divisionem quaelibet pars auri evadat ens perfectum in specie auri, videlicet substantia prima et tota in specie auri; forma autem auri quae ante divisionem compositi erat actu una et potentialiter multiplex vi mechanicae divisionis compositi, quod *per se* divisum fuit, divisa est *per accidens* et evasit actu multiplex. Per huiusmodi formas, quae aequaliter se habent ad totum et ad partes compositi, acquiritur composito *totalitas quantitativa, quam ipsae formae participant per accidens*.

β) Aliquae vero formae substantiales, ut animae perfectorum animalium non aequaliter se habent ad totum et ad partes, sed *primo* et *per se* respiciunt totum ut proprium atque proportionatum perfectibile, partes vero tantum *per posterius* seu in ordine ad totum. Nam per animam ex. gr. animalis perfecti totum quidem *per se* habet ut sit perfectum in specie determinata animalis, puta elephantis; at partes ex. gr. pes vel cauda non habent *primo* et *per se* ut sint animal, sed solum ratione totius. Huiusmodi formae neque *per se* neque *per accidens* habent totalitatem quantitativam, ad quam requiruntur eae conditiones, quae modo indicatae sunt; et ideo neque *per se* neque *per accidens* sunt *divisibiles*.

γ) Hinc formae aequaliter se habentes ad totum et ad partes efficiunt ut nomen concretum substantiae dicatur de singulis partibus in recto et sine ordine ad totum i. e. denominant singulas partes in recto: quapropter dicimus de quaelibet parte auri in se spectata quod est aurum. Formae autem diversimode se habentes ad totum et ad partes, hoc non praestant, sed efficiunt ut nomen concretum substantiae non dicatur de singulis partibus nisi per ordinem ad totum, et ideo denominant singulas partes in obliquo; quapropter non dicimus de pede bovis quod sit bos; sed dicimus quod sit bovis, tamquam aliquid pertinens ad ipsam unitatem substantialem, animalis, quod est bos. Licet enim non dicamus pedem bovis

esse animal, non dicimus tamen pedem bovis esse aliam rem distinctam ab ipsa re quae est illud animal.

Scholion II. — *Accidentia sensibilia insunt substantiae corporeae mediante quantitate.*

56. Etenim quum nihil quocumque modo existere possit, quin sit individuatum: necesse est ut ea accidentia, quae per quantitatem individuuntur, quantitate etiam mediante insint substantiae. Atqui. accidentia sensibilia substantiae corporeae individuuntur per quantitatem. Ergo huiusmodi accidentia insunt substantiae materiali mediante quantitate.

Prob. min. Per illud individuuntur accidentia, per quod esse possunt in diversis partibus materialis substantiae. Atqui per quantitatem reliqua accidentia esse possunt in diversis partibus materialis substantiae. Etenim per quantitatem substantia materialis habet partes extra partes. Ergo accidentia sensibilia individuuntur per quantitatem (1). *Confirmatur* ex eo quod nos non possumus ex. gr. imaginari duas albedines eiusdem speciei nisi quatenus per quantitatem sunt determinatae et individuae, puta per duas superficies quadratas. Contra, possumus imaginari duas lineas vel duas superficies eiusdem speciei, cum hae ex seipsis individuationem quamdam habeant ob diversam positionem; *habere enim positionem* est de ratione quantitatis (cfr. n. 50.). Ergo albedo et similia accidentia sensibilia individuuntur per quantitatem dimensionivam. Quantitas autem dimensioniva in ipsa sua ratione formali individuationem importat et ideo potest esse aliis causa individuationis.

THESIS XXI.

Partes in continuo non sunt actu quantae,
sed in potentia tantum (cfr. n. 48.).

57. Probatur — I. Quod est actu quantum, habet proprios terminos actuales. Sed partes in continuo non habent proprios terminos actuales. Ergo partes in continuo non sunt actu

(1) Cfr. S. TH. 3. p. 77. a 2.

quantae. *Maior* et *minor* constant ex traditis notionibus totius et partium in continuo. Ergo stat consequentia.

Attamen partes sunt quantae in potentia. Etenim est in potentia quantum id quod separatum a toto mechanica divisione evadit et ipsum aliquod totum quantum, videlicet continuum actuale habens proprios terminos in actu. Atqui quaelibet pars, divisione peracta, evadit continuum actuale habens proprios terminos in actu. Ergo partes in continuo sunt quantae in potentia.

II. Eatenus quodlibet ens est unum et aliquid in actu, quatenus est indivisum in se et divisum a quolibet alio. Atqui pars prouti est in toto continuo non est divisa in actu. Ergo pars in toto non est aliquid actu. *Prob. min.* Quaecumque partes accipiantur in continuo, non intelliguntur continuari, nisi earum extrema sint idem. Sed idem non potest inveniri in duobus actu divisis, quia extrema seu termini duorum divisorum debent inesse intrinsece et proprie in singulis divisis. Ergo pars prouti est in toto continuo non est divisa in actu.

III. Si partes in continuo essent actu quantae, gaudentes propria unitate et numerabilitate; quaerimus an essent numero finitae vel infinitae. Si sunt numero finitae, continuum non esset divisibile in infinitum, quod est contra naturam continui, ut in *Thesi XX.* ostensum est. Si sunt numero infinitae, daretur numerus infinitus in actu, quod repugnat. Etenim, ut ait S. Thomas (1), « omnem multitudinem oportet esse in aliqua specie multitudinis. Species autem multitudinis sunt secundum species numerorum. Nulla autem species numeri est infinita; quia quilibet numerus est *multitudo mensurata per unum*. Unde impossibile est esse multitudinem infinitam actu, sive per se, sive accidens ». Ergo dicendum est partes in continuo esse tantum in potentia quantas (2).

(1) 1. p. q. 7. a. 4.

(2) Doctrina quam tuemur, est S. Thomae qui passim eam profitetur. Ex pluribus locis aliqua seligimus (In quodlib. 1. art. 21.). « Duo corpora facit actualis divisio materiae corporalis, duas autem partes unius corporis divisibilitas potentialis ». (In I. de Coelo lect. circa med.). « Dicendum, quod continuum non habet partes in actu, sed solum in potentia. Quod autem non est actu, non movetur actu, unde partes sphaerae,

58. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Quantitas dicitur tribuere substantiae partes extra partes. Sed si in continuo non sunt actualiter partes, quantitas non posset dici illas tribuere. Ergo partes actualiter sunt in continuo.

Resp. Dist. mai. Quantitas dicitur tribuere substantiae partes extra partes *continuas*, *Conc.* contiguas vel consequenter se habentes, *Nego. Dist. sequel. min.* si vocabulo *actualiter* intelligis partes debere esse *realiter* extra partes continuatas in toto continuo, *Conc.* si intelligis partes habere in toto continuo proprios terminos et proprium esse, *Nego*; quia sic non essent *formaliter* partes quantitatis continuas, sed *plura tota* coacervata, nempe essent *partes quantitatis discretas*. Similiter *dist. conseq.*

Obiect. 2^a. In toto aliquo continuo, puta in metro, dimidia pars realiter distinguitur ab alia medietate; nam realiter separari possunt. Sed non distinguuntur ab invicem tanquam totum a toto. Ergo distinguuntur formaliter ut pars a parte.

Resp. Dist. mai. potentialiter, *Conc.* actualiter, *Subd.* antecederet ad divisionem vel designationem, *Nego*, consequenter ad eas, *Conc.* *Dist. ration. addit.* separabilitas arguit distinctionem *potentialem* *Conc. actualem*, *Nego. Conc. min. Nego conseq.* nam ad rationem formalem partium qua talium requiritur ut sint continuatae et ideo indistinctae sub ratione quanti extensi.

Obiect. 3^a. Viventia per augmentationem acquirunt novas partes quantitativas. Sed has partes retinent, postquam eas acquisiverint. Ergo continuum vivens habet actu diversas partes.

Resp. Dist. mai. Viventia per augmentationem acquirunt novas partes quantitativas, quae hoc ipso actuantur ab unica

cum (sphaera) sit corpus continuum, non moventur actu (motu partium formaliter ut partium). Unde non sequitur, quod in motu sphaerico vel circulari, sit diversitas actualis, sed solum potentialis, quae non repugnat simplicitati, de qua nunc loquimur; *omnis enim magnitudo habet pluralitatem potentialem*. (In VII. *Metaph.* lect. 13.). « Duo enim quae sunt in actu nunquam sunt unum actu; sed duo quae sunt in potentia, sunt unum actu; sicut patet in partibus continui: duo enim dimidia unius lineae sunt in potentia in ipsa linea dupla, quae est una in actu; et hoc ideo quia actus habet virtutem separandi et dividendi ».

forma substantiali viventis ita ut amittant proprium esse et proprios terminos, *Conc.* ita ut ea retineant. *Nego Dist. min.* Viventia has partes retinent sub unico esse, formâ et terminis totius, *Conc.* sub peculiari esse, forma et terminis uniuscuiusque partis. *Nego Dist. conseq.* vivens habet actu diversas partes hoc sensu quod eius partes continuantur absque confusione et absque compenetracione, *Conc.* hoc sensu quod eius partes habeant proprios terminos et proprium esse. *Nego.*

Cum de viventium partibus iudicandum est, sedulo cavendum ne imaginatione decepti eis actualitatem quantitativam tribuamus. Etenim viventia quamvis habeant partes continuatas, tamen ob perfectionem virtualiter multiplicem suae formae substantialis et ob plurimas qualitates quibus ornantur ita exhibentur sensibus nostris, ut videantur habere partes propriis terminis actualibus inclusas. Hoc autem non est aliud, nisi effectus cuiusdam sensibilis designationis partium, vi cuius partes *in ratione quanti* non educuntur de potentia in actum *realiter* et *simpliciter*, sed tantum apparenter et *secundum quid*. Quocirca in tali casu partes formaliter ut partes continui non distinguuntur re sed ratione, quia unaquaeque pars sic designata consideratur ab intellectu quasi esset alia quantitas actu.

Obiect. 4^a. De eodem secundum idem nequeunt praedicari *contradictoria*. Sed de uno continuo praedicari potest quod est album secundum unam partem et non album secundum aliam. Ergo partes continui non sunt idem sed sunt realiter actu distinctae.

Resp. Dist. mai. Si praedicatio contradictoria cadat super idem secundum eandem rationem. *Conc.* secus, *Nego Dist. min.* de uno continuo potest praedicari quod est album secundum unam partem et non album secundum aliam, ita tamen ut albedo in una parte non dividat realiter partem a parte, sed tantum *designet*, *Conc.* ita ut non solum designet sed etiam dividat, *Nego. Nego Cons.* quia partes ante actua-lem divisionem, quomodocumque sint designatae, non sunt in ratione quanti extensi distinctae secundum rem, sed secundum rationem tantum. Profecto per illam partialem albedinem partes formaliter ut partes non cessant continuari. Recole ea quae in Praenotionibus diximus de vario modo educendi partes continui de potentia in actum.

Obiect. 5^a. Aristoteles in Lib. de Praedicamentis dicit

continuum esse cuius partes copulantur termino communi. Sed non copulantur nisi sint actu et distinctae in ipso toto continuo. Ergo continuum habet plures partes in actu.

Resp. Conc. mai. Nego min. et conseq. Nam eo ipso, quod partes dicuntur ab Aristotele copulari termino communi, negantur esse actu distinctae ad modum corporum contiguorum et consequenter se habentium, atque affirmantur esse ab invicem indistinctae actu utpote consistentes per unicum esse compositi in unica quantitate actuali totius, *in qua non possunt accipi alii termini actuales praeter terminos totius.*

Obiect. 6^a. S. Thomas in V. Metaph. Lect. 5. dicit: « Quantum dicitur quod est divisibile in ea quae insunt, quod quidem dicitur ad differentiam divisionis mixtorum: nam corpus mixtum resolvitur in elementa, quae non sunt actu in mixto, sed virtute tantum ». Ergo secundum S. Thomam partes sunt actu in toto continuo.

Resp. Dist antec. Partes dicuntur a S. Thoma differre ab elementis in eo quod si dividatur totum, resultabunt partes eiusdem speciei, *Conc.* in eo quod partes non sint virtualiter in toto, *Subd.* si materialiter sumantur, *Cons.* si formaliter ut quantae. *Nego.* Duplex discrimen intercedit inter modum quo partes sunt in toto, et elementa in mixto. Etenim a) elementa sunt in mixto virtualiter *sub omni respectu*; partes autem sunt in toto virtualiter *tantum sub ratione quantarum*. b) Corpora elementaria, in quae resolvitur mixtum non sunt eiusdem speciei cum mixto, ex. gr. oxygenium et hydrogenium in quae resolvitur aqua non sunt eiusdem speciei cum aqua. Partes autem quantitativae, in quas dividitur totum continuum, sunt eiusdem speciei cum toto; et ideo, quaelibet designabilis pars lineae est linea, et quaelibet designabilis pars aquae est aqua.

THESIS XXII.

Nulla ostendi potest repugnantia in eo, quod quantitas dimensiva praeternaturaliter ex virtute divina perseveret esse absque substantia.

59. **Probat.** — Tunc tantum adesset repugnantia, ut quantitas praeternaturaliter ex virtute divina remaneret absque

substantia, si vel non distingueretur realiter ab ea, vel quamvis realiter distingueretur, importaret in suo ipso conceptu coexistentiam substantiae. Atqui quantitas dimensiva realiter distinguitur a substantia, nec in suo conceptu importat coexistentiam substantiae. Ergo ostendi nequit repugnantia in eo, quod quantitas dimensiva praeternaturaliter ex virtute divina perseveret esse absque substantia.

Prob. mai. Praeter duas hypotheses, in quibus evidenter esset repugnantia in terminis, si quantitas remaneret absque substantia, quia tunc quantitas deberet vel remanere absque seipsa, vel remanere absque aliqua nota sua essentiali, videlicet deberet simul esse et non esse quantitas; superest tertia hypothesis, nempe quantitatem adhuc in suo esse perseverare virtute alicuius, quod suppleat defectum influxus substantiae erga *esse* quantitatis. Iamvero quamvis naturaliter fieri nequeat, ut quantitas, pergat sustentari in esse, cessante substantia, quia nihil aliud in causis secundis potest inveniri, quod suppleat deficientiam influxus substantiae, a qua per causalitatem resultantiae emanabat et in qua subiectabatur; tamen optime fieri potest, ut defectus huius influxus suppleatur immediate a Causa prima nempe a Deo. Quantitas enim, quemadmodum quilibet creatus effectus multo magis pendet in suo esse a Causa prima quam a causa secunda. Insuper, quum sit accidens positionem habens, habet in seipsa rationem individuationis; et ideo dummodo conservetur in esse a Deo, non indiget aliquo subiecto, vi cuius individuetur. Ergo si quantitas realiter distinguitur a substantia nec importat in suo conceptu coexistentiam substantiae, non repugnat ut praeternaturaliter ex virtute divina remaneat absque substantia.

Porro quantitatem realiter distingui a substantia ostensum est in *Thesi XVIII.*; quantitatem non importare in suo conceptu coexistentiam substantiae, sic demonstramus. Ea tantum accidentia important in suo conceptu coexistentiam substantiae, quae in sua ratione dicunt actualem processum a substantia, vel quatenus haec actualiter per suas potentias operetur vel quatenus per suum esse constituat unum ex terminis alicuius relationis. Nam, cessante substantia, iam hoc ipso cessaret

una ex notis vel unus ex terminis requisitis ad ipsam rationem essentialem horum accidentium quae consistit in actuali processione a substantia. Huiusmodi sunt operationes vitales, relationes propriae substantiae et similia: operatio enim vitalis, ex. gr. intellectio, in sui ratione essentiali importat actualem emanationem ab intelligente, relatio importat coexistentiam eorum inter quae dicitur relatio etc. Iamvero quantitas dimensiva cum neque sit relatio fundata in substantia neque importet actualem emanationem a substantia operante per suas potentias, nihil habet *in suo conceptu*, quod importet coexistentiam substantiae. Et sane nos optime possumus mente concipere et imaginari lineas, superficies et solida praescindendo a qualibet substantia. Contra non possumus concipere intellectionem praescindendo ab intelligente, neque concipere paternitatem praescindendo a genitore et a genito. Ergo nulla ostendi potest repugnantia in eo quod quantitas dimensiva praeternaturaliter ex virtute divina perseveret esse absque substantia.

Corollarium. Rationes allatae militant etiam pro non repugnantia praeternaturalis permanentiae ceterorum accidentium, quae in suo conceptu non implicant coexistentiam substantiae, dummodo salvetur eorum individuatio per quantitatem (1).

60. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Repugnat, ut existat actus aliquis voluntatis vel intellectus, quin detur aliqua voluntas vel intellectus cuius sit, quamvis tales actus sint realiter distincti ab intellectu et a voluntate. Ergo a pari, quamvis quantitas realiter distinguatur a substantia, repugnat ut existat sine ipsa.

Resp. Conc. antec. Nego conseq. et paritatem ob rationes datas in demonstratione Thesis.

Obiect. 2^a. Contradictionem implicat, quod definitio rei ab ea separetur. Sed ad definitionem accidentis pertinet, quod sit in subiecto. Ergo repugnat quantitatem et quodlibet aliud accidens existere separata a substantia.

(1) Cfr. S. TH. O. G. lib. 4. c. 65. — in IV. Sent. Dist. 12. q. 1. a. 1.

Resp. Conc. mai. Dist. min. Ad definitionem accidentis pertinet ut sit essentia aliqua, cui competit esse in subiecto, *Conc.* accidentis essentia est ipsum esse in subiecto, *Nego.* Ad definitionem accidentis salvandum sufficit *aptitudinalis inhaerentia subiecto.*

Obiect 3^a. Accidens individuatur ex subiecto. Si ergo posset aliquod accidens remanere sine subiecto, non erit accidens individuum, sed universale, quod repugnat.

Resp. Distinguo antec. naturaliter, Conc. supernaturaliter, Subd. si hoc accidens iam habeat in sui ratione formali quamdam individuationem, ut quantitas, *Nego*; si non habeat in sui ratione formali quamdam individuationem, iterum *subdist.* individuatur per substantiam, *Nego*; individuatur per quantitatem, *Conc. Nego consequ.*

Obiect 4^a. Repugnat ut forma substantialis non subsistens existat separata a materia. Atqui si Deus hoc efficere nequit utpote repugnans, a fortiori non potest separare accidens a subiecto, quia accidens magis distat a substantia. Ergo repugnat accidens existere sine subiecto.

Resp. Dist. mai. Hoc ideo repugnat, quia est *quocumque* modo forma materialis, *Nego*; quia est forma *substantialis* materialis, quae ex se neque individuationem neque rationem substantiae habere potest separata a materia, utpote incapax operationis independentis ab ea, *Conc. Dist. sequel. min.* si agatur de accidente non habente in se rationem quamdam individuationis, *Conc.* si agatur de accidente habente in se rationem quamdam individuationis, *Nego Dist. cons.* repugnat *quantitatem* existere sine subiecto, *Nego*; repugnat caetera accidentia sensibilia existere sine subiecto, *subdist.* independentem a quantitate, *Conc.* dependentem a quantitate, *Nego.*

QUAESTIO VI.

DE INDIVIDUATIONE ENTIS CORPOREI.

Quum principium individuationis entis corporei sit materia quantitate signata. nullus opportunior locus hac de re agendi visus est, quam praesens. Modo enim, post pertractatas de principiis intrinsicis entis corporei deque eius potissima proprietatibus, quae quantitas est, quaestiones, unusquisque etiam tironum facile intelliget id, quod in antecessum vix et ne vix quidem capere potuisset.

THESIS XXIII.

- 1° Ratio cur essentia rei materialis possit numerice multiplicari desumenda est ex physica eius compositione, nempe ex ipsis principiis physice eam constituentibus; 2° ita tamen ut eius principium potentiale, seu materia prima, non quomodolibet accipiatur, sed solum materia signata; et dico materiam signatam, quae sub certis dimensionibus consideratur (1).

61. Praenotiones. — I. **Materia distinguenda est in communem et signatam.** Prima est ea quae consideratur in abstractione a quocumque individuo corporeo, atque ingreditur definitionem essentiae compositae qua talis, videlicet essentiae corporeae abstracte consideratae. Secunda est ea quae consideratur tamquam ingrediens ipsam constitutionem individui

(1) Cfr. S. Th. opusc. de Ente et Essent. c. 2.

corporei, puta Socratis vel Platonis; consideratur videlicet in ea determinatione individuali, sub qua tantum existere potest in rerum natura, quum nihil existat nisi singulare.

II. Triplex unitas in rebus considerata venit: *numerica formalis* seu *essentialis*, et *specifica*. Prima et secunda important aliquid reale existens a parte rei independenter a quacumque intellectus speculantis operatione, saltem *quoad id quod concipitur* (cfr. Logic. mai. Th. 2.); tertia vero, nempe unitas specifica, dependet ab intellectu, quum sit formaliter universalis. In iis entibus, quae sunt ipsa perfectio subsistens sui ordinis, unitas numerica et unitas formalis seu essentialis prorsus identificantur, ut in angelis. In iis vero, quae sunt in ipsa linea suae essentiae composita ex actu et potentia, videlicet ex forma substantiali et materia prima, unitas numerica aliquid addit unitati formali, videlicet principia individualia. Huiusmodi sunt omnia entia corporea. In his dici potest substantia prima (i. e. individuum) *secundum rem* differre a substantia secunda, non quasi quidditas substantiae primae sit diversa a quidditate substantiae secundae, hoc enim est impossibile, quum una de altera *per identitatem* praedicetur; sed quia substantia prima complectitur tum principia quidditativa, tum principia individuantes, quae determinant quidditatem ad esse alicuius singularis eamque multiplicant in multis individuis non *formaliter* sed *numerice* tantum diversis.

Unitas sive numerica, sive formalis seu essentialis, sive specifica, alia est positiva, alia est negativa. Prima importat positivam determinationem ad certum numerum, vel essentiam, vel speciem. Secunda importat *carentiam* determinationis ad certum numerum, sive essentiam, sive speciem; videlicet negationem simul cum aptitudine ad tales determinationes. Unitas tantum negativa sive numerica, sive formalis, sive specifica competere potest *materiae communi*.

III. Notae individuantes, quibus simul sumptis sensibilibus manifestatur apud nos distinctio unius individui ab alio, hisce versiculis traduntur:

Forma, figura, locus, tempus, stirps, patria, nomen,

Haec ea sunt septem, quae non habet unus et alter.

62. Probatur Prima Pars. — Essentiam aliquam

per se subsistentem inveniri multiplicatam in individuis solo numero diversis tunc possibile est, quum in pluribus individuis divisum invenitur *tota eius ratio*, ita ut de unoquoque affirmari possit ei competere *esse simpliciter* secundum eandem rationem specificam, secundum quam etiam alteri competit: ex. gr. Socrati competere *esse simpliciter* secundum eandem specificam naturam seu essentiam humanam, secundum quam competit Platoni. Atqui ad hoc requiritur et sufficit, ut essentia sit composita ex actu primo et ex pura potentia subiectiva. videlicet ex forma substantiali et ex materia prima. Ergo ratio cur essentia rei materialis possit numerice multiplicari, desumenda est ex physica eius compositione. Et sane, ens quod convenit cum alio in eodem genere nequit esse neque concipi ab alio divisum, nisi vel per differentiam specificam, vel per divisionem quantitativam. Iamvero essentia simplex per se subsistens caret extensione quantitativa. Ergo essentia simplex per se subsistens nequit esse neque concipi divisa ab alio ente nisi per differentiam specificam, ac proinde nequit in sua ultima differentia inveniri nisi in unico subiecto. Dum contra, essentia composita ex forma substantiali et ex materia prima poterit secundum *totam suam rationem* in pluribus individuis inveniri multiplicata, si 1^o formae ordinatae ad informandam materiam non se opponant numericae multiplicationi: si 2^o materia prima sit capax numericae multiplicationis. Atqui ita est. Ergo essentia composita poterit secundum totam suam rationem in pluribus multiplicari.

Prob 1^{um} membrum minoris. Forma reduplicative ut forma, nempe quatenus exigit recipi in materia tamquam in subiecto, non dicit talem ordinem ad unum subiectum ut alia excludat, sed ita limitatur per materiam ad unum subiectum, ut remaneat in sui ratione indifferens ad plura. Sic ex. gr. albedo in sui ratione est indifferens ut subiectetur in una columna vel in pluribus sine fine. Iamvero quod de se est indifferens ad plura subiecta, non opponitur multiplicationi. Ergo formae ordinatae ad informandam materiam non se opponunt numericae multiplicationi « Formae (ait S. Thomas) (1) quae natae

(1) QQ. dd. de Spirit. Creat. art. 5. ad 8.

« sunt recipi in aliquo subiecto, de se individuatae esse non
 « possunt; quia quantum est de sua ratione indifferens est eis,
 « ut recipiantur in uno vel pluribus ».

Prob. 2^{um} membrum minoris. Illud est numerice tantum multiplicabile quod ita est divisibile per quantitatem dimensionivam, ut sub quacumque dimensione et divisione ponatur, remaneat semper eiusdem rationis. Atqui materia prima a) est divisibilis per quantitatem dimensionivam, b) quum sit pura potentia subiectiva, sub quacumque dimensione et divisione concipiatur, remanet eiusdem rationis, nempe remanet semper pura potentia subiectiva. Ergo materia prima est capax mere numericae multiplicationis.

63. Probatur Secunda Pars. — Illud est principium individuationis alicuius entis, quod est ei intrinseca ratio, cur sit indivisum in se et divisum a quolibet alio. Sed in composito substantiali corporeo *materia prima quatenus est haec et non alia* est intrinseca ratio cur una forma in eadem specie distinguatur numerice ab alia forma eiusdem speciei, ita ut haec forma actuando hanc materiam constituat compositum unum unitate non solum essentiali sed etiam numerica, videlicet indivisum in se et divisum a quolibet alio composito eiusdem speciei. Etenim, ut demonstravimus in Phil. Prim. Th. XII., actus nequit multiplicari in ordine suae essentiae nisi ratione potentiae subiectivae eiusdem ordinis. Ergo materia prima quatenus est haec et non alia, est principium individuationis substantiae corporeae.

Iamvero materia prima eatenus accipi potest haec et non alia, quatenus accipitur divisa ab aliis materiae partibus per quantitatem dimensionivam in composito substantiali corporeo. Etenim effectus formalis quantitatis dimensionivae est tribuere enti materiali divisibilitatem in parte continuas, quum sit accidens positionem habens (cf. n. 50.). Ergo materia prima quatenus sub certis dimensionibus accipitur, videlicet *materia signata*, est principium individuationis substantiae corporeae.

II. Illud est principium individuationis in natura numerice multiplicabili, quod est principium multiplicabilitatis. Atqui materia prima quatenus divisibilis in partes eiusdem rationis,

videlicet quatenus est subiicibilis quantitati dimensionivae, est principium remotum multiplicabilitatis, quatenus autem actu subiicitur quantitati est principium proximum eiusdem, quia per id efficitur potentia proxime apta ad recipiendam formam singularem. Ergo materia signata, nempe materia quae accipitur sub certis dimensionibus, est principium proximum individuationis naturae corporeae.

III. **Confirmatur** ex S. Thoma (1): « Sicut partes speciei sunt materia et forma, ita individui sunt haec materia et haec forma; unde sicut diversitatem speciei facit diversitas materiae et forma absolute, ita diversitatem in numero facit haec forma et haec materia. Nulla autem forma, in quantum huiusmodi (i. e. reduplicative ut forma) est haec ex se ipsa. Dico autem in quantum huiusmodi, propter animam rationalem, quae quodammodo ex se ipsa est hoc aliquid, sed non inquantum forma. Intellectus vero quamlibet formam, quam possibile est recipi in aliquo sicut in subiecto, natus est attribuere pluribus, quod est contra rationem eius quod est hoc aliquid. Unde forma fit haec per hoc quod recipitur in materia.

« Sed cum materia in se considerata sit indistincta, non potest esse quod formam in se receptam individuet, nisi secundum quod est distinguibilis. Non enim forma individuatur per hoc quod recipitur in materia, nisi quatenus recipitur in hac materia vel illa distincta et determinata ad hunc et nunc. Materia autem non est divisibilis nisi per quantitatem; unde Philosophus dicit in I. Physic., quod submotam quantitate remanet substantia indivisibilis. Et ideo materia efficitur haec et signata secundum quod est sub dimensionibus ».

64. Nota. De vario sensu quo DIMENSIONES INTERMINATAE accipiuntur. Ad aequivocationes vitandas monemus dimensiones signantes materiam ad individuum corporeum constitutendum aliquando dici *interminatas*, aliquando *terminatas*, sub diverso tamen respectu. Quum enim figura sit terminus quantitatis dimensionivae, haec numquam potest existere sine aliqua figura; attamen licet figura mutetur, quantitas remanere potest eadem: sic, eadem quantitate manente, poterit aliqua massa ceræ ex pyramidalis fieri sphaeralis vel cubica. Itaque dimensiones signantes materiam non oportet ut sint *terminatae* eo sensu, ut manere semper debeant sub eadem figura, licet sine aliqua figura esse non possint, sed esse debent termi-

(1) In BOET. de Trinit. q. 4. a. 2.

natae ita ut sint in aliqua specie quantitatis et sub aliqua figura (1).

65. Quaeres 1. *Si quantitas concurrat ad individuandam substantiam corpoream, quomodo poterit ab eadem substantia causari, ut reliqua accidentia propria?*

Resp. Si quantitas causari deberet a substantia per causalitatem efficientiae, impossibilis esset concursus quantitatis ad individuationem substantiae corporeae. Sed quum quantitas causetur a substantia per causalitatem resultantiae, non habetur talis impossibilitas. Nam causalitas resultantiae nullam requirit prioritatem temporis ex parte substantiae, sed tantum prioritatem naturae. Iamvero naturâ priores habemus tum materiam cum ordine ad determinatam quantitatem, videlicet materiam signatam, tum formam respondentem huic materiae. Tempore autem simul efficienter a generante causantur materia, forma et determinata quantitas, quae in composito respondere debet exigentiae materiae signatae. Sicut enim in Phil. Prim. n. 151. demonstravimus, proprietates dimanantes a substantia producuntur a generante simul tempore cum substantia propter necessariam connexionem earum cum ipsa.

Quaeres 2. *Utrum materia prima sit divisibilis divisione actuali quantitativa per se an solum per accidens?*

Resp. Materia prima est divisibilis divisione actuali quantitativa solum per accidens, videlicet solum in composito, quod est divisibile per se. Etenim quum materia prima sit pura potentia subiectiva non est capax ullius esse sive substantialis sive accidentalis, nisi actuetur a forma substantiali. A qua quum fuerit actuata se habet ut quo aliquid est, non ut quod est. Unde id suscipit per se omnes modificationes et perfectiones accidentales, quod existit ut quod, nempe ipsum compositum substantiale (2). Attamen si quis quaerat quaenam sit ratio cur tale compositum sit divisibile per se, respondemus esse materiam primam, quae eo ipso quod est pura potentia subiectiva dicit ordinem ad pluralitatem partium eiusdem ra-

(1) Cfr. S. TH. in BOETIUM de Trinit. q. 4. a 2. « ... Dimensiones autem istae possunt dupliciter considerari etc. ».

(2) Cfr. 1. p. q. 76. n. 6.

tionis in composito substantiali ad cuius constitutionem intrinsece concurrir; atque hac de causa *materia prima* dicitur et est *radix quantitatis*.

66. **Corollaria.** Ex hucusque declaratis.

Intelliges 1^o. Sequentes expressiones: *Materia signata*, *Materia sub dimensionibus interminatis*, *Materia ordinata ad quantitatem dimensionibus correspondentem composito substantiali singulari*, esse expressiones aequivalentes, quibus designatur materia prima non absolute et in se, sed prouti est principium individuationis.

Intelliges 2^o. Principium individuationis in substantiis corporeis neque esse solam materiam, neque solam quantitatem. sed materiam quae consideratur sub quantitate, quaeque dicitur materia signata. Quum autem prima radix individuationis, in quantum individuum denotat incommunicabilitatem (Ontol. n. 119.), sit materia quae est primum subiectum, quod recipit et non recipitur, in quantum autem denotat distinctionem ab aliis eiusdem speciei, sit materia considerata sub dimensionibus, in quantum autem dicit aliquid sensibus designabile et determinatum ad hunc et nunc, sit quantitas; sequitur materiam esse *primarium principium* individuationis, quantitatem autem *secundarium*.

67. **Obiectiones.** — **Obiect. 1^a.** Materia nullo modo potest esse principium individuationis. Nam principium individuationis debet esse radix unitatis individualis. Sed materia prima accipit in composito unitatem a forma. Ergo materia prima non potest esse radix unitatis individualis et consequenter neque principium individuationis.

Resp. Nego assertum. Ad prob. *Conc. mai. Dist. min.* Materia prima accipit a forma unitatem specificam, *Conc.* unitatem numericam, *Nego. Nego conseq.* Responsio patet ex dictis in Praenot. 2.

Instabis 1. Unitas specifica et unitas numerica identificantur. Ergo id quod est principium unitatis specificae, erit etiam principium unitatis numericae, nempe forma.

Resp. Dist. mai. Identificantur in entibus, quae sunt ipsa perfectio subsistens sui ordinis, videlicet actus in suo ordine puri, *Conc.* in entibus compositis in ipso ordine suae essen-

tiae, *Nego*. Nam huiusmodi entia, ut iam demonstravimus, quum sint multiplicabilia in eadem specie, praeter rationem essentiae includunt principia individualia quae non sunt de ratione speciei. « Si Socrates per id esset homo, per quod est hic
« homo, sicut non possunt esse plures Socrates, ita non possent esse plures homines » (1).

Instabis 2. In ente corporeo *essentia individua* non distinguitur a subiecto. Sed *essentia individua* est *essentia specifica*. Ergo in ente corporeo *unitas specifica* et *unitas numerica* identificantur.

Resp. Conc. mai. Dist. min. *Essentia individua* est *essentia specifica* alligata principiis individualibus. *Conc.* absoluta a principiis individualibus, *Nego. Nego cons.*

Instabis 3. In entibus compositis per illud aliquid individuatur, per quod limitatur. Sed tum forma limitatur per materiam, tum materia limitatur per formam. Ergo etiam forma est principium individuationis.

Resp. Dist. mai. Si agatur de limitatione in ratione numerica, *Conc.* si agatur de limitatione in ratione quidditativa, *Nego Dist. min.* secundum diversas rationes: videlicet materia limitatur a forma in ratione essentiae specificae, forma autem limitatur a materia signata in ratione numerica, *Conc.* limitantur ad invicem secundum eandem rationem, *Nego. Nego cons.* Etenim materia recipit a forma unitatem positivam specificam. Forma autem recipit a materia signata unitatem positivam numericam. Cfr. Praenot. II.

68. **Obiect. 2^a.** Materia signata non est principium individuationis. Nam materia, cum sit potentia substantialis, ex seipsa habet, ut coarctet formam eamque multiplicet. Sed principium limitationis et multiplicationis est principium individuationis. Ergo materia ex seipsa idest absolute accepta, non autem quatenus signata, est principium individuationis.

Resp. Nego assertum. Ad probat. Materia quatenus est potentia substantialis habet ex seipsa ut coarctet formam remote, *Conc. proxime, Nego Dist. min.* principium adaequatum,

(1) 1. p. q. 11. a. 3.

limitationis, *Conc.* principium inadaequatum, *Nego.* *Nego cons.* Responsio patet ex dictis in Thesi.

Instabis 1. Compositum individuum ex materia et forma est ens per se unum, quod ponitur directe in praedicamento substantiae. Sed si materia non esset individuationis principium nisi quatenus signata per quantitatem, sequeretur individuum substantiae corporeae esse ens per accidens sub formali ratione individui. Nam quantitas est quoddam accidens realiter distinctum et a composito substantiali et a materia prima. Ergo materia prima absolute considerata est principium individuationis substantiae corporeae.

Resp. *Conc. mai. Dist. min.* Si materia signata importaret aggregatum ex materia et quantitate, *Conc.* si materia signata importat materiam sub determinata quantitate, *Nego.* *Concedo* rationem additam. *Nego conseq.*

Instabis 2. Si quantitas esset cum materia principium individuationis, deberet simul causari et non causari a substantia. Deberet causari quia est accidens, non deberet causari quia per ipsam substantia materialis individuaretur. Atqui haec sunt contradictoria. Ergo vel dicendum est quantitatem non esse accidens, vel eam non esse ullo modo principium individuationis.

Resp. *Dist. sequelam maioris.* Quantitas actualis deberet simul causari et non causari secundum diversam rationem causalitatis, *Conc.* secundum eandem, *Nego.* *Dist. rationem additam,* deberet causari, quia est accidens, causalitate *resultantiae*, *Conc.* causalitate *efficientiae*, *Nego.*

Instabis 3. In qualibet coordinatione praedicamentali debent esse omnia pertinentia ad illud praedicamentum independenter a quolibet alio praedicamento, cum praedicamenta sint primo diversa. Atqui substantia prima et singularis est in coordinatione primi praedicamenti, ut primum subiectum quod de nullo praedicatur. Ergo substantia materialis non individuatur per ordinem ad quantitatem, quae est alterius generis.

Resp. *Dist. mai.* In qualibet coordinatione praedicamentali debent esse omnia illius praedicamenti independenter ab alio genere *quoad id* per quod res ponitur in praedicamento,

nempe quoad naturam genericam vel specificam, *Conc.* quoad caetera quae possunt convenire rei, et praesertim quoad principia individuantia, *Nego. Contrad. min.* substantia prima est in praedicamento ratione suae naturae specificae, *Conc.* ratione principiorum individuantium, *Nego. Nego cons.* Ad rem S. Thomas (1): « In rebus creatis res aliqua singularis non « ponitur in genere vel in specie ratione eius, quod pertinet « ad suam individuationem, sed ratione naturae, quae secundum formam determinatur, cum individuatō magis sit secundum materiam in rebus compositis ».

69. Scholion 1. *Ad unitatem numericam idest ad identitatem compositi corporei salvandam sufficit, ut eadem numero forma pergat actuare materiam signatam ei correspondentem, licet materiae partes sint in continuo fluxu propter secretionem et nutritionem; videlicet sufficit ut in composito corporeo materia remaneat eadem FORMALITER et SIGNATE, licet MATERIALITER successive mutetur.*

Etenim ad hoc ut compositum corporeum remaneat idem non solum specificè, sed etiam numericè, sufficit ut iugiter perseveret esse hoc corpus singulare, videlicet haec materia et haec forma. Atqui etiamsi successive aliqua pars materiae accedat composito per nutritionem vel recedat per secretionem, dummodo compositum subsistere pergat, adhuc remanebit materia signata respondens eidem formae: idest materia cum eisdem dispositionibus sub eiusdem formae actuatione, nempe remanebit idem compositum singulare. Haec enim requiruntur et sufficiunt ad unitatem numericam entis corporei salvandam. Ergo partium materiae successiva mutatio in eodem corpore non impedit quominus huius unitas numerica seu identitas perseveret (2).

Scholion 2. *Si individuum corporeum perierit, nequit fieri virtute naturali redintegratio eiusdem.*

Etenim deberent eadem numero dispositiones materiales causari in materia. Iamvero id ab agente naturali praestari

(1) 3. p. q. 2. a. 3. ad 3.

(2) S. TH. 1. p. q. 119. a. 1. - C. G. lib. 4. c. 81. in solut. quartae obiect.

non potest. Quum enim hoc agat *per motum stricte dictum*; diversus numero motus diversas numero dispositiones materiales causet necesse est. Unde impossibile est ut eadem materia signata eademque numero forma resultent, ac proinde nequit resultare idem individuum corporeum, quod perierat.

Attamen virtute divini, cui materia obedit ad nutum, quaeque agit in instanti et non per motum stricte dictum, potest eiusdem numerice individui corporei, quod perierat, redintegratio fieri; et fide christiana credimus futuram in mortuorum resurrectione.

QUAESTIO VII.

DE MOTU

70. Motus latissimo sensu importat *quamlibet operationem*, etiam immanentem et perfectissimam, in qua nullus habeatur transitus de potentia in actum. Quo sensu ipsa divina operatio, quae identificatur cum Divina Essentia, dici potest motus.

Motus lato sensu importat *quamlibet mutationem de potentia in actum*, licet sit actus entis perfecti, ut intellectiones et volitiones in creatura spirituali: quia intelligere et velle non important naturâ suâ transitum de potentia in actum.

Motus pressiori sensu importat *eas mutationes de potentia in actum*, quae sunt actus entis imperfecti; videlicet quae naturâ suâ fiunt propter indigentiam mobilis, licet non fiant successive sed *in instanti*. Quo sensu generatio et corruptio dicuntur motus.

Motus strictissimo sensu seu proprie dictus importat *actualement tendentiam mobilis ad aliquem terminum*, quae requirit aliquam successionem nempe transitum alicuius medii inter duos terminos extremos. Huic proprie competit definitio Aristotelica: *Motus est actus entis in potentia prout in potentia*.

THESIS XXIV.

Motus proprie dictus aptissime definitur ab Aristotele (1):

« Actus entis in potentia prout in potentia, seu secundum quod eiusmodi est ».

Probatur. — 71. In hac definitione exhibetur motus secundum ea omnia praedicata, quae omni et soli motui proprie

(1) Physic. lect. 3. c. 2.

dicto competunt, quaeque sunt rationes notissimae. Etenim per potentiam et actum dividitur ens. Itaque

1°. Iure dicitur *actus*, quia per motum fit actu id quod erat in potentia existens, quia subiectum aliquod per motum acquirit actum tendendi in terminum aliquem, tamquam in actum perfectum. Ex. gr. si quis Româ pergere debeat Neapolim, donec remanet Romae, est in potentia tum ad essendum Neapoli, tum ad pergendum Neapolim. Quum autem iter facit, quamvis nondum sit actu Neapoli, tamen fit actu tendens Neapolim. Simile dicas de aqua frigida dum calefit, ut perveniat ad aliquem intensum gradum caloris puta ad gradum centesimum, seu ad ebullitionem sub ordinaria pressione atmosphaerae.

2°. Apte adduntur verba *existentis in potentia*, ut discriminetur motus ab actu perfecto, qui acquiritur in termino eius. Nam, quum de essentia motus sit *actualis tendentia* in actum perfectum seu terminum in quo tamquam in perfectione ultimam intenta quiescit mobile; necesse est, ut per motum ita actuetur mobile, ut adhuc remaneat in potentia ad eum actum, qui est terminus motus. Videlicet motus est actus imperfectus, quia per eum res neque est pure in potentia, neque est in actu perfecto, sed est in statu quodam medio inter puram potentiam (intellige *non absolute* puram, sed *relative* puram) et actum perfectum. Sic qui iter agit Româ Neapolim, quamvis sit in actu tendentiae Neapolim, ad quam quo magis movetur, magis appropinquat, tamen nondum est actu existens Neapoli, sed est adhuc in potentia ad essendum Neapoli, ubi statim ac perveniet, cessabit moveri versus Neapolim. Simile dicas de actuali calefactione aquae, antequam assequuta sit gradum caloris, ad quem ordinatur calefactio, puta ante ebullitionem.

3°. Addenda autem erant verba *prout in potentia*, ne quis putaret actum imperfectum alicuius potentiae, si cessaret eius tendentia ad ulteriorem actum, dici posse motum. Nam subiectum quod movetur, ita debet esse in potentia ad terminum motus, *ut sit simul in actu tendentiae in eum*. Quapropter si aqua ex. gr. quae incooperat caleferi in ordine ad centesimum gradum caloris, cesset caleferi, quum acquisiverit

decimum gradum caloris et in hoc actu imperfecto remaneat, non potest dici amplius moveri motu calefactionis, quia licet calor acquisitus in decimo gradu sit actus imperfectus relate ad ulteriorem gradum, et sit actus entis in potentia ad ulteriorem calorem, tamen non est actus *entis in potentia prout in potentia* seu *prout actu tendit* et ordinatur ad ulteriorem gradum caloris, puta ad centesimum gradum; et ideo non est motus (1).

Nota. *De alia motus definitione eiusdem Aristotelis* (2). Praeter definitionem superius explicatam quae definit motum ex parte causae formalis et ideo est perfectior, aliam definitionem tradit Philosophus ex parte causae materialis eiusdem, quae se habet ad primam ut *materiale ad formale*, et ut *conclusio ad principium*, quippe quae ex prima inferatur. Ea est: « *Motus est actus mobilis in quantum est mobile*. Idcirco ait S. Thomas (in h. l. lecl. 4.). « Quia motus est actus • existentis in potentia, in quantum huiusmodi; existens autem in • potentia, in quantum huiusmodi, est mobile, non autem movens, • quia movens in quantum huiusmodi, est ens actu: sequitur quod • *motus sit actus mobilis in quantum huiusmodi* ». Quae S. Thomae explicatio nos ducit ad statuendam sequentem Thesim.

THESIS XXV.

Quamvis idem numero motus sit moventis ut a quo, et mobilis ut in quo, tamen iure dicitur actus mobilis in quantum est mobile, non autem actus moventis.

72. Probatur. — De essentia motus est ut sit actus imperfectus alicuius quod est in potentia ad consequendum actum perfectum, qui est terminus. Atqui movens in quantum huiusmodi, non est in potentia sed est in actu perfecto illius perfectionis, ad quam mobile tendit per motum, et quam assequetur in fine motus. Ergo impossibile est ut motus sit actus moventis, sed esse debet actus mobilis. *Maiores* est evidens. *Minor* constat ex eo quod, quum unumquodque agat secundum quod est actu per suam formam, necesse est ut

(1) Definitio Aristotelica motus praeclare declaratur a S. Th. in III. *Phys.* lect. 2.

(2) *Physic.* lect. 3. c. 3.

movens habeat actu eam perfectio nem, quam per motum causat in mobili. Sic ignis per formam caloris, quam habet, movet aquam ad calorem, et magister per doctrinam, quam habet, movet discipulos ad scientiam (1).

73. Obiectiones. — **Obiect 1^a.** Movens corporeum, quod agit per contactum quantitativum, dum movet, movetur motu proprie dicto, quia omne agens huiusmodi agendo repatitur. Ergo motus est etiam actus moventis.

Resp. Dist. antec. Movens corporeum dum movet, movetur motu proprie dicto *per se*, idest quatenus est *simpliciter* movens, *Nego*; movetur *per accidens*, idest quatenus est *tale movens*, nempe movens per contactum quantitativum, *subdist.* movetur eodem motu, *Nego*; diverso motu, *Conc. Concedo ration. allat. et Nego conseq.* Nam motus, quo movens repatiendo movetur, est diversus a motu mobili non solum *nume-ric* sed saepe etiam *specifice*, ut contingit quum manus calefaciendo ferrum infrigidatur. Unde huiusmodi agentia et patientia movent et moventur simul non secundum idem, sed secundum diversa.

Obiect. 2^a. Quando movens movet mobile, idem numero motus est agentis et patientis, quia patiens non potest sibi imprimere illum motum. Ergo si motus dicitur actus mobilis in quantum est mobile, poterit etiam dici actus moventis in quantum est movens.

Resp. Dist. antec. *Idem numero* motus est agentis et patientis secundum *diversos respectus*, *Conc.* secundum *eundem respectum*, *Nego*. Nam est agentis ut *a quo* efficienter causatur, et est patientis ut *in quo* recipitur. Et ideo motus proprie loquendo dici debet actus eius in quo subiectatur: actus enim *formaliter* dicitur de potentia quam actuat, non de causa efficiente a qua procedit. Porro quum agatur de definitione motus, hic debet sumi *formaliter* et definiri ut *forma* quae definitur potissimum in ordine ad potentiam subiectivam, non in ordine ad causam efficientem.

Attamen ne in ambiguitatis vepribus haereamus, concludamus verbis S. Thomae, qui (in III. Physic. lect. 5.) post

(1) Cfr. S. TH. in III. Phys. lect. 4.

multa praeclare dicta de hac quaestione, subdit: « Et quia » positum fuit in dubitatione utrum motus sit actus moventis, » vel mobilis, et ostensum est quod est actus activi. *ut ab* » *hoc*, et passivi, *ut in hoc*: ad tollendum omnem dubitationem, aliquantulum notius dicamus, quod *motus est actus* » *potentiae activi et passivi* » videlicet est actus potentiae operativae agentis ad quem se habet ut effectus ad causam efficientem; et simul est actus potentiae subiectivae patientis, ad quam se habet ut causa formalis ad causam materialem.

THESIS XXVI.

Motus non constituit speciale praedicamentum, sed 1. quatenus consideratur ut id ratione cuius aliquid est in actuali transitu de potentia in actum, pertinet reductive ad praedicamenta actionis et passionis. 2. Quatenus autem est aliquid in rerum natura, pertinet reductive ad praedicamentum termini ad quem tendit.

74. Probatur. — *Quoad 1^{am}*. Si motus consideretur id ratione cuius aliquid est in actuali transitu de potentia in actum, non denominat rem aliquam subsistentem, nisi vel ut motam vel ut moventem, idest vel ut patientem vel ut agentem. Atqui hae denominationes constituunt praedicamenta actionis et passionis, ut in Ontologia demonstravimus (n. 105.). Ergo motus sub hoc respectu consideratus est tantum ratio cur dentur praedicamenta actionis et passionis, et consequenter pertinet *reductive* ad haec praedicamenta.

Quoad 2^{am}. Imperfectum reducitur ad perfectum. Atqui motus quatenus est aliquid in rerum natura, est actus qui se habet ad suum terminum, ut imperfectum ad perfectum. Ergo motus quatenus est aliquid in rerum natura, pertinet reductive ad praedicamentum sui termini. Sic motus ad calorem pertinet reductive ad praedicamentum qualitatis (1).

75. Scholion I. — *Actio et passio sunt formalitates obiective seu realiter diversae.* — Nam *formalitas actionis im-*

(1) Cfr. S. TH. in III. *Phys.* lect. 5.

portat *motum* quatenus actu *procedentem* a movente in mobile ut determinatio a determinante in subiectum determinabile. *Formalitas* autem *passionis* importat *eundem motum* quatenus a passo *receptum* per operationem agentis, ut determinatio a determinabili per operationem determinantis. Iamvero activa causatio alicuius formae et passiva receptio eiusdem sunt rationes obiective seu realiter diversae, quae proinde iure constituunt diversa praedicamenta, importantia modos reales essendi primo diversos. Et ideo quamvis *terminus* actionis et *principium formale* passionis sit *unus idemque motus*, qui causatur ab agente et recipitur a patiente, in quo unice subiectatur; tamen *subiectum quod* actionis est agens, quod ab actione denominatur, et *subiectum quod* passionis est patiens, quod a passione denominatur.

Quapropter quum *actio* dicitur *subiectari* in passo, *actio* sumitur *terminative* pro *effectu actionis*, nempe pro *motu*, qui unice subiectatur in passo. Ex dictis intelliges S. Thomam non sibi contradicere, quum (in III. Phys. lect. 5. et alibi) asserit « *actionem et passionem esse idem re cum motu, sed ab eo ratione differre* » et quum dicit « *non sequitur quod actio et passio sunt idem* ». Sensus enim est *subiectum quo* actionis et passionis esse unum eundemque motum, *formalitates* autem earum esse obiective diversas et constituere diversa praedicamenta.

76. Scholion II. — *De motus generibus, unitate, contrarietate, et discrimine a termino.* — I. **Tria sunt genera motus, nempe augmentum, alteratio, latio.** Etenim motus stricte sumptus, quamvis non constituat speciale praedicamentum, tamen consideratus quantum ad id quod in rerum natura est de motu, ponitur per reductionem in eo genere quod per se terminat motum. Iamvero id quod per se terminat motum (videlicet *terminus ad quem motus*) est aliquid quod invenitur vel sub praedicamento *quantitatis*, vel sub praedicamento *qualitatis*, vel sub praedicamento *ubi*, et ex supradictis satis manifestum est, et S. Thomas demonstrat in V. Phys. Lect. 3. et 4. Ergo tria sunt genera motus, nempe motus ad quantitatem, qui vocatur *augmentum*; motus ad qualitatem, qui vocatur *alteratio*; motus localis, qui vocatur *latio*.

II. Unitas specifica motus desumitur ex termino et ex via ad terminum. Etenim quod variat formalitatem motus, variat eius speciem. Atqui formalitas motus variatur non solum ex termino sed etiam ex via tendendi ad terminum, quia via est pars tendentiae in qua consistit motus. Ergo etc. Audiatur S. Thomas (1): « Ad hoc, quod motus sit idem specie, non solum requiritur identitas termini secundum speciem, sed etiam identitas eius, per quod transit motus. « Manifestum est autem, quod linea recta et circularis sunt diversae secundum speciem: unde motus circularis et rectus, et volutatio et ambulatio non sunt idem secundum speciem, quamvis sint circa eosdem terminos; quia via non est eadem secundum speciem ».

III. Unitas numerica motus. Ad hanc unitatem salvandam in motu non sufficit unitas specifica, quia possunt dari ex. gr. infinitae dealbationes eiusdem speciei; neque sufficit unitas subiecti, quod movetur, sed requiritur continuatio motus, ita ut aliqua quiete non interrumpatur. Etenim, ut ex eius definitione patet, *motus habet esse fluens*, videlicet de eius ratione est *continuitas successiva*, et ideo ad eius unitatem salvandam, debet salvari ea *indivisio* quae est propria entis continui. Iamvero entis continui indivisio salvatur per hoc quod eius continuitas non interrumpatur. Ergo ad unitatem numericam motus praeter unitatem specificam et subiectivam requiritur eius continuatio (2).

IV. Contrarietas motus. Quum contraria sint ea quae in eodem genere maxime distant; ii motus dicuntur contrarii, quorum unus habet pro *termino ad quem* illud ipsum, quod relate ad alterum est *terminus a quo* et viceversa; sic motus a Roma Neapolim est contrarius motui a Neapoli Romam, et motus a frigore ad calorem, qui vocatur calefactio, est contrarius motui a calore ad frigus qui vocatur infrigidatio. Quae contrarietas proprie dicta locum habere potest tantum inter duos motus stricte dictos, quia fieri debet ex affirmato in affirmatum, nempe ex uno termino positivo ad alium terminum

(1) In V. *Phys.* lect. 6.

(2) Cfr. S. TH. in *Phys.* lect. 7.

positivum, qui tantum possunt convenire in eadem ratione generica. Ideo S. Thomas (in V. Phys. lect. 8.) ait: « Contrarietas aliquorum accipitur secundum propriam speciem et rationem ipsorum; sed propria ratio specifica motus est, quod sit quaedam mutatio a quodam subiecto affirmato in quoddam subiectum affirmatum, habens duos terminos: in quo differt a *mutatione*, quae non semper habet duos terminos affirmatos. Ergo relinquitur quod ad contrarietatem motus requiritur contrarietas ex parte utrorumque terminorum: ut scilicet proprie dicatur motus contrarius, qui est ex contrario in contrarium, ei qui est ex contrario in contrarium; ut qui est ex sanitate in aegritudinem, ei qui est ex aegritudine in sanitatem » (cfr. Log. n. 201. IV.).

V. Motui opponitur illa quies, quae est in termino a quo. Nam quies quae habetur in *termino ad quem* se habet ad praecedentem motum ut perfectum ad imperfectum, quia ipsum moveri ad terminum est *ferri quietem*, videlicet gradatim acquirere perfectionem plene in termino possidendam. Unde, cum huiusmodi quies sit finis et perfectio motus; motus autem sit causa ipsius quietis, non potest ei opponi, quia oppositum non est causa sui oppositi. Sic dealbatio est acquisitio albedinis, et calefactio est acquisitio caloris. E contra quies quae est in *termino a quo* alicuius motus, se habet ad hunc ut excludens eam perfectionem ad quam ille motus est ordinatus, et ideo est ei opposita. Sic nigredo est opposita dealbationi, et frigus calefactioni (1). Insuper quies, quae est in termino a quo, *opponitur contrarie* quieti, quae est in termino ad quem, ut patet: sic quies, quae est in aegritudine, opponitur quieti, quae est in sanitate.

VI. Motus differt a termino ad quem, ut intentio ad aliquid differt ab eo, quod est aliquid. Proprium enim *esse* motus non est *esse* aliquid firmum et ratum in rerum natura, sed *fluens* et *tendens* ad aliquid. Terminus autem est id quod habet *esse* firmum et ratum in rerum natura.

Nota. *Realitas motus* vel spectatur *formaliter* ut motus vel *materialiter* idest *absolute* et *secundum se* sine ordine sive ad ulteriorem

(1) Cfr. S. TH. in V. Phys. lect. 9.

actum sive ad praecedentem potentiam. *Formaliter* spectata nequit habere rationem sive termini a quo sive termini ad quem. *Materialiter* autem seu *absolute* spectata habere potest rationem *termini a quo* relate ad ulteriorem actum et rationem *termini ad quem* relate ad praecedentem potentiam. Sic decimus gradus caloris in calefactione *absolute consideratus* habere potest rationem *termini a quo* relate ad ultiores gradus calefactionis et *termini ad quem* relate ad praecedentes gradus calefactionis. Hinc fit ut, si motus interrumpatur, actus acquisitus in puncto interruptionis rationem habeat *termini ad quem* relate ad praecedentem motum, eumque specificet.

QUAESTIO VIII.

DE TEMPORE

THESIS XXVII.

Pro diversitate durationum triplex datur earum mensura sive proprie sive improprie dicta, nempe aeternitas aevum et tempus, quod bene definitur ad Aristotele: « numerus motus secundum prius et posterius » (1).

74. Praenctiones — I. Duratio est permanentia rei in suo esse. Sic homo tamdiu dicitur durare quamdiu existit (2). Unde fundatur in ipsa existentia rei, et sequitur modum quo esse rei se habet ad rem, nempe vel immutabiliter vel mutabiliter prouti res immutabiliter vel mutabiliter existit. Et ideo communis ratio durationis determinatur per hoc, quod actualitati rei addatur ratio uniformitatis vel diffinitatis in essendo, prouti res immutabiliter vel mutabiliter in suo esse permanet. Ad cognoscendam igitur diversam rationem durationis rerum, scire oportet diversum modum quo res permanent in suo esse, nempe utrum immutabiliter vel mutabiliter, simultanee vel successive.

II. Prius et posterius sunt de ratione motus tum continui, tum discreti. Nam prius et posterius dicuntur de non habente omnes partes simul. Sed motus sive *continuus*

(1) Cfr. S. TH. in V. *Phys.* lect. 17.

(2) Cfr. S. TH. in I. Sent. Dist. 19. q. 2. a. 1.

sive *discretus* non habet omnes partes simul, quum sint essentialiter suo modo successivi. Ergo prius et posterius sunt de ratione motus. Et sane *motus continuus* est ille cuius partes, quae et ipsae sunt continuæ, sibi succedunt sine intervallo, quia ex. gr. communi termino continuantur inter se: talis est motus dici a mane ad vespem. *Motus discretus* qui constat vel ex pluribus motibus stricte dictis per quietum intervalla separatis, vel ex variis mutationibus quarum unaquæque in instanti fit, est ille cuius partes sibi succedunt cum aliquo intervallo, quia singulae partes, nullo communi termino continuantur; tales sunt etiam cogitationes vel volitiones quae in instanti fiunt, quæque per intervalla aliae aliis succedunt sive in anima rationali sive in angelo. Ergo sive motus continuus sive motus discretus important suo modo aliquam successionem et ideo de eorum ratione est aliquod *prius* et *posterius*.

78. Probatur thesis — Quaelibet res quomodocumque existens dicitur habere mensuram suae durationis, quatenus eius perseverantia in esse ab aliquo intellectu est cognoscibilis et mensurabilis sive mensurâ proprie dicta sive improprie dicta. Iamvero res aliqua habet esse 1° vel totum simul absque limitibus initii et finis et absque adiunctione vicissitudinis operationum, utpote quae est prorsus identificata cum suo esse et operatione, cuiusmodi est ipsum esse subsistens seu Deus; vel 2° habet esse totum simul, sed non absque limitibus initii et non repugnantiae finis, neque absque adiunctione vicissitudinis operationum, utpote habens esse receptum in essentia incorruptibili quidem sed a suis potentiis et operationibus distincta; vel 3° successive acquirit aliquod esse et id quidem *a*) vel ratione successionis actuum perfectorum, quorum unusquisque in se terminatur, ut sunt intellectiones et volitiones creaturarum spiritualium; vel *b*) ratione successionis motus proprie dicti seu actus entis in potentia ut in potentia.

In primo casu mensura omnino improprie dicta durationis dicitur *aeternitas*, quae realiter identificatur cum ipso esse per se subsistente quæque soli Divino Intellectui est proportionata, atque definitur a Boetio: « *Interminabilis vitae tota*

simul et perfecta possessio ». In secundo casu mensura durationis, vocatur *aevum*, quod est duratio propria essentiarum creaturarum incorruptibilium. In tertio casu mensura durationis vocatur *tempus* vel *discretum* vel *continuum*, prouti motus cuius mensura dicitur secundum prius et posterius accipitur lato vel stricto sensu. Nam a) si motus accipitur lato sensu pro quolibet transitu de potentia in actum, ita ut prius et posterius referantur ad diversas mutationes successivas et ab invicem distinctas utpote in se terminatas, habemus mensuram seu numerum operationum discretarum quarum una praecedit aliam, et sic habemus *tempus discretum*. b) Si autem motus accipitur stricto sensu pro actu entis in potentia ut in potentia, ita ut *prius* et *posterius* referantur tantum ad partes successive continuas unius motus, habemus *tempus continuum* quod est *tempus proprium entis mobilis*.

Et quia *motus* sine addito acceptus designat *motum proprie dictum*, apte definitur *tempus continuum numerus* seu *mensura motus secundum prius et posterius*. Nam quatenus dicitur *mensura secundum prius et posterius* distinguitur ab aeternitate et ab aevo in quibus non potest accipi ulla successio secundum prius et posterius. Quatenus dicitur *mensura motus* sine addito, iure intelligitur de motu stricte dicto tantum.

Insuper si vocemus *tempus* mensuram durationis motus; patet nos eatenus posse mensurare durationem motus, quatenus mensurare possumus eius perseverantiam in suo esse successivo. Iamvero eatenus possumus hanc mensurare, quatenus deprehendere possumus quot eius partes successive defluerint, ita ut prius unam partem, postea alteram, deinde tertiam successive fluxisse sciamus. Ergo eo ipso quod motus est numerabilis secundum prius et posterius, eius duratio est mensurabilis, eiusque mensura apte definitur *numerus motus secundum prius et posterius*.

79. Corollarium 1. *Tempus est numerus numeratus*. Nam non est numerus absolutus et abstractus, qui vocatur *numerus numerans*, ut unum, duo, tria, etc. sed est numerus obiectivus, et concretus, qui invenitur in realibus quantitativis, sive discretis ut in *decem equis*, sive continuis ut in *decem ulnis*

panni. Non enim numerus cuiuslibet rei est tempus sed tantum numerus prioris et posterioris in motu.

Corollarium 2. *Tempus est accidens reale.* Nam omnis realis numerus est huiusmodi; quia non per solam fictionem rationis, sed realiter idest a parte rei contingit ex. gr. ut isti homines sint decem (1). Attamen tempus non distinguitur realiter a priori et posteriori motus, sed ratione tantum, quia eis addit respectum ad intellectum numerantem. Et ideo si motus est continuus, tempus etiam erit continuum, si motus est discretus, tempus erit discretum.

Corollarium 3. *Tempus quum dicitur numerus non cadit sub perfecta ratione quantitatis,* sed eo modo sub quantitate cadit, quo cadit motus cuius est mensura et cum quo realiter identificatur, quamvis ratione ab eo distinguatur. Quapropter tempus continuum est ex eis quae dicuntur quanta per accidens. Tempus autem discretum, quo mensurantur ex. gr. priores et posteriores intellectiones angelorum, dicitur quantum analogice, nempe secundum proportionem et ordinem ad tempus continuum.

Corollarium 4. *Non eodem modo omnia entia creata subduntur tempori.* Nam dupliciter contingit alicui esse in tempore, sicut in numero: 1. ut aliquid ipsius temporis, et sic sunt in tempore nunc seu limes temporis (de quo mox loquimur), prius et posterius, praeteritum, futurum, et similia; 2. ut aliquid mensuratum a tempore et hoc vel α) per se, immediate et essentialiter eo quod eius essentia in successione consistit, cuiusmodi est motus; vel β) ratione alterius, seu mediate, idest ratione accidentium, ut angeli qui ratione suarum operationum subduntur tempori.

(1) S. TH. quodlib. 11. a. 1. ad 1.

THESIS XXVIII.

Quum vocabulum **nunc** dicatur **analogice** de actu praesenti variarum durationum; adsignantur discrimina inter **nunc aeternitatis**, **nunc aevi**, **nunc temporis continui** et **nunc temporis discreti**.

80. **Declaratur.** — *Nunc* importat *praesentem actum durationis*. Quum autem actus praesens durationis non eodem modo inveniatur in durationibus permanentibus et in successivis; hinc fit ut vocabulum *nunc* in sua communissima acceptione non sit univocum vel analogum analogia proportionalitatis propriae. Et sane

1^o Quoad illam durationem, quae omnem successionem, mutabilitatem et limitationem excludit, quum sit tota simul et absolute illimitata nullamque habens adiunctam successionem operationum, *nunc* seu praesens actus eius prorsus identificatur cum aeternitate, quae non est aliud ab essentia, esse et operatione divina, et dicitur *nunc aeternitatis*.

2^o Quoad eam durationem, quae excludit successionem et mutabilitatem tantum quoad existentiam participatam; *nunc* seu actus praesens durationis identificatur cum ipsa tota duratione substantiae simplicis, et est *nunc aevi*. Deficit autem a perfectione totum *nunc aeternitatis* eo modo quo *aevum* deficit a perfectione aeternitatis. Duratio scilicet *aeviterna*, quamvis sit tota simul, non excludit initium, non repugnat fini, compatitur sibi adiunctam successionem operationum.

3^o Tandem quoad durationem essentialiter successivam (quae vocatur tempus), *nunc* seu actus praesens durationis temporaneae distinguitur realiter ab ipsa duratione tamquam *limes* a toto continuo et a qualibet eius parte, si tempus sit continuum; vel, si tempus sit discretum, tamquam *unitas discreta* a serie plurium unitatum discretarum sibi succedentium, quia de ratione entis successivi est, ut non habeat partes simul existentes, et si sit continuum fluens, non attingat essentiam nisi per indivisibilem limitem copulantem partes anteriores posterioribus. Ad cuius rei aliqualem intelligentiam imaginee

mur lineam aliquam successive efformari a nobis delineando eam supra tabulam. In hac continuata delineatione limes seu punctum lineae, ex qua parte linea protenditur, procedendo iungeret successive et continuatim partes delineatas lineae partibus delineandis (1).

Corollarium 1. Tempus continuum est praesens per suum *nunc*, quod non est tempus neque pars temporis quantumvis minima, sed est limes seu instans indivisibile temporis.

Corollarium 2. *Nunc* temporis continui, dum tempus continuatur, est *secundum se* idest ratione seu formalitate propria iugiter alterum atque alterum, sed *secundum subiectum*, de quo praedicatum, est idem. Hoc sensu dicitur esse idem *re* sed *ratione* diversum. Nempe, donec tempus perseverat in suo fluxu, eius *nunc* *mutatur formaliter, non materialiter* (2).

(1) Cfr. S. TH. in IV. *Phys.* lect. 21. « Tempus dividitur secundum *nunc* sicut et linea dividitur secundum *punctum*, etc. ».

(2) Cfr. S. TH. in IV. *Phys.* lect. 18.

QUAESTIO IX.

DE LOCO, UBI ET SITU

CAPUT I.

DEFINITIONES LOCI ET SPATII.

81. **Locus proprie dictus** definitur ab Aristotele (1): **TERMINUS CONTINENTIS IMMOBILIS PRIMUS**, nempe locus est talis superficies corporis continentis aliud corpus, quae sit *formaliter invariabilis et immediate attingat* superficiem corporis contenti, ita ut corpus continens et corpus contentum evadant contigua. Contigua enim sunt quorum extrema sunt simul (n. 48).

Definitio Aristotelica bona est et adaequata, nam competit omni et soli definito.

Et sane 1° per hoc quod locus dicitur **TERMINUS CONTINENTIS** a) *distinguitur a substantia et reliquis accidentibus corporis continentis*. Etenim eo ipso quod locus est *terminus continentis* non est totum corpus ambiens corpus contentum, sed est ea superficies qua mediante continens contentum attingit, ex. gr. locus, in quo est turris; non est totus aër, sed est superficies aëris, qua aër turrim attingit fitque ei contiguus. b) *Distinguitur etiam a spatio*. Etenim eo ipso quod dicitur *terminus continentis* importat *formaliter ordinem* ad corpus contentum seu locatum; *continens* enim est vox *relativa*. Ergo nequit confundi cum *spatio* sive *imaginario* (quod

(1) *Physic.* lib. 4. c. 5.

est purum nihilum), sive *reali*, ad quod requiruntur et sufficiunt reales dimensiones per longum, latum et profundum. Quare si existeret unicum corpus physicum, existerent etiam reales dimensiones per longum, latum et profundum et ideo existeret etiam spatium reale, attamen nondum existeret locus proprie dictus; nam superficies huius corporis non esset superficies alicuius corporis *continentis*. Tandem c) *distinguitur a substantia spirituali*, quae quum non sit corpus, nequit esse dimensionata.

2º Addendo vocem IMMOBILIS, definitio indicat superficiem corporis continentis non habere rationem loci secundum physicam et materialem suam entitatem, quae potest mutari, quemadmodum mutatur aër circa turrim et aqua fluens circa scopulum; sed habere rationem loci *secundum determinationem situs, ordinis atque distantiae respectu alicuius puncti immobilis*, puta ad polos vel ad centrum telluris, vel ad intersectionem meridiani alicuius cum linea aequatoriali. Unde locus proprie et stricte dictus distinguitur a vase, quod moveri potest simul cum corpore contento, et ideo ait Aristotele, *quod vas dici posset locus mobilis, et locus vas immobile*.

Recte additur vox PRIMUS. Etenim ea superficies est *proprie* locus alicuius corporis, quae *immediate* ambit illud. Quod si plura corpora distincta ambiantur aliqua communi superficie continente, ut essent ex. gr. plures homines in eadem aula, haec respectu singulorum rationem haberet *loci communis*, respectu autem totius collectionis rationem haberet *loci proprii* (1).

82. **Spatium** est dimensiona extensio in longum, latum et profundum.

Spatium reale constituitur per dimensiones actu existentes, continuas, vel contiguas. Unde non datur, nisi existente corpore physico, quod solum est capax dimensionum.

Spatium imaginarium concipitur per dimensiones imaginatas, et ideo nihil est a parte rei, sed solum in imaginatione cogitantis.

(1) Cfr. S. TH. in IV. *Physic.* lect. 5.

Nota. Ex dictis apparet locum esse partem spatii, quam corpus aliquod suis dimensionibus replere natum est. Licet autem locus considerari possit vel ex parte corporis contenti, vel ex parte corporis continentis; tamen proprie accipitur ex parte continentis, ut patet ex supraexposita definitione Aristotelica.

CAPUT II.

DE VARIA RATIONE ESSENDI IN LOCO.

83. Esse in loco per se seu circumscriptive. Est in loco *per se* seu *circumscriptive* id quod per suas dimensiones exteriores commensuratur loco. Quum autem tantum corpora sint dimensionata, haec tantum possunt esse in loco *per se* seu *circumscriptive*.

84. Esse in loco per accidens, et hoc sive formaliter, sive definitive, sive eminenter. Est in loco *per accidens* id, quod licet careat dimensionibus, tamen invenitur in aliquo corpore, quod *per se* est in loco, estque totum in toto et totum in qualibet parte eius. Hoc autem contingere potest tripliciter, nempe 1^o vel ut sit in eo tamquam forma corporis, 2^o vel tamquam motor corporis non excedens eius limites, 3^o vel tamquam motor corporis excedens eius et caeterorum corporum sive existentium sive possibilium limites. Quod est in loco per accidens primo modo dicitur esse in loco **FORMALITER** atque ita est anima in corpore; quod est in loco per accidens secundo modo dicitur esse in loco **DEFINITIVE**, atque ita esset ex. gr. aliquis angelus in aliquo mente, quem moveret; quod est in loco per accidens tertio modo dicitur esse in loco **EMINENTER**, qua ratione Deus dicitur esse in loco. Per hoc enim, quod Deus dando et conservando esse omnibus locatis et locis, est virtute et essentia sua eis intime praesens; intelligitur esse in quolibet loco, nec tamen ab aliquo *circumscribitur* ita ut non sit totus in toto et totus in qualibet loci parte, neque ab aliquo *definitur* ita ut sit tantum in eo loco, sed ita est intime praesens omnibus locis et locatus, ut possit esse praesens infinitis aliis, si existerent, videlicet *est in loco eminenter*.

Nota. Ad aequivocationes vitandas nota bene vocem *per*

accidens hic accipi prouti opponitur voci *circumscriptive*, et vocem *per se* accipi prouti opponitur huic acceptioni vocis *per accidens*. Si enim aliquis acciperet vocem *per accidens* prout opponitur voci *essentialiter*, tunc forma substantialis dici deberet esse *per se* in loco; Deus autem dici deberet esse *per se* in omnibus locis existentibus, quamvis in eis neque *circumscriptive* sit, neque *formaliter*, sed *eminenter*.

CAPUT III.

DE PRAEDICAMENTIS UBI ET SITUS DEQUE EORUM DISTINCTIONE A CORPORE LOCATO.

85. Ubi definitur *Corporis esse in loco*, vel « *Circumscriptio corporis ex circumscriptione loci proveniens* » (1). Quae definitio bona est. Nam quando quaerimus ubi aliquod corpus sit, scire volumus in quo loco sit. Ad id autem non sufficit dicere: corpus est extensum, seu habet suas dimensiones: per has enim corpus habet utique aptitudinem ut *circumscriptive* sit in loco, sed nondum dici poterit esse in loco. Occupatio actualis loci seu *esse in loco* importat aliud elementum, nempe corpus ambiens commensurans suis dimensionibus superficialibus dimensiones superficiales corporis contenti. Tunc igitur poterit de aliquo corpore praedicari *aliquod ubi*, seu dici *quod sit in aliquo loco*, quando eius dimensiones commensurabuntur dimensionibus alicuius corporis ambientis. Quopropter UBI *praedicamentale consistit in commensuratione quadam inter corpus locatum, et superficiem corporis ambientis* (cfr. Ontol. n. 105).

Corollaria. α) *Ubi est accidens reale corporis locati*. Nam formalis eius effectus, qui est *in aliquo loco*, verificatur de corpore locato et inducit mutationem aliquam in ordine rerum independenter a consideratione nostrae mentis: porro omnis mutatio in ordine rerum, independenter a mente, est realis, et in eo est, de quo verificatur. Ergo *ubi est accidens reale corporis locati*.

(1) GILBERTUS POR RETANUS in Op. Sex. Princip. Cap. Ubi.

β) *Est accidens realiter distinctum non solum a substantia corporis locati, sed etiam a quantitate e a qualitatibus inhaerentibus eiusdem.* Nam hisce omnibus permanentibus, si corpus mutet locum, mutat *ubi*.

γ) *Causa efficiens adaequata* huius accidentis, quod vocatur *ubi*, est id quod continenti et contento quantitatem tribuit et contentum in continente ponit.

δ) *Locus se habet ad UBI ad modum termini extrinseci;* nam corpus est in loco per hoc, quod eius dimensiones exteriores commensurantur dimensionibus exterioribus corporis ambientis.

ε) *Attamen UBI non est mera relatio.* Nam relatio importat solum *esse ad*. UBI autem importat in locato *esse in*, videlicet *esse in loco*; quod est actualitas quaedam absoluta corporis locati. Praeterea *esse in loco* supponitur ut fundamentum relationum resultantium inter locatum et locum, porro fundamentum relationis non est relatio.

ζ) *Locus non constituit novum praedicamentum,* sed quatenus praedicatur de locante idest de corpore ambiente pertinet ad genus quantitatis; quatenus autem praedicatur denominative de corpore locato, concurrit ad statuendum praedicamentum UBI (1), ideo non dicimus librum esse locum, sed esse *locatum*, ex. gr. in medio bibliothecae. Quatenus igitur liber et quodcumque aliud corpus suas dimensiones circumscriptas habet dimensionibus corporis ambientis, est sub praedicamento *ubi*. Quo in casu praedicamentum desumitur ab eo, quod est extra subiectum per modum mensurae stabilis, nempe ex loco.

η) *Situs est praedicamentum quod desumitur ex dispositione partium in loco et ideo distinguitur a praedicamento UBI,* quod ab hac dispositione praescindit. Ex. gr. si in eodem loco vertatur liber, ita ut eius pars superior incipiat tenere inferiorem locum, aut viceversa, liber non mutat suum *ubi*, sed mutat suum *situm*.

(1) Cfr. S. TH. in XI. *Metaph.* lect. 9.

CAPUT IV.

DE VARIIS MODIS ESSENDI UBIQUE, DEQUE DISTINGUENDO
LOCO PROPRIE DICTO A LOCO METAPHORICE DICTO.

86. **Esse ubique** est esse in omni loco. a) *Ubique primario* est id quod secundum se totum est in omni loco, ita ut sit totum in toto et totum in qualibet parte eius. b) *Ubique secundario* est id quod ita est in omni loco, ut secundum diversas sui partes eum occupet. c) *Ubique per se* est id cui in quacumque hypothesis competit esse ubique. d) *Ubique per accidens* est id cui competit esse ubique solum in aliqua hypothesis. Ex. gr. in hypothesis quod Deus creavisset tantum unum corpus et quod hoc corpus esset humanum, anima informans tale corpus esset *ubique primo* et *per accidens*. Deus autem esset, sicut est etiam nunc in universo corporeo, *ubique primo et per se*.

Ad vitandas aequivocationes sophistarum distingue α) *locum proprie dictum a loco metaphorice dicto*. Primus est quem hucusque descripsimus et de quo agimus in praesenti quaestione. Secundus est quicquid quocumque modo continet aliud, etsi continens sit substantia spiritualis, quae continere potest aliquid virtute sua, non dimensionibus. Sic quaerenti an in hypothesis qua Deus creaverit angelos ante mundum corporeum, vel etiam nunc in hypothesis quod aliqui angeli non sint definitive in ullo corpore; possint ne angeli dici esse nusquam? Respondebis, si *nusquam* referatur ad locum proprie dictum, dici deberent nusquam fuisse vel esse: si referatur ad locum metaphorice dictum, dici deberent angeli fuisse et esse in Deo. Insuper β) accipiendo *esse in seipso negative*, nempe quatenus aliquid non sit in alio ut in continente sive proprio sive metaphorico, Deus dici debet *esse in seipso*. Praeterea γ) si *esse in loco proprie* aliquis intelligeret exclusive *esse in loco circumscriptive*, substantia spiritualis praesens intime corpori locato dici deberet esse in loco *metaphorice*: sed iste modus loquendi vitandus est, nam talis substantia esset in loco *proprie* sed *definitive*, si esset substantia spiritualis finita, *emi-*

nenter si infinita, nempe Deus (cfr. n. 84). δ) *Distingue indivisibile in genere quantitatis continuae ab indivisibili extra genus quantitatis*. Primum est in situ determinato, quum sit in genere quantitatis, non secundum (1). *Distingue locum in actu et locum in potentia, spatium in actu et spatium in potentia.*

QUAESTIUNCULAE

DE VARIA HABITUDINE CORPORUM AD LOCA ET SPATIA

SECUNDUM DIVERSAS HYPOTHESES.

87. Quaeres 1. utrum universus corporeus nunc existens dici possit esse *ubique*?

Resp. Dici potest esse *ubique secundario et per accidens* quia non est secundum se totum, sed secundum suas partes in omni loco existente; ita tamen, ut, si alia corpora crearentur, cessaret esse *ubique* (cf. n. 86).

Quaeres 2. utrum universus corporeus dici possit esse *localiter in seipso*?

Resp. Dici potest *negative*, idest quatenus non est in alio corpore. Dici autem nequit esse *localiter in seipso affirmative primario*, idest secundum se totum; quia simul esset *contineus et contentus secundum idem*, quod repugnat. Attamen *affirmative secundario* dici potest esse *localiter in seipso*. idest *ratione suarum partium*, quarum una continetur in alia. Sic enim non est secundum idem *contineus et contentus*, sed secundum diversa (fr. n. 86).

Quaeres 3. Utrum universus corporeus dici queat occupare spatium reale?

Resp. Non potest hoc dici, sed dicere oportet eum *constituere spatium reale*. Hoc autem spatium finitum est, nam dimensiones actuales universi corporei constituunt ipsum spatium reale. Dimensiones autem actuales nequeunt esse infinitae, quia magnitudo actu infinita repugnat (2).

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 7. a. 3.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 8. a. 2. ad 2.

Quaeres 4. Si existeret tantum unicum corpus, ex. gr. sphaera aurea quod accipisset impulsum ad motum localem, possetne dici mutare successive loca mensurabilia?

Resp. Dici posse secundum suas partes mutare loca mensurabilia, quia in suo motu processivo partes posteriores eius iugiter transirent in locum anteriorem, quem eius partes anteriores designaverant. Unde per huiusmodi motum successive signaretur distantia quaedam mensurabilis. Loca autem illa essent potentialia, quia in corpore continuo partes non sunt actu divisae sed potentiâ tantum.

Quaeres 5. Si darentur duo corpora neque continua, neque medio corpore contiguo coniuncta, sed prorsus separata, possetne designari locus aliquis relate ad ea?

Resp. posse. Nam datis duobus corporibus, designari possunt duo puncta realia, inter quae designari valeat linea, quae secundum longitudinem finiretur iis punctis. Quo in casu daretur aliqua distantia designabilis et aliquis designabilis locus. Qui plura cuperet, conferre potest S. Thomam in IV. Physic.

Quaeres 6. Utrum simultanea multilocatio eiusdem corporis repugnet ita ut ne quidem ex virtute Divina obtineri possit?

Resp. eam repugnare si corpus multilocatum debeat propriis dimensionibus simul commensurari dimensionibus plurium locorum; quia in hac hypothesi esset eadem dimensio simul secundum idem una et multiplex. Si autem ex virtute divina, suspenso effectum tantum extrinseco quantitatis, corpus remanendo in seipso extensum non commensuretur pluribus simul locis dimensionibus propriis sed alienis, respondemus non repugnare. Immo ita explicat S. Thomas (3. p. q. 76. a. 5. et ll. pp.) multipraesentiam localem Corporis N. D. Iesu Christi in Sacramento Eucharistiae, in quo Corpus Domini non commensuratur variis locis per proprias dimensiones, sed per dimensiones panis et vini, quae peracta transubstantiatione remanent in hoc admirabili Sacramento. Quapropter Corpus Christi in hoc Sacramento non dicitur esse circumscriptive, neque definitive, neque formaliter, sed *sacramentaliter*.

TRACTATUS TERTIUS
DE NATURA EIUSQUE FINALITATE
ET ACTIVITATE

QUAESTIO X.

DE NATURA EIUSQUE DISCRIMINE AB ARTE,
VIOLENTIA, FORTUNA ET CASU.

CAPUT I.

VARIAE ACCEPTIONES VOCIS NATURA.

88. *Natura* 1° *latissime* accepta sumitur pro *quidditate* seu *essentia* rei: quo sensu praedicatur analogice de omnibus entibus corporeis, incorporeis, et de ipso Deo. 2° *Minus late* sumitur pro *essentia quatenus* haec est *principium quo remotum* operationis, sive haec operatio fiat per transitum de potentia in actum, ut contingit in omnium creaturarum operationibus, quae idcirco praeter essentiam requirunt potentias operativas tamquam *principia quibus proxima* operationum; sive nullo modo fiat per transitum de potentia in actum, sed sit pura perfectio subsistens, prorsus identificata cum ipso esse per se subsistente, nempe cum Deo, in quo *principium quod* operationis, nempe *suppositum*, *principium quo remotum* operationis, nempe *essentia*, et *principium quo proximum* ope-

rationis, nempe potentia operativa, sunt prorsus unum et idem, nempe ipsum esse per se subsistens. Quocirca etiam hoc sensu natura potest praedicari analogice de Deo et creaturis. 3^o *Stricto sensu* natura sumitur pro principio intrinseco quo *substantiali* motus et quietis in corporibus. 4^o *Tropice* sumitur aliquando pro ipsa rerum creaturarum universitate, et dicebatur a veteribus *natura naturata*; aliquando sumitur pro ipso Auctore naturae creatae nempe Deo, et dicebatur a veteribus *natura naturans*. 5^o Vocatur etiam *natura* quaelibet naturalis causa, quatenus agit secundum insitam propensionem. 6^o Dicitur *natura* ipsum temperamentum ac propria dispositio uniuscuiusque, ut cum aliquis dicitur bonam vel malam naturam sortitus. 7^o Dicitur *natura* seu *nativitas* ipsa generatio viventium: atque haec est etymologia vocis *natura*, quae a nascendo derivata est. 8^o *Tandem* sumitur pro principio intrinseco motus et quietis. Etenim quum generatio viventis a vivente sit a principio intrinseco, nomen *natura* applicari coepit principio intrinseco, unde primo habet unaquaeque res ut modo suae essentiae consentaneo moneatur vel cesset moveri (1).

THESIS XXIX.

Natura stricte sumpta pro intrinseco principio, quo compositum corporeum dicitur naturale, convenienter definitur ab Aristotele (II. Phys. cap. 1.) « principium et causa motus et quietis in eo, in quo est primo per se et non secundum accidens ».

89. Praenotiones. — I. Triplici modo res aliqua corporea considerari potest sensibilibiter moveri aut quiescere: 1^o *secundum exigentiam* suae essentiae et quasi relicta sibi ipsi, semperque conformiter ad alia corpora, quae conveniunt in eadem natura specifica. Sic animal aliquando movetur localiter, aliquando quiescit, arbor crescit, nutritur et fructificat, lapis quiescit. Quos motus et quietes vocamus *connaturales*.

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 29. a. 1. ad 4. et 3. q. 1. a. 1.

2° *Contra exigentiam* suae essentiae, et nihil conferendo propriae virtutis. Sic lapis proiectus in altum movetur ab extrinseco agente contra exigentiam suae essentiae, et ideo iterum cadit et quiescit. Hi motus vocantur *violentii*. 3° *Praeter exigentiam* moventur res corporeae ab agente extrinseco, quando determinantur ad aliquam formam accidentalem ad quam sunt indifferentes, ita ut ex se non moveantur ad illam; si tamen ad illam moveantur, concurrunt in ratione causae materialis, eamque retinent, donec ab alio agente ad aliquam formam impossibilem cum illa determinantur. Hi motus dicuntur *artificiales*. Sic metallum artificialiter movetur ad formam statuæ Herculis vel ad numisma sub imagine Caesaris.

II. Manifestum est horum motuum et quietum dari debere causam vel principium aliquod proportionatum, intrinsecum quidem cum agitur de motu vel quiete naturali, extrinsecum cum agitur de motibus violentis vel artificialibus. Secus haberemus effectum sine causa proportionata. Porro ad recte designandum primum principium intrinsecum illorum motuum vel quietum, quae secundum propriae essentiae exigentiam manifestantur in aliquo corpore, quatenus est sub determinata specie constitutum, optime adhibetur nomen *natura*, si accipiatur eo sensu, quem prae se fert definitio Aristotelica.

90. **Probatur.** — Conveniens definitio *naturae* ea est, qua eius propria ratio ita exhibetur usque ad ultimam differentiam ut discernatur *natura* a quocumque alio principio motus aut quietis sensibilis. Atqui huiusmodi est Aristotelica definitio. Ergo *natura* convenienter definitur: *principium et causa motus in eo, in quo est primo per se et non secundum accidens*.

Prob. min. per partes. 1° Quatenus *natura* vocatur *principium et causa motus vel quietis* designatur *natura* tamquam id ratione cuius habetur in corpore vel motus, vel quies, vel simul secundum diversa tum motus, tum quies. Unde his verbis exhibetur *genus*. Etenim etiam ars vel violentia possunt esse causae alicuius motus vel quietis in corpore.

2° Quatenus adduntur verba: *in eo quod est* designatur intraneitas tum motus vel quietis, tum principii seu causae eorum. Significant enim naturam esse principium motus vel

quietis in illo ente, in quo ipsa natura invenitur. Quare his verbis natura a) discernitur a *violentia et ab arte*, quae sunt principia extrinseca corporis in quod causant motus violentos vel artificiales; b) discernitur etiam a generante ob eandem rationem; c) discernitur tandem tamquam pars a toto nempe *inadaequate*, ab ipso corpore, in quo natura est principium motus vel quietis, nempe ut *principium quo* discernitur a *principio quod*. Et sane, si natura inveniri debet intrinsece in ente corporeo, quod movetur aut quiescit, oportet ut ipsa non sit *id quod* movetur aut quiescit, sed *id quo* suppositum corporeum movetur aut quiescit. Secus idem secundum idem moveretur, et moveret, quod repugnat. Quocirca natura est id secundum quod corpus intrinsece movetur aut quiescit.

3^o Per additionem vocis *primum*, natura designatur tamquam principium primum i. e. radicale ac substantiale motus vel quietis; et per hoc discernitur a potentiis operativis, quae sunt principia proxima, accidentalialia et instrumentalialia motus.

4. Adduntur tandem verba *per se et non per accidens* ad excludendum a ratione naturae omne principium alicuius motus intrinseci quod *per accidens* invenitur in mobili. Et ideo quamvis medicus infirmus posset esse sibi principium intrinsecum motus ad sanitatem recuperandam ratione formae accidentalialis artis medicinalis, secundum quam homo medicus est ens secundum quid, tamen non dicitur movere *naturaliter* seipsum ad sanitatem, sed *artificialiter* et *per accidens* (1).

91. **Corollarium.** Nomen *Natura* in sua stricta acceptione convenit primis principiis intrinsecis per se constitutivis substantiae corporeae, nempe tum materiae primae, tum formae substantiali, quatenus haec sunt prima principia intrinseca substantialialia quibus corpori competit naturalis motus aut quies aut utrumque. Siquidem sub hoc respectu applicari potest tradita definitio *naturae*. Attamen divisio naturae in materiam et formam non est proprie divisio generis in suas species, sed analogi in analogata: nam formae competit esse tale principium in ratione actus, materiae in ratione potentiae: et ideo *natura* magis praedicatur de forma, quam de

(1) Cfr. S. TH. in II. *Phys.* Lect. 1.

materia. « Quia unumquodque magis dicitur secundum quod
« est actu, quam secundum quod est in potentia, ideo forma,
« secundum quam aliquid est ens naturale in actu, magis
« est natura, quam materia, secundum quam est aliquid in
« potentia » (1).

Quaeres. *Utrum natura stricte sumpta praedicari etiam possit de ipsa substantia corporea adaequate sumpta.*

Resp. Si nomine substantiae corporeae adaequate sumptae, intelligas ipsam substantiam primam subsistentem in se, puta Socratem vel Platonem, nequit *natura directe* praedicari de substantia corporea, quia *natura est principium quo* naturalis motus aut quietis, individuum autem subsistens est *principium quod* eorundem. Si autem nomine substantiae corporeae adaequate sumptae intelligas ipsam essentiam substantialem secundum quam individuum corporeum subsistit, poterit *natura directe* praedicari de ipsa.

CAPUT II.

NATURAE DISCRIMEN AB ARTE ET VIOLENTIA.

92. Siquidem *ARS* definitur *recta ratio factibilium* i. e. habitus intellectivus dirigens operationem circa materiam externam cuiusmodi est ex. gr. ars aedificandi in architecto, *ars* pingendi in pictore, *VIOLENTIA* autem definitur *coactio ab externo agente illata repugnanti*; manifestum est tum *artem* tum *violentiam* a *natura* distingui, et consequenter naturale ab artificiali et a violento. Etenim *naturale* dicitur id cuius principium motus est intra: *artificiale*, cuius principium motus est extra *in ratione*: violentum, cuius principium motus est extra, nihil conferente *vim passo*. Quod si artificialia motum aliquem quandoque habent, sive secundum *alterationem*, sive secundum *augmentum*, sive secundum *locum*, eum non habent quatenus artificialia, sed *quatenus naturalia*. Ratio enim *specificativa* artificialium est *figura*, *compositio* seu *ordo*, quae non sunt per se principia motus. Sic cultrum habet motum

(1) Cfr. S. TH. in II. *Phys.* Lect. 2.

deorsum non quatenus cultrum, sed quatenus ferrum vel lignum. Attamen ars iuvare potest naturam, sicut patet in arte medicinae, quae utitur ipsis naturalibus corporum proprietatibus debito cum ordine ad sanitatem aegrotis restituendam.

CAPUT III.

DE DISCRIMINE NATURALIUM ET ARTIFICIALIUM A CASUALIBUS ET FORTUITIS.

93. *Naturalia et artificialia differunt a casualibus et fortuitis* in eo, quod illa habent determinatas causas *efficientes* et *finales*, causalia autem et fortuita non habent, quia absque ordine et praeter intentionem vel opinionem contingunt, et ideo *raro* et *in paucioribus*. Unde *natura* et *ars* sunt *causae per se* suorum effectuum; *casus* autem et *fortuna* sunt tantum *causae per accidens*. (Cfr. Ontol. n. 145.). Aristoteles in II. Physic. et S. Thomas in Commentariis in hunc librum Lectionib. 7. 8. 9. 10. late loquuntur de causalitate fortunae et casus. Eorum doctrina ad haec capita reduci potest.

a) *Fortuna* et *casus* ideo dicuntur et sunt *causae per accidens* alicuius eventus, puta occisionis pueri transeuntis per viam propter lapidem e tecto cadentem quia *partes* ex quarum *coniunctione* resultat eventus, puta *transitus pueri* et *lapsus lapidis*, non ordinantur *per se* ad talem *coniunctionem*, puta ad lapidationem pueri. Unde id quod est *per se* causa partium alicuius eventus fortuiti concurrit ad constituendam *causam per accidens* eius. In exemplo allato essent *gravitas lapidis* et *vis motiva pueri*.

b) Quamvis *coniunctio partium*, ex quibus eventus casualis resultat, non habeat proximam et particularem causam a qua *per se* procedat, quia neque a natura neque ab homine intenditur; causam tamen *per se* habet universalem, nempe Deum, qui coordinat partium coniunctionem ex. gr. lapsum lapidis in caput pueri. Unde respectu primae Causae nullus datur eventus casualis vel fortuitus: « sicut et concursus duorum servorum licet sit casualis quantum ad eos, est tamen

« provisus a domino, qui eos scienter sic ad unum locum
« mittit, ut unus de alio nesciat » (1).

c) *Discrimen inter fortunam et casum sumpta*, in eo est ut nomen *casus* latius pateat, quam nomen *fortuna*. Nam *fortuna* vocatur quaedam causa per accidens inopinati et rari eventus resultantis ex actione humana, videlicet alicuius agentis ex consilio propter aliquem finem, cuiusmodi esset inopinata inventio amici in foro. vel thesauri in pariete. *Casus* autem vocatur quaedam causa per accidens inopinati et rari eventus resultantis ex actione sive humana, sive naturali, sive artificiali, cuiusmodi esset inventio thesauri, partus monstruosus, dissonantia musicalis propter citharae imperfectiorem (2).

(1) S. TH. 1. p. q. 22. a. 2 ad 1.

(2) S. TH. in II. *Phys.* lect. 10.

QUAESTIO XI.

DE FINALITATE NATURAE.

THESIS XXX.

- a) **Natura agit propter finem.** b) **Natura quidem creata executive, Auctor autem naturae, seu Deus directive (1).**

94. Probatur prima pars. — I. Agere propter finem importat adhibere determinata media propter determinatum effectum. Atquit ita agit natura. Ergo natura agit propter finem, *Maior* constat ex Phil. Prim. Quaest. XVII. *Minor* est evidens omni homini ratione utenti, et luculentissime confirmatur ex omnibus Naturalibus Scientiis earumque partibus. Ergo stat consequentia.

II. In naturalibus rerum productionibus, ita procedit *ipsum fieri* earum, ut omnia *ordinentur, proportionentur* et *aptentur* ad determinatos fines et ad speciales utilitates respondentes rerum essentiis. Sic in productione plantarum prius radices, quasi fundamentum, terrae infiguntur, ut plantam sustineant et alimentum attrahant; stipes autem ad modum parietis elevatur in altum; frondes tandem, quae supereminent cum tenuioribus ramis ad modum tecti, producuntur ad absorbendam aquam, ad respirandum carbonium vel oxygenium per tenuissima ora, quibus sunt praeditae. Atqui agere ordinando constanter unum ad aliud, et omnia ad perfectionem totius

(1) Cfr. S. TH. in II. *Phys.* Lect. 13. c 14.

atque ad conservationem tum individui tum speciei, est agere propter finem. Ergo natura agit propter finem.

Quo in argumento animadvertant afferri processum et ordinem *ipsius fieri* rerum naturalium; ut ita statim deprehendant quam absurdi sint Darwiniani, qui cum Democrito et Epicuro, licet non negent dari in rebus naturalibus *utilitates* et *adaptationes*. insaniunt aiendo eas esse adventitias et conquisitas ab ipsis rebus iam *in suo esse constitutis*, ita ut animalia ex. gr. conquisiverint sibi oculos ad videndum, stomachum ad digerendum, cerebrum ad cogitandum. Quae quam parvo cerebro dicantur, nemo sanus non viderit.

III. « Omnia quae fiunt, aut fiunt a casu, aut fiunt propter finem. Quae enim accidunt praeter intentionem finis, dicuntur accidere casualiter. Sed impossibile est ea, quae fiunt semper vel frequenter, accidere a casu: ergo ea quae fiunt semper vel frequenter, fiunt propter aliquid. Sed omnia, quae fiunt secundum naturam, fiunt vel semper, vel frequenter, sicut etiam ipsi (adversarii) confitebantur; ergo omnia quae fiunt a natura, fiunt propter aliquid » (1).

IV. Confirmatur ex modo operandi brutorum, quae, utpote ratione carentia, agunt ex instinctu naturae. Praestat ipsa verba S. Thomae ex eod. loc. afferre: « Naturam operari propter aliquid, maxime est manifestum in animalibus, quae neque operantur per artem, neque per inquisitionem, neque per deliberationem, et tamen ita manifestum est in operationibus eorum, quod propter aliquid operantur, quod quidam dubitaverunt, utrum aranei et formicae, et huiusmodi animalia operentur per intellectum, vel per aliquod aliud principium. Sed tamen hoc fit manifestum, quod non operantur ex intellectu, sed per naturam, *quia semper eodem modo operantur*; omnis enim hirundo similiter facit nidum, et omnis araneus similiter facit telam, quod non esset si ab intellectu et arte operantur: non enim omnis aedificator similiter facit domum; quia artifex habet indicare de forma artificiali, et potest eam variare. Ulterius autem procedenti de animalibus ad plantas, in iis etiam apparent quaedam esse facta ut utilia ad finem, sicut folia sunt utilia propter cooperimentum fructuum (et propter alios fines, quos *botanica* enumerat). Unde, quia hoc est a natura et non ab arte, quod hirundo facit nidum, et araneus telam, et plantae producunt folia gratia fructuum, et radices sunt in plantis non sursum, sed deorsum, ut accipiant

(1) Cfr. S. TH. in II. *Phys.* Lect. 13.

« nutrimentum a terra; manifestum est, quod causa finalis invenitur in iis quae fiunt et sunt a natura, scilicet propter aliquid operante ».

95. Probatur secunda pars. — Ad operandum propter finem non solum *executive*, sed etiam *directive*, requiritur cognitio intellectualis. Atqui natura materialis creata non est intellectiva, atque etiam in ente mobili intellectivo, nempe in homine, non operatur operationes naturales secundum directionem intellectus humani, ut patet praecipue in operationibus vitae vegetativae. Ergo natura materialis creata agit propter finem tantum *executive*. Quod autem agit propter finem tantum *executive*, praesupponit aliud agens a quo *dirigatur* in finem. Ergo ex eo quod videmus universam naturam materialem seu sensibilem agere propter finem tantum *executive*, admittere cogimur eam dirigi a supremo quodam agente intellectivo, quod sit eius Auctor, nempe a Deo. Hoc autem agens intellectivum esse simpliciter infinitum, a mundo distinctum, mundique Creatorem demonstrabimus in Theologia Naturali.

Quamvis maior huius argumenti sit extra controversiam apud omnes homines sanae mentis, atque satis constare possit ex dictis in Phil. Prim. Quaest. XIX, placet nihilo minus eam ita demonstrare. Itaque:

Ordinare aliqua inter se, ut ad aliquid unum conspirent, videlicet operari propter finem non solum *executive* sed etiam *directive*, est opus intelligentis. Nam « ordinatio aliquorum » (ait S. Thomas) (1) fieri non potest nisi per cognitionem « habitudinis et proportionis ordinatorum ad invicem et ad aliquid altius, quod est finis eorum. Ordo enim aliquorum ad invicem est propter ordinem eorum ad finem. Cognoscere autem habitudines et proportionem aliquorum ad invicem est solius habentis intellectum ». Etenim habitudo, proportio et ordo sunt rationes universales. Ergo ordinare aliqua inter se, ut ad aliquid unum conspirent, est opus intelligentis. Et sane, id quod ad constituendum aliquem ordinem realem praesupponitur, et nihilominus in ordine reali nondum est,

(1) C. G. L. 2. c. 24.

praeexistere debet in ordine cognoscitivo seu intentionali, idest in intellectu, quia non datur alius ordo entium. Atqui finis praesupponitur ad unumquemque ordinem realem constituentem, et nihilominus in ordine reali nondum est. Etenim finis, quum agitur de ordine aliquo reali constituendo, est id, quod resultare debet ex apta ordinatione plurium partium, sive essentialium, sive accidentalium, sive integralium, ex. gr. templum ex apta ordinatione lapidum. Sed id quod debet resultare ex ordinatione plurium, impossibile est ut existat in ordine reali ante horum ordinationem, secus effectus existeret ante suam causam. Ergo necesse est ut finis praeexistat in ordine intentionali. Hinc axioma: *finis est primus in intentione, ultimus in executione.*

96. Scholion 1. *De distinguenda finalitate causae particularis a finalitate causae universalis.*

Finalitas actionis alicuius causae desumenda est ex propria ratione causalitatis eiusdem, videlicet discernendum est utrum sit *causa universalis*, cuius finis est bonum aliquod universale, vel sit *causa particularis*, cuius finis est bonum particulare. Quapropter *finalitas primaria* alicuius causae universalis non est desumenda ex parte effectus particularis, sed ex parte effectus universalis. Ex. gr. germinatio et maturatio frumenti se habet ad virtutem fructificativam frumenti generantis tamquam ad particularem seu propriam et immediatam causam, ad pluviam autem tamquam ad causam universalem, cuius generalis finis est conservatio rerum generabilium et corruptibilium, propter eius influxum in generationes corruptiones. Hinc pluvia non frustratur suo fine si aliquando ex ipsa sequatur damnum aliquod particulare, puta si aliquando per pluviam corrumpatur frumentum in area.

Scholion 2. *Contrarietas agentium particularium non opponitur finalitati eorum neque bono universi.*

Ex eo, quod agentia naturalia quemadmodum et artificialia possint a contrariis agentibus aliquando impediri ab assequendo determinato fine, non licet inferre ea non operari propter finem. Quinimo infertur contrarium: nam id quod non agit propter finem, nequit dici deficere aliquando a fine. Sic propter gibbositatem ligni artifex nequit aliquando per-

ficere statuum eo modo, quem intendit: sic propter imperfectionem seminis aliquando nascuntur monstra. Quod autem contrarietas agentium reliquantur in mundo, ita tamen ut in paucioribus tantum impediatur assecutio finis agentium naturalium, exigit bonum magis universale, nempe universi pulchritudo et varietas in eius unitate.

Scholion 3. *Materia determinata eligitur propter finem determinatum. et non viceversa.*

Finalitas naturae ad suos determinatos effectus producidos non excludit sed exigit quasdam determinatas causas materiales, sine quibus natura suos effectus producere non valeret. Etenim praeter causas formales et finales requiruntur etiam causae materiales, ad hoc ut causa efficiens suum effectum producere possit. Idem contingit in operatione artis, quae ad suum finem consequendum non potest formam excogitatam in quacumque materia actuare, sed in materia suo fini proportionata. Sic formam serrae ad secandum non actuat artifex in cera sed in ferro. Unde non est dicendum « quod necessarium sit esse talem finem, quia materia talis est: sed » potius e contra, quia finis et forma talis futura est, necesse « est materiam talem esse. Et sic *necessitas* ponitur ad materiam, sed *ratio necessitatis* ad finem » (1).

Quocirca quemadmodum absurdi essent qui dicerent domum ideo habere fundamentum, quia materia fundamenti sit gravior et ideo habere tectum, quia materia tecti est levior, similiter absurdi sunt qui dicunt hominem ideo habere cerebrum in capite et cor in pectore, quia haec membra constant materia habente talem dispositionem soliditatis, humiditatis, elasticitatis, etc., vi cuius exigant esse in capite vel in pectore. Dicendum contra est, ideo haec membra componi ex principiis habentibus has dispositiones, quia determinati fines ad quos ordinantur et ad quos adimplendos in determinata organismi parte esse debent, materiam ita dispositam exigunt.

97. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Qui agit propter finem, deliberat. Atqui natura non deliberat in agendo. Ergo natura non agit propter finem.

Resp. Dist. mai. Qui agit propter finem tantum *executive*, *Nego*; qui agit propter finem etiam *directive*, *Subdist.* si agat

(1) S. TH. in 2. *Phys.* lect. 15.

imperfecto modo, *Conc.* si agat perfecto modo, *Nego. Conc. min.* et *Nego cons.* Natura enim agit tantum *executive* propter finem: ad quem dirigitur a perfectissimo agente intellectivo, nempe a Deo.

Obiect. 2^a. Si natura ageret propter finem, numquam deficeret a fine. Atqui aliquando deficit a fine. Ergo natura non agit propter finem.

Resp. Dist. mai. numquam deficeret a fine, quantum est ex se, *Conc.* propter aliquod impedimentum, *Nego. Contrad. min.* et *Nego cons.* Solutio et retorsio argumenti iam patent ex Scholio 2.

Obiect. 3^a. Si natura ageret *executive* propter finem sub directione divina, nunquam posset a fine deficere. Atqui aliquando deficit a fine. Ergo saltem dicendum est eam non dirigi ad finem a Deo.

Resp. Dist. mai. Si natura a Deo ita dirigeretur ad finem, ut ipsa nullo modo ageret in linea causae secundae, *Conc.* si natura agit in linea causae secundae, *Subdist.* non deficeret in pluribus (sicut revera non deficit), *Conc.* non deficeret in paucioribus, *subdist.* si haec possibilitas deficiendi non exigeretur ab universaliori bono, quod est perfectio universi, *Conc.* si haec possibilitas deficiendi exigitur ab universaliori bono, quod est perfectio universi, *Nego. Nego cons.*

Ad perfectionem universi requiritur multitudo agentium naturalium secundum diversa genera et species, quorum unum aliquando potest esse impedimento alteri. Attamen a Divina Providentia haec virium oppositio ita regitur, ut defectus naturales contingant in paucioribus per debitam subordinationem agentium particularium agentibus universalioribus (1).

Obiect. 4^a. Ex operatione naturae aliquando sequitur damnum, ex. gr. ex pluvia corruptio frumenti in agro. Atqui id non contingeret, si natura operaretur propter finem. Ergo etc.

Resp. Dist. mai. damnum particulare et ut in paucioribus, *Conc.* damnum universale, et ut in pluribus, *Nego, Contrad. min.* et *Nego cons.* Responsio patet ex Scholio 1.

Obiect. 5^a. Proprietates, quae consequuntur necessitatem

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 103. a. 3. ad 2.

materiae, non dependent a fine. Atqui omnes proprietates rerum naturalium sequuntur necessitatem materiae. Ergo non dependent a fine.

Resp. Dist. mai. si sequerentur necessitatem materiae independenter ab eius ordinatione ad formam, *Conc.* secus, *Nego.* *Contrad. min.* Sequuntur necessitatem materiae *dependent* ab eius ordinatione ad formam, quae est finis immediate a natura intentus, *Conc.* independenter a tali ordinatione, *Nego.* *Nego cons.*

Quamvis necessarium sit adsumere materiam determinato modo dispositam ad habendam aliquam rem secundum specialem formam ex. gr. serram, tamen non ideo intenditur talis res ex. gr. serra, quia materia est ita disposita, sed ideo assumitur materia tali modo disposita, ut habeatur res existens in tali forma. Verum quidem est non posse absque tali materia obtineri talem finem, sed haec necessitas non est *absoluta, sed ex suppositione*; videlicet, supposito, quod debeat obtineri talis finis, necesse est ut adhibeatur talis materia. Et ideo *necessitas* se tenet ex parte materiae, sed *ratio necessitatis* ex parte finis. Aristoteles in II. Physic. et s. Thomas in suo Commentario Lect. 15. praeclare declarant hanc necessitatem. En pauca verba ex citato loco decerpta: «... Si debeat fieri domus, quod est finis generationis (secundum quid dictae, idest aedificationis), necesse est hoc fieri, aut praeexistere, scilicet materiam, quae propter finem est: sicut lateres et lapides necesse est preexistere si domus fieri debet. Non tamen quod finis sit propter materiam; sed non erit, si materia non sit: sicut domus non erit, si non sint lapides: et serra non erit, si non fuerit ferrum. Sic igitur manifestum est, quod in rebus naturalibus dicitur esse necessarium, quo se habet per modum materiae vel materialis motus; et ratio huius necessitatis est ex fine. *Propter finem enim necessarium est esse materiam talem* ».

QUAESTIO XII.

DE CORPORUM ACTIVITATE

Quum argumenta, quae in Philosophia Prima Thesi 38. attulimus ad demonstrandum creaturas esse in linea causarum secundarum veras causas efficientes suorum effectuum, extendantur ad ipsas creaturas corporeas; abstinemus ab eadem veritate iterum demonstranda. Inquirendum potius nobis est utrum actio corporum reducat ad purum motum localem, necne. Sed in antecessum speciales quasdam difficultates contra ipsam corporum activitatem proponere et dissolvere iuvabit.

98. Obiectiones contra corporum activitatem. — **Obiectio 1^a.** Corpora sunt maxime remota a primo agente. nempe a Deo. Atqui omne agens particulare in tantum agit, in quantum participat virtutem agendi a primo activo. Ergo corpora non agunt.

Resp. Dist. mai. Corpora sunt maxime remota a primo agente, ita tamen ut participant esse actu, licet in infimo gradu, *Conc.* ita ut nullo modo participant esse actu, *Nego.* *Conc. min.* et *Nego cons.* Ex hac difficultate sequitur tantum substantias materiales esse minus activas quam substantiae spirituales, quia operari sequitur esse.

Obiect. 2^a. Corpora habent formam determinatam per materiam quantitati subiectam. Atqui determinatio per quantitatem coarctat formam, ne possit per actionem se extendere in aliam materiam. Ergo corpora nullo modo agunt.

Resp. Conc. mai. Dist. min. coarctatio quantitativa deter-

minat atque limitat actionem substantiae materialis, *Conc.* eam omnino impedit, *Nego. Nego cons.* Ad rem s. Thomas (1) ait: « Agere, quod nihil aliud est, quam facere aliquid actu, « est per se proprium actus. Unde et omne agens agit sibi « simile. Sic ergo ex hoc, quod aliquid est forma non deter- « minata per materiam quantitati subiectam, habet quod sit « agens indeterminatum et universale; ex hoc vero quod sit « determinata ad hanc materiam, habet quod sit agens con- « tractum et particulare ».

Obiect. 3^a. Actio substantiae corporalis deberet fieri per contactum. Atqui per contactum nequit actuari potentia subiecti, cum corpora se tangant per extrema quantitatis, quod non sufficit ad actuandum subiectum. Ergo etc.

Resp. Dist. mai. Actio deberet fieri per contactum molis simul et virtutis, *Conc.* solum per contactum molis, *Nego, Contrad. min. Nego cons.* Ad applicandam virtutem corpoream requiritur contactus molis, quum qualitates insint substantiae corporeae mediante quantitatem (cf. n. 56.).

Obiect. 4^a. Agens particulare eget subiecto, quod sit imperfectius agente, quodque recipiat eius actionem. Atqui non dantur subiecta imperfectiora corporibus. Ergo corpus nequit esse agens.

Resp. Dist. mai. Agens particulare eget subiecto *simpli- citer* imperfectiori, *Nego*; *secundum quid* imperfectiori, vide- licet quod sit in potentia ad formam recipiendam, *Conc. Dist. min.* si corpora sumantur generice, *Conc.* si sumantur *speci- fice* vel numerice, *Nego.* Nam dantur corpora quaedam aliis perfectiora tum quoad perfectiones essentielles, tum quoad perfectiones accidentales. Hinc ratione alicuius perfectionis accidentalis potest corpus specificè inferius, agere in corpus specificè superius: sic aqua calida calefacit manum frigidam.

THESIS XXXI.

Actio corporum non consistit in solo motu locali, sed etiam ad alterationes et generationes substantiales se extendit.

99. **Praenotiones.** — I. Certamen nobis est contra Atomistas, qui asserunt corpora agere et pati ad invicem per purum motum localem. Nos enim cum Schola Aristotelis et S. Thomae tuemur corpora agendo in alia corpora non solum movere ea localiter, sed producere in eis veras qualitates, videlicet movere ea etiam motu alterationis, et hoc mediante generare novas substantias corporeas. Quinimmo contendimus ipsius motus localis initium et conservationem haberi non posse nisi corpus movens causet in mobili qualitatem, quae hoc alteret et vi huius alterationis pergere ipsum faciat in alium locum.

II. Aliud est motum localem comitari omnes corporum alterationes, aliud est motum localem identificari cum eis. Primum verum est, immo ceu necessarium a nobis propugnatur, secundum reiicitur ut falsum non solum a Peripateticis sed etiam a quibusdam recentioribus Physicae et Chimiae experimentalis cultoribus, qui in atomistarum castris militant.

III. Necessitas motus localis tamquam conditionis necessario requisitae ex parte corporis agentis apparet ex eo quod corpus agens nequit movere patiens, nisi per contactum quantitativum, ad quem requiritur motus localis. Necessitas eiusdem motus ex parte patientis, ex eodem principio dimanat. Videlicet, quum qualitates substantiae corporeae huic inhaereant mediante quantitate, necesse est, si corpus alterari debeat secundum qualitatem, ut moveatur ab agente, mediante quantitate: iamvero si moventur partes extensae, quatenus extensae, eo ipso mutant locum vel situm, videlicet moventur localiter. Ergo in ipso corpore patiente alterationes necessario comitatur motus localis.

IV. Haec necessitas connexionis motus localis cum caeteris motibus mirifice ostendit a) cur omnimoda proportio semper vigeat inter motum localem eiusque leges et caeteros motus eorumque leges, b) quam perverse ratiocinentur adver-

sarii qui, ex eo quod alterationes, calculo subiici possunt et regi legibus motus localis, inferunt identitatem inter motum localem et caeteras corporum actiones passionesque. Sed haec uberius patebunt ex Demonstratione Thesis.

100. **Probatur thesis.** — I. Si omnis actio transiens corporum consisteret in mero motu locali, corpora revera non agerent. Nam actio praedicamentalis supponit in patiente potentiam intrinsecam, quae vi actionis corporis agentis reducatur in actum. Iamvero in puro motu locali, considerato independentem a quacumque alteratione praevia, non actuatur intrinseca potentia patientis, quum mutatio huiusmodi esset mere extrinseca: locus enim est aliquid extrinsecum locato. Ergo si iuxta adversarios corpora agentia non causarent in patientibus ullam qualitatem intrinsecam distincta a mera mutatione loci, corpora revera non agerent.

II. Si praeter mutationem localem, corpus impellens non causaret in corpore impulso aliquam intrinsecam qualitatem seu formam, haberemus effectum absque proportionata causa, nempe initium et conservationem motus in corpore inerte absque ulla intrinseca perfectione ipsi collata. Atqui repugnat dari effectum absque proportionata causa. Ergo necesse est concedere corporibus moventibus virtutem causandi in mobili qualitates distinctas a mero motu locali idest a mera translatione de uno in alium locum. Et sane quum ad motus rationem requiratur, ut sit semper *in fieri*, eius existentia et duratio concipi nequit, nisi incessanter eius causa perseveret. Iamvero cessante impulsu moventis, haec causa nequit esse alia quam vis quaedam motrix intrinseca corpori moto ipsumque iugiter sollicitans ad motum localem. Ergo ad motum localem explicandum admittere debemus corpus movens alterare corpus mobile, quod vi qualitatis per alterationem productae pellatur de uno loco in alium.

III. Si nullum aliud principium activitatis poneretur in corporibus nisi motus mere localis, exclusa quacumque qualitate alterante, esset impossibilis ulla sensatio. Atqui sensationes dantur. Ergo praeter motum mere localem qualitates quaedam alterantes admittendae sunt in corporibus. *Probatur sequela maioris.* Motus mere localis est ex genere suo aliquid

quod non est primo et ratione sui sensibus perceptibile, sed percipitur ratione coloris, soni, caloris etc. ipsius subiecti moti. Sic non possumus advertere sensibus agitationem oceani, cursum equi, avis volatum nisi visu. vel auditu vel tactu ea percipiamus. Atqui id quod non est sensibile ratione sui, sed ratione alterius, non potest ex se solo in linea agentis extrinseci determinare sensationes. Ergo si nullum aliud principium activitatis poneretur in corporibus, nisi motus mere localis, exclusa quacumque qualitate alterante, esset impossibilis ulla sensatio (1).

IV. Corpora ita agunt in alia corpora ut pertingant ad producendas alias substantias corporeas cum suis proprietatibus secundum varios gradus perfectionis vitae vegetativae, sensitivae et rationalis. Iamvero diversitas substantiarum earumque proprietatum tum numerica tum specifica, praesertim, secundum varios gradus vitae, nequit reduci ad meram diversitatem dispositionis localis atomorum earumque motuum. Ergo virtutes activae corporum extenduntur ultra productionem meri motus localis.

101. **Obiectiones.** — **Obiect. 1^a.** Omne agens agit sibi simile. Sed motus localis generat calorem et producitur a calore. Ergo motus localis et calor sunt eiusdem naturae. Atqui caeterae qualitates activae corporum inorganicorum,

(1) Confirmatur hoc argumentum ex modo quo connexio inter motum localem et qualitates sensibiles locum habet, et novum inducit argumentum ad ostendendam distinctionem inter motum mere localem et qualitates sensibiles activas corporum inorganicorum. Afferimus verba cl. P. L. DE SAN, in *Cosmologia* n. 257. « Hoc ipsum (videlicet connexio et proportio inter qualitates sensibiles et motum localem) esset inexplicabile, nisi admittatur omnem qualitatem sensibilem esse virtutem quamdam localiter motricem, non quidem *principalem*, sed *instrumentariam*, ex qua videlicet, tamquam ex instrumento quodam moventis extrinseci, efficienter resultet in corpore, cui imprimitur, motus localis. Hoc porro posito, necessario dicendum est, per omnem vim, per quam corpus aliquod regni inorganici alterat aliud corpus, eius qualitates immutando: quasi *secundario* et ex *consequenti* produci in hoc alio corpore motum localem. Itidemque ex rationibus mechanicis aliquanto altius repetiris facile est ostendere, physice esse impossibile, ut corpus aliquod localiter moveat aliud corpus, quin eadem vi qua illud localiter movet, illud per prius etiam alteret. Adeo ut universaliter asserendum sit, per omnem vim, qua corpus aliquod regni inorganici agit in aliud corpus, *primario* alterari hoc aliud corpus, et *secundario* ac velut *ex consequenti* idem illud corpus, quantum est de se, localiter moveri ».

videlicet lux et electricitas, reducuntur ad calorem. Ergo saltem corporum inorganicorum activitas reducitur ad motum localem.

Resp. Dist. mai. Omne agens agit sibi simile vel secundum speciem, vel secundum genus, vel secundum analogiam, *Conc.* tantum secundum speciem, *Nego. Dist. min. 1ⁱ syll.* motus localis generat calorem virtute propria, *Nego*; virtute qualitatis receptae in mobili a movente, *Conc.* *Nego 1. consequentiam* et *min. 2ⁱ Syll.* Etenim a) praeter lucem et electricitatem dantur aliae qualitates activae impressae a generante ex. gr. affinitas, elasticitas, etc. b) lucem et electricitatem esse formalitates ab invicem et a calore distinctas ipsi scientiarum experimentalium moderni cultores tuentur. Quapropter iure negamus consequentiam integri polysyllogismi nobis obiecti.

Obiect. 2^a. Principia Mechanicae applicatae phaenomenis physicis eorum scientificam applicationem exhibent. Atqui Mechanica non considerat nisi motum localem. Ergo omnia phaenomena physica. inter quae sunt activitates corporum, reducuntur ad motum localem.

Resp. Dist. mai. Principia Mechanicae exhibent scientificam explicationem phaenomenorum physicorum, quatenus considerantur sub ratione mensurabilium, *Conc.* Quatenus considerantur absolute secundum suam naturam, *Nego. Conc. min. Nego cons.*

In tantum Mechanica iuvat Physicam experimentalem. in quantum motus localis definitam et constantem proportionem habet cum phaenomenis physicis naturae corporeae, cum quibus necessario connectitur, ut ex dictis in Praenotionibus et in argum. II. manifestum est. Ut autem appareat omnes obiectiones, quae, ab Adversariis petuntur a Mathematica peccare contra leges Dialecticae, quae vetant aliquid in conclusione introduci quod non erat in praemissis, animadvertimus obiectum Matheseos esse quantitatem abstractam a natura et a caeteris proprietatibus subiecti. Quapropter quaecumque sit natura vel proprietates subiecti, mathematicae demonstrationes semper recte concludunt, quin ex earum conclusionibus quidquam inferri liceat ad affirmandum vel negandum id quod respicit essentiam substantiae et caeterorum accidentium subiecti.

Obiect. 3^a. Omnia sensibilia propria, nempe color, sonus,

sapor, odor, durum et molle explicantur per motum localem. Atqui corpora agunt secundum sensibilia propria. Ergo omnis activitas corporum reducitur ad motum localem.

Resp. Dist. mai. Explicantur per motum localem, tamquam per formale constitutivum naturae eorum, *Nego*; tamquam per mensuram intensitatis eorum, et per conditionem requisitam ad alterationem in organo causandam, *Conc. Contrad. min.* independenter a motu locali, *Nego*; dependenter seu cum connexionione cum motu locali, *Conc. Nego cons.*

Responsio patet ex dictis in Praenotionibus et in Arg. IV. Adversarii semper confundunt motum localem cum causa eius sive proxima sive remota. Certum est sensationem non posse haberi absque alteratione causata a corpore sensibili in organo sentientis, similiter haec alteratio nequit haberi absque motu locali concomitante. Ex eo autem quod motus localis requiratur ut causa partialis vel ut conditio necessaria, perperam quis inferret motum localem esse adequatam causam extrinsecam sensationem. Hoc enim est adeo falsum, ut nulla sensatio esset possibilis si daretur tantum motus mere localis, ut demonstravimus in argum. III. Unde in hac et similibus obiectionibus conclusio latius patet quam praemissae.

Obiect. 4^a. Si praeter motum localem essent in corporibus inorganicis aliae qualitates activae et passivae, omnia corpora dicenda essent movere seipsa. Atqui tantum viventium est movere seipsa. Ergo in corporibus inorganicis non dantur qualitates activae et passivae praeter motum localem.

Resp. Dist. sequel. mai. Si idem corpus esset agens et patiens, *Conc. secus, Nego. Conc. min. Nego cons.*

Motus non viventium sunt semper causati ab actione transeunte unius corporis in aliud. Quod si aliquando aliquod corpus videatur movere seipsum ad remotionem alicuius prohibentis, puta quum corpus elasticum, cessante compressione, redit ad pristinam figuram, hic motus, quum non fiat a corpore in sua naturali dispositione constituto, refunditur in generans, quod tribuendo generato formam, tribuit ei determinationem ad omnia accidentia consequentia formam. Hinc remoto impedimento, corpus vi formae suae est determinatum ad pristinam dispositionem recuperandam. Haec ulterius patebunt ex dicendis in Psychologia.

Obiect. 5^a. Si unum corpus per qualitatem sibi intrinsicam ageret in aliud, causando eam in corpus patiens; qualitas agentis migraret in patiens. Atqui hoc dici nequit. Ergo.

Resp. Nego sequelam maioris. Nam corpus agens causat in patiente qualitatem non numerice sed specificè eandem, per hoc quod determinat potentiam passivam patientis determinatione specificè simili propriae formae in cuius virtute agit. Sic sigillum non amittit suam figuram per hoc quod determinat ceram ad habendam actu figuram specificè eandem. Cfr. Thes. 6. de eductione formarum de potentia materiae (1).

THESIS XXXII.

Quaecumque causa efficiens, sive corporea sit sive incorporea, sive creata sive increata, coniungi debet non solum
a) immediatione virtutis, sed etiam b) immediatione suppositi cum suo proximo et immediato effectui; atque hic est sensus, quo dicitur actio in distans repugnare.

102. Probatur prima pars. — I. *Quoad omnia agentia.* Agens agere in aliud importat aliquem realem influxum ab agente procedere in passum. Iamvero si agens non esset realiter immediate coniunctum passo, eius realis influxus, dum procedit ab ipso, vel diceretur remanere in medio, quasi aliquid subsistens, vel immediate transire in aliquod medium susceptivum diversum a passo, vel neque remanere in medio quasi aliquid subsistens neque recipi in alio aliquo. Si dicatur primum, iam haec realitas per se subsistens esset immediatus effectus immediate coniunctus agenti. Si dicatur secundum, idest immediate transire in aliquod aliud susceptivum iam hoc aliud esset verum patiens immediate coniunctum agenti. Tertium repugnat, quia quod neque in se subsistit, neque in alio, nihil omnino est. Ergo necesse est affirmare *proximum et immediatum effectum* agentis esse immediate coniunctum cum eo.

II. *Quoad agentia tantum corporea.* a) Corpora non agunt nisi per motum. Atqui idem motus est agentis ut a quo et patientis ut in quo (cf. n. 72). Ergo impossibile est ut cor-

(1) Cfr. S. Th. C. G. I. 8. c. 69.

pus agat in distantia a suo proximo et immediato effectu. — b) Ad motum causandum in passo requiritur contactus quantitativus corporis agentis cum patiente. Atqui unum corpus nequit quantitative contingere aliud nisi sit ei *contiguum*. Ergo impossibile est ut corpus aliquod agat in distans a suo proximo et immediato effectu. — c) Ipsa experientia sive vulgaris sive scientifica eandem veritatem confirmat. — d) Argumenta Aristotelis hoc idem demonstrantia praeclare evolvit S. Thomas in VII. Physic. lect. 3. et 4. (1).

103. **Probatur secunda pars** — Quum virtus causae efficientis immediate coniungi debeat cum suo proximo et immediato effectu, ut in 1. parte demonstravimus; vel sermo est de causa agente increata, vel de causa agente creata.

Si est causa agens increata, nempe Deus, quum eius essentia sit sua virtus, oportet ut ipsa Divina Essentia adsit omnibus effectibus, in quibus est sua virtus.

Si autem est causa agens creata, quamvis eius virtus non sit sua essentia, tamen est eius accidens. Et ideo quum accidens diffundi nequeat extra subiectum tamquam aliquid per se subsistens, oportet ut contactus virtutis creati agentis cum passo sit simul cum praesentia ipsius suppositi agentis.

Id autem locum habet modo convenienti naturae suppositi agentis. Nam si sit agens *corporeum*, sufficit *contiguitas* cum corpore patiente, nempe contactus dimensionum quantitatis: *contigua* enim sunt quorum extrema sunt simul. Si vero sit agens spirituale creatum, nempe angelus, ad habendum *contactum virtutis* requiritur ut ipsa eius substantia sit *definitive* in corpore in quod immediate agit (2).

104. **Obiectiones.** — **Obiect. 1^a.** Nobilius est agens, quod potest producere effectum in absentia sua. Atqui Deus est agens nobilissimum. Ergo Deus producere potest effectum in sua absentia.

Resp. Dist. mai. Si agatur de effectu remoto, *Transeat*. Si agatur de effectu proximo, *Nego*. Nam, ut demonstravimus in Thesi contradictionem implicat effectum proximum alicuius

(1) Cfr. P. SUAREZ *Metaph.* (Disp. 18. sect. 8.). - P. SYLV. MAURUS *quaest. philos.* Tom. 2. q. 35.

(2) Cfr. S. TH. C. G. L. 3. c. 68. - 1. p. q. 8. a. 1.

causae concipi posse seiunctum a virtute inhaerente ipsi supposito operanti, *Conc. min. Nego cons.*

« Ad 2^{um} dicendum (ait S. Thomas) (1) quod illud, quod agit per
 « suam absentiam, non est causa proxima eius quod fit, sed remota;
 « virtus enim solis primo imprimitur in corpore sibi coniuncto, et sic
 « deinceps usque ad ultimum... Similiter patet quod rex praeicipiens
 « est causa prima (relative); sed exequens praeceptum est causa
 « proxima et coniuncta. Deus autem immediate in omnibus operatur;
 « unde oportet quod in omnibus sit ».

Obiect. 2^a. Perfectius agens producere potest perfectiorem effectum. Atqui perfectior est effectus, qui potest conservari in esse, absente causa, quam qui non potest. Ergo Deus, qui est perfectissimus agens, potest producere talem effectum.

Resp. Dist. mai. Dummodo salvetur ipsa essentialis ratio effectus, *Conc.* si haec cessaret, *Nego*, quia tunc aliquid esset simul effectus et non esset, quod contradictionem implicat. *Contrad. min.* perfectior est effectus, qui, absente causa *sui esse*, potest conservari in suo esse, *Nego suppositum.* qui absente causa *sui fieri*, quamvis cesset *fieri*, potest perseverare in suo esse, eo quod remaneat in ipso causa *sui esse*, *Conc. Nego cons.*

« Ad 3^{um} dicendum (ait S. Thomas l. c.), quod sicut ex praedictis
 « in corpore artic. patet, esse rei non potest conservari sine causa
 « movente. Unde si sine aliquo agente esse rei conservetur, illud
 « agens non erit causa essendi, sed fieri tantum (i. e. causa fiendi),
 « sicut sigillum est causa figurae in cera, unde remoto sigillo rema-
 « net figura (cui stabilitas causatur in linea causae secundae a pro-
 « prietatibus naturalibus cerae), sicut etiam de aedificatore dictum
 « est; et hoc est agens imperfectum, unde ratio procedit ex falsis
 « (suppositionibus) ».

Obiect. 3^a. Generans causat esse compositi. Atqui, absente generante, generatum conservatur in esse. Ergo absente causa essendi, effectus perseverat in esse.

Resp. Dist. mai. Operando per motum et ex subiecto praexistente, *Conc.* operando sine motu et ex nihilo subiecti, *Nego, Concedo min. et nego cons.* Nam quamvis terminus motus generantis sit esse novi compositi, tamen *esse motus* non

(1) In I. Sent. Dist. 37. q. 1. a. 1.

est *esse termini*. Hic autem resultat ex resultantia novi compositi, cuius esse sustentatur a Deo. Generans autem attingit esse, *prouti hoc includitur in motu*. Unde, remoto generante, cessat motus, non autem cessat esse termini eiusdem motus.

Simili difficultati respondet S. Thomas (1). « Dicendum, quod actio corporalis agentis *non se extendit ultra motum*, et ideo est instrumentum primi agentis in educatione formarum de potentia in actum *quae est per motum*; non autem in conservatione earum, nisi quatenus ex aliquo motu dispositiones in materia retinentur, quibus materia fit propria forma, etc. ». In eodem articulo plures obiectiones cum solutionibus inveniuntur.

Instabis. Motus localis causatur ab impellente in corpore impulso. Atqui motus localis existit, absente eo, qui impulit. Ergo motus perseverare potest, absente causa motus.

Resp. Dist. mai. Motus localis causatur ab impellente, quatenus hic imprimit *impetum* ad motum, *Conc.* quatenus *immediate* ipsa mutatio loci, seu motus localis, causatur ab eo, *Nego. Conc. min. et nego cons.* Nam *impetus* causatus ab impellente, est qualitas ab eodem causata per *generationem secundum quid*, quae fit per motum alterationis, qui, cessante actione generantis, cessat, atque non est confundendus cum motu locali, qui consequitur productionem impetus in corpore impulso. Quapropter productio et conservatio huius *impetus* sequitur generales normas productionis et generationis qualitatum, quae substantiis materialibus inhaerent (cfr. n. 100. II.).

(1) QQ. dd. *De Pot. q. 5. a. 1. ad 7.*

PSYCHOLOGIA

INTRODUCTIO

105. – I. **Psychologiae notio.** Psychologia (ψυχή, λόγος) est scientia de anima. Goclenius (saec. XVI) primus esse videtur qui hoc nomine illum tractatum designavit, qui prius *De Anima* inscribebatur.

Anima autem est primum principium vitae in corporibus viventibus. Unde psychologia est *ea pars philosophiae, quae de viventibus corporibus agit, scilicet de plantis, de brutis, de homine*. De his tamen non tractat nisi per altissimas causas. Causae enim proximae a scientiis biologicis et a psychologia experimentalis, ut aiunt, describuntur. Psychologiae autem philosophicae, seu rationalis, est ex actibus et ex legibus proximis ad ipsam principiorum naturam ascendere.

Quum psychologia humanae animae, quae intellectiva est, praecipuas partes tribuat, Metaphysicae specialis pars dici potest utpote quae tanquam obiectum principale ens positive immateriale habeat. (1).

II. – **Ordo dicendi.** Eo autem ordine in *Psychologia* pertractanda procedemus ut prius de vita et de potentiis operativis generatim inspectis agamus, deinde de vita vegetativa, tum de cognitione in genere, ac tandem de vita sensitiva et intellectiva. Quum autem mirabilis unio animae intellectivae cum corpore, ex qua resultat nobilissima creaturarum visibilium *homo*, investigari non possit aucte cognitae operationes et virtutes proprias animae humanae, de hac unione postremo loco disseremus.

(1) Cfr. *Introductio*, t. 1, p. 9: Divisio Philosophiae.

TRACTATUS PRIMUS

DE VITA GENERATIM INSPECTA

QUAESTIO XIII.

NOTIO VITAE

THESIS XXXIII

Vivere et vita 1. in actu secundo important operationem immanentem, 2. in actu primo important subsistere in tali essentia, secundum quam supposito competat operari immanenter.

106. **Praenotiones.** — 1. Actio transiens et actio immanens. « Duplex est actio. Una quae transit in exteriorem materiam (actio transiens); ut calefacere et secare. Alia quae manet in agente (actio immanens); ut intelligere sentire et velle. Quarum haec est differentia, quia prima actio non est perfectio agentis quod movet, sed ipsius moti; secunda autem actio est perfectio agentis. Unde *quia motus est actus mobilis*, secunda actio (nempe immanens) in quantum est actus operantis, dicitur motus eius, ex hac similitudine quod sicut motus est actus mobilis ita huiusmodi actio est actus agentis, licet motus sit actus imperfecti, scilicet existentis in potentia, huiusmodi autem actio sit actus perfecti, id est existentis in actu, ut dicitur (De Anima lib. 3

« text. 28.). Hoc igitur modo quo intelligere est motus (nempe « sensu vel lato vel etiam latissimo), id quod se intelligit, « dicitur se movere. Et per hunc modum (nempe sensu latissimo) etiam Plato posuit quod Deus movet seipsum non eo « modo quo motus est actus imperfecti » (1). Ex quibus Sancti Doctoris verbis apparet etymologia nominis *moventis se*, quod tribuitur viventi etiam vita perfectissima, Deo; nempe quia *motus* licet *stricto sensu* accipiatur, habet tamen hoc ut sit *actus mobilis*, ideo ipsa operatio immanens, *in quantum est actus operantis*, dicta est secundum analogicam similitudinem *motus eius*, sive haec operatio immanens fiat per aliquem transitum de potentia in actum qui transitus non sit motus stricte dictus, ut contingit in omni creatura vitaliter operante, sive absque ullo transitu de potentia in actum, ut in solo Deo verificatur. De varia acceptione nominis *motus*, nempe, stricta, lata, latiori, latissima, loquuti sumus in Cosmologia, n. 70.

II. **Variae acceptiones vocum vivere et vita.** Nomen concretum *vivere* et eius abstractum *vita* aliquando accipiuntur ad designandum ipsum actum secundum, nempe ipsum exercitium operationis immanentis, quae in creaturis est accidentalis: aliquando accipiuntur ad designandum ipsum actum substantialem seu primum, nempe ipsum subsistere in tali essentia, secundum quam alicui competit operari immanenter: « et secundum hoc (ait S. Thomas (2)) *vivere* nihil aliud est « quam esse in tali natura, et *vita* significat hoc ipsum, sed « in abstracto sicut hoc nomen *cursus* significat ipsum *cursu* « *rere* in abstracto. Unde *vivum* non est praedicatum accidentale, sed substantiale. Quandoque tamen *vita* sumitur « minus proprie pro operationibus vitae, a quibus nomen « vitae sumitur ».

107. **Probatur prima pars.** — In ea operatione ponendum est *vivere*, quam quae entia exercere valent, dicuntur ab hominibus viventia, quae non valent, dicuntur vitâ carentia. Atqui huiusmodi operatio est operatio immanens, quae

(1) S. TH. 1, d, q. 18. a. 3. ad 1.

(2) 1. p. q. 18, a. 2.

supponit in ipso operante, cum versatur in sua connaturali et debita dispositione, tum principium, a quo actio procedit, tum terminum in quo recipitur. Ergo *vivere* et *vita* in actu secundo important operationem immanentem, in actu primo important subsistere in tali essentia, secundum quam alicui competat operari immanenter. *Prob. min.* In hoc distinguimus viventia a non viventibus, quod haec ab extrinseco agente aguntur, sibi autem relicta non agunt, nisi vel transeunter in alia corpora, vel apparenter in seipsa ad acquirendam iterum naturalem dispositionem a qua fuerunt deturbata, quam cum recuperaverint cessant moveri: ex. gr. corpora elastica, si violenter comprimantur, sibi iterum relicta moventur donec recuperaverint debitam dispositionem dilatationis. Viventia autem vocamus ea entia, quae independenter ab extrinseco agente, et eo plenius, quo in connaturalibus dispositionibus plenius versantur, agunt seu movent seipsa secundum aliquam operationem quae in ipsis terminatur. Sic animal movet seipsum localiter cum versatur in dispositione naturali sibi debita, sentit: homo insuper cogitat, vult, amat seipsum etc. Quod si animal nullam prorsus ex immanentibus operationibus perficere valeat, dicitur amisisse vitam. Porro quod ita movetur, habere debet in seipso principium et terminum suae actionis. Ergo fatendum est vivere et vitam in actu secundo consistere in operatione immanente, qualis a nobis decripta est (1).

Nota. Diximus corpora, quae moventur tantum ad recuperandam naturalem dispositionem violenter amissam, *apparenter* tantum movere seipsa, quia in huiusmodi motibus proprie non movent seipsa, sed moventur ab alio (ut infra fusius probabimus): nempe *essentialiter* seu *per se* moventur a generante ut a principio quod, ab eo enim acceperunt talem formam substantialem, vi cuius exigant determinatam dispositionem; *accidentaliter* seu *per accidens* moventur ab eo, qui removet obstaculum prohibens haec corpora ab aliqua dispositione connaturaliter ipsis debita. « In motu corporum simplicium (et idem valet pro omnibus corporibus vel prorsus non viventibus vel *quatenus* non viventibus), quamvis forma naturalis sit principium (quo) motus, non tamen est motor, sed essen-

(1) Cfr. 1. p. q. 18. a. 1.

« *tialis motor* est generans qui dedit formam, et *accidentalis* (motor)
« est removens prohibens » (1).

108. Probatur secunda pars. — Operari supponit esse. Vitaliter operari supponit esse vitale. Esse vitale est esse substantiale. Est enim ultima actualitas illius essentiae, secundum quam alicui competit esse primo et simpliciter, non secundario et secundum quid. Nam huiusmodi sunt omnes essentiae, quae in sua formali ratione important vitam in aliquo gradu magis vel minus perfecto, nempe plantae, bruta, homines, angeli et ipse Deus, ut de singulis agendo fit manifestum. Ergo nomina *vivere* et *vita* in actu primo seu substantialiter accepta important actum subsistendi in tali essentia, secundum quam alicui competit operari immanenter.

Corollarium 1. Axioma *vivere viventibus est esse* verum est, si verbum *vivere* accipiat *pro actu primo*, nempe pro actu substantiali, quo aliquid subsistit in tali natura, cui competit immanenter operari. Secus axioma in sua universalitate falsum esset, quia non posset applicari viventibus creatis, cum omnes creaturarum operationes sint accidentales. Impossibile autem est ut in alio ente praeterquam in Deo, operatio sit idipsum, quod simpliciter esse seu subsistere. Nam creaturae omnes prius subsistunt et postea operantur: suntque verae causae suarum operationum; iamvero si operatio *entis ab alio*, nempe creaturae, identificaretur cum eius esse simpliciter, *ens ab alio* causaret proprium esse simpliciter, quod evidenter repugnat.

Corollarium 2. Eadem est habitudo inter *vivens ut quod et vivere substantiale ut quo vivens vivit*, quae est inter *ens ut quod et eius esse seu existere*. Quemadmodum igitur nullum ens creatum est suum esse (Phil. Prim. Thes. 18.), ita nullum vivens creatum est suum vivere et sua vita.

109. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Motus omnium rerum naturalium dicitur vita ab Aristotele (Physic. VII). Ergo male abhibetur nomen *vita* ad designandum principium operationum immanentium.

Resp. Dist. antec. Dicitur vita *proprie*, Nego; dicitur *metaphorice*, Conc. **Nego cons.** Similitudo quaedam operationis immanentis invenitur in motu rerum naturalium, si ad invicem agentes considerentur. Quum enim una moveat aliam,

(1) S. TH. in II. Sent. Dist. 14. q. 1. a. 3.

videtur totum aggregatum earum, nempe totus mundus corporeus, movere seipsum.

Obiect. 2^a. Artifex movendo manibus instrumenta, vitaliter agit. Atqui operatio illa est transiens. Ergo vita in actu secundo non consistit in operatione immanente.

Resp. Dist. mai. Artifex vitaliter agit, *quatenus* manu movet instrumenta, *Nego*; *quatenus* ipse artifex ceu *principium quod*, per virtutem intrinsecam movet manus ad movenda instrumenta, *Conc. Conc. min. Nego cons.*

Obiect. 3^a. Si actio viventis consisteret in eo, quod vivens moveat seipsum, idem suppositum agens esset simul in potentia et in actu relate ad eundem motum. Atqui hoc implicat contradictionem. Ergo etc.

Resp. Dist. sequel: mai. Idem suppositum esset simul in potentia et actu secundum eandem sui partem, *Nego*; secundum diversas partes, *Conc. Contrad. min. Nego cons.*

Obiect. 4^a. Plantae per operationem vitalem nutritivam transmutant unice alimentum. Atqui operatio haec recipitur in alimento. Ergo operatio vitalis est transiens.

Resp. Dist. mai. Transmutant alimentum movendo propria organa ad hanc transmutationem efficiendam, quae terminatur in conversione alimenti in propriam substantiam plantae operantis, *Conc.* transmutant alimentum absque motu priorum organorum et quin illud convertant in propriam substantiam, *Nego. Contrad. min.*, operatio haec recipitur in alimento ita ut terminetur ad propriam substantiam plantae operantis, *Conc.* ita ut alimentum non convertatur in substantiam plantae, *Nego, Nego cons.*

Obiectio duplici vitio laborat. Etenim *a*) falso supponit plantam operari circa alimentum, quin moveat propria organa ad hanc operationem virtute intrinseca, *b*) falso supponit operationem circa alimentum esse similem operationi artificis manu plasantis argillam, quae non terminatur ad substantiam artificis sed ad aliquid mere extrinsecum. Porro operatio plantae circa alimentum terminatur ad hoc convertendum in substantiam plantae, ut patet.

Obiect. 5^a. Corpora inorganica absque impulsu externi agentis movent seipsa. Nam corpora elastica cessante com-

pressionem extrinsecam, redeunt ad pristinae figurae dispositionem. Ergo motus suiipsius non est proprius viventium

Resp. Nego antec. Dist. rat. addit. Corpora elastica redeunt ad pristinae figurae dispositionem, quatenus *per se* motae a generante et *per accidens* motae a removente impedimentum, *Conc.* quatenus motae a sepsis, *Nego. Nego cons.* Nam generans dando formam corpori generato, dedit ei omnes dispositiones consequentes formam, quae si a sua naturali explicatione prohibeantur ab extrinseco agente, hoc remoto statim necessario explicantur virtute formae substantialis a generante causatae. Hinc non moventur nisi quum sunt extra dispositionem naturalem.

Obiect. 6^a. Vita proprie dicitur etiam de Deo. Atqui Deus nequit dici movere seipsum. Ergo vita non consistit in moto suiipsius.

Resp. Dist. mai. ita tamen ut dicatur *analogice* de Deo et creaturis viventibus, *Conc.* ita ut dicatur *univoce*, *Nego. Dist. min.* Deus nequit dici movere seipsum motu stricte dicto, *Conc.* motu latissime dicto, *Nego.*

THESIS XXXIV.*

Ad hoc, ut creatura vivens eliciat operationem immanentem quae (1^o) in ente creato habetur necessario per transitum de potentia in actum (2^o) requiruntur pro diversitate operationum vitalium duae partes vel aptitudines quasi partes (3^o) diversae inter se rationis; secundum quarum unam creatura vivens dicatur movere seu perficere seipsam, secundum aliam moveri seu perfici respectu alicuius determinatae operationis vitalis.

110. Probatur prima pars. — Operatio immanens creaturae utpote actus accidentalis 1^o praesupponit creaturam in suo esse substantiali constitutam; 2^o praesupponit eam assequutam fuisse suam naturalem dispositionem, nempe potentias operativas ultimo aptas ad operandum. Atqui operatio quae haec praesupponit, debuit necessario, antequam actu eliceretur, esse tantummodo in potentia non mere obiectiva

sed subiectiva ipsius agentis in quo et a quo elicitā fuit. Ergo operatio immanens in ente creato habetur necessario per transitum de potentia in actum. Et sane creatura, quae, si non tempore, saltem natura prius debet esse constituta in suo esse substantiali, atque, ut operari valeat, habere debet potentias operativas, apte dispositas ad operandum; quando incipit operari, transit de potentia in actum. Operatio enim est ultima actualitas potentiae operativae.

111. **Probatur secunda pars.** — In omni transitu de potentia in actum, id, quod de potentia transit in actum, movetur, i. e. acquirit a movente actum seu perfectionem, qua carebat. Sed si in operatione immanente creaturarum quae necessario fit per transitum de potentia in actum, idem secundum idem moveret et moveretur; idem simul haberet secundum idem perfectionem aliquam et non haberet; quod repugnat. Ergo ad operationem immanentem entis creati, admitti debent in supposito duae partes vel aptitudines quasi partes secundum quarum unam suppositum dicatur movere, secundum aliam moveri.

II. Confirmatur ex S. Thoma (in Physic. lib. 8. lect. 10.). « Id
 « quod movetur est mobile, scilicet in potentia existens: quia quod
 « movetur in quantum est in potentia, et non in actu, movetur; ex
 « hoc enim movetur aliquid quod cum sit in potentia tendit in
 « actum... Sed illud, quod movet, iam est in actu; non enim reducitur
 « quod est in potentia, in actum, nisi per id quod est actu, hoc autem
 « est movens, sicut calefacit calidum et generat illud quod habet
 « speciem generativam, sicut hominem generat quod habet speciem
 « humanam et sic de caeteris. Si ergo totum moveat se totum, se-
 « quitur quod idem secundum idem simul est in actu et non est in
 « actu, sed in mera potentia, e. g. simul est calidum et non calidum
 « (determinato gradu caloris), quia in quantum est movens erit actu
 « calidum, in quantum est motum, erit calidum in potentia: et similiter
 « est in omnibus aliis, in quibus movens est univocum, i. e. conveniens
 « in nomine et ratione cum moto, sicut cum calidum facit calidum et
 « homo generat hominem » (quia si agens non sit univocum, quamvis
 non necesse sit, ut sit actu *formaliter* secundum perfectionem inducendam in mobile, tamen est necesse ut sit actu *virtualiter* vel *eminenter* secundum eandem perfectionem, quam debet *aequivalenter* possidere)
 « Et hoc ideo dicit (Philosophus), quia sunt quaedam agentia non
 « univoca quae scilicet non conveniunt in nomine et ratione cum
 « suis effectibus.. in quibus tamen agentibus etsi non sit species

• (vel forma) effectus, secundum eandem rationem, *est tamen quodam modo altiori*: et sic universaliter verum est, quod movens est • quodam modo in actu secundum id, secundum quod mobile est in • potentia. Si igitur totum moveat se secundum totum, sequitur, quod • idem sit simul actu et potentia (secundum idem); quod est impos-
• sibile ».

112. Probatur tertia pars. — Si pars motiva et pars mobilis alicuius operationis vitalis essent inter se eiusdem omnino rationis, nulla posset assignari ratio, cur una potius quam altera in qualibet determinata operatione vitali esset vel motiva vel mobilis. Cum autem in creatura operatio vitalis actu nulla detur nisi una pars determinate moveat, altera determinate moveatur, et sic una determinate sit motiva, altera determinate sit mobilis, concedendum est huiusmodi partes vel aptitudines quasi partes esse debere diversae inter se rationis.

ANIMADVERTE in corporibus viventibus partes esse debere dissimilares et constituere speciales organismos ad diversas vitales operationes necessarios. Etenim si partes non essent dissimilares haberetur *totum aliquod homogenum*, quod, quum aequaliter se habeat ad virtutem informantem; nequit se habere ad motum vel *totaliter active*, vel *totaliter passive*; unde non posset proprie movere seipsum ac proinde nequiret esse vivens. Ad hoc enim necesse est ut idem subiectum moveat seipsum et moveatur a seipso; quod praestare nequit nisi secundum diversa.

113. Corollarium 1. Declaratur quomodo partes viventis distinguantur ab invicem et a supposito vivente.

Partes vel aptitudines supradictae debent esse *adaequate* distinctae inter se; *inadaequate* tantum a supposito vivente. Ratio primi est, quia secus idem esset simul movens et motum secundum idem. Ratio secundi est, quia operatio vitalis, cum sit immanens debet emanare ab eodem subiecto in quo terminatur: et ideo necesse est ut unum idemque subiectum seu suppositum secundum unam sui partem moveat secundum aliam moveatur quando elicit aliquam operationem immanentem seu vitalem.

Corollarium 2. Declaratur quomodo relate ad operationem immanentem se habeant *suppositum vivens* eiusque *partes*.

Siquidem actiones sunt suppositorum, quia operari sequitur esse: esse autem proprie, per se et primo pertinet ad suppositum; dicendum est *operari immanenter* proprie et *ultimo* pertinere ad

suppositum tamquam ad subiectum tum actionis tum passionis nempe ut ad id *quod* secundum unam sui partem movet, secundum aliam movetur. Unicuique autem parti singulariter sumptae operatio immanens competit *proxime* sed diversimode: nam parti moventi (nempe parti secundum quam suppositum movet) competit operatio tantum ut *principio activo proximo* motus; parti motae competit tantum ut *principio passivo proximo* eiusdem motus.

THESIS XXXV. *

Parti formaliter activae competit ***per se et adaequate*** ***se*** movere; parti formaliter passivae competit ***per se et adaequate*** moveri. Supposito autem competit ***per se*** et ***movere*** et ***moveri***, sed ***inadaequate***.

114. **Praenotiones.** — I. Aliquid dicitur *movere* aut *moveri* sive *per se* sive *per accidens*, vel relate ad actum primum vel relate ad actum secundum videlicet relate ad ipsam actualem motionem. Relate ad actum secundum (de quo nunc agimus) *movere per se* dicitur movens quatenus causat motum in id, ad quod movendum actio eius per se ordinatur. *Movere per accidens* dicitur movens quatenus producendo motum in uno, ad quod movendum actio eius per se ordinatur, facit aliquo modo ut propter aliquam cum illo connexionem moveatur alterum, ad quod movendum actio ipsa ex se non ordinatur. Ex. gr. nauta in cymba remigando *movel per se* cymbam motu locali translationis; movet autem *per accidens* seipsum et brachia eodem motu translationis, puta a dextera ripa fluminis ad sinistram. E converso, *moveri per se* ab aliquo dicitur id quod secundum se immediate recipit actionem huius moventis, ut cymba a remige. *Per accidens moveri* ab aliquo dicitur id quod moventis actionem non recipit secundum se, sed propter connexionem suam cum eo, quod *per se* movetur, ut remex a cymba.

II. *Movere per se adaequate* dicitur id, quod ex ratione sua formali est *toto se* alicuius motivum. Dicitur *movere per se inadaequate* id, quod ex ratione sua formali est alicuius motivum *non toto se*, sed solum secundum partem sui. E con-

verso, *moveri per se adaequate* dicitur id quod secundum se totum immediate recipit actionem alicuius moventis: *moveri autem per se inadaequate* dicitur id, quod licet immediate, tamen non secundum se totum recipit actionem alicuius moventis, sed tantum secundum aliquam partem sui.

115. **Illationes.** — Ex quibus animadversionibus manifeste patent sequentia:

α) Suppositum vivum *per se* movere se et moveri, quia ex natura sua ordinatur ad movendum seipsum: attamen movet se et movetur *inadaequate*, quia non *toto se* movet seipsum *per se*, sed secundum unam sui partem *per se* movet se, secundum aliam sui partem *per se* movetur.

β) Patet partem motricem movere *per se adaequate*, quia *secundum se totam* formaliter ordinatur ad *per se* movendum: et ideo non posse *per se inadaequate moveri* secus esset simul movens et mota secundum idem, quod repugnat.

γ) Patet partem mobilem *moveri per se adaequate*, quia *secundum se totam* formaliter ordinatur ad recipiendum motum; et ideo non posse *per se inadaequate movere*, quia secus esset sicut mota et movens secundum idem. Et sane neque pars motrix, neque pars mobilis dividuntur, sicut dividitur suppositum, in portionem moventem et portionem mobilem sed una est tota movens, alia est tota mota ex propria ratione formali.

δ) Attamen in movente pars movens potest *moveri per accidens* a seipsa ob suam conjunctionem cum parte mota, sicut brachia remigis movent *per se* cymbam, et ob suam cum cymba conjunctionem movent *per accidens* seipsa ab una ripa fluminis ad aliam. Ratio est, quia partes viventis sunt invicem indivisae in eodem supposito. Quae divisio inducit necessitatem, ut una moveatur ad quosdam motus alterius. Sic ex. gr. in motu processivo animalis, quamvis una pars sit tantum *per se* movens, alia tantum *per se* mobilis, tamen ad motum localem partis *per se* mobilis, etiam pars movens transfertur localiter; quia nequit pars *per se* mota transferri sola, quin separetur a parte movente; hoc autem contingere nequit quamdiu ambo integrant idem suppositum.

ε) Motus translationis animalis (idem dicas de quolibet alio motu, quo utramque partem simul moveri contingit) *non recipitur in parte movente vi actionis, qua illa est movens, secus idem esset simul movens et motum secundum idem; sed vi naturae determinantis partem motricem ad actualem coniunctionem cum parte mobili*, sive haec sit in quiete, sive in motu. Quapropter hic non contingit ut pars movens sit movens eo motu quo ipsa movetur; sed pars movens movendo partem mobilem ponit talem conditionem, qua posita, etiam ipsa determinatur ad motum *vi principii naturalis coniungentis ipsam cum parte mobili*.

THESIS XXXVI. *

Forma substantialis non est pars **proxime** et **per se** movens, neque, **materia prima** est pars **proxime** et **per se** mota; sed **principia proxima** operationum vitalium corporearum adaequate sumpta resultant ex variis partibus organicis substantiae corporeae viventis, actuatis a variis potentiis operativis, ad quas se habent ut **materiae secundae** ad formas accidentales.

116. **Declaratur.** — Post ea quae diximus de Principiis intrinsecis entis mobilis, manifestum est in corpore vivente partem *proxime* et *per se* motam non posse esse materiam primam, neque partem *proxime* et *per se* moventem posse esse formam substantialem, sed esse debere aliquam partem integram totius heterogenei: ita ut sive in parte movente sive in parte mobili inveniatur *tota ratio substantiae*, quamvis *non tota substantia*, videlicet inveniatur quidem materia secundum aliquam sui partem, forma vero tota totalitate essentiae, non autem totalitate virtutis, sed in parte aliqua motrice inveniatur secundum illa partialem virtutem, quae requiritur ad constituendam hanc partem aptam ad movendam partem mobilem sibi respondentem; et sic de aliis. (Cfr. n. 55 β.).

Ratio est quia neque sola materia, neque sola forma pure

corporea (vel *quatenus* corporea) habere possunt per se et separatim aliquod esse, sed sola substantia composita resultans: et quoniam operari sequitur esse, atque non solum agere sed etiam pati supponit esse agentis et patientis; necesse est ut et pars movens et pars mobilis habeat totam rationem substantiae, quamvis non sit tota substantia, sed sit pars integralis eius. Sic fiet ut substantia operans sit susceptiva secundum varias sui partes illarum formarum accidentalium, quae requiruntur ad hoc ut secundum unam partem vel aptitudinem quasi partem sit proximum principium determinatae actionis, secundum aliam sit proprium susceptivum eiusdem.

Et sane ex unione formae substantialis, quae est *primum principium quo vitae* secundum aliquam speciem viventium, nempe ex unione animae cum materia prima, constitui debet ob perfectionem huius formae tale compositum corporeum, in quo per virtutem formae resultent omnia illa accidentia seu proprietates, quae a tali substantia vivente exiguntur, nempe diversa principia operativa informantia varias partes organicas substantiae corporeae viventis ita ut ex coniunctione huius materiae secundae, nempe unius organi, puta oculi, cum determinata forma accidentali, puta cum potentia visiva, et alterius organi cum alia determinata forma accidentali, puta cum potentia auditiva etc., resultent totidem potentiae adaequatae proxime operativae, nempe totidem *principia proxima quibus* vel *secundum quae* suppositum vivens elicit varias operationes vitales. Itaque in potentiis corporeis operativis viventium organum se habet ut materia (non prima sed secunda) virtus sensitiva ut forma (non quidem substantialis sed accidentalis). Sed haec proprio loco pertractanda sunt.

THESIS XXXVII. *

Relationes formae, materiae, et compositi ad motum et ad quietem, sive in corporibus viventibus, sive in non viventibus.

117. Declaratur. a) *Integrum compositum* nempe suppositum corporeum est *principium quod motus* i. e. actionis,

vel immanentis, si sit corpus vivens, vel tantum transeuntis, si non sit vivens, et similiter est principium quod passionis et quietis.

b) *Forma substantialis* est principium quo primum et remotum motus; quia cum tota perfectio specifica derivetur a forma substantiali; forma est prima ratio intrinseca cur compositum resultans ex actuazione materiae per formam substantialem, movere possit sive seipsum operatione immanente, et alia corpora operatione transeunte si sit in specie viventium, sive alia tantum corpora operatione transeunte, si sit in specie corporum non viventium. Et sane, forma actuante materiam, resultabunt in composito omnes proprietates accidentales activae respondententes virtuti formae, videlicet vel operativae tantum *transeunter*, si forma sit actus primus corporis physici inorganici; vel operativae etiam *immanenter*, si forma sit actus primus corporis physici inorganici; nempe si sit anima, quae, ut suo loco videbimus, definitur *actus primus corporis physici organi potentia vitam habentis*.

c) *Materia prima* est principium quo primum et remotum passionis et quietis; quia est pura potentia subiectiva, cuius est recipere primam determinationem formalem, nempe formam substantialem; et est ratio intrinseca composito, cur in hoc resultent potissimum illae proprietates accidentales, ob quas pati valeat, nempe recipere actiones vel tantum extrinsecorum agentium, si compositum non sit vivens, vel etiam ab intrinseco, si sit vivens. Ex his confirmantur ea quae diximus (n. 91.) de nomine *natura stricte sumpto*, quod praedicatur et de forma substantiali et de materia prima, tamquam analogum de suis analogatis.

d) Partes vel aptitudines quasi partes in vivente sunt *principia quibus proxima actionis vel passionis immanentis*, quae requiruntur ad immanentiam operationis vitalis.

e) *Proprietates activae* transeunter operandi in corpora extrinseca et *proprietates passivae* recipiendi influxum determinatae operationis transeuntis ab extrinseco corpore, sunt *principia quibus proxima actionis et passionis corporis non viventis vel quatenus non viventis*. Nam corpora viventia praeter proprietates exclusive proprias viventium, habent

etiam plurimas proprietates corporum non viventium; ut ex ipsa natura rei et experientia manifestum est.

THESIS XXXVIII.

Corpora inorganica, quamvis naturaliter moveantur, nequeunt dici proprie movere seipsa, sed horum motuum **principium quod per se** est suppositum generans, **principium quod per accidens** est removens prohibens: **principium quo remotum** est forma substantialis, **principium quo proximum** sunt naturales proprietates ex eorum substantia necessario resultantes.

118. **Demonstratur.** — I. Ad operandum immanenter requiruntur in corpore partes dissimilares, quae constituunt organismum. Atqui in toto homogeneo, cuiusmodi sunt omnia corpora inorganica, omnes partes sunt similes(1), ac proinde nullus est organismus. Ergo corpora inorganica nequeunt operari immanenter, seu proprie movere seipsa.

II. Corpus inorganicum tunc tantum naturaliter movetur motu apparenter immanente, quum est extra dispositionem sibi connaturalem, qua recuperata, cessat tali motu moveri. Atqui quod ita movetur, non est *principium quod* suorum motuum, sed eius motus referendus est tamquam ad principium quod *per se* ad suppositum generans, *per accidens* autem ad removens prohibens. Ergo corpora inorganica, quamvis naturaliter moveantur, nequeunt dici proprie movere seipsa.

Prob. min. Quad 1^{um} nempe *principium quod per se* horum motuum esse *generans*. Etenim nullum corpus causare sibi potest formam substantialem et proprietates atque dispositiones consequentes formam, secus idem esset causa efficiens suiipsius. Sed haec omnia a supposito generante efficienter procedunt in generatum. Ergo motus supradicti, quum non

(1) Moleculae eiusdem substantiae inorganicae sunt similes. Intra moleculam, non excluditur quaedam heterogeneitas, ut dictum est in Cosmologia.

sint aliud nisi ipsa naturalis explicatio seu evolutio proprietatum consequentium formam substantialem corporis, in quo locum habent, procedunt tamquam a causa efficiente *per se* ab ipso generante, ad quod proinde ut *principium quod per se* sunt referendi.

Quoad 2^{um} *Eosdem motus esse referendos ad removens prohibens, ut ad principium quod per accidens*, patet ex eo quod quum corpus aliquod est naturaliter determinatum ad aliquam dispositionem, puta ad talem figuram vel locum, si ab hac dispositione assequenda impediatur ab aliquo obstaculo, ille qui hoc removet ponit actionem cui accedit coniungi cum effectu per se producto a tribuente corpori determinationem ad talem figuram vel locum. In quibus adiunctis remotio obstaculi habet ordinem necessarium ad effectum. Quapropter *removens prohibens* quamvis non influat *per se* in productionem talium motuum, *accidit* tamen ei cum eis coniungi non quidem ex parte causae, ut albedo medici relate ad sanitatem, sed ex parte effectus (Cfr. Ont. n. 145.).

Quoad 3^{um} *Formam substantialem esse principium quo remotionum talium motuum* patet ex eo quod huiusmodi motus neque sunt mechanici, neque sunt violenti, sed sunt naturales. Motus autem naturalis resultat in mobili ex virtute in ipso impressa per formam seu naturam, quam naturalis inclinatio ad eum motum consequitur, et perseverat in mobili, etiam postquam cessaverit *formaliter* actio generativa. Quam tamen *virtualiter* permanere dicendum est eo quod maneat forma cum proprietatibus a generante in generato per motum generationis causata.

119. **Corollarium 1.** *De motibus naturalibus et violentis non viventium.* Ex dietis patet motus naturales inorganicorum *convenire* cum eorundem motibus mechanicis atque violentis in eo, quod omnium *principium quod* est extrinsecum mobili; *discrepare* autem in eo quod motus naturalis *principium quo* seu *formale* sive *remotum* sive *proximum* est omnino *intrinsecum*, videlicet est ipsa forma substantialis et sunt proprietates ab ea dimanantes, et ideo huiusmodi motus sunt *secun-*

(1) Cfr. S. TH. 1. q. 18. a. 1. ad 2.

dum exigentiam naturae; motus autem mechanici et violenti ipsum principium quo seu formale est extrinsecum, et ideo sunt vel praeter vel contra exigentiam naturae.

Corollarium 2. *Ex demonstratis apparet essentielle discrimen inter motum vitalem organicorum et motum naturalem inorganicorum.* Moventur enim in conditionibus omnino oppositis. Nam inorganica tunc solum moventur, quum sunt extra dispositionem suae naturae debitam vi naturalium proprietatum, nempe determinatae gravitatis, densitatis, elasticitatis, etc.; qua dispositione acquisita, vel recuperata, quiescunt.

Organica autem, in quantum viventia, tunc incipiunt moveri motibus sibi propriis, quum debitam suae naturae dispositionem assequuta fuerint, et quo plenius hanc adeptas fuerint, eo magis et perfectius moventur: dum contra magis a connaturali dispositione recedunt, eo minus et imperfectius operantur (1).

Ex qua animadversione confirmatur doctrina, quae ponit formalem rationem vitae in aptitudine ad se movendum. Et sane quum motio generantis nequeat extendi ultra id quod requiritur ad dandam generato dispositionem naturae suae debitam; impossibile est ut motioni generativae referantur alii motus praeter illos, quibus aliquid movetur quum est extra dispositionem naturalem. Iamvero motus viventium, qua talium, fiunt quum viventes sunt in sua naturali dispositione. Ergo hi motus referendi sunt, ut *principio quod*, ipsi enti quod movetur. Quum enim sint motus naturales, nequeunt referri ad extrinsecum motorem mechanicum vel violentum.

Corollarium 3. *Ex dictis apparet absurditas eorum, qui motus vitales vegetalium aequare volunt motibus machinarum, asserentes hosce motus tantum accidentaliter ab invicem differre.* Machina enim, puta horologium, eousque movetur, donec ex. gr. lamina elastica, quae violenter a connaturali expansione prohibebatur, iterum acquirat hanc sibi naturalem dispositionem; qua iterum gradatim recuperata, tum lamina tum horologium quiescunt. Contra si aliqua planta omnino ponatur extra suam connaturalem dispositionem, cessat prorsus immanenter moveri et moritur; aut, si partialiter tantum ab aliqua dispositione sibi debita fuerit deturbata, imperfecte

(1) QQ. dd. de Pot. q. 3. a. 11. ad 5.

vitales operationes exercet. Quod si sua connaturali dispositioni restituatur, iterum operationes immanentiss peragit, atque eo melius, quo plenius in suis connaturalibus dispositionibus versatur. Quae discrimina prorsus essentialia esse nemo negaverit, qui animadvertat ea esse rationis et ordinis prorsus diversi.

120. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Motus naturales inorganicorum nequeunt referri ad principium generans, si actio generativa iam cessavit. Atqui talis actio cessavit. Ergo.

Resp. Dist. sequel. mai. Si actio generativa cessavit tum *formaliter*, tum *virtualiter*, *Nego*, *Contrad. min.* *Nego cons.*

Ad hoc ut *virtualiter* perseveret aliqua actio, sufficit ut effectus, qui est terminus talis actionis, perseveret. Quum igitur forma substantialis generati, ratione cuius huic debentur determinatae dispositiones, quae sunt complementum generationis, perseveret actuare compositum, iure dicitur virtualiter perseverare ipsa actio generantis. Et ideo causa tendentiae ad dispositiones connaturales servandas et recuperandas non est ipsum suppositum generatum sed suppositum generans. Simili quodam modo causa motus localis in pila proiecta non est pila, sed est ille qui pilam proiecit, causando in ea formam seu vim motricem (cfr. n. 104. *Instabis*). Idecirco ait S. Thomas (1). « Generatum tamdiu movetur a generante in gravibus et levibus, quamdiu retinet formam sibi traditam a generante ».

Obiect 2^a. Movens et motum debent esse simul. Atqui ad hoc requiritur actualis coniunctio formae cum generante, quod per ipsam movet. Ergo nequeunt motus inorganicorum referri ad generans.

Resp. Dist. mai. in initio motus, *Conc.* in processu motus, *Subdist.* si movens habeat pro termino suae effectiois ipsum *feri rei*, *Conc.* si habeat pro termino suae effectiois aliquam formam stabilem, *iterum subdist.* si sit causa principalis ipsius esse existentiae compositi resultantis, *Conc.* secus *Nego*.

Sensus solutionis patet ex dictis de repugnantia actionis in distans (Thes. 32.), et hoc sensu intelligi debet S. Thomas quum in loco mox citato ait: « Oportet movens et motum esse simul quantum ad principium motus, non autem quantum ad totum motum, ut appareat in projectis ».

(1) Cfr. 1. p. q. 18. a. 3.

Obiect. 3^a. S. Thomas (qq. dd. de Pot. q. 4. a. 5.) loquendo de motu corporum inorganicorum ait: « Habent huiusmodi « motus in mobili principium non solum materiale et receptivum, sed etiam formale et activum ». Atqui quod habet in se principium activum sui motus, proprie movet seipsum. Ergo, etc.

Resp. Dist. mai. Ait S. Thomas corpora inorganica habere in se *principium activum quo* sui motus, *Conc. principium activum quod*, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

Hanc distinctionem prae oculis habere debet quisquis rite S. Thomam intelligere cupit, neque ei contradictorias assertiones tribuere. Idecirco si quando S. Doctor ait corpora inorganica habere in se tantum principium passivum suorum motuum, id asserit ad excludendum ab eis rationem *principii quod* activi eorundem. Contra, quum asserit ea habere in se etiam principium activum eorundem motuum, intelligit *principium quo* seu principium formale eorum. Quapropter in 2 Sent. Dist. 14. q. 1. a. 3. ait; « In motu corporum simplicium, quam. « vis forma naturalis sit principium motus, non tamen est motor, sed « essentialis motor est generans, quod dedit formam, et accidentalis « est removens prohibens ».

Obiect. 4^a. Si motus inorganicorum tribuuntur generanti, eo quod produxit eorum formam; debent etiam motus organicorum, quatenus viventium, tribui generanti, quia etiam eis generans tribuit formam. Atqui falsum consequens. Ergo et antecedens.

Resp. Dist. sequelam maioris. Si motus organicorum, quatenus viventium, locum haberent quum sunt extra dispositionem naturaliter ipsis debitam. *Conc. secus, Nego.* Solutio patet ex dictis in Thesi et Corollariis.

THESIS XXXIX

Ex triplici gradu perfectionis essentialiter diverso, secundum quem competere potest alicui ratio moventis se, i. e. immanenter operantis, distinguuntur tres gradus vitae essentialiter diversi: infimus seu vegetativus, medius seu sensitivus, supremus seu intellectivus.

121. **Probatur.** — **Argument. 1.** *respondens considerationi intraneitatis operationis vitalis ex parte principii tantum.*

Cum ratio moventis se competat ei quod movetur (sive motus accipiatur stricte, sive late, sive etiam latissime) secundum quod est ipsum per se causativum sui motus et non aliud agens extrinsecum; sequitur quanto perfectius est aliquod ens causativum per se sui motus, tanto perfectius ei competere rationem moventis se. Atqui tanto perfectius est aliquid per se causativum sui motus, quanto plura ex iis, secundum quae causatio motus attenditur, ponit ex seipso et non recipit aliunde. Porro causatio motus attenditur secundum tria *formalibus rationibus inter se diversa*, quae sunt 1. *finis*, propter quem movetur seu determinatur agens ad operandum; 2. *forma* agentis, per quam agens agit, idest motus *specificatio*; 3. *actualis executio motus*. Ergo ratio moventis se suscipit tres perfectionis gradus formalibus rationibus et ideo essentialiter inter se diversos; ita ut ratio moventis se pertineat in infimo gradu ad illud, quod ex seipso ponit *solam executionem sui motus*; in gradu medio ad illud, quod ex seipsa ponit non *solum actualem executionem* sui motus, *sed etiam specificationem* seu *formam*, per quam agit seu movet se; tandem pertineat in supremo gradu ad illud, quod ex seipso non solum ponit executionem et formam sui motus, sed etiam *praestituit sibi finem*, propter quem se movet.

Iamvero secundum tres istos gradus perfectionis in ratione moventis se distinguuntur ad invicem tres gradus vitae: *vegetativus* qui est infimus, *sensitivus* qui est medius, *intellectivus* qui est supremus. Ergo considerata intraneitate principii operationis vitalis dantur tres gradus vitae essentialiter inter se diversi.

Nam a) *viventia vegetativa*, in quantum huiusmodi ponunt tantum *executionem sui motus*. *Finis* enim propter quem agunt, et *forma* per quam agunt, sunt eis ita determinata a natura, ut ipsum principium ultimum determinativum sui motus non ipsa sibi acquirant sed inditum a natura habeant. Sic ad eosdem specificè fructus, eosdemque intraneos humores producendos, atque ad suam substantiam in debita quantitate servandam atque augendam, nutritiones determinantur. *Ponunt* autem *executionem sui motus*, tamquam vera *principia* quae suorum motuum. Etenim 1° per unam partem sui movent aliam

partem. Sic alimentum susceptum assimilant per successionem operationum intraneorum modo uniuscuiusque speciei proprio. Insuper 2° quum ad debitam pervenerint aetatem, fructificationi operam impendunt, cui tamen non semper vacant, sed debitis interpositis temporis intervallis. Sic maxima plantarum pars hyeme quiescit quasi sommo oppressa, vere autem iterum ad opus fructificationis quasi vigilando assurgit. Tandem 3° quum moveantur quando debitam naturae suae dispositionem assequuta fuerint, nequeunt eorum motus referri motioni generantis, ita ut hoc dicatur principium quod eorumdem.

b) *Sentientia*, in quantum huiusmodi quamvis finem habeant omnino a natura determinatum, quum nequeant cognoscere rationem finis eiusque proportionem ad media, tamen ponunt non solum executionem suorum motuum, quod maxime apparet in motu locali animalium, sed etiam ponunt *specificationem* eorumdem, quia principia ultimo determinativa suorum motuum seu formas sensiles, non habent a natura inditas, sed eas sibi acquirunt recipiendo a sensibilibus exterioribus.

c) Tandem *viventia intellectiva*, in quantum huiusmodi, quum cognoscant ipsam rationem finis eiusque proportionem ad media, movent seipsa non solum quoad executionem sui motus, et quoad specificationem eiusdem per actus intellectus et voluntatis, sed etiam quoad finem. Excepta enim beatitudine, ad quam volendam sunt determinata a natura, movent seipsa ad alios fines et ad media non necessario cum beatitudine connexa. Ergo considerando intraneitatem operationis vitalis ex parte principii operantis, manifestum est dari tres gradus essentialiter diversos vitae, nempe infimum seu vegetativum medium seu sensitivum, supremum seu intellectivum (1).

Argum. 2. *respondens considerationi intraneitatis operationis ex parte termini tantum.*

Si in ratione moventis se consideretur *intimitas* termini operationis immanentis, triplex iterum deprehenditur gradus

(1) Cfr. 1 p. q. 18 a. 3.

vitae perfectionis essentialiter diversae, prouti *magis vel minus intime* diversae operationes vitales faciunt esse intra subiectum operans *terminum*, circa quem operatio vitalis versatur. Etenim operationes vitales, quum eiusmodi esse debeant ut operans secundum illas perficiat seipsum et non subiectum aliquod a se distinctum, habent hoc commune inter se, ut obiecta circa quae versantur faciant esse aliquo modo in ipso subiecto operante per quamdam assimilationem. Porro datur triplex gradus hanc attractionem et conversionem operandi unus alio essentialiter perfectior: nempe 1° infimus, qui est modus quo vegetalia secundum partem materiale attrahunt et convertunt in se, seu sibi assimilant alimentum, quod est obiectum proprium operationis vegetativae; sed quoniam alimentum convertunt secundum eius partem materiale, haec assimilatio nullo modo formalis est, neque ita intima ut paulatim non terminetur ad extra, sive per secretionem, sive per generationem. 2° Medius et perfectior gradus est ille, quo vivencia sensitiva non secundum partem materiale, sed *intentionaliter*, per species quamvis materialibus conditionibus alligatas tamen ab ipsa materia abstractas, trahunt ad se obiecta sensibilia, et evadunt unum intentionaliter cum eis, quoad ea accidentia materialia, quae apprehendunt. 3° Supremus modus attractionis et conversionis essentialiter perfectior praecedentibus est ille, quo vivencia intellectiva per species omnino immateriales seu abstractas tum a materia individuali tum a conditionibus materialibus trahere possunt ad se omnia seu quidquid habet rationem entis, et per cognitionem intellectivam possunt intentionaliter fieri unum cum rebus cognitis. Insuper ob vim reflexivam intellectus potest perfecte redire suum seipsum et suum actum cognoscere, quae est perfecta intimitas termini operationis vitalis.

QUAESTIO XIV

DE UNITATE FORMAE SUBSTANTIALIS IN VIVENTE

THESIS XL.

1^o Principium primum formale quo operationis vitalis in corpore vivente est forma substantialis, quae vocatur anima. 2^o Haec autem in eodem corporeo ente, quod vivat secundum multiplicem gradum vitae, non debet esse multiplicata, sed una eademque numero anima erit virtualiter multiplex, pro multiplicitate sui effectus formalis, inclusa ipsa corporeitate, quam tribuit composito.

122. **Praenotiones.** — *Propria operatio* alicuius entis dicitur, quae procedit ab eo, non quatenus ei contingat habere aliquam formam accidentalem ab extrinseco agente causatam, sicut ferro ignito contingit comburere, sed quatenus hoc ens vel immediate operatur per propriam essentiam (quod est solius Dei), vel operatur immediate per suas potentias operativas dimanantes ab ipsa eius essentia, in qua subiectantur, tamquam accidentia propria et quae eis mediantibus operatur; sic comburere est operatio propria ignis, rationari est operatio propria hominis, etc. Quare propriarum operationum *primum principium* quo est ipsa essentia vel natura operantis (1).

123. **Probatur prima pars.** — Operationes es-

(1) Cfr. S. TH, p. q. 77. aa. 1. et qq. dd. de Anima art. 12.

sentialiter diversae procedunt a principiis tum proximis tum remotis essentialiter diversis. Atqui operationes immanentes sunt essentialiter diversae ab operationibus transeuntibus. Ergo ea entia, quae immanenter valent operari, habent naturas essentialiter diversas ab iis, quae tantum transeunter operari valent. Sed principium intrinsecum, per quod unum corpus essentialiter differt ab alio, est forma substantialis non solum numerice sed etiam specificè diversa. Ergo primum principium *formale quo operationis vitalis in corporibus est forma substantialis*. Haec autem vocatur *anima*, quatenus hoc nomine designatur genus formarum substantialium, quae sunt *principium formale quo corporis apti ad eliciendas operationes vitales secundum aliquem gradum vitae*. Ad quam aptitudinem quum requiratur in corpore organismus ad varias potentias operativas vitales habendas, iure definitur anima *actus corporis physici organici in potentia habentis vitam in actu secundo* idest operationes vitales.

124. Probatur secunda pars. — Diversitas essentialis corporis non viventis a corpore vivente, et corporis viventis infimo gradu vitae a corpore vivente altiori vitae gradu, et secundum rationes specificè diversas, quae resultant per differentias specificè perfectiores superadditas gradatim communi rationi genericæ, ita ut species subalterna se habeat ad speciem immediate sequentem ut genus proximum, quod determinatur ad illam per differentiam additam. Atqui in ordine physico tota ratio perfectionis usque ad ultimam differentiam procedit a forma constituyente cum materia, cuius est actus primus, compositum physicum in specie determinata corporis. Ergo a) eadem forma substantialis, quae est primum principium formale corporeitatis eiusdem, atque b) eadem forma substantialis quae est primum principium formale perfectionis vitae in corpore vivente secundum varios gradus vitae, est etiam principium formale eiusdem secundum inferiores vitae gradus et secundum ipsam corporeitatem. Hoc autem est idem ac dicere animam in quolibet corpore vivente esse eius formam numerice unicam, virtualiter multiplicem. Ergo in corpore vivente forma substantialis est numerice unica, virtualiter multiplex.

Maior probatur. Ratio viventis corporei importat ens corporeum aptum ad vitaliter operandum. Sed haec aptitudo non destruit rationem genericam corporis, sed eam supponit et exigit. Nam quatenus corpus in sua generica ratione importat ens materiale, cui competit trina dimensio, haec prorsus requiritur tum ad potentias et operationes vitae sensitivae, quae non exercentur sine organo corporeo tamquam *comprincipio operationis*, tum ad subministranda phantasmata a quibus humanus intellectus agens abstrahat obiectum proprium humanae intellectionis, nempe quidditates rerum materialium. Quamvis enim humani intellectus operatio utpote prorsus immaterialis eliciatur absque ullo organo corporeo, tamquam *comprincipio* eius, tamen supponit in eodem supposito operante phantasmata a quibus intellectus abstrahat suum obiectum: quae phantasmata se habent ad intellectum humanum sicut colores ad visum. De qua humani intellectus operatione suo loco agemus. Interim cfr. S. Thom. in I. de Anima Lect. 2.

Confirmatur. Illud vivens corporeum, quod vocatur homo, est existens extenso modo, vegetans, sentiens et intelligens. Atqui id per quod homo primo existit sub dimensionibus, vegetat, sentit et intelligit debet esse unicum principium formale primum. Ergo in quolibet vivente, etiamsi multiplici gradu vitalis perfectionis gaudeat, unica est forma substantialis.

Prob. min. Unusquisque nostrum sentit et intelligit se sentire. Ergo in nobis idem est principium formale remotum sentiendi et intelligendi, nam operationes immanentes specificè diversae nequeunt reduci ad unitatem, nisi fundentur in eodem primo principio formali; quum, hac seclusa, nulla alia ratio realis unitatis relinquatur. Iamvero sensatio est operatio compositi. Ergo idem principium formale compositi corporei organici et extensi est principium sentiendi (cf. n. 19.). Sed idem principium primum quo sentiendi est primum principium quo intelligendi. Ergo id per quod homo primo existit sub dimensionibus, vegetat, sentit et intelligit est unicum principium formale primum seu substantiale, nempe anima rationalis.

Argum. S. Thomae. Eandem veritatem demonstrat S. Doctor in Summa 1. p. q. 76. a. 3. ubi triplici argumento utitur. *Primum* desumit ex eo quod anima est forma substantialis in quolibet vivente corporeo, etiam in homine. Sed forma substantialis quum faciat ens primo et simpliciter, non admittit alias formas sub se in subiecto. Ergo anima, etiam humana, est unica forma substantialis, vi cuius homo est intelligens, sentiens, vegetans, atque ens corporeum.

Secundum desumit ex modo quo praedicatur de homine animal. Etenim animal praedicatur de homine primo modo dicendi per se. Iamvero si homo per unam formam esset animal et per aliam esset homo; hae formae vel essent subordinatae, vel non. Si non essent subordinatae, animal praedicaretur de homine per accidens, ut dulce praedicatur de albo propter identitatem subiecti; si vero essent subordinatae utpote una praeambula alteri, ut superficies subordinatur colori, praedicaretur animal de homine secundo modo dicendi per se, in quo subiectum intrat definitionem praedicati, ut superficiatum intrat definitionem colorati. Iamvero homo non intrat definitionem animalis. Ergo ex ipso modo praedicationis apparet eandem esse formam per quam aliquid est animal et per quam aliquid est homo (cfr. Log. n. 83).

Tertium argumentum desumit ex eo, quod si una operatio animae, ex. gr. intellectio, est intensior, alia. ex. gr. gustatio, vel auditio, vel nutritio, evadit remissior. Iamvero si anima nutritiva esset in homine alia ab anima sensitiva, et haec esset alia ab intellectiva; singularum operationes possent simul esse aequae intensae. Ergo haec vicissitudo signum est perfectae unitatis principii remoti operationum in homine.

Tandem similitudine ducta ex numerorum et figurarum geometricarum speciebus, quarum superior continet inferiorem; ita concludit: « Et ideo Aristoteles... assimilat species rerum numeris, qui differunt specie secundum additionem vel subtractionem unitatis, et... comparat diversas animas speciebus figurarum, quarum una continet aliam, sicut pentagonum continet tetragonum et excedit. Sic igitur anima intellectiva continet in sua virtute quidquid habet anima sensitiva brutorum, et nutritiva plantarum. Sicut ergo superficies, quae habet figuram pentagonam, non per aliam figuram est tetragona, et per aliam pentagona, quia superflueret figura tetragona ex quo in pentagona continetur, ita nec per aliam animam Socrates est homo, et per aliam animal, sed per unam et eandem ».

125. Corollarium 1. *Anima non est corpus.* Nam est principium formale substantiale corporis viventis. Sed principium formale cuiuscumque corporis non est corpus. Ergo anima non est corpus (1).

(1) Cfr. 1. p. q. 75. art. 1. et 5.

Corollarium 2. *Anima immediate unitur materiae primae.*

Nam si uniretur mediante aliqua dispositione praevia, materia prima actuaretur aliquo actu antecedenter ad animam. Sed anima, quum sit forma substantialis corporis viventis, est actus primus materiam informans. Ergo anima immediate unitur materiae primae (1), quam tamen debere esse dispositam ad talem formam dicemus inferius.

126. Obiectiones. — **Obiect 1^a.** Corruptibile et incorruptibile nequeunt esse unius substantiae. Sed anima intellectiva est incorruptibilis, aliae vero animae, scilicet sensitiva et vegetativa, sunt corruptibiles. Ergo saltem in homine nequit unica anima admitti.

Resp. Dist. mai. nequeunt *directe* pertinere ad eandem substantiam, *Conc.* nequit *incorruptibile* pertinere *reductive* ad substantiae corruptibilis praedicamentum, *subdist.* si sit completum in ratione *speciei*, *Conr.* secus, *Nego*, *Concedo primum membrum minoris*, *Distinguo secundum.* Anima sensitiva et vegetativa sunt corruptibiles *per se*. *Nego*; *per accidens*, *subdist.* quando *formaliter* constant se solis, *Conc.* quando *virtualiter* continentur in anima intellectiva, *Nego* et *nego conseq.* (2). Potentias autem sensitivas et vegetativas, quum sint organicae, non remanere *actu* in anima separata a corpore, sed tantum *virtualiter*, sicut *in principio* vel *radice*, demonstrat S. Thomas 1. p. q. 77. a. 8.

Obiect. 2^a. Si anima humana esset incorruptibilis, non esset eiusdem generis cum animabus leonis vel equi, quae sunt corruptibiles. Atqui dici debent eiusdem generis, quum homo sit animal. Ergo anima humana vel est corruptibilis vel est alia ab anima qua homo est animal.

Resp. Dist. sequel. mai. Si anima esset *directe* sub praedicamento physico substantiae, anima non esset eiusdem generis physici in homine, leone, vel equo, *Conc.* si anima est *reductive* sub praedicamento substantiae, *Nego*, *Contrad. min.* debent dici eiusdem generis *reductive*, *Conc. directe*, *Nego*

(1) Cfr. 1. p. q. 76, art. 6. et 7.

(2) Cfr. S. TH. 1, p. q. 76. a. 3. ad 1. et qq. dd. *De Anima* art. 11. ad 13.

suppositum. Nego cons. Dixi sub eodem genere physico reductive, quia corruptibile et incorruptibile posse esse directe sub eodem genere logico constat ex dictis in Logica de prae-dicamento logico substantiae n. 73, ubi divisa est substantia in *corpoream* et *incorpoream* (1).

Obiect. 3^a. Genus sumitur a materia, differentia vero a forma. Sed in homine differentia *rationalis* sumitur ab anima intellectiva, *animal* vero dicitur de homine ex hoc quod habet corpus animatum animâ sensitivâ. Ergo anima intellectiva comparatur ad corpus animatum animâ sensitivâ, ut forma ad materiam, seu ut actus ad potentiam, ac proinde realiter distinguuntur.

Resp. Dist. mai. Genus sumitur a materia et differentia a forma, hoc sensu quod materia sit *principium proximum*, a quo sumitur genus, et forma sit *principium proximum*, a quo sumitur differentia, *Nego.* hoc sensu quod in substantiis compositis ex materia et forma materia sit *principium remotum* seu *radicale* a quo sumitur genus, forma vero sit *principium remotum* seu *radicale* a quo sumitur differentia, *Conc.* *Contradist. I partem minoris*; tamquam a principio *remoto* seu *radicali*, *Conc.* tamquam a principio *proximo*, *Nego.* *Dist. 2. partem minoris*: si animal sumitur ad modum *totius potentialis*. *Nego*, si animal sumitur ad modum *partis* in toto integrali quidditativo, *subdist.* ad modum partis *logicae*, *Conc.* ad modum partis *physicae*, *Nego* (cfr. Logic. mai. Thes. 5.). *Dist. cons.* anima intellectiva comparatur ad corpus animatum animâ sensitivâ, ut actus ad potentiam in ordine logico, *Conc.* in ordine reali, *Nego.*

Obiect. 4^a. Si tres animae identificarentur in homine, in quacumque corporis humani parte esset una, deberet esse alia. Atqui hoc non contingit, quum in ossibus ex. gr. sit tantum anima vegetabilis. Ergo.

Resp. Dist. sequel. mai. In quacumque parte est una, deberet esse alia secundum essentiam, *Conc.* secundum virtutem seu potentiam proxime operativam, *Nego.* *Contrad. min. Nego consequ.* Cfr. S. Th. qq. dd. De Anima art. 11. ad 20.

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 76. a. 3. ad 2. et qq. dd. De Anima art. 11. ad 14.

Obiect. 5^a. Actus inter se pugnantes nequeunt eidem animae simul inesse. Atqui actus appetitus sensitivi saepe pugnat cum actu appetitus rationalis. Ergo anima sensitiva differt ab anima rationali in homine.

Resp. Dist. mai. Actus inter se pugnantes non possunt eidem animae inesse *immediate*, *Conc. mediantibus* diversis potentiis, *subdist.* si contrarietas habeatur ratione principii effectivi, *Conc.* si habeatur ratione obiecti seu termini, *Nego. Contrad. min. Nego conseq.*

Ex hac difficultate sequitur identitas *principii remoti quo* operationis. Si enim ipsum principium remotum esset diversum, homo non posset experiri pugnam inter superiorem et inferiorem partem sui. Ideirco difficultas retorqueri potest in adversarios.

Reliquas obiectiones proponemus, quum agemus de unionem animae humanae cum corpore.

QUAESTIO XV.

DE POTENTIIS OPERATIVIS.

127. Potentia activa definitur ab Aristotele « Principium transmutandi aliud in quantum est aliud » (Metaph. lib. 5. Cap. 12. et Lib. 9. Cap. 2.): et a S. Thoma « Principium agendi in aliud » (1. p. q. 25. a. 1.). Quare potentia activa revocatur ad genus causae efficientis.

Potentia passiva definitur ab Arist. (l. c.) « Principium transmutandi seu ut transmutetur ab alio, in quantum est aliud », et a S. Thoma « Principium patiendi ab alio ». Potentia passiva revocatur ad genus causae materialis seu receptivae.

Potentia activa denotat perfectionem. Potentia passiva imperfectionem. « Unumquodque secundum quod est actu et perfectum est principium activum alterius. Patitur autem unumquodque secundum quod est deficiens et imperfectum ». S. Th. 1. p. q. 25. a. 1.

Nota. Ne cui contradictoria videatur haec divisio potentiarum operatarum in activas et passivas; nam omnis potentia, quae operatur, est activa, notandum est hanc divisionem non desumi ex parte operationis, sed ex parte modi quo potentia operativa se habet ad suum obiectum. Si enim ita operatur, ut transmutet obiectum, est potentia operativa activa. Si autem ita operatur, ut debeat immutari ab obiecto, ad hoc ut possit elicere suam operationem immanentem, est potentia passiva. Quare potentiae vegetativae sunt activae; potentiae autem sensitivae sunt passivae. Conferatur omnino locus S. Thomae (qq. dd. de Veritate q. 16. a. 1. ad 13.).

THESIS XLI.

In ente creato potentiae operativae realiter distinguuntur
ab essentia (1).

128. **Probatur.** I. Sicut esse seu subsistere est ultima actualitas substantiae, ita operari est ultima actualitas potentiae operativae. Sed ultima actualitas unius eiusdemque nequit esse nisi unica. Ergo si substantia et potentia operativa essent unum et idem realiter etiam esse et operari deberent esse unum et idem. Atqui tantum in Deo esse et operari sunt unum et idem, in creaturis vero minime, sed istis contingit accidentaliter et mutabiliter operari. Ergo etiam potentia operativa esse debet accidens substantiae operativae.

Forma illa, quae medium tenet locum inter formas materiales, quae nequeunt subsistere extra materiam, et formas perfecte immateriales, quae tamquam essentiae completae subsistunt extra materiam sicut angeli, est imperfectissima inter formas immateriales, quum participet de imperfectione formarum materialium. Nam licet sit spiritualis et subsistens, tamen ob suae immaterialitatis imperfectionem potest esse actus corporis elevando corpus ad suum esse, ut ita unita corpori subsistat in specie completa, nec totaliter comprehendatur a corpore, utpote elevans illud. Iamvero inter formas accidentales dari nequit haec triplex classis formarum, ita ut detur aliqua forma accidentalis, quae sit simul actus corporis et immaterialis, ac proinde non totaliter comprehensa a corpore. Nam forma accidentalis habet esse per subiectum, a quo totaliter dependet in essendo, unde eo ipso quod est actus compositi, erit forma materialis dependens in esse a subiecto materiali. Quapropter licet intellectus et voluntas animae humanae nequeant esse actus corporis, tamen non sunt spiritualiores anima humana, sed ideo debet immediate subiectari in anima et non in composito, quia sunt accidentia, quae dependent in suo esse a subiecto. Dum contra anima humana non pendet in suo esse a materia neque a corpore, quod elevat ad esse suum (2).

II. Quum anima sit actus, si potentiae operativae identificarentur cum eius essentia, quemadmodum anima est semper in actu, ita semper operaretur omni operatione sua immementi. Atqui hoc est falsum. Ergo etc.

(1) Cfr. S. TH. I. p. q. 77. a. 1.

(2) Cfr. S. BONAVENTURAM (in II. Sent. Dist. 25).

Neque dicas cum Scoto animam, quatenus est actus formalis, esse in actu primo, qui potest transire in actum secundum. Nam ideo potentiae operativae possunt transire ab actu primo ad actum secundum, quia quum sint distinctae ab essentia, possunt habere statum et ordinem potentiae ad ulteriorem actum (1).

III. Potentia et actus dividunt ens et quodlibet genus entis; et ideo necesse est ut ad idem genus referatur aliqua potentia, ad quod refertur eius actus. Si igitur actus non est in genere substantiae, oportet ut potentia quae ordinatur ad huiusmodi actum nullatenus sit in genere substantiae. Porro operatio creaturae est in genere accidentis. Ergo etiam potentia operativa esse debet in genere accidentis.

Operationem creaturae esse in genere accidentis 1° manifestatur ex eo quod operationes mutabiliter contingunt creatis substantiis iam existentibus; 2° confirmatur ex eo quod operatio, cum in sua ratione importet puram perfectionem actualitatis, est enim ultima actualitas potentiae operantis quatenus operantis; si esset in genere substantiae, esset pura perfectio subsistens, quae necessario identificatur cum ipso esse per se subsistente. Atqui hoc est proprium operationis Dei, quae cum divino esse identificatur.

Hoc etiam argumentum impetitur a Scoto, cuius cavillationes dissolvit Caietanus in Comment. in l. c. S. Thomae. Et sane effatum, cui innititur obiectio Scoti: *potentia et actus sunt in eodem genere*, intelligendum est non de quocumque subiecto recipiente aliquem actum, sed de potentia quae essentialiter et ex ipsa natura est ordinata ad aliquem actum, ita ut ab eo *specificetur*. Unde non sufficit quaecumque receptio vel habitudo potentiae ad actum; sed propriae potentiae ad proprium actum, sine ordine ad quem potentia neque concipi neque existere posset. Huiusmodi potentia vocatur *potentia per se*. Dum contra subiectum aliquod susceptivum alicuius actus diversi generis vocatur *potentia per accidens*. Difficultas igitur Scoti fundatur in confusione potentiae *per se* cum potentia *per accidens*.

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 77. a. 1. cum comment. Caietani, qui Scoti obiectiones dissolvit.

IV. *Potentiae animae aliae sunt actus corporis, ut vegetativae et sensitivae, aliae sunt immateriales, ut intellectus et voluntas, aliae aliis dominantur, ut superiores inferioribus. Atqui quae habent praedicata opposita, nequeunt distingui ab invicem tantum ratione. Ergo.*

V. *Anima per suam essentiam est forma corporis. Atqui facultates intellectivae nequeunt esse actus corporis, secus non possent elicere operationem immaterialem. Ergo distinguuntur realiter ab essentia animae.*

Dices contra hoc argum. et contra ipsam thesim: Si potentiae fluere ab essentia animae, principiatum esset perfectius et immaterialius suo principio. Nam intellectus non potest esse actus corporis, dum anima, ex qua fluit, est forma corporis. Atqui esse omnino separatum a materia est perfectius et immaterialius quam informare materiam. Ergo.

Resp. Dist. mai. Intellectus non potest esse actus corporis unice propter perfectionem spiritualitatis, *Nego*; propter perfectionem spiritualitatis coniunctam cum imperfectione accidentis, *Conc. Dist. min.* perfectius est esse separatum a materia quam esse actum corporis, si separatio a materia procedat unice a perfectione immaterialitatis, *Conc.* si procedat ab imperfectione accidentis, *Nego et nego consequ.*

129. Obiectiones. — Obiect. 1^a. In omni ente creato principium essendi est idem cum principio operandi. Atqui essentia est principium essendi. Ergo essentia est principium operandi, et ideo potentia operativa non distinguitur ab essentia.

Resp. Dist. mai. Principium essendi creaturae est idem cum principio operandi *remoto et ut quo*, *Conc.* cum principio operandi *proximo*, *Nego. Contrad. min.* essentia est principium quo remotum operandi, *Conc.* est principium quo proximum, *Nego.*

Obiect. 2^a. Differentiae essentiales non sumuntur ab accidentibus. Atqui differentiae sensibilis et rationalis sumuntur a sensu et intellectu. Ergo sensus et intellectus non sunt accidentia.

Resp. Dist. mai. Differentiae essentiales non constituuntur ab accidentibus, *Conc.* Non cognoscuntur per accidentia,

Nego. Contr. min. hae differentiae sumuntur a sensu et intellectu tamquam a manifestativis earum, *Conc.* tamquam a constitutivis, *Nego. Nego cons.*

Obiect. 3^a. Si anima esset distincta a suis potentiis, posset intelligi sine illis. Atqui non potest. Ergo.

Resp. Dist. mai. ab intellectu simpliciter apprehendente. *Conc.* ab intellectu componente et dividente, *Nego. Contr. min. Nego cons.* Nam intellectus nequit cum veritate negare animae suae facultates.

Obiect. 4^a. Si potentiae sensitivae et intellectivae essent accidentia, anima diceretur intelligere et sentire per accidens. Atqui anima humana non intelligit neque sentit per accidens ita ut possit aliter operari. Ergo.

Resp. Dist. mai. Si sumatur ipsum principium remotum intellectionis, *Nego.* Si sumatur principium proximum, *Subdist.* diceretur sentire et intelligere per accidens *proprium*, *Conc.* per accidens *contingens*, *Nego. Contr. min. Nego cons.* Cfr. Log. n. 80.

Obiect. 5^a. Potentiae dicuntur partes animae. Atqui partes rei constituunt ipsam rem. Ergo.

Rèsp. Dist. mai. dicuntur partes essentiales animae, *Nego*; partes potestativae seu potentiales, *Conc. Contr. min. Nego cons.*

Obiect. 9^a. Anima est nobilior quam forma accidentalis. Sed forma accidentalis est sua virtus, cum non agat per aliud. Ergo etiam anima est sua potentia.

Resp. Conc. mai. Dist. min. est virtus instrumentalis animae, *Conc.* est virtus principalis. seu principium primum operationis. *Nego.* Ex his quae de accidentibus diximus satis intelligitur potentias operativas esse virtutes animae in qua subiectantur.

Obiect. 7^a. Si potentiae distinguerentur ab essentia animae, ab una et simplici essentia prodiret multitudo potentialium. Atqui ab uno simplici non potest multitudo dimanare. Ergo.

Resp. Dist. mai. Multitudo prodiret ab una essentia *absolute* considerata, *Nego*; *relative* considerata i. e. secundum varias relationes reales ad varias potentias, *Conc. Dist. min.* efficienter, *Nego*; per resultantiam, *Subdist.* si sit actus in omni ordine purus, *Conc.* si sit actus relative purus, *Nego. Nego cons.*

THESIS XLII.

Potentiae operativae specificantur a) per actus, tamquam per causas formales seu intrinsece constituentes potentias operativas in actu; b) per obiecta vero formalia, tamquam per principia extrinseca seu causas efficientes aut finales.

130. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* Quum potentia quaeli-

bet in quantum huiusmodi determinetur per actum, ad quem transcendentaliter ordinatur, necesse est ut ab eo specificetur tamquam per causam formalem et intrinsecam. Iamvero actus proprius potentiae operativae, in quantum operativae, est operatio seu actio sibi correspondens. Ergo potentia quaelibet operativa specificatur per actum sibi correspondentem, tamquam per causam formalem seu intrinsece constituentem potentiam operativam qua talem.

Quoad 2^{um}. Operatio nequit esse, nisi sit determinata, nequit autem esse determinata, nisi versetur circa aliquod obiectum, ad quod se habeat vel tamquam ad terminum seu finem, si sit operatio potentiae activae (ut augmentatio terminatur ad debitam quantitatem), vel tamquam ad principium seu causam extrinsecus moventem, si sit operatio potentiae passivae (ut visio determinatur ab actione corporis luminosi). Iamvero aliquid specificatur ab extrinseco per id per quod determinatur ad esse tamquam per causam efficientem vel finalem, quum omne agens ad hoc agat ut similitudinem suam in aliud inducat, et « omne, cuius esse non est nisi propter « finem aliquem, habet modum sibi determinatum ex fine ad « quem ordinatur, sicut serra est huiusmodi et quantum ad « formam et quantum ad materiam, ut sit conveniens ad « finem suum, qui est secare ». Ergo operatio specificatur ab obiecto.

Quum igitur potentia operativa specificetur ab operatione operatio autem specificetur ab obiecto, patet potentias operativas specificari ab operationibus suis tamquam a causa formali, ab obiecto autem, tamquam a principio extrinseco se habente ad eas, si sint passivae, ut causa efficiens, si sint activae, ut causa finalis.

Hanc autem specificationem potentiae procedere ab obiecto non materialiter sed formaliter accepto, patet ex eo quod obiectum formale dicitur obiectum secundum eam rationem seu formalitatem acceptum secundum quam *per se* attingitur a potentia operativa. Iamvero aliquid specificatur per id, quod *per se*, non per *accidens*, attingitur ab ipso. Ergo virtus operativa specificatur ex obiecto formaliter et non materialiter tantum accepto. Ideirco S. Thomas ait: « Non quaecumque

« diversitas obiectorum diversificat potentias animae, sed differencia eius, ad quod *per se* potentia respicit, sicut sensus
 « per se respicit passibilem qualitatem, quae *per se* dividitur
 « in colorem, sonum et huiusmodi, et ideo alia potentia sensitiva est coloris, scilicet visus, et alia soni, scilicet auditus. Sed passibili qualitati aut colorato accidit esse musicum, vel grammaticum, vel magnum et parvum, aut hominem vel lapidem, et ideo penes huiusmodi differentias
 « potentiae animae non distinguuntur ».

131. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Idem obiectum pertinet ad diversas potentias. Atqui specificativum alicuius potentiae non potest esse commune diversis potentiis. Ergo potentiae non specificantur ab obiecto.

Resp. Dist. mai. Idem obiectum secundum diversas formales rationes acceptum, *Conc.* secundum eandem rationem. *Nego. Contr. min. Nego. cons.*

Obiect. 2^a. Quaedam obiecta diversa et propria diversarum potentiarum, (ex. gr. color qui est obiectum proprium visus, et sonus, qui est obiectum proprium auditus) sunt simul obiectum proprium tertiae cuiusdam potentiae (sic color et sonus pertinent ad potentiam, quae dicitur sensus communis). Atqui si diversa obiecta pertinent simul ad diversas potentias et ad unam communem, potentiae non distinguuntur per obiecta formalia, quia id quod est causa distinctionis in uno, debet esse causa distinctionis in omnibus. Ergo potentiae non specificantur per obiecta formalia.

Resp. Dist. mai. Diversa obiecta diversarum potentiarum sunt simul obiectum proprium tertiae cuiusdam potentiae eiusdem perfectionis et sub eadem ratione formali, *Nego.* superioris perfectionis et sub diversa seu universaliori ratione formali, *Conc. Contr. min. et Nego. cons.*

Sensus communis est perfectior sensibus exterioribus et habet pro obiecto *ipsum genus passibilis qualitatis*, singuli autem sensus exteriores habent pro obiecto *aliquam speciem passibilis qualitatis*, quae tamen se habet ut genus intermedium ad species infimas. Sic color qui est obiectum proprium visus se habet ut genus intermedium ad varias species colorum, sonus se habet ut genus intermedium ad varias species sonorum etc.

Obiect. 3^a. Contrariorum est eadem potentia, sicut visus est albi et nigri. Atqui si eadem potentia respicit contraria obiecta, potentiae non specificantur per actus et obiecta. Ergo.

Resp. Dist. mai. Contrariorum est eadem potentia, si communis ratio contrariorum sit obiectum formale talis potentiae, *Conc. secus, Nego, Contr. min. et Nego cons.*

Obiect. 4^a. Facultates organicae sunt in diversis organis. Atqui potentiae, quae sunt in diversis organis diversificantur ratione organorum. Ergo distinctio potentiarum procedit ab organis, non ab obiecto.

Resp. Dist. mai. Facultates organicae sunt in diversis organis ita ut organa ordinentur ad potentias, ut materiale ad formale, *Conc. ita ut potentiae sint propter organa, Nego. Contr. min. Nego cons.*

Quamvis in ordine cognitionis nostrae et generationis, quae procedunt ab imperfecto ad perfectum, priora sint organa, utpote sensibilia per se; tamen ordine dignitatis et intentione naturae, potentiae sunt priores organis et se habent ad ea ut forma ad materiam et ut finis ad ea quae sunt ad finem (1).

Obiect. 5^a. Nihil specificatur per id quod est posterius et extrinsecum. Atqui actus est posterior potentia, obiectum autem est extrinsecum. Ergo potentiae operativae non specificantur per actus et obiecta.

Resp. Dist. 1. membr. maioris. Nihil specificatur per id quod est posterius tum secundum esse, tum secundum intentionem, *Conc. quod est posterius secundum esse, sed est prius secundum intentionem, Nego. Dist 1 membr maioris.* Nihil specificatur per id quod est extrinsecum et non est principium vel finis, *Conc. quod est extrinsecum et est principium vel finis, Nego. Contrad. min. Nego cons.* Solutio patet ex dictis in demonstratione Thesis.

THESIS XLIII.

Tres sunt potentiae operativae propriae viventis vegetativi, nempe augmentativa, nutritiva, generativa.

132. Probatur. — Potentiae operativae specificantur

(1) Cfr. S. TH, qq. de Anima a. 13. ad 6.

mediantibus actibus, per obiecta formalia (sicut demonstravimus in Thesi 42.). Iamvero, quum viventis vegetativi propria operatio sit movere seipsum quoad executionem motus vel in bonum sui tantum, vel etiam in bonum speciei (sicut demonstravimus in Thesi 39.); sub triplici respectu potest huiusmodi bonum attendi: 1. *quatenus vegetans adsequatur debitam quantitatem*, 2. *quatenus conservetur in esse et in debita quantitate*, 3. *quatenus perpetuetur eo modo, quo potest perpetuitatem adsequi*, nempe quamvis non in seipso individuo, quod corruptibile est, tamen in sua specie per productionem aliorum individuorum eiusdem speciei.

a) **Ad adsecutionem debitae quantitatis ordinatur virtus augmentativa** quae definiri potest: « Principium, quo vivens potest ex alimento adsequi maiorem quantitatem ». Huius potentiae operatio, videlicet *augmentatio*, ita definitur a Sylvestro Mauro (1). « Aggeneratio novae substantiae quantae, ut quanta est, facta ex alimento introsuscepto, virtute formae, ad acquirendam debitam magnitudinem ».

b) **Discrimen inter augmentam corporum viventium et non viventium** ex tradita definitione apparet. *Viventia* enim augentur per introsusceptionem alimenti, quod virtute formae convertitur in eorum substantiam. *Non viventia* autem augentur per aggregationem partium discretarum, quae simul uniuntur ad efformandam maiorem massam. Sic augetur massa aquae ex guttis. Ad ignem quod attinet, hic neque est specialis substantia, neque in combustionem proprie nutritur; quia cum nova materia combustibilis apponitur, haec non conservat ignem in praecedente materia accensum, sed ex ea resultat novus ignis numero diversus a priori.

c) **Ad conservationem in esse et in debita quantitate ordinatur virtus nutritiva**, quae ex Aristotele definiri potest: « Principium, quo vivens per conversionem alimenti in suam substantiam conservare potest seipsum reparando partes deperditas ». Cfr. S. Thom. (1. p. q. 119. a. 1). Huius potentiae operatio, videlicet *nutritio*, ita definitur a Sylvestro Mauro (1. c. quaest. 34.). « Reparatio partium de-

(1) *Quaest. Philos.* Vol. 3. q. 35.

perditarum per introsusceptionem alimenti eiusque conversionem in substantiam aliti ».

d) **Ad perpetuandam speciem ordinatur virtus generativa** quae definiri potest: « Principium, quo vivens potest producere aliud vivens sibi simile, et quodammodo coniunctum ». Huius potentiae operatio seu *generatio* definitur: « Origo viventis a vivente, principio coniuncto in similitudinem naturae » (1). Quidam hisce verbis addunt verba *per se* vel *vi productionis* ad ostendendum requiri ad generationem viventium, ut principium coniunctum sit ex se seu *naturaliter* ordinatum ad productionem viventis eiusdem speciei. Caeteroquin si verba *ex principio coniuncto* stricte sumantur, non est necessaria huiusmodi additio.

e) **Discrimen inter generationes viventium et non viventium.** Ex tradita definitione apparet generationem non viventium esse ordinis essentialiter inferioris generatione viventium. Haec enim ex intrinseco produciunt aliquid sibi simile in specifica natura. Non viventia autem ex extrinseco produciunt aliquid extrinsecum, cum quo conveniunt quidem in genere corporis non viventis, non autem in eadem specie. Per actionem enim agentium naturalium ex elementis resultant mixta inanimata, ex quibus iterum vi agentium naturalium resultant vel corpora elementaria, vel alia mixta. Idcirco S. Thomas (1) *tria discrimina adsignat inter generationem viventium et non viventium*; ait enim: « Dicendum quod cum
« generatio sit communis omnibus corporibus corruptibilibus;
« tamen corporibus animatis est specialis modus generationis,
« et propter hoc etiam habent specialiter inter alias vires
« animae vim generativam. In viventibus enim *primo* ex ge-
« nerante deceditur aliquid, quod est sufficiens ad generatio-
« nem quantum ad principium activum et passivum... Et ideo
« sequitur *secundum*, scilicet quod generatio est per modum
« exitus a generante, quod non est in generatione inanima-
« torum. *Tertium* autem est, quod generatum exiens a gene-
« rante, in principio generationis adhaeret ei, et est in eo

(1) Cfr. 1. p. q. 27. a. 2.

(2) Cfr. S. TH. in III. Sent. Dist. 8. q. 1. a. 1.

« vel per contactum vel per consolidationem, ut patet in « fructibus, qui colligantur plantis ».

Corollarium. *Potentia generativa aliis duabus antecedit.* Nam 1. ordinatur ad bonum speciei, quod est perfectius et divinius, quam bonum individui; 2. tunc evolvitur, quum vivens perfectionem sibi debitam fuerit assequutum; 3. utitur, tamquam ministris, potentiis augmentativa et nutritiva; 4. extenditur ad corpora exteriora, quae generans extra se in sui specificam similitudinem producit (1).

133. **Obiectiones.** — **Obiect. 1^a.** Potentiae communes non viventibus non sunt vitales. Sed potentia generandi est communis etiam non viventibus. Ergo non est vitalis.

Resp. *Conc. mai. Dist. min.* secundum rationem essentialiter diversam, *Conc.* secundum eandem prorsus rationem, *Nego.* Nam *generatio*, de qua hic est sermo, est ea cui competit definitio in Thesi allata. Quae definitio non competit generationi non viventium, ad quam proinde non requiritur specialis potentia in generante, sed sufficiunt qualitates alterativae.

Obiect. 2^a. Potentia augmentativa, nutritiva et generativa dicuntur vires naturales, earumque operationes dicuntur similiter naturales. Sed potentiae et operationes animae excedunt vires et operationes naturales. Ergo hae potentiae non sunt propriae animae.

Resp. *Dist. mai.* dicuntur *naturales*, quia procedunt a natura viventis tamquam a principio quo remoto, *Conc.* dicuntur *naturales* quia sunt eiusdem rationis cum operationibus non viventium, *subdist.* quatenus habent et finem et speciem prorsus determinata a natura, *Conc.* sub aliis respectibus, *Nego, Contrad. min.* potentiae et operationes animae excedunt vires et operationes naturales inanimatorum *magis vel minus* pro diversitate gradus perfectionis vitalis, *Conc.* omnes eodem modo, *Nego.* Solutio patet ex Thesi 39. *De triplici gradu perfectionis vitalis.* Insuper advertendum est potentias vegetativas, dum suas eliciunt operationes, uti tamquam instrumentis qualitatibus activis, quae inveniuntur etiam

(1) S. TH. 1. p. q. 78. a. 2.

in corporibus inorganicis, quum sint principia actionum naturalium in infimo gradu entis corporei. De quarum virium (quae dispescuntur in chemicas, physicas et mechanicas) subordinatione ad principium formale corporis viventis dicemus in quaest. seq.

Obiect 3^a. Si pro diversitate operationem viventis vegetabilis adsignandae sunt diversae potentiae animae vegetativae, addi deberent multae aliae potentiae, quum habeantur in vivente attractio alimenti, eius concoctio, humorum circulatio, respiratio, secretio etc. Atqui falsum consequens. Ergo et antecedens.

Resp. Dist. sequel. mai. Si reliquae operationes enumeratae haberent finem prorsus distinctum a fine alicuius ex tribus potentiis vegetativis, *Conc.* si habent finem subordinatum, *Nego. Nego min. et Cons.* Ut ex demonstratione Theseos apparet, triplex formalis ratio virtutis vegetativae allata est ex diverso bono, ad quod unaquaeque est ordinata. Quapropter caeterae potentiae, quarum operatio respicit dispositionem mediorum ad assequutionem alicuius ex supradictis finibus. sunt sub genere alicuius ex tribus vegetativae animae virtutibus.

APPENDIX.

DISCRIMINA MATERIALIA INTER CORPORA VIVENTIA ET NON VIVENTIA (1).

134. Quum materia debeat esse proportionata formae, quae est finis immediate a natura intentus in productione rerum, necesse est, ut pro diverso gradu formarum diversa sit materialis dispositio in compositis corporeis. Praecipua discrimina inter materiales dispositiones viventium et non viventium sunt sequentia:

1^{am}. **Discrimen quoad structuram et qualitates partium dimensionarum.** In non viventibus, heterogeneitas, quae in ipsa molecula invenitur, non tanta est quanta in viventibus, praesertim superioribus, manifestatur. In viventibus enim partes sunt valde *heterogeneae*

(1) Cfr. LORENZELLI, *Phil. Theor.* Vol. 2. lect. 5.

et non omnes iisdem qualitatibus affectae, sed aliae sunt *duriores*, aliae *molliores*, aliae *calidiores*, aliae uno colore vel *sapore*, aliae diverso colore vel *sapore* affectae, ut variis vitae exigentiis respondeant. Quae varietas partium eo maior est quo vivens est perfectius, et ideo est maxima *in homine*.

Ex hoc sequitur discrimen *quoad figuram*, seu quoad *determinatum typum morphologicum*, nam in eodem typo conveniunt individua viventia eiusdem speciei. Dum contra non viventia, excepto casu chrySTALLIZATIONIS, in eo non conveniunt.

2^{um} Discrimen quoad *chimicam compositionem*. Etenim propter multipliciter partium et qualitatibus respondentium exigentiis multiplicium operationum corporum viventium, haec nequeunt esse simplicia seu elementaria neque possunt esse mixta resultantia tantum ex duobus vel tribus corporibus elementaribus, sed pluribus, Idcirco ipsa vegetalia, quae gaudent infimo tantum gradu vitae, constare debent saltem ex quatuor corporibus elementaribus, nempe ex *oxygenio*, *hydrogenio*, *carbonio* et *azoto*. Animalia autem praeter quatuor haec elementa, continere debent pro varietate suae perfectionis in varia proportionem alia corpora elementaria, puta kalium, magnesium, ferrum, chlorum, calcium, silicium, phosphorum, sodium, sulphur etc. Qua de re consuli possunt Naturalistae.

3^{um} Discrimen quoad *generationis materiam*. Viventia enim movendo seipsa formant ex materia sibi intrinseca fructus vel semina praedita virtute ab ipsis impressa; et ita producunt extra se individua sibi similia in natura. Contra non viventia ex materia omnino extrinseca producunt aliquid extra se. Ex quo discrimine sequitur quartum discrimen.

4^{um} Discrimen in *acquirenda debita magnitudine*. Etenim non viventia statim ac producuntur accipiunt debitam magnitudinem. Viventia autem, quum ex semine generentur, deveniunt paulatim ad magnitudinem suae naturae debitam.

5^{um} Discrimen quoad *sui conservationem et durationem*. Ad id enim sufficit pro non viventibus, ut per virtutem principiorum naturalium resistent corrumpentibus exterioribus. Viventia autem corporea debent praeterea per conversionem alimenti in propriam substantiam restaurare humores consumptos a calore necessario ad multiplices vitae vegetativae functiones, atque servare eam temperamenti proportionem, quae a chimica eorum compositione prorsus expostulatur. Quum autem huiusmodi operationes sint corporeae, fiunt enim virtutibus organo corporeo affixis, omne autem *corpus agendo repatitur*, necesse est ut *virtus conservativa* viventis corporei gradatim debilitetur. Et sane quum organa sunt nova, virtus conservativa potest non solum restaurare deperditum, sed etiam nova addere, et tunc habetur augmentum. Deinde valet tantum ad restaurandum deperditum, et tunc *cessat augmentum*. Tandem ne quidem ad restau

randum desperditum, et tunc incipit *diminutio* et *senectus* quae terminatur ad mortem. Ex hoc apparet cur vivens corporeum sit naturaliter mortale, et cur quaedam species plantarum et animalium sint magis longaevae, quam aliae (1).

(1) Cfr. 1. p. q. 102 a. 2.

QUAESTIO XVI

DE ERRONEIS SENTENTIIS CIRCA PRINCIPIUM VITALE PLANTARUM ATQUE SPECIERUM EVOLUTIONEM

THESIS XLIV.

Refutatur sententia negantium plantis animam
vegetativam.

135. **Expositio sententiae refutandae.** Atomistae et quidam alii (1) praesertim Castesiani, negant plantas constitui tales per esse substantiale vi principii intrinseci substantialis essentialiter superioris principii operativis sive proximis sive remotis corporum inorganicorum; sed autumant plantas constitui tales per esse aliquod accidentale resultans ex viribus chemicis, physicis et mechanicis propriis corporum non viventium, quatenus corpuscula atomica secundum debitas proportionem sub accidentali organismi dispositione aggregantur, ita ut 1. unaquaeque planta non sit, nisi artificiosum aggregatum corpusculorum retinentium propriam existentiam, quod vocant organismum, 2. ex transeunte operatione unius corpusculi in aliud sub conditionibus organismi aiunt resultare vires illas, quae vegetativae dicuntur, secundum quod planta operans elicit operationes vitae vegetativae, nempe nutritionem, augmentationem, generationem.

(1) Cfr. 1. p. q. 102 a. 2.

136. **Refutatio.** Sententia quae 1^o plures conceptus confundit, 2^o principium causalitatis pessumdat, et 3^o manifestae experientiae contradicit, reiicienda est tamquam falsa. Atqui talis est sententia Atomistarum caeterorumque negantium animam vegetativam plantis. Ergo reiicienda est ut falsa. Et sane:

I. **Plures conceptus confundit.** Nam eius patroni a) confundunt condiciones prorsus oppositas sub quibus artificiosum aggregatum corporum non viventium operatur operatione aliqua apparenter immanente et ea sub quibus operantur corpora viventia, etiam mere vegetalia; nec ullam sufficientem rationem adducere queunt, cur machina artificialis cesset operari, quando eius partes assequutae fuerint connaturalem dispositionem, planta autem tunc incipiat suam operationem, quando in sua connaturali dispositione primo versatur, et eo perfectiores et multiplices vitae vegetativae operationes eliciat, quo perfectius eius partes in connaturali dispositione versatur (cfr. n. 119.).

b) Confundunt augmentum et generationem propriam viventium cum augmento et generatione non viventium. Etenim non *viventia* producunt simile et augeri videntur cum ex alio sibi extrinseco exprimunt aliquid extra se, ut cum ignis ex lignis per calorem dispositis educit seu exprimit alium ignem. Corpora vero *viventia* producunt sibi simile, cum ex aliquo sibi intrinseco exprimunt aliquid extra se in similitudinem suae essentiae, nutriuntur autem et augentur cum ex aliquo sibi extrinseco exprimunt aliquid intra se identificatum cum sua substantia (1).

II. **Principium causalitatis pessumdat.** Etenim si principium formale plantarum esset quaedam accidentalis vis resultans ex mera aggregatione corpusculorum in figuram organismi disposita, effectus haberetur ante suam causam. Etenim:

a) Planta iam ab initio suae germinationis elicit proprias operationes evolutivas, quibus distinguitur non solum a corporibus, cum quibus convenit in genere remoto, nempe a non viventibus, sed etiam ab iis cum quibus convenit in genere

(1) Cfr. 1. p. q. 78. a. 2. ad 2,

proximo, nempe a plantis specie diversis. Atqui harum operationum primum principium intrinsecum nequit esse forma accidentalis organismi. Ergo esse debet ipsa forma substantialis, vi cuius planta constituitur in specie determinata et infima. Et re quidem vera:

1° Idem nequit esse causa efficiens sui ipsius. Sed planta in prima sui evolutione nondum est disposita in organismum, sed est tantum cellula, ut apud physiologos constat. Ergo evolutionis plantae primum principium intrinsecum esse nequit forma accidentalis organismi.

2° Eadem cellulae, quae, si cum aliis unitae mansissent, partem tantum organismi dedissent, possunt quandoque, si ab aliis separentur, totum organismum ex se solis formare (1). Ergo sola dispositio partium non explicat evolutionem; sed ad directivum quoddam principium intrinsecum est recurrendum, a quo ipsa dispositio partium pendeat.

b) Dum adversarii volunt per vires proprias corporum elementarium, prouti sub forma accidentali organismi operantur, sufficienter explicare operationes vegetativas plantae, incidunt in circulum vitiosum. Nam, ut caetera omittamus, inter vitae vegetativae operationes habetur reparatio organismi in laesionibus eius. Iamvero, si vires propriae corpusculorum elementarium in tantum valerent operari operationes vegetativas in quantum essent sub organismo, et in tantum organismus repararet seipsum in quantum huiusmodi vires operarentur sub ipso, idem esset simul causa efficiens et effectus sui ipsius secundum idem quod repugnat. Ubi nota laesiones in aliquibus plantis eoque pertingere posse, ut maior pars organismi destructa sit, quin planta pereat. Quin imo saepe maximae amputationes prosunt vegetationi quarundam plantarum.

III. Manifestae experientiae contradicit. Etenim ad explicanda saltem praecipua phaenomena vitae vegetativae, sive adversarii velint eam esse veram vitam, sive nolint, assignari debet principium aliquod proportionatum per quod

(1) Exempla vide apud DRIESCH *Der Vitalismus*, Leipzig, 1905 pag. 186 seqq. — Cfr. «*Rev. des quest. Scientif.*», 1910, pp. 426 seqq.

explicetur constans conspiratio harum virium ad immutabilem typum organismi evolvendum, conservandum, reproducendum. Atqui tale principium rationaliter reponi nequit in accidentali conditione organismi, sub qua vires propriae substantiae corporeae non viventis per quandam resultantem vim operentur. Ergo in vegetantibus admittendum est primum principium formale intrinsecum superioris ordinis pro operationibus quae sunt propriae vegetantium.

Minor prob. Impossibilis esset stabilis conspiratio virium ad unum typum variis et miris operationibus in unaquaque specie evolvendum conservandum et reproducendum, si haec unice oriri deberet ex mero temperamento virium elementarium in artificioso aggregato organismi. Etenim temperamentum virium, quod convenit alicui congregationi elementarium corpusculorum, *necessario* pendet ab apta attemperatione vis corporis uniuscuiusque elementaris ad vires aliorum corpusculorum. Iamvero in organismo vivo *propter iuges actiones et reactiones cum exterioribus agentibus, propter necessitatem iugis innovationis variorum aggregati elementorum, per intestinos processus secretionis atque assimilationis, etc.*, singulis momentis plura elementa cessant habere aptam attemperationem, evadendo inutilia et nociva. Ergo si apta attemperatio vis corpusculi elementaris ad vires aliorum corpusculorum esset causa temperamenti virium totius plantae et eo mediante esset causa evolutionis, conservationis et reproductionis organismi secundum unum et eundem atque perfectum typum, necesse esset hunc typum ad iugem alterationem temperamenti virium iugiter alterari, et sic post breve tempus loco evolutionis, conservationis et reproductionis eiusdem typi organici, haberemus imminutionem, corruptionem, destructionem organismi et impossibilitatem reproductionis per generationem novorum individuorum in eadem specie organica. Quae sunt manifestae experientiae repugnantia.

137. *Nota.* *Falsum est per artem chemicam fieri substantias vere organicas.* Nam ad substantiam vere organicam habendam requiritur, ut haec sit apta nutriri, crescere, fructificare. Iamvero composita quaedam per artem chemicam efformata, quae dici solent organica, sunt tantum *aequivoce talia*, nullius enim

ex supradictis operationibus sunt capacia, sed habent tantum similitudinem cum mixtis resultantibus *ex morte* alicuius vegetalis vel a vivente organismo extractis. Huiusmodi sunt *ex. gr.* carbura hydrogenii, acidum formicum et similia. Ratio autem, cur talia mixta fieri possint etiam per artem chemicam, est quia hae combinationes elementorum non adaequant virtutem formae substantialis vegetativae, quamvis ab ea producantur.

THESIS XLV.

Sententia Lamarekii, Darwinii,
caeterorumque evolutionistarum refutatur.

138. **Praenotiones.** Variae Evolutionistarum classes in eo conveniunt, si tamen sunt Evolutionistae absoluti, ut primam originem viventium corporeorum, sive plantae ea sint, sive bruta, sive homines, reponant in quodam originario concursu corporum elementarium vel atomorum eorumque virium, ex quo remotissimis in temporibus prima germina vitalia resultaverint, ita ut per horum successivas evolutiones ac mutuas actiones et passiones, quas nomine *luctae pro existentia* designare consueverunt, ortum habuerint varia genera et species viventium usque ad hominem, ab imperfectibus ad perfectiora procedendo. Ne bis idem agamus, eorum theoriam gradatim exponemus et refutabimus. Postquam autem ambiguas quasdam sententias, quibus sua sophismata fulcire conantur, quo sensu veritatem habeant, quo non habeant declaraverimus, eorum argumenta loco obiectionum proponere atque dissolvere non omitemus.

139. **Refutatio.** — Sententia, quae 1^o falsis nititur fundamentis, quae 2^o contradicit principio causalitatis, quaeque 3^o ipsas leges inductionis pessumdat, reiicienda est tamquam falsa et absurda. Atqui talis est sententia evolutionistarum. Ergo est prorsus reiicienda.

I. **Evolutionismus falsis nititur fundamentis.** Etenim
a) *Primum eius fundamentum* est, ut supponat principia prima intrinseca corporum esse atomos, variasque corporum species

sive non viventium, sive viventium quocumque gradu vitae, resultare ex aggregationibus atomorum diverso ordine dispositarum. Iamvero huius fundamenti inanitas et absurditas abunde in primis Quaestionibus demonstrata sunt. Ergo evolutionismus falso nititur fundamento.

b) *Secundum fundamentum*, cui praefata sententia innititur est, ut supponat principium formale vitae esse quamdam vim resultantem ex viribus corporum inorganicorum sub conditionibus organismi. Atqui haec affirmatio, cuius falsitas quum agitur de ipsis plantis in Th. 44. demonstrata est, evadit absurda quum sermo est de brutis, impia simul et absurda quum ad hominem extenditur, ut ex dictis patet et ex dicendis ulterius patebit. Ergo.

c) *Tertium evolutionisticae sententiae fundamentum est* ex concursu atomorum vel corporum elementarium quadam vice resultasse virtutem germinatricem eorum viventium, quae postmodum usque ad hominem evoluta sunt. Iamvero hoc fundamentum, etiamsi permittantur falsae hypotheses supra reprobatae, quibus innititur, adhuc apparet non minus gratuitum, quam omni probabilitate destitutum. Si enim semel concursus corporum elementarium virtutem habuit causandi prima germina, cur deinceps tali virtute destitutus fuit? (1).

d) *Quartum fundamentum*, quod priora (a nobis iam ever-
sa) supponit, statuit evolutionem specierum superiorum idest perfectiorum viventium a speciebus inferioribus, seu imper-
fectioribus, locum habuisse non solum per *efficaciam produ-*
ductivam imperfectiorum, sed praecipue per *inclinationem* vel

(1) Ad rem optime omnino cl. B. Saint Hilaire (Traité des Parties des Animaux, etc. d'Aristote. TOM. I. Préface). « L'arrière pensée, que-
« caresse le transformisme, c'est de faire sortir la vie du concours for-
« tuit et inconscient d'éléments purement matériels. A l'en croire, quelques
« uns des corps simples, qui sont l'étude de la chimie, se seraient un jour
« rencontrés, on ne nous dit pas par quelle cause, disparue depuis cette
« époque; et de leur contact fécond, aurait jailli tout à coup l'étincelle
« inextinguible. Mais s'il en a été ainsi, si en effet la vie a surgi par
« hasard du rapprochement de forces physiques, pourquoy ces forces
« auraient-elles cessé leur action. après cet instant pour toujours éva-
« noui? Pourquoi n'agissent-elles plus à cette heure, devant nous, comme
« elles agissaient alors? C'est la question que faisait Agassiz, il y a vingt
« ans; on n'y a pas répondu, parce qu'on ne peut pas y répondre si ce
« n'est par des hypothèses inacceptables ».

selectionem naturalem viventium inferiorum ad gradus vitae superiores in opportunis adiunctis, atque *per luctam pro existentia*. Iamvero hoc etiam fundamentum ruit. Nam 1° falsum est ens perfectionis essentialiter inferioris habere *efficaciam producendi* ens in superiori perfectionis essentialis gradu subsistens. Quod enim neque formaliter neque eminenter continet perfectionem aliquam, nequit in aliud subiectum eam quomodocumque causare. 2° Falsum est *inclinationem* vel *selectionem naturalem* extendi ultra accidentales aliquas perfectiones compossibiles cum natura appetentis. Nam secus hoc ens appeteret destructionem suipsius, quod repugnat. Idecirco S. Th. (1) ait: « Inest unicuique naturale desiderium ad con-
« servandum suum esse; quod non conservaretur, si transmu-
« taretur in alteram naturam. Unde nulla res. quae est in infe-
« riori gradu naturae, potest appetere superioris naturae gra-
« dum; sicut asinus non appetit esse equum, quia si transfer-
« retur in gradum superioris naturae, iam ipse non esset. Sed
« in hoc imaginatio decipitur: quia enim homo appetit esse
« in altiori gradu quantum ad aliqua accidentia quae possunt
« crescere absque corruptione subiecti, aestimatur quod possit
« appetere altiorem gradum naturae, in quem pervenire non
« posset, nisi esse desineret ». Falsum est *ex lucta pro existentia* multiplicari species viventium. Nam ex ea sequitur oppositum, nempe extinctio specierum, quarum individua in hac lucta vincuntur.

II. Evolutionismus contradicit principio causalitatis.

Etenim principium causalitatis pronuntiat *non dari effectum absque proportionata causa*, quae videlicet non contineat vel *formaliter* si sit univoca, vel *eminenter* si sit aequivoca perfectionem sui effectus. Atqui in sententia evolutionistica oppositum asseritur. Nemo enim serio dixerit corpora elementaria continere vel *formaliter* vel *eminenter* perfectionem vitae vegetativae, sensitivae, intellectivae; aut plantas imperfectas continere formaliter vel eminenter perfectiones proprias plantarum perfectarum, brutorum et hominum, aut imperfecta bruta similiter continere perfectiones proprias brutorum perfectio-

(1) 1. q. 63, a. 3.

rum, et ipsas perfectiones proprias hominis. Ergo sententia evolutionistica contradicit principio causalitatis.

Nota. *De distinguenda insufficientia quantitativa ab insufficientia quidditativa.* Ad sophistarum cavillationes dissolvendas sedulo notandum est improprietatem inter mineralia et vegetalia et inter varia genera et species viventium corporeorum non esse tantum *quantitativam*, ita ut per meram additionem individuorum adaequari possit (quemadmodum adaequatur insufficientia unius equi ad trahendum currum per additionem alterius equi), sed esse *quidditativam*, quae nulla multiplicatione individuorum ordinis inferioris adaequari posset etiamsi in infinitum multiplicarentur. Sic infinita mineralia non darent perfectionem *quidditativam* unius vegetalis, neque infinitae plantae darent perfectionem *quidditativam* unius bruti, neque infinita bruta perfectionem *quidditativam* unius hominis.

III. Evolutionismus leges inductionis pessumdat. Etenim has leges omnino pessumdat sententia, quae a) manifestissimae experientiae contradicit; quae b) cum in factis asserendis, tum in eisdem interpretandis arbitrario modo procedit; quae c) confundit varietates accidentales stirpium cum essentialibus specierum differentiis. Iamvero hisce vitiis laborat evolutionistica sententia. Ergo reiicienda etiam est utpote inductionis legibus et manifestae experientiae opposita.

Et sane a) manifestissima experientia a remotissimis naturalis historiae temporibus usque ad nostram aetatem demonstrat omnia entia organica ad aliquas reduci classes, quae licet pro adiunctorum varietate quoad secundaria quaedam accidentia variari possint, tamen inter certos limites ita concluduntur, ut eos omnino transire non valeant. Qui limites pertinent ad accidentia propria determinatae classis seu speciei, suntque potissimum figura, structura, instinctus, modus emittendi vocem (sic ex. gr. omnes stirpes canum retinent latrabilitatem, equorum hinnibilitatem, etc.), indefinita foecunditas individua generandi eiusdem speciei, ita ut si ex minus naturali coniunctione duorum individuorum diversae speciei sub eodem proximo genere contentae proles hybrida enascatur, haec vel remaneat sterilis, vel prolem gignat specificè similem alterutri

avorum. Sic mulus generat vel asinum vel equum. Attamen animadvertere iuvat, quod etiamsi hybrida gauderent perpetua foecunditate, nihil sequeretur in favorem evolutionismi, quum tales hybridorum stirpes causarentur a viventibus proportionatae perfectionis. Iamvero haec *fixitas specierum*, quam omnium aetatum experientia proclamat, est omnino opposita theoriae evolutionistae. Ergo.

Itaque b) Primum, inventa palaeontologiae adulterant, affirmando animalia secundum ordinem constanter progressivum, in decursu temporum, a monocelluloidis ad hominem apparuisse, dum revera lineas certas talis progressionis, ipsis factentibus, describere nequeunt. Etenim in fossilibus telluris stratis geologorum industria exploratis nullum vestigium invenitur typorum primitivorum, quos Lamarkius vocavit *protagonismos*, Darwinius autem *prototypa*. Inveniuntur quidem exuviae organismorum specierum extinctarum, sed hae permixtae sunt exuviis organismorum specierum adhuc existentium sive plantarum sive animalium, eosque exhibent characteres, qui perfectam distinctionem uniuscuiusque speciei a caeteris praeserunt, ita ut necesse sit affirmare *fixitatem specierum* etiam tunc locum habuisse tum quoad species extinctas tum quoad species adhuc existentes. Deinde, etiamsi animalia secundum ordinem stricte progressivum apparuissent, per hoc non probaretur speciem superiorem ab inferiori per viam generationis productam esse, sed dicendum esset Deum hoc ordine in creandis speciebus processisse.

Tandem c) evolutionistae etiam ex hac arce deiecti, confundunt ad confundendam mutationem unius speciei in aliam, quae numquam contigit, cum variationibus, individualibus, et regionalibus ex quibus oriuntur variae stirpes eiusdem speciei. Quas stirpes remanere in eadem specie cuilibet ratione utenti manifestum est. Retinent enim semper α) eundem typum fundamentalem, sicut patet in variis stirpibus (razze) sive equorum, sive canum, sive psittacorum, sive turturum, sive hominum, etc. β) Retinent accidentia propria speciei seu proprietates differentiales. Sic omnes stirpes equorum retinent *hinnibilitatem*, omnes stirpes hominum *risibilitatem* et *rationalitatem*, etc. (cfr. quae diximus sub litt. a.), γ) Individua diversarum stir-

pium generant prolem foecundam eiusdem stirpis et sic in indefinitum.

IV. Refutationis confirmatio extrinseca. Evolutionistae autem ipsi fatentur suam sententiam multis hypothesebus indigere, quas diversi diversas fingunt (1). Ex horum testimoniis, quae facile multiplicari possent, apparet evolutionistas *implicite* asserere suam sententiam nulla certitudine, nullaque seria probabilitate gaudere, sed esse imaginariam hypothese solidi fundamento destitutam; quum conclusio nequeat esse certior, quam principia quibus innititur. Quod autem *explicitate* denegent id quod *implicite* affirmant, praeiudicatae eorum opinioni tribuendum est, quae eorum mentes a recte ratiocinandi legibus avertit.

Scholion. Quidam auctores catholici evolutionismum quemdam moderatum defendunt; nempe, dicunt Deum creavisse unam speciem vel paucas species plantarum et animalium, ex qua specie vel ex quibus speciebus omnes plantae et omnia animalia orta essent. Addunt hominem, saltem quoad animam, per novum actum creationis productum esse. Quibus auctoribus concedendum quidem est non esse tot species essentialiter diversas quot numerantur in hodiernis classificationibus, et numerum specierum stricte dictarum ab observatione scientifica esse determinandum. At omnino haec notanda sunt:

1) Ipsi viri scientifici ad hoc hodie inclinant ut species primitivas valde multas fuisse dicant.

2) Saepe evolutionistae moderati argumenta afferunt quae nihil probant, et quae, si aliquid probarent, ipsi absoluto evolutionismo faverent. Sunt enim argumenta analogiae, embriologiae, etc. quae obiectionibus respondendo ullam vim habere ostendemus.

3) Quando de homine agitur, parum est philosopho

(1) Etenim neque in numero primitivorum typorum assignando, neque in modo evolutionem describendi, sunt concordēs. Si de ipso homine quaestio est, audi quae scribat recens evolutionista: « Nous sommes encore loin de connaître les principaux termes de la lignée humaine d'une façon précise, à partir des formes inférieures originelles. Il nous est actuellement tout à fait impossible d'établir une série progressive, basée sur des documents matériels... ».

MARCELLIN BOULE, *Les Hommes fossiles*, 2^e ed. Paris, 1923, p. 450.

catholico theorias quae scientiae non contradicant fingere, sed etiam illi curandum est ne quid sive contra principia philosophica sive contra harmoniam fidei proferat.

140. *Animadversiones ad ambiguitates quasdam dilucidandas.* Antequam obiectiones proponamus et solvamus, animadvertere iuvat adversarios praeter ea, quae superius refutavimus, confundere proprietates genericas cum proprietatibus differentialibus entium corporeorum. Ne igitur ignorantia elenchi laborent, animum applicent sequentibus veritatibus omni Logico manifestis.

a) Quum omnia viventia corporea convenient in genere physico substantiae corporeae, necesse est ut convenient in accidentibus propriis corporis in quantum corpus est.

b) Insuper necesse est, ut substantiae corporeae, quae sunt sub eodem genere proximo, convenient in pluribus accidentibus, quam ea quae conveniunt tantum in aliquo genere magis vel minus remoto. Etenim convenire debent etiam in accidentibus propriis generis proximi. Sic in pruribus accidentibus convenire inter se debent *equus* et *homo*, quam *lapis* et *homo*. Et ideo ex huiusmodi accidentibus perperam quis inferret identitatem specificam eorum.

c) In hac graduali convenientia et discrepantia fundatur principium saepe a S. Th. commemoratum, nempe: « *Supremum ordinis inferioris attingere infimum ordinis superioris* » (1). Quod principium extendi proportionaliter potest etiam ad substantias spirituales creatas, quae licet non convenient nobiscum in eodem genere physico, tamen conveniunt in eodem genere logico. Quum enim rerum essentiae constituentur aliae aliis perfectiores per maiorem vel minorem participabilitatem perfectionis essendi (Ont. n. 58. Coroll. 3.), et per hanc diversimode, licet semper deficienter, imitentur ipsam perfectionem Divinae Essentiae, a qua fundamentaliter omnis rerum possibilitas pendet (Ont. Th. 20); necesse est, ut dentur gradus possibiles perfectionum essentialium finitarum ita connexi, ut ex eis resultet quasi quaedam scala, in qua licet superior gradus immediate praecedens inferiorem sit per differentiam

(1) 1. p. q. 78, a. 2.

specificam essentialiter distinctus ab eo, et quoad hoc nunquam eius perfectio possit ab inferiori aequari, tamen sit huic magis similis quam cuicumque alii essentiae, quae conveniat cum ea in aliquo genere minus proximo vel magis remoto.

d) Quum materia disponi debeat in ordine ad formam et ad operationes proprias consequentes talem formam, necesse est ut corpus viventis habeat organa proportionata operationibus propriis naturae eius. Sicut enim in *Thesi 30 agentes de Finalitate Naturae* demonstravimus, ipsum fieri rerum naturalium regitur ad normam finalitatis, ad quam ipsae, eorumque operationes, ordinantur. Quapropter maior vel minor similitudo seu analogia organorum in viventibus diversarum specierum non procedit ex evolutione unius speciei viventium ab alia, sed ex maiori vel minori similitudine operationum vitalium ad quas ordinantur. Perperam igitur evolutionistae ex similitudine seu analogia organismi interunt transformationem unius speciei in aliam.

e) Item evolutionistae confundunt *processum embriologicum*, qui locum habet quum materia embrionis per virtutem a generante impressam gradatim disponitur transeundo (per formas indeterminatas intermedias ad formam determinatam eiusdem speciei cum forma generantis, quae est terminus talis processus), cum evolutione viventis superioris speciei a vivente speciei inferioris, et viventis speciei infimae a non vivente. Processus embriologicus non favet sed obest evolutionismo, quia embrio causatur a vivente illius speciei, in qua embrio post periodum formationis subsistet ut ens perfectum.

f) Tandem *similitudines* seu *analogiae embrionales*, quas in initio praeseferunt embriones animalium diversae speciei, proveniunt ex eo quod omnes conveniant in ratione generica physica. *Discrimina* vero quae statim manifestantur tum quoad structuram, tum quoad figuram quando processus inchoatur, et quae evadunt semper maiora usque ad ultimum terminum perfectae formationis prolis, manifeste ostendunt diversitatem specificam virtutis formativae. Quapropter totus *processus embrionalis* adaequate inspectus a diametro opponitur placitis evolutionistarum.

141. Obiectiones. Obiect. 1^a. *Ars per selectionem* obtinet perfectiores plantas et perfectiora animalia. Atqui natura plus potest quam ars. Ergo per selectionem naturalem haberi possunt species diversae et perfectiores.

Resp. Dist. mai. *Ars per selectionem* obtinet plantas et animalia accidentaliter perfectiora, ita ut constituent novas *stirpes*, *Conc.* essentialiter perfectiora, ita ut constituent novas *species*, *Nego Contrad. min.* natura potest plus quam ars, semper tamen salvis principiis causalitatis et propriae conservationis, *Conc.* hisce principiis eversis, *Nego. Nego cons.* Solutio patet ex demonstratis in Thesi.

Obiect. 2^a. Materia prima naturalem appetitum habet omnium formarum corporearum usque ad humanam. Atqui in hac hypothese debent naturaliter evolvi ex materia varias species corporum aliae aliis perfectiores. Ergo ex appetitu materiae probatur evolutionismus.

Resp. Dist. mai. Materia prima habet naturalem appetitum *passivum* omnium formarum, *Conc.* appetitum *activum*. *Nego. Contrad. min. Nego cons.* Solutio patet ex dictis in Quaest. IV. Thesib. 16 et 17. *De educatione formarum de potentia materiae*, ubi demonstravimus requiri agens proportionatum, animam vero humanam ne quidem de potentia materiae educi posse a parentibus, sed creari debet immediate a Deo.

Obiect. 3^a. Ex duobus individuis diversae speciei generari possunt individua tertiae cuiusdam speciei, quae hybrida vocantur. Ergo ex una specie potest diversa species evolvi.

Resp. Dist. mai. Ex duobus individuis speciei *remotae*, *Nego*; speciei *valde proximae subdist.*, ita ut haec tertia species sit perfectior specie utriusque parentis, *Nego*; ita ut sit media quaedam species, quae ut plurimum vel sterilis est, vel gignens prolem redeuntem ad speciem alterutrius avi *Conc.* *Dist. cons.* ex individuis diversae speciei evolvi potest nova species essentialiter perfectior specie utriusque parentis, *Nego*; species quaedam *media*, seu *hybrida*, atque, ordinarie (ut ex experimentis hucusque compertis constat) similis infocunda prolis, *Conc.* In ipsa Thesi ostendimus *hybrida* non favere evolutionismo, quia *hybrida* sunt viventia producta a viven-

tibus speciei proximae, neque excedere in perfectione quidditativa perfectionem utriusque parentis.

Obiect. 4.^a Evolutionismus docet processum naturae in prima constitutione specierum fieri ex imperfecto ad perfectum. Atqui hoc etiam manifestat *Embriologia* de processu naturali ex seminibus ad viventia, qui ex inorganico procedit ad organicum. Ergo evolutionismus non repugnat.

Resp. Dist. mai. Evolutionismus docet processum naturae fieri ex imperfecto ad perfectum absque proportionata causa efficiente, *Conc.* per influxum proportionatae causae efficientis. *Nego Contrad. min.* Embriologia manifestat processum a seminibus ad viventia, supposito influxu proportionatae causae, nempe generantis eiusdem speciei cum individuo quod resultabit in termino processus generativi, *Conc.* absque influxu proportionatae causae, *Nego. Nego cons.*

Obiect. 5.^a *Embriologia comparata* manifestat similitudinem embrionum diversarum specierum in initio formationis. Ergo non repugnat ex eodem principio materiali evolvi species aliae aliis perfectiores.

Resp. Dist. mai. *Embriologia comparata* manifestat similitudinem aliquam extrinsecam et mere accidentalem, quae gradatim propter diversitatem principii intrinseci evanescit, *Conc.* manifestat similitudinem intrinsecam et essentialem, *Nego Nego cons.* Argumentum adversariorum retorqueri debet, nam si embriones eodem principio intrinseco actuarentur, deberent semper maiorem similitudinem in processu formativo praeseferre. Dum oppositum omnino contingit. Similitudo extrinseca, in initio procedit ex eo quod omnes embriones conveniant in eodem genere remoto (Cfr. n. 140. f.).

Obiect. 6.^a *Anatomia comparata* refert similitudines organorum ex. gr. inter pedem canis et manum simiae. Atqui hae similitudines explicari nequeunt absque communitate originis. Ergo ab eodem typo omnia viventia evoluta sunt.

Resp. Dist. mai. *Anatomia comparata* refert similitudinem genericam organorum magis minusve remotam proveniente ex simili fine ad quem huiusmodi sunt ordinata, *Conc.* proveniente a communitate originis, *Nego, Nego minorem et consequentiam* (cfr. n. 140. b.).

Obiect. 7^a. Nisi esset communitas originis non possent explicari quaedam membra inutilia aliquarum specierum ex. gr. *ungulae appendiculares* in parte externa praeposterorum pedum in bobus et porcis. Ergo ab eodem typo omnia ventia evoluta esse tenendum est.

Resp. Dist. antec. Si talia membra essent inutilia *per se toti speciei*, **Trans.** si sunt inutilia tantum *per accidens* quibusdam individuis speciei, ob specialia adiuncta locorum, in quibus degunt, **Nego et nego conseq.** Quamvis *ungulae appendiculares* sint inutiles bobus et porcis, qui degunt tantum in planis, deserviunt tamen eis, qui descendunt a montibus, ut securius regant corpus. Praeterea quamvis nobis non sint compertae omnes utilitates membrorum, tamen eae penitus inspicienti naturam gradatim innotescunt. Quaedam autem membra sive ad aptiorem interiorum partium evolutionem, sive ad ornatum ab Auctore Naturae elargita sunt.

Obiect 8^a. Inter hominem et simias, magna est similitudo morphologica, quae etiam maior inter homines fossiles et simias fossiles invenitur. Ergo homo et simiae ex eodem fonte procedunt.

Resp. 1^o. Haec similitudo non sine maximis differentiis invenitur, neque ulla series continua a palaeontologicis inventa est inter homines et simias. — **2^o.** Hac similitudine, etiamsi multo maior esset, non probaretur descendencia communis nam descendencia communis non est sola causa similitudinis, ut pluries iam diximus.

Obiect. 9^a. *Metamorphoses*, quae locum habent in *bombyce mori* (baco da seta) et in quibusdam plantarum vel animalium speciebus manifeste persuadent veritatem sententiae evolutionisticae.

Resp. Dist. Si hae *metamorphoses*, essent mutationes de una specie in aliam speciem, **Conc.** si sunt (ut revera sunt) mutationes de uno in alium statum proprium individuorum eiusdem speciei, **Nego.** Hae mutationes fiunt *de statu imperfecto in statum perfectum*, seu de iuventute in maturitatem. Sic in *bombycibus mori* periodus nutritionis et augmenti est manifeste distincta a periodo productionis seminum aut ovulorum, qua in periodo dispositio organica est valde diversa a

praecedenti. Similes mutationes cernuntur in frumento et in pluribus aliis vegetalibus (1).

142. *Corollarium.* *Prima individua viventium corporeorum uniuscuiusque speciei produci debuerunt a Deo actione terminative distincta.*

Etenim, quum materia prima existere nequeat absque aliqua forma substantiali, et quum potentia passiva materiae nequeat determinari ad actum, nisi ab agente quod habeat vel *formaliter* vel *eminenter* perfectionem talis actus; necesse est ut supremum agens, nempe Deus, non solum prima individua corporum elementarium, utpote entia contingentia, *immediate per creationem* in esse produxerit; sed etiam debuit *immediate* sive per creationem totius compositi, sive ex praeeistente corporum elementarium materia (ut fecisse christiana revelatio nos docet) producere prima individua uniuscuiusque speciei viventium corporeorum, quae deinceps per virtutem generativam ex praeeistente materia produxerint nova individua suae speciei, et haec alia usque ad praesentem diem. Etenim prima individua uniuscuiusque speciei, utpote et ipsa

(1) Placet quaedam exscerpere ex recenti opere professoris L. VIALLETON (*Membres et ceintures des Vertébrés tétrapodes*, Paris, 1924), in quo egregius auctor scientificam crisim transformismi instituit;

« Depuis cinquante ans les manuels sont une simple illustration du transformisme, ne mettant en lumière que ce qui lui est favorable, passant sous silence tout ce qui est en dehors de lui ou contre lui. Aussi la formation des organismes les plus compliqués est-elle considérée comme un problème simple, que les moins compétents croient comprendre et résoudre aisément en se basant sur de grossières apparences ou sur de simples rapprochements fonctionnels sans valeur ». *pref. vii.*

« Le transformisme classique expliquant les différents types animaux par des transformations lentes, graduelles, opérées petit à petit chez des êtres vivant d'une vie libre, se montre absolument inadmissible lorsqu'on examine d'un peu près la constitution des parties et l'importance des changements qu'il aurait fallu y apporter pour passer d'un type à un autre ». p. 536.

« L'erreur est d'avoir pensé que les actions capables de modifier des détails de la forme l'étaient aussi de changer l'organisation et de conduire ainsi à la formation de types nouveaux aux dépens de types plus anciens. Rien ne permet d'accorder aux milieux un semblable pouvoir ». p. 692.

« Le rattachement du groupe humain à tel ou tel rameau des Primates est donc purement théorique et n'est pas plus démontré que les liaisons supposées entre tant d'autres groupes ». p. 641.

essentialiter contingentia, produci debuerunt ab alio vivente. Atqui huiusmodi non potuit esse vivens contingens diversae speciei, utpote carens forma, ad cuius similitudinem educeret de potentia materiae praexistentis formam diversae speciei. Ergo debuit esse *immediate* ipsum ens necessarium, quod eminenter continet quidquid rationem perfectionis habet in entibus contingentibus. Id autem non impedit, quominus Deus, pro ordinatissima ratione suae sapientiae et bonitatis, ita immediate produxerit prima individua specierum viventium, ut secundum exigentiam naturalem eorum eius actio terminativa ab imperfectioribus ad perfectiora processerit.

TRACTATUS SECUNDUS
DE VARIIS GRADIBUS
VITAE COGNOSCITIVAE

QUAESTIO XVII.
DE COGNITIONE IN GENERE.

THESIS XLVI.

Cognitio recte definitur operatio immanens, qua res apprehendimus per assimilationem intentionalem potentiae cognoscitivae cum re cognita.

143. **Probatur.** *Cognitio* dicitur a) *operatio immanens*, ut secernatur ab operationibus transeuntibus; est enim perfectior operantis quatenus operantis. b) Adduntur caetera verba, ut cognitio secernatur a caeteris operationibus vitalibus, sive vegetativis sive appetitivis. Etenim operationes appetitivae tendunt ad apprehendendam rem secundum esse reale. Operationes autem vegetativae assimilatrices perficiunt assimilationem secundum materiam. Ita enim alimentum convertunt in substantiam aliti, ut remaneat materia alimenti actuata per formam substantialem aliti. In operatione autem cognoscitiva habetur quidem *assimilatio*, non autem secundum materiam,

sed *secundum formam*, quia cognoscens praeter formam propriam habere etiam debet formam rei cognitae. Attamen haec assimilatio est intentionalis, quia assimilatio potentiae cognoscitivae cum re cognita non est secundum *esse reale*, sed secundum *esse intentionale*; videlicet est talis repraesentatio rei facta in potentia cognoscitiva, ut eius vi subiectum cognoscens quin egrediatur extra seipsum et quin res exterior in ipsum ingrediatur, rei notitiam acquirat. Ita fit ut potentia cognoscitiva, actuata secundum formam similem rei cognitae, sit *intentionaliter* id, quod res cognita est *realiter* in seipsa.

Quapropter *esse intentionale*, est ipsa actuatio potentiae cognoscitivae secundum formam vel similitudinem rei cognitae; et ideo dicitur *intentionale*, quia per ipsum potentia cognoscitiva intendit seu fertur in obiectum, ipsum cognoscendo.

THESIS XLVII.

Ad hoc ut potentia cognoscitiva eliciat actum cognitionis determinatae, actuari debet per speciem cognoscitivam, idest per formam vel similitudinem intentionalem illius rei, quam actu cognoscit.

144. Probatur. Quum cognitio sit operatio immanens, quae terminatur ad obiectum aliquod determinate cognoscendum, necesse est, ut potentia cognoscitiva, quin egrediatur a seipsa, determinetur ad actum cognitionis eliciendum circa determinatum obiectum. Atqui haec determinatio potentiae nequit habere locum, nisi per hoc, quod obiectum determinet intrinsece potentiam cognoscitivam ut actus potentiam, vel per suam ipsam formam (si haec sit huiusmodi ut possit intentionaliter, seu cognoscitivo modo, coniungi potentiae), vel per aliquam similitudinem suam; secus non adesset ratio sufficiens cur potentia eliceret vel non eliceret actum cognitionis, neque cur unum potius quam aliud obiectum cognosceret. Ergo ad hoc ut potentia cognoscitiva eliciat actum cognitionis determinatae, necesse est ut actuetur per formam vel simili-

tudinem intentionalem illius rei quam actu cognoscit. Quae similitudo vocatur *species impressa*.

Dices: Inter res et imagines earum nulla datur proportio seu similitudo. Atqui si non datur proportio, non potest res cognosci per speciem. Ergo.

Resp. Dist. mai. Nulla datur proportio naturae seu in essendo, *Conc.* nulla datur proportio in repraesentando, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

THESIS XLVIII.

Ad esse intentionale habendum requiritur ut potentia cognoscitiva, in qua invenitur, sit magnae actualitatis, et eo maioris, quo esse intentionale est perfectius et universalius; videlicet requiritur ut potentia cognoscitiva recedat a coarctatione materiae magis vel minus, prouti esse intentionale ipsas condiciones materiales respuit vel non respuit.

145. **Demonstratur.** Quum potentiae subiectivae proprium sit coarctare formam seu actum, qui in ipsa recipitur; actus autem ex se importet perfectionem absque limitibus in eo ordine in quo est purus actus (cfr. Phil. Prim. Quaest. VIII. De Actu et Potentia). necesse est ut ea virtus vel natura quae remanendo id quod est in suo esse reali, extendi potest ad plures res intentionaliter repraesentandas, sit immunis a coarctatione materiae; atque eo magis, quo ad plura et universaliora obiecta se extendit. Quum enim species cogniti sit in cognoscente. necesse est ut cognoscens propter formam suam habeat etiam formam rerum, quas intentionaliter repraesentat.

Confirmatur verbis S. Thomae (1): « Cognoscentia a non cognoscentibus in hoc distinguuntur, quia non cognoscentia nihil habent, nisi formam suam tantum; sed cognoscens natum est habere formam etiam rei alterius, nam species cogniti est in cognoscente. Unde manifestum est, quod na-

(1) 1. p. q. 14. art. 1.

« tura rei non cognoscentis est magis coarctata et limitata.
 « Natura autem rerum cognoscentium habet maiorem ampli-
 « tudinem et extensionem. Propter quod dicit Philosophus
 « de Anima lib. 3. text. 37) quod *anima est quodammodo*
 « *omnia*. Coarctatio autem formae est per materiam. Unde et
 « supra diximus quod formae secundum quod sunt magis im-
 « materiales, secundum hoc magis accedunt ad quamdam in-
 « finitatem (negativam et se tenentem ex parte actus: cfr.
 « quae de infinitate diximus in Ont. n. 65.). Patet igitur quod
 « immaterialitas alicuius rei est ratio cur sit cognoscitiva; et
 « secundum modum immaterialitatis est modus cognitionis.
 « Unde (de Anima lib. 2. text. 124.) dicitur, quod plantae
 « non cognoscunt propter suam materialitatem. Sensus autem
 « cognoscitivus est, quia est receptivus specierum sine ma-
 « teria (quamvis non sine materialibus conditionibus et ideo
 « inimus in ordine cognoscitivorum); et intellectus adhuc
 « magis cognoscitivus, quia magis separatus est a materia et
 « immixtus, ut dicitur (De Anima, lib. 3. text. 4.). Unde, cum
 « Deus sit in summo immaterialitatis, ut ex superioribus patet
 « (quaest. 7. art. 1.), sequitur, quod ipse sit in summo cogni-
 « tionis ». Quo in testimonio S. Doctoris habemus compen-
 diatim quidquid requiritur ad evolvendum conceptum cogni-
 tionis secundum varios eius gradus.

146. Corollarium 1. *Esse intentionale se habet ad poten-
 tiam cognoscitivam opposito prorsus modo ac esse reale se
 habet ad potentiam subiectivam.*

Nam potentia subiectiva sive in ordine essentiae, sive in
 ordine existentiae dicit limitationem et privationem actus,
 quem recipiendo coarctat. Potentia vero seu virtus cognosci-
 tiva dicit actualitatem et illimitationem in sua virtute, ita ut
 habeat esse eo minus limitatum a potentialitate, quo magis
 universaliter et independenter ab extrinseco est repraesenta-
 tiva rerum.

Corollarium 2. *Remotio a potentialitate est ratio cogni-
 tionis et secundum gradus elongationis a potentialitate dantur
 gradus perfectionis in cognoscentibus.*

Quapropter, a) entia corporea quorum formae sunt penitus
 immersae in materia, quae est *pura potentia subiectiva* in

ipso ordine essentiae, a nulla prorsus potentialitate elongantur et ideo nullatenus sunt cognoscitiva. Ad hanc classem pertinent non solum corpora inanimata, sed etiam corpora animata mere vegetalia, quae quum habeant operationem circa ipsam concretam materiam; non habent formas satis elongatas a potentialitate materiae ita ut valeant esse principia operationis licet infime cognoscitivae.

b) Primum vestigium cognitionis habetur in entibus corporeis sentientibus, quorum formae sunt principia remota operationum, quae non fiunt circa ipsam concretam materiam assimilando illam nutritione vel augmentatione, sed quae cognoscitive apprehendunt res materiales sine materia quidem, sed non sine conditionibus materialibus.

c) *Perfecta cognitione gaudent illa entia, quae habent esse omnino a materia immune, quaeque intellectiva vocantur.* Haec enim immunitas, ut ex supradictis patet, omnino exigitur ad actualitatem illius virtutis, quae propter proprium esse reale, potest actuari intentionaliter quoad ipsam quidditatem aliarum rerum secundum rationes prorsus a materia et a conditionibus materialibus abstractas.

QUAESTIO XVIII.

DE FACULTATE SENSITIVA GENERATIM CONSIDERATA.

147. **Facultas sensitiva generatim accepta** definiri potest *potentia, per quam anima unita corpori res materiales, qua materiales, idest sub conditionibus materialibus percipit.* Quae definitio, bona est quia obiectum materiale et formale exhibet. Id enim, quod sensus percipit, est res materialis, sed ratio formalis, sub qua eam attingit, est aliqua passibilis qualitas sub determinatis dimensionibus et adiunctis loci, situs, etc. videlicet *sub conditionibus materiae individualis, ex. gr. hoc corpus, determinatum ad hic et nunc, perceptum a visu quatenus hoc determinatum coloratum, ab auditu quatenus hoc determinatum sonans, a tactu, quatenus hoc determinatum durum vel molle etc.*

Sensus nequit percipere ipsam rationem seu quidditatem rei materialis. Per traditam definitionem aperte patet neque naturam seu essentiam rei materialis, neque naturam qualitatum et caeterorum accidentium materialium cognosci posse a sensibus. Ad haec enim cognoscenda requiritur abstractio a conditionibus materialibus, quum sint rationes universales. Quod praestare nequit potentia, cuius obiectum est res materialis quatenus alligata conditionibus materialibus, seu *hoc quale quantum.* Idcirco S. Thomas (1) ait: « Naturas sensibilibus qualitatum « cognoscere non est sensus, sed intellectus ».

(1) 1, p. q. 78. a. 8.

THESIS XLIX.

Facultas sensitiva 1° est facultas organica, et 2° materialis in minimo gradu, et ideo 3° forma substantialis bruti, seu anima formaliter sensitiva, licet non sit stricto sensu spiritualis seu immaterialis, tamen est essentialiter simplicior formis substantialibus inferioribus.

148. **Praenotiones.** — I. **Materiale stricto sensu.**

Quum *materiale* a *materia* denominetur, proprio et stricto sensu importat quidquid cum materia necessario connectitur ita ut absque ea connaturaliter esse non possit. *Materiae* autem nomine designatur a) *materia prima* nempe primum subiectum mutationum substantialium, b) *materia secunda* nempe quaecumque substantia extensa, quae mediante quantitate est aliorum accidentium corporeorum susceptiva.

Quapropter *materiale* proprio et stricto sensu dicitur 1° ipsum compositum corporeum resultans ex unione materiae primae et formae substantialis, 2° quaelibet forma substantialis, quae nequit habere *esse existentiae* independenter a materia, 3° omnes vires seu potentiae operativae quae resultant ex coniunctione formae substantialis materialis cum materia, 4° reliqua omnia accidentia substantiae extensae, nempe quantitas, figura, qualitates adhaerentes magnitudini, earumque operationes, locus, situs et tempus.

II. **Immateriale proprio et strito sensu** dicitur quidquid recedit ab omnibus conditionibus aut proprietatibus materialitatis, videlicet quod est independens quoad esse et quoad operari a materia et a materialibus conditionibus.

III. **Varii gradus materialitatis formarum.** Non omnes formae, quae pendent quoad *esse* et *operari* a materia, eundem habent gradum materialitatis, sed maiorem vel minorem prouti magis vel minus in operationibus, quarum sunt principia formalia, dependent a coarctatione materiae. Iamvero haec dependentia a coarctatione materiae est maior vel minor prouti in operationibus inveniuntur plures vel pauciores ex notis propriis materialitatis.

IV. **Notae propriae materialitatis sunt quatuor: —**

1^a inhaerentia dimensionibus seu magnitudini quantitativae, — 2^a omnimoda determinatio ad finem, — 3^o determinatio naturalis a generante impressa ad specificationem motus, ita ut agens nullo modo sibi quaerat formam, quae ultimo ipsum determinet ad suam operationem, — 4^a determinatio ad executionem motus, ita ut agens non sit per se causa sui motus.

In operationibus propriis corporum non viventium inveniuntur omnes quatuor notae materialitatis. — In operationibus propriis corporum viventium sola vita vegetativa inveniuntur tantum primae tres; quia vegetalia movent seipsa ad nutritionem, augmentum et generationem. — In operationibus propriis corporum vita sensitiva inveniuntur tantum primae duae, quia operationes sensitivae licet sint alligatae dimensionibus quantitativis et habeant finem omnino determinatum a natura, tamen sunt immanentes in ordine cognoscitivo et formam ultimo determinantem, seu speciem sensilem, non habent a generante, sed ipsa sententia eam sibi acquirunt.

149. **Probatur thesis** — *Quoad 1^{um}. Sensus est facultas organica.* Etenim facultas organica est ea, quae non potest esse principium adaequatum operationis independenter ab organo materiali, quod ad eandem operationem intrinsece concurrere debet, eo quod talis operatio habeat intrinsecam dependentiam a materialibus conditionibus et a materiali agente. Atqui huiusmodi est facultas sensitiva, a) cuius operationis obiectum est res materialis alligata conditionibus materialibus, puta hoc determinatum corpus coloratum, sonorum, dulce, etc., b) cuius operationis extrinsecum determinans est eadem res materialis alligata conditionibus materialibus, puta hoc determinatum corpus per suum determinatum colorem movens visum ad sui visionem, auditum ad sui auditionem, gustum ad sui gustationem etc. Ergo sensus est facultas organica.

Quoad 2^{um}. Sensus est materialis in minimo gradu. Id patet ex dictis in Praenotionibus. Et sane materiale in minimo gradu est id quod tantum duas notas materialitatis habet in sua operatione, nempe inhaerentiam dimensionibus et omnimodam determinationem ad finem. Atqui sic se habet sensus in sua operatione, quae alligatur conditionibus materialibus, quaeque quum careat abstractione universalitatis nequit at-

tingere rationem finis et mediorum ad finem, et ideo habet finem omnino praestitutum ab auctore naturae (cfr. Ontol. n. 154. Schol. 4). Attamen sentiens quaerit sibi formam, per quam agat, et ponit executionem sui motus.

Quoad 3^{um}. **Anima bruti est simplicior omnibus formis materialibus.** Forma quaelibet substantialis, quum sit actus, est simplex, licet, si habeat esse dependens a materia, non sit subsistens neque spiritualis seu immaterialis stricto sensu. Ergo anima formaliter sensitiva, cuiusmodi est anima bruti, est simplex, sed non per se subsistens et ideo neque spiritualis, neque immaterialis stricto sensu, quia solummodo est principium remotum operationis dependentis a materialibus conditionibus. Attamen est simplicior omnibus formis substantialibus inferioribus, nempe mere vegetalium et non viventium, quia operationes sensitivae et facultates sensitivae, quae ab ipsa resultant, sunt in minimo materialitatis gradu.

Haec est ratio cur animae formaliter sensitivae et facultates sensitivae aliquando dicantur a S. Thoma spirituales seu immateriales lato sensu.

THESIS L.

1^o **Immutatio causata in facultate sensitiva ab objecto sensibili non est secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale, quod in casu nostro est spirituale lato sensu. Attamen 2^o immutatio naturalis in organo sensorio non excluditur.**

150. **Praenotandum.** — Distingue immutationem naturalem ab immutatione intentionali sensibili seu spirituali late dicta. *Naturalis immutatio* est ea per quam forma immutantis recipitur in immutato secundum esse naturale, idest secundum easdem dispositiones materiales, ita ut licet non sit eadem forma numerice, tamen sit eadem specificae; sic calor ignis recipitur in aqua calefacta. *Immutatio autem intentionalis*, seu *spiritualis late dicta*, est ea. per quam forma immutantis recipitur in immutato secundum esse intentionale sensibili seu spirituali (late dicto), ita ut forma non sit eadem

neque numerice neque specificè sed tantum *repræsentative* secundum conditiones materiae individualis. Sic forma incendii recipitur in oculo vidente incendium, qui hac visione per se non comburitur neque calefit (1).

151. Probatur thesis. — *Quoad 1^{um}. Immutatio sensus est secundum esse intentionale, non secundum esse naturale.* Sensatio enim est operatio cognoscitiva, licet in infimo ordine (cfr. n. 149.). Atqui ad operationem, requiritur ut facultas sit in aliquo gradu immaterialitatis vel stricte vel saltem late dictae, cum agitur de cognitione alligata conditionibus materialibus (cfr. nn. 145. 146.). Sic enim fiet ut facultas habeat talem actualitatem, ut remanendo in sua forma, incipiat intentionaliter habere formam rei apprehensae. Porro si immutatio sensilis esset tantum secundum esse reale, seu secundum dispositiones materiales, operatio sensilis reduceretur ad maximum gradum materialitatis ac proinde esset simul et non esset operatio cognoscitiva, quod repugnat: videlicet novae dispositiones materiales inductae efficerent ut sentiens assimilaretur sensato non secundum formam intentionalem, sed tantum secundum formam materiale in maximo materialitatis gradu, quae assimilatio esset corporis in quantum corporis, non sentientis in quantum sentientis. Ergo immutatio causata in facultate sensitiva non est secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale.

Quoad 2^{um}. Immutatio naturalis in organo sensorio non excluditur. Corpora enim sensibilia agunt vel immediate, vel mediante aere vel aethere vel aliquo alio medio materiali in organa sensoria exteriora per qualitates alterantes, et mediante hoc motu causato in organo determinant facultatem sensitivam informantem organum ad actum sensationis eliciendum, quo corpora exteriora percipiat sub ratione formali illius qualitatis determinatae alterantis per quam corpus sentitum agit in organum sentientis; sic movetur sensus visus ad videndum tintinnabulum, sensus auditus ad illud audiendum, sensus tactus ad illud tangendum etc.

Et sane nisi haberetur haec materialis immutatio organi

(1) Cfr. S. TH. 1 p. q. 78. a. 3.

ad suscipiendam qualitatem similem qualitati alteranti corporis exterioris, non posset facultas organica intentionaliter moveri ad hanc qualitatem percipiendam, quum determinatio facultatis fiat mediante organo. Organum autem in quantum corpus moveri debet motu stricte dicto a qualitate alterante sensibilis exterioris. Ergo in processus sensationis immutatio realis organi sensorii non excluditur.

152. Corollaria. — I. Organum sensorium carere debet natura physica proprii sensibilis, quae carentia est vel *totalis*, ut contingit in *organo visus*, vel quoad eum *gradum*, in quo qualitates alterantes inveniuntur in sensibili exteriori, ut contingit in *organo tactus*. Et sane si organum esset iam in actu earum qualitatum, non posset stricte moveri vel alterari secundum eas; sic quod iam est album non potest moveri ad albedinem. Quoniam igitur ut sensus sentiat impressionem exterioris agentis, requiritur immutatio organica, quae fit per motum stricte dictum, necesse est organum carere ea qualitate, quae constituit obiectum proprium sensus, cuius est organum. Circa varium modum huius carentiae pulcherrime loquitur S. Thomas (1): « Oportet, quod sicut organum, quod
« debet sentire album et nigrum, neutrum ipsorum habeat
« actu, sed utrumque in potentia, et eodem modo in aliis
« sensibus; sic etiam se habeat in sensu tactus; scilicet or-
« ganum neque sit calidum, neque frigidum actu, sed potentia-
« utrumque. Aliter tamen accidit hoc circa tactum, et circa
« alios sensus. Nam in visu organum visus est in potentia ad
« album et nigrum, denudatum a toto genere albi et nigri:
« est enim penitus carens colore. Sed organum et medium
« tactus (quod medium est caro in sententia S. Thomae) non
« potest denudari a toto genere calidi et frigidi, humidi, et
« sicci, componitur enim ex elementis, quorum hae sunt pro-
« priae qualitates. Sed sic fit in potentia organum tactus ad
« sua obiecta, in quantum est medium inter contraria: me-
« dium enim est in potentia ad extrema. Et propter hoc,
« quanto animal habet complexionem magis reductam ad me-

(1) In II: *De Anima Lect. 23.*

« dium, tanto habet meliorem tactum. Unde homo inter omnia animalia est melioris tactus ».

Sic patet cur manus, quae naturalem calorem habet in gradu circiter decimoctavo centigradi, si corpora quaedam tangat, percipiat tamquam frigida ea quae inferiorem gradum caloris habent, quae autem superiorem gradum, percipiat tamquam tepida vel calida.

II. Intellectus non debet carere natura spiritali ut spiritalia intelligat. Nam ratio, cur sensus carere debeat natura qualitatum sensibilium, non procedit ex eo quod sit potentia cognoscitiva, sed ex eo quod sit *potentia organica*. Intellectus autem quum sit virtus inorganica, quo est actualior, nempe magis recedens a quacumque potentialitate, eo potest perfectius intentionaliter omnia repraesentare,

III. Non est contradictio in eo quod sensatio sit simul simplex et organica. Etenim quatenus est actus, est simplex, quatenus est actus non purus in ordine corporeo, subiectatur in organo ac proinde est organica; quatenus autem est operatio cognoscitiva, est simplicior omni operatione ordinis inferioris sive vegetalium sive mineralium.

IV. Facultate sensitivae radicanitur in anima et subiectantur in composito corporeo. Radicanitur quidem in anima, quia sunt potentiae operativae quae se tenent ex parte formae substantialis, quae est principium quo remotum operationum (cfr. n. 84.). Subiectantur in composito, quia non sunt accidentia pure spiritalia. Et ideo destructo organo, quod est earum proprium subiectum, cessant formaliter esse. Remanent tamen radicaliter in anima, nisi haec ipsa cessaverit existere; et ideo ripristinato organo in composito vivente iterum resultaret in eo facultas sensitiva ipsi correspondens.

153. Obiectiones contra theses praecedentes. — Obiect. 1^a. Potentia sensitiva est simplex et inextensa. Sed accidens inextensum non potest recipi in organo extenso. Ergo sensus non est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Potentia sensitiva non est extensa *per se*, *Conc.* non est extensa per accidens, *subdist.* ita ut non possit informare subiectum extensum, *Nego*; ita ut non possit

dividi ad divisionem subiecti, *Conc. Contrad. min. Nego. cons.*

Nulla forma materialis est extensa per se, quum sit simplex, licet non ea simplicitate quae perfectionem importat, quae videlicet requirit ut res simplex sit per se subsistens in sua simplicitate. Attamen est extensa per accidens nempe ratione compositi extensi, et communicat vel non communicat in totalitate quantitativa, quae divisibilitatem importat in parte eiusdem rationis prout est inferioris vel superioris perfectionis. Formae enim viventium perfectorum nullo modo sunt divisibiles. neque *per se* neque *per accidens*, quia primum ordinem dicunt ad totum, secundarium autem ad partes; (cfr. n. 55. β.) et ideo non communicat in totalitate quantitativa.

Nota. *De animalibus quae decisa vivunt.*

Ex data solutione intelliges cur quaedam animalia imperfectiora si dividantur in plures partes, singulae partes vivant ut totidem animalia eiusdem speciei. Etenim haec animalia ob suam imperfectionem habent organismum valde simplex ita ut in qualibet parte sit aequaliter aptus ad talem formam. Quare per decisionem partes dissectae remanent aptae ad formam specificè eandem licet numerice diversam. Quum autem materia statim ac est ultimo disposita ad aliquam formam, actuatur ab ea; necesse est ut in parte dissecta nova forma eiusdem speciei resultet. Hoc sensu forma animalis huiusmodi dicitur unica actu et multiplex potentia, diciturque *divisibilis per accidens* divisione quantitativa.

Obiect. 2^a. Si sensus esset facultas organica, sensatio procederet a duabus causis partialibus, nempe ab anima et a corpore. Atqui hoc est impossibile. Ergo.

Resp. Dist. mai. Sensatio procederet a duabus causis partialibus completis in suo esse, *Nego*; incompletis, quarum nempe una se habet ut potentia, alia ut actus per unicum esse actuata, *Conc. Contrad. min. Nego. conseq.*

Obiect. 3^a. Sensus dicitur ab Aristotele susceptivus specierum sine materia. Atqui si recipit species immaterialiter non pendet ab organo. Ergo est facultas inorganica.

Resp. Dist. mai. Sensus dicitur ab Aristotele suscipere species sine materia et sine dispositionibus materialibus, idest secundum esse intentionale et superexcedens modum essendi formae materialis in maximo et in medio materialitatis gradu,

Conc. dicitur recipere species immaterialiter stricto sensu, idest sine conditionibus individualibus materiae, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* Solutio patet ex superius demonstratis.

Obiect. 4^a. Formae naturales recipiuntur in patiente sine materia agentis, quin dicantur recipi immaterialiter ex. gr. calor in aqua calefacta per ignem. Atqui species sensibiles dicuntur recipi immaterialiter. Ergo recipiuntur sine conditionibus materialibus. Ergo sensus est facultas inorganica.

Resp. Dist. mai. Formae naturales recipiuntur in patiente sine eadem numerice materia agentis, *Conc.* sine eodem essendi modo i. e. *similibus materialibus dispositionibus* in materia patientis, *Nego.* sunt enim hae formae in patiente *secundum esse reale. Dist. min.* Species sensibiles dicuntur recipi immaterialiter, quia recipiuntur *absque materialibus dispositionibus* in sensu, idest non secundum esse reale sed secundum esse intentionale. *Conc.* dicuntur recipi immaterialiter quia recipiuntur *sine conditionibus materiae individualis, Nego. Nego utrumque conseq.*

Ex obiectione sequitur tantum id, quod superius propugnativimus nempe facultatem sensitivam esse in minimo materialitatis gradu, secus non posset intentionaliter assimilari obiecto suae cognitionis. Ad id autem requiritur et sufficit ut sensus sit immaterialis immaterialitate improprie dicta. Formae autem naturales, ex. gr. calor in aqua recipiuntur non solum secundum *conditiones materiales.* nempe secundum determinatam extensionem, figuram et similia, sed etiam secundum *dispositiones materiales,* nempe secundum eundem modum essendi, qui importat omnes coarctationes materiales, quae sunt propriae maximi gradus materialitatis. Unde nullo modo dici possunt recipi immaterialiter (1). Recole dicta in Thesi 50.

Obiect. 5^a. Facultas quae non potest pati passione proprie dicta est facultas inorganica. Atqui facultas sensitiva non potest pati passione proprie dicta: etenim est susceptiva contrariorum. Ergo facultas sensitiva est inorganica.

Resp. Dist. mai. Facultas quae nequit pati passione proprie dicta neque *per se* neque *per accidens,* *Conc.* quae licet non *per se,* tamen *per accidens* pati potest passione proprie dicta, *Nego. Contrad. min.* facultas sensitiva non potest pati *per se*

(1) Cfr. S. TH. de Anima lect. 24.

passione proprie dicta, *Conc. per accidens, Nego. Dist. rationem additam.* Facultas sensitiva est susceptiva contrariorum sub conditionibus materiae individualis, *Conc. abstracta a conditionibus materiae individualis, Nego. Nego conseq.*

Ea facultas neque *per se* neque *per accidens* corrumpitur, quae suscipit formas contrariorum abstractas a conditionibus materiae individualis. Etenim in hac passione non indiget organo ut comprincipio, neque impressionem ab agente corporeo recipit. Talis facultas est intellectus possibilis, seu receptivus specierum stricte immaterialium quae in eum causantur ab intellectu agente. Facultas autem quae ad *passionem improprie dictam* suscipiendam indiget organo ut comprincipio, quamvis *per se* non possit pati *passione proprie dicta*, tamen *per accidens* tali passione pati potest ratione sui comprincipii, nempe organi quod informat. Hoc enim, quum sit corpus, pati *per se* potest *passione proprie dicta* et consequenter potest corrumpi *per se* propter excellentiam obiecti sensibilis, ex. gr. oculus propter excessum lucis. Quando autem compositum corporeum patitur et corrumpitur *per se*, forma quae ipsum ita informat ut non habeat esse independens ab ipso, patitur per accidens passione proprie dicta et per accidens corrumpitur. Passionem improprie dictam importare tantummodo transitum de potentia in actum mere perfectivum idest absque ullius formae amissione declarat S. Thomas (1).

Obiect. 6^a. Immutatio causata in facultate sentiente ab obiecto sensibili dicitur spiritualis. Sed immutatio spiritualis neque per accidens potest corrumpere id quod immutat. Ergo sensus est prorsus impassibilis, et ideo est inorganicus.

Resp. Dist. mai. Immutatio causata in facultate sentiente ab obiecto sensibili est spiritualis stricto sensu, *Nego*; lato sensu ita ut importet simul in organo physicam immutationem,

(1) 1. p. q. 79. a. 2. « Respondeo dicendum quod pati tripliciter dicitur. Uno modo propriissime, scilicet quando aliquid removetur ab eo quod convenit sibi secundum naturam, aut secundum propriam inclinationem; sicut cum aqua frigidatem amittit per calefactionem. et cum homo aegrotat, aut tristatur. Secundo modo minus proprie dicitur aliquis pati ex eo quod aliquid ab ipso abiicitur, sive sit ei con-
 « veniens, sive non conveniens; et secundum hoc dicitur pati non solum qui aegrotat, sed etiam qui sanatur: et non solum qui tristatur, sed etiam qui laetatur; vel quocumque modo aliquis alteretur, vel moveatur. Tertio dicitur aliquis pati communiter ex hoc solo quod id quod est in potentia ad aliquid, recipit illud ad quod erat in potentia, absque hoc quod aliquid abiiciatur; secundum quem modum omne quod exit de potentia in actum potest dici pati, etiam cum perficitur. Et sic intelligere nostrum est pati ».

Conc. Contrad. min. immutatio stricto sensu spiritualis, *Conc.* immutatio lato sensu spiritualis, *Nego. Nego cons.*

Solutio patet ex supradictis de duplici immutatione altera naturali seu physica, altera intentionali. Ad sensationem utraque requiritur et prima est ratio secundae. Sic propter primam seu physicam manus fit calida per actionem calefacientis, propter secundam idest per immutationem intentionalem seu spiritualem manus sentit calorem. Utraque immutatio exigit facultatem organicam, quia conditionibus materialibus alligantur et ab agente corporeo causantur. Idecirco S. Thomas (in II. De Anima Lect. 34) cum Aristotele concludit, ostendendo ad hoc ut aliquid corpus sentiat, non sufficere ut patiatur naturaliter ita ut evadat naturaliter simile agenti secundum talem formam, puta odorum vel calidum, sed insuper requiri ut informetur facultate sensitiva, vi cuius percipiat hanc qualitatem. « Solvit (Aristoteles) rationem supra positam, « dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est « odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet quod odorare est sic « aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem. Aer autem non sic patitur « ut sentiat, quia non habet potentiam sensitivam; sed sic patitur ut sit « sensibilis (active), in quantum scilicet est medium in sensu ».

Obiect. 7^a. Sensus remanent in anima humana separata. Sed si essent potentiae organicae, non remanerent in anima separata. Ergo.

Resp. Dist. mai. Remanent formaliter, *Nego; radicaliter, Conc. Contradist. sequel. minoris. Nego cons.* (cfr. n. 152. IV.).

Obiect. 8^a. Si sensatio esset organica, non haberetur identitas sentientis quoad diversas sensationes, immo quoad ipsam perceptionem alicuius compositi. Nam in extenso partes sunt distinctae. Iamvero ubi partes sunt distinctae actio unius extranea est actioni alterius. Ergo sensus est inorganicus.

Resp. Nego sequelam asserti. Ad rationem additam. **Dist. mai.** Sunt ita distinctae ut sint continuae et actuatae per idem esse totius, *Conc.* sunt ita distinctae ut sint actu divisae in totidem supposita operantia, *Nego Contrad. min. et nego conseq.*

Profecto si corpus organicum sentientis esset aggregatum atomorum habentium propriam essentiam et existentiam, inconcepibilis esset identitas sentientis non solum quoad diversas sensationes, sed ne quidem quoad unam sensationem. Sensus autem in falsa hac hypothese esset facultas stricto sensu immaterialis; anima sensitiva esset per se subsistens et immortalis, nec iungeretur corpori ut forma sed ut motor. Quinimmo sensus confunderetur cum intellectu et everteretur essentiale di-

scrimen bruta inter et homines. Quae omnes sequelae ex vitiata radice procedunt negatae unitatis essendi inter corpus et animam, videlicet ex male relicta doctrina Aristotelis et Sancti Thamae de primis principiis intrinsecis entis corporeis. Adeo vera est sententia: *errorem parvum in principio magnum esse in fine.*

Obiect. 9^a. Omnes philosophi ex sensatione arguunt simplicitatem animae. Atqui id fieri non posset si sensatio esset organica. Ergo sensatio et sensus sunt inorganica.

Resp. Dist. mai. Arguunt ex sensatione simplicitatem quae importat perfectionem, nempe eam quae est propria actus seu formae per se subsistentis, *Nego*; simplicitatem, quae est propria formae materialis in minimo materialitatis gradu, *Conc.* **Contrad. min. Nego conseq.** Solutio patet ex superius dictis in Thesi 49.

Obiect. 10^a. Sicut se habet intellectus ad intelligibilia, ita se habet sensus ad sensibilia. Atqui intellectus intelligit sine organo. Ergo etiam sensus sentit sine organo.

Resp. Dist. mai. Quatenus tum intellectus noster tum sensus se habent in potentia ad proprium obiectum, *Conc.* quatenus tum intellectus tum sensus absque organo, ceu com-principio eliciant suam operationem, *Nego. Conc. min. Nego cons.*

Hanc difficultatem ita solvit S. Doctor (1): «Sensitivum quodammodo se habet ad sensibilia sicut intellectivum ad intelligibilia, in quantum scilicet utrumque est in potentia ad sua obiecta. Sed quodammodo dissimiliter se habet in quantum sensitivum patitur a sensibili cum corporis immutatione. Unde excellentia sensibilibum corrumpit sensum, quod in intellectu non contingit. Nam intellectus intelligens maxima intelligibilium, magis potest postmodum intelligere minora ».

Obiect. 11^a. In operibus brutorum animalium apparent quaedam sagacitates, quae supponunt in eis ratiocinium: ex. gr. « Canis insequens cervum, si ad trivium venerit, odoratu quidem explorat an cervus per primam vel secundam viam transiverit; quod si invenerit non transisse, iam securus per tertiam viam incedit non explorando, quasi utens syllogismo divisivo, quo concludi possit cervum per istam

(1) 1. p. q. 75. a. 3. ad 3.

« viam incedere, ex quo non incedit per alias duas, cum non « sint plures » (1). Atqui ratiocinium est operatio facultatis stricto sensu immaterialis. Ergo anima sensitiva est stricto sensu immaterialis.

Resp. Dist. mai. Supponunt in eis ratiocinium *materialiter* et *executive*, *Conc. formaliter* et *directive*, *Nego. Contrad. min.* ratiocinium *formale* et *directivum*, *Conc. materiale* et *executivum*, *Nego.* Hoc enim est in Auctore naturae tribuente brutis inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus necessarios fini ad quem ea ordinavit.

Simili difficultati ita occurrit Sanctus Thomas (l. c.). « Ad tertium dicendum, quod, sicut dicitur in III. *Physic.*, text. 16. et « seq, *motus est actus mobilis a movente*; et ideo virtus moventis « apparet in motu mobilis; et propter hoc in omnibus quae moventur « a ratione apparet ordo rationis moventis, licet ipsa quae a ratione moventur, rationem non habeant; sic enim sagitta directe tendit ad si- « gnum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem: « et idem apparet in motibus horologiorum et omnium ingeniorum huma- « norum quae arte fiunt. Sicut autem comparantur artificialia ad artem « humanam, ita comparantur omnia naturalia ad artem divinam. Et ideo « ordo apparet in his quae moventur secundum naturam; sicut et in his « quae moventur per rationem, ut dicitur in II. *Physic.*, text. 49. Et « ex hoc contingit quod in operibus brutorum animalium apparent quae- « dam sagacitates, inquantum habent inclinationem naturalem ad quos- « dam ordinatissimos processus, utpote a summa arte ordinatos. Et pro- « pter hoc etiam quaedam animalia dicuntur prudentia vel sagacia, non « quod in eis sit aliqua ratio vel electio; quod ex hoc apparet quod « omnia quae sunt unius naturae, similiter operantur ».

Quod si quaeras quomodo novimus haec animalia carere ratione, respondemus id nos legitime inferre non solum ex eo quod singula individua eiusdem speciei semper eodem modo ac nulla praevia disciplina operantur; sed etiam quia idem individuum quod praecellens omnino ingenium sortiri debuisset ad quaedam ordinatissima perficienda, quae caetera individua suae speciei eadem arte ac nulla praevia disciplina ab ipsa nativitate perficiunt. in caeteris facillimis, obviis atque repetitis vicibus ei contingentibus nullam prorsus sagacitatem aut disciplinabilitatem ostendit (2).

Obiect. 12^a. Sensus respiciunt obiectum formale univer-

(1) S. TH. 1. 2. q. 13. a. 2.

(2) Pulchra et manifesta exempla invenies in notissimo opere *Souvenirs entomologiques* (Paris 1891) egregii viri scientifici J. H. FABRE.

sale; sic visus respicit colorem, auditus sonum etc. Atqui potentia respiciens obiectum universale est stricto sensu immaterialis. Ergo sensus est facultas stricte immaterialis.

Resp. Dist. mai. Respiciunt obiectum universale ita ut percipiant ipsam rationem universalitatis sui obiecti, *Nego*; ita ut percipiant tantum singulare alligatum conditionibus materialibus, *Conc. Contrad. min. Nego cons.*

Dicere ordinem activi vel passivi ad aliquid, quatenus hoc habet aliquam qualitatem communem pluribus, nullam importat immaterialitatem. Haec enim requiritur tantum ad apprehendendam ipsam rationem universalitatis, abstrahendo a singularibus. Si obiectio quidquam valeret, deberemus tribuere immaterialitatem ipsi materiae, quia dicit ordinem ad formas non solum numerice sed etiam specificè diversas successive suscipiendas, quod esset pugnantia dicere.

THESIS LI.

Ad sensationem requiritur species intentionalis determinans potentiam ad eliciendum actum cognitionis de aliquo obiecto.

154. Probatur. — I. Sensatio est actus cognoscitivus. Atqui demonstravimus in Thesi 47. ad omnem actum cognitionis eliciendum requiri speciem seu similitudinem intentionalem, quae determinet facultatem ad actum cognitionis circa determinatum obiectum. Ergo etiam ad sensationem requiritur species intentionalis.

II. Sensatio non perficitur nisi mediante immutatione causata in organo a qualitativis activis corporum exteriorum; hac autem immutatione peraeta sensus percipit praesentiam corporum exteriorum sub qualitate sensili respondente eius formali obiecto (1). Ergo actio corporis exterioris determinavit sensationem. Porro unumquodque agens producit effectum similem formae secundum quam agit. Ergo actio corporum exteriorum determinavit sensum ad eliciendum actum sensationis circa ipsum *per similitudinem sui proportionatam facul-*

(1) Cfr. 1. p. q. 78. a. 3.

tati organicae. Quae similitudo est ea quam vocamus *speciem sensilem*.

III. Idipsum confirmatur ex S. Thoma, qui (1) ait: « Sicut res habet esse per propriam formam, ita virtus cognoscitiva habet cognoscere per similitudinem rei cognitae ». Et (2) « Sicut calor est principium formale calefactionis in igne, ita species rei visae est principium formale visionis in oculo ».

155. Quaeres. Utrum ad sensationem praeter *speciem impressam* requiratur etiam *species expressa*?

Resp. cum S. Thoma (3): « Dicendum quod cognitio sensus exterioris perficitur per solam immutationem sensus a sensibili: unde per formam quae sibi a sensibili imprimitur (idest *per speciem impressam*), sentit: non autem ipse sensus exterior format sibi aliquam formam sensibilem (idest *speciem expressam*): hoc autem facit vis imaginativa, cuius formae quodammodo simile est verbum intellectus ». Ratio autem est quia, ut videbimus inferius agentes de verbo intellectivo, *species expressa* non requiritur ad omnem cognitionem, sed tantum ad cognitionem quae debet sibi efformare terminum in quo cognoscat aliquid, ita ut hoc in specie expressa quasi in imagine ipsum non excedente cognoscatur etiam in sua absentia. Porro sensus exteriores quum accipiant determinationem a suo obiecto sensibili ita ut cum ipso continentur ut passivum cum suo activo, sive immediate ut contingit in sensu tactus, sive mediante aethere vel aere ut contingit in visu et auditu, non habet locum speciei expressae productio. Hinc fit ut sensus exteriores moveantur *per se* tantum ad praesentiam sui obiecti, qua cessante, cessat sensatio; et quando *per accidens* moventur sine tali praesentia, ut fit in illusionibus sensuum, tamen hoc non fit nisi quia eodem modo tunc immutantur, quo ab obiecto praesente immutarentur. « Non solum apparet species rei sensibilis, sicut

(1) 1. p. q. 17. a. 3.

(2) 1. p. q. 56. a. 1.

(3) *Quodlib.* 5. art. 9 ad 2.

simulacra rei motae movent, sed etiam cum sensus ipse movetur, ubi moveatur eodem modo quo movetur a sensibili » (1).

156. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Corpus non potest imprimere quidquam in animam. Atqui ad causandam speciem sensibilem in sensu, corpus deberet agere in animam. Ergo vel non datur species sensibilis, vel certe haec non causatur a corpore exteriori.

Resp. Dist. mai. Corpus non potest imprimere quidquam in animam separatam a materia, *Conc.* in animam informantem materiam, idest in compositum sensitivum, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

Obiect. 2^a. Si sensus cognosceret sensibilia, mediante specie sensibili, non apprehenderet immediate rem sed eius similitudinem. Atqui sensus immediate cognoscit rem sensibilem. Ergo in sensu non datur species sensibilis.

Resp. Dist. sequel. mai. Si species esset *id quod* apprehenditur, nempe si esset *signum biectivum*, *Trans.* si est *id quo* vel *in quo* res exterior apprehenditur, nempe *signum formale*, *Nego. Contrad. min. Nego cons.* (2).

Obiect. 3^a. Si in sensibus causaretur a rebus species sensibilis, haec esset praesens facultati cognoscitivae. Sed id quod est praesens facultati cognoscitivae est eius obiectum. Ergo si daretur species sensibilis, sensus non cognosceret res, sed earum species.

Resp. Dist. mai. Esset praesens *formaliter* i. e. ut *forma* faciens unum cum potentia cognoscitiva. ut ex eis resultet principium adaequatum cognitionis, *Conc.* esset praesens *obiective*, i. e. ut terminus obiectivus cognitionis, *Subdist.* ut accidens in facultate existens, *nego*, ut imago et sigillatio obiecti *conc.* *Contrad. min.* Etenim, idem est motus in imaginem, ut est imago, et in rem. « Idem est ferri in similitudinem rei, et in rem, quae per talem similitudinem cognoscitur » (3).

(1) In *De insomniis* lect. 3. fin.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 85, a. 2.

(3) *De verit.* qu. 2 art. 3 ad 3.

Obiect. 4^a. Simile simili cognoscitur. Sed sensus per speciem aliququaliter immaterialem nequit fieri similis rebus maxime materialibus. Ergo per species sensibiles non potest cognoscere corpora.

Resp. *Dist. mai.* Simile simili cognoscitur per similitudinem secundum esse intentionale, *Conc.* secundum esse reale, *Nego.* *Contrad. min.* *Nego cons.*

QUAESTIO XIX.

DE OBIECTO SENSUUM EXTERNORUM

THESIS LII.

Obiectum quod percipitur a sensibus externis *a)* sunt sensibilia exteriora, videlicet corpora sensibilia existentia; ita tamen ut *b)* id quod per se percipitur a sensibus sint ea accidentia sensibilia, quae movent sensus, id autem *c)* quod ab eis per accidens percipitur sit ipsa substantia corporea quae horum accidentium est subiectum.

157. **Praenotiones.** — Illud dicitur *per se* et *primario* apprehendi a facultate sensitiva, quod est eius proprium determinativum seu immutativum. Illud dicitur *per se* et *secundario* apprehendi, quod ita coniungitur cum proprio immutativo sensus, ut concurrat ad sensus immutationem, causando in immutatione aliquam diversitatem ex. gr. ut habeat maiorem vel minorem intensitatem, extensionem aut aliquid simile. Illud autem dicitur *apprehendi* tantum *per accidens* quod ita coniungitur cum proprio determinativo sensus, ut nullo modo concurrat proxime ad sensus immutationem, sed quum sit subiectum accidentium, quorum virtute immutatur sensus, eius praesentia sensibus innotescit. Subiectum enim est id quod per suas qualitates sensibiles immutat sensum.

Haec triplex divisio fere respondet divisioni *sensibilis per se*, quod subdividitur in *proprium* et *commune*, et *sensibilis per accidens*; de qua divisione loquuti sumus in Logica Maiori n. 238., qui locus est omnino conferendus.

158. **Probatur thesis.** *Quoad 1^{um}.* Id quod percipitur a sensu exteriori est *hoc quale quantum*. Atqui huiusmodi est corpus sensibile existens. Ergo id quod percipitur a sensibus externis sunt corpora sensibilia exteriora.

Quoad 2^{um}. Ad hoc ut sensus exterior percipiat aliquod corpus sensibile existens, non sufficit quaelibet huius praesentia, sed requiritur ut corpus per suas qualitates activas sensui proportionatas, hunc movendo determinet ad eligendum actum determinatae sensationis. Sic idem corpus exterius ex. gr. tuba, quatenus colorata in actu movet sensum visus ad eius praesentiam percipiendam in ratione huius colorati extensi, quatenus dura vel frigida movet sensum tactus ad eius praesentiam percipiendam in ratione huius duri vel frigidi extensi, quatenus actu sonans movet sensum auditus ad eius praesentiam percipiendum in ratione huius sonantis. Iamvero qualitates activae secundum quas movens movet mobiles sunt eae secundum quas agens suam similitudinem causat in patiente, quum unumquodque agat secundum quod est actu per suam formam. Ergo hae qualitates activae nequeunt aliam similitudinem seu speciem imprimere in facultate sensitiva quam suam. Porro illud *per se* apprehenditur a facultate cognoscitiva quod est eius determinativum. Ergo id quod *per se* percipitur a sensibus exterioribus sunt accidentia sensibilia quae eos movent. Idecirco ait S. Thomas (l. c.). « Exterius immutativum est quod *per se* a sensu percipitur, et secundum eius diversitatem sensitivae potentiae distinguuntur ».

Quoad 3^{um}. a) Illud *per accidens* percipitur a sensu quod naturaliter connectitur cum eo, quod percipitur *per se*, utpote subiectum eius. Atqui substantia corporea naturaliter connectitur cum suis accidentibus propriis, cuiusmodi sunt quantitas et qualitates activae. Ergo substantia corporea a sensibus percipitur *per accidens*. b) Insuper illud percipitur *per accidens* a sensu, quod est *principium quo remotum* immutationis causatae in facultate sensitiva. Atqui substantia corporea ratione formae substantialis est *principium quo remotum* immutationis causatae per suas qualitates activas in facultate sen-

sitiva. Ergo substantia corporea percipitur *per accidens* a sensibus externis.

159 Schollon. *De nexu inter obiectum sensus et intellectus in homine.* Naturalis connexio inter substantiam et eius proprietates est ratio cur intellectus noster, cuius cognitio ortum ducit a sensibus, abstrahere possit a phantasmate rei singularis speciem repraesentativam quidditatis eius. Quoniam autem haec quidditas apprehendatur a sensibus *per accidens*, nempe ratione suarum qualitaturn activarum quae *per se* a sensibus apprehenduntur, necesse est ut conceptus intellectivus distinctus substantiarum materialium determinetur per qualitates sensibiles in phantasmatibus relucentes et virtute intellectus agentis abstractas a conditionibus individualibus, ut ita immaterialiter in intellectum possibilem imprimantur. Sic quidditas auri distincte cognoscitur ab intellectu nostro, quum concipitur tamquam substantiae, quae habet proprietates talis coloris, ponderis, ductibilitatis etc., ita ut per haec distinguatur a quidditate ferri vel argenti.

THESIS LIII.

Error ponentium facultatem sensitivam primo et directe percipere affectionem seu modificationem sensus, caeterique errores cum eo connexi refutantur.

160. **Praenotiones.** — Quum omnis nostra cognitio a sensibus exterioribus ortum ducat; qui circa eorum obiectum erraverint, circa caeteras etiam philosophiae quaestiones errare necesse est. Id contingit modernae pseudophilosophiae instauratoribus, qui a Cartesio usque ad Kantium, Fichtium, caeterosque modernos rationalistas autumantes nostrarum sensationum obiectum primum et directum non esse corpora exteriora sed nostras affectiones vel ideas, eo devenerunt ut non solum de realitate entium subiecto cogitanti extrinsecorum, sed etiam de ipsius subiecti cogitantis deque ipsius cogitationis reali existentia dubitaverint, ita ut eam cum Fichtio Kantii discipulo inter somnia amandaverint.

Praeclari huius moderni rationalismi doctoris verba (ex eius opere *Destinatio hominis*, quod ex germanica lingua ad gallicam vertit D. Bar-chou de Penhoën) legisse iuvabit: « Nulla prorsus est res; ego ipse non sum... Circa me realitas conversa est in inconditum somnium, quin « vita ulla realis ad somniandum detur, aut spiritus qui somniet, aut

« somnium in quo somnium ipsum somniemus. Et sane eiusmodi somnium esset *cogitatio*. Sed cogitatio, cogitatio ipsa! quam ego ut meam « nobilissimam proprietatem considerabam, et tamquam scopum vitae meae, in quo fontem reperirem totius realitatis; cogitatio quoque, huius « somnii est somnium », Et ita effectum est ut dum modernae scientiae instauratores superbe et inepte iactaverint rationem humanam sibi ipsi sufficere ad omnem veritatem demonstratione assequendam; eo devenierint ut de propriae existentiae et cogitationis realitate dubitaverint.

161. Refutatio singulorum errorum. I. Cartesius. Radix huius moderni scepticismi est in confundendo signo *quo* vel *in quo* cum termino et obiecto *quod* perceptionis. Hanc confusionem, quae nos non sineret a mero subiectivismo egredi, invexit Cartesius, quum docuit obiectum primum et directum nostrarum sensationum non esse corpora exteriora, sed esse modificationes seu affectiones *animae nostrae* quas ideas sensibiles vocavit. Ex quo canone sequitur existentiam corporum non solum externorum sed etiam corporis ipsius hominis cogitantis esse demonstrandam. Anima enim iuxta Cartesium est quae sentit, non compositum organicum.

Facilis hinc est via ad scepticismum Fichtianum. Si enim ad trutinam sententiam Cartesii revocabimus, eum vel falsitatis vel scepticismi acosmici facili negotio arguemus. Quaerimus enim ab eo: Haec animi affectio est ne cognitio sensilis alicuius obiecti vel non? Si respondeat affirmative, (ut necessario respondere debet, quia cognitio sensilis absque obiecto sensibili cognito repugnat in terminis), suo ipse ore fatetur obiectum sensibile esse primo et directe cognitum, ita ut nequeat affectionis animae cognitio praecedere eius cognitionem. Quapropter falsus est Cartesius quum asseruit affectionem animi esse id quod primo et directe a sensu percipitur. Quod si negaverit eam esse cognitionem alicuius obiecti, tunc erit *non cognitio*, quia cognitio nullius obiecti non est cognitio.

Insuper, etsi daremus Cartesio primum cognitum a sensu esse animi affectionem, nunquam possibile esset iuxta eius principia ad cognitionem existentiae corporum pervenire. Etenim ratio ob quam Cartesius statuit primum et directe cognitum a sensu esse animi affectionem, fuit immanentia operationis cognoscitivae, quae utpote necessario interior non potest

ad exteriora se extendere. Confundit quippe modernae instaurator philosophiae immanentiam operationis cognoscitivae et principii formalis eiusdem cum intraneitate obiecti ad quod ultimatim terminatur cognitio. Iamvero in hac hypothese Cartesiana impossibile esset etiam post infinitas animi affectiones cognitae pervenire ad cognitionem existentiae corporum. Nam si prima cognitio sensibilis nequivit terminari ad obiectum exterius eo quod erat operatio immanens; neque secunda, neque tertia, neque ulla alia poterit, quum omnes sint essentialiter operationes immanentes.

II. Lockius et recentiores Cartesiani. Cartesii errori affinis et ad eundem scepticismum ducens fuit opinatio Lockii et recentiorum Cartesianorum, qui qualitates sensibiles, quas hominum genus semper existimavit et existimat esse aliquas realitates existentes in corporibus, dividerunt in *primarias et secundarias*. *Primariae* essent eae, quas nos cum S. Thoma et Aristotele vocavimus *sensibilia communia*, nempe extensio, figura, soliditas, translatio localis et similia. *Secundariae* autem essent eae, quas nos vocavimus *sensibilia propria*, nempe color, sonus, sapor, odor, calor. Inter utramque classem hoc interesse autumant, qualitates primarias esse revera in rebus, qualitates autem secundarias minime, sed esse meras modificationes principii sentientis, quibus nihil respondet a parte rei.

Iamvero haec etiam sententia falsa est. Etenim

a) Inter accidentia corporea, ea quae *per se* et *primario* agunt in sensum, et quibus mediantibus percipiuntur caetera accidentia sensibilia, non solum esse debent in corpore exteriori, quia unumquodque agit secundum quod est actu per propriam formam seu perfectionem; sed etiam recenseri debent tamquam *primario sensibilia*, quia eorum vi caetera accidentia corporea et ipsum corpus percipiuntur. Iamvero huiusmodi accidentia sunt eae qualitates, quas adversarii iniuria vocant *secundarias*, nempe colores, soni, qualitates odorabiles et gustabiles, caliditas, durities et caeterae qualitates tangibiles, ut constat ex demonstratis in Thesibus 35. et 52. et confirmatur uniuscuiusque et totius generis humani experientia. Ergo falluntur adversarii non solum quum ita

dividunt qualitates sensibiles ut secundarias nominent eas quae sunt primario sensibiles, primarias vero eas quae sunt secundo sensibiles; sed multo magis quum qualitates primario sensibiles aiunt esse meras modificationes sentientis.

b) Quum nos qualitates, quas adversarii vocant *primarias*, nempe *sensibilia communia* non valeamus cognoscere nisi per cognitionem earum qualitatum, quas adversarii vocant *secundarias*, quaeque revera sunt *sensibilia propria* (ut in Thesi 52. demonstravimus et experientia constat; nam non videmus superficiem nisi mediante colore, neque agitationem oceani nisi mediante colore vel sono etc.); si sensibilia propria non essent in rebus exterioribus, nulla via nobis suppeteret cognoscendi utrum sensibilia communia, et ipsa sensibilia per accidens nempe ipsae substantiae corporeae essent aliquid realiter existens a parte rei. Etenim apprehendendo sensibilia propria, apprehendimus sensibilia communia et sensibilia per accidens tamquam eorum determinationes, mensuras, vel subiecta. Si igitur ipsa sensibilia propria (quae vocantur ab adversariis qualitates secundariae) sunt merae modificationes nostrorum sensuum, quomodo eorum determinationes vel subiecta esse poterunt aliquid realiter existens a parte rei? Ergo in sententia adversariorum necesse est ut intellectus noster, qui materiam suae cognitionis accipit a sensu, de omnium entium obiectiva realitate dubitet.

III. **Condilachius** prius partialiter, dein totaliter in subiectivismum et scepticismum acosmicum incidit. Prius enim existimavit omnes qualitates sensibiles praeter tactiles esse meras affectiones subiecti sentientis quibus nil responderet in rebus exterioribus. Quum enim solus tactus resistantiam quamdam ab extrinseco provenientem experiatur, aestimavit posse tactum certiores nos reddere de existentia rei exterioris resistantis. Attamen, quum deinceps haec resistantiae sensatio visa ei fuerit aliquid mere subiectivum, censuit nos ne quidem per tactum posse certiores fieri existentiae alicuius corporis. Nec mirum, siquidem confusionismo cartesiano imbutus discernere nescivit principium formale intrinsecum sensationis ab obiecto extrinseco efficienter sensum determinante.

IV. Humiuss fassus est pugnam esse naturae cum phi'o-sophia eo quod natura nos suadeat esse a parte rei qualitates sensibiles; philosophia demonstret oppositum. Ipse autem, posthabita natura, pseudophilosophiae deliramenta amplexus, negavit nos posse per sensus certificari de corporum existentia.

V. Reidius. ut Humii scepticismum vitaret, asseruit sensationes coniungi quidem cum exterioribus obiectis, sed non connecti cum eis tamquam cum causa efficiente determinationem in facultate organica. Quaerenti igitur quomodo certificari possum de exteriorum obiectorum realitate, si meae sensationes nullam cum eis connexionem habeant; respondebat certificari posse *per inspirationem*, quae est fundamentum et radix omnium cognitionumstrarum.

VI. Kantius tandem statuit unumquemque nostrum non posse certitudinem habere nisi propriarum affectionum et excludit processum phitosophicum, quo Cartesius aestimat se posse devenire ad certitudinem de existentia rerum, quae sunt extra nos. Quapropter docuit corpora nihil aliud esse quam collectionem nostrarum sensationum; principium autem seu *τό* *ego* non esse aliud quam *phuenomenon quoddam* efformatum auxilio duodecim pseudocategoriarum, quas ipse invexit et in quibus elementa subiectiva cum obiectivis, rationes abstractas cum concretis et plura alia confundit (1). Has autem pseudocategorias efformavit vi principiorum mere subiectivorum Leibnitii, vi causalitatis absque realitate obiectiva ab Humio affirmatae, et vi iudiciorum a priori seu inspirationis Reidianae. Quibus praeclaris categoriis ita efformatis intellectus noster virtutem haberet sibi constituendi obiecta experimentalia, naturam sensibilem, mundumque universum, quin tamen ius haberet egrediendi extra se. Quae Kantiana theoria monstro similis peperit inaniam Fichtii atque modernum nihilismum, qui in ordine morali nostris diebus humanam societatem sub deque vertit atque ad barbariem et ad impietatem impellit.

162. **Refutationis conclusio.** *In qua innuitur*

(1) Cfr. Logica, n. 241; et *Liberatore* Metaph. spec. Parte secunda, cap. 4, art 3, numeri 185 et 190.

doctrina de sensibili in actu et potentia deque sensu in actu et potentia. Kantii caeterorumque refutati errores, iamdiu ab Aristotele et a S. Thoma in quibusdam veteribus deprehensi et refutati fuerant, simulque detecta radix confusionis, quae eos ad errandum impulit, videlicet ignoratio habitudinis inter passionem et actionem, et inter earum principium atque subiectum (cfr. n. 75). Quapropter non distinguentes inter *sensibile in actu* (i. e. quatenus actu causat sensationem in sensu) et inter *sensibile in potentia* (i. e. quatenus est aptum movere sensum, sed eum non movet, puta quum lumen refulget, nemine illud aspiciente); neque distinguentes inter *sensum in actu* (i. e. quatenus actu movetur ab obiecto sensibili puta quum visus motus a sole, hunc videt) et inter *sensum in potentia* (i. e. quatenus est aptus moveri ab obiecto sensibili, quamvis actualiter a nullo moveatur); nequiverunt intelligere quomodo licet unus et idem sit actus sensibilis et sentientis, qui subiectatur in sentiente, tamen principium causativum huius actus nempe subiectum agens et forma per quam agit sint sentienti extrinseca. Quum igitur animadverterint ipsum actum obiecti sensibilis, qua talis, puta *sonationem* (quatenus hoc nomine significatur ipsa actualis motio organi auditi ut procedens a corpore sonante), subiectari in sentiente (in quo quatenus recipitur vocatur *auditio*) falso aestimaverunt ipsum obiectum huius sensationis esse intrinsecum sentienti (1).

(1) Cfr. S. TH. in III. *De Anima*. Lect! 2.

QUAESTIO XX

DE SENSIBUS IN PARTICULARI

THESIS LIV.

a) Praeter sensus externos dantur b) in animalibus perfectis quatuor sensus interni, c) specie ab invicem distincti, nempe sensus communis, imaginativa seu phantasia, aestimativa, et memoria.

163. **Probatur prima pars.** — Dari quinque sensus exteriores ipsa experientia et humani generis consensus docent. Eorum autem distinctionem specificam desumendam esse maiori vel minori accessu ad immutationem spiritualem, quam diversae qualitates sensibiles corporum determinant in facultate organica ipsis correspondente demonstrat S. Thomas (1). Haec autem maior vel minor spiritualitas immutationis resultat ex eo, quod minus vel magis admisceatur in organo de immutatione naturali. Itaque praesuppositis his, quae in quaest. 20. diximus de utraque immutatione, ita argumentum Angelici contrahimus: « Accipienda est ratio numeri et « distinctionis exteriorum sensuum secundum illud, quod proprie ad sensum pertinet. Est autem sensus quaedam potentia passiva quae nata est immutari ab exteriori sensibili. « Exterius ergo immutativum, est id quod *per se* a sensu « percipitur, et secundum cuius diversitatem sensitivae potentiae distinguuntur. Sed in quibusdam sensibus invenitur

(1) 1. p. q. 78, a 3.

« immutatio spiritualis tantum (vel saltem ut recentiora experimenta suadent coniuncta cum minimo gradu immutationis naturalis in organo) sicut in visu; in quibusdam autem cum immutatione spirituali etiam naturalis, vel ex parte obiecti tantum, vel etiam ex parte organi. Ex parte autem obiecti invenitur transmutatio naturalis secundum locum quidem in sono, qui est obiectum auditus; nam sonus ex percussione causatur, et aeris commotione; secundum alterationem vero in odore, qui est obiectum olfactus; oportet enim per calidum alterari aliquo modo corpus, ad hoc quod spiret odorem. Ex parte autem organi est immutatio naturalis in tactu et gustu; nam et manus tangens calida calefit, et lingua humectatur per humiditatem saporum, etc. ».

Ex his autem quae S. Thomas in solutionibus difficultatum ait, patet tactum se habere ut genus ad aliquas species sensationum tactilium, gustum autem reduci posse ad aliquam speciem tactus. Quo in casu gustus non distingueretur realiter a tactu quatenus generice sumitur, sed a tactu quantum ad alias species tactus quae per totum corpus diffunduntur. Caeteroquin nulla hucusque allata est melior ratio distinctionis et numeri sensuum exteriorum quam ratio S. Thomae (1).

164. Probatur secunda pars. — Ex ipsa interna et externa experientia, quam habemus de modo agendi animalium perfectorum et ex ipsa exigentia naturae sensitivae locomotivae apparet praeter sensus externos, quibus praesentiam aliquorum sensibilibus animal apprehendit, necesse omnino esse ut animal per aliquam potentiam organicam proportionatam 1^o discernat ad invicem sensibilia externa ex. gr. album a dulci; 2^o ut in absentia sensibilis externi, cognoscere illud adhuc possit, ut moveatur de uno loco in alium ad illud quaerendum, ex. gr. ad quaerendum cibum; 3^o requiritur ut habeat quasdam intentiones determinatas, vi quarum moveatur ad quaedam quaerenda et alia fugienda, non quatenus convenientia, vel inconvenientia sensui, sed quatenus utilia vel nociva, sicut hirundo paleam

(1) Cfr. cl. P. Sanctum Schiffini S. I. Disp. Metaph. Special. 4. Disp. Sect. 7.

quaerit ad nidificandum et fugit accipitrem; 4° requiritur ut animal conservet huiusmodi intentiones.

Sensus communis. Iamvero primum praestatur *per sensum communem*, qui est quasi centrum et terminus ad quem convergunt sensationes sensuum externorum et his median-
tibus ipsa sensibilia externa, quique definiri potest: *Facultas organica quae percipit et discernit sensationes et sensata sensuum externorum in eorum praesentia*. Eius obiectum formale est universalius obiecto uniuscuiusque sensus exterioris; nam est *singulare exterius quatenus intentionaliter immutativum omnium sensuum externorum*. Sensus enim communis percipit immutationes intentionales sensuum et eis mediantibus sensibilia propria omnium sensuum externorum. Esse facultatem organicam patet ex eo quod tum eius obiectum tum eius motivum est alligatum conditionibus materialibus, nempe est *aliquid quale quantum* (1).

S. Thomas existentiam huius sensus communis ita probat: « Sensus proprius iudicat de sensibili proprio, discernendo ipsum ab aliis quae cadunt sub eodem sensu; sicut discernendo album a nigro vel a viridi. Sed discernere album a dulci non potest neque visus neque gustus; quia oportet quod qui inter aliqua discernit, utrumque cognoscat. Unde oportet ad sensum communem pertinere discretionis iudicium, ad quem referantur, sicut ad communem terminum, omnes apprehensiones sensuum; a quo etiam principiantur actiones sensuum, sicut cum aliquis videt se videre. Hoc enim non potest fieri per sensum proprium, qui non cognoscit nisi formam sensibilis a quo immutatur » (2).

Quidam falso dicunt sensum communem habere, ut obiectum proprium, sensibilia communia. Ad hoc quidem probandum textum afferunt, quem putant esse Sancti Thomae,

(1) Eius organum non sine probabilitate dicitur esse *thalamus opticus*, qui in omnes sensus influere videtur. « Les couches optiques représentent certainement un organe de corrélation sensible, le centre coordinateur sensible infra-cortical », DUMAS etc. *Traité de Psychologie*, t. 1, Paris 1923, p. 165.

(2) 1^a, q. 79, art. 4, ad 2.

scil. Opusc. de Potentiis Animae, cap. 4. Sed illud opusculum non est authenticum.

Imaginativa. Secundum praestatur *per imaginativam* seu *phantasiam* quae est vis quaedam interior conservativa earum specierum, quae per sensus externos fuerunt receptae, et definitur: *Facultas organica, quae percipit sensationes et sensata sensuum exteriorum, in eorum absentia*. Ea vocatur a S. Thoma « quasi thesaurus quidam formarum per sensus acceptarum ». Hae formae quatenus conservatae in phantasia vocantur *phantasmata* seu interiores repraesentationes alicuius qualis quanti, puta templi, montis, arboris, sub conditionibus materiae individualis. Eius actus vocatur *motus factus a sensu secundum actum*, quia ut phantasia has species recipiat, moveri debet immediate a sensu communi, mediate autem a sensibus exterioribus et ab ipsa re sensibili exteriori. In homine est perfectior et participat de virtute intellectiva componendi partes apprehensas ex diversis sensibilibus: sic imaginamur montes aureos et leones alatos. Eam esse facultatem organicam patet ex eius obiecto et ex eius passione a re corporea. Eius organum adsignatur a S. Thoma pars cerebri immediate sequens organum sensus communis.

Aestimativa. Tertium praestatur *per aestimativam*, quae definitur: *Facultas organica apprehensiva earum intentionum, quae per sensus exteriores non accipiuntur*, videlicet apprehensiva determinatae utilitatis vel nocumenti, quae in re aliqua sensibili insunt in ordine ad animal hanc facultatem habens. Hac facultate avis apprehendit paleam tamquam utilem ad nidificandum; canis apprehendit extraneum hominem ut noxium domui, quam custodit; ovis apprehendit lupum, ut inimicum naturae. *Aestimativa* in brutis vocatur *instinctus*, quia brutum per eam deprehendit in aliquo singulari respectus particulares utilitatis vel nocumenti *ex necessaria determinatione naturae*, videlicet non cognoscit tale individuum sub ratione aliqua communi puta ligni, vel agni, sed sub ratione singulari, inquantum nempe est terminus singularis alicuius suae actionis vel passionis *ad quam est naturaliter determinatum*. Sic avis cognoscit paleam non sub communi ratione ligni, sed ut terminum suae actionis nidificativae. Et lupus ovem ad

vocem cognoscit non propter deprehensam connexionem inter effectum et causam, sed *ex naturali determinatione* seu *instinctu*, quo in ea voce apprehendit nutrimentum sibi conveniens.

In nomine autem vocatur **cogitativa** vel **ratio particularis**, quia propter connexionem cum facultate intellectiva in eodem subiecto, homo per cogitativam apprehendit individuum sub ratione aliqua communi, nempe prouti subest alicui naturae communi. videlicet inquantum est individuum in specie auri, vel olivae, vel canis, vel hominis, et ideo utilitatem vel nocumentum deprehendit in rebus non ex determinatione naturae, sed ex collatione plurium singularium ad invicem, puta respectu huius vel illius loci, vel temporis, vel personae, vel modi, etc.

Ex modo dictis patet aestimativam esse potentiam organicam, quum sit omnino determinata *tum ex parte obiecti*: etenim est apprehensiva determinatarum intentionum utilitatis et nocumenti; *tum ex parte subiecti*: etenim non omnes brutorum species apprehendunt omnes utilitates et nocumenta, sed ea quae ipsis sunt determinata a natura: sic utilitas paleae ad nidificandum apprehenditur ab ave, non ab equo. Et ideo omnia eiusdem speciei individua aequaliter et necessario se habent ad utilitates et nocumenta ipsis determinata a natura ut experientia constat.

Inapte igitur ex modo ordinato quo immediatum aliquod agens operatur quis inferret esse in eo rationem seu intellectum. Quamvis enim opus ordinatum sit evidens signum alicuius intellectus ordinantis, tamen ex eo non possumus statim inferre intellectum ordinantem esse eius, quod immediate operatur. Siquidem ex modo quo agens immediatum operatur deprehendamus in eo indifferentiam ad multa media et ad specialem ordinis formam, ita ut pro lubitu varios sibi determinet fines, media et ordines mediorum; evidens est tale agens, quod movet seipsum ad finem, esse intellectivum, quum haec omnia requirant conceptus universales. Si autem agens immediatum sit prorsus determinatum ad media et ad finem, ita ut *instinctive* et *necessario* apprehendat determinatum ordinabile et determinatum modum ordinationis ad aliquem determinatum finem; evidens

est tale agens moveri ab alio ad finem et ideo *carere* intellectu. Iamvero ita agere bruta per aestimativam, quae ideo in eis vocatur *instinctus*, ex supradictis et ex quotidiana experientia manifestum est. Quapropter a Divino Intellectu diriguntur per instinctum eis proportionatum ad suas operationes ordinate exsequendas.

Aestimativae organum dicitur esse in media parte capitis eique immediate coniungi organum facultatis *memorativae*, de qua mox loquemur. *Fatuitas* in brutis et *amentia* in homine proveniunt ex corruptione huius organi.

Memorativa. Quantum prestatur a *facultate memorativa*, quae definitur: *Facultas organica conservativa et reproductiva intentionum, quas apprehendit aestimativa*. Quare obiectum huius facultatis est aliquod sensibile singulare non quomodo-cumque conservatum et intentionaliter reproductum, sed quatenus *prius sensatum* vel *prius aestimatum*, videlicet quatenus fuerat *prius* apprehensum per exteriorem aliquem sensum vel quatenus fuerat *prius* aestimatum tamquam utile vel nocivum ab aestimativa naturali (1). Sic equus ad phantasma clangoris tubae memoratur certaminis vel cursus prius peracti, et ad virgae aspectum memoratur praeteritae percussio- nis. Esse facultatem organicam probatur iisdem rationibus quas attulimus pro imaginativa et aestimativa (2).

Reminiscentia. In homine etiam datur memoria sensitiva seu memorativa, quae licet sit facultas organica, tamen quum radicetur in eadem essentia animae intellectivae extenditur ad aliquod, ad quod non pertingit memorativa brutorum et sub hoc respectu vocatur *reminiscentia*. Etenim per hanc facultatem homo non solum ad phantasma unius sensibilis rei recordatur immediate alterius rei, sed etiam ex deliberatione quadam procedit quasi syllogistice ex uno memorato ad rursus memoranda quaedam prius cognita et nunc non memorata. Et ideo reminiscentia non est aliud quam *inquisitio alicuius quod a memoria excidit*. Qui motus quomodo fiat describitur a S. Thoma in Lib. de Memor. et Reminisc. Lect. 5. Ibi

(1) Cfr. S. TH. in Lib. de Memoria et Reminiscentia lect. 3.

(2) Cfr. S. TH. l. c. Lect. 8.

praeter multa praeclare dicta, quaeque sunt prorsus conferenda, haec habet: « Et ideo reminiscendo venamur idest inquirimus « id quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria « tenemus... Secundum tempus quidem incipit quandoque a « nunc, idest a presenti tempore procedendo in praeteritum, « cuius quaerit memoriam: puta si quaerit memorari id quod « fecit ante quatuor dies. meditatur sic; hodie feci hoc, heri « illud, tertia die aliud et sic secundum consequentiam mo- « tuum assuetorum pervenit resolvendo in id quod fecit quar- « ta die ».

Ex his vero quae S. Doctor declarat ex Aristotele in Lect. 8. collatis cum supra dictis facile intelligimus *reminiscentiam* sumptam *pro actu* esse *inquisitionem alicuius quod a memoria excidit*, sumptam autem *pro facultate* esse ipsam memorativam quatenus inquisitione quadam syllogistica procedit de uno memorato ad inveniendum aliud a memoria elapsum. Excellentia autem aestimativae et memorativae in homine non habetur per id quod est proprium partis sensitivae, sed per affinitatem et propinquitatem ad rationem universalem per quamdam influentiam; semper enim virtus inferior fortificatur ex coniunctione sui cum virtute superiori, eo quod supremum naturae inferioris attingit infimum naturae superioris, praesertim si radicetur in eadem forma substantiali (1).

165. **Probatur tertia pars.** — I. Potentiarum specificatio desumitur ab obiecto formali uniuscuiusque; ita ut diversa ratio obiecti diversitatem potentiarum ostendat. Iamvero quamvis omnes facultates sensitivae respiciant *singulare quale quantum*, tamen hoc respicitur a *sensu communi* quatenus sub ratione immutativi intentionaliter omnium sensuum externorum *praesentialiter* eos movet et his mediantibus movet sensum communem; respicitur a *phantasia* quatenus in obiecti *absentia* immutatio ab eo causata remanet in aliqua similitudine sensili in sentiente; respicitur ab *aestimativa* quatenus *noxium* vel *utile* sentienti; tandem respicitur a *memorativa* ut *prius sensatum*. Atqui hae rationes sunt for-

(1) Cfr. S. TH. Opusc. De Pot. An. cap. IV.

maliter diversae. Ergo sensus interiores specificè distinguuntur ab invicem.

II. Accedit alia ratio quam S. Thomas ex Avicenna refert in suo Commentario in Librum De Memoria et Reminiscencia Lect. 2., nempe diversam dispositionem materialem requiri in organo pro diversitate operationum sensus communis, imaginativae, memorativae, etc., nempe humiditatem vel siccitatem prouti impressionem corporis sensibilis faciliter recipere, vel tenaciter retinere debent. Iamvero diversitati organi respondere debet diversa potentia organica. Ergo sensus interiores specificè distinguuntur ab invicem.

166. **Scholion.** — De somno, somnio, etc. Opportunum esset quasdam speciales passiones sensuum internorum considerare praesertim a) *somnum*, qui est passio sensus communis et consistit in privatione sensationis in omnibus sensibus propriis causata per cessationem communicationis sensuum externorum cum sensu communi, qui est eorum radix; b) *somnium*, quod est passio phantasiae et consistit in apparitione phantasmatum in phantasia dormientis; c) *sonnabulismum*, qui est specialis quidam status somniantis, in quo phantasmata ita ordinate sibi succedunt et cum tanta claritate, ut somnians possit quosdam motus exteriores gubernare ex. gr. deambulare, verrere domum, scribere, etc.: d) *divinationem per somnium*, utrum nempe sit semper contemnenda necne, etc. De his consulant Commentaria S. Thomae in Libro Aristotelis *De somno et vigilia*, *De somniis*, de *Divinatione per Somnium*. Insuper nobis loquendum esset de potentia locomotiva, sed de hac dicemus in Quaest de Potentiis Appetitivis.

QUAESTIO XXI

DE INTELLECTU GENERATIM CONSIDERATO

THESIS LV.

Inter entia intellectiva dari possunt infiniti gradus perfectionis secundum elongationem eorumdem a materia et a potentialitate, ita ut infimum gradum in ordine intellectivorum teneat anima humana, supremum teneat Deus.

167. **Probatur.** — Quoniam datur duplex ordo potentiae subiectivae, nempe potentia subiectiva tum in ordine essentiae tum in ordine existentiae et potentia subiectiva tantum in ordine existentiae, quarum prima i. e. materia prima nullum in se importat actum, secunda autem importat quidem actum purum in ordine suae essentiae, non autem importat actum in ordine existentiae; necesse est ut ad habendam vel in infimo gradu rationem substantiae spiritualis seu intellectivae, habeatur immunitas et independentia quoad operari et quoad esse a materia prima. Secus impossibilis esset extensio virtutis requisita ad repraesentationem intentionalem secundum rationes universales entis.

Attamen non omnes substantiae creatae independentes a materia quoad esse, sunt eiusdem perfectionis essentialis inter se, sed, quum sint perfectiones mixtae per se subsistentes, eo magis elongantur a potentialitate in ordine essendi, quo magis participant de esse, et per hoc sunt perfectius intellectivae. *Quo enim entitas immaterialis est actualior, eo melius et ple-*

nus entis rationem intentionaliter repraesentat. Quoniam igitur inter ipsum esse subsistens et entia composita ex materia et forma dari possunt infiniti gradus actuum seu formarum per se subsistentium secundum quod magis vel minus participant de actualitate essendi, manifestum est dari posse infinitos gradus entium intellectivorum alios aliis perfectiores, supremum autem gradum tenere Deum, qui est actus purissimus subsistens.

Ad animam humanam quod attinet, ea est in confinio rerum materialium et immaterialium estque inter omnes substantias spirituales magis propinqua materiae, cuius est forma substantialis ad humanum compositum efformandum. Quapropter ita est infima in ordine intellectualium substantiarum, ut se habeat ad sua intelligibilia ut pura potentia seu *tamquam tabula rasa in qua nihil est scriptum*, quum indigeat determinari ad actum ab obiecto proprio, quod est quidditas rei materialis. Hoc autem obiectum individuatam in rebus materialibus non est actu intelligibile humano intellectui, qui accipit cognitionem a rebus ipsis materialibus; sed fit actu intelligibile per abstractionem a phantasmatibus virtute intellectus agentis, ut suo loco demonstratur. Et per hoc redditur vera ratio, cur infima inter substantias intellectuales sit essentialiter forma corporis, Etenim hac unione substantiali cum materia iuvatur anima humana ad suam potissimam operationem quae est intellectio. Nam mediantibus potentiis sensitivis et vegetativis iuvatur ad sibi comparanda phantasmata, a quibus abstrahendo intellectus agens reddit actu intelligibile intellectui possibili obiectum suum (1). De his S. Thomas praesertim in Summa 1. p. qq. 84. 85.

THESIS LVI.

Unitas intentionalis, per operationem intellectivam obtinenda, est de essentia intellectionis naturalis creatae.

168. **Probatur.** — I. Illud est de essentia alicuius operationis, sine quo haec operatio neque esse, neque concipi

(1) Cfr. S. TH. 1. p. 75, a. 1.

potest. Atqui nostra operatio intellectiva est talis operatio immanens, vi cuius intellectus fiat intentionaliter id, quod res cognita est realiter. Iamvero intellectum per suam operationem fieri intentionaliter id, quod res cognita est realiter, importat unitatem intentionalem intellectus cum obiecto suae cognitionis per operationem intellectivam obtinere. Ergo *unitas* intentionalis est de essentia intellectionis naturalis creatae.

II. Id in quo consistit naturaliter in intellectu creato actualis intellectio obiecti, est essenziale naturali intellectioni creaturae. Atqui nostra actualis intellectio alicuius obiecti consistit in hoc, ut intellectus vitaliter operando assimiletur intentionaliter obiecto cognoscendo ita ut, quum agitur de obiecto extrinseco, intellectus quin egrediatur a se ipso cognoscat id, quod realiter est extra se. Iamvero haec assimilatio per operationem immanentem obtenta est unitas intentionalis intellectus cum re. Ergo unitas intentionalis, per operationem intellectivam obtinenda, est de essentia intellectionis naturalis creatae.

THESIS LVII.

Intellectio naturalis creaturae a) prouti est operatio immanens habet terminum intrinsecum, qui vocatur verbum mentale, b) prouti est cognitio rei ab intellectu distinctae habere debet terminum obiectivum seu extrinsecum, idest rem exteriorem, quam c) mediante verbo mentali cognoscit.

169. **Praenotiones.** — I. **Species impressa** vocatur forma determinans creatum intellectum ad actum intellectionis. Vocatur *species*, quia similitudinem habet cum obiecto reali ad cuius cognitionem determinandam ordinatur. Vocatur *impressa* quia causatur in intellectu vel partialiter vel totaliter ab extrinseco. Quando autem forma determinans intellectum est *ipsa essentia* intelligentis, non vocatur species impressa, quamvis speciei impressae *munus exerceat*.

II. **Species expressa seu verbum mentale** definiri potest *intentionalis similitudo vel imago rei intellectae per mentem*.

genita. Etenim : « Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectae, ex vi intellectiva proveniens et ex eius notitia procedens. Quam quidem conceptionem vox significat et dicitur *verbum cordis, significatum verbo oris* » (1). Videlicet, quemadmodum ipse S. Thomas (2) profunde declarat, quatuor consideranda sunt in operatione, qua intellectus noster rem aliquam intelligit : 1° res quae intelligitur, 2° species intelligibilis qua intellectus determinatur ad intelligendum, 3° ipsum intelligere seu intellectio, 4° conceptio intellectus, seu verbum mentale, quod est id quod intellectus intelligendo operatur, tamquam terminus intrinsecus operationis intellectivae.

III. **Variae appellationes verbi mentalis.** Haec intentionalis repraesentatio obiecti producta ab intellectu in seipso, non solum vocatur *verbum mentis*, sed etiam *species expressa, intentio intellecta, intellectus in actu, intellectum in actu*. Quae variae expressiones respondent variis modis concipiendi unum et eundem terminum operationis intellectivae. Etenim 1° quatenus hic *terminus* seu *operatum intellectuale* consideratur ut id, quo mediante, intellectus sibi dicit rem, quasi secum ipse loquendo, vocatur *verbum mentis*; 2° quatenus consideratur ut intentionalis imago rei cognitae producta ab intellectu determinato a specie impressa, vocatur *species expressa*; 3° quatenus consideratur ut terminus immediatus intellectionis, in quem immediate fertur et intendit intellectus, vocatur *intentio intellecta*; 4° quatenus consideratur ut ultima actualitas potentiae operativae, vocatur *intellectus in actu*; 5° quatenus tandem consideratur ut obiectum elevatum ad ultimam actualitatem *τὸν esse intentionalis* vocatur *intelligibile in actu, vel intellectum in actu*.

170. **Probatur prima pars.** — (*Verbum mentale est terminus intrinsecus nostrae intellectionis*). Intellectio nostra est talis operatio immanens, qua intellectus per unitatem intentionalem suipsius cum forma rei, *etiam absentis*, exprimit seu concipit in seipso intentionalem similitudinem huius rei.

(1) p. q. 27. a. 1.

(2) QQ. dd. de Pot. q. 8. a. 1.

Porro haec intentionalis similitudo, quae est terminus intrinsecus nostrae operationis intellectivae vocatur *verbum mentis*. Ergo intellectio naturalis creata, prouti est operatio immanens, habet terminum intrinsecum, qui vocatur *verbum mentale*.

171. Probatur secunda pars. — (*Res cognita est terminus obiectivus nostrae intellectionis*). Intellectio est talis operatio immanens, vi cuius noster intellectus devenit in cognitionem rei, *etiam ipsi extrinsecae et absentis*. Iamvero in operatione, quae ordinatur ad cognitionem alicuius rei, haec est terminus obiectivus eius, et, si agatur de re intellectui extrinseca, haec est terminus obiectivus simul et extrinsecus operationis cognoscitivae. Ergo intellectio prouti est cognitio rei ab intellectu distinctae habere debet terminum obiectivum et extrinsecum, idest rem exteriorem, ad cuius cognitionem actus intellectivus ordinatur.

172. Probatur tertia pars. — (*Verbum non est id quod, sed id in quo res intelligitur*). Distincto cum S. Thoma (Quodlib. VII. a. 1.), triplici medio cognitionis; *sub quo*, *in quo*, et *quo*, ita ut *medium sub quo* sit quasi lumen sub cuius irradiatione obiectum innotescit potentiae cognoscitivae; *medium in quo* sit similitudo obiecti, in qua immediate cognita obiectum cognoscitur; *medium quo* sit similitudo obiecti, non cognita, sed determinans potentiam ad producendum verbum; iam ex supradictis apparet speciem impressam esse *medium quo* intellectionis, speciem autem expressam, seu verbum mentis, esse *medium in quo* intellectionis, speciem autem expressam, seu verbum mentis, esse *medium in quo*. Attamen hoc ita confirmamus.

a) *Imago et similitudo in quantum huiusmodi* primo et directe trahit in notitiam eius rei, cuius est imago, non autem in notitiam sui, sic imago Carthaginis trahit in notitiam Carthaginis. Atqui *verbum mentale* est imago rei, quam intentionaliter repraesentat et ad eius cognitionem causandam per se ordinatur. Ergo verbum *non est id quod, sed in quo* res intelligitur. Idcirco *verbum* vocatur in Opusc. de natura verbi intellectus, circa finem, *speculum in quo res cernitur, sed non excedens id quod in eo cernitur*.

b) Insuper verbum formatum in intellectu ut imago rei cognitae dicit directe id cuius est expressio. Atqui non est expressio suipsius, sed rei cognitae. Ergo verbum *non est id quod* intelligitur, sed id *in quo* res intelligitur.

c) Confirmatur verbis S. Thomae (1) aientis. « Obiectum intellectus est ipsa rei essentia, quamvis essentiam rei cognoscat per ipsam rei similitudinem, sicut per *medium* cognoscendi, non sicut per obiectum in quod primo fertur eius visio ».

THESIS LVIII.

Intellectus humanus est facultas inorganica
seu stricto sensu immaterialis (2).

173. **Probatur.** — I. Facultas cognoscitiva cuius obiectum est abstractum a materia et a conditionibus materialibus, est stricto sensu immaterialis. Atqui intellectus humanus est facultas cognoscitiva cuius obiectum est abstractum a materia et a conditionibus materialibus. Ergo est stricto sensu immaterialis. *Maior evincitur* ex eo quod repugnat ut facultas quae habet esse reale alligatum conditionibus materialibus fiat intentionaliter id quod est a materia et a conditionibus materialibus abstractum, quum esse intentionale fundetur in esse reali facultatis cognoscitivae, tamquam accidens in immediato suo subiecto. Accidens autem immateriale nequit immediate subiectari in subiecto materiali.

Minor probatur. Intellectus humanus cognoscit a) rationes universales, videlicet quidditates rerum materialium abstractas a conditionibus individualibus et ipsas rationes transcendentales tum *concretas* (i. e. ad modum totius potentialis universalis) *entis, boni, veri* etc. tum *abstractas* (i. e. ad modum formae per se subsistentis) *entitatis, bonitatis, veritatis* etc. b) Cognoscit habitudines et proportionales universalissimas me-

(1) QQ. dd. *de Verit.* q. 10. a. ad 1.

(2) Haec Thesis iam demonstrata est per ea quae diximus sive in Thesi 47. sive in Thesi 55.

diorum ad finem, causae ad effectum, totius ad partes etc. c) cognoscit principia universalialia, tum ea quae sunt prorsus transcendentia, in quibus nobilissima scientiarum speculativarum, nempe Methaphysica fundatur, et ex quibus ratiocinando eruit conclusiones transcendentaliter universales tum ea, quae sunt principia peculiarium scientiarum et artium, ex quibus etiam universales elicit conclusiones (cfr. Logic. Mai. Quaest. XI. De Scientia). d) Non solum omnes humanae scientiae et artes, sed ipsae quotidianae ratiocinationes, quas infimae etiam plebis homines rationis compotes interserunt, luculenter ostendunt immaterialitatem stricte dictam obiecti formalis intellectus humani. Etenim, ut in Logica Min. Cap. 25, ostendimus, medius terminus saltem in una praemissarum accipi debet *universaliter*, excepto casu syllogismi expositorii, in quo tamen sunt adhuc necessarii conceptus universales, ut appareat nexus inter praedicatum et subiectum atque inter praemissas et conclusionem, videlicet sunt necessarii conceptus identitatis et discrepantiae, qui supponunt conceptum transcendentalem entis. e) Tandem quicumque aliquid affirmat vel negat, habere debet in mente conceptus identitatis et discrepantiae, qui et universalissimi sunt. et supponunt conceptum transcendentalem entis, in quo fundatur ipsa apprehensa negatio entis, seu conceptus *non entis*. Iamvero homines cuiuscumque conditionis, et sexus, dummodo rationis compotes sint, quamplurima serio affirmant vel negant. Ergo.

II. Quum facultas organica moveri debeat et pati per accidens ratione organi a sensibili exteriori ad hoc ut actuetur intentionaliter secundum formam similem formae rei cognoscendae, necesse est ut careat in suo organo vel totaliter vel in eo gradu, secundum quem res sensibilis percipi debet, iis qualitatibus secundum quas moveri debet a sensibili exteriori (cfr. n. 152). Etenim res materialis quae actu habet aliquam qualitatem nequit proprie moveri ad illam. Ergo impossibile est ut ea facultas quae cognoscere debet ipsas quidditates rerum materialium, sive substantiae sint sive accidentia, sit facultas organica, quia deberet esse expoliata omni natura materiali tum substantiali tum accidentali, quod repugnat, quia organum est necessario materiale tum quoad substantiam

tum quoad accidentia. Iamvero intellectus humanus est facultas, quae cognoscit quidditates rerum materialium, sive substantiae sint sive accidentia. Ergo intellectus humanus est necessario facultas inorganica.

Idem argumentum sic etiam proponi potest. Quum materia sit principium coarctationis formarum, ad hoc ut facultas organica possit intentionaliter actuari secundum aliquam formam, necesse est ut simul cum organo, quod est principium huius actuationis intentionalis, sit immunis a natura talis formae. Secus haec forma iam haberet in facultate organica eam determinationem, quae repugnat actuationi secundum esse intentionale, nempe determinationem secundum esse naturale materiale. Ergo impossibile est ut facultas intellectiva hominis, quae est cognoscitiva omnium naturarum materialium, sit organica, sed esse debet prorsus inorganica seu stricto sensu immaterialis (1).

III. Potentia quae extenditur ad omne ens sive cognitione propria sive cognitione analogica cognoscendum, nequit pendere a materia vel a materialibus conditionibus, quae sunt principia coarctationis et limitationis. Atqui intellectus humanus extenditur ad cognoscendum quidquid quocumque modo habet rationem entis, sive cognitione propria sive cognitione analogica. Ergo intellectus humanus est stricto sensu immaterialis.

IV. Facultas cognoscitiva, quae passione proprie dicta pati nequit neque *per se* neque *per accidens*, est facultas stricto sensu immaterialis. Atqui intellectus noster non po-

(1) Hoc argumentum est Aristotelis et proponitur a S. TH. tum in III. *De Anima* lect. 7. tum in *Summa* 1. p. q. 75. a. 2. Ex modo, quo argumentum hoc proposuimus et ex demonstratis sub n. 152. patet quam inepte quidam, inter quos recens pantheista Paschalis D. Ercole, dicant: si argumentum hoc Aristotelis et S. TH. aliquid valeret, probaret entia spiritualia non posse cognoscere naturas spirituales. Non advertunt hi rationem Aristotelis et S. TH. non procedere ex mera similitudine naturali inter cognoscens et cognitum, sed ex materialitate organi, quae impedit ut facultas organica moveatur ad recipiendam similitudinem intentionalem illius formae, quae esset organo naturalis. Cfr. Silv. Maurum Quaest. Philos. *De Ente immat.* q. 1.

test pati passione proprie dicta neque *per se*, neque *per accidens*, quia non corrumpitur, sicut sensus, ab excellentia sui obiecti, sed perficitur ab ea; quo enim intellectus percipit altiora intelligibilia, eo melius percipit minora. Ergo intellectus est potentia stricte immaterialis (1).

174. **Corollarium.** *Anima humana est forma stricto sensu spiritualis*, nempe ita simplex, ut sit subsistens in sua simplicitate. Etenim operari sequitur esse. Sed anima humana habet operationem intellectivam, quae est stricto sensu spiritualis. Ergo habet esse stricto sensu spirituale, nempe independens a materia. Attamen quum sit infima inter substantias intellectivas exigit abstrahere suum obiectum a phantasmatibus, ut cum distinctione percipiat id quod per species connaturaliter inditas in separatione a corpore confuse tantum cognosceret, et ideo est essentialiter forma substantialis corporis humani, quod quum actuatur, trahit ad unitatem sui esse existentiae, estque incompleta in linea essentiae, et corpori unitur in bonum propriae operationis intellectivae (2). Caeterum de his plura dicemus in questione de unione animae intellectivae cum corpore.

OBJECTIONES reservantur post demonstratam in sequenti quaestione immortalitatem animae humanae.

(1) Cfr. 1. p. q. 76. a. 1. et qq. dd. *de Anima* art. 1. et 2.

(2) Cfr. S. TH. C. G. Lib. 2, cap. 68. et in III. *De Anima* lect. 7.

QUAESTIO XXII.

DE IMMORTALITATE ANIMAE HUMANAЕ

175. **Praenotiones.** — *Immortalitas definitur indestructibilitas entis viventis, et dividitur in essentialem seu absolutam, naturalem, et gratuitam.*

II. **Immortalitas essentialis** est ea indestructibilitas quae competit tali viventi, quod est immune *ab omni potentia tum intrinseca tum extrinseca ad non esse*; videlicet quod neque constat in linea essentiae ex forma et materia contrarietati subiecta, neque in linea existentiae est compositum ex potentia et actu, sed est ipsum esse subsistens, quod a nulla causa extrinseca pendet in esse, quum existat vi essentiae suae ac proinde sit *ens necessarium*. Talis indestructibilitas, quae est *immortalitas essentialis*, seu *absoluta*, competit *soli Deo*, in quo existere est *praedicatum quidditativum*, quum Divina Essentia sit ipsum esse subsistens.

III. **Immortalitas naturalis** est ea indestructibilitas, quae competit tali viventi, quod est immune tantum *a potentia intrinseca* ad non esse, quia est forma simplex subsistens creata, sive sit completa in ratione speciei ut angelus, sive in ratione speciei sit incompleta ut anima humana. Talis enim forma per se subsistens, quae vocatur substantia spiritualis creata, non est corruptibilis neque *per se* neque *per accidens*, quum neque habeat materiam partem sui, neque in suo esse pendeat a materia. Attamen *non est immunis a potentia extrinseca ad non esse*, quum enim non sit suum esse quemadmodum indiguit creari, ita indiget conservari in suo esse a prima

Causa, nempe a Deo, cuius influxu conservativo cessante, recideret in nihilum. Qui divinus influxus numquam deficiet, quia Deus conservat res in esse eo modo, qui convenit naturae earum, et ideo naturas incorruptibiles iugiter in esse conservat. Haec est ratio cur harum immortalitas dicatur *naturalis*, videlicet quia earum natura exigit, ut a Deo conserventur *in esse*, quum non habeant partem sui materiam contrarietati subiectam.

Idcirco, si quis, vim faciens verbis, dicat hanc immortalitatem vocari posse *essentialem*, quum sit naturalis, respondebis si pro *essentiali* stricto sensu sumatur id quod vel est constitutum essentiae, vel ex intrinseca virtute essentiae unice procedit, *nego* immortalitatem spiritualium creaturarum dici posse essentialem. Si autem quis pro *essentiali* lato sensu accepto intelligat quidquid quocumque modo est conveniens essentiae, licet non sit pars essentiae neque procedat ex intrinseca virtute essentiae, *concedo* immortalitatem spirituum creatorum vocari posse essentialem, quamvis melius et usitatus dicatur *naturalis*.

IV. **Immortalitas gratuita** est ea indestructibilitas, quae confertur ex gratuito Dei dono alicui viventi naturaliter corruptibili ita ut quamvis habeat intrinsecam potentiam ad non esse ob essentialem compositionem ex forma et ex materia contrarietati subiecta, tamen, virtute divina iugiter impediente corruptionem, semper conservetur in esse. Talis immortalitas promissa fuerat Adae et posteris eius sub conditione observati praecepti divini de non comedendo fructo vetito et nobis post resurrectionem modo etiam perfectiori dabitur.

THESIS LIX.

Anima humana est naturaliter immortalia.

176. **Probatur.** — I. Forma per se subsistens non potest corrumpi neque *per se* neque *per accidens*. Atqui anima humana, utpote stricto sensu immaterialis, est forma per se subsistens. Ergo anima humana est omnino incorruptibilis, videlicet non habet potentiam intrinsecam ad non esse (1),

(1) Cfr. 1, p. q. 75. a. 6.

ac proinde est natura sua immortalis. Nec valet obicere posse Deum adnihilare creaturam spiritualem in poenam peccati. Nam Deus conservat res secundum naturalem earum existentiam (1), atque iustitia et sapientia sua poenam infligit, quae ordinem violatum redintegret, non quae naturam, quae Dei opus est, destruat. Id autem obtinetur per hoc, quod creatura peccatrix perseveret esse sustinendo poenam perpetuae amissionis ultimi finis. Sic enim Deus dum non destruit naturam, quae est suum opus, inordinationem voluntatis peccantis punit, privando creaturam beatitudine, quae erat eius ultimus finis. Quod « *si creatura omnino in nihilum redigeretur, esset tantum nocumentum naturae et non afflictio voluntatis* ». Quae ultima verba sunt S. Thomae (qq. dd. de Pot. q. 5. a. 4 ad 6.). Confer integrum locum.

II. *Confirmatur* ex naturali desiderio beatitudinis, qui non potest esse frustra. Etenim beatitudo proportionata enti intellectivo, quod apprehendit bonum et esse absolute secundum omne tempus, nequit limitibus durationis finitae circumscribi. Iamvero appetitus naturalis beatitudinis nequit esse frustra. Ergo anima humana est natura sua immortalis (2).

Obiectiones ex duplici potissimum capite desumi possunt, sive ex eo quod anima humana sit forma corporis, sive ex eo quod facultas intellectiva humana confundatur cum sensu et ponatur organica. Obiectiones ex primo capite desumptas afferemus et solvemus in quaestione de Unione Animae intellectivae cum corpore. Obiectiones ex secundo capite immediate subnectimus.

177. **Obiectiones.** — **Obiect. 1^a.** *contra intellectus humani immaterialitatem.* Principium unde emanat intellectus est anima humana, quae est actus corporis. Atqui si intellectus non esset actus alicuius organi, principiatum esset immaterialius suo principio. Ergo intellectus est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Principium unde emanat intellectus est

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. de Pot. q. 5. a. 4.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 76. a. 6. et qq. dd. de Anima. Art. 14. ubi etiam difficultates quamplures propositas et solutas invenies.

actus superexcedens proportionem subiecti quod informat, *Conc.* est mera determinatio materiae, *Nego. Dist. min.* Si totalis immunitas intellectus ab informatione alicuius organi dependeret tantum a perfectione suae immaterialitatis, *Conc.* si dependet simul a perfectione spiritualitatis coniuncta cum imperfectione formae accidentalis, *Nego.* et *Nego conseq.* Solutio patet ex dictis sub. n. 123. III. in responsione ad similem obiectionem.

Obiect. 2^a. Intellectus noster cognoscit res materiales. Sed facultas proportionata obiecto materiali est facultas organica. Ergo intellectus noster est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Intellectus noster cognoscit res materiales abstractas a materia et a conditionibus materialibus, *Conc.* in concretionem materiae et materialium conditionum, *Nego. Contrad. min.* facultas proportionata obiecto materiali materialiter cognito est organica, *Conc.* cognito immaterialiter per abstractionem a phantasmatibus, *Subdist.* dependet ab organo extrinsece, tamquam a ministrante materiam obiecti, *Conc.* intrinsece, tamquam a comprincipio operationis, *Nego.*

Obiect. 3^a. Si anima non tribueret corpori humano virtutem intellectivam, hoc esset eiusdem speciei cum corpore bruti. Atqui corpus humanum non est eiusdem speciei cum corpore bruti. Ergo etc.

Resp. Dist. sequel. maioris. Si anima quae tribuit corpori humano esse, vivere et sentire esset alia ab anima intellectiva, *Conc.* secus, *Nego Conc. min. Nego. cons.*

Obiect. 4^a. Nos intelligendo defatigamur. Atqui si intellectus esset facultas inorganica, hoc non contingeret. Ergo intellectus est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Nos defatigamur propter actum intellectionis, *Nego*; propter operationem phantasiae, quae procedit et comitatur nostram intellectionem, *Conc. Contrad. min. Nego. cons.*

Obiect. 5^a. Nos movemur ad intelligendum a rebus materialibus. Atqui facultas cognoscitiva, quae movetur ad actum a re materiali, est organica. Ergo intellectus est facultas organica.

Resp. Dist. mai. Movemur ad intelligendum a rebus ma-

terialibus tamquam ab obiecto formali, *Nego*; tamquam ab obiecto materiali praebente materiam obiecti, circa quam intellectus agens se habet *active*, *Conc. Contrad. min. Nego cons.* Solutio melius patebit quum agemus de influxu intellectus agentis in phantasma et intellectum possibilem.

Nota. Reliquae difficultates quae moveri solent ex eo quod impedito cerebro cessat intellectio, aut quia intelligere nequimus absque concursu phantasmatum, facile solvuntur animadvertendo humanum intellectum, quum sit infimus inter naturas intellectivas, uti corpore *tamquam instrumento, non tamquam comprincipio* suae operationis, eo quod *abstrahere debeat efficienter* a phantasmatibus obiectum suae intellectionis. Quapropter necesse est, ut impedito instrumento praebente materiam obiecti, impediatur indirecte etiam operatio intellectiva.

QUAESTIO XXIII.

DE OBIECTO HUMANI INTELLECTUS

THESIS LXI.

1. Obiectum adaequatum extensivum i. e. non proprium sed commune intellectus humani est ens in tota sua latitudine. 2. Obiectum adaequatum intensivum i. e. proprium intellectus humani est *a)* pro statu coniunctionis animae cum corpore essentia seu quidditas rerum materialium abstracta a conditionibus individuantibus; *b)* pro statu animae separatae est quidditas rerum spiritualium convenientium cum anima in gradu spiritualitatis (1).

178. **Praenotiones.** — Non loquimur de obiecto intellectus agentis, sed de obiecto intellectus possibilis, qui elicit actum intellectionis.

I. Obiectum adaequatum extensivum alicuius potentiae est illud quod *cadit sub ratione formali* obiecti proprii huius potentiae, sed *non in eo determinato gradu*, in quo eius obiectum proprium, et ideo id, quod pertinet *tantum* ad obiectum commune alicuius potentiae, quamvis aliquo modo attingi possit ab ea, tamen nequit perfecte et plene attingi. Solet etiam vocari *obiectum adaequatum terminative* potentiae, quia non est omnino extra terminos aliqua ratione ab ea attingibiles.

II. Obiectum adaequatum intensivum seu proprium alicuius potentiae est illud, quod sub ratione formali, quae

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 84.

respicitur ab ea, cadit in eo gradu determinato, qui est perfecte et proportionate attingibilis a potentia, ita ut sit *primo et per se cognitum ab ea*. Haec valent, sive *ratio formalis*, in qua conveniunt obiectum proprium et obiectum non proprium, sit *ratio univoca*, ut contingit relate ad aliquam potentiam sensitivam, sive sit *ratio analogica*, ut contingit relate ad potentiam intellectivam, cuius obiectum formale est universale transcendentele. Et ideo quidquid cadit sub formali ratione entis (quae est ratio analogica) est attingibile aliquo modo ab intellectu humano, sive Deus sit, sive angelus, sive animal, quamvis perfecte et proportionate sit ab eo attingibilis tantum *quidditas rei materialis*, quia in praesenti statu est eius *obiectum proprium*. Sed hoc plenius demonstrare iuvabit.

179. Probatur prima pars. — Ad obiectum adaequatum extensivum alicuius potentiae pertinet omne id, quod cadit sub ratione formali, quam potentia respicit, sed non semper in eo determinato gradu in quo eius obiectum proprium. Atqui tale est relate ad intellectum humanum quidquid habet rationem entis. Ergo obiectum adaequatum extensivum humani intellectus est ens in tota sua latitudine. Et re quidem vera: a) Intellectus noster cognoscit, vel conceptibus analogicis, quidquid habet quocumque modo rationem entis, nempe *ens a se et ens ab alio*, *ens spirituale et ens corporale*, *substantiam et accidens* etc. Ergo quidquid habet rationem entis est aliquo modo attingibile ab humano intellectu. b) Potentia quae aliquam rationem in universali attingit, attingit sub hac ratione formali quidquid de ea aliquo modo participat. Atqui intellectus noster attingit rationem transcendentalem entis, quae ad omnia entia analogatur. Ergo quidquid habet rationem entis pertinet ad *obiectum adaequatum* intellectus humani, nempe *vel ad obiectum adaequatum extensivum*, si non sit eius obiectum proprium, *vel ad eius obiectum adaequatum intensivum*, si sit eius obiectum proprium. c) Quid quid habet rationem entis cadit sub ratione formali illius potentiae, cuius obiectum proprium est quidditas abstracta a conditionibus individuantes. Atqui, ut inferius probabimus, quidditas rerum materialium abstracta a conditionibus individuantes est obiectum proprium humani intellectus in prae-

senti statu unionis cum corpore. Ergo quidquid habet rationem entis est aliquo modo attingibile ab humano intellectu. Et sane potentia, quae apprehendere valet *ipsum quodquid est* alicuius rei abstractum a notis individuantibus, potest adhuc universalius considerare illud quatenus est *aliquid secundum quod alicui competit esse*, praeseindendo ab ipsa ratione specifica vel generica quidditatis eius. Nam iste conceptus se habet ad primum ut conceptus confusus ad conceptum distinctum eiusdem obiecti. et ideo remanet sub eadem ratione formali. Atqui considerare aliquid sub hac universalissima ratione est considerare illud sub transcendentali ratione entis. Ergo quidquid habet rationem entis cadit aliquo modo sub ratione formali potentiae, cuius obiectum proprium est quidditas abstracta a notis individuantibus. *d)* Insuper intellectus noster procedendo a conceptu confuso quidditatis rei materialis ad conceptum distinctum, prius apprehendit universalissime eam esse *aliquid*. Atqui in hac apprehensione apprehendit rationem transcendentalem et analogicam entis. Ergo. *e)* S. Thomas (1) ait: « Intellectus respicit suum obiectum secundum communem rationem entis; eo quod intellectus possibilis est *quo est omnia fieri*. Unde *secundum nullam differentiam* entium diversificatur potentia intellectus possibilis ». Et (2). « Dicendum quod obiectum (formale) intellectus est commune quoddam, scilicet ens et verum, sub quo comprehenditur etiam ipse actus intelligendi. Unde intellectus potest suum actum cognoscere, sed *non primo*, quia *nec primum obiectum* intellectus nostri secundum praesentem statum est quodlibet ens et verum, sed ens et verum consideratum in rebus materialibus (ut dictum est, quaest. 84. art. 7.), ex quibus in cognitionem omnium aliorum devenit ».

180. **Probatur Secunda Pars.** — I. Obiectum proprium seu proportionatum et connaturale potentiae cognoscitivae nequit excedere gradum immaterialitatis eiusdem potentiae: cognitum enim est in cognoscente ad modum cognos-

(1) 1. p. q. 79. a. 7.

(2) 1. p. q. 87. a. 3. ad 1.

scentis. Atqui intellectus humanus est facultas immaterialis subiectata in anima, quae informat materiam. Ergo obiectum proprium intellectus humani in praesenti statu ita debet esse a materia abstractum *secundum esse intentionale*, ut existat in singulari materia *secundum esse reale*. Huiusmodi autem est quidditas rerum materialium abstracta a conditionibus in dividuantibus. Ergo *quidditas rerum materialium abstracta a conditionibus materialibus est obiectum adaequatum intensivum seu proprium* intellectus humani in praesenti statu.

II. Intellectus noster in praesenti statu nihil intelligit nisi per species a phantasmatis vi intellectus agentis abstractas. Sed hae species nequeunt repraesentare nisi naturas rerum corporearum, a quibus sensus suam cognitionem accipiunt. Ergo in praesenti statu obiectum proprium intellectus nostri sunt quidditates rerum materialium.

III. Confirmatur experientia. Nos enim conceptus proprios rerum pure spiritualium habere non possumus, sed tantum analogicos et secundum similitudines naturarum materialium, quarum unice conceptus proprios assequimur. Ergo hae quidditates, non illae, sunt obiectum proprium nostri intellectus in praesenti statu. Similia argumenta confer apud S. Thomam (1. p. q. 84, a. 7. q. 85. art. 1. et 3. - q. 89. a. 1. et alibi passim).

181. Probatur Tertia Pars. — Obiectum proprium et connaturale potentiae cognoscitivae nequit excedere gradum immaterialitatis eiusdem potentiae et consequenter substantiae, in qua potentia immediate subiectatur: quia cognitum est in cognoscente ad modum cognoscentis. Ergo quamvis anima separata, utpote intelligens absque abstractione a phantasmatis, intelligere debeat quidditatem rerum spiritualium; tamen pro obiecto proprio habere debet quidditates illarum, quae in gradu spiritualitatis conveniunt cum ipsa (1).

182. Corollarium. *De cognitione quam habere possumus substantiarum pure spiritualium atque ipsius Dei.* Cognitione quam intellectus noster in statu unionis cum corpore habere

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 79. a. 1.

naturaliter potest quidditatum pure spiritualium est imperfecta et valde deficiens, utpote acquisita non per speciem propriam sed per similitudines desumptas a rebus materialibus, quarum quidditates sunt proprium obiectum nostri intellectus in praesenti statu. Cum hoc tamen discrimine, quod haec deficiens cognitio esse potest secundum aliquam rationem communem affirmativam et logice univocam, quando versatur circa quidditates spirituales creatas; non autem quando versatur circa ipsam *Essentiam Divinam*. Ratio est quia quidditates spirituales creatae quamvis non conveniant cum quidditatibus materialibus *in genere physico*, conveniunt tamen *in genere logico*, quum et *ipsae sint sub praedicamento substantiae*. Etenim non sunt ipsum esse, sed sunt *habentia esse per se*, iamvero huiusmodi est substantia praedicamentalis, quae importat *essentiam cui competit per se esse*, et ideo se habet ad esse ut *potentia ad actum* (1).

Deus autem, quum sit ipsum esse subsistens *sub nullo prorsus genere sive physico sive logico continetur*, et ideo cognitio, quam de eius essentia manucti, per similitudines rerum naturalium acquirere possumus, nequit esse secundum aliquam rationem affirmativam et univocam. Quapropter ab effectibus a Deo creatis perducere tantum possumus ut cognoscamus eius existentiam, nempe *an sit*, et ea quae necesse est ei convenire, secundum quod est prima omnium causa, excedens omnia sua causata. Unde cognoscere possumus, quod habet eminenter et absque admixtione potentialitatis omnes perfectiones, quas in creaturis deprehendimus; quod est cognoscere Dei quidditatem per negationes imperfectionum et per excessum perfectionum, quae sunt in creaturis (2). Et ideo quando devenimus ad affirmandum de Deo, quod est ipsum esse subsistens, ipsa bonitas, ipsa vita etc., habemus de eo conceptus *verissimos* quamvis non proprios sed *analogos* et *per ratiocinium emendatos*. Nos enim proprie et immediate perfectiones non apprehendimus nisi prouti eae inveniuntur in rebus corporeis. Quare egregie falluntur Onto-

(1) Cfr. 1 p. q. 3. a. 5. c. et ad 1.

(2) S. TH. 1. p. q. 12. art. 12.

logi, qui autumant Divinam Essentiam esse primum et proprium obiectum cognitionis intellectivae hominum in praesenti statu (1).

THESIS LXII.

Intellectus noster in praesenti statu singularia *a*) non cognoscit directe, sed *b*) indirecte secundum quamdam reflexionem.

183. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* Ratio primi est, quia intellectus noster abstrahendo suum obiectum a conditionibus materialibus individualibus, secundum quas proponitur a phantasmate, necessario percipit illud *in universali*, siquidem *materia signata* est principium individuationis entium corporum.

Quoad 2^{um}. Ratio secundi est, quia homo per intellectum reflectendo supra obiectum abstractum, intelligit illud continuari cum phantasmate, a quo abstractum evasit actu intelligibile; phantasma autem continuari cum sensibus exterioribus apprehendentibus obiectum exterius. Et ita efformat hoc iudicium: *Socrates est homo*; nempe illud obiectum materiale quod, mediantibus externis accidentibus, determinavit sensus externos ad sui cognitionem et his mediantibus phantasma, unde eius quidditatis species abstracta fuit, existit secundum naturam humanam. S. Thomas (3) ait: « Dicendum est, quod
« anima coniuncta corpori per intellectum cognoscit singulare
« non quidem directe, sed per quamdam reflexionem, inquam
« tum scilicet ex hoc, quod apprehendit suum intelligibile,
« revertitur ad considerandum suum actum et speciem intelligibilem quae est principium suae operationis; et eius
« speciei originem, et sic venit in considerationem phantasmatum, et singularium quorum sunt phantasmata. Sed reflexio
« haec compleri non potest, nisi per adiunctionem virtutis

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 88, art. 2. ad 4; art. 3. c., et 84. art. 7. ad 3.

(2) In qq. dd. *de Veritate*. q. 10. a. 5.

(3) QQ. dd. *de Anima*. 20 ad 1. eorum quae in contrarium obii.

« cogitativae et imaginativae, quae non sunt in anima separata etc. ». Et alibi: « Mens singulare cognoscit per quamdam reflexionem, prout scilicet mens cognoscendo obiectum suum, quod est aliqua natura universalis. redit in cognitionem sui actus, et ulterius in speciem quae est actus sui principium, et ulterius in phantasma a quo species est abstracta: et sic aliquam cognitionem de singulari accipit ».

184. Corollarium. *Adsignatur ratio cur singularia materialia directe intelliguntur ab intellectu Divino et angelico, non autem ab humano.* Tota ratio (ut super ostendimus), cur intellectus noster in praesenti statu singularia corpora directe cognoscere nequeat est, quia accipiendo obiectum suum mediantibus sensibus debet virtute sua activa efficere illud proxime intelligibile. removendo ab eo, prouti a phantasmate exhibetur, omnem rationem materialitatis, videlicet eius conditiones materiales, quae sunt simul conditiones singularitatis eiusdem, quum materia signata sit principium individuationis rerum materialium. Donec enim hae conditiones materiales remanent in obiecto, hoc non erit capax determinandi intellectum possibilem ad actum intellectus eliciendum: quum forma determinans i. e. species impressa et intellectus determinatus debeant esse in eodem gradu immaterialitatis. Forma autem striete immaterialis nequit causari ab agente materiali.

Ex his unusquisque deprehendere potest rationem, cur singulare corporeum nequeat directe ab intellectu nostro percipi, non esse eius singularitatem sed esse modum quo intellectus noster in praesenti statu acquirit cognitionem sui obiecti. Et ideo Deus, angeli et animae separatae, quum non deveniant ad cognitionem rerum materialium, mediantibus sensibus, directe intelligunt singularia non solum spiritualia sed etiam materialia, quae quamvis immaterialiter tamen adaequate cognoscunt. Rationes afferuntur a S. Thoma (1. p. q. 14. art. 11. q. 57. art. 2. q. 89. art. 4. et locis parallelis, quae conferenda et meditanda sunt). Potior autem ratio huc redit.

In intellectu practico praeexistit intelligibiliter, secundum typum seu similitudinem praeconceptam, quidquid ab intellectuali agente causatur vel causari potest. Iamvero quidquid, quocumque modo habet rationem entis, causari potest a supremo intellectuali agente, qui est Deus. Ergo quidquid, quocumque modo habet rationem entis (sive sint formae per se subsistentes, sive sint corpora, sive sint eorum constitutiva et accidentia), praeexistit intelligibiliter i. e. secundum esse intentionale in Divino Intellectu. - Ergo Deus directe intelligit singularia etiam materialia, quae in eo sunt actu intelligibilia secundum totam rationem suae entitatis usque ad ultima accidentia. Neque obest Essentiam Divinam esse infinite perfectiorem re materiali, quae intentionaliter est in

eius intellectu. Nam ad cognitionem non requiritur similitudo conformitatis in natura i. e. secundum esse reale, sed similitudo repraesentationis i. e. secundum esse intentionale. *Cognitum enim est in cognoscente ad modum cognoscentis*. Et ideo entia cognoscitiva superiora possunt perfecte et comprehensive cognoscere inferiora. Haec autem, etsi cognoscitiva sint, nequeunt perfecte et comprehensive superiora cognoscere.

Circa cognitionem, quam angeli et animae separatae directe habent de singularibus materialibus, valet proportionaliter eadem ratio. Nam species intelligibiles rerum materialium non accipiunt per abstractionem a phantasmatibus, sed immediate a Deo.

QUAESTIO XXIV

DE ORIGINE IDEARUM

185. **Praenotiones.** — Quum in Quaestione 24. demonstratum a nobis fuerit, quodnam sit obiectum proprium nostri intellectus, et quomodo hic se habeat tum ad cognitionem singularium materialium, tum ad cognitionem eorum, quae ipsum transcendunt, inquirendum superest quaenam sit causa efficiens specierum impressarum in nostro intellectu possibili. Quam quaestionem Moderni vocant *de origine idearum*. Doctrinam S. Thomae, qui hac de re agit in Summa Theologiae 1. Parte Quaest. 79. a. 3. QQ. 84. et 85. atque in locis parallelis, fideliter sequemur. Eius enim doctrina, quemadmodum in caeteris quaestionibus, ita etiam in praesenti oppositos devitat scopulos, nempe tum errorem eorum, qui asserunt causam adaequatam speciei impressae esse res sensibiles, tum errorem eorum, qui autumant huiusmodi species esse nobis innatas, seu naturaliter inditas. Ad hanc duplicem errorum classem tamquam ad summa capita facile reducuntur falsa systemata de origine idearum. Ad primam enim reducuntur Materialistae omnes, duce Democrito; Sensistae puri, ducibus Lokio et Condillachio; Sensistae mitigati, duce Laromiguerio; et Positivistae, duce Augusto Comte. Ad secundam vero, praeunte Platone, facile reducuntur Cartesiani, Leibnitiani, Wolfiani et Rominiani.

THESIS LXIII.

Res sensibiles nequeunt esse causa efficiens adaequata, nempe principalis, speciei intellectivae impressae

186. **Probatur.** — Ad hoc, ut res sensibiles causarent in intellectum nostrum speciem impressam tamquam causa adaequata vel principalis, hic deberet esse facultas organica, quae pati posset passione proprie dicta, saltem per accidens, nempe ratione organi quod informaret ad constituendum cum eo unicum principium operationis cognoscitivae. Atqui intellectus noster est facultas inorganica, seu stricto sensu immaterialis. Ergo res sensibiles nequeunt esse causa adaequata neque principium speciei impressae. *Maior* constat ex eo quod res sensibiles agunt per motum stricte dictum atque per virtutes corporeas alligatas conditionibus materialibus. Quapropter non sunt agentia proportionata ad patiens immateriale. *Minor* constat ex demonstratis in Thes. 58. Ergo stat consequentia (1).

Obiectiones reducuntur ad eas quae allatae sunt atque solutae sub nn. 153. et 177.

THESIS LXIV.

Species intellectivae, seu ideae, non sunt innatae in nostro intellectu.

187. **Probatur.** — Si formae intelligibiles rerum essent nobis naturaliter inditae, deberet intellectus noster independentem a praevia cognitione sensili eas vel actu intelligere vel saltem habitu, ita ut posset ad libitum se applicare ad eas intelligendas. Forma enim est principium actionis, quam quae potentia possidet, vel actu agit, vel cum libuerit. Atqui neutrum contingit in nobis, et ideo qui carent aliquo sensu, puta visu, nunquam perveniunt ad intelligenda sensibilia propria

(1) Cfr. 1. p. q. 84. a. 6.

talis sensus, puta colores. Ergo formae intelligibiles rerum nequaquam sunt nobis naturaliter inditae.

II. Si dicatur esse *in potentia essentiali* ad aliquam formam operativam facultas, quae omnino ea forma caret, dicatur autem esse *in potentia accidentali* ad aliquam formam operativam facultas, quae eam formam possidet, ita ut ea uti possit, quamvis actu non utatur. sive quia nolit ea uti, sive quia ab extrinseco impediatur, plene assequemur vim argumenti S. Thomae, qui (1) haec habet: « Respondeo dicendum quod
« cum forma sit principium actionis, oportet ut eo modo se
« habeat aliquid ad formam, quae est actionis principium, quo
« se habet ad actionem illam .. Videmus autem quod homo est
« quandoque cognoscens in potentia tantum, tam secundum
« sensum, quam secundum intellectum. Et de tali potentia in
« actum reducitur, ut sentiat quidem, per actiones sensibilibus
« in sensum, ut intelligat autem, per disciplinam, aut inven-
« tionem. Unde oportet dicere, quod anima cognoscitiva sit
« in potentia tam ad similitudines (seu species sensibiles), quae
« sunt principia sentiendi, quam ad similitudines (seu species
« intelligibiles), quae sunt principia intelligendi. Et propter
« hoc Aristoteles posuit quod intellectus, quo anima intelligit,
« non habet aliquas species naturaliter inditas, sed est in prin-
« cipio in potentia (essentiali) ad huiusmodi species omnes ».

III. *Effugium Platonis propositum a S. Thoma*: « Sed
« quia id quod habet actu formam, interdum non potest agere
« secundum formam propter aliquod impedimentum (sicut leve,
« si impediatur sursum ferri), propter hoc Plato posuit quod
« intellectus hominis naturaliter est plenus omnibus speciebus
« intelligibilibus, sed per unionem corporis impeditur, ne pos-
« sit in actum exire ».

Solutio obiectionis. « Sed hoc non videtur convenienter
« dictum: primo quidem. quia si habet anima naturalem no-
« titiam omnium, non videtur esse possibile, quod huius no-
« titiae tantam oblivionem capiat, quod nesciat se huiusmodi
« scientiam habere. Nullus enim homo obliviscitur ea, quae
« naturaliter cognoscit, sicut quod omne totum sit maius sua

(1) 1. p. q. 84. a. 3.

« parte, et alia huiusmodi. Praecipue autem hoc videtur esse
 « inconueniens, si ponatur esse animae naturale corpori uniri,
 « ut supra habitum est (q. LXXVI. art. 1). Inconueniens
 « enim est quod naturalis operatio alicuius rei totaliter im-
 « pediatur per id, quod est sibi secundum naturam.

« Secundo manifeste apparet huius positionis falsitas ex
 « hoc quod deficiente aliquo sensu deficit scientia eorum, quae
 « apprehenduntur secundum illum sensum: sicut caecus natus
 « nullam potest habere notitiam de coloribus; quod non esset,
 « si intellectui animae essent naturaliter inditae omnium in-
 « telligibilia rationes. Et ideo dicendum quod anima non co-
 « gnoscit corporalia per species naturaliter inditas ».

IV. *Iisdem rationibus quibus opinio Platonis refutatur, reiicitur etiam opinio Avicennae* ponentis formas intelligibiles causari in nostro intellectu ab intellectibus separatis, idest a substantiis quibusdam pure spiritualibus subsistentibus, hoc quidem ordine, ut a supremo intellectu deriverent huiusmodi species in sequentem, et sic gradatim usque ad ultimum intellectum separatum, quem Avicenna vocat *intellectum agentem*, a quo immediate effluunt species quidem intelligibiles in animas nostras, et formae sensibiles in materiam corpoream. Haec opinio refutatur a S. Thoma in 1. p. q. 84 a. 4. Eius argumentatio huc redit: Quum unio animae rationalis cum corpore sit naturalis, esse debet ei necessaria ad ipsam operationem intellectivam, quae est ei maxime propria. Iamvero si anima reciperet species ab intellectu separato, et non mediantibus sensibus per abstractionem a phantasmatibus, esset inutilis eius unio cum corpore. Ergo falsa est opinio Avicennae. Quod si dicas animam per sensus excitari, ut se convertat ad intellectum separatum ad recipiendas species intelligibiles, respondemus hoc non solum gratis asseri; sed etiam a) contra rerum naturam, quia anima ex inclinatione naturali converti deberet ad intellectum separatum independenter ab excitatione sensuum, et b) contra experientiam, quia anima coeci nati ex. gr. excitata per sensum auditus ad convertendum se ad intellectum separatum deberet ab eo recipere etiam species intelligibiles colorum: atqui eas non recipit. Ergo opinio Avicennae est omnino reiicienda.

V. S. Thomas in art. 2. eiusd. quaest. refutat opinionem eorum, qui asserebant animam intelligere omnia per essentiam suam. Quae opinio, cui affinis est opinio Cartesii asserentis animae essentiam consistere in cognitione, non solum repugnat experientiae, quia anima deberet semper esse in actu cogitandi, quum semper habeat suam essentiam, sed etiam repugnat rectae rationi. Nam quum actio importat puram perfectionem, tantum illa essentia potest esse sua actio, quae est suum esse, nempe Essentia Divina. Insuper quum ad cognitionem requiratur immaterialitas, et quo natura cognoscitiva sit immaterialior eo sit perfectius cognoscitiva et plura distincte cognoscat, (ut demonstravimus in Thes. 48.); sequitur illud tantum ens posse per essentiam suam omnia cognoscere, cuius essentia est in summo gradu immaterialitatis, quale est solus Deus, qui est actus purissimus subsistens. Quae conclusio stat etiam si agatur tantum de cognitione omnium corporum quae sunt potentialiter infinita quoad species et individua.

188. Obiectiones. — Obiect. 1^a. (Cartesii). Intellectus antequam speciem efformet, aut cognoscit rem specie repraesentatam, aut ignorat. Non primum, quippe cognosceret, antequam haberet speciem: non secundum, nam efformaret speciem rei incognitae. Ergo origo idearum explicanda est per ideas innatas.

Resp. Eligo secundum disiunctivae et *Nego suppositum*, nempe *nego* omnem operationem intellectus esse *formaliter cognoscitivam*. Etenim operatio intellectus agentis, quae abstrahit species a phantasmatibus, est tantum *efficienter cognoscitiva*. Insuper Cartesius confundit intellectum speculativum cum intellectu practico.

Obiect. 2^a. (Rosminii) In omni iudicio requiritur idea universalis. Sed ad ideam universalem acquirendam requiritur iudicium. Ergo ne procedamus in infinitum, admittere debemus aliquam ideam universalem innatam.

Resp. *Concedo maiorem et Nego minorem*. Nam ad ideas universales habendas sufficit *abstractio per modum simplicitatis* et nullo modo requiritur *abstractio per modum compositionis et divisionis*. De duplici abstractione loquuti sumus in Logica Mai. (nn. 167. et seqq.).

Systema Rosminii falso innititur fundamento, nempe nostras cognitiones inchoari a synthesisi. Nam anima humana procedit ab imperfecto ad perfectum, nempe a simplici apprehensione procedit ad iudicia immediata, a quibus per ratiocinium procedit ad iudicia mediata, seu ad conclusiones. Quapropter nostra cognitio non a *synthesi*, sed ab *analisi* inchoatur.

Obiect. 3^a. Homo antequam discat scientiam, amat eam. Atqui quod ignoratur, non amatur. Ergo homo habet ideas ingenitas scientiarum.

Resp. Dist. mai. Homo antequam *distincte* cognoscat conclusionem alicuius scientiae, amat eam, *Conc.* antequam *confuse* cognoscat rationem scientiae eiusque utilitatem, amat eam, *Nego.* *Contrad. min.* quod prorsus ignoratur, non amatur, *Conc.* quod aliquantulum ignoratur, *confuse* tamen cognoscitur, non amatur, *Nego.*

Obiect. 4^a. (*Platonis*) Idiota aliquis non habens scientiam acquisitam, respondet verum de singulis, si ordinate interrogetur. Ergo antequam aliquis acquirat scientiam, habet rerum cognitionem, ac proinde ideas innatas.

Resp. Dist. antec. Idiota respondet verum, quia ordinata interrogatio generat in eo scientiam, *Conc.* quia scientiam in eo praesupponit, *Nego*, (1).

Obiect. 5^a. Intelligere est commune angelis et hominibus. Sed angeli intelligunt per ideas innatas. Ergo et homines.

Resp. Dist. mai. In diverso gradu perfectionis, *Conc.* in eodem gradu perfectionis, *Nego.* *Conc. min.* *Nego cons.*

Obiect. 6. Intellectus humanus absque ideis innatis esset potentia sine actu. Atqui repugnat dari potentiam sine actu. Ergo intellectus humanus habet ideas innatas.

Resp. Dist. min. Esset pura potentia subiectiva sine actu, *Nego*; esset potentia operativa passiva sine actu, *subdist.* sine actu operativo, *Conc.* sine actu essentiae et existentiae, *Nego.*

Adversarii perperam confundunt puram potentiam subiectivam cum potentiis operativis. Prima indiget actu primo formali, ut compositum resultans recipere possit esse existentiae; hae autem iam habent suam essentiam et existentiam (eo modo quo accidentia habere eas possunt); attamen ad hoc ut eliciant suam operationem indigent

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 84. a. 3. ad 3.

habere vel *formam determinantem*, si sint potentiae passivae, vel *materiam circa quam operentur*, si sint potentiae activae.

THESIS LXV.

Ad speciem impressam in intellectum possibilem causandam duplex causa concurrit, una principalis nempe intellectus agens, alia instrumentalis nempe phantasma, ex quibus resultat unicum principium adaequatum effectivum speciei impressae.

189. **Praenotiones.** — I. **Intellectus possibilis et intellectus agens.** Intelligere humanum quod formaliter unicum est, praesupponit duplicem actionem in virtute intellectiva, quae actiones, quum sint formaliter diversae procedunt a virtutibus, seu facultatibus formaliter diversis, quarum a) una, quae *determinatur a specie impressa* et elicit formalem actum intellectionis, vocatur *intellectus possibilis* seu *potentialis*, eo quod sit potentia operativa *passiva*, atque definiri potest ex S. Thoma (1): *facultas animae humanae, quae recipit formas a sensibilibus per lumen intellectus agentis abstractas, atque elicit formalem actum intellectionis*; b) altera, quae efficienter abstrahendo a phantasmate quidditatem rei materialis, causat in intellectum possibilem speciem impressam, vocatur *intellectus agens*, eo quod sit *potentia operativa activa*, atque ex eodem S. Thoma l. c. definiri postest: *facultas animae efficiens formas sensibilibus intelligibiles actu per abstractionem a phantasmatibus*. « Duorum intellectuum, scilicet possibilis et agentis, sunt duae actiones. Nam actus *intellectus possibilis* est recipere intelligibilia; actio autem *intellectus agentis* est abstrahere intelligibilia. Nec tamen sequitur quod sit duplex intelligere in homine: quia ad *unum intelligere* oportet quod utraque istarum actionum *concurrat* » (2).

II. **Necessitas admittendi intellectum agentem ratioci-**

(1) QQ. dd. de Verit. q. 10. n. 7.

(2) S. TH. qq. dd. de Anima a 4. ad 8.

nio demonstratur a posteriori, atque difficultates, quae ab adversariis obijciuntur, solutionem habent. Attamen sedulo cavendum est, ne imaginatione decepti, demonstrationem parvipendamus, eo quod specie quadam sensibili intueri non valeamus id quod tantum ratiocinio colligi potest.

III. Illuminatio phantasmatum per intellectum agentem importat virtutem collatam phantasmati ab intellectu agente ipsum adsumente ut instrumentum ad causandam speciem impressam in intellectu possibili. Dividitur in *illuminationem in actu primo* et *illuminationem in actu secundo*.

IV. Illuminatio in actu primo est ipsa coniunctio phantasmatis cum intellectu agente in eodem subiecto. De qua illuminatione ita loquitur S. Thomas (1): «Illuminantur quidem
« (phantasmata) quia sicut pars sensitiva ex coniunctione ad
« intellectum efficitur virtuosior, ita phantasmata ex virtute
« intellectus agentis redduntur *habilia*, ut ab eis intentiones
« intelligibiles abstrahantur (non formaliter sed *efficienter*) ».

V. Illuminatio in actu secundo est ipse actualis influxus intellectus agentis in phantasmata, ipsa movens et elevans tamquam instrumenta ad causationem specie impressae in intellectu possibili.

VI. Distingue abstractionem secundum efficientiam ab abstractione secundum considerationem. Haec est ipsa rei similitudo abstracta a notis individualibus, quae ab intellectu possibili consideratur in *specie expressa* seu *verbo*. Prima est ipsa operatio intellectus agentis causantis in intellectu possibili cum instrumentali concursu phantasmatis *speciem impressam*, quae in eodem intellectu possibili subiectatur, a cuius passiva potentia educitur. Perperam igitur quis existimaret abstractionem intellectus agentis esse operationem translativam formae quae est in phantasia in intellectum possibilem, sicuti transferretur candela ex uno in aliud cubiculum. Id enim non solum repugnat materialitati formae, quae est in phantasia, ac proinde nequit subiectari in potentia stricte immateriali, sed etiam repugnat ex eo quod numquam eadem numerice forma, quae est in agente sive principali sive

(1) 1. p. q. 85. a. 1. a. ad 4.

instrumentali, transit de agente in patiens: sic stultum esset aestimare eandem numerice figuram quae est in sigillo transferri per virtutem sigillantis in ceram sigillatam.

190. Probatur prima pars. — *Causa efficiens principalis speciei impressae, seu causa formae intelligibilis est intellectus agens, nempe virtus immaterialis activa animae illuminativa phantasmatum.* Refutatis systematibus idearum innatarum, necesse est asserere aut sensibilia exteriora, aut sensationes, aut virtutem immaterialem activam extrinsecam animae, aut virtutem immaterialem activam animae intrinsecam causare in intellectu possibili similitudines immateriales quidditatum sensibilium. Atqui primum et secundum reiiciuntur ob rationes in superioribus allatas, videlicet quia materialia nequeunt propria virtute agere in potentiam immaterialem, quum potentiae passivae respondere debeat potentia activa eiusdem ordinis. Tertium repugnat *ipsi experientiae* « qua percipimus nos abstrahere formas universales a conditionibus particularibus, quod est facere actu intelligibilia. « Nulla autem actio convenit alicui rei, nisi per aliquod principium formaliter ei inhaerens », ut ait S. Thomas (1). Insuper non congruit naturali rerum ordini. « Nam (ut ait ibidem ipse Angelicus Doctor) in rebus naturalibus perfectis praeter « universales causas agentes sunt propriae virtutes inditae « singulis rebus perfectis ab universalibus agentibus derivatae ». Ergo remanet quartum, nempe virtutem immaterialem animae intrinsecam causare in intellectu possibili similitudines immateriales quidditatum sensibilium, quam virtutem seu facultatem vocamus cum Aristotele et S. Thoma *intellectum agentem*.

191. Probatur secunda pars. — *Causa efficiens instrumentalis, quae praebet materiam seu obiectum causae principali est phantasma.* I. Quum intellectus agens sit virtus immaterialis ad speciem intelligibilem quidditatis rei materialis in intellectu possibili causandam ordinata, per hoc quod sub influxu virtutis suae *intelligibilia in potentia* evadant *intelligibilia in actu*; necesse est ut in ea facultate sensitiva

(1) 1. p. q. 79. a. 4.

inveniat intelligibilia in potentia, quae repraesentare possit omnia sensibilia, etiam in eorum absentia, quae proinde, utpote nobilissima inter facultates sensitivas, sit proximior intellectui. Supremum enim ordinis inferioris infimum superioris ordinis attingit. Iamvero haec facultas est phantasia, eiusque repraesentationes sensibiles sunt phantasmata, in quae dum virtute sua illuminativa influit intellectus agens, efficit ut in eis *active* refulgeat absque conditionibus materialibus quidditas rei materialis, quam conditionibus materialibus alligatam repraesentant. Atque ita phantasmata praebendo intellectui agenti materiam sui obiecti, inserviunt ei quasi instrumenta ad causandam speciem intelligibilem in intellectu possibili et concurrunt ad constituendam causam efficientem adaequatam speciei impressae.

II. Ad hoc ut intellectus possibilis recipiat ab intellectu agente determinationem repraesentativam alicuius quidditatis rei materialis abstractae a notis individualibus, puta *arboris, leonis, hominis*; necesse est ut intellectus agens sit determinatus ad unam potius quam ad aliam causandam. Atqui intellectus agens ex se non est determinatus ad ullam. Ergo necesse est ut eam inveniat efficienter abstrahibilem in tali facultate inferiori cognoscitiva, quae quidditatem rei materialis alligatam conditionibus materialibus et a sensibus exterioribus receptam ita repraesentet, ut sit proxime abstrahibilis. Atqui talis facultas est phantasia, quae est facultas sensilis interior *percipiens sensationes et sensata sensuum externorum in eorum absentia* (cfr. n. 164) quaeque est in maximo spiritualitatis improprie dictae gradu, ac proinde tamquam supremum ordinis inferioris immediate attingit infimum omnium intellectuum, nempe intellectum humanum cum quo coniungitur et continuatur in eadem anima. Ergo intellectus agens ad quidditatem aliquam efficienter abstrahendam determinatur a phantasmate, non quidem tanquam a *motore potentiae*, sed tanquam a *materia sui actus*. Sic enim competit potentiae activae determinari ad agendum a materiis circa quas agit.

Exemplum. Ad aliqualem intellectionem efficientiae instrumentalis, quae competit phantasmati in productione speciei impressae in intellectu possibili, consideremus modum quo corpus aliquod opacum,

ex. gr. luna, concurrit sub influxu lucis solaris ad determinandam in nostra potentia visiva visionem sui. Causa principalis efficiens, vi cuius nostra potentia ad visionis actum eliciendum determinatur, est lux solis. Causa autem cur nostra visio determinetur a luce solari potius ad lunam, quam ad aliud opus opacum videndum, est ipsa luna; ita ut quamvis luna, cum sit corpus opacum, nequeat virtute propria causare in facultate visiva speciem impressam repraesentativam sui; tamen virtute lucis solaris elevatur ad hanc speciem secundario et instrumentaliter concausandam, praebendo *materiam obiecti* causae principali.

192. Corollarium 1. Ex hac duplici causalitate, principali quidem intellectus agentis, secundaria autem et instrumentali phantasmatis et ex dictis in Praenotandis, praesertim sub n. VI, apparet quomodo eorum effectus communis, qui est *species impressa* 1° non subiectetur neque in intellectu agente neque in phantasia, sed solum in intellectu possibili, de cuius potentia educitur; 2° quomodo participet de conditione utriusque causae: quatenus enim causatur virtute intellectus agentis, species expressa est *aliquid actu intelligibile*, quatenus autem procedit a virtute intellectus agentis, *mediante phantasmate, tamquam instrumento*, species impressa evadit similitudo illius quidditatis, quam phantasma individuatum repraesentabat.

Audiat huc in re S. Thomas (1): « Dicendum quod in receptione qua intellectus possibilis speciem rerum accipit a phantasmatis, se habent phantasmata ut agens instrumentale et secundarium, intellectus vero agens ut agens principale et primum; et ideo actionis effectus relinquitur in intellectu possibili secundum conditionem utriusque, et non secundum conditionem alterius tantum; et ideo intellectus possibilis recipit formas ut intelligibiles actu ex virtute intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum (puta leonis, arboris, lapidis) ex cognitione phantasmatum, et sic formae intelligibiles in actu non sunt per se existentes neque in phantasia, neque in intellectu agente, sed solum in intellectu possibili ».

Corollarium 2. *Scientia mentis nostrae partim est ab intrinseco partim ab extrinseco.* Haec veritas dilucide a S. Thoma (l. c. in corp. artic.) declaratur post expositas et refutatas opiniones adversariorum.

(1) QQ. dd. de Verit. q. 10. a. 1. ad 7,

Corollarium 3. *De nobilitate phantasmatis relate ad intellectum possibilem.* Quum phantasma passive se habeat relate ad intellectum agentem, active instrumentaliter relate ad intellectum possibilem, potest dici *secundum quid nobilius* intellectu possibili, licet *simpliciter* loquendo sit eo inferius.

Ideo S. Thomas ait (1); «Quamvis intellectus possibilis sit simpliciter nobilior quam phantasma, tamen secundum quid nihil prohibet phantasma nobilius esse; in quantum scilicet phantasma est actu similitudo talis rei, quod intellectui non convenit nisi in potentia et sic quodammodo potest agere in intellectum possibilem virtute luminis intellectus agentis, sicut et color potest agere in visum virtute luminis corporalis».

193. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Si intellectus agens ageret in phantasma, deberet a) illud immutare; b) educere de eius potentia speciem intelligibilem; c) abstrahere aliquid ab eo. Atqui haec omnia repugnant, quia phantasma essentialiter alligatur conditionibus materiae individualis. Ergo vel non datur vel non agit in phantasma.

Resp. Dist. mai. quoad 1^{um}: intellectus agens deberet immutare phantasma *entitative*, i. e. de materiali faciens illud immateriale, *Nego*; immutare *instrumentaliter*, coniungendo illud suae virtuti, *Conc.* **Quoad 2^{um} Dist.** educeret speciem intelligibilem de potentia *subiectiva* phantasmatis, *Nego*; de potentia *activa instrumentali*, *Conc.* **Quoad 3^{um}** abstraheret a phantasmate per modum considerationis, *Nego*; per modum efficientiae, *Conc.* **Dist. min. et Nego conseq.**

Obiect. 2^a. Causalitas instrumentalis phantasmatis erga intellectum possibilem repugnat. Nam 1^o Materiale nequit agere in immateriale, 2^o elevatio phantasmatis vel aliquid ponit in phantasmate, vel nihil; si nihil, frustra est; si aliquid hoc vel est accidens spirituale, vel materiale; primum repugnat phantasiae, nam accidens spirituale nequit subiectari in potentia materiali; secundum repugnat intellectui possibili; nam virtus materialis ex additione materialis accidentis nequit evadere apta ad agendum in subiectum immateriale.

(1) QQ. dd. de Verit. q. 10. a. 6. ad 8.

Resp. ad 1^{um} Materiale nequit *propria virtute* agere in immateriale, *Conc.* sub influxu virtutis immaterialis, cui deservit praebendo *materiam obiecti*, *Nego*; — **Ad 2^{um} distingo.** Elevatio nihil ponit in phantasmate *permanenter* et ad modum accidentis completi, *Conc.* Nihil ponit *transeunter*, scilicet per modum motus seu accidentis incompleti, *Nego. Dist. rat. addit.* accidens seu virtus spiritualis non potest subiectari in re materiali *permanenter* et ad modum accidentis completi, *Conc. transeunter* per modum motus seu accidentis incompleti, *Nego et Nego consequ.*

Nam virtus agentis principalis, quae transit per phantasma. utpote immaterialis, est proportionata ad movendum intellectum possibilem. Simili quodam modo radii luminosi candelae transeuntes per globum vitreum rubrum determinant in oculo visionem rubri coloris. Audi S. Thomam (1): « Instrumentum non operatur nisi in quantum est motum a principali agente, quod per se operatur; et ideo virtus principalis agentis habet *permanens* et *completum esse* in natura; virtus autem instrumentalis habet esse *transiens* ex uno in aliud et incompletum; sicut et motus est actus imperfectus ab agente in patiens.

« Ad primum ergo dicendum, quod virtus spiritualis non potest esse in re corporea per modum virtutis permanentis et completae. Nihil tamen prohibet in corpore esse virtutem spirituales instrumentaliter, in quantum scilicet corpus potest moveri ab aliqua substantia spirituali ad aliquem effectum spirituales inducendum » (2).

Quaerenti, an virtus phantasmatis sub influxu intellectus agentis dici possit corporea vel incorporea? Respondebis « quod virtus illa neque potest dici corporea neque incorporea, proprie loquendo; corporeum enim et incorporeum sunt differentiae entis completi, sed proprie dicitur virtus *ad incorporeum*, sicut motus magis dicitur *ad ens* quam ens: obiectio autem procedit ac si ista virtus esset quaedam forma completa (qq. dd. *de Verit.* l. c. ad 5.) ».

Quae in locis citatis ait S. Thomas occasione demonstrandae causalitatis Sacramentorum, multo magis valent de phantasmate, quod ex se in supremo gradu illius immaterialitatis.

(1) 3. p. q. 62. a. 4. in corp. et ad 1.

(2) Cfr. qq. dd. *de Verit.* q. 27. a. 4. ad 4. 6. 7. 8.

latori sensu dictae quae requiritur ad sensibiles operationes quodque in phantasia humana quae radicitur in anima intellectiva et ordinatur ad serviendum intellectui, attingit supremum gradum immaterialitatis (cfr. n. 91).

Obiect. 3^a. Phantasma se haberet ut exemplar relate ad intellectum agentem, ut hic ad eius normam causaret speciem in intellectu possibili. Atqui exemplar debet cognosci. Ergo vel causalitas phantasmatis nulla est, vel redundat intellectus agens.

Resp. Dist. mai. Si intellectus agens esset formaliter cognoscitivus, *Conc.* (sed *nego suppositum*, quia causalitas phantasmatis non est exemplaris). Si intellectus agens est tantum *efficienter* cognoscitivus, *Nego. Conc. min.* et *nego conseq.*

Nam phantasma se habet ut instrumentum elevandum ad hoc ut per efficientiam obiectivam concurrat ad causandam speciem intelligibilem. Id autem ab eo praestatur, quum virtute transeunte intellectus agentis, quidditas, quam individuatum referabat phantasma, incipit ad modum cuiusdam motus habere relucientiam in phantasmate absque impedimento conditionum individualis materiae.

Dixi causalitatem phantasmatis non esse exemplarem, ne quidem relate ad intellectum formaliter cognoscitivum, cuiusmodi est intellectus possibilis. Nam, nisi velimus verborum significationem funditus evertere, *exemplar est aliquid, quod praesupponitur iam actu cognitum* antequam suum influxum exercere incipiat. Hic autem agimus de principiis activis, quae nos determinant ad cognitionem perficiendam, quaeque praecedunt actum formalis cognitionis. Quapropter repugnat ut phantasma, quod est instrumentum sub influxu intellectus agentis causativum speciei impressae, se habeat ut aliquid cognitum antequam species expressa ab intellectu possibili producat.

Obiect. 4. Omnis actio intellectiva est intellectio. Sed actio intellectus agentis non est intellectio. Ergo non datur intellectus agens.

Resp. Dist. mai. Omnis actio intellectiva vel est intellectio *formaliter*, vel est intellectio *efficienter*, *Conc.* est intellectio tantum *formaliter*, *Nego. Dist. min.* actio intellectus agentis non est intellectio *formaliter* *Conc.* non est intellectio *efficienter*, *Nego. Nego conseq.* In eodem ordine debent principiis passivis respondere principia activa.

Obiect. 5^a. Potentia intellectiva esse debet unica. Sed

admisso intellectu agente, haberemus in homine duplicem potentiam intellectivam. Ergo non datur intellectus agens.

Resp. Dist. mai. In eo ente intellectivo, cuius intellectus est semper in actu suorum intelligibilium, *Conc.* In eo ente, cuius intellectus est in pura potentia ad sua intelligibilia, *Nego.* Nam sufficit ut sit unitas coordinationis nempe concurrendi suo modo ad ultimum terminum intellectionis producendum (cfr. n. 189).

Obiect. 6. Intellectus agens est *sua actio*. Sed quod est *sua actio* semper agit: hoc autem non verificatur de intellectu nostro. Ergo non habemus intellectum agentem.

Resp. Dist. mai. Intellectus agens dicitur *sua actio per concomitantiam*, *Conc. per essentiam*, *Nego.* quia hoc est solius Dei. *Conc. min. Nego cons.*

« Cum dicitur, quod intellectus agens est sua actio, est praedicatio non per essentiam sed per concomitantiam; quia cum sit in actu eius substantia, statim quantum est in se, concomitatur ipsam actio: quod non est de intellectu possibili, quia non habet actiones nisi postquam fuerit factus in actu » (1).

Obiect. 7^a. Intellectus agens indiget determinari ab extrinseco. Ergo alia vis ponenda est determinans intellectum agentem. Quapropter ne procedamus in infinitum, praestat negare existentiam intellectus agentis.

Resp. Dist. antec. Intellectus agens indiget determinari ab extrinseco, tamquam a materia actus, *Conc.* tamquam a motore potentiae, *Nego et nego cons.*

Activae potentiae a passivis non discriminantur in eo, quod activae potentiae operari valeant sine ullo obiecto, passivae non valeant; sed discriminantur in eo quod obiectum expostulatur ab activis potentiis, ut moveatur ab eis, seu ut materia actus; a passivis, ut moveat eas, seu ut motor potentiae. « Haec est differentia inter virtutes activas et passivas; quod passivae non possunt exire in actum propriae operationis, nisi moveantur a suis activis, sicut sensus non sentit nisi moveatur a sensibili, sed virtutes activae possunt operari sine hoc quod ab aliquo moveantur, sicut patet in viribus animae vegetabilis » (2).

(1) 1. p. q. 54. a. 1. ad 1.

(2) S. TH. in Boet de Trinit. q. 1. a. 1.

Obiect. 8^a. Fortasse intellectus possibilis determinatur non a specie impressa, quae sit similitudo abstracta rei materialis, sed a quadam alia determinatione. Ergo non necessario ponitur intellectus agens.

Resp. Etiam si permetteretur antecedens, negandum esset consequens. Nam quaecumque sit determinatio causanda in intellectu possibili, ea connaturaliter causari deberet a virtute immateriali activa ipsius animae. Caeterum *negatur antecedens*. Nam omnis cognitio in assimilatione intentionali consistit, cuius principium *formaliter* determinans esse debet aliqua similitudo rei. Secus impossibile esset intellectui possibili producere verbum repraesentativum potius unius rei, quam alterius. (cfr. n. 144).

Instabis. Species impressa esset in nostra sententia repraesentatio intentionalis obiecti et tamen non esset cognitio. Atqui omnis repraesentatio intentionalis esse debet cognitio. Ergo perperam a nobis ponitur species impressa in nostro intellectu.

Resp. Dist. mai. Species impressa esset repraesentatio rei et tamen non esset *in actu secundo*, *Conc.* non esset cognitio *in actu primo*, videlicet ultima dispositio potentiae ad producendum verbum, *Nego. Dist. min.* quaelibet repraesentatio intentionalis debet esse cognitio vel *in actu primo* vel *in actu secundo*, *Conc.* tantum *in actu secundo*, *Nego. Nego conseq.*

Obiect. 9^a. Species intelligibilis apud Scholasticos realiter distinguitur ab intellectu. Ergo est quaedam res ab intellectu distincta. Atqui si ita est, ipsa esset primum cognitum ab intellectu; quod a Scholasticis non admittitur. Ergo frustra ponitur.

Resp. Dist. antec. Species intelligibilis distinguitur ab intellectu ut actus a potentia determinata per ipsam, *Conc.* distinguitur ut ens completum ab ente completo. *Nego. Reliqua negantur.*

Species impressa in intellectu possibili constituit cum eo unicum principium adaequatum operationis, et ideo ab intellectu informato distinguitur *inadaequate* ut quaelibet pars sive formalis, sive materialis, sive integralis distinguitur *inadaequate* a suo toto.

Animadvertite speciem intelligibilem non esse id quod intelligitur, sed speciem impressam esse id *quo* intellectus determinatur ad aliquid intelligendum, speciem autem expressam esse id *in quo* intellectus rem intelligit. Sed id quod intelligitur primo est res exterior cuius quidditatis species intelligibilis est similitudo (1).

THESIS LXVI.

Intellectus noster in praesenti statu nequit actu intelligere ea quorum scientiam habet, absque concursu phantasmatum (2).

194. **Probatur.** — Summa argumentorum haec est: 1° *Experientia*. Nam a) phrenetici et letargici nequeunt uti scientiis acquisitis; b) nos cum volumus aliquid intelligere vel alios docere, utimur aliqua imagine sensibili, saltem phantasmate vocabuli rem significantis. 2° *Modus operandi consequens unionem substantialem animae cum corpore*. Nam a) modus operandi sequitur modum essendi. Quum igitur anima intellectiva constituat cum materia unicum ens corporeum, necesse est ut ipsa operatio intellectiva habeat aliquam dependentiam a corpore. Sed non potest hanc habere quoad ipsam essentiam operationis, quae esse debet prorsus immaterialis. Ergo quoad *modum operandi*, nempe dependenter a concursu instrumentali phantasmatis. b) Quidditas rei materialis est obiectum proprium humani intellectus, qui eo mediante ordinatur ad veritatem assequendam. Atqui de ratione quidditatis materialis est, ut individuata existat a parte rei. Ergo ad hoc ut intellectus *verum conceptum* de re acquirat, atque ut recte iudicet de rebus sensibilibus et per harum analogias etiam de suprasensibilibus speculari debet naturam universalem in particulari existentem, quod efficere nequit absque conversione ad phantasmata.

Corollarium. Ideo iudicium intellectuale fallitur ligato sensu, ut contingit in dormientibus, quia resolvere nequit id, quod iudicat, in

(1) Cfr. S. TH. 1. q. 85. a, 2.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 84. aa. 7. 8.

particulare sensibile. Quapropter ii, qui suas doctrinas inconsultis, sensibus concinnant, de omnibus a priori iudicando, in plurimos labuntur errores. Huiusmodi sunt Transcendentalistae et Ontologi. Quare mirum non est si Fichtius suas conclusiones somniis aequiparaverit.

THESIS LXVII.

Memoria intellectiva, ratio et intellectus possibilis non sunt diversae potentiae.

195. **Praenotiones.** — I. **Intellectus** quatenus **intellectus** importat facultatem immediate perceptivam quidditatis rerum et convenientiae praedicati cum subiecto; quare dici solet *facultas* vel *habitus principiorum*.

II. **Ratio** quatenus **ratio** importat facultatem per rationcinium procedentem ex una veritate cognita in aliam; quare solet dici *facultas* vel *habitus conclusionum*.

III. **Memoria intellectiva** importat facultatem retentivam et reproductivam specierum intellectualium; unde dici solet *thesaurus conservativus specierum* et definitur, approbante S. Thoma (1): *Vis qua mens nostra retinere potest species intelligibiles post actualem considerationem*.

196. **Demonstratur.** — Quum potentiae diversificentur secundum diversas rationes obiectorum, non potest alia realis diversitas inveniri in potentiis, quae habent pro obiecto universalissimam rationem entis quatenus cognoscibile est, nisi quatenus una se habeat ut *activa*, alia ut *passiva* relate ad idem obiectum, quia actus et potentia sunt primo opposita. Atqui *intellectus possibilis*, *ratio* et *memoria intellectiva* non se habent ad invicem ut *activa* et *passiva* relate ad idem obiectum, sed intellectus possibilis se habet ut receptivus, memoria autem ut conservativa earundem specierum; porro ad rationem potentiae passivae pertinet conservare sicut et recipere: rationari autem comparatur ad intelligere, sicut moveri ad quiescere, vel acquirere ad habere, quae in ipsis rebus materialibus reducuntur ad eandem potentiam. Ergo, exceptis

(1) QQ. dd. *de Verit.* q. 10. a. 2.

intellectu agente et possibili, qui se habent ad invicem ut activum ad passivum, non datur alia realis distinctio inter facultates cognoscitivas intellectuales animae humanae.

Nota. Argumentum allatum valet etiam pro excludenda reali distinctione inter rationem superiorem et inferiorem, intelligentiam et intellectum speculativum et practicum, etc.... Qui peculiarem demonstrationem de singulis cuperet, conferat S. Thomam l. c. art. 9 et seqq.

QUAESTIO XXV.

DE POTENTIIS APPETITIVIS IN COMMUNI

THESIS LXVIII.

Pro duplici genere cognitionis, quod habetur in anima humana, *a)* duplex genus potentiae appetitivae in ea admittendum est, nempe sensitivum et rationale; ita tamen ut *b)* sensitivum in duas potentias distinctas, concupiscibilem et irascibilem, dividatur; rationale vero sit unica potentia, quae vocatur voluntas (1).

197. **Praenotiones.** *Appetitus est tendentia in bonum conveniens.* Quum enim omnia tendant in bonum sibi conveniens: *bonum enim est id, quod omnia appetunt*, huiusmodi tendentia dicitur *appetitus*.

II. **Appetitus naturalis et appetitus elicitus.** *Tendentia seu inclinatio* in bonum conveniens consequitur formam uniuscuiusque sive naturalem sive cognitione apprehensam. Quapropter inclinatio in bonum conveniens, quae consequitur formam naturalem, sive substantialem sive accidentalem, vocatur *appetitus naturalis*; ea vero, quae consequitur bonum cognitione apprehensum, vocatur *appetitus elicitus*, qui dividitur in *sensitivum* et *intellectivum*, prouti respondet cognitioni sensitivae. Appetitus sensitivus dicitur etiam *appetitus animalis*, intellectivus autem dicitur *voluntas* quae definiri

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 80 81.

potest *facultas tendendi et quiescendi in bonum intellectu apprehensum tamquam conveniens.*

198. Probatur prima pars. — (*nempe appetitum sensitivum distinguere ab intellectivo*). Potentiae diversificantur per obiecta formalia, quae relate ad potentias passivas sunt propria earum motiva. Iamvero obiectum formale appetitus sensitivi est diversum ab obiecto formali intellectivi. Etenim sensitivus movetur a particulari sensibili, intellectivus vero, seu rationalis, movetur ab universali intelligibili, quae rationes sunt formaliter diversae. Ergo potentia appetitiva sensitiva distinguitur a rationali (1).

Dices. 1. Potentiae non diversificantur per accidentales differentias. Sed accidit appetibili, quod sit apprehensum per sensum vel intellectum. Ergo appetitus intellectivus et sensitivus non sunt diversae potentiae.

Resp. Dist. mai. Si differentia se teneat ex parte obiecti materialis qua talis *Conc.* si differentia se teneat ex parte obiecti formalis, *Nego.* Nam haec differentia est *per se* constitutiva obiecti formalis, in quantum huiusmodi (2).

Dices. 2. Appetitus sive sensitivus et intellectivus fertur in res secundum earum esse reale. Sed earum esse reale est singulare. Ergo nulla datur distinctio inter utrumque appetitum.

Resp. Dist. mai. Appetitus sensitivus et intellectivus feruntur omnino in easdem res, *Nego*, (nam voluntas fertur etiam in immaterialia bona); aliquando conveniunt in eo, ut ferantur in easdem res, *subdist.*, secundum *eandem rationem*, *Nego*; secundum *diversam rationem*, videlicet intellectus propter aliquam universalem rationem bonitatis in eis apprehensam, sensus autem propter particularem, *Conc. Conc. min. Nego conseq.* Quamvis enim esse rei sit singulare, tamen ratio propter quam res appetatur vel repudietur a voluntate esse potest aliqua ratio universalis, vi cuius quascumque res, quae in ea qualitate conveniunt, appetat vel repudiet eodem actu. Huic obiectioni respondet Angelicus (l. c.).

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 80. a. 2.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 80. a. 2. ad 1.

199. **Probatur secunda pars.** — (*nempe appetitum sensitivum dividi in concupiscibilem et irascibilem*). Particulare sensibile, quod movet appetitum sensitivum, potest apprehendi a sensu et sensibilitatem movere vel ut particulare delectabile prosequendum vel ut particulare tristabile avertendum. Iamvero hae rationes formaliter diversae nequeunt ad eandem potentiam organicam referri, quia haec non potest universalem rationem boni vel mali apprehendere. Ergo necesse est, ut duplex admittatur potentia appetitiva sensitiva, una prosequutiva boni delectabilis, alia impugnativa mali nocentis.

Allis verbis. Appetitus sensitivus, quum respondeat cognitioni sensitivae, nequit respicere universalem rationem boni, sed necessario limitatur ad aliquam particularem rationem boni, quae ipsi respondeat sicut proprium activum proprio passivo. Iamvero particularis ratio boni apprehensi in quantum est delectabile secundum sensum et conveniens naturae, est formaliter diversa a particulari ratione boni apprehensi in quantum est repulsivum et impugnativum eius quod infert nocumentum. Ergo duplex appetitiva potentia sensilis admittenda est, una quidem quae respicit bonum quatenus delectabile sensui, quaeque vocatur *concupiscibilis*, alia vero quae respicit bonum, quatenus est repulsivum nocumenti, licet haec repulsio non sit delectabilis sensui, quae potentia vocatur *irascibilis* (1).

Nota. *Passiones appetitus concupiscibilis* sunt amor, odium desiderium, fuga, tristitia, delectatio seu gaudium. Quae passionibus adhuc in species infimas subdividi possunt. (Cfr. S. Th. 1^a 2^{ae} q. 23. et seqq.).

Passiones appetitus irascibilis sunt, spes, desperatio, audacia, timor, ira. Quae similiter in species infimas possunt (cf. S. Th. 1^a 2^{ae} qq. 40.).

200. **Probatur tertia pars.** — (*nempe appetitum rationalem esse unicam potentiam, quae vocatur voluntas*) Haec pars est corollarium praecedentis. Nam si potentiae appetitus sensitivi ideo multiplicandae sunt, quia consequuntur apprehensionem boni particularis; appetitus rationalis, qui consequitur apprehensionem boni universalis, unica potentia sit

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 81. a. 2.

oportet. Ergo voluntas, quae est talis potentia, est unica potentia appetitiva rationalis (1).

201. SCHOLIA. 1. De facultate locomotiva. Quum in vivente sensitivo apprehensionem sensitivae cognitionis consequatur appetitus elicitus boni sibi comparandi et mali devitandi, necesse fuit ut paretur viventi sensitivo facultas seu potentia locomotiva, per quam posset bonum cognitum et distans sibi comparare et fugere ab inferente malum. Sic ovis pergit ad fontem et fugit a lupo. Haec virtus vocatur a S. Thoma *virtus motiva sensitiva animalis*, quia consequitur apprehensionem et appetitum cognoscitivum et distinguitur a *virtute sensitiva naturali* quae licet sit propria animalis non consequitur apprehensionem et appetitum cognoscitivum, cuiusmodi est ea qua moventur arteriae et cor secundum dilatationem et constrictionem.

De hac virtute habemus ex S. Thoma in opusculo 48, De Potentiis Cap. 5. « Viso de virtute sensitiva apprehensiva, videndum est de virtute motiva. Motiva autem sensitiva dividitur: quia quaedam est naturalis, quaedam animalis.

« Naturalis est quae non movet (2) per apprehensionem, nec est subiecta imperio rationis; et talis est virtus vitalis et pulsativa quae movet arterias et cor secundum dilatationem et constrictionem: et huiusmodi est in corde sicut in proprio organo. Unde solum habet esse in animalibus perfectis pulmonem et cor habentibus: et haec vis per spirationem et respirationem est principium contemperandi calorem cordis et corporis.

« Motiva animalis est, quae movet per apprehensionem; et haec dividitur: quia quaedam movet per modum dirigentis, quaedam per modum imperantis, quaedam per modum exsequentis. Motivae per modum dirigentis sunt phantasia et aestimativa, in quantum appetitui ostendunt formam vel intentionem convenientem vel disconvenientem: phantasia enim movet ostendendo formas sensibiles, aestimativa ostendendo intentiones. Motivae autem imperantes et facientes motum sunt concupiscibilis et irascibilis, quae sunt partes appetitus sensitivi: concupiscibilis enim est vis imperans motum, ut appropinquetur ad ea quae putantur necessaria vel utilia, et hoc appetitu delectandi: irascibilis est vis imperans motum ad repellendum id quod putatur nocivum vel corrumpens, et hoc appetitu vindicandi aut vincendi. Vis exsequens motum istum est vis exterior, diffusa est in musculis et lacertis et nervis membrorum.

« Advertendum tamen est, quod sensibilitas et sensualitas differunt. Quia sensibilitas comprehendit omnes vires sensitivas, tam apprehensivas quam appetitivas. Sensualitas autem dicit proprie partem animae

(1) Cfr. 1. p. q. 85. a. 5.

(2) Cfr. S. TH. qq. dd. De Verit. q. 22.

« sensibilis, per quam est motus ad prosequendum vel fugiendum quod
 « apparet consentaneum vel dissentaneum voluptati animalis, et hoc est
 « secundum ordinem ad imperium rationis. Unde sensualitas licet praeexi-
 « gat vires sensitivas apprehensivas quasi praeambulas, tamen ad essen-
 « tiam eius non pertinent, sed appetitus sensitivus. Aestimativa etiam
 « valde propinqua est sensualitati, quia sibi confinis est, quia sensualitas
 « dicit ordinem quemdam ad rationem. Ex quo patet, quod in brutis non
 « est sensualitas vocans ad peccatum, sed in solis hominibus: in quibus
 « propter ordinem eius ad rationem, est porta corruptionis, et ianua
 « culpae ».

II. De facultate vocali. Quum animal manifestare debeat suas passiones et cognitiones vel in bonum sui vel in bonum alterius, ut cum ovis balatu vocat agnum, quem genuit, ut eum lactet, provisa est animalibus perfectioribus virtus vocalis seu virtus edendi sonos ex gutture per os cum quadam imaginatione. *Vox enim est sonus ex animalis ore prolata cum quadam imaginatione.* Quum autem haec virtus sit quaedam virtus motiva animalis, movetur et ipsa ad suum actum in brutis quidem ab aestimativa, in homine vero ab imperio rationis. Perfectissima autem species virtutis vocalis nempe virtus *loquutiva* seu virtus edendi vocem perfecte articulam competit animali rationali, nempe homini, ad suos conceptus et affectus aliis hominibus manifestandos.

QUAESTIO XXVI.

DE VOLUNTATE

Voluntas seu *appetitus intellectivus* definiri potest *facultas tendendi et quiescendi in bonum intellectu apprehensum tamquam conveniens* (cfr. Th. 68).

THESIS LXXIX.

Quamvis voluntas a) nihil possit velle necessitate coactionis, tamen b) naturali necessitate beatitudinem appetit; c) Necessitate autem finis seu suppositionis appetit media necessaria ad assecutionem finis.

202. **Praenotiones.** — I. **Necessitas naturalis** — coactionis — finis. Quum necessarium sit id quod non potest non esse, necessitas importat determinationem ad unum. Itaque a) dicitur *naturalis necessitas* ea, quae resultat ex causis intrinsecis, quae constituunt naturam rei, sic est naturaliter necessarium homini ut constet ex corpore et anima rationali. b) Dicitur *necessitas coactionis* ea, quae procedit mere ex causa extrinseca contra inclinationem agentis, sic necessarium est homini, quia trahitur ad supplicium, ut pergat ad supplicii locum. c) Dicitur *necessitas finis* seu *suppositionis* ea, quae oritur ex intentione finis, sic necessaria est navis ei, qui transfretare intendit.

II. In Thesi loquimur de actibus elicitis a voluntate,

qui sunt amor, odium, electio, etc. non autem de actibus a voluntate *imperatis*, qui eliciuntur ab aliis potentiis, puta scribere, legere, ambulare, etc. Hi enim actus possunt fieri coacte, non autem primi.

III. **Adversarii.** Haec et plures ex sequentibus Thesibus, quae respiciunt libertatem humanae voluntatis et electionis, sunt contra DETERMINISTAS tum veteres tum recentiores, qui asserunt voluntatem *necessario* appetere quicquid appetit, eo quod *determinatur ab extrinseco* ad eligendum illud bonum particulare, quod ex adiunctis hic et nunc praestantius rationi apparet.

203. **Probatur thesis.** — *Quoad 1^{um}.* Repugnat ut aliqua actio sit simul secundum inclinationem potentiae operantis et contra inclinationem eiusdem. Atqui actus elicti a voluntate, utpote voluntarii, sunt essentialiter secundum inclinationem eiusdem. Ergo voluntas nihil potest velle *necessitate coactionis*.

Quoad 2^{um}. Quidquid aliquo modo est, est aliqua natura, quae habet necessariam ordinationem seu inclinationem ad proprium perfectivum ad quod ordinatur seu inclinatur per principium intrinsecum a Deo auctore naturae. Atqui proprium perfectivum voluntatis est beatitudo, quia voluntas nequit operari nisi vel tendendo in bonum assequendum, vel gaudendo de bono asequuto. Ergo voluntas tendit ad beatitudinem ut natura a spropiam formam, videlicet *naturali necessitate* (1).

CONFIRMATUR. Finis se habet in operativis, sicut principium in speculativis. Ergo quemadmodum impossibile est ad conclusiones certas pervenire sine principiis, quibus immobiliter intellectus assentiatur, ita impossibile est ut voluntas particularia bona eligat, nisi immobiliter adhaereat naturali necessitate ultimo fini, seu beatitudini (2).

Quoad 3^{um}. Ea quae habent meram rationem mediorum ad aliquem finem, non sunt propter se amabilia a voluntate, sed ratione finis, et ideo non appetuntur a voluntate alio appetitu seu tendentia, quam eo quo appetit finem. Ergo, sup-

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. *de Verit.* q. 22.

(2) 1. p. q. 82 a. 1.

posito quod voluntas velit aliquem finem, ea necessitate vult media ad finem necessaria, qua vult ipsum finem. Ergo admittendum est voluntatem necessitate finis seu suppositionis appetere media necessaria ad assecutionem finis.

Integra Thesis pulcherrime demonstratur a S. Thoma 1. p. q. 82. a. 1. ubi etiam difficultates propositae et solutae inveniuntur.

THESIS LXX.

Quum voluntas sit appetitus boni universalis seu beatitudinis in genere, quae obiective in ipsius finis seu Summi Boni fruitione consistit, non necessitatur ad ea particularia bona volenda quae non sunt vel non apprehenduntur connexa necessario cum sua beatitudine. **Qua, propter quoad huiusmodi bona voluntas libertate indifferentiae praedita est.**

204. **Praenotiones.** — I. Libertas indifferentiae dicitur immunitas a necessitate in aliquo bono appetendo. Quae indifferentia, seu *indeterminatio ad unum*, non est *passiva*, quae indiget ab extrinseco determinari et importat imperfectionem, sed est *activa* et importat perfectionem, nempe vim intrinsecam seipsum determinandi ad unum potius quam ad aliud. Hanc virtutem esse propriam viventium vita intellectiva, et eo plenius possideri, quo vita intellectiva est perfectior apparebit, ex inferius dicendis.

II. **Indeterminatio activa voluntatis** potest haberi tripliciter:

a) *Quoad ipsum actum volitionis.* Potest enim voluntas libere ponere actum volitionis et cessare ab eo. Cum enim voluntas moveat seipsam, potest velle et non velle.

S. Thomas (1) haec habet: « Est voluntas indeterminata respectu
• actus, quia circa obiectum determinatum potest uti actu suo cum
• voluerit, vel non uti: potest enim exire in actum volendi respectu
• cuiuslibet, et non exire, quod in rebus naturalibus non contingit,
• grave enim semper descendit deorsum in actu, nisi aliquid prohi.

(1) QQ. dd *de Verit.* q. 22. a. 6.

• beat. Quod exinde contingit, quod res inanimatae non sunt motae
 • a se ipsis, sed ab aliis, unde non est in eis moveri, res autem ani-
 • matae moventur a se ipsis, et inde est quod voluntas potest velle ».
 Si autem ulterius quaeras: cur voluntas, quae necessario fertur in
 beatitudinem, possit abstinere a quocumque actu, respondemus posse
 in statu viae, in quo nullus actus voluntatis apprehenditur a volente
 ut necessario connexus cum sua beatitudine. Dum contra Beati, qui
 vident Divinam Essentiam, non possunt ab actu eam amandi desi-
 stere.

b) *Quoad obiectum.* Voluntas enim est indeterminata
 quoad unumquodque obiectum, quod apprehendit tamquam non
 necessario connexum cum sua beatitudine, ad quam per alia
 media pervenire potest.

c) *Quoad ordinem in finem ultimum.* Potest enim creata
 voluntas eligere bona conducentia in finem ultimum vel bona
 abducentia ab eo, idest bene vel male agere. Etenim propter
 defectum in apprehendendo et conferendo potest indebite ap-
 petere tamquam verum bonum, conducent ad veram beati-
 tudinem, id quod utpote a vera beatitudine abducent non
 est verum bonum. Quae indeterminatio, quum importet im-
 perfectionem nempe potentiam ad deficientum a rectitu-
 dine ordinis in finem ultimum, nequit habere locum in volun-
 tate perfecta, quae deficeren equit: unde nec in Deo nec in
 Beatis dari potest (1).

III. Ex hac triplici indeterminatione exoritur triplex
 divisio libertatis, i. e. *exercitii, specificationis, defectibilitatis.*
 Etenim a) ex indeterminatione voluntatis *quoad actum* exori-
 tur *libertas exercitii* seu *contradictionis*, qua possumus libere
 velle et nolle, idest ponere vel non ponere actum volitionis,
 quaeque dicitur *libertas contradictionis*, quia velle et nolle
 sunt termini contradictorii;

b) ex indeterminatione voluntatis *quoad obiectum* exo-
 ritur *libertas specificationis* seu *contrarietatis*, qua possumus
 libere velle unum obiectum prae alio, puta equitare vel na-
 vigare vel deambulare. Quae libertas dicitur *specificationis*,
 quia est quoad ipsa obiecta per quae actus specificantur; di-

(1) Cfr. S. TH. I. c.

citur etiam *contrarietatis*, quia non est inter terminos contradictorios, sed contrarios;

c) ex indeterminatione voluntatis quoad *ordinem in finem ultimum* exoritur ea libertas, quae vocari potius deberet *defectibilitas libertatis*, quia supponit voluntatem omnino imperfectam, quae deficere potest a recto ordine in finem ultimum.

Neque dicas voluntatem necessario appetere beatitudinem implicite in omni bono quod appetit, et ideo semper bene agere. Nam, ut cum S. Thoma respondeamus: « Si aliquis per rationem erroneam « deducatur, ut appetat aliquid speciale ut suam beatitudinem, puta « corporales delectationes, in quibus tamen secundum rei veritatem « sua beatitudo non consistit, sic appetendo beatitudinem, demeretur, « *non quia appetit beatitudinem*, sed quia *indebite appetit hoc, ut « beatitudinem, in quo beatitudo non est* (1).

205. **Probatur thesis.** — I. Deliberantibus nobis ut inter particularia bona eligamus, experimur nos ab illis bonis particularibus sollicitari quidem, sed non ad consensum trahi; et in ipso actu electionis sentimus hanc electionem ita esse in potestate nostra ut aliam praeferre possemus. Sed hoc est experiri nos libertate indifferentiae gaudere.

Inde est quod actiones nostras nobis esse imputabiles, laude vel vituperio dignas, iudicamus. Inde est quod homines leges, praemia, poenas, ubique gentium constituerunt.

II. Quemadmodum intellectus se habet ad prima principia, sic voluntas, quae est appetitus intellectivus, se habet ad ultimum finem. Etenim finis se habet in operabilibus, sicut prima principia in speculativis. Et ideo quemadmodum intellectus non necessario assentitur propositionibus contingentibus, quae non necessario connectuntur cum primis principiis, similiter voluntas, quae est appetitus beatitudinis non appetit necessario ea bona, quae non habent necessariam connexionem ad suam beatitudinem. Porro bona particularia creata sunt huiusmodi; vel enim non sunt necessario connexa cum obiecto reali nostrae beatitudinis, vel saltem in praesenti statu non apparent necessario connexa cum eo. Ergo voluntas huius-

(1) QQ. dd. de Verit. q. 22. a 7.

modi bona non necessario appetit, videlicet quoad ea praedita est libertate indifferentiae (1).

III. Bona particularia creata, quum sint finita, non habent omnimodam rationem boni, haec enim competit unice Deo, qui est ipsa plenitudo bonitatis seu ipsa Bonitas per se subsistens. Atqui quae sunt huiusmodi non necessario movent voluntatem, quia haec potest vet inclinari in ea ratione boni quod habent, vel ab eis averti ratione defectus bonitatis, qui in eorum finitudine necessario adest. Ergo voluntas ad bona particularia creata appetenda non necessitatur, seu quoad haec libertate indifferentiae praedita est.

IV. Ille appetitus est determinatus ad aliquod bonum particulare necessario appetendum, qui quum sit facultas organica, consequitur apprehensionem boni particularis et iudicium naturale sibi determinatum ab Auctore naturae ad bonum aliquod prosequendum. Dum contra appetitus inorganicus, qui consequitur apprehensionem boni universalis et cognitionem habitudinis finis atque mediorum et cui ratio proponit plura obiecta tanquam deficientia bona, non potest esse naturaliter determinatus ad aliquod ex huiusmodi bonis praeeligendum, sed seipsum libere determinat. Iamvero voluntas est talis facultas appetitiva immaterialis. Ergo impossibile est ut quoad bona particularia creata voluntas sit ad unum determinata.

Hoc argumentum ita pulcherrime proponit S. Thomas (2): «Sicut
 • in aliis rebus est aliquod principium propriorum actuum, ita etiam
 • in hominibus. Hoc autem activum sive motivum principium in hominibus proprie est intellectus et voluntas. Quod quidem principium partim convenit cum principio activo in rebus naturalibus,
 • partim ab eo differt. Convenit quidem, quia sicut in rebus naturalibus invenitur forma, quae est principium actionis et inclinatio
 • consequens formam, quae dicitur appetitus naturalis, ex quibus sequitur actio; ita in homine invenitur forma intellectiva, et inclinatio
 • voluntatis consequens formam apprehensam ex quibus sequitur
 • exterior actio; sed in hoc est differentia, quia forma rei naturalis
 • est forma individuata per materiam, unde et inclinatio ipsam consequens est determinata ad unum, *sed forma intellecta est universalis,*

(1) Cfr. 1, p. q. 82. a. 2.

(2) QQ. dd. *de Malo*. Quaest. 5. art. unic.

« sub qua multa possunt comprehendi, unde cum actus sint in singularibus, in quibus nullum est quod adaequet potentiam universalis, remanet inclinatio voluntatis indeterminate se habens ad multa, sicut si artifex concipiat formam domus, in universali sub qua comprehenduntur diversae figurae domus, potest voluntas eius inclinari ad hoc quod faciat domum quadratam vel rotundam, vel alterius figurae. Principium autem activum in brutis animalibus medio modo se habet inter utrumque. Nam forma apprehensa per sensum est individualis, sicut et forma rei naturalis, et ideo ex ea sequitur inclinatio ad unum actum sicut in rebus naturalibus, sed tamen non semper eadem forma recipitur in sensu, sicut in rebus naturalibus, quia ignis est semper calidus; sed nunc una, nunc alia, puta nunc forma delectabilis, nunc tristis, unde nunc fugit, nunc prosequitur, in quo convenit cum principio activo humano ».

Insuper (1) ait: « In rebus, quae moventur, vel aliquid agunt, haec invenitur differentia, quod quaedam principium sui motus vel operationis in seipsis habent, quaedam vero extra se, sicut ea quae per violentiam moventur, in quibus principium est extra, nil conferente vim passo: in quibus *liberum arbitrium* ponere non possumus. eo quod non sunt causa sui motus: LIBERUM AUTEM EST QUOD SUI CAUSA EST, etc. ». Conferatur integer locus.

Nota. Difficultates quamplurimas propositas atque solutas invenies apud S. Thomam in locis citatis. Aliquas tamen in forma solutas subnectimus. Sed in antecessum advertendum est motionem voluntatis distinguendam esse in *subiectivam* et *obiectivam*. Prima requiritur ad exercitium actus voluntatis, altera ad eius *determinationem* et *specificationem*. Quoad primam voluntas nunquam necessitatur, quoad secundam non necessitatur a bonis particularibus, quamvis necessitetur ab ipso reali obiecto suae beatitudinis, quod est ipsum Summum Bonum.

206. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Obiectum voluntatis comparatur ad ipsam, sicut movens ad mobile. Sed motus mobilis necessario consequitur ex movente. Ergo obiectum voluntatis ex necessitate eam movet.

Resp. Dist. mai. Obiectum voluntatis comparatur ad ipsam ut movens ad mobile mere passivum, quod non movet seipsum quoad exercitium actus, *Nego*; ut movens ad mobile quod movet seipsum quoad exercitium actus, *subdist.* ita ut omne obiectum excedat et vincat potentiam voluntatis, *Nego*; ita ut eam excedat tantum illud obiectum, quod est Summum Bonum

(1) In DD. QQ. de Verit. q. 24. a. 1.

undequaue perfectum, *Conc. Contrad. min.* Si movens excedat potentiam mobilis, *Conc. secus, Nego. Dist. conseq.* necessario movet voluntatem ipsum Summum Bonum, in cuius fruitione voluntatis beatitudo consistit, *Conc. bona particularia finita, Nego.*

Solutio patet ex supra dictis. S. Thomas ita repondet: « *Ad secundum* dicendum, quod movens tunc ex necessitate causat motum « in mobili, quando potestas moventis excedit mobile, ita quod tota « eius possibilitas moventi subdatur. Cum autem possibilitas voluntatis sit respectu boni universalis et perfecti, non subiicitur eius « possibilitas tota alicui particulari bono, et ideo non ex necessitate « movetur ab illo » (1. p. q. 2. a. 2. ad 2).

Obiect. 2^a. Sicut apprehensum secundum sensum est obiectum appetitus sensitivi, ita apprehensum secundum intellectum est obiectum intellectivi appetitus, qui dicitur voluntas. Sed apprehensum secundum sensum ex necessitate movet appetitum sensitivum, Ergo apprehensum secundum intellectum ex necessitate movet voluntatem.

Resp. Dist. mai. Quatenus unumquodque moveat potentiam sibi respondentem, modo convenienti eius naturae, *Conc.* quatenus utrumque eodem prorsus modo moveat potentias sibi respondentes, *Nego. Conc. min. Nego. conseq.*

Solutio patet ex superius demonstratis. S. Thomas ita respondet; « *Ad tertium* dicendum, quod vis sensitiva non est vis collativa diversorum, sicut ratio, sed simpliciter aliquid unum apprehendit, et « ideo secundum illud unum determinate movet appetitum sensitivum. Sed ratio est collativa plurium, et ideo ex pluribus moveri « potest appetitus intellectivus, scilicet voluntas, et non ex uno ex « necessitate » (1. c. ad 3).

Obiect. 3^a. Quemadmodum se habent praemissae ad conclusiones in demonstrabilibus, ita se habent fines ad media in appetibilibus. Sed mens assentiendo praemissis necessario assentitur conclusionibus. Ergo etiam voluntas quae necessario appetit beatitudinem necessario appetit bona particularia, quae sunt media ad beatitudinem.

Resp. Dist. mai. hoc sensu quod, sicut praemissae sunt ratio cur mens assentiatur conclusionibus, ita finis est ratio cur voluntas appetat media, *Conc.* hoc sensu, quod singula media habeant eandem necessitatem connexionis cum fine,

quam habent conclusiones cum praemissis, *Nego*. Non enim singula bona particularia sunt necessario connexa cum beatitudine, quae potest haberi sine illis. Dum contra in recta rationatione, remota veritate conclusionis, removetur veritas praemissarum, *Conc. min. Dist. cons.* voluntas appeteret necessario ea bona particularia, quae apprehenderet necessario connexa cum sua beatitudine, *Conc.* necessario appeteret omnia bona particularia, *Nego*. Haec etiam solutio patet ex demonstratis in Thesibus praeced.

Obiect. 4^a. Voluntas non potest velle malum. Atqui quod est huiusmodi, appetit necessario bonum. Ergo voluntas ex necessitate vult bonum.

Resp. Dist. mai. Voluntas non potest velle purum malum, *Conc.* non potest velle malum, quod sit privatio boni in bono, *subd.* sub ratione mali, *Conc.* sub ratione apparentis boni, *Nego. Dist. min.* Appetit necessario unumquodque bonum, *Nego*; quidquid appetit, etiamsi libere appetat, tamen semper sub ratione formali boni, *Conc. Dist. cons.* voluntas si aliquid vult, necessario illud appetit sub formali ratione boni, *Conc.* necessario appetit unumquodque bonum, *Nego*.

In obiectione adest aequivocatio manifesta. Necessitas enim, quae afficit obiectum formale, transfertur ad obiecta materialia. Quum enim obiectum formale voluntatis sit ratio bonitatis, necesse est ut, si voluntas aliquid appetit, appetat sub ratione boni. Ex hoc autem minime sequitur voluntatem necessario appetere deficientia bona, vel ea quae dicuntur mala quia habent rationem mali vel propter privationem alicuius perfectionis sibi debitae, vel propter defectum rectae ordinationis ad ultimum finem, vel quia sunt ipsae privationes. Quamvis quum ea appetit, feratur in ea sub ratione alicuius bonitatis, quam in eis deprehendit Sic qui vitam sibi adimit, appetit mortem, quia bonum sibi videtur per mortem effugere aerumnas huius vitae (1).

Obiect. 5^a. Non potest eadem causa producere effectus diversos. Sed velle aliquod bonum et illud nolle sunt diversi effectus. Ergo voluntas bonum sibi propositum non potest non velle, et ideo necessitatur ad illud volendum.

Resp. Dist. mai. si effectus adaequant virtutem causae,

(1) Cfr. S. TH. 1. 2. q. 8. a. 1.

Conc. secus, *Nego. Contrad. min.* qui tamen non adaequant virtutem voluntatis, *Conc.* qui eam adaequant, *Nego* et *Nego conseq.*

Obiect. 6^a. Liberum arbitrium definitur liberum de ratione iudicium. Iudicium vero rationis cogi potest virtute demonstrationis. Ergo arbitrium hominis revera non est liberum.

Resp. Dist. mai. ita ut materia huius iudicii sint bona deficientia eligibilia, *Conc.* ita ut sint conclusiones speculativae, *Nego. Contrad. min.* cogi potest demonstratione iudicium rationis circa conclusiones speculativas, *Conc.* iudicium rationis circa bona deficientia eligibilia, *Nego. Nego conseq.*

« Dicendum, quod iudicium cui attribuitur libertas est iudicium electionis, non autem iudicium, quo sententiat homo de conclusionibus in scientiis speculativis, nam ipsa electio est quasi quaedam scientia de praeconsiliatis ». (S. Th. qq. dd. de Verit. q. 24. a. 1. ad 17). Quae responsio adhuc melius patebit ex dicendis de electione et consilio.

Obiect. 7^a. Omne quod movet motum est sicut instrumentum. Instrumentum autem non est liberum ad agendum, cum non agat nisi secundum quod aliquis eo utitur. Cum ergo mens humana non operetur nisi mota a Deo, videtur quod non sit liberi arbitrii.

Resp. Dist. mai. est sicut instrumentum vel *proprie* dictum, vel *communiter* seu *late* dictum, prouti movetur vel ab artifice vel a prima Causa, *Conc.* est semper sicut instrumentum *proprie* dictum, *Nego. Contrad. min.* instrumentum *proprie* dictum, *Conc.* instrumentum *late* dictum, *subdist.* si eius natura importat ut determinetur ad unum, *Conc.* si eius natura importat ut non determinetur ad unum, *Nego. Nego conseq.*

Deus, quum sit prima causa, movet res secundum exigentiam naturae earundem, ut patebit, quum agemus de Divino Concursu. Interim audiatur S. Thomas (qq. dd. De Verit. q. 24. a. 1. ad 5). « Dicendum quod instrumentum dupliciter dicitur, uno modo *proprie*, quando scilicet aliquid ita ab altero movetur quod non confertur ei a movente aliquod principium talis motus, sicut serra movetur a carpentario, et tale instrumentum est expers libertatis. Alio modo dicitur instrumentum magis *communiter* quidquid est movens ab alio motum, sive sit in ipso principium sui motus, sive non: et sic

« ab instrumento non oportet quod omnino excludatur ratio libertatis, quia aliquid potest esse ab alio motum, quod tamen seipsum movet et ita est de mente humana ».

Obiect. 8^a. Quidquid est in potentia, non potest ex seipso reduci in actum. Atqui voluntas nostra est in potentia ad bona particularia. Ergo non potest ex seipsa reduci in actum, sed ab alio, nempe a Deo, et ideo determinatur ad unum.

Resp. Dist. mai. Quod est in pura potentia non potest ex seipso reduci in actum. *Conc.* quod est partim in potentia et partim in actu, non potest ex seipso reduci in actum, *Nego.* Nam secundum id secundum quod est in actu potest movere seipsum quoad id ad quod est in potentia. *Contrad. min.* voluntas est in pura potentia quoad bona particularia, *Nego;* est partim in potentia et partim in actu, videlicet est iam in actu quoad beatitudinem in genere, vi cuius movet seipsam ad particulare bonum eligendum, *Conc Nego cons.*

Simili obiectioni ita respondet S. Thomas (qq. dd. De Malo q. 6. art. unic.) « *Ad vicesimum* dicendum, quod idem secundum idem « non movet seipsum, sed secundum aliud potest seipsum movere. « Sic enim intellectus, inquantum intelligit actu principia, reducit seipsum de potentia in actum quantum ad conclusiones, et voluntas inquantum vult finem, reducit se in actum quantum ad ea quae sunt ad finem » (1).

Obiect. 9^a. Quidquid Deus praescit, necesse est evenire, cum praescientia Dei falli non possit. Sed omnes actus humanos Deus praescit. Ergo de necessitate eveniunt, et ita homo non est liberi arbitrii ad agendum.

Resp. Dist. mai. Quod Deus praescit, necesse est evenire *necessitate hypothetica, Conc. necessitate absoluta, Nego. Conc. min. Dist. cons.* eveniunt necessitate absoluta, *Nego;* necessitate hypothetica, *Conc.*

Solutio melius patebit ex dicendis in Theologia de Divina Praescientia, quae non infert necessitatem praescitis. Interim verba Sancti Thomae hanc difficultatem solventis afferimus (qq. dd. De Verit. q. 24. a. 1). « Ad 13. dicendum, quod ex praescientia Dei non potest concludi quod actus nostri sint necessarii necessitate absoluta, quae

(1) Cfr. 1. 2. q. 9. a. 6. ad 3.

« dicitur necessitas consequentis, sed necessitate conditionata, quae
« dicitur necessitas consequentiae, ut patet per Boetium etc. ».

Reliquas difficultates et solutiones conf. apud S. Thomam in locis citatis, atque praesertim in qq. dd. De Malo quaest. 6. art. unic.; De Veritate q. 22. a. 6. et q. 24. a. 1.

THESIS LXXI.

Voluntas et intellectus sunt diversae potentiae.

207. **Probatur.** Diversitas potentiarum desumitur ex diversitate obiectorum formalium. Atqui obiectum formale intellectus est diversum ab obiecto formali voluntatis. Etenim intellectus respicit rem, in quantum esse potest in anima per modum animae et non per modum sui, idest intentionaliter, non realiter; voluntas autem respicit rem inquantum anima inclinatur ad eam, inquantum res est in seipsa, idest ad eam realiter, et non intentionaliter tantum, possidendam, quae duae rationes sunt formaliter diversae. Ergo intellectus est alia potentia a voluntate (1).

208. **Dices 1.** Voluntas in ratione est. Ergo vel est idem quod ratio, vel pars rationis. Sed ratio est eadem potentia cum intellectu. Ergo et voluntas.

Resp. Dist. antec. Voluntas est in ratione hoc sensu, quod est appetitus rationalis, qui utpote immaterialis, pertinet cum ratione ad eandem animae partem, *Conc.* hoc sensu, quod est idem cum ea facultate, quae vocatur ratio, *Nego.* *Similiter distinguo primum consequens. Concedo minorem et Nego consequ.*

« Dicendum quod potentia dupliciter potest considerari, vel in
« ordine ad obiectum, vel in ordine ad essentiam animae, in qua
« radicitur. Si ergo voluntas consideratur in ordine ad obiectum, sic
« ad aliud genus animae pertinet, quam intellectus, et sic voluntas
« contra rationem et intellectum distinguitur. Si vero voluntas con-
« sideretur secundum id, in quo radicitur, sic, cum voluntas non
« habeat organum corporale, sicut nec intellectus, voluntas et intel-
« lectus ad eandem partem animae reducentur. Et sic quandoque
« intellectus vel ratio sumitur, prout includit in se utrumque, et sic

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. *de Verit.* a. 22. a. 10.

« dicitur quod voluntas est in ratione, et secundum hoc rationale includens intellectum et voluntatem dividitur contra irascibile et concupiscibile ». (S. Thomas qq. dd. de Verit. q. 22. a. 10 ad 2.).

Dices 2. Ubicumque invenitur idem obiectum re et ratione, est una potentia. Sed voluntatis et intellectus practici est idem obiectum re et ratione, videlicet bonum. Ergo intellectus practicus non est alia potentia quam voluntas. Sed intellectus speculativus non est alia potentia, quam practicus, quia intellectus speculativus per extensionem fit practicus. Ergo voluntas et intellectus sunt una potentia.

Resp. ad primum syllogismum. *Conc. mai. Nego min.* Nam obiectum intellectus practici non est bonum, sed verum relatum ad opus.

THESIS LXXII.

- a) Voluntas movet tum intellectum tum alias potentias per modum causae efficientis, idest quoad exercitium actus.
 b) Intellectus autem movet voluntatem per modum proponentis obiectum seu finem, idest quoad specificationem actus (1).

209. **Probatur.** — *Quod 1^{um}* a) In agente intellectivo movere per modum causae efficientis est illius potentiae, quae comparatur ad res secundum quod hae in seipsis sunt. Nam causa efficiens movet educendo mobile de potentia in actum; quod fit secundum esse reale. Atqui talis est voluntas, quae inclinatur ad res secundum esse reale, quod in seipsis habent. Ergo voluntati competit agere per modum causae efficientis.

b) Insuper actus voluntatis est quaedam inclinatio actualis in aliquid, non autem actus intellectus. Inclinatio autem est dispositio moventis secundum quod efficiens movet. Ergo voluntas movet per modum causae efficientis, non autem intellectus.

Quoad 2^{um}. Ad actionem habendam praeter causam agentem requiritur ratio agendi, quae in agente intellectivo est

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 32. a. 4.; 1. 2. q. 9. a. 1.; qq. dd. de Verit. q. 22. a. 12.

finis, qui qua talis nequit habere aliud esse nisi intentionale: finis enim est prior in intentione et ultimus in executione.

Iamvero in agente intellectivo movere per modum proponentis finem est illius potentiae, quae comparatur ad res secundum quod sunt per modum spiritualis in anima, idest secundum esse intentionale. Ergo intellectui, qui est talis potentia, competit movere per modum proponentis finem.

Nota 1. Cum intellectus moveat voluntatem quoad specificationem et voluntas moveat intellectum quoad exercitium, hoc praestant secundum diversa. Quapropter nulla est contradictio, quod idem sit movens et motum.

Nota 2. Obiectum voluntati ab intellectu propositum, non movet voluntatem in ratione causae efficientis, vel stricte formalis, sed in ratione causae finalis.

Nota 3. Cum voluntas non agat nisi propter finem, finis autem proponatur ab intellectu, necesse est ut aliquis actus intellectus praecedat primum actum voluntatis. Voluntas autem semel actuata movere potest intellectum ad ultiores operationes, puta ad alias apprehensiones, iudicia, ratiocinationes.

210. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Movens est naturaliter prius moto. Sed voluntas est posterior intellectu, nihil enim amatur, vel desideratur nisi cognitum. Ergo voluntas non movet intellectum.

Resp. Dist. mai. Si sit movens immobile, *Conc.* si sit movens mobile, *subdist.* est prius moto sub eo respectu, sub quo est movens, *Conc.* sub eo respectu, sub quo est mobile, *Nego. Contrad. min.* voluntas est sub aliquo respectu posterior intellectu, *Conc.* sub omni respectu, *Nego. Conc. rat. add. Dist. conseq.* voluntas non movet intellectum quoad primam apprehensionem, *Conc.* quoad alias apprehensiones, *Nego.* Solutio plenius patebit ex dicendis de electione et de motivo voluntatis (1).

Obiect. 2^a. Nihil velle possumus, nisi fuerit intellectum. Sed si voluntas movet ad intelligendum, alius actus intelligendi deberet praecedere actum voluntatis, et ita proceden-

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 82. a. 4. ad 1.

dum foret in infinitum, quod repugnat. Ergo voluntas non movet intellectum.

Resp. Conc. mai. Dist. sequel. minoris. Si ad omnem actum intellectus moveri deberet a voluntate, *Conc.* si tantum ad actus consequentes primam apprehensionem, *Nego. Nego cons.*

• Ad 3. dicendum quod non oportet procedere in infinitum, sed • statur in intellectu sicut in primo. Omnem enim voluntatis motum • necesse est quod praecedat apprehensio, sed non omnem apprehen- • sionem praecedat motus voluntatis, sed principium considerandi et • intelligendi est aliquod intellectivum principium altius intellectu • nostro, quod est Deus, ut etiam Aristoteles dicit (*Ethie lib. VIII, • cap. 18.*), et per hunc modum ostendit quod non sit procedere in • infinitum » (1. p. q. 82. a. 4.).

Obiect. 3^a. Omnis potentia passiva movetur a suo obiecto. Sed voluntas est potentia passiva, cuius obiectum est bonum intellectum vel apprehensum. Ergo intellectus movet voluntatem, et non e converso.

Resp. Dist. mai. Quoad specificationem. Conc. quoad exercitium, subdist. si sit mere passiva, *Conc.* si sit simul passiva et activa, *Nego. Contrad. min. Dist. conseq.* intellectus movet voluntatem quoad specificationem, *Conc.* quoad exercitium, *Nego.*

• Dicendum quod ratio illa ostendit quod intellectus movet per • modum finis. hoc enim modo se habet bonum apprehensum » (S. Th. qq. dd. de Verit. q. 22. a. 12. ad 3.). Movere autem per modum finis importat *motionem* et *efficientiam metaphorice* dictas. Illud enim proprie movet et efficit aliquid, quod per actualitatem sui esse et suae virtutis operativae causat aliquam realitatem in subiecto moto. Porro finis (ex. gr. sanitas), quamvis si primus in intentione, tamen nondum habet esse, quum sit ultimus in executione. Et ideo quando aliquis assequutus est realiter finem suum, cessat moveri in finem (1).

Obiect. 4^a. Una potentia dicitur aliam movere propter imperium, quod habet super eam. Imperare autem est actus rationis. Ergo rationis est movere alias potentias, non voluntatis.

Resp. Conc. mai. Dist. min. dependenter a voluntate, et

(1) Cfr. S. TH. in lib. 1. *De Generatione* Lect. 20. et *Summae* 1. p. q. 5. a. 4. c. et ad 2.

tamquam proponentis ordinem mediorum ad finem, *Conc.* independenter a voluntate, et tamquam absolute determinantis actualem executionem, *Nego, Nego cons.* Solutio adhuc melius patebit ex dicendis de electione.

THESIS LXXIII.

Intentio seu intendere est actus voluntatis quatenus praesupponit actum rationis (1).

211. **Praenotiones.** — I. Finis respectu voluntatis potest tripliciter considerari, nempe a) vel quatenus absolute et immediate est volitus; b) vel quatenus iam est acquisitus; c) vel quatenus ad eum acquirendum ordinantur opportuna media.

II. Actus, quo voluntas absolute vult finem, vocatur simpliciter *volitio*, actus, quo fine possesso gaudet, vocatur *fruitio*, actus, quo vult per opportuna media tendere in finem, vocatur *intentio* (Cfr. S. Th. 1. 2. q. 11. a. 1. ad 3.). Unde, qui absolute vult sanitatem, dicitur *eam simpliciter velle*; qui sanus est, dicitur *sanitate frui*; qui medicinam propter sanitatem vult, dicitur *sanitatem intendere*.

III. Quare *intentio* definiri potest *motus voluntatis in finem, quatenus per ordinata media acquisibilem*, vel etiam verbis S. Thomae (de Ver. q. 22. a. 14.) dicitur « inclinatio voluntatis in finem secundum quod ad finem terminantur ea, quae sunt in finem ».

212. **Probatur thesis.** — a) Illius potentiae est intentio, cuius est tendere seu inclinari in finem. Atqui voluntatis est huiusmodi tendentia seu inclinatio, quia voluntas est appetitus intellectivus. Ergo intentio est actus voluntatis.

b) Ad hoc ut voluntas tendat in finem per opportuna media, non sufficit cognitio finis, sed praerequiritur cognitio et ordinatio mediorum ad finem. Atqui haec ordinatio cognoscitiva est in homine actus rationis. Etenim ordinare plura ad aliquid est proprius actus cognoscentis naturam et pro

(1) Cfr. 1. 2. q. 12. a. 1. et qq. dd. de Verit. q. 22. a. 13.

portionem mediorum ad finem et conferentis haec ad invicem, quae omnia a nobis per iudicia et ratiocinia fiunt. Ergo intentio est actus voluntatis dependenter a ratione.

Obiectiones vide apud S. Thomam in locis citatis.

THESIS LXXIV.

**Quando voluntas per media tendit in finem,
id praestat uno et eodem motu, seu actu (1).**

213. Unitas actus desumitur ex unitate obiecti. Unitas autem obiecti salvatur non solum ex materiali unitate rei, sed etiam ex formali, idest ex subordinatione plurium, quae per modum unius apprehenduntur, ut plures lapides qui constituunt unum templum, vel plures personae, quatenus constituunt unam familiam. Quum igitur intentio feratur in finem per ordinata media, et in media quatenus coniunguntur cum fine, necesse est ut constituat unicum motum, seu unum eundemque actum voluntatis.

Nec valet obiicere nos posse velle tum finem tum media absolute, seu secundum se. In hac enim hypothese haberemus multiplicem actum voluntatis, quia haec potest velle media non quatenus media, set quatenus sunt in se aliquid appetibile, puta si quis vellet potionem non quatenus est medicina, sed quatenus est dulcis.

Dices. Voluntas eius quod est ad finem dicitur electio. Sed non est idem electio et intentio. Ergo intentio finis non est idem motus cum voluntate eius quod est ad finem.

Resp. Dist. mai. electio est actus voluntatis in ordine ad rationem comparantem media ad invicem, *Conc.* ordinantem media in ipsum finem, *Nego. Conc. min. Nego cons.*

• Ad tertium dicendum, quod motus, qui est unus *subiecto*, potest • *ratione* differre secundum principium et finem, ut ascensio et descensio, sicut dicitur (Physic. lib. III text. 21.). Sic igitur in quantum motus voluntatis fertur in id, quod est ad finem (idest prout • unum medium melius conducit quam aliud), est electio, motus autem

(1) Cfr. S. TH. 1. 2. q. 12. a. 4. qq. dd. de Verit. q. 22. a. 14.

• voluntatis, qui fertur in finem, secundum quod acquiritur per ea
 • quae sunt ad finem, vocatur intentio, cuius signum est quod in-
 • tentio finis esse potest, etiam nondum determinatis his, quae sunt
 • ad finem, quorum est electio ». T. Thomas 1. 2. q. 12. a. 4. ad 3. Et
 adhuc clarius distinctionem inter obiectum proprium intentionis et
 electionis proponit in qq. dd. De Verit, q. 22. a. 13. ad 16. « Dicendum,
 • quod intentio est actus voluntatis in ordine ad rationem ordinan-
 • tem ea, quae sunt ad finem, in finem ipsum, sed electio est actus
 • voluntatis in ordine ad rationem comparantem ea, quae sunt in
 • finem, ad invicem, propter hoc intentio et electio differunt.

Reliquas obiectiones vide apud S. Thomam in locis citatis.

214. **Corollarium.** *De radice libertatis.* Radix libertatis
 humanae *ex parte subiecti* est *voluntas*, quia ipsa est subiec-
 tum liberae determinationis, nempe est potentia quae libere
 operatur; *ex parte vero causae* est *ratio*, quia ratio potest
 habere diversas conceptiones boni et voluntati plura obiecta
 proponere, ita ut voluntas ad diversa ferri valeat. Conf. S. Th.
 1. 2. q. 17. a. 1. ad 2. qq. dd: De Verit, q. 24. a. 2. et 1. 2. q.
 13. a. 6.

QUAESTIO XXVII. DE ELECTIONE

THESIS LXXV.

a) Consilium. qui est actus rationis in ordine ad opus, atque importat collationem de rebus agendis, non cogit voluntatem. Electio autem, quae *b)* versari tantum potest circa ea quae sunt ad finem, est *c)* actus liber voluntatis in ordine, seu consequenter ad consilium rationis, et ideo *d)* substantialiter est actus voluntatis, sed formaliter specificatur a praevio actu rationis (1)

215. **Praenotiones.** — I. Obiectum electionis. Quae-
madmodum *intellectus* dicitur de principiis, quae sunt per se
immediate nota, *ratio* autem dicitur de conclusionibus, quibus
per discursum virtute primorum principiorum assentimur; si-
militer *voluntas* dicitur de fine, sive hic sit absolute sive re-
relative ultimus, *electio* autem dicitur de mediis, quae finis
ultimi gratia voluntas amplectitur.

II. **Consilium.** Quum electio sit particularium et deficien-
tium bonorum, quae assumenda sunt ut media ad finem, de
his autem dubium esse possit rationi, utrum convenient necne,
necesse est ut iudicium electivum praecedatur ab inquisitione
rationis de rebus eligendis. Quae inquisitio vocatur *consilium*
(1. 2. q. 14. aa. 1^o et 3^o). Electio autem vocatur ab Aristotele
(Ethic. 1. III. c. 3.) *appetitus praeconsiliati*. Etenim tunc vo-
luntas eligit, quum alicui ex consiliatis conclusionibus prac-
ticis assensum praebet unamque prae aliis eligit, sive quia

(1) 1. 2. q. 13 et 14.

una tantum appareat utilis, sive quia inter multas utiles, una praeferatur. Ex. gr. si quis, postquam statuerit Româ pergere Massiliam, secum ipse conferat, consiliando, utrum sit eligendum iter maritimum an terrestre, una navis potius quam alia etc. et unum ex his mediis ei appareat utile, vel etiam si plura media aequae bona ipsi videantur, quum voluntas in unum prae alio inclinatur, puta in iter per viam ferream, quae litus Liguriaë pertransit, hoc eligere dicitur, et actus voluntatis assentientis huic prae aliis dicitur *electio*.

III. **Electio adaequate.** Quare *electio adaequate* sumpta duo complectitur, nempe iudicium rationis per consilium obtentum et voluntatis assensum bono per iudicium practicum rationis consiliato. Et ideo si voluntas non assentiatur huic iudicio, sed vel suspendat assensum, vel rationem moveat ad aliud consilium aliudque iudicium practicum, nondum habetur electio. Quum autem voluntas assentitur alicui iudicio, practico, tunc habetur electio, et iudicium hoc cum assensu voluntatis coniunctum vocatur *iudicium ultimum practicum*.

216. **Probatur thesis.** — *Quoad 1^{um}. Consilium non cogit voluntatem.* Consilium rationis, quamvis proponat unum bonum prae alio ut conducens ad finem, tamen nequit illud proponere ut necessario connexum cum beatitudine, quum nullum sit huiusmodi inter particularia bona eligibilia: ex. gr. sumere medicinam erit bonum sanitati, sed malum gustui. Et ideo consilium est inquisitio quaedam non demonstrativa, sed ad opposita viam habens. Voluntas igitur remanet semper libera tum ad assensum in bonum consiliatum, tum ad volendam continuationem inquisitionis, tum ad eam suspendendam.

Quod 2^{um}. Electio est circa media. « Dicendum quod, sicut « iam dictum est (art. 1. huius quaest. ad 3.) electio consequitur « sententiam vel iudicium, quod est sicut conclusio syllogismi operativi. Unde illud cadit sub electione quod se habet « ut conclusio in syllogismo operabilium. Finis autem in operabilibus se habet ut principium, et non ut conclusio, ut « Philosophus dicit (Physic. lib. II. text. 89.). Unde finis, in « quantum est huiusmodi, non cadit sub electione » (1).

(1) 1. 2. q. 13. a. 3.

Deinde S. Doctor demonstrat caeteros fines, excepto nempe fine absolute ultimo, cadere posse sub electione non quatenus fines sed quatenus media, hisce verbis: « Sed sicut in « speculativis nihil prohibet, id quod est unius demonstratio- « nis vel scientiae principium esse conclusionem alterius de- « monstrationis vel scientiae, primum tamen principium inde- « monstrabile non potest esse conclusio alicuius demonstra- « tionis vel scientiae, ita etiam contingit id quod est in una « operatione ut finis, ordinari ad aliquid ut ad finem, et hoc « modo sub electione cadit, sicut in operatione medici *sanitas* « se habet ut finis; unde hoc non cadit sub electione medici, « sed hoc supponit tamquam principium. Sed *sanitas* corporis « ordinatur ad bonum animae, unde apud eum, qui habet cu- « ram de animae salute potest sub electione cadere esse sa- « num vel esse infirmum... Sed ultimus finis nullo modo sub « electione cadit ».

Quoad 3^{um}. Electio est actus liber. Haec pars est corollarium praecedentium. Nam si nullum ex bonis consiliatis est necessario connexum cum beatitudine, utpote deficiens, et ideo non determinat necessario assensum voluntatis, necesse est, ut sit libera ipsa electio, quae resultat ex consilio et assensu, quemadmodum enim ait S. Gregorius Nyssenus (apud S. Thomam 1. 2. q. 13. a. 1.), « electio neque est appetitus secundum « seipsam, neque consilium solum, sed ex his aliquod com- « positum ».

Neque dicas voluntatem determinatam ad aliquem finem, puta ad transfretandum, necessitari ad aliquod medium eligendum, puta ad navim suscipiendam. Nam nullus ex finibus particularibus necessitat voluntatem, cui potest ut bonum placere ipsum nolle (1).

Corollarium. De voluntario absque ullo actu. Ex modo demonstratis apparet, quo sensu voluntarium dari queat absque ullo actu, quatenus nempe voluntas inclinatur tamquam ad aliquod bonum ad non volendum ulterius et ad non agendum, idest ad non eliciendos neque ad imperandos ultteriores actu. Quo in casu ipsum non velle et non agere sunt homini voluntaria et imputabilia, quamvis enim *directe* non procedant a voluntate, tamen *indirecte* procedunt ab ea

(1) Cfr. 1. c. a. 6.

quae libere a sua operatione abstinet. Hoc sensu loquitur S. Thomas in 1. 2. q. 6. a. 3., qui consulendus est.

Quoad 4^{um}. Electio est substantialiter actus voluntatis formaliter specificatus a praevio actu rationis. Operatio aliqua, ad quam plures potentiae suo modo concurrunt, ad eam potentiam substantialiter pertinet, quae eam elicit seu perficit; specificatur autem seu formaliter pertinet ad eam potentiam a qua ordinationem recipit et ad cuius normam elicitur. Iamvero electio perficitur a voluntate, quum consistat in actu voluntatis adhaerentis bono, quod a ratione proponitur; ordinationem autem recipit a ratione, ad cuius normam voluntas bonum consiliatum eligit, quum ratio illud proponat voluntati tamquam eligibile, utpote ordinabile ad finem. Ergo electio est substantialiter seu materialiter actus voluntatis, formaliter autem est actus rationis. Cfr. S. Th. 1. 2. q. 13. a. 1.

217. Corollarium 1. *Ex dictis apparet quo ordine procedamus ad eligendum.* Primo locum habet apprehensio finis, secundo appetitus finis, tertio consilium de his quae sunt ad finem, quarto electio boni a ratione propositi, ut conducibilis ad finem. Cfr. 1. q. 15. a. 3.

Corollarium 2. *Consilium quamvis sit actus rationis, tamen includit aliquid voluntatis, quum praesupponat motum voluntatis in finem.* Homo enim non inciperet consiliari de mediis eligendis ad finem, nisi eius voluntas iam intenderet finem.

Id S. Thomas pulchre declarat in 1. 2. q. 14 a. 1. ad 1.: «Dicendum
« quod, quando actus duarum potentiarum ad invicem ordinantur, in
« utroque est aliquid; quod est alterius potentiae, et ideo uterque
« actus ab utraque potentia denominari potest. Manifestum est autem
« quod actus rationis dirigentis in his, quae sunt ad finem et actus
« voluntatis secundum regimen rationis in ea tendentis, ad se invi-
« cem ordinantur. Unde et in actu voluntatis, qui est electio, appa-
« ret aliquid rationis, scilicet ordo, et in consilio, quod est actus
« rationis, apparet aliquid voluntatis, sicut materia, quia consilium
« est de his quae homo vult facere, et etiam sicut motivum, quia
« ex hoc quod homo vult finem, movetur ad consilium de his, quae
« sunt ad finem. Et ideo Philosophus dicit (Ethic. lib. VI. cap. 2),
« quod electio est intellectus appetitivus, ut ad electionem utrumque
« concurrere ostendat; ita Damascenus dicit (loco sup. cit.) quod
« *consilium est appetitus inquisitivus*, ut consilium aliquo modo per-

«tinere ostendat et ad voluntatem, circa quam et ex qua fit inquisitio, et ad rationem inquirentem».

218. Obiectiones contra tertiam partem. — Obiect. 1^a
Electio est necessaria. Nam eligibilia se habent ad finem, ut conclusiones ad principia. Sed ex principiis conclusiones necessario inferuntur. Ergo etiam media necessario eliguntur.

Resp. Nego assert. Ad rat. *Conc. mai. Dist. min.* Conclusiones necessario connexae cum veritate principiorum, *Conc.* conclusiones non necessario connexae, *Nego. Dist. conseq.* si media eligibilia essent necessario connexa cum fine, *Conc. secus, Nego.*

«Ad primum dicendum, quod non semper ex principiis ex necessitate procedit conclusio, sed tunc solum quando principia non possunt esse vera, si conclusio non sit vera. Et similiter non oportet quod semper ex fine insit homini necessitas ad eligendum ea quae sunt ad finem, quia non omne quod est ad finem, tale est quod sine eo finis haberi non possit, aut si tale sit, non semper sub tali ratione consideratur» (1. 2. q. 13. a. 6.).

Obiect. 2^a. Electio consequitur iudicium rationis practicum. Sed ratio ex necessitate iudicat de aliquibus propter necessitatem praemissarum. Ergo etiam electio sequitur necessario.

Resp. Dist. mai. Electio consequitur iudicium practicum de contingentibus, *Conc. de necessariis, Nego. Conc. min. Nego conseq.*

«Ad secundum dicendum, quod sententia, sive iudicium rationis de rebus agendis est circa contingentia, quae a nobis fieri possunt, in quibus conclusiones non ex necessitate sequuntur ex principiis necessariis absoluta ex necessitate, sed necessariis solum ex conditione, ut: si currit, movetur». (S. Th. 1. c.).

Obiect 3^o. Si aliqua duo sunt penitus aequalia, non magis movetur homo ad unum quam ad aliud. Sed multo minus potest eligi quod accipitur ut minus, quam quod accipitur ut aequale. Ergo si proponantur duo vel plura, inter quae unum maius appareat, impossibile est aliquod eorum eligere. Ergo electio. cum sit de eo quod videtur aliquo modo melius, est necessaria.

Resp. Dist. sequel. mai. Si secundum nullam consideratio-

nem unum possit apparere eminentius alio, *Conc.* si secundum diversas considerationes potest vel unum vel aliud praeminere; *Nego. Contr. min.* si quod apparet minus bonum secundum unam considerationem non posset apparere maius secundum aliam, *Conc.* secus, *Nego.*

Bona contingentia sunt huiusmodi, ut non necessario moveant voluntatem, quia, quum non habeant perfectam rationem omnimodae bonitatis, possunt sub variis respectibus sive bonitatis sive deficientiae proponi voluntati a ratione. Item ratio a voluntate moveri semper potest ad ultiores considerationes, quamvis, quum voluntas unum prae alio eligit, id faciat propter aliquam rationem bonitatis hic et nunc consideratam tamquam eminentem in uno potius quam in alio bono. Sic, quum homo eligit aliquod minus bonum prae alio maiori unice ad ostendendum exercitium suae libertatis, hoc ipsum exercitium libertatis circa minus bonum apprehenditur ut bonum eminentius prae maiori bono.

219. Obiectiones contra quartam partem. — Obiect 1^a. Electio non est actus voluntatis sed rationis. Nam electio collationem quamdam importat, qua unum alteri praefertur. Sed conferre est rationis. Ergo electio est actus rationis.

Resp. Nego assert. Ad rat. *Dist. mai.* Electio praesupponit collationem *Conc.* est ipsa collatio, *Nego. Conc. min. Nego conseq.* « Ad primum dicendum, quod electio importat collationem quamdam praecedentem, non quod essentialiter sit ipsa collatio » (1. 2. q. 13. a. 1.).

Obiect. 2^a. Eiusdem est syllogizare et concludere. Syllogizare autem in operabilibus est rationis. Ergo electio, quae est quasi conclusio in operabilibus, est actus rationis.

Resp. Dist. mai. Eiusdem est syllogizare et concludere conclusione proprie dicta, *Conc.* conclusione improprie dicta, *Nego. Conc. min. Dist. conseq.* ipse actus electionis est conclusio proprie dicta, *Nego*; est conclusio improprie dicta, utpote quae ex conclusione iudicii practici sequitur, et in qua terminatur motus ad electionem, *Conc.*

« Dicendum quod practicae inquisitionis est duplex conclusio; una quae est in ratione, scilicet sententia, quae est iudicium de consiliatis »
 « alia vero quae est in voluntate et huiusmodi est electio: et dicitur conclusio *per quamdam similitudinem*: quia sicut in speculativis ultimo »
 « statur in conclusione, ita in operativis ultimo statur in operatione »
 (q. q. dd de Veritate q. 22. a. 15. ad 2).

Obiect. 3^a. Ignorantia non pertinet ad voluntatem, sed ad vim cognitivam. Est autem quaedam ignorantia electionis. Ergo electio pertinet ad rationem.

Resp. Dist. mai. Ignorantia formaliter accepta non pertinet ad voluntatem, *Conc.* ignorantia accepta quoad aliquos suos effectus, *Nego. Contrad. min.* tamquam occasio malae electionis, *Conc.* tamquam aliquod constitutivum ipsius actus electionis, *Nego.*

Unde si electio sumatur *adaequate*, prouti includit ipsum processum rationis, poterit ignorantia attribui ipsi electi,oni. In hac et similibus objectionibus confunditur ipse actus electionis, qui est voluntatis, cum toto processu electionis *adaequate* sumpto in quo includitur ipsa operatio rationis.

Obiect. 4^a. Electio pertinet ad prudentiam. Sed prudentia est in ratione. Ergo electio est actus rationis.

Resp. Dist. mai. Electio participat aliquid prudentiae, *Conc.* est totaliter actus prudentiae, *Nego. Conc. min. Dist. conseq.* ipse actus eligendi est actus rationis, *Nego;* iudicium practicum cui voluntas assentitur quum eligit, *Conc.*

« Dicendum quod electio (*adaequate* sumpta) dicitur esse principale in virtute morali et ex parte eius quod habet de ratione, et ex parte eius quod habet de voluntate: utrumque enim requiritur ad rationem virtutis moralis; et dicitur electio principale respectu exteriorum actuum. Unde non oportet quod electio sit actus prudentiae totaliter; sed participat aliquid prudentiae sicut et rationis » (qq. dd. l. c. ad 3.). Solutio cuiusdam difficultatis de apparente quadam electione brutorum datur a S. Thoma (1. 2. q. 12. a. 2. ad 3.), quem locum attulimus sub n. 153. ad Obiect. 11.

APPENDIX.

DE RELIQUIS ACTIBUS VOLUNTATIS.

217. **Consensus** importat applicationem appetitivi motus ad aliquid praeeexistens in potestate applicantis (1. 2. q. 15. a. 3).

Et ideo consensus est de his quae sunt ad finem. Simplex autem voluntas est de fine (ibid.).

II. **Usus** importat applicationem alicuius rei ad aliquam operationem. Unde et operatio, ad quam applicamus rem ali-

quam, dicitur usus eius, sicut equitare est usus equi, et percutere est usus baculi (1. 2. q. 16. a. 1.).

Quum igitur voluntatis sit movere caeteras animae vires ad earum operationes; usus est voluntatis ut primi moventis, est rationis ut dirigentis, caeterarum vero potentiarum, ut exequentium (ibid.).

III. **Imperare** est movere aliquem cum quadam intimatione denuntiativa; quae motio habetur quum per verbum imperativi modi dicimus alicui « fac hoc ». Primum autem movens in viribus animae ad exercitium actus est voluntas. Ergo voluntatis actus praesupponitur ad imperium. Attamen quum imperium formaliter includat intimationem seu denuntiationem quae est actus rationis; nempe « hoc est faciendum »; sequitur *imperare* esse actum rationis praesupposito actu voluntatis, in cuius virtute movet (1. 2. q. 17. a. 1.).

IV **Frui** stricto sensu est re aliqua delectari propter seipsam. Lato sensu est fructum vel delectationem ex re aliqua capere. Unde proprie est de fine ultimo.

Est formaliter actus voluntatis. Quia eius est delectari de fine, cuius est appetere finem. Atqui voluntatis est appetere finem. Ergo etc.

Non tamen excluditur delectatio propria potentiae operantis in formali possessione finis; quae, quum agitur de fine ultimo est intellectus (1. 2. q. 11. a. 1. ad 1^{am} et 3^{am}).

QUAESTIO XXVIII.

DE MOTIVO VOLUNTATIS

218. **Praenotiones.** — Quaestio haec agitur a S. Thoma in 1. 2. q. 9. Nos compendiatim Angelici doctrinam proponemus, sed in antecessum quasdam notiones praemittimus ad rectam eius intelligentiam necessarias. Itaque ad bene intelligendum modum quo aliqua potentia operativa movetur, vel movet, distinguendae sunt diversae rationes movendi seipsum vel alia a se. Etenim :

a) **Aliud est potentiam moveri quoad exercitium, aliud quoad specificationem.** Hoc efficitur ab obiecto ad quod ordinatur potentia, illud autem a virtute activa ipsius potentiae; *utrumque requiritur ad hoc ut potentia operetur.* Attamen obiectum quâ tale nihil confert virtuti activae potentiae, sed eam supponit perfectam in ratione principii operativi. Virtus autem activa potentiae obiectum requirit tamquam terminum proportionatum suae operationis, quam obiectum specificat. Sunt enim in diverso genere causarum, quum virtus activa sit in genere causae efficientis, obiectum vero in genere causae finalis.

b) **Quapropter non est confundenda necessitas motionis ex parte obiecti, seu secundum specificationem, cum necessitate motionis ex parte principii actuosi, seu quoad exercitium.** Et ideo ex eo quod voluntas moveri debeat ex parte obiecti a fine, non excluditur quod movere debeat seipsam quoad exercitium. Similiter si voluntas non haberet virtutem movendi se quoad exercitium non sufficeret obiecti seu finis propositio ad hoc ut voluntas ageret. Obiectum enim quâ tale non confert vires potentiae activae, sed supponit. Et sane cum agatur de diverso genere causarum concurrentium ad eundem effectum, positio unius non supplet defectum alterius.

His praenotatis accedamus ad innuenda summa capita

Quaestionis de motivo voluntatis prouti a S. Thoma resolvitur in 1. 2. q. 9.

219. **Brevis declaratio.** In articulo 1. docet S. Doctor voluntatem moveri ab intellectu quoad specificationem ut a proponente obiectum. Quum enim voluntas sit appetitus boni universalis et sibi convenientis, a quo specificatur et in quod tendit tamquam in finem, necesse est ut tale obiectum ei proponatur ab intellectu cuius voluntas est appetitus et qui solus cognoscere potest rationes universalissimas entis, veri, boni.

In articulo 2. docet voluntatem moveri etiam ex parte obiecti ab appetitu sensitivo, qui si immutetur a re sensibili efficit ut homini appareat bonum et conveniens id, quod, si homo non agigaretur a passione, non appareret ei bonum vel conveniens.

In articulo 3. docet voluntatem quoad exercitium movere seipsam quia si est actuata secundum apppetitionem finis ultimi movere potest seipsam ad volenda ea quae sunt ad finem eo modo et ordine, quem superius indicavimus.

In articulo 4. docet voluntatem moveri ab exteriori aliqua causa non solum ex parte obiecti seu quoad specificationem actus, sed etiam ex parte principii seu quoad exercitium. Nam voluntas libere movere potest seipsam tantum quoad ea quae sunt ad finem absolute ultimum nempe quoad particularia bona quae sunt ordinabilia ad beatitudinem. Ad hoc autem ut moveat seipsam quoad ea quae sunt ad finem praecedere debet non solum actualis motio voluntatis ad finem, sed etiam ad *primum consilium* quoad bona particularia eligenda. Voluntas enim quae quandoque est in potentia, quandoque in actu, reduci debet de potentia in actum ab aliquo ente quod sit actu in ipso ordine causae efficientis. Item, cum absque praevio consilio eligere nequeat, debet ad primum consilium ab extrinseco moveri, secus procederetur in infinitum. Ergo voluntas *quoad ipsum exercitium* a movente extrinseco seu a Deo moveri debet non solum ad actum appetendi bonum universale seu ipsam beatitudinem in genere, sed etiam ad primum consilium, ad hoc ut sic mota possit movere seipsam Cfr. l. c. S. Th.

Neque id obest libertati arbitrii. Nam ipsa prima electio procedit a voluntate *seipsam determinante* ad unum vel ad aliud ex particularibus bonis. Unde S. Thomas in art. 6. huius Quaestionis ait: « *Ad tertium dicendum, quod Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale obiectum voluntatis, quod est bonum, et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle, sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens-bonum etc.* ».

220. Ex quibus S. Thomae verbis et ex similibus, quae saepe repetit, manifeste apparet quam longe ab **humani arbitrii libertate tuenda** et ab Angelici Doctoris mente sit sententia eorum quias serunt Deum sua motione **determinare voluntatem ad unum prae alio volendum**. Et sane potentia quae ab agente extrinseco determinatur ad unum volendum non potest hoc non velle. Qui autem non potest aliquid non velle, hoc necessario vult. Ergo si voluntas Divina motione determinatur ad unum, nequit libere bona particularia eligere, et sic actum est de libero hominis arbitrio.

Insuper quid clarius dici poterat a S. Thoma in 1.2. q. X. a. 4. ubi expresse agit de hac Divina motione? En eius verba: « Respondeo dicendum quod, sicut Dionysius dicit (De div. nom. cap. 4. lev. 23), ad Providentiam Divinam non pertinet naturam rerum corrumpere sed servare. Unde omnia movet secundum earum conditionem, ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate, ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas *est activum principium non determinatum ad unum* indifferenter se habens ad multa sic Deus ipsam movet, quod *non ex necessitate ad unum determinat*, sed remanet motus eius contingens, et non necessarius, nisi in his ad quae naturaliter movetur ». Consule etiam verba S. Thomae allata sub n. 205. III. quibus discrimen inter modum se movendi brutorum et hominum in rebus agendis ponit in eo, quod brutorum iudicium est determinatum ad unum ad Auctore Naturae, hominum vero iudicium minime, sed relinqitur indifferens ad eligendum unum prae alio.

QUAESTIO XXIX.

DE UNIONE ANIMAE HUMANAЕ CUM CORPORE (1)

221. Quaestio haec soluta nobis implicite fuit in Quaestione XIV. Thesi 40, ubi demonstravimus *a) principium primum quo* operationum vitalium in vivente corporeo esse formam substantialem atque vocari animam *b)* eam pro variis gradibus operationum in eodem ente esse unicam, et, licet sit *formaliter* nobilior, continere *virtualiter* perfectiones formarum inferiorum. Quapropter quum homo sit ens corporeum vivens vitâ non solum vegetativa et sensitiva, sed etiam intellectiva cum discursu seu rationali, necesse est, ut asseramus primum principium operationum vitalium in homine, nempe animam humanam *a)* esse formam substantialem, *b)* esse unicam in eodem homine, et quamvis sit *formaliter* intellectiva, tamen esse *virtualiter* sensitivam, vegetativam et corpoream, ita ut per unam eandemque animam, tamquam per propriam formam substantialem homo habeat ut sit rationalis, sensitivus, vegetativus, corpus et ens. Quod explicite a S. Thoma affirmatur (in qq. dd. De Spirit. Creaturis art. 3) hisce verbis. « In hoc homine non est alia forma substantialis, quam anima rationalis, et per eam homo non solum est homo, sed et animal, et vivum, et corpus, et substantia, et ens ». Ne igitur eadem bis agamus, remittimus Discipulos ad Thesim 40. nonnulla addentes ad pleniorē rei intelligentiam.

(1) Cfr. S. TH. 3. p. q. 76. et II. pp.

THESIS LXXVI.

Anima intellectiva unitur corpori ut forma substantialis.

222. I. **Praenotiones.** Unio generatim. *Unio* importat coniunctionem duorum vel plurium ad aliquod unum efformandum. Quum autem *unum* et *ens* convertantur, *ens* autem denominetur ab *esse*, necesse est, ut ea, quae uniuntur, ad aliquod *esse commune* habendum coniungantur, ita ut si unio sit *realis*, coniungi debent ad aliquod *esse reale commune*, si unio sit tantum logica coniungi debent ad aliquod *esse tantum intentionale seu rationis*.

II. **Unio realis substantialis.** Ut sistamus in *unione reali*, quum *esse reale*, seu *actus essendi*, possit *esse vel primum seu substantiale*, vel *secundum seu accidentale*, ad hoc ut duo uniantur in ordine ad aliquod *esse primum seu substantiale*, necesse est ut vel alterutrum vel utrumque careant proprio *esse*, ita ut, *unione peracta*, vel utrumque *existere incipiat per esse compositi*, vel unum *existat per esse ei communicatum in composito ab alio*, cui per se *subsistere competat*.

III. **Unio realis substantialis essentialis seu naturalis.** Hoc cui per se *competit subsistere*, quodque trahit aliud in unitatem sui *esse*, vel est *completum in linea essentiae*, vel non. Si non est *completum in linea suae essentiae*, quae ad alium terminum unionis extenditur tamquam ad *intrinsicum sui constitutivum*, unitur alteri ut *pars essentiae formalis parti essentiae pure potentiali*, nempe ut *actus primus in linea essentiae purae potentiae subiectivae in eadem linea essentiae*, videlicet ut *forma substantialis materiae primae sibi proportionatae*, quare haec unio ita est *substantialis*, ut sit etiam *essentialis et naturalis*. Videlicet ita uniuntur ad unitatem primi *esse*, ut ex hac *unione resultet unica natura*, unica *essentia*, unica *substantia completa per se subsistens*.

IV. **Unio realis substantialis hypostatica.** Quod si aliquod *subsistens* sit *completum in linea essentiae* non poterit aliud sibi unire in *communione primi esse*, si sit *subsistens creatum*, quia *esse substantiale uniuscuiusque finitae essentiae completae limitatur ad eam cui respondet ut proprius*

actus propriae potentiae. Tantum illud subsistens quod est suum esse, nempe infinitum in suo esse, poterit in unitatem sui esse assumere aliquam essentiam singularem finitam, ita ut haec non subsistat per proprium esse, sed existat per esse Suppositi Divini quod eam sibi ita copulavit. Quae unio vocatur hypostatica, atque est substantialis ratione τοῦ esse primi et personalis, in quo natura assumpta communicat, non autem ratione novae cuiusdam naturae vel essentiae, quae ex hac unione resultet, quum tum essentia personae assumptis tum natura assumpta remaneant omnino inconfusae et impermixtae. Hanc ineffabilem unionem ex misericordiae Dei consilio locum habuisse inter Personam Divini Verbi et humanam naturam Christi fide tenemus (1).

V. Unio realis accidentalis eiusque species. Quum duo vel plura coniunguntur in communitate alicuius esse realis accidentalis, considerandum est utrum ea quae uniuntur sint et perseverent esse totidem subsistentia distincta, ut cum plures lapides uniuntur ad efformandam unam domum, vel utrum unum tantum sit subiectum aliquod in suo esse subsistens, reliqua autem sint formae quaedam accidentales seu actus non puri ulterius perficientes substantiam in suo primo esse iam constitutam, ut quum homo remanens homo fit albus, musicus, architectus. Quamvis in utroque casu componentia non conveniant in aliqua unitate essendi simpliciter, sed tantum secundum quid seu per accidens, ita ut compositum resultans dici possit unum tantum secundum quid, tamen in primo casu unitas accidentalis est adhuc imperfectior quam in secundo. Nam in primo casu componentia conveniunt in ea unitate accidentali quae vocatur unitas aggregationis, in qua remanent omnino totidem subsistentia distincta, quum forma accidentalis in cuius esse communicant sit forma sive confusae cuiusdam aggregationis ut acervus lapidum, sive etiam ordinis aut figurae ut pyramis vel templum, quae est primario perfectio totius aggregati non partium. In secundo autem casu ea quae uniuntur non sunt totidem subsistentia distincta, sed unum idemque subiectum subsistens in aliqua

(1) Cfr. S. TH. 3. p. q. 17, a. 2.

natura, puta humana, ulterius perficitur per formas accidentales supervenientes, ita ut perseverans in suo esse substantiali ex. gr. hominis, incipiat habere plura esse accidentalia albi, musici, virtuosi etc. Quae formae accidentales dicuntur constituere cum subiecto cui inhaerent, unum secundum quid. Quum enim esse talium formarum non pertineat ad esse primum seu substantiale subiecti, nequit dici esse illius simpliciter, sed tantum secundum quid (1).

223. Probatur thesis. — I. Homo quum sit intelligens, habet virtutem intellectivam, quae utpote accidens immateriale subiectari debet in substantia immateriali. Iamvero haec substantia immaterialis, quae vocatur anima rationalis, vel unitur corpori humano ad faciendum unum per se seu substantiale, vel ad faciendum unum per accidens. Porro nequit uniri ad faciendum unum per accidens unitate aliqua aggregationis vel ut motor mobili, quia in tali hypothese non esset idem ens seu idem homo qui intelligeret, sentiret, vegetaret et esset. Ergo necesse est dicere animam rationalem uniri corpori humano ad faciendum unum per se seu substantiale in ipsa linea essentiae, quum homo in quantum homo seu ratione essentiae humanae intelligat, sentiat, vegetet et habeat corpus. Sed substantia immaterialis, quum sit actus, si uniatur principio materiali ad constituendum unum per se in ipsa linea essentiae habere debet rationem actus primi seu formae substantialis. Ergo anima rationalis unitur corpori ut forma substantialis (2).

Secundum illud principium formale substantiale homo speciem sortitur, quod est primum principium operationis propriae hominis ut homo est. Atqui primum principium operationis propriae hominis est anima, quatenus formaliter intellectiva cum discursu seu rationalis. Nam a) animal rationale est praedicatum essentiale hominis, b) intelligere quum sit operatio vitalis, fundari debet in principio primo substantiali, nam *vivere viventibus est esse*. Ergo anima intellectiva est forma substantialis hominis.

(1) Cf. TH. 3. p. q. 2. a. 1.

(2) Cfr. S. TH. qq. dd. de Spir. Creat. a. 2.

Dices. Per accidens homo intelligit. Ergo intelligere est operatio homini accidentalis, non essentialis.

Resp. Dist. anteced. Si *tó per accidens* referatur ad actus elicitos ab intellectu, *Conc.* si refertur ad principium elicitivum, *subdist.* si ad principium primum seu remotum, *Nego*; si ad principium proximum, *iterum subdistinguo.* intelligit per accidens *proprium*, *Conc.* intelligit per aliquod accidens extrinsecus adveniens, *Nego, Nego conseq.*

III. Cum intelligere competat Socrati ratione suae essentiae, principium primum intellectivum quo Socrates intelligit vel erit tota essentia Socratis, vel pars constitutiva essentiae eius. Atqui primum est manifeste falsum: nam de essentia Socratis est etiam sentire, vegetare, esse extensum, ponderosum etc. Ergo principium intellectivum est pars intrinsece constitutiva essentiae Socratis: nequit autem esse pars materialis. Ergo est pars formalis, ac proinde anima intellectiva est forma substantialis hominis.

IV. Principium intellectivum, quod naturaliter unitur corpori ad complendam speciem humanam, unitur ei ut forma substantialis. Atqui anima intellectiva unitur corpori ad complendam speciem humanam. Ergo anima humana unitur corpori ut forma substantialis. *Maior* est evidens cuilibet cognoscenti rationem et munus formae substantialis. *Minor* constat ex eo quod de ratione speciei humanae est intelligere per conversionem ad phantasmata. Ad id autem requiritur, ut intelligere animae humanae indigeat potentiis, quae per quaedam organa corporalia operantur, scilicet imaginatione et sensu. Ergo dicendum est animam intellectivam uniri corpori ad complendam speciem humanam, ac proinde esse formam substantialem hominis.

V. Confirmatur et declaratur pulcherrimo testimonio S. Thomae (Contra Gent. Lib. II. cap. 68), in quo etiam plures obiectiones praeeoccupantur. Praestat Angelici Doctoris verba referre:

« Ad hoc quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur. Quorum unum est ut forma sit principium essendi substantialiter ei cuius est forma, principium autem dico non effectivum, sed formale, quo aliquid est et denominatur ens. Unde sequitur aliud, scilicet quod forma et materia convenient in uno esse, quod non contingit de principio effectivo (idest de causa efficiente) cum eo

« cui dat esse, et hoc esse est in quo subsistit substantia composita, quae est una secundum esse ex materia et forma constans. Non autem impeditur substantia intellectualis, per hoc quod est subsistens, ut probatum est (cap. 56), esse formale principium essendi materiae, quasi esse suum communicans materiae, non est enim inconueniens quod idem sit esse in quo subsistit compositum, et forma ipsa, quum compositum non sit nisi per formam, nec seorsum utrumque subsistat.

« Potest autem obici quod substantia intellectualis esse suum materiae corporali communicare non possit, ut sit unum esse substantiae intellectualis et materiae corporalis, diversorum enim generum est diversus modus essendi, ut nobilioris substantiae nobilior esse ».

Resp. « Hoc autem conuenienter diceretur, si eodem modo illud esse materiae esset sicut esse substantiae intellectualis. Non est autem ita, est enim materiae corporalis ut *recipientis et subiecti ad aliquid altius elevati*, substantiae autem intellectualis ut *principii et secundum proprias naturae congruentiam*. Nihil igitur prohibet substantiam intellectualem esse formam corporis humani, quae est *anima humana* ».

Deinde explicat quomodo possit haec mirabilis unio substantiae spiritualis cum materia considerari. Ait enim:

« Hoc autem modo haec mirabilis rerum connexio considerari potest. Semper enim invenitur infimum supremi generis contingere supremum inferioris generis, sicut quaedam infima in genere animalium parum excedunt vitam plantarum, sicut ostrea quae sunt immobilia et solum tactum habent et terrae in modum plantarum affiguntur. unde et beatus Dionysius dicit (De Divinis nomin. c. 7.) quod *divina sapientia coniungit fines superiorum principis inferiorum*. Est igitur accipere aliquid in genere corporum, scilicet corpus humanum, aequaliter complexionatum, quod attingit ad infimum superioris generis, scilicet ad animam humanam, quae tenet ultimum gradum in genere intellectualium substantiarum, ut ex modo intelligendi percipi potest. Et inde est quod anima intellectualis dicitur esse quasi quidam horizon et confinium corporeorum et incorporeorum, in quantum est substantia incorporea, corporis tamen forma. Non autem minus est aliquid unum ex substantia intellectuali et materia corporali quam ex forma ignis et eius materia, sed forte magis, quia *quanto forma magis vincit materiam, tanto ex ea et materia magis efficitur unum* ».

Postquam autem S. Doctor declaraverit, quomodo, quamvis sit unum esse formae et materiae in composito resultante, tamen non oportet, ut materia semper adaequet esse formae, quum non omnes formae aequae immergantur in materia, sed quanto forma est nobilior tanto in suo esse magis excedat materiam (sicut nos declaravimus

in Psych. n. 140, agentes de variis materialitatis gradibus), ita concludit: « Super omnes autem has formas (quae nempe magis vel minus « excedunt qualitates infimas et proprias formae materialis in infimo « gradu) invenitur forma similis superioribus substantiis, etiam quantum ad genus cognitionis, quod est intelligere, et sic est potens in « operationem, quae completur absque organo corporali omnino, et « haec est anima intellectiva, nam intelligere non fit per organum « corporale. Unde oportet quod id principium quo homo intelligit, « quod est anima intellectiva, et excedit materiae conditionem corporalis, non sit totaliter comprehensum a materia aut ei immersum, si- « cut aliae formae materiales, quod eius operatio intellectualis ostendit, « in qua non communicat materia corporalis. Quia tamen ipsum intelligere animae humanae indiget potentiis quae per quaedam organa corporalia operantur, scilicet imaginatione et sensu, ex hoc « ipso declaratur, quod *naturaliter unitur corpori ad complendam « speciem humanam* ».

Nota. a) In Oecumenico Concilio Viennensi (1311) Summus Pontifex Clemens V. postquam definiverit humanae naturae integritatem in Christo D. N. ita prosequitur (1): « Porro « doctrinam omnem seu positionem temere asserentem, aut « vertentem in dubium, quod substantia animae rationalis seu « intellectivae *vere ac per se* humani corporis non sit forma, « veluti erroneam, ac veritatis catholicae inimicam fidei, praedicto sacro approbante concilio, reprobamus, definientes, « *ut cunctis nota sit fidei sincera veritas ac praecludatur « universis erroribus aditus, ne subintret*, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter praesumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit *forma corporis humani per se et essentialiter*, tamquam haereticus « sit censendus. » (Clement. de Summa Trinit. et Fide Cathol.).

b) In Concilio Lateranensi V. Leo X. eandem veritatem confirmat, dum immortalitatem et multiplicationem animarum humanarum pro singulis corporibus humanis definit: « Hoc sacro approbante Concilio damnamus et reprobamus « omnes asserentes, animam intellectivam mortalem esse, aut « unicam in cunctis hominibus, et haec in dubium vertentes: « cum illa non solum *vere per se, et essentialiter humani cor-*

(1) Contra Petrum Olivi.

« *poris forma existat*, sicut in canone felicis recordationis
« Clementis Papae V. Praedecessoris Nostri in generali Vien-
« nensi Concilio edito, continetur; verum et immortalis, et
« pro corporum quibus infunditur multitudine singulariter
« multiplicabilis, et multiplicata, et multiplicanda sit (Sess. VIII.
« Can. Apostolici Regiminis) ».

c) Similiter Pius IX. in Litteris ad Archiepiscopum Coloniensem die 15. Iunii 1857., ita damnat Guntheri opera:
« Noscimus iisdem libris laedi catholicam sententiam ac do-
« ctrinam de homine, qui corpore et anima ita absolvatur, ut
« anima, eaque rationalis, sit vera, per se, atque immediata
« corporis forma ».

d) **Quaeres.** Cur anima in allatis documentis dicatur forma corporis non solum *per se*, sed etiam *vere* et *essentialiter*?

Resp. Ad excludendum omnem errandi vel cavillandi praetextum, anima dicitur esse forma corporis *vere*, ne quis existimet eam esse tantum *metaphorice* talem; dicitur insuper esse *per se* forma corporis, ne quis existimet animae unionem ad corpus esse tantum *per accidens* seu *accidentalem*, quod enim *per se* unitur alteri, *substantialiter* ei unitur nempe in unitate *τὸν* esse primi: tandem dicitur anima esse *essentialiter* forma corporis, ne quis putet eam uniri corpori tantum hypostatice seu personaliter; quod enim *essentialiter* alteri unitur, unitur ei ad integrandam essentiam seu naturam, quae ex tali unionem resultat.

224. **Scholion.** — *De erroneis opinionibus circa unionem animae humanae cum corpore.* Opiniones eorum, qui Aristotelis et S. Thomae sententiam de unionem animae rationalis cum corpore non amplexantur, omnes in eo peccant ut mirabilem hanc et perfectissimam unionem ad accidentalem aliquam communicationem animam inter et corpus reducant, in qua tum anima tum corpus remaneat subsistentia omnino distincta, ita ut homo revera non sit unum ens simpliciter et unum operans, sed plura entia et plura operantia. Etenim asserunt ea convenire in quadam accidentalitatem unitate:

a) vel moventis et moti, quorum unumquodque retinet suam propriam essentiam et existentiam, ut Plato aiebat, non

secus ac eques dirigit equum cui insidet, et nauta regit navim;

b) vel operantium *realiter* operationes simultaneas, atque hoc simultaneitatis nexu harmonice sibi respondentes, ita ut dum anima ex. gr. velit corpori manducationem alicuius pomi, reapse contingat ut corpus eliciat operationem illud manducandi, quae opinio est Leibnitii, cuius systema vocatur *harmoniae praestabilitae*, quia si quaeras ab eo cur contingat haec simultaneitas operationum sibi respondentium toto tempore, quo homo vivit, respondet quia Deus in sua providentia ita disposuit. Quae omnia sunt prorsus gratuita et puerilia;

c) vel operantium non *realiter* sed tantum *apparenter* operationes simultaneas et harmonice sibi respondentes; quum *realiter* hos effectus operetur tum in anima tum in corpore solus Deus. quae opinio est Malebranchii, cuius systema vocatur *occasionalismus*. Hoc systema non est solum gratuitum et puerile, sed etiam absurdum et impium, quum veram efficientiam causis secundis adimat omnemque moralitatem humanarum actionum de medio tollat;

d) vel mutuo sibi influentium idest animae in corpus et corporis in animam. Quod systema a Lokio invectus vocatur *influxus physici*, eo quod asseratur corpus influere in animam quatenus per impressiones a sensibilibus receptas et vicissim in animam causatas, eam excitet et determinet ad cogitandum, atque anima dicatur influere in corpus, quatenus agendo in fluidum nerveum, determinet corpus ad motum. Quo in systemate praeter pessumdatam substantialem unionem animae cum corpore, habetur absurditas corporis per se moventis motu proprie dicto animam immaterialem.

e) Tandem Rosminius asseruit unionem animae humanae cum corpore fieri hoc pacto ut 1° anima sensitiva uniatur corpori mediante sensatione; 2° ut anima rationalis uniatur corpori mediante perceptione immanenti sensationis animalis; 3° tandem portenta portentis addens asseruit non esse animam formam substantialem corporis sed potius corpus quatenus sentitur ab anima sensitiva, dici posse formam substantialem animae sentientis, et quatenus sentitum ab anima

sensitiva percipitur ab anima rationali per ideam entis dici posse formam substantialem animae rationalis (1).

Qua in sententia praeter multas suppositiones partim gratuita partim absurdas, habemus a) unionem animae cum corpore esse mere intentionalem, b) non esse immediatam sed mediatam; c) non animam esse formam corporis, sed e converso corpus quatenus perceptum esse formam animae percipientis, d) in homine animam sensitivam esse aliam ab anima intellectiva, e) habemus tandem circulum vitiosum. Nam, ut optime notavit doctissimus P. Matthaeus Liberatore (2): « Opinio isthaec (nempe Rosminii) incurrit circulum vitiosum. « Nam statuit corpus non agere in animam, nisi per virtutem « receptam ab anima, nec virtutem hanc recipere, nisi in « quantum ab anima sentiatur. Cum igitur sentiri nequeat, nisi « actione animam ad sensationem determinet, corpus virtutem « agendi reciperet per unionem et haberet ante unionem ».

Atque de hisce erroneis sententiis iam satis est. Ex superius enim demonstratis sunt sufficienter refutatae. Omnes enim praeter absurditates quasdam unicuique peculiare, in eo peccant ut eam unionem, quam substantialem esse demonstravimus, accidentalem esse affirmant.

225. **Obiectiones** (3). — **Obiect. 1^a.** Quod advenit alicui post esse completum, advenit ei accidentaliter, ut albedo homini. Atqui animae humanae, utpote per se subsistenti, advenit corpus post esse completum. Ergo unio animae humanae cum corpore est accidentalis.

Resp. Dist. mai. Si non trahatur ad unitatem eiusdem primi esse, *Conc.* si trahatur ad unitatem esse primi, *Nego.* *Contrad. min.* corpus advenit animae humanae ita ut trahatur ad unitatem eiusdem esse primi tum essentiae, tum existen-

(1) En eius verba (Psicologia, vol. 2. lib. 1. cap. XI. § 949.): « La forma sostanziale del corpo è più tosto un effetto dell'anima e « il termine interno della sua operazione; e però non è l'anima stessa « che sia forma sostanziale del corpo ». Et paulo inferius: « Il sen- « tito adunque può dirsi forma sostanziale dell'anima ». Atque in eodem Opere (vol. I. lib. e. c. IX. a. 2. § 11). haec habet: « L'inteso « primitivo si può chiamare forma dell' intelligente, così anche il « sentito si può chiamare forma del senziante »

(2) *Metaph. Spec. p. 2. cap. 3. n. 132.*

(3) Cfr. S. Th. qq. dd. *de Anima* a. 1.

tiae, *Conc.* ita ut non trahatur ad unitatem eiusdem primi esse tum essentiae, tum existentiae, *Nego. Nego, conseq.* Solutio patet ex dictis in Praenotionibus et in ipsa demonstratione Thesis.

Obiect. 2^a. Si anima rationalis esset forma substantialis corporis, deberet per corpus individuari. Atqui quod individuatur per corpus, corrupto corpore, amittit suam individuationem et consequenter suum esse, quod de anima rationali dici nequit. Ergo anima rationalis non est forma corporis humani.

Resp. Dist. sequel. mai. anima deberet individuari per ordinem ad corpus tamquam ad potentiam, quam ipsa excedit ratione suae immaterialitatis, *Conc.* quam non excedit, *Nego. Contrad. min.* Si sit forma quae non excedit capacitatem materiae, *Conc.* si eam excedit, *Nego. Nego, conseq (1).*

Obiect. 3^a. Quod habet esse per se subsistens est perfectum in aliqua specie. Atqui forma substantialis non est perfecta in aliqua specie, quum sit pars speciei. Ergo vel anima humana non est per se subsistens, vel non est forma substantialis corporis.

Resp. Dist. mai Si sit subsistens completum in linea essentiae, *Conc.* secus, *Nego. Conc. min. Nego conseq.*

« Ad tertium dicendum quod anima humana non est hoc aliquid « sicut substantia completam speciem habens, sed sicut pars habentis « speciem completam etc. » (S. Th. qq. dd. de Anima art. 1.).

Obiect. 4^a. Forma debet esse proportionata materiae. Atqui anima rationalis, quum sit incorruptibilis, non est proportionata corpori corruptibili. Ergo anima rationalis non est forma corporis.

Resp. Dist. mai. Si haec proportio importaret *adaequationem* materiae ad formam in virtute essendi, *Nego*; si haec proportio importat meram habitudinem materiae ad formam, *Conc. Contrad. min.* non est proportionata proportionem *aequalitatis*, *Conc.* proportionem *habitudinis*, *Nego, Nego conseq.*

Falsum omnino est ad hoc ut potentia subiectiva in ordine essentiae sit proportionata actui requiri aequalitatem perfectionis inter

(1) Cfr. S. TH. in I. *Sent. Dist. 8. q. 5. a. 2 ad 6.*

utrumque: sed tantum requiritur ut potentia subiectiva sit apte disposita ad talem formam, cum qua debet constituere unum ens completum in aliqua specie. Quod autem forma in sua virtute essendi excedat vel non excedat capacitatem materiae, dependet a natura essentiae, quae ex earum unione resultare debet. Quapropter quum resultare debet natura humana, quae est essentialiter intellectiva, necesse omnino est ut forma in sua virtute essendi excedat capacitatem materiae.

Obiect. 5^a. Forma substantialis uniri debet materiae ad aliquod bonum sui. Atqui anima intellectiva nequit uniri materiae ad aliquod bonum sui, neque substantiale, quia est per se subsistens, neque accidentale, quia separata a corpore adhuc intelligere valet. Ergo anima intellectiva non unitur corpori ut forma.

Resp. Dist. mai. ita tamen ut hoc bonum sit simul et primario bonum essentiae ad quam constituendam forma ex natura sua ordinatur, *Conc.* ita ut sit bonum formae independenter ab essentia, cuius est forma, *Nego suppositum*, quia unio formae cum materia ita est primario in bonum essentiae, ut sit etiam in bonum tum substantiale tum accidentale ipsius formae *Nego min. Dist. rat. addit.* Anima intellectiva separata a corpore adhuc intelligere valet ea intellectione distincta, quam acquireret per species a phantasmatibus abstractas, *Nego*; intellectione confusa, quam habet per species ei naturaliter inditas, *Conc. Nego conseq.*

In statu separationis animam ipsas naturas rerum sensibilibus intelligere per species inditas cognitione magis confusa, quam esset ea quam per abstractionem a phantasmatibus acquireret, docet S. Thomas in 1. p. q. 8^a, praesertim in articulo 3. in quo ita loquitur: « Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est (art. 1. hui. quaest. ad 3.) anima separata intelligit per species, quos recipit ex in-fluentia divini luminis, sicut et angeli. Sed tamen quia natura animae est infra naturam angeli, cui iste modus cognoscendi est naturalis, anima separata per huiusmodi species non accipit perfectam rerum cognitionem sed quasi in communi et confusam, etc. » Conferatur integer articulus. Insuper ibid. ad 4. ait: « Dicendum, quod cognitio quae acquiritur hic per studium est propria et perfecta, alia autem (id est cognitio quam de rebus naturalibus anima separata acquiritur per species naturaliter inditas) est confusa ».

Obiect. 6^a. Quae sunt diversorum generum, nequeunt convenire in eodem esse, ac proinde unum nequit esse forma

substantialis alterius. Atqui anima et corpus sunt diversorum generum, quum anima sit substantia immaterialis, corpus autem sit materiale. Ergo anima humana nequit esse forma substantialis corporis.

Resp. Dist. mai. Si sint directe sub genere, *Conc.* si sint *reductive* tantum sub genere, *Nego. Contrad. min. Nego conseq.*

« *Ad decimumtertium* dicendum, quod necesse est, si anima est
« forma corporis, quod animae et corporis sit unum esse commune,
« quod est compositi. Nec hoc impeditur per hoc quod anima et cor-
« pus sint diversorum generum, nam neque anima neque corpus sunt
« in specie vel genere, nisi *per reductionem* sicut partes reducuntur
« ad speciem vel genus totius » (qq. dd. de Anima a. 1.).

Obiect. 7^a. Esse corporis humani est esse corruptibile et ex partibus quantitativis resultans. Atqui esse animae est incorruptibile et simplex. Ergo corporis et animae non est unum esse, ac proinde anima non est forma substantialis corporis humani.

Resp. Dist. mai. *Esse essentiae* corporis humani, videlicet ipsa essentia humana, est aliquid corruptibile, *Conc. esse existentiae*, quo corpus humanum actuatur in linea existentiae, *Nego. Conc. min. Nego conseq.*

In hac obiectione perperam confunditur *esse essentiae* cum *esse existentiae*. Quemadmodum in Philosophia prima monuimus, vocabulum *esse* aliquando non sumitur pro existentia, quae est ultima rei actualitas, sed pro mera essentia rei, et in hac acceptione *esse essentiae* opponitur tō *esse existentiae*. Quapropter hac aequivocatione disiecta, quisque videt ex eo quod essentia corporis humani, ipse homo, sit aliquid corruptibile, utpote resultans ex forma et materia contrarietati subiecta, minime sequi esse corruptibile *ipsum esse existentiae* humanae, quod est ultima actualitas animae intellectivae, et, hac mediante, totius compositi humani. Et sane, quum *esse existentiae* sit actus, et se teneat ex parte animae, quae est per se subsistens, quaeque trahit materiam in homine ad unitatem sui esse nullo modo sequitur ad dissolutionem compositi corruptibilis, corrupti esse existentiae eiusdem. Quum enim existentia sit actus, non est corruptibilis *per se*, quum autem sit ultima actualitas animae intellectivae, nequidem *per accidens* corruptibilis est, quia anima intellectiva est natura sua immortalis, ut demonstravimus in Thes. 59.

Obiect. 8^a. Anima definitur ab Aristotele (De Anima Lib. 2.), actus primus corporis physici organici. Atqui quod

in hac definitione refertur ad animam, ut materia ad formam, est corpus physicum et organicum, videlicet corpus iam aliqua forma actuatum. Ergo anima non est forma substantialis sed accidentalis tantum.

Resp. Dist. mai. Anima dicitur actus corporis physici, sicut lux dicitur actus lucidi, idest quatenus per eam constituitur corpus in actu corporis physici et organici. *Conc.* dicitur actus corporis physici etc., quasi corpus sit iam per aliam formam constitutum in esse corporis physici, *Nego. Contrad. min. Nego conseq.*

Doctrina Aristotelis de unionе animae ad corpus notissima est. Caeterum etsi aliquis eam ignoraret, ipsa verba quibus dicit animam esse *actum primum* corporis physici organici abunde manifestant Aristotelem in ea definitione asserere animam esse formam substantialem, quae nullo alio actu praecedente informat materiam ad constituendum corpus physicum et organicum.

Obiect. 9^a. Quorum est unum esse, est una operatio. Atqui operatio intellectiva est solius animae humanae. Ergo corporis et animae humanae non est unum esse, ac proinde anima intellectiva non est forma substantialis corporis.

Resp. Dist. mai. est una operatio unitate *principii formalis remoti* et unitate *principii quod* seu suppositi, *Conc.* unitate etiam principii materialis, *subdist.* si principium materiale pertingat ad perfectam participationem nobilitatis principii formalis, *Conc.* secus, *Nego Contrad. min.* operatio intellectiva est solius animae, tamquam *principii formalis remoti*, *Conc.* tamquam *principii quod* seu suppositi, *Nego.*

Nam sub hac ratione est operatio suppositi. Socrates enim per intellectum intelligit: « *Ad decimumoctavum* dicendum, quod quamvis esse animae sit quodammodo corporis, non tamen corpus attingit ad esse animae participandum secundum totam suam nobilitatem et virtutem, et ideo est aliqua operatio animae in qua non communicat corpus » (S. Th. I. c.).

Obiect. 10^a. Intellectus noster non potest esse actus alicuius organi propter suam spiritualitatem. Atqui anima rationalis est aequae spiritualis, ac sua potentia intellectiva. Ergo anima rationalis nequit esse forma corporis.

Resp. Intellectus noster non potest esse actus alicuius

organi propter suam spiritualitatem coniunctam cum imperfectione formae accidentalis et cum natura operationis, quam elicere debet, *Conc*; tantum propter suam spiritualitatem, *Nego*. *Conc. min.* et *Nego conseq.*

Similis difficultas iam soluta fuit sub n. 128. Itaque, intellectus noster nequit esse actus alicuius organi, non solum quia est principium proxime elicivum operationis prorsus immaterialis, in qua nequit haberi organum ut comprincipium operativum; sed etiam quia non est forma substantialis, sed *accidental*. Quum enim forma accidentalis dependeat in esse a subiecto, cuius est actus, si noster intellectus esset actus alicuius organi, dependeret in suo esse a subiecto materiali, ac proinde esset forma materialis, quod repugnat, Dum contra, quum forma substantialis communicet esse subiecto, quod est pura potentia subiectiva; non dependet in esse a subiecto. sed viceversa subiectum dependet ab ea Et ideo quum forma substantialis communicat materiae tale esse, quod materiae capacitatem excedit, huiusmodi forma erit simul substantialis et per se subsistens seu spiritualis. Et ideo, quamvis spiritualitas animae humanae non sit minor spiritualitate intellectus humani, mirum non est animam rationalem posse esse formam corporis, intellectum autem non posse Ex data solutione

Intelliges a) quo sensu ab Aristotele (de Anima lib. III. text. 9.) intellectus dicatur separatus, videlicet quia non est actus alicuius organi (1);

Intelliges b) animam humanam esse formam corporis secundum essentiam animae intellectivae, non autem secundum operationem intellectivam, neque secundum potentiam elicivam intellectionis.

Quocirca quaerenti utrum anima humana dici possit forma substantialis corporis *quatenus intellectiva*?

Resp. Si *quatenus intellectiva* referatur ad essentiam animae, ita ut sensus sit anima humana per essentiam suam, quae est *formaliter* intellectiva, est forma substantialis corporis humani, potest et debet dici forma corporis *quatenus intellectiva*. Si autem *quatenus intellectiva* referatur sive ad ipsam potentiam intellectivam animae, sive ad huius intellectualem operationem, ita ut sensus esset anima humana est per suam potentiam vel per suam operationem intellectivam forma substantialis corporis, nullatenus dici potest

(1) Cfr. S. TH. C. G. lib. 2. cap. 69. « Est in anima considerare et ipsius essentiam, et potentiam eius, etc. ».

forma corporis quatenus intellectiva. Intellectus enim et intellectio hominis quamvis sint in corpore ratione animae, quae informat corpus, tamen non sunt ex corpore neque sunt actus ullius organi corporis. Ideirco S. Thomas (qq. dd. De Anima art. 9.) difficultati undecimae dicenti: « Anima intellectualis est forma *inquantum* est intellectualis. Sed intelligere est mediantibus aliis potentiis. Ergo anima unitur corpori ut forma mediantibus aliis potentiis »; ita respondet: « *Ad undecimum* dicendum, quod licet anima sit forma corporis *secundum essentiam* animae intellectualis, non tamen *secundum operationem intellectualem* ».

QUAESTIO XXX

DE UNITATE FORMAE SUBSTANTIALIS IN HOMINE.

THESIS LXXVII (1).

In homine non est alia forma substantialis, quam anima intellectiva, « et per eam homo non solum est homo sed et animal, et vivum, et corpus, et substantia et ens » (2)

226. **Praenotiones** — I. Defensores et osores huius sententiae. Huic sententiae, quam S. Thomas tuetur cum Aristotele, B. Alberto Magno aliisque magni nominis Doctoribus, quamque sequuntur ii omnes, qui eius vestigiis fideliter inhaerent, atque eius metaphysica principia non mutilata profitentur, contradicunt non solum ii, qui in homine praeter animam rationalem admittunt animam sensitivam et vegetativam ab invicem realiter distinctas, sed etiam qui profitentur quidem animam rationalem in homine non distingui realiter ab anima sensitiva et vegetativa, eamque esse formaliter intellectivam et virtualiter sensitivam atque vegetativam, negant tamen eam esse etiam virtualiter corpoream: aiunt enim corpus humanum constitui in esse corporis organici per aliam formam, quam retinet dum informatur anima

(1) Haec Thesis, quae est corollarium praecedentis, fuit a nobis plene demonstrata in Thes. 40. Attamen in re tanti momenti nonnulla addidisse iuvabit. Ad eam bene intelligendam revocanda sunt in mentem ea quae demonstravimus in *Cosmologia* de primis principiis intrinsecis entis mobilis Thesib. 1. 2. et 3. et de unitate viventis corporei in Th. 40.

(2) S. Th. qq. dd. de *Spirit. creat.* a. 3.

humana. Hanc autem formam diversimode explicant pro diversis eorum philosophandi placitis.

Scotus ait corpus organicum resultare ex materia prima et ex *forma corporeitatis*, quam ita vocat quia constituit corpus in esse corporis, dum contra per animam constituitur tantum in esse viventis: eam vocat etiam *formam mixti* seu *mictionis*, quia ex mixtione elementorum resultat, tandem eam vocat etiam *formam organicam*, quia per eam in corpore resultant organa, quibus corpus disponitur ad recipiendam animam. Scoti opinio ex ipsa Theseos demonstratione et objectionum solutio refutata erit.

Recentiores quidam philosophi, qui post Cartesium negant corpora constare ex materia prima et forma substantiali, atque non valentes imaginationem transcendere, arbitrantur corpora resultare ex aggregationibus atomorum per se subsistentium, asserunt corpus organicum resultare per vim cohaesivam atomorum ex harum varie dispositis aggregationibus; cui corpori, vel potius corpuscolorum aggregationi, anima rationalis unitur. Si autem quaeras ab eis, cuiusnam rationis haec unio sit, non omnes aequaliter respondent.

II. Exponitur et refutatur Systema asserentium vires animae permisceri viribus corporis. Quidam aiunt vires animae permisceri viribus corporis, et ex hac permixtione virium resultare naturam humanam. In qua responsione non solum non salvatur unitas substantialis hominis, sed quaedam falsa et absurda asseruntur. Etenim *a)* quum plura subsistentia ita iungantur ut maneant subsistentia distincta, unitas quae resultat est quaedam unitas accidentaliter aggregationis. Insuper *b)* haec virium permixtio vel importat animam et corpus singillatim operari ad aliquem effectum communem obtinendum extra se, ut quum plures concurrunt ad movendam navim, vel significat ea vicissim agere et pati, vel significat vires unius transferri in aliud. In prima hypothesis nulla habetur unitas ex parte principii operantis sed tantum ex parte termini. In secunda hypothesis, ad summum habetur unitas quaedam aggregationis; cum autem repugnet corpus agere in spiritualement substantiam, haberetur unio platonica animae moventis cum corpore moto, sicut si angelus moveret montem.

Tertia hypothesis est absurda quia vires unius nequeunt transferri in aliud, nisi improprie, quatenus nempe unum movet aliud, vel ambo vicissim agunt et patiuntur.

III. Exponitur et refutatur Systema asserentium animam uniri corpori producendo in eo modum, quo illud vivificat. Asserunt quidam animam rationalem uniri corpori resultanti ex atomorum aggregatione atque in organismum disposito, non quidem illud formaliter vivificando, ita ut sensatio evadat operatio compositi, sed producendo in corpore *modum* aliquem, quo corpus formaliter vivat, quique modus a corpore non distinguitur realiter. Quod si quaeras ab eis, quomodo fieri potest ut anima et corpus, si remaneant substantiae subsistentes in suo esse, uniantur substantialiter, respondent: animam et corpus, quamvis sint substantiae per se subsistentes et realiter distinctae, tamen uniri substantialiter per hoc quod constituent unicum principium operationis seu unieam naturam. Quae omnia pugnancia esse et non nisi verba iam satis demonstravimus (n. 30. VII. et nn. 88. 89. 90.).

Et sane, ut omittamus sensationem esse operationem compositi, et absurde omnino ab adversariis dici animam sentire per hoc quod recipiat impressionem immediate ab organo corporeo, mediate autem a sensibilibus exterioribus, quaerimus 1^o ad quid reducitur haec unio animae subsistentis cum corpore organico subsistente? Respondent consistere in hoc quod anima producat in corpus *modum* aliquem quo corpus formaliter vivat, qui *modus* non est aliud realiter ab ipso corpore. Ex qua responsione fluit a) animam non uniri corpori ut causam formalem sed ut *causam efficientem*, quatenus nempe producit in corpus aliquem modum; b) hanc animae efficientiam *resolvi in nihilum*. Nam si iste modus non distinguitur realiter a corpore, anima nullam novam realitatem producit in corpore; porro causa efficiens quae nullam producit realitatem, est causa cuius efficientia resolvitur in nihilum. Ergo haec mirabilis et substantialis unio animae cum corpore, tandem aliquando neque erit substantialis, neque erit formalis, neque erit causae efficientis cum suo reali effectu, sed erit mera quaedam et inintelligibilis coexistentia in eodem loco substantiae spiritualis cum substantia corporali. Sed praescindendo

ab huiusmodi incohaerentiis, permittamus secundum hanc opinionem animam modo hoc inintelligibili unire posse corpori subsistentis ad aliquid cum ipso operandum in composito humano, et per ipsum tamquam per instrumentum ad operandum aliquid in alia corpora. Quaerimus quamnam unitatem habere poterit principium operationis ex tali coniunctione resultans? Profecto non aliam unitatem, quam accidentalem in infimo gradu, eam videlicet, quae resultat ex pluribus subsistentibus ad invicem ita agentibus vel patientibus, ut unum inserviat alteri tamquam instrumentum ad aliquod opus. Iamvero hanc vel similem unionem duarum substantiarum constitit ere unicam naturam ille dixerit, qui ignoraverit non omne principium operandi aequalem unitatem importare: aliquod enim principium operandi habet unitatem tantum ex parte termini operationis, sicut sunt multi equi simul trahentes unum currum, vel sculptor simul cum scalpello sculpens statuam: aliquod principium operandi habet unitatem etiam ex parte principii tum proximi tum remoti, sicut est Deus in quo essentia et potentia operativa prorsus identificantur; aliquod autem aliud principium operandi habet unitatem tantum ex parte principii remoti sed non ex parte principii proximi, sicut sunt creaturae in quibus essentia (quae quatenus est principium remotum operationis vocatur *natura*) distinguitur realiter a potentiis operativis, quae sunt principia proxima operationum. Asserere igitur animam rationalem et corpus per se subsistentia coniungi posse in unitatem naturae eo quod ad id sufficiat, ut convenient in unitate principii operativi quamvis remaneant substantiae in suo esse distinctae, (1) est in ambiguis ludere. Nomen enim *natura* in scholis semper usurpatum fuit ad designandam ipsam substantiam, quatenus ratione suae formae substantialis est *primum principium quo remotum* operationum.

Mirum non est, si, relictis principiis verae metaphysicae, quae est Sancti Thomae, eius desertores eo logice deveniant, ut licet verbis fateri cogantur animam rationalem esse formam substantialem corporis humani, re tamen negent.

(1) Cfr. PALMIERI, *Anthropologia* th. 3.

227. **Probatur thesis** (1). — I. Sicut iam demonstravimus in Cosmologia q. l., prima principia intrinseca entis corporei sum pura potentia subiectiva, quae vocatur materia prima, et actus primus, qui vocatur forma substantialis. Atqui anima humana est forma substantialis entis corporei, quod vocatur homo, sicut demonstravimus in Thesi praecedenti. Ergo anima humana est actus primus corporis humani. Sed si corpus humanum praeter animam humanam actuaretur immediate per formam corporeitatis, habere duos actus primos, quod repugnat. Ergo nisi velit quis asserere animam esse simul et non esse actum primum hominis, fateri debet eam esse unicam formam substantialem eius.

II. Ens quod habet esse primo et simpliciter est substantia: forma autem substantialis est actus per quem ens, cuius essentia est composita ex potentia et actu, constituitur formaliter in ratione entis primo et simpliciter. Ergo repugnat ut in aliquo ente sint plures formae substantiales. Sed anima humana est forma substantialis in homine. Ergo impossibile est ut homini praeter animam humanam sit alia forma, per quam homo constituatur in ratione substantiae corporeae,

III. Illud ens corporeum, quod vocatur homo, existit extenso modo, vegetat, sentit et intelligit. Atqui id per quod primo ei competit sub dimensionibus existere, vegetare, sentire et intelligere, debet esse unicum principium formale primum. Ergo in homine non est alia forma substantialis quam ea quae sit formaliter intellectiva et virtualiter sensitiva, vegetativa et corporea, quam vocamus animam rationalem. *Maior* est evidens. *Minor* ita probatur. Unusquisque nostrum sentit et intelligit se sentire. Ergo in nobis idem est principium sentiendi et intelligendi, nam operationes immanentes nequeunt reduci ad unitatem, nisi fundentur in eodem primo principio formali. Sensatio autem est operatio compositi. Ergo idem principium formale compositi, nempe corporis prout corpus est organicum et extensum, est principium sentiendi. Sed primum principium quo sentiendi est primum principium

(1) Cfr. S. TH. in II. *de anima*, lect. 1, — qq. dd. *de Spirit. Creat.* a. 3.

quo intelligendi. Ergo in homine anima intellectiva est unica forma.

IV. Confirmatur argumentis allatis in Thesi 40. ubi demonstravimus unitatem formae substantialis in vivente.

228. SCHOLIA. I. **Anima rationalis non unitur corpori nisi materia sit ultimo disposita ad hanc nobilissimam formam.** Ex eo, quod anima rationalis *immediate* uniatur materiae primae, minime sequitur materiam quocumque modo dispositam posse informari ab anima rationali. Nam propria potentia respondere debet proprio actui. Quapropter nobilissimae formarum respondere debet nobilissimum corpus mixtum, apprimè attemperatum, et perfecte organizatum. Id autem in naturali generatione praestatur per successivas formas viales. Tunc enim anima rationalis infunditur corpori, quum hoc ad ultimam dispositionem pervenerit, vi cuius evadit propria potentia huius nobilissimi actus seu formae, quae est anima intellectiva. (1) Haec autem adveniente in instanti, quo generatio perficitur, cessat forma inferior actuare materiam ad talem gradum dispositionis elevatam, ut nequeat ab alia forma actuari quam ab anima rationali, quae quum sit nobilissima formarum substantialium, praeter causalitatem formalem sibi propriam praestat totum id, quod inferiores formae successive praestiterunt. Ea enim est *formaliter* intellectiva, *virtualiter* autem *sensitiva*, *vegetativa* et *corporea*.

Quapropter obliuiscit: Anima unitur materiae dispositae. Ergo unitur materiae existenti et remanenti sub quadam alia forma, **respondet:** *Conc. antec. sed nego conseq.* Etenim consequentia staret si anima non posset praestare id quod praestant formae inferiores. Quum autem anima rationalis sit perfectissima omnium formarum substantialium, sequitur eam praestare posse et debere quidquid inferiores formae substantiales praestant. Iure igitur Cardinalis Caietanus (in 1. p. q. 76. a. 4. ad 3.) carpit adversarios, qui tali obiectione utuntur, utpote duplici fallacia peccantes, nempe *non causae et consequentis*: *Non causae* quidem, quia animam humanam uniri *immediate* materiae non importat animam esse imperfectam, sed eam dare materiae ipsum primae perfectionis gradum. Quare similes essent ei, qui ita ratiocinaretur: homo intelligit,

(1) Haec est opinio S. Thomae. Multi tamen hodie putant animam corpori uniri in momento conceptionis; in praxi, Ecclesia sequitur hanc ultimam opinionem, quoad collationem Baptismi. Vide infra, n. 230.

ergo non potest sentire, neque vegetare. Insuper peccant fallaciâ *consequentis*, qui argumentantur a superiori ad inferius affirmative, sicut si aliquis diceret: *est animal, ergo est homo*.

Tandem animadvertere liceat tale argumentum retorqueri posse contra Scotum caeterosque, qui admittunt non esse in homine tres animas, nempe rationalem, sensitivam et vegetativam, sed profitentur animam rationalem esse virtualiter sensitivam et vegetativam. Nam quemadmodum forma corporis organici disponit ad formam vegetativam, haec disponit ad sensitivam, et sensitiva ad intellectivam.

II. Anima humana quatenus consideratur ab intellectu in functione formae inferioris dici potest haberi ad seipsam, quatenus consideratur in functione formae superioris, ut potentia ad actum. Etenim quum anima rationalis praestet in homine omnes effectus formales formarum inferiorum, praebeat intellectui fundamentum considerandi ipsam sub diversis rationibus, ita ut intellectus noster dum considerat animam, quatenus praestat effectum formalem formae inferioris, comparare possit eam ad seipsam quatenus praestat munus formae superioris, ut *perfectibile ad perfectivum*, seu ut *materiale ad formale*. Et ideo intellectus noster cum veritate dicit animam rationalem, quatenus confert corpori humano infimum gradum essendi corporis physici, se habere ad seipsam, quatenus ei confert gradum essendi corporis vegetantis, ut potentia ad actum, atque iterum, quatenus ei confert gradum essendi sensitivi etc. Ex qua animadversione apparet etiam quomodo cum veritate dicere quis possit *proprium susceptivum* animae esse tum *materiam primam* tum *corpus organicum*. Quatenus enim anima consideratur *identice* et *materialiter*, idest ut *forma substantialis corporis*, materia prima dicitur esse eius proprium susceptivum. Quatenus autem anima consideratur *formaliter* ut anima, idest in eo gradu perfectionis, qui competit ei ut est principium formale vitae, corpus organicum dicitur esse proprium susceptivum eius. Itaque:

Quaerenti 1^o. *Utrum anima humana coniungatur IMMEDIATE vel MEDIANTE materiae primae?*

Resp. Si anima sumatur *identice* et *materialiter*, dicenda est uniri *immediate* materiae primae: si autem sumatur *formaliter*, quatenus est anima et tribuit corpori gradum essendi

proprium viventium, dicenda est uniri materiae primae *mediate*, videlicet *mediante seipsa* quatenus tribuit corpori inferiorem etiam gradum essendi. Quapropter pro multiplicitate graduum perfectionis, quos communicat corpori, sunt varii gradus *virtuales mediationis* inter animam et seipsam.

Quaerenti 2^o. *Cur anima dicatur uniri corpori, non autem materiae primae?*

Resp. Quia nomen *anima* formaliter acceptum importat principium formale vitae, quod habet pro potentia subiectiva proportionata corpus organicum. Corpus autem viventis, in quantum corpus, actuatur ab anima, non quatenus est formaliter principium vitae, sed quatenus est virtualiter forma corporea.

III. Anima, quatenus motor, unitur corpori per medium. Etenim anima non solum est forma corporis, sed etiam est motor eius, ita tamen ut anima non moveat corpus immediate sed mediantibus potentiis operativis, quae sunt principia proxima operationum eius. Hinc fit ut inter animam et corpus, quatenus anima est eius forma non cadat aliquod medium, quatenus autem anima est corporis motor cadit aliquid medium, nempe intercedunt potentiae operativae.

Hac re pulcherrime declarata, S. Thomas (1) ita concludit: « Sic ergo inter animam secundum quod est motor et principium (remotum) operationum, et totum corpus, cadit aliquid medium, quia mediante aliqua prima parte primo movet alias partes ad suas operationes, sicut mediante corde movet alia membra ad vitales operationes: sed secundum quod dat esse corpori, immediate dat esse substantiale et specificum omnibus partibus corporis. Et hoc est quod a multis dicitur, quod anima unitur corpori ut forma sine medio, ut motor autem per medium ».

IV. Accidentia, quae praeexistunt in corpore ante infusionem animae, sunt numerice diversa ab accidentibus compositi animati. Etenim quum non omnia composita corporea producta sint per creationem, sed primis creatis, nova per corruptiones et generationes producta deinde fuerint et producantur; hinc fit ut in processu generativo materia exi-

(1) QQ. dd. de Anima a. 9.

stens sub una forma substantiali, gradatim per agentia naturalia, recipiat in composito talia accidentia, quae eam indisponunt ad formam quam habet et disponunt ad aliam formam, quae ab agente proportionato causabitur in materia statim ac evadat ultimo disposita ad eam suscipiendam. Quum autem in novo composito generato dispositiones accidentales dependeant in esse mediante nova forma, a nova substantia, a qua per resultantiam causuntur; nequeunt esse eadem accidentia cum eis quae in composito corrupto inveniiebantur, quum unitas entis ab eius esse dependeat, sed quaedam ex eis nempe *accidentia propria* novae essentiae sunt tum *numerice* tum *specificè* diversa, accidentia autem *communia* sunt tantum *numerice* diversa.

229. Obiectiones. (1) **Obiect. 1^a.** Philosophus per definitionem, qua (in 2^o de Anima cap. 1.) definit animam *actum corporis physici organici potentia vitam habentis*, comparat corpus physicum organicum potentiâ vitam habens ad animam, ut materiam ad formam. Atqui corpus nequit esse physicum et organicum absque aliqua forma substantiali. Ergo iuxta Philosophum est in corpore humano forma substantialis corporeitatis praeter animam humanam.

Resp. Dist. mai. Philosophus per eam definitionem comparat corpus organicum ad animam *formaliter* acceptam, *Conc. identice* acceptam, *Nego. Dist. Min.* corpus nequit esse physicum et organicum absque aliqua forma, quae sit *vel re vel ratione* distincta ab anima, *Conc.* quae sit *semper realiter* distincta ab anima, *Nego* et *nego consequentiam*. Solutio patet ex n. 288. II.

Obiect 2^a. Quae sunt diversa per essentiam, non uniuntur sine medio. Sed anima et corpus differunt per essentiam. Ergo nequeunt immediate uniri.

Resp. Dist. mai. Si sint essentiae completae in ratione speciei, *Conc. secus*, *Nego. Contrad. min.* anima et corpus differunt ab invicem tamquam essentiae completae, *Nego*; ut partes essentiae, idest ut actus et potentia in linea eiusdem essentiae. *Conc. nego conseq.*

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. *de Spirit Creat.* a. 3. — *de An'ima* a. 9.

Obiect. 3^a In processu generativo corpus ante adventum animae rationalis habet aliquam formam. Atqui adveniente anima rationali, nequit dici illa forma deficere, quia non annihilatur, neque migrat in aliud subiectum. Ergo simul cum anima rationali remanet in homine forma corporeitatis.

Resp. Dist. mai. habet aliquam formam stabilem et determinatam speciem habentem, *Nego*; habet aliquam formam vialem et embryonalem, *Conc.* vel *trans. Nego min. Ad. rat. addit.* Addo tertium membrum, videlicet in processu generativo illa forma *corrumpitur per accidens* ad corruptionem compositi, cui succedit per adventum animae rationalis compositum humanum.

S. Thomas docet processum generativum hominis resultare ex successivis generationibus et corruptionibus, quae terminantur ad generationem hominis, quae locum habet per infusionem animae humanae corpori iam viventi vita non solum vegetativa, sed etiam sensitiva. In qua successione est successio formarum intermediarum, quae non sunt in determinata seu perfecta specie sive vegetali, sive animali. sed sunt imperfectae et essentialiter tendentes ad disponendam materiam ad animam rationalem, quae est terminus generationis humanae. Idem proportionaliter contingit in generatione brutorum. Idcirco S. Thomas (1) loquendo de operationibus vitae, quae apparent in embryone, postquam excluserit erroneas explicationes, ita concludit: « Relinquitur ergo dicendum, quod in generatione hominis vel animalis sunt multae generationes et corruptiones sibi invicem succedentes. Adveniente enim perfectiori forma, deficit imperfectior. Et sic cum in embryone primo sit anima vegetativa tantum; cum perventum fuerit ad maiorem perfectionem tollitur forma imperfecta, et succedit forma perfectior, quae est vegetativa et sensitiva simul; et ultimo cedente, succedit forma completissima, quae est anima rationalis ».

Obiect. 4^a Nemo dat quod non habet. Sed anima rationalis non habet corporeitatem, cum si corporea. Ergo non dat homini corporeitatem; et ita oportet quod homo habeat hoc ab alia forma.

Resp. Dist. mai. Nemo dat quod neque *formaliter*, neque *virtualiter* habet, *Conc.* Nemo dat quod saltem *virtualiter* habet, *Nego Contrad. min. Nego consequ.*

(1) QQ. dd. de Sp. cr. a. 3. ad 13.

In hac et similibus obiectionibus plura confunduntur. Ex eo enim quod forma perfectior habeat *formaliter* eam perfectionem, qua specificatur, non sequitur eam non habere *virtute* perfectiones inferiorum formarum. Insuper ex eo quod anima non sit corpus non sequitur eam non posse esse formam corporis. Si enim haec consequentia bona esset, sequeretur, nullam omnino formam posse esse formam corporis, quum repugnet formam esse corpus. Itaque nemo confundat corpus cum primis principiis intrinsecis corporeis, quae sunt pura potentia subiectiva seu materia prima, et actus primus seu forma substantialis. Ita fiet ut non miretur, si praedicata quae conveniunt composito non convenient eius componentibus et vicissim. Etenim ex. gr. corpus est corruptibile *per se* forma substantialis materialis est corruptibilis tantum *per accidens*, materia prima non est corruptibilis neque *per se* neque *per accidens*.

Obiect. 5^a. Formae uniuntur materiae eo modo, quo materia est in potentia ad eas. Sed materia per prius est in potentia ad formas elementorum, quam ad alias formas. Ergo anima et aliae formae non uniuntur materiae, nisi mediantibus formis elementorum.

Resp. Dist. mai. Quatenus adesse debet aliquis ordo in successione formarum in materia, *Conc.* quatenus materia immediate informari possit tantum a formis infimae perfectionis, *Nego. Contrad. min.* materia est per prius in potentia ad formas elementorum, quatenus ordine naturae materia prius informatur a formis elementorum; et dum informatur formis perfectioribus, hae continent virtute perfectionem formarum elementarium, *Conc.* quatenus immediate informari possit tantum a formis elementaribus, *Nego, Dist. conseq.* animae et aliae formae non uniuntur materiae, nisi habeant etiam virtutem formarum inferiorum, *Conc.* nisi formae inferiores simul ac-tuent eandem materiam, *Nego.*

Obiect. 6^a. Corpus humanum et cuiuslibet animalis est corpus mixtum. Sed in mixto oportet ut remaneant formae elementorum. Ergo anima unitur corpori mediantibus formis elementaribus.

Resp. Dist. mai. Est mixtum reale, *Conc.* est mixtum ad sensum, *Nego. Contrad. min.* in mixto ad sensum, *Conc.* in mixto reali, *Subdist.* remanet virtute, *Conc.* remanet actu, *Nego.*

Obiect. 7^a. In homine sunt partes quaedam corporeae essentialiter diversae, ut cerebrum, cor, carnes, ossa, etc. Atqui

quae sunt huiusmodi sunt specificè diversa. Ergo debent constitui in sua specie per formas diversas.

Resp. Dist. mai. Si *τὸ essentialiter* significat eas habere *dispositiones* diversas procedentes a multiplici virtute animae, *Conc.* si *τὸ essentialiter* significat eas habere diversas essentias, *Nego.* Nam ipsae, quum sint partes, non sunt in specie aliqua, sed totum. *Contrad. min. et Nego conseq.*

Obiect. 8^a. Si anima esset unica forma substantialis in vivente, admitti deberet in cadavere nova forma, quae cadaverica vocatur. Atqui haec forma cadaverica nequit admitti, quum nequeat adsignari eius causa sufficiens. Ergo in corpore vivente admittenda est alia forma corporea praeter animam.

Resp. Dist. mai. Deberet admitti nova forma imperfecta et vialis ad corruptionem, *Conc.* nova forma perfecta, quae constituat corpus in specie completa, *Nego. Nego min. et conseq.*

S. Thomas in Lib. I. de Generat. lect. 8., hanc difficultatem ita praeoccupat. « Manifestum est in generatione compositorum, puta animalis, quod inter primum principium generationis, quod est in semine, et ultimam formam animalis completam, sunt multae generationes mediae, quae necessario terminantur ad aliquas formas, quarum nulla facit ens completum secundum speciem, sed est ens incompletum, quod est via ad speciem aliquam. Similiter autem ex parte corruptionis sunt multae formae mediae, quae sunt formae incompletae, non enim separata anima, corpus animalis statim resolvitur in elementa, sed hoc fit per multas corruptiones, succedentibus sibi in materia multis formis imperfectis, sicut est forma corporis mortui (seu cadaveris) et postea putrefacti ». Neque causa huius formae imperfectae est longe quaerenda. Quum enim in mixto vivente elementa remanserint *virtute*, cessante forma vitali ad mortem viventis, resultant iterum formae elementares ordine inverso quo in formatione mixti viventis fuerant attemperatae; ita ut prius ex disrupta attemperazione perfecta virium, quae erant in vivente, resultent quaedam formae mixtorum imperfectorum et vialium ad elementa, ultimatim vero ipsae formae elementorum, in quae corpus mortuum tandem resolvitur. Quare formae cadavericae et caeterarum imperfectarum, quae in corruptione sibi invicem succedunt usque ad elementa, *causa per se* est illud agens quod elementa primo produxit, *causa autem per accidens* sunt ea agentia sive naturalia sive artificialia quae destruxerunt in corpore vivente aliquam ex dispositionibus necessariis ad informationem animae.

Obiect. 9^a. Post mortem Christi Domini iacuit per triduum in sepulchro *idem corpus*, quod fuit in Christo vivente. Atqui si corpus mortuum Christi fuisset informatum forma cadaverica fuisset aliud a corpore Christi vivents. Ergo documenta Fidei non sinunt nos admittere formam cadavericam.

Resp. Dist. mai. Fuit *idem* identitate hypostasis et materiae, *Conc.* identitate totali, *Nego.* Nam secus non fuisset mortuum, *Contr. min. Nego conseq.* Propter identitatem *hypostasis* seu *suppositi* Corpus Christi mortuum remansit *simpliciter* *idem* (1).

Obiect. 10^a Si anima esset forma substantialis corporis in quantum corporis, anima Christi dici deberet remanere in Eucharistia sub speciebus panis ex virtute sacramenti, seu *ex vi verborum consecrationis*, et non tantum *per concomitantiam*. Atqui Concilium Tridentinum (in Sess. XIII. cap. 3.) docet animam Christi in Eucharistia sub speciebus panis adesse *per concomitantiam* dumtaxat. Ergo videtur admittenda in Corpore Christi forma corporeitatis, diversa ab anima, quae vi verborum remaneat.

Resp. Dist. sequelam maioris. Si anima *formaliter* ut anima esset forma substantialis corporis in quantum corporis, *Conc.* Si anima quatenus *virtualiter* praestat in corpore vivente munus formae corporeae in infimo gradu est forma substantialis corporis in quantum corporis, *Nego. Conc. min. Nego conseq.*

Concilium non aliter loqui potuit. Nam ex naturali verborum significatione et ex ipsa speciali ratione Eucharistiae, nullatenus dici potuit Anima Christi adesse in Eucharistia sub speciebus panis *ex vi verborum*. Etenim ex hac sententia *sequeretur* 1^o Corpus Christi *quatenus animatum* esse praesens sub speciebus panis in Eucharistia, et ideo numquam poni posse sub speciebus panis absque anima. Iamvero hoc falsissimum est Nam si in triduo mortis aliquis Apostolus confecisset Eucharistiam, corpus mortuum Christi fuisset praesens sub speciebus panis, non autem anima. *Sequeretur* 2^o non salvari significationem Sacramenti, quod est ad modum cibi et potus, quae significatio non convenit corpori informato anima. *Sequeretur* 3^o non repraesentari *sensibiliter* in Eucharistia sacrificium Crucis, idest mortem Christi et separationem Sanguinis a Corpore Christi. Etenim

(1) Cfr. S. TH. 3, p. q. 10. a. 5.

corpus separatum a sanguine nequit connaturaliter esse animatum. Iamvero verba consecrationis sunt pars sensibilis atque formalis Eucharistiae. Quamvis igitur anima rationalis sit unica forma substantialis in corpore Christi viventis, necesse fuit dicere eam in Eucharistia sub speciebus panis non adesse ex vi verborum consecrationis sed tantum per naturalem concomitantiam.

Caeterum inopportune obiciuntur contra doctrinam S. Thomae de unitate formae substantialis in homine ea verba, quae Patres Concilii Tridentini excripserunt ex ipso S. Thoma, qui Doctrinae Catholicae de Venerabili Sacramento Eucharistiae fuit preclarus expositor et defensor. En uuum ex multis testimoniis S. Doctoris, ubi inveniuntur verba, quae Concilium sua fecit: « Respondeo dicendum quod omnino necesse est confiteri secundum fidem catholicam quod totus Christus sit in hoc Sacramento. Sciendum tamen quod aliquid Christi est in hoc Sacramento dupliciter: uno modo quasi *ex vi Sacramenti*, alio modo *ex naturali concomitantia*. Ex vi quidem sacramenti est sub speciebus huius sacramenti id, in quod directe convertitur substantia panis et vini praeexistens, *prout significatur per verba formae*; quae sunt effectiva in hoc sacramento, sicut et caeteris mutationibus, puta cum dicitur: *Hoc est corpus meum*, vel: *Hic est sanguis meus*. Ex naturali autem concomitantia est in hoc sacramento illud quod realiter est coniunctum ei, in quod praedicta conversio terminatur. Si enim aliqua duo sunt realiter coniuncta (coniunctione adaequata et importante mutuam dependentiam), ubicumque est unum realiter, oportet et aliud esse. Sola enim operatione animae discernuntur quae realiter sunt coniuncta » (1).

Conferatur etiam testimonium S. Doctoris in IV. Sent. Dist. X. Quaest. 1, art. 2. Solutione 1. ubi praeter ea quae etiam in superiori testimonio habet, triplicem rationem affert cur anima nequeat dici praesens *ex vi sacramenti* sub speciebus panis, nempe; *ex termino a quo* conversionis, qui est panis et vinum; *ex significatione formae* sacramentalis; et *ex usu sacramenti*, qui est cibus et potus. Deinde ita concludit: « Secundum hoc ergo patet quod cum anima Christi non habet similitudinem cum substantia panis, nec in forma sacramenti de anima fiat mentio, nec anima conveniat ad usum sacramenti, qui est manducare et bibere; ad animam non terminatur conversio panis nec vini, sed ad corpus et sanguinem Christi, quae ab anima separata non sunt et ideo anima non continetur ibi ex vi sacramenti, sed tamen continetur ibi ex naturali concomitantia ad corpus quod vivificat. Unde si fuisset facta conversio panis in corpus Christi, quando erat mortuum, anima non fuisset sub sacramento ».

(1) 3. p. q. 76. a.

QUAESTIUNCULAE.

230. **Quaeres 1^o** *Utrum sanguis, alique humores non excrementitii informantur anima?*

Resp. Non omnium esse eandem sententiam. Ad sanguinem praesertim quod attinet, P. Sylvester Maurus, qui negantem sententiam tuetur, distinctione facta inter partes integrales primarias et secundarias viventis, sanguinem aliosque humores non excrementitios accenset *partibus integralibus secundariis* viventibus, quas actu informari ab anima negat, utpote quae nulla exercent operationem vitalem, sed tantum alant, foveant et roborant caeteras partes ad operationes vitales, careantque continuitate cum vasibus in quibus includuntur (1). Alii (2) dicunt sanguinem vivere, quod nobis probabilius esse apparet, Etenim sanguis constituitur viventibus cellulis, in plasmate natantibus, quae inter se et cum arteriis continuari videntur.

Quaeres 2^o. *Quaenam sit sedes animae humanae?*

Resp. Animam quoad suam essentiam esse totam in toto corpore ab ipsa informato et totam in qualibet parte eius, sed quoad suas virtutes seu potentias ibi esse, ubi hae operantur. Porro potentiae organicae, quae operantur per organa tamquam comprincipia suarum operationum, in his subiectantur, videlicet unaquaeque in organo sibi proportionato. Potentiae autem stricte immateriales, nempe intellectuales, subiectantur in ipsa essentia animae intellectivae. Attamen quum hae potentiae operentur cum instrumentali ex extrinseco concursu potentiarum organicarum, ibi dici possunt esse modo virtuti stricte spirituali conveniente ubi sunt potentiae organicae, quae ipsis immediate deserviunt.

Quaeres 3^o. *Quo tempore anima humana creatur et infunditur corpori?*

Resp. Animam humanam tunc creari cum infunditur corpori, infundi autem corpori quum materia est ultimo disposita ad hanc nobilissimam omnium formarum. *Ratio primi est,*

(1) SYLV MAURUS, *Quaestio. Philos.*, q. 28.

(2) Vg. GREDT, O. S. B., *Elementa phil.*, t. 1, n. 391.

quia, ut ait S. Thomas (1. p. q. 90. a. 4): « Deus primas res
 « instituit in perfecto statu suae naturae, secundum quod
 « uniuscuiusque rei species exigebat » (eo quod, ut demonstra-
 vimus sub n. 142., Deus immediate produxit prima individua
 uniuscuiusque speciei. « Anima autem, cum sit pars humanae
 « naturae, non habet naturalem perfectionem, nisi secundum
 « quod est corpori unita. Unde non fuisset conveniens animam
 « sine corpore creari ». *Ratio secundi* constat ex superioribus
 et ex integra doctrina de corporeis generationibus. Quod si
 quaeras quandonam materia in embryone sit sufficienter di-
 sposita ad talem formam; respondemus quaestionem esse valde
 difficilem et physiologicas investigationes accuratissimas ex-
 postulare (1).

(1) Recole quae in n. 228 in nota dicta sunt.

THEOLOGIA NATURALIS

PROOEMIUM

1. Ad ipsum Metaphysicae fastigium accedimus, in quo de Suprema Causa omnis entis, cuius proprius effectus est ens in quantum ens, seu de Deo Optimo Maximo sermonem habebimus. Quemadmodum enim in prolegomenis Philosophiae Primae diximus, quamvis Metaphysica ratione sui *obiecti formalis* in plures scientias dividi nequeat; tamen rationem partium, quae eius obiectum integrant, quaeque sunt *ens* et *principia entis*, dividi potest in plures partes. Harum nobilissima est ea, quae agit de Primo Principio seu de Suprema Causa omnium entium videlicet de Deo, ac proinde *Theologia* nominatur. Additum autem vox *Naturalis* eo quod non ex fontibus divinae revelationis, sed ex ipsis naturalibus effectibus lumine rationis consideratis, adsurgit haec scientia ad aliqualem cognitionem Dei. Caeterum quaenam sit haec cognitio et intra quos limites necessario contineri debeat, ex decursu Tractationis manifestum fiet. Haec tractatio quadripartita erit. Etenim primo loco de *existentia* Dei, deinde de eius *essentia*, tum de *attributis*, atque ultimatim de divinis *operationibus* agemus. In quibus explicandis et demonstrandis, sicut in caeteris Philosophiae partibus, praeclaram Sancti Thomae doctrinam fideliter sequemur, commentarium exhibendo eorum quae S. Doctor sive in 1^a parte Summae Theologicae sive in locis parallelis angelica plane sapientia tradidit. Faxit benignissimus Deus, ut haec postrema et nobilissima pars nostrae philosophiae peculiari ratione ad **Maiorem Eius excelsi Nominis gloriam cedat.**

PARS PRIMA. DE EXISTENTIA DEI

QUAESTIO I. DE DEMONSTRABILITATE EXISTENTIAE DEI (1)

2. **Errores refutandi.** Antequam ad demonstrandam Dei existentiam accedamus, refutandi sunt nobis tum errores eorum qui aiunt existentiam Dei esse indemonstrabilem utpote *immediate nobis notam*, tum eorum qui eam *a priori* demonstrare posse autumant, tum denique eorum, qui ne quidem *a posteriori* eam demonstrabilem esse dicunt. Ad primam classem pertinent tum *Ontologi*, qui aiunt primum cognitum nostri intellectus esse ipsum ens actu infinitum, quod immediate innotescit nostrae menti, estque ei ratio cognoscendi caetera; tum *Cartesiani* et quidam alii qui contendunt propositionem hanc: *Deus existit*, aequivalentem hisce: *Ens necessarium existit*, *ens maxime perfectum existit*, utpote propositionem per se notam, esse indemonstrabilem, et immediate ab humano intellectu, cognita significatione terminorum, affirmandam. Ad secundam classem pertinent quidem facili negotio refutabiles philosophi, qui non advertunt in quo consistat demonstratio

(1) S. TH. 1. p. q. 2. aa. 1. et 2.

a priori (de quo genere demonstrationis vide quae diximus in Logica Maiori, n. 266). Ad tertiam classem pertinent *Traditionalistae* et *Athei* asserentes nos ne quidem *a posteriori* demonstrare posse existentiam Dei, cum a rebus finitis impossibile sit adsurgere ad cognoscendum Ens actu infinitum. Discrimen tamen inter Traditionalistas et Atheos in eo est, ut Traditionalistae tueantur nos posse cognoscere existentiam Dei vi alicuius traditionis de revelatione immediate ab ipso Deo primis humanae familiae parentibus facta; Athei autem negent nos posse quacumque via ad notitiam existentiae Dei pervenire. Contra hos militabit tum Thesis ultima huius Quaestionis, tum integra Quaestio secunda.

THESIS I.

**Nullus intellectus creatus potest virtute sua naturali
intueri Divinam Essentiam.**

3. Praenotandum. — Thesis haec est directe contra Ontologos. Ea pulcherrime demonstratur a S. Thoma in 1. p. q. 12. ort. 4. et in qq. dd. de Veritate quaest. VIII. art. 3. Similiter ex his quae diximus in Psych. Thesi 61. de proprio obiecto humani intellectus et ex Corollario 2. eiusdem Thesis, iam satis demonstrata est. Attamen pro rei gravitate sequentem addimus demonstrationem.

4. Probatur Thesis. — Cognitio contingit secundum quod cognitum est in cognoscente. Cognitum autem est in cognoscente secundum modum cognoscentis. Unde cuiuslibet cognoscentis cognitio est secundum modum suae naturae. Si igitur modus essendi alicuius rei cognitae excedat modum cognoscentis, ita ut sit vel in ordine generice superiori immaterialitatis, vel in ordine immaterialitatis excedente omne genus, oportet ut cognitio talis rei sit supra naturam huius cognoscentis.

Iamvero intellectus humani, qui licet non sit actus alicuius organi corporei, est tamen facultas animae quae essentialiter est forma corporis, modus connaturalis essendi est in

corpore, eius *modus operandi* pendet a corpore (cfr. Psych. n. 180), et ideo eius proprium et connaturale obiectum est quidditas rei materialis, ad cuius analogiam potest aliqualem cognitionem substantiarum pure spiritualium acquirere.

Intellectus autem angelici, quum sit facultas substantiae immaterialis quae nullius corporis forma est, connaturalis modus essendi est prorsus independens a materia, attamen *non gaudet supremo gradu immaterialitatis*, qui consistit in immunitate ab omni potentialitate, quique est proprius actus purissimi, cuius essentia prorsus identificatur cum esse. Et ideo obiectum proprium et connaturale intellectus angelici sunt puri spiritus creati, nempe caeteri angeli, a quibus quamvis specie differat, tamen convenit cum eis in eodem genere physico.

Ergo ei tantum intellectui poterit esse connaturalis cognitio Divinae Essentiae, quae est actus in omni ordine purus, qui habeat modum essendi prorsus immunem ab omni potentialitate tum in ordine essentiae tum in ordine existentiae, videlicet qui identificetur cum ipso esse per se subsistente. Atqui huiusmodi est tantum Intellectus Divinus, qui prorsus identificatur cum Divina Essentia et cum Divino Esse. Ergo nullus intellectus creatus sive angelicus sive humanus potest virtute sua naturali intueri Divinam Essentiam.

5. Confirmatur declarando principium, cui innititur antecedens demonstratio. In intellectione creata facultas intellectiva determinata a specie impressa fit *intentionaliter* seu *repraesentative* id quod res cognita est realiter in seipsa, ita ut *species impressa* se habeat ad intellectum ut forma ad potentiam subiectivam, *species autem expressa* (quae est repraesentatio intentionalis in actu secundo seu proles a mente concepta) se habet ad intellectum ut terminus operationis immanentis ad suum principium, nempe ut ab ipso procedens et in ipso subsistens.

Quapropter species impressa et species expressa vel considerantur *realiter* vel *repraesentative*. Si *realiter*, debent profecto esse eiusdem ordinis cum potentia intellectiva, in qua subiectantur. Si vero considerentur *repraesentative* idest in ordine ad rem, quam repraesentant, debent esse vel eiusdem ordinis vel superioris cum re repraesentata. Ratio est, quia *esse repraesentativum* fundatur *in esse reali* potentiae repraesentantis, ita ut tantum pateat esse repraesentativum alicuius potentiae, quantum patet eius esse reale, ut in primis notionibus de cognitione tradidimus, nempe quo magis esse reale potentiae

cognoscitivae habet actualitatis, eo perfectius habet esse repraesentativum (cfr. Psych. n. 146). Iam age, impossibile est, ut potentia repraesentativa, quae secundum esse reale est in infimo gradu illius immaterialitatis, quae ad intellectionem requiritur, assimilari valeat secundum esse repraesentativum quidditati actus purissimi, infinite excedentis perfectionem realem omnis immaterialis substantiae creatae vel creabilis. Porro talis est intellectus humanus. Ergo nec intellectus humanus, nec ob supra allatas rationes quilibet alius intellectus superior creatus vel creabilis potest naturali virtute Divinam Essentiam intueri.

6. *Quaeres. An ullum conceptum proprium Dei naturaliter acquirere possimus?*

Respondeo. Conceptus aliquis dici potest *proprius* de aliqua re duplici sensu, vel quatenus *proprius* opponitur *analogico*, vel quatenus *proprius* opponitur *communi*. Primo sensu nequimus naturali virtute acquirere conceptus proprios de Divina Essentia, sed tantum de rebus materialibus, quae cadunt sub obiecto *intensive* proprio nostri intellectus. De Divina autem Essentia acquirere possumus conceptus *analogicos* per *remotionem* imperfectionum et *excessum* perfectionum, quas in rebus creatis deprehendimus.

Secundo autem sensu, nempe quatenus *proprius* opponitur *communi*, acquirere possumus *conceptum proprium* de Divina Essentia. Nam per processum *remotionis* imperfectionum et *excessus* perfectionum, quas in creaturis deprehendimus, pervenimus ad conceptus, qui soli Deo conveniunt, nempe quod Deus est ipsum esse subsistens, ipsa bonitas, ipsa vita, prima causa continens eminenter et absque limite potentialitatis omnes perfectiones suorum effectuum, etc. Qui conceptus verissime Deo conveniunt eumque ab omni alio ente secernunt.

Ratio, cur intellectus noster ad hos veros de Divina Essentia conceptus pervenire queat, est quia, quum sub eius obiecto *extensivo* cadat quidquid quocumque modo habet rationem entis, attingere potest suo analogico conceptu entis id quod habet esse per identitatem cum sua essentia; insuper virtuti abstractivae coniungens virtutem divisivam potest conceptum concretum *entis* dividere ita ut distinguat potentiam subiectivam ab actu tum in ordine essentiae nempe materiam a forma, tum in ordine essentiae nempe essentiam ab esse; et ita devenire potest ad sciendum existentiam, quae non est de ratione ullius essentiae creatae, esse de ratione Essentiae Divinae, in essentia et esse prorsus identificantur, ita ut Deus sit ipsum esse

subsistens, ipsa perfectio simpliciter infinita subsistens. Qui conceptus, quamvis verissimi et exclusive proprii Divinae Essentiae, tamen sunt analogici. Nam intellectus noster non habet alios conceptus *proprios*, idest *adaequatos* et *perfectos* actualitatum et perfectionum, nisi earum. quae inveniuntur in entibus corporeis. Impense meditentur Articulum 12. S. Thomae (1. p. q. 12). Cfr. etiam q. 13. a. 5.

7. Obiectiones. — Obiect. 1^a Ens actu infinitum nequit cognosci per ideam ab ipso distinctam. Atqui nos naturaliter cognoscimus Ens actu infinitum, nempe Deum. Ergo naturaliter intuemur Eius Essentiam.

Resp. Dist. mai. Nequit per ideam ab ipso distinctam cognosci *cognitione perfecta* et *propria*, quatenus *propria* opponitur *analogicae*, *Conc.* nequit cognosci *cognitione imperfecta* et *analogica* quamvis *vera* et *propria*, quatenus *propria* opponitur *communi*. *Nego. Dist. min. et Nego conseq.*

Instabis 1^o. Quaelibet species intelligibilis quae non sit ipsa Divina Essentia, est finita. Sed species seu similitudo finita nequit repraesentare Ens simpliciter infinitum. Ergo vel nullam cognitionem habemus Entis infiniti, vel immediatam.

Resp. Dist. mai. Species intelligibilis creata est finita *entitative* seu *realiter*, *Conc.* est finita *repraesentative*, *subdist.* spectatis notis positivis, *Conc.* spectatis negationibus limitationum, quae per compositionem et divisionem intellectus ei addi possunt, *Nego. Contrad. min.* species finita nequit repraesentare Ens infinitum, repraesentatione *perfecta* et *propria*, quatenus *propria* opponitur *analogicae*, *Conc.* repraesentatione *imperfecta* et *analogica* sed *vera* et *propria*, quatenus *propria* opponitur *communi*, *subdist.* per solas notas positivas, *Conc.* per additionem negationum imperfectionum positivis notis, *Nego* et *Nego conseq.*

Instabis 2^o. Iste conceptus esset analogicus. Sed conceptus analogicus est communis omnibus analogatis. Ergo nullo modo esset proprius Dei.

Resp. Dist. mai. esset analogicus et tamen per iudicium vel ratiocinium ita emendatus, ut soli Deo convenire queat, *Conc.* esset analogicus et antecedens omnem operationem intellectus componentis et dividētis, *Nego. Dist. min.* remanet communis antequam per negationes vel compositiones deter-

minetur ad unum ex analogatis *Conc.* consequenter ad has negationes vel compositiones, *Nego* et *Nego conseq.*

Obiect. 2^a. Nos habemus naturaliter et directe ideas *entis*, *boni*, *veri*, etc. Atqui hae ideae nequeunt habere nisi obiectum infinitum. Ergo nos immediate cognoscimus ens infinitum.

Resp. Habemus tales ideas *entis*, etc. quae sunt transcendentaliter universales et analogicae, *Conc.* quae sunt singulares et propriae, *Nego. Dist. min.* hae idae habere debent obiectum infinitum *extensive* seu *potentiale*, *Conc.* intensive seu *actu* et *simpliciter* infinitum, *Nego. Nego conseq.*

Conceptus transcendentales, qui analogici sunt analogia proportionalitatis, habent (ut explicuimus in Ontologia n. 19. Coroll. 1.) maximam *extensionem* et minimam *comprehensionem*, praedicarique possunt de omni re, cui *quocumque modo* competit ratio entis. Hinc eorum infinitas dici potest *privativa* i. e. ex parte potentiae, nullatenus autem *negativa* i. e. ex parte actus. Nam sunt *in potentia*, ut praedicentur de rebus sine fine et ideo quo pluribus applicantur rebus adhuc aliis atque aliis sine fine applicari possunt, non solum in aliqua specie vel genere, sed in omnibus speciebus et generibus et ultra. Sunt enim conceptus transcendentales.

Obiect. 3^a. Conceptus entis finiti est negativus; nam importat negationem summae perfectionis, nempe infiniti. Sed nequit haberi conceptus negativus, nisi praecedat conceptus realitatis positivae, de qua negatur. Ergo conceptus entis finiti praecedere debet conceptum entis finiti.

Resp. *Dist. mai.* est negativus, quatenus est conceptus entis finiti *absolute* considerati, ut res quaedam est, puta aquila vel pomum. *Nego*; quatenus est conceptus entis finiti *reduplicative* considerati ut finiti, *subdist.* est negativus importans limites in perfectione seu negationem *ulterioris perfectionis*, *Conc.* est negativus importans *negationem* perfectionis supremae seu simpliciter infinitae, *Nego. Dist. min.* nequit haberi conceptus negativus *privative*, nisi praecedat conceptus alicuius realitatis positivae, *Conc.* nisi praecedat conceptus realitatis positivae supremae, *subdist.* si realitates finitae non possent concipi limitatae, praescindendo ab Ente simpliciter infinito, *Conc.* secus, *Nego* et *Nego conseq.*

Ens infinitum, ens contingens, ens ab alio etc. potest considerari vel *absolute* ut est aliquod ens positivum et reale, puta quatenus est *homo* vel *asinus*; vel considerari potest *relative* quatenus est *finitum, contingens, ab alio*. Si consideretur *absolute*, nequaquam est opus, ut eius cognitionem praecedat cognitio entis infiniti, entis necessarii, causae supremae. Sed neque si consideretur secundo modo, nempe quatenus *finitum, contingens, ab alio*, requiritur ut eius cognitionem statim praecedat cognitio entis infiniti, necessarii, causae supremae. Si enim consideratur ut *finitum*, sufficit cogitare illud tamquam *limitatum* in sua perfectione, si consideratur ut contingens, sufficit ipsum cogitare, ut non habens necessitatem in suo esse; si consideratur ut *ens ab alio*, sufficit ut cogitetur causatum immediate ab alio, *praescindendo* utrum et hoc sit causatum ab alio necne. Verissimum tamen est, si intellectus in sua investigatione procedat, devenire tandem debere ad cognoscendam existentiam entis infiniti, necessarii, causaeque non causatae. Hoc autem non est *immediate* et *primo* cognoscere ens infinitum, necessarium etc.; sed eius conceptum *posterius* acquirere, eiusque existentiam demonstrare a posteriori.

THESIS II.

Propositio ***Deus seu necessarium existit***, quamvis sit per se nota simpliciter, et quoad videntes Divinam Essentiam; tamen non est per se nota quoad nos, et ideo demonstratione apud nos indiget.

8. **Praenotandum.** — Sub triplici forma propositum est aliquod argumentum quasi *a priori*, vel *a simultaneo*, quo ex sola notione Dei, quam naturaliter habemus, existentia Dei legitime concludere possemus.

I. — Sic illud primus proponebat S. Anselmus in *Proslogio*: Deus est ens quo maius cogitari nequit. Atqui id quo maius cogitari nequit, existit. Ergo Deus existit. Probatur minor. Si illud non existeret, aliquod maius eo cogitari posset, nempe ens eiusdem perfectionis, et praeterea habens existentiam.

II. — Cartesius dicebat: Deus est ens perfectum. Sed existentia est perfectio. Ergo Deus existit.

III. — Leibnizius: Ens perfectum existit, si est possibile. Atqui est possibile. Ergo existit.

Talem sententiam iam refutavit S. Thomas in 1. p. q. 2.

a. 1.

9. **Probatur thesis.** — *Propositio per se nota quoad nos* ea est. cuius praedicatum est de ratione subiecti, subiectum autem est a nobis cognoscibile conceptu proprio et immediato, utpote cadens sub ratione *obiecti intensivi* nostri intellectus. ita ut, statim cognitis terminis, cognoscamus praedicatum convenire subiecto. Atqui in propositione: *Deus seu ens necessarium existit*, quamvis praedicatum sit de ratione subiecti, tamen subiectum non est cognoscibile a nobis conceptu proprio et immediato, quum non cadat sub ratione obiecti intensive proprii nostri intellectus. Ergo propositio haec: *Deus seu ens necessarium existit*, quamvis sit per se nota quoad se, non est per se nota quoad nos, et ideo demonstratione apud nos indiget.

10. ANIMADVERSIONES AD SOLVENDAS DIFFICULTATES. a) Aliud est cognoscere primam veritatem *in communi*, idest in aliqua eius participata similitudine, praescindendo ab ipsa prima Veritate in particulari, aliud est cognoscere primam Veritatem *in seipsa*. Similiter aliud est appetere Summum Bonum *in communi*, idest in aliqua similitudine participata bonitatis eius, praescindendo ab ipso Summo Bono in particulari, aliud est appetere Summum Bonum *in seipso*. Primo sensu dici potest Deus a nobis naturaliter cognosci et appeti, non secundo.

b) Distingue *existentiam in actu signato*, idest solo conceptu mentis, et *existentiam in actu exercito*, idest a parte rei. Verum est me ne quidem conceptu analogico *concipere* posse essentiam entis summe perfecti vel entis necessarii absque existentia: et haec est ratio cur necessario tribuenda sit huiusmodi essentiae *existentia signata*. Sed utrum *exercite*, idest in ordine reali tribuenda sit ei existentia, affirmare nequeo donec vel essentiam entis necessarii immediate ceperim, vel demonstratione a posteriori, idest ab eius effectibus mihi immediate notis, collegerim.

c) Quo sensu cognitio existentiae Dei dici possit naturaliter indita. Indubium est hanc demonstrationem esse ita obviam et evidentem, ut recte dicatur notitia existentiae

exercitae Dei, praesertim sub confuso quodam conceptu *entis* *necessarii*, *causae non causatae*, *supremi Legislatoris* et *Domini*, esse nobis naturaliter indita. Quinimo si homo lumine naturali suae rationis recte uti velit, facillime poterit ad eam notitiam *existentiae exercitae Dei* pervenire, qua Deum vivum et verum satis distinguat ab omni ente, quod Deus non est. A rebus enim contingentibus, quas existere percipit, poterit et *debebit* per viam *causalitatis*, *remotionis* et *excessus* evidenti ratiocinatione ad eas conclusiones pervenire, ad quas nos in sequenti Disputatione perventuri sumus. Quapropter ait S. Thomas (1): « Dicendum quod cognitio existendi Deum « dicitur omnibus naturaliter inserta, quia omnibus naturaliter « insertum est aliquid unde potest pervenire ad cognoscen- « dum Deum esse ». Et haec est ratio, cur in homine ratione utente impossibilis sit ignorantia *invincibilis* existentiae Dei, saltem sub confuso conceptu supremi cuiusdam Domini, et cur *atheismus* sit simul *turpis error* et *grave crimen*.

d) *Demonstrabilitatem a posteriori* existentiae Dei, quam ratio evincit, Fides ipsa docet. Nam verba S. Pauli Apost. in Epist. ad Rom. I. 20., Patrum sententiae, auctoritas Conciliorum clarissima sunt. Queis nuper accessit definitio dogmatica Sacrosancti Concilii Vaticani, quod Cap. 2^o haec habet: « Eadem Sancta Mater Ecclesia tenet et docet, Deum rerum « omnium principium et finem naturali humanae rationis lu- « mine e rebus creatis certo cognosci posse, *invisibilia enim* « *ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta* « *conspiciuntur* » (Rom. I. 20). Et in Canone 1^o subdit: « Si quis dixerit, Deum unum et verum, Creatorem et Do- « minum nostrum, per ea, quae facta sunt, naturali rationis « humanae lumine *certo* cognosci non posse, anathema sit ».

11. **Obiect. 1^a.** (*Cartesii*). Propositio per se nota quoad nos ea est, quae, cognita significatione terminorum, affirmari debet a nobis. Atqui haec propositio: *ens necessarium existit*, statim, cognita significatione terminorum, affirmari debet a nobis. Ergo est per se nota quoad nos.

Resp. Dist. mai. Affirmari debet a nobis secundum id

(1) QQ. dd. de Verit. q. 10. a. 12. ad 1.

quod importat *suppositio* terminorum, *Conc.* ultra suppositionem terminorum, *Nego. Dist. min.* Si terminus *existit* supponat pro existentia *signata*, *Conc.* Si supponat pro existentia *exercita*, *subdist.* post demonstrationem existentiae *exercitae*, *Conc.* ante demonstrationem, *Nego.*

Verissimum quidem est nos, si evidenti demonstratione (quae caeteroquin facillima est) semel cognoverimus non omnia entia, quae existunt, esse contingentia, sed dari debere ens aliquod necessarium. hoc ipso intelligere ens necessarium *exercite* existens non posse non existere: esset enim simul et non esset ens necessarium, quod repugnat.

Quoties igitur adversarii **obiiciunt**: In propositionibus: *Ens infinite perfectum existit: Ens, cuius essentia identificatur cum esse, existit; Ens, quo maius cogitari nequit, existit; praedicatum existens* est de ratione subiecti. Ergo nequeunt earum subiecta cogitari sine existentia; **Respondetis.** *Conc. antec. Dist. conseq.* nequeunt a nobis cogitari sine existentia *signata*, *Conc.* sine existentia *exercita subd.* post demonstrationem de reali existentia huiusmodi entis, *Conc.* ante demonstrationem, *Nego.*

Obiect. 2^a. (*S. Anselmi*). Maius est id, quod necessario existit a parte rei, quam id quod est in intellectu tantum. Atqui ens summe perfectum, si conciperetur non existere a parte rei, conciperetur minus seipso et ideo non summe perfectum. Ergo eo ipso quod concipio ens summe perfectum, concipio ut *exercite* existens.

Resp. Dist. mai. Si utrobique existeret secundum esse reale. *Conc. secus, nego suppositum*, quia non potest institui-comparatio maioris et minoris perfectionis, nisi secundum esse reale. *Dist. min.* Si non conciperetur existere existentia *signata*, *Conc.* si non conciperetur existere existentia *exercita*, *subdist.* post demonstratam eius existentiam *exercitam*, *Conc.* ante demonstrationem, *Nego.* Etenim ante demonstrationem, quamvis non negemus illud existere *exercite*, tamen neque affirmamus, sed omnino praescindimus. Adhuc enim ignoramus, utrum detur a parte rei id, quo maius cogitari nequit (1).

(1) Cfr. S. TH. 1. p q 2 a. 1. ad 1.

Obiect. 3^a. Conceptus entis necessarii absque existentia exercita esset conceptus falsus: nam ens necessarium existit exercite. Ergo non possumus habere verum conceptum entis necessarii, nisi affirmemus de eo existentiam exercitam.

Resp. Dist. antec. Conceptus positive excludens ab eo existentiam exercitam, *Conc.* conceptus praescindens ab existentia exercita, et affirmans existentiam signatam, *Nego Conc. rationem additam et Nego consequ.*

Obiect. 4^a. Ordini logico respondere debet ordo ontologicus. Atqui in ordine logico nequimus concipere ens necessarium absque existentia. Ergo in ordine ontologico existentia exercita nostro conceptui respondere debet.

Resp. Dist. mai. obiective, Conc. subiective seu quoad nos, *subdist.* in linea cognoscibilitatis, *Nego*; in ratione iudicandi, *Conc.* Quatenus nempe non debemus iudicare esse effectum id, in cuius cognitionem posterius devenimus. *Dist. min.* absque existentia signata, *Conc.* absque existentia exercita, *subd.* post demonstrationem (quae utique facilis et evidens est), *Conc.* ante demonstrationem, *Nego. et Nego cons.*

Obiect. 5^a (Leibnizii). Ens necessarium est aliquid possibile, seu non repugnans. Atqui, si non existeret exercite, esset aliquid impossibile et repugnans. Ergo eo ipso quod concipitur ab intellectu ut possibile, seu non repugnans, concipitur ut existens exercite.

Resp. dist. mai. ut quid mere signatum, *Conc.* ut quid exercitum, *subdist.* in seipso, *Conc.* quoad nos, *subdist.* post demonstrationem a posteriori, *Conc.* ante talem demonstrationem, *Nego. dist. min.* ita tamen ut veritas huius sequelae nobis sit nota post demonstrationem a posteriori existentiae Dei, *Conc.* antecederet ad hanc demonstrationem, *Nego, Nego cons.*

Aliud est existentiam exercitam entis necessarii esse fundamentum et causam omnis esse et omnis veritatis, quum sine ipsa nihil prorsus existeret; aliud est mentem nostram devenire ad cognitionem existentiae exercitae entis necessarii, antequam ratiocinando cognoverit non omne ens, quod actu existit esse posse contingens. Ante hoc ratiocinium, poterit utique perspectum habere entis necessarii conceptum includere existentiam, et ideo in hypothesis quod existat, semper necessario extitisse et exiturum, sed potest adhuc ignorare,

utrum huiusmodi ens detur a parte rei (cfr. Ontol. c. 148. Resp. ad 2. obiect.).

Argumenta adversariorum suam verisimilitudinem desumunt ex eo, quod mens nostra a cognitione entis contingentis, quod existere percipit, summa rapiditate et evidentia infert existentiam exercitam entis necessari.

THESIS III.

**Existentia Dei nequit demonstrari a priori
sed demonstratur tantum a posteriori**

12. Probatur. — *Quoad 1^{um}. Demonstratio a priori* ea est, quae fit per causas, quae relate ad obiectum demonstrationis, vel *re*, vel *ratione* habeant *prioritatem in essendo*; *re*, ut causa efficiens respectu sui effectus; *ratione*, ut essentia respectu proprietatum accidentalium, ex. gr. *essentia animalis rationalis respectu risibilitatis*. Atqui relate ad Divinum Esse nihil dari potest, quod sive *re* sive *ratione* prioritatem habeat in essendo. Ergo Dei existentia nequit demonstrari *a priori*. *Maior* constat ex Logica Maiori n. 266. *Minor* patet ex eo quod, cum Deus sit ipsum esse subsistens, nihil potest habere in eo prioritatem, sive *rei*, sive *rationis* relate ad eius esse.

Quoad 2^{um}. Existentia Dei et aliquantulum ipsae perfectiones divinae sunt demonstrabiles a posteriori, si ab affectibus demonstrari possunt existentia causae eiusque perfectiones in quantum ab effectibus participantur. Atqui ita est. Ergo existentia Dei et aliquantulum eius perfectiones sunt demonstrabiles a posteriori. *Minor* est pura applicatio principii causalitatis. Nam fundatur in ipsa notione *effectus*, qui *essentialem relationem dependentiae* ad suam causam importat quoad omnia ea, secundum quae habet rationem effectus, quaeque in eius causa qua tali vel *formaliter* vel *eminenter* praeconiteri necesse est (1).

13. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Ex affirmatione aliquius nequit deduci, nisi quod in illa continetur. Atqui in

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 1. c. 12. — In 1. Sent. Dist. 3. q. 1. a. 3.

affirmatione entis contingentis et finiti non continetur affirmatio entis necessarii et infiniti. Ergo ex contingentibus nequimus adsurgere ad demonstrandam existentiam Dei.

Resp. Dist. mai. Ex affirmatione alicuius nequit deduci nisi quod in illa continetur *vel* ut affirmatio *alicuius particularis* in affirmatione *totius universalis*, vel ut affirmatio *praesuppositi* in affirmatione *praesupponentis*, *Conc.* tantum ut affirmatio *particularis* in affirmatione *universalis*, *Nego Dist. min.* In affirmatione entis contingentis et finiti non continetur affirmatio entis necessarii et infiniti ut affirmatio *particularis* in affirmatione *totius universalis*, *Conc.* non continetur ut affirmatio *praesuppositi* in affirmatione *praesupponentis subdist.* non continetur *immediate* et *formaliter*, *Conc.* non continetur *mediate* et *virtualiter*, *Nego et nego conseq.*

Obiect. 2^a. Ad demonstrandum *an aliquid sit*, praecognoscere debemus *quid sit*. Atqui ignota est nobis *Quidditas* Dei. Ergo nequimus demonstrare *an sit*.

Resp. Dist. mai. in demonstratione *a priori* seu *propter*, *quid Conc.* in demonstratione *a posteriori* seu *quia subdist.* debemus scire *quid nominis Conc.* debemus scire *quid rei Nego*; (cfr. *Logic. Mai.* n. 267.) *Dist. min.* est nobis ignota *Quidditas* Dei, quatenus conceptum perfectum et proprium de ea habere non possumus, *Conc.* quatenus, ne quidem conceptum analogicum acquirere de Deo possimus, quique sufficiat ad *quid nominis* concipiendum, *Nego. Dist. cons.* nequimus demonstrare *a priori*, *an Deus sit*, *Conc.* nequimus demonstrare *a posteriori*, *Nego.*

Obiect. 3^a. In Deo *quid est* et *an est* identificantur. Atqui ex creaturis nequimus cognoscere de Deo *quid est*. Ergo neque cognoscere possumus *an est*.

Resp. Dist. mai. *An est* identificatur cum *quid est* Dei, si verbum *est* accipiatur pro ipso *esse* quo Deus subsistit, *Conc.* si verbum *est* accipiatur pro *copula* coniungente praedicatum *existens* cum subiecto *Deus nego*, *dist. min.* ex creaturis nequimus cognoscere cognitione perfecta et propria (quatenus *proprium* opponitur *analogico*, non autem *communi*) *quid est Dei Conc.* nequimus cognoscere cognitione imperfecta et analogica *quidditatem Dei*, *Nego. Pariter dist. conseq. ne-*

quimus cognoscere conceptu proprio ipsum esse Divinum, *Conc.* nequimus cognoscere convenientiam praedicati cum subiecto in propositione *Deus est*, quae resolvitur in hanc: *Deus est existens, Nego.*

In questione *an Deus est*, cui post demonstrationem respondemus *Deus est*, habemus propositiones *de secundo adiacente*, quae resolvi semper possunt in propositiones *de tertio adiacente*. (Cfr. Log. min. n. 97. coroll.). Quapropter propositio interrogativa *an Deus est?* resolvitur in hanc: *an Deus est existens?* Cui, resolvendo propositionem, respondemus: *Deus est existens*. Quibus in propositionibus habemus *conceptus analogicos* subiecti et praedicati, quia in Deo, qui est actus purissimus seu ipsum esse subsistens, essentia identificatur cum existentia. Qui conceptus plane sufficiunt ad hoc, ut nos, demonstratione peracta, intelligamus *vim* nostrae affirmationis: *Deus est existens*. Satis enim intelligimus hanc proportionalitatem: quemadmodum nos per nostrum actum essendi existimus, ita Deus per supereminens suum esse existit. Ideirco S. Thomas (1) ait: « Nec hoc debet movere, quod in Deo idem est essentia et esse... Nam hoc intelligitur de esse, quo Deus in seipso subsistit, quod nobis quale sit ignotum est, sicut eius essentia, non autem intelligitur de esse, quod significat *compositionem* intellectus. Sic enim esse *Deum* sub demonstratione cadit, dum ex rationibus demonstrativis mens nostra inducitur huiusmodi propositionem de Deo formare, qua exprimat Deum esse ».

Obiect. 4^a. Siquidem demonstrationis principia a sensibus originem sumunt; ea quae omnem sensum et sensibilia excedunt, videntur indemonstrabilia esse. Huiusmodi autem est *Deum esse*; est igitur indemonstrabile.

Resp. Dist. mai. Si nullam prorsus relationem haberent ad sensibilia, *Conc.* si habeant aliquam relationem ad ea, *Nego, Dist. min.* Esse Divinum nullam relationem habet ad sensibilia, *Nego*; habet relationem *causae supremae efficientis, exemplaris et finalis, Conc. Nego conseq.*

« Etsi Deus sensibilia omnia et sensum excedat; eius tamen effectus, ex quibus demonstratio sumitur ad probandum Deum esse, sensibiles sunt, et sic nostrae cognitionis origo in sensu est, etiam de his quae sensum excedunt » (S. Th. I. c.).

(1) C. G. L. I. c. 12.

Obiect. 5^a. In demonstratione *medius terminus* convenire debet *secundum eandem rationem* cum subiecto et praedicato praemissarum. Atqui creaturae sunt *diversae prorsus rationis* a Deo, cum quo ne quidem in supremo quodam genere convenire possunt. Ergo impossibilis est demonstratio a posteriori divinae existentiae.

Resp. Dist. mai. Debent convenire in eadem ratione vel *univoca* vel *analogica analogia proportionalitatis propriae*, **Conc.** debent convenire necessario in eadem ratione *univoca*, **Nego. Dist. min.** creaturae sunt ita diversae rationis a Deo, ut ne quidem conveniant cum eo in eadem ratione *analogica proportionalitatis propriae*, **Nego**; ita ut conveniant in eadem ratione *analogica proportionalitatis propriae*, **Conc. Nego. conseq.**

Si ratio entis nullo modo esset ratio praecisa a suis inferioribus, h. e. neque praecisione *simpliciter* neque praecisione *secundum quid* dicta, impossibile esset ut assumeretur ut *medius terminus* demonstrationis, quia nulla esset ratio communis cum subiecto et praedicato praemissarum. Sed ratio entis, quae importat *id cui suo modo competit esse*, quaeque est *analogia analogia proportionalitatis propriae*, est ratio praecisa a suis inferioribus *praecisione secundum quid dicta*. (Cfr. Philos. Prim. q. 2). Ergo potest esse medium demonstrationis.

Nota. Ex his responsis, habes quomodo refellantur *agnosticistae*, illi scilicet (Positivistae, modernistae) qui Deum nullo modo cognosci posse affirmant. Contra quos etiam quaestio sequens procedit. - Habes etiam unde placita traditionalistarum saec. xix spernere possis. Illi enim philosophi dicebant existentiam Dei ratione humana sibi relicta cognosci non posse, sed a revelatione accipiendam esse: ita Lamennais, de Bonald, et etiam, sub formis insufficienter mitigatis, Bonetty, Ventura et alii. Quorum omnium falsum veritatis criterium, in sola auctoritate repositum, in Logica iam reiicimus, th. 23^a, part. 2^a. Insuper, si Dei existentiam sola ratione cognoscere non possemus, nec eius veracitatem infinitam cognosceremus, et proinde Deo revelanti credere legitime non possemus.

QUAESTIO II.

DEMONSTRATUR EXISTENTIA DEI.

14. In praesenti quaestione existentiam Dei contra Atheos vindicabimus. Ut autem ordini et perspicuitati consulamus, quinque argumenta, seu *quinque vias*, quibus S. Thomas in 1. p. q. 2. art. 3. hanc veritatem demonstrat, totidem Thesisibus evolvemus, eorumque vim in plena luce ponere curabimus. Etenim si superficialiter tantum considerentur; per haec argumenta affirmative respondetur evidenti demonstratione tantum quaestioni: *An deus sit*, quatenus nomine *Dei* omnes intelligunt *primum aliquod movens immobile, primam causam efficientem a nullo causatam, ens necessarium, ens omnium perfectissimum, primum gubernans per intellectum*. Eorundem autem argumentorum vim intimius penetranti. praesertim si collective sumantur, respondetur inchoative ipsi quaestioni: *Quid Deus sit*.

THESIS IV.

Existit primus aliquis motor immobilis.

15. **Praenotiones.** — Quidquid movetur, ab alio movetur. Ad huius principii intelligentiam animadvertant nos in Thesi accipere *motum* generaliter pro quolibet *transitu de potentia in actum*. Qua in acceptatione motus iam continetur in germine principium cui innititur Theseos demonstratio, nempe: *quidquid movetur, ab alio movetur*. Quod

principium rite intellectum maxima gaudet evidentiâ, etenim *moveri* est accipere perfectionem qua quis caret, id autem quod caret aliqua perfectione non potest eam dare sibi ipsi, secus carentia alicuius rei esset per se causa talis rei, quod repugnat. Insuper in ipsis entibus, quae aliqua specie motus movent seipsa, in quo sit transitus de potentia in actum, nempe in substantiis viventibus, nequit dici subiectum, quod sic movetur, movere seipsum *primo*, secus esset idem secundum idem movens et motum, quod repugnat. Quod si dicas ipsum moveri a suis partibus secundum quarum unam movet et secundum aliam movetur, adhuc non moveret seipsum *primo* sed movetur *ab alio*, nempe a partibus tum accidentalibus tum substantialibus quibus resultat compositum, et ultimatim moveretur ab ipsa causa efficienti compositi, sive haec sit generans, sive sit ipsa causa prima. Nam quodlibet compositum pendet tum quoad esse tum quoad operari a suis partibus sive accidentalibus sive substantialibus, has autem a generante accepit ac proinde virtutem movendi seipsum a sua causa efficiente non a seipso habet.

16. Probatur thesis. — I. Quidquid transit de potentia in actum, id obtinet virtute activa illius, quod est actu vel formaliter vel eminenter secundum talem actum seu perfectionem. Atqui tum nos, tum caetera entia sensibilia transimus de potentia in actum perfectionum sive accidentalium sive substantialium. Ergo existit aliquod ens cuius virtute perficimus. Quod si et ipsum perficiatur ab alio, necesse est devenire tandem ad aliquod ens in seipso adaequate perfectum, quod sit ita in actu vel formali vel eminenti omnium perfectionum quas causat, ut a nullo alio indigeat moveri seu perfici.

II. Confirmatur Thesis argumento analytico. In entibus, quae existere percipimus, ab infimis ad suprema, invenimus 1^o potentialitatem ad perfectiones tum accidentales tum essentielles, 2^o transitum de potentia ad actum perfectionum substantialium ita coordinatum, ut inferiora a superioribus perficiantur, 3^o in ipsis entibus perfectioribus nobis notis invenimus insufficientiam ad suas perfectiones essentielles sibi causandas. Atqui nihil fit sine proportionato agente. Ergo

extra omnia haec et quaecumque alia mobilia entia, datur aliquod ens immobile, idest quod ad nullam perfectionem sit in potentia, quum omnes actu possideat, eo quod omnia moveat ad earum perfectiones. *Minor* est principium per se nobis notum.

Maior probatur quoad 1^{um} nempe in omnibus entibus mundanis inveniri potentialitatem. Nam a) materia prima utpote pura potentia subiectiva aliunde perfici debet nempe ab actu primo corporis, idest a forma substantiali; b) corpora simplicia seu elementaria (quae falso a quibusdam autumantur esse prima principia intrinseca constitutiva corporum, ut demonstravimus in Cosmologia) sunt in potentia tum ad motum localem propter connaturalem *inertiam* omnium corporum (ut apud physicos constat), tum ad plures perfectiones accidentales, quas ab extrinseco accipiunt, tum ad mutationes substantiales, quibus virtute agentis proportionati transmutantur in mixta sive inanimata, sive animata per varias generationes, et iterum per corruptiones ad suas elementares formas redeunt; b) Corpora viventia vitâ vegetativâ sunt in potentia ad augmentum, evolutionem, generationem; quae si sint etiam sensitiva ut animalia, sunt in potentia quoque ad sensationes; si vero pertineant ad suprema entia sensibilia, ut sunt homines, quamvis perfectiora, tamen multipliciter perfectibilia remanent; d) ipsa anima humana quae infima in ordine intellectivorum est, quotupliciter limitata et perfectibilis est, et experimur et suo loco ostendimus. Ergo stat primum assertum.

Prob. mai. quoad 2^{um} nempe in transitu de potentia in actus substantiales et in actus accidentales proprios, inferiora a superioribus moveri seu perfici. Et sane, materia quae est sub forma substantiali inferioris ordinis nequit elevari ad ordinem substantialiter superiorem, puta vegetativum vel sensitivum nisi vel per assimilationem quae fit nutritione vel per generationem. Atqui neutra operatio praestari potest nisi ab ente actualiter possidente perfectionem substantialem, ad quam elevanda est materia, nam unumquodque agit secundum quod est actu per propriam formam. Ergo omnes transitus de potentia in actum perfectionum substantialium ita coordinantur ut inferiora a superioribus perficiantur. Simile

dicatur de perfectionibus accidentalibus propriis essentiarum, quaeque resultant in productione substantiae.

Prob. mai. quoad 3^{am} nempe ipsa entia suprema sensibilia esse insufficientia ad perfectiones essentielles sibi causandas. Nam in omni ente, quod non sit actus purissimus, principium proximum operationis est potentia operativa, principium remotum est eius natura vel forma substantialis (Cfr. Physic. n. 128). Sed nullum ens materiale comparare sibi potest naturam vel formam substantialem, sed eam a generante recipit. Porro ipsum generans, quum sit agens univocum idest eiusdem prorsus rationis cum generato, indiget et ipsum suam formam vel naturam ab alio generante accipere. Ergo ne fiat processus in infinitum, debemus extra seriem omnium entium materialium, ipso homine non excepto, invenire agens aequivocum ita eminenter continens perfectiones omnium entium materialium, ut sit actualissima perfectio subsistens absque ulla potentialitate vel compositione. Confer pulcherrimum locum S. Thomae (1. p. q. 44. a. 1. ad 1.), in quo S. Doctor demonstrat nullum individuum participans aliquam naturam genericam vel specificam, posse esse absolute causam talis naturae, quia sic esset causa sui ipsius, quod repugnat.

Nostra probatio confirmatur ex immaterialitate animae humanae Nam animae singulorum hominum nec semper exstiterunt et nihilominus utpote immateriales per se subsistentes, nequiverunt produci per transmutationem, quae fit per motum proprie dictum et supponit subiectum corporeum et formaliter extensum, sed produci debuerunt ex nihilo sui et subiecti, videlicet creari. Atqui nullum ens mundanum utpote compositum causare quidquam extra se potest nisi transmutando. Ergo existit extra seriem omnium entium utcumque compositorum actus purissimus, nempe ipsum esse subsistens, cuius proprius effectus sit causare ipsum esse rerum, ultimam videlicet actualitatem omnis essentiae et omnis perfectionis.

17. **Obiect. 1^a.** In serie generationum secundum opinionem Aristotelis dari potest processus in infinitum anterieus, ita ut homines nunc existentes antecesserit series generatorum et generantium infinita. Atqui in tali serie haberemus motum et mota absque primo motore immobili. Ergo secundum Aristotelem non repugnat processus infinitus motorum et mobilium absque necessitate primi motoris immobilis.

Resp. Conc. mai. Dist. min. haberemus in ea hypothesi seriem infinitam moventium et mobilium absque necessitate primi motoris in ipsa serie, *Conc.* absque necessitate primi motoris extra ipsam seriem, *Nego et nego cons.* Videlicet in ea hypothesi haberemus moventium et motorum seriem infinitam *per accidens*, non autem seriem infinitam *per se*.

Nota. De sententia Aristotelis circa seriem generatorum et generantium infinitam. Aristoteli visa est non repugnare series infinita generatorum et generatorum sine primo generante, sed optime intellexit et docuit hanc seriem non habere in seipsa rationem sufficientem sui et ideo etiam in tali hypothesi de cuius probabilitate vel improbabilitate non vacat hic disputare) necessario esse admittendam extra seriem causam efficientem superioris ordinis nempe primum, motorem immobilem. Quae necessitas causae supremæ et actualissimæ evidens est. Nam, etiam praescindendo a necessitate creationis animarum humanarum; si ego generari debui a meis parentibus utpote non habens in meipso rationem sufficientem mei, parentes mei quoque propter eandem insufficientiam generari debuerunt a suis parentibus, et hi a suis, atque ita quantumvis ascendamus, numquam deveniemus ad tales avos vel atavos, qui habuerint in seipsis rationem sufficientem sui. Si igitur vera esset hypothesis Aristotelis, haberemus ordinatas causas infinitas *per accidens* non *per se*. Etenim:

Ordinare causas infinitas per accidens est ita producere aliquem effectum ultimum per infinitas causas univocas intermedias, ut hic effectus, sublatis iis, aequè produci potuisset vel *immediate* a causa suprema aequivoca, vel ab eadem mediantibus *finitis* causis univocis; sublata autem causa suprema aequivoca, non potuisset produci a causis univocis etiam infinitis. Ex. gr. si ad statuam ex molli creta conficiendam, ad quam ipsi digiti artificis immediate sufficerent, hic uti vellet scalpello, nec uno tantum (quamvis unicus esset satis), sed abiecto primo, adsumeret secundum, quo similiter proiecto, adsumeret tertium, quartum, quintum sine fine; huiusmodi artifex (si fieri posset) ordinaret *infinitas causas per accidens*, nempe infinitos scalpello ad statuam conficiendam. Semper enim scalpelli ab eius manu virtutem recipere indiguissent.

Ordinare causas infinitas per se significat ordinare seriem causarum subordinatarum diversi ordinis, ita ut extra seriem nulla causa inveniri possit, a qua causae subordinatae suam sufficientiam accipiant; in ipsa autem serie quatumvis procedatur in infinitum ab una causa ad aliam, nunquam deveniatur ad causam primam a qua causae intermediae sufficientiam, quam in se non habent, recipere valeant. Talis processus per causas *infinitas per se* omnino repugnare ipsi Aristoteli visus est. Et sane non daretur neque intra neque extra seriem causa sufficiens effectus. Porro absurdum est dari effectum

sine causa sufficiente. Ex. gr. si ad movendum lapidem requireretur baculus, ad movendum baculum requireretur manus, ad movendam manum voluntas, ad voluntatem movendam requireretur aliquid aliud, ad hoc aliud movendum requireretur aliud et aliud sine fine, quin, quantumvis in infinitum procedas, invenire queas sive intra, sive extra seriem aliquod primum movens non indigens motionem recipere, numquam lapis moveretur. Ergo nimis evidens est processum causarum per se infinitarum repugnare.

Obiect. 2^a. Vivens in sua operatione immanente movet seipsum et nullo modo ab alio movetur. Ergo non omne quod movetur ab alio movetur.

Resp. Dist. antec. Si sermo sit de tali vivente, cuius operatio immanens sit in supremo gradu perfectionis, nempe sit tam perfecte intranea ut omnimodam independentiam ab extrinseco habeat tum ex parte principii, tum ex parte termini, *Conc.* (tale vivens est solus Deus, ut constat ex Psychologia Th. 26. et 42.). Si sermo sit de tali vivente, cuius operatio immanens non sit in supremo gradu perfectionis, eo quod habeat aliquam dependentiam ab extrinseco sive ex parte principii, sive ex parte termini, sive ex utraque parte, *Nego. Dist. consequ.* si motus sumatur *latissimo sensu*, prouti extenditur ad ipsum supremum gradum operationis immanentis nempe ad vitam Divinam *Conc.* Si motus sumatur *lato sensu* prouti extenditur *tantum* ad gradus operationis immanentis infra supremum, *Nego.*

Solutio huius difficultatis manifesta esse debet omnibus, qui minerint eorum, quae tradidimus in Psych. Tractat. de Vita. Itaque ne bis eadem dicamus, ad ea loca remittimus, in quibus diligenter enumeravimus varios gradus viventium finitorum, a plantis usque ad angelos, atque ostendimus eorum operationes immanentes non habere omnimodam independentiam ab extrinseco, neque omnimodam immunitatem a potentialitate, sed maiorem minoremve pro diverso gradu perfectionis vitalis uniuscuiusque infra supremum.

Obiect. 3^a. Corpora elementaria (quae atomos moderni cum Democrito appellare malunt) simul sumpta cum suis viribus naturalibus plus possunt, quam pauciora. Ergo si pars eorum non erit causa sufficiens entium quae vegetant, sentiunt, intelligunt; poterunt omnia simul, vel saltem magna pars eorum ea entia causare.

Resp. Dist. antec. plus possunt *quantitative* et tantum in eodem ordine, **Conc.** plus possunt *quidditative* et in ordine superiori, **Nego. Nego conseq.** (vide inferius n. 19. ad 2. Obiect.).

Obiect. 4^a. Quamvis mobile careat *formaliter* perfectione acquirenda per motum, potest illam ante motum habere *aequivalenter*. Atqui si hoc verum est, poterit aliquid movere seipsum *primo*. Ergo falsum est principium: *quidquid movetur, ab alio movetur*.

Resp. Nego mai. et min. Nam quidquid proprie movet seipsum, transit de potentia in actum. Quidquid transit de potentia in actum est compositum, quia nequit secundum idem esse simul in potentia et in actu. Quidquid est compositum causatur intrinsece a componentibus, extrinsece a causa efficiente. Et ideo *Nego conseq.*

Ratio autem cur negata fuerit maior haec est. Id quod dicitur *carere formaliter* aliqua perfectione acquirenda per motum, et nihilominus affirmatur eam iam *habere aequivalenter*, vel eam ante motum habet aequivalenter per seipsum ita ut iam sit aequè perfectum ac si eam haberet formaliter, vel ita eam habet aequivalenter ante motum, ut non sit aequè perfectum ac si eam haberet formaliter, qualiter videlicet, eam habebit post motum. Si primum, est impossibile ut moveat se ad eam formaliter acquirendam. Nihil enim potest seipsum movere ad acquirendam perfectionem, quae ipsum nullo modo perficiat nec maiorem reddat: ex, gr. nequit intellectus moveri ad acquirendam novam cognitionem, per quam nihil prorsus novi cognoscat. Si secundum, impossibile est ut eam habuerit prorsus *aequivalenter* ante motum. Si igitur ante motum carebat aliquo gradu perfectionis, non potuit novum hunc gradum sibi dare independenter ab alio, quod iam vel formaliter vel eminenter hanc perfectionem possidebat. Nisi dicere velimus carentiam alicuius perfectionis esse causam efficientem eiusdem.

THESIS V.

Existit prima causa causata, videlicet ens a se.

18. **Probatur.** — I. Vel *omnia* entia, quae existunt, sunt entia *a se*, talia nempe quae existunt, *vi essentiae suae*, vel *omnia* sunt entia *ab alio*, vel *non omnia* sunt entia *ab alio*. Atqui primum est evidenter falsum; secundum est evi-

denter absurdum: etenim essent simul et non essent entia ab alio, si nullum esset *ens a se*. Ergo existit aliquod ens a se, a quo *entia ab alio* recipiant suam existentiam, quodque ut pote existens vi essentiae suae, est ens necessarium.

II. Est impossibile ut aliquid sit, quin detur ratio adaequate sufficiens sui esse. Sed nullum causatum et factum, et nulla multitudo sive finita, sive infinita solorum causatorum et factorum habet in se rationem adaequate sufficientem ad essendum; ergo ultra omnia causata, et praeter quamcumque multitudinem sive finitam sive infinitam solorum causatorum et factorum, dari debet aliquid incausatum (1).

Prob. min. per partes. Quoad 1^{um}. Nullum ens causatum est ratio sufficiens suae existentiae. Quod enim ad essendum indiget alio, non est sibi perfecte sufficiens ad essendum, sed omne ens causatum indiget causa, ad hoc ut sit. Ergo. *Quoad 2^{um}*. Nulla multitudo finita causatorum est sibi perfecte sufficiens ad essendum. Fiat inductio omnium multitudinum: Sit binarium causatorum A et B. Dicimus: A causatur a B. B nequit causari ab A, neque a seipso. Non a seipso, quia nihil esse potest causa efficiens suiipsius: neque ab A, quia si A est effectus B, impossibile est ut causet suam causam. Ergo B causatur ab aliquo tertio, quod sit C; ergo binarium ex A et B non sibi sufficit ad essendum. Ex eadem ratione nec ternarium causatorum, nec quaternarium, nec quaecumque alia multitudo finita sibi sufficiunt ad essendum. *Quoad 3^{um}*. Nec multitudo infinita causatorum est sibi perfecte sufficiens ad essendum. Quia est impossibile ut addendo insufficientiae novam insufficientiam, imminuatur insufficientia, sed potius augeatur. Ex. gr. binarium duorum pauperum, quorum neuter possit habere panem, nisi alius eius dederit, est quidem sibi insufficientis, sed ternarium est magis insufficientis, quia indiget pluribus panibus, *et infinita multitudo* (si dari posset) esset infinite insufficientis. Similiter si infimus annulus alicuius catenae caret virtute, ut maneat pensilis, et ideo indiget ut sustineatur: si sustineretur ab alio annulo eiusdem rationis, quum neque hic virtutem habeat manendi pensilem, indiget ut susti-

(1) Cfr. P. Sylvest. Maurum Quaest. Philos. q. 7.

neatur ab alio, et quantumvis multiplicarentur huiusmodi annuli se invicem sustinentes, integra catena in terram caderet, nisi superior annulus sustineretur vel a manu vel ab aliquo habente hanc virtutem sibi intrinsecam.

19. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Non repugnat mutua causalitas. Ergo possunt entia causata esse sibi invicem causa essendi.

Resp. Dist. ant. Non repugnat mutua causalitas in diverso ordine causarum et ubi non involvitur necessitas mutuae prioritatis in existendo, videlicet inter duo quorum utrumque existere deberet prius altero, ad exercendam in alterum causalitatem suam, *Nego. Nego conseq.*

Nam haec mutua causalitas involvit necessitatem mutuae prioritatis in existendo. Atqui repugnat ut aliquid sit causa existendi ei a quo debet recipere existentiam. Deberet nempe simul existere et non existere, quod est nimis absurdum

Obiect. 2^a. Aliquando tota collectio efficere potest id, quod unumquodque membrum collectionis efficere nequit. Ergo ex eo quod unumquodque ens finitum nequeat causare sibi existentiam non sequitur necessario totam collectionem singulis membris existentiam causare non posse.

Resp. Dist. antec. Quando insufficientia est tantum *quantitativa*, *Conc.* quando insufficientia est *quidditativa*, *Nego*; *et nego conseq.*

Insufficientia ad sibi causandam existentiam est de essentia entis causati *quatenus habet talem essentiam*, quae ab alio causari indiget, *non quatenus est pars alicuius collectionis*, et ideo in unoquoque essentialiter inest insufficientia totalis ad formalem effectum existentiae propria virtute causandum. Ex. gr. insufficientia penicilli vel scalpelli ad causandum *propria virtute* formalem effectum artis, nempe picturam vel statuam est essentialis ideoque totalis. Quapropter quantumvis multiplicentur penicilla vel scalpella: numquam haec, etiam simul collecta, poterunt independentem a manu artificis causare picturam vel statuam. Similiter collectio centum vel mille lapidum non aequivalet perfectioni quidditativae unius bovis; neque collectio centum vel mille asinorum aequivalet perfectioni quidditativae unius hominis.

Criterion igitur nostrae distinctionis firmiter teneatur. Quando praedicatum aliquod competit parti alicuius totius *non sub formali ratione partis*, nempe quatenus excludit a se consortium aliarum

partium (quæ insufficientia vocari potest *quantitativa*); *sed sub formali ratione essentiae*, quam habet communem cum toto, competit *a fortiori* ipsi toti. Ex gr. si omnes et singulae partes alicuius totius sunt materiales, a fortiori totum est materiale. Si itaque omnes et singulae partes alicuius totius sunt causatae et factae, a fortiori totum est causatum et factum; ex. gr. si omnes et singulae partes templi sunt causatae et factae, a fortiori totum templum est causatum et factum. Ratio est, quia non aliter quis causat totum quam causando, et componendo vel ordinando partes; ergo si omnes partes totius sunt causatae et invicem ordinatae ad constituendum totum, a fortiori causatum est ipsum totum.

THESIS VI.

Existit ens necessarium.

20. **Praenotiones.** — I. **Characteres contingentiae** *Contingens* vocatur quidquid ita existit, ut potuerit non existere. Ad cognoscendum, utrum aliquod ens sit contingens, opus non est ut videamus eius ortum vel interitum; sed sufficit ut tales exhibeat characteres, quibus intelligatur eius essentia non includere in suo conceptu necessitatem existendi utpote quae non habeat intrinsecam determinationem ad esse. Unde fit, ut huiusmodi essentiae optime concipi valeant non solum sine existentia exercita, sed etiam sine existentia signata. Itaque *character proprius entis contingentis* quatenus contingentis est *indeterminatio ad esse*, cui respondet *intrinseca indigentia accipiendi ab extrinseco determinationem ad esse*.

II. **Quaenam entia habeant characteres contingentiae.** Characteres proprios contingentiae habent non solum omnia entia quomodocumque composita ex actu et potentia (videlicet compositione sive *physica* seu in ordine essentiae, sive *metaphysica* seu in ordine existentiae); sed etiam principia intrinsece constitutiva eorum. Etenim:

1^o entia composita nequeunt determinari ad essendum nisi mediantibus componentibus, idest mediantibus principiis intrinsece constitutivis eorundem.

2^o Eorum principia intrinsece constitutiva (quae ad hoc ut constituent aliquod unum, necessario se habent ad invicem ut

potentia et actus in eo ordine in quo fit compositio) a) indigent causa efficiente compositionem, quum nequeant ex se determinari ad esse compositi constituendum, b) quando agitur de primo esse compositi non generati constituendo, nequeunt praesupponi existere ante existentiam compositi, sive hoc sit compositum materiale (idest compositum non solum in ordine existentiae, sed etiam in ordine essentiae, sive sit compositum immateriale (idest compositum in ordine existentiae tantum). Ratio est quia quidquid se habet ut potentia subiectiva in aliquo ordine nequit esse neque concipi actuum in eo ordine independenter ab actu eiusdem ordinis, neque hic actu esse potest independenter a potentia subiectiva ad quam refertur, quia, ut demonstravimus (Phil. Prim. Q. 3. Th. 14.), actus et potentia transcendentaliter referuntur ad invicem immediate. Iamvero existentia potentiae sub actu est existentia compositi. Ergo si compositum est ex se indeterminatum ad esse, a fortiori erunt indeterminata eius principia intrinsece constitutiva.

Ergo non solum generabilia et corruptibilia, quae etiam quando existunt retinent *potentiam intrinsecam ad non esse*, quia eorum potentia materialis, quum sit contrarietati subiecta, potest successive actuari a pluribus formis substantialibus, quaeque idcirco a S. Thoma vocantur *possibilia esse et non esse*; sed etiam eorum principia intrinseca sunt contingentia. Quin immo ipsae substantiae finitae immateriales, quae sunt *incorruptibiles* et ideo quando existunt non habent *potentiam intrinsecam ad non esse*, quia non sunt compositae ex actu et potentia in ordine essentiae, nempe ex materia et forma; tamen, quum sint compositae ex actu et potentia in ordine existentiae, indigent causa extrinseca producente et conservante eas in suo esse, et ideo non sunt immunes a potentia extrinseca ad non esse. Hae substantiae immateriales vocantur a S. Thoma entia *necessaria non per se*, eo quod, quamvis in sua essentia non habeant potentiam intrinsecam ad non esse; tamen quum non sint suum esse existentiae, habent causam suae necessitatis aliunde nempe ab ente per se necessario, quod est Deus. Cfr. Psych. n. 175. III.

21. Probatur thesis. Existunt entia contingentia.

Ergo existit ens per se necessarium. *Probo sequelam.* Ens contingens debet determinari ad existentiam ab alio. Quod si et hoc fuerit contingens, debuit ab alio determinari ad existendum. Ergo ne procedamus in infinitum, devenire debemus ad ens, quod non indiget determinari ab alio ad existendum, nempe ad *ens per se necessarium*.

Ens necessarium esse actum purissimum subsistentem demonstrabimus in quaest. III. in qua agemus de Divina Simplicitate.

THESIS VII.

Ex variis gradibus perfectionum quae in entibus inveniuntur ostendit S. Thomas a) existere aliquod ens, quod est caeteris entibus causa existentiae, bonitatis et omnis perfectionis: b) hoc ens esse verissimum, optimum et nobilissimum et per consequens maxime ens, immo ipsum esse subsistens, videlicet ens infinite perfectum secundum omnem rationem perfectionum.

22. Praenotiones. Ad vim demonstrationis assequendam legitime intelligenda sunt principia, quibus S. Doctor innititur, et notiones, quas subaudit. Itaque.

a) **Unum ex principiis est:** « *In tantum aliquid dicitur magis vel minus perfectum secundum aliquam perfectionem, in quantum magis vel minus appropinquat ei, quod est maxime perfectum in eodem genere perfectionis* ». Quo in principio vocabulum *genus* non sumitur stricto sensu pro genere, sive physico, sive logico, sed latissimo sensu *pro quacumque ratione perfectionis*, etiam transcendentali, puta vitae, cognitionis, bonitatis, esse etc.

b) **Aliud principium est:** « *Quod est maxime tale in aliquo genere perfectionis est causa omnium quae sunt illius generis* ». Hoc principium, in quo vocabulum *genus* accipi debet latissimo sensu, sic demonstratur a S. Thoma (1) « Quod alicui convenit ex sua natura, et non ex aliqua causa, minoratum in eo eticiens esse non potest. Si enim naturae

(1) C. G. L. 2. c. 15.

« aliquid essenziale subtrahitur vel additur, iam altera natura
 « erit, sicut et in numeris accedit, in quibus unitas addita vel
 « subtracta speciem variat. Si autem, naturâ vel quidditate
 « rei integra manente, aliquid minoratum inveniatur, iam patet
 « quod illud *non simpliciter* dependet ex illa natura, sed ex
 « aliqua alia, per cuius remotionem minoratur. Quod igitur
 « alicui minus convenit, quam aliis, non convenit ei ex sua
 « natura *tantum*, sed ex alia causa. Illud igitur erit causa
 « omnium in aliquo genere, cui maxime convenit illius gene-
 « ris praedicatio, etc. ».

Quae verba S. Doctoris ita declarantur:

Quod alicui competit vi essentiae suae non potest augeri vel minui, sed consistit *in indivisibili*: non enim potest aliquid esse magis vel minus homo, magis vel minus risibile etc. Et sane perfectio, quae enti inest ex intrinseca necessitate essentiae suae, qualis est perfectio specifica et constitutiva seu distinctiva talis essentiae, non potest sive ab hoc ente sive ab alio haberi secundum gradus diversos superiorem vel inferiorem, sed consistit in certo gradu non admittente latitudinem in sua ratione, quemadmodum numerus quilibet determinatus, ex. gr. *ternarius*, constituitur in ratione indivisibili, ita ut non possit esse magis vel minus ternarius. Similiter perfectio specifica animalis rationalis, quae inest homini ex intrinseca necessitate essentiae suae non potest esse in alio ente sive superiore, sive inferiore, sed in homine tantum, neque in ipso homine admittit gradus, ut possit esse magis vel minus animal rationale. Necesse est ergo, ut omnia entia, quibus perfectio alicuius generis ut bonitas, vita, esse, inest minorata, nempe secundum gradus maiores vel minores infra supremum, acceperint aliunde tales perfectiones, quum eas *non habeant ex intrinseca necessitate essentiae suae*. Debuerunt videlicet in eis causari ab alio, sicut motus a sagittante causatur in sagitta. Et quoniam de hoc alio institui potest eadem quaestio, devenire tandem debemus ad talem causam, de cuius essentia sit vel *formaliter* vel *eminenter* perfectio ab ea in aliis causata. Ergo verum est principium S. Thomae: *Quod est maxime tale in aliquo genere perfectionis est causa omnium quae sunt illius generis*.

c) Perfectiones aliae sunt simplices aliae mixtae. *Perfectiones simplices* eae sunt quae nullam in suo conceptu imperfectionem, idest limitationem seu potentialitatem involvunt: v. gr. bonitas, vita, cognitio, esse. *Perfectiones mixtae* sunt eae, quae in ipso suo conceptu aliquam maiorem vel minorem imperfectionem, i. e. limitationem seu potentialitatem,

involvunt, ex. gr. vegetabilitas, sensibilitas, rationabilitas, etc. Nam vegetabilitas importat perfectionem vitae limitatam ad operationes augmenti, nutritionis, generationis materialis; sensibilitas importat vitalem perfectionem cognitionis limitatam ad conditiones materiae individualis; rationabilitas eandem perfectionem limitat ad cognitionem discursivam et ad imperfectiones intellectionis humanae. Ad perfectiones mixtas pertinent omnes essentiae et proprietates creaturarum.

d) *De causa efficiente perfectionis mixtae. Perfectiones mixtae debent ultimam causari ab illo ente, de cuius essentia est perfectio simplex, quae continet eminenter quidquid perfectionis est in perfectione mixta.*

Etenim quidquid perfectionis habetur in perfectione mixta, est aliqua participatio perfectionis simplicis. Et sane, si perfectio mixta in rationes ipsam constituentes resolvi posset, resolveretur in aliquam potentiam et in aliquem actum, qui sit participatio simplicis perfectionis. Ex. gr. planta est essentialiter vivens mere vegetativum, qui est infimus maximeque materialis gradus viventium. Si haec essentia quae importat perfectionem mixtam, resolvi posset in rationes constitutivas sui, haberemus ex una parte perfectionem vitae idest principii immanenter operativi, ex alia vero parte materialitatem limitantem perfectionem operationis immanentis ad meram vegetationem.

Corollarium 1. *Perfectiones essentiales creaturarum, quamvis consistant in indivisibili, et idcirco nequeant augeri vel minui, quin pereat ipsa earum essentia (ut sub. lit. b diximus); habere tamen debent causam efficientem primariam in altiori ordine, idest causam non univocam sed analogicam.* Quod enim in creaturis importat rationem purae perfectionis, invenitur semper auctum vel imminutum in diversis essentiis infra gradum supremum, prouti ad constituendam unam vel aliam essentiam debet magis vel minus a potentialitate coarctari. Porro quidquid perfectionis potest augeri vel minui, procedere tandem debet ab ente, quod est maxime, idest infinite, perfectum vel formaliter vel eminenter in eo genere perfectionis. Ita corrigitur a S. Thoma sententia Platonis ponentis *per se homines, per se equum* etc. esse causas primarias omnium hominum, omnium equorum etc. (1).

(1) Cfr. 1. p. q. 6. a. 4. et. q. 45. a. 5. ad 1.

Corollarium 2. *Perfectiones simplices, quum nullam in suo conceptu imperfectionem dicant, identificantur cum perfectione essendi in sua amplitudine accepta; et ideo, si accipiantur in supremo gradu, identificantur cum ipso esse per se subsistente.*

23. Probatur thesis I. Quum perfectio essentialis consistat in indivisibili, ita ut ex. gr. aliquis nequeat esse magis vel minus homo; necesse est ut perfectiones, quae secundum magis vel minus possidentur ab aliquibus, non sint de eorum essentia, sed ab alio receptae. Et ne fiat processus in infinitum, deveniendum est ad aliquod ens, quod has perfectiones non possideat secundum magis vel minus, sed in tota earum plenitudine identificatas habeat cum sua essentia, et per hoc sit causa harum perfectionum omnibus, qui eas participant. Iamvero in rebus omnibus huius universi deprehendimus puras perfectiones essendi, vivendi, cognoscendi etc. inveniri minoratas. Ergo necesse est ut existat tale ens, quod eas possideat in tota earum plenitudine identificatas cum sua essentia, et ideo, sit causa harum perfectionum in aliis.

PORRO HOC ENS ESSE IPSUM ESSE SUBSISTENS infertur ex eo, quod quanto magis aliquid habet alicuius purae perfectionis, puta bonitatis, vitae, cognitionis, tanto magis habet de esse (cfr. Phil. Prim. n. 58. Coroll. 2. et praeclarum S. Thomae locum ex qq. dd. de Potentia q. 7. a. 2 ad 9.). Illud igitur ens, quod habet has perfectiones identificatas cum sua essentia est ipsa plenitudo essendi subsistens, nempe est ipsum esse subsistens.

Et re quidem vera perfectiones simplices in tota sua latitudine important purum actum sine limitatione potentialitatis. Atqui huiusmodi perfectiones 1° identificantur inter se: 2° sunt de essentia illius entis quod eas secundum magis et minus causat in caeteris entibus. Ergo hoc ens, nempe Deus, est infinite perfectum secundum omnem rationem purae perfectionis, videlicet est ipsum purissimum esse subsistens. *Maiores et minores constat ex Praenotionibus.*

II. Omnes perfectiones, quae inveniuntur in rebus mundanis earumque elementis, vel sunt perfectiones essentielles, vel accidentales seu ab essentia receptae. Earum perfectiones essentielles sunt perfectiones mixtae ex. gr. vita vegetativa,

sensitiva, rationalis, ex his enim resultant essentiae et proprietates earum. Similiter perfectiones ab essentia receptae seu accidentales earumdem, aliae sunt perfectiones mixtae, ut calor, lux etc.; aliae sunt perfectiones simplices minoratae, ut esse, bonitas, vita, scientia etc., quae secundum varios gradus ab entibus mundanis plus minusve possidentur. Ergo in omnibus mundanis entibus quidquid rationem habet *perfectionis simpliciter dictae* invenitur minoratum atque in maiori vel minori limitatione possessum (Cfr. Praenot. d) cum Corollario). Sed ea omnia, quae possident aliquam perfectionem minoratam, participare eam debent a tali ente, quod eam vel *formaliter* vel *eminenter* possideat in tota sua latitudine ex intrinseca vi essentiae suae. Ergo rerum omnium mundanarum actualitatis et perfectionis suprema causa est illud ens, cuius essentia identificatur cum purissima et infinita perfectione, videlicet est ipsum esse purissimum subsistens, quod vocatur *Deus*.

Dices. Si unum contrarium fuerit infinitum, totaliter destruetur aliud. Sed nomen Deus importat infinitum bonum. Ergo si summum Bonum existeret, nullum malum inveniretur in rebus.

Resp. Dist. mai. Destrueretur aliud hoc sensu, quod non inveniretur *formaliter* in suo contrario infinito, *Conc.* hoc sensu quod non inveniretur *effective*, idest in effectibus procedentibus a suo contrario infinito, *subd.* si hoc ens esset agens *univocum* cum suis effectibus, et hi effectus adaequarent virtutem suae causae, *Conc.* si est agens *analogicum*, cuius proinde perfectiones deficienter a suis effectibus participantur, *Nego. Conc. min. Dist. cons.* nullum malum inveniretur in ipso Summo Bono, *Conc.* in effectibus participantibus deficienter eius bonitatem, *subd.* non inveniretur ut aliquid positivum, *Conc.* non inveniretur ut aliqua privatio boni in bono, *Nego.*

Instabis. Quidquid existit, causam habet. Sed malum existit. Ergo habet causam, Sed Summum Bonum nequit esse causa mali. Ergo vel Summum Bonum non existit, vel non est suprema omnium causa.

Resp. Dist. mai. vel habet causam *per se*, si sit aliquid,

positivum, vel habet causam *per accidens*, si sit aliquid *privativum*, *Conc.* habet tantum causam *per se*, *Nego. Dist. min.* Malum existit ut *privatio* in subiecto positivo, *Conc.* existit ut ens positivum *Nego. Dist. 1. cons.* malum habet causam *per accidens*, *Conc.* habet causam *per se*, *Nego. Dist. 2. min.* Summum Bonum nequit esse *causa per se mali*, *Conc.* nequit esse *causa per accidens mali*, *Nego. Nego cons.*

THESIS VIII.

Ordo in universo mundo relucens procedit *a)* ab intelligentia *b)* infinita *c)* a mundo distincta *d)* mundique creatrice.

24. **Praenotiones.** Ordinare aliqua inter se, ut ad aliquid unum conspirent, est opus intelligentis. Nam « ordinatio « aliquorum (ait S. Thomas) (2) fieri non potest nisi per cognitionem habitudinis et proportionis ordinatorum ad invicem « et ad aliquid altius, quod est finis eorum. Ordo enim aliquorum ad invicem est propter ordinem eorum ad finem. Cognoscere autem habitudines et proportionem aliquorum ad invicem est solius habentis intellectum ». Ergo ordinare aliqua inter se, ut ad aliquid unum conspirent est opus intelligentis.

Et sane, id quod ad constituendum aliquem ordinem realem praesupponitur, et nihilominus in ordine reali nondum est, debet praeexistere in ordine intentionali, idest in intellectu. Atqui finis praesupponitur ad unumquemque ordinem realem constituendum, et nihilominus in ordine reali nondum est. Etenim finis in ordine reali constituendo est id, quod re sultare debet ex ordinatione plurium rerum ex. gr. templum ex apta ordinatione lapidum. Sed id quod debet resultare ex ordinatione plurium rerum, impossibile est ut existat in ordine reali ante illas, secus effectum existeret ante suam causam. Ergo necesse est ut finis praeexistat in ordine intentionali idest in intellectu. Hinc axioma: *finis est primus in intentione, ulti-*

(1) Cfr. 3. p. q. 49 a. 3.

(2) C. G. L. 2. c. 24.

mus in executione. Id confirmatur ex eo quod habitudo, proportio, ordo et alia huiusmodi sunt rationes universales. Sed rationes universales nequeunt concipi, nisi ab intellectu. Ergo cognoscere habitudines et proportionales aliquorum ad invicem et ea coordinare est solius habentis intellectum. (Cfr. Ontol. n. 154. Schol. 2. et 4. et. Cosmol. n. 95.).

25. Probatur prima pars. — (1). *Ordo universi procedit a suprema intelligentia*). Ordinare plura ad aliquem finem est opus intelligentis. Atqui in mundo innumerabilia entia modo prorsus admirabili ordinantur ad suos fines et his mediantibus ad finem totius qui est pulcherrimus ordo universi. Ergo ordo in universo mundo relucens procedit ab intelligentia praestantissima. *Maior* constat ex dictis in Prae-notationibus. *Minor* evidens est omni homini ratione utenti, qui ea, quae vel in seipso experitur vel extra se oculis aliisque sensibus usurpat, ponderare velit. Et sane entia tellurica, corpora coelestia, legum physicarum harmonia, utilitas coniuncta pulchritudini, ordinis physici et socialis constantia in iugi conflictu plurium causarum praesertim liberarum, mirabiliter ostendunt existentia supremae intelligentiae ordinatricis universi.

II. *Argumentum a minori ad maius.* Si rosae vel leonis aut hominis exteriorem figuram pingendo imitari est opus intelligentis, si currum vel navium cursum dirigere, si horologium construere et moderari, si exercitum ordinare sunt opera intelligentis, quanto sublimioris intelligentiae opus erit rosas, leones, homines et innumerabilia alia condere, vitam, sensum, intellectum eis largiri, aptissime coordinare et absque cessatione universi machinam regere? Quis igitur tam stulte arrogans erit, qui ea quae vix summa ingenii ratione comprehendat, a nullo ingenio moveri et ordinari putet? Ad rem Tullius (2). « Si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum venerit, cum videat omnium rerum rationem,

(1) Hanc partem elegantissime et copiose probatam invenies apud *M. T. Ciceronem* « De Natura Deorum » lib. 2. a. num. 34. ad 65. Conferantur etiam *Sanseverino* « Elementa Philosophiae Christianae ». Theol. Nat. cap. 1. a. 4. et *Sylvest Maurus* Quaest. Philos. q. 10.

(2) De Nat. deor. lib. 2. n. 5.

« modum. disciplinam, non possit ea sine causa fieri iudicare,
 « se esse aliquem intelligat. qui praesit, et cui pareatur, multo
 « magis in tantis motionibus tantisque vicissitudinibus, tam
 « multarum rerum atque tantarum ordinibus, in quibus nihil
 « unquam immensa et infinita vetustas mentita sit, statuatur
 « necesse est, ab aliqua mente tantos naturae motus guber-
 « nari ».

III. Omnes formae receptae, quae ideo in eadem ratione specifica saepe conveniunt inter se, praesupponunt aliquam formam archetypam et universalem ad cuius normam sunt factae. Sed forma archetypa et universalis nequit esse nisi in intellectu, in quo perfectius, esse habet quam in particulari. Ergo, quum existant tot formae receptae, quot sunt individua materialia existentia secundum varia genera et species perfectionum sive substantialium, sive accidentalium, necesse est existere supremum intellectum in quo sint intentionaliter et universaliter formae archetypae omnium formarum receptarum (1).

26. Probatur secunda pars. — (*Suprema intelligentia est simpliciter infinita*). I. Ordinare materialia et immaterialia, ea quae libero arbitrio gaudent et ea quae libertate sunt destituta, infima et suprema, diversa et contraria ita ut resultet perfectus et constans ordo, est opus intelligentiae infinitae. Atqui hic est ordo, quem cernimus in universo. Ergo intellectus ordinator universi est simpliciter infinitus. *Minor constat ex probatione primae partis.*

Maiores probatur. Ad ordinanda tot entia ordine iugiter constanti 1^o praecognoscendae sunt omnes possibiles habitudines et relationes tum simultaneae, tum successivae, ut opportuna praeligantur, noxiae amoveantur; 2^o praecognoscendi sunt omnes actus liberi entium intellectivorum, nempe futura contingentia, ut ita disponantur, ne pereat ordo, vi cuius homines et angeli ad suum finem adducantur. Atqui haec requirunt intellectum simpliciter infinitum. Etenim 1^o nequit adaequare seriem successive infinitam, nisi id quod est actu infinitum. Atqui series possibilium habitudinum et rationum est infinita

(1) Cfr. S. Th. C. G. lib. 1. c. 44.

successive. Ergo si debet actu tota simul praecognosci, exigit intellectum actu seu simpliciter infinitum. Insuper 2° ille intellectus praecognoscere valet futura contingentia qui a) adaequat actu eorum seriem successive infinitam, b) qui nullo modo transit de potentia in actum suarum intellectionum. Atqui intellectus qui a) adaequat unico actu seriem successive infinitam est actu infinitus, b) intellectus, qui nullo modo transit de potentia in actum, est actus purissimus idest simpliciter infinitus (ut ex Philosophia prima constat). Ergo intellectus ordinator universi est simpliciter infinitus (1).

II. **Confirmatur.** Intelligentia quae ordinavit et regit universum est suprema omnium causa. Sed suprema omnium causa est actus purissimus seu simpliciter infinitus. Ergo intelligentia ordinatrix et reatrix universi est simpliciter infinita. *Prob. mai.* Intelligentia ordinatrix universi vel habet causam sui perfectiorem et ideo adhuc perfectius intelligentem, vel non habet. Si non habet sui causam, erit ens a se, ens necessarium et ideo suprema omnium causa. Nam ex praecedentibus Thesisibus iam satis constat ens necessarium identificari cum actu purissimo, actum autem purissimum identificari cum suprema omnium causa. Si vero habeat causam sui perfectiorem et intelligentem, iterum fiet quaestio de hac, donec deveniamus ad supremum intellectum, qui sit ens a se, ens necessarium, actus purissimus ideoque suprema causa efficiens omnium rerum seu totius universi. Ergo hoc argumento demonstrantur simul 2^a et 4^a pars nostrae Thesis, nempe intelligentiam supremam ordinatricem universi esse infinitam et esse mundi creatricem.

27. Probatur tertia pars. — (*Suprema intelligentia est adaequate a mundo distincta*). Si intellectus ordinator universi non distingueretur adaequate a mundo, deberet ei coniungi ut forma materiae, secundum errorem antiquorum ponentium Deum esse animam mundi. Atqui praeter alias absurditates sequeretur eum esse, simul primum ordinatorem mundi et non esse, quod implicat contradictionem. Ergo intellectus ordinator universi est adaequate a mundo distinctus.

Prob. mai. Nam vel mundus sensibilis est unum per se vel est unum per accidens. Si primum, necesse est ut principium primum intrinsecum movens mundum ei coniungatur ut

(1) Quomodo infinitum potentiale successivum totum simul cognoscatur a Deo dicemus in Quaest. 8. n. 81.

forma materiae, secus principium primum movens mundum non erit ei intrinsecum sed extrinsecum et ideo adaequate distinctum ab eo. Si vero mundus sensibilis est unum per accidens, necesse est ut intellectus qui non distinguitur adaequate ab eo, coniungatur tamquam forma materiae saltem alicui parti mundi. Nam substantia intellectiva, quae nulli parti mundi unitur ut forma, remanet a mundo adaequate distincta.

Prob. min. Si supremus intellectus ordinator universi coniungeretur toti mundo sensibili vel saltem alicui eius parti ut forma materiae idest ut anima corpori; aut potuit suum corpus sibi ordinari et disponere, aut non. Si primum, iam frustra et in proprium detrimentum uniretur corpori. Nam ens spirituale habens esse et operationem tum intrinsece tum extrinsece independentem a corpore, nequit iungi corpori, ut sit anima eius. Si secundum, idest si non potuit ordinare et disponere suum corpus, iam falsum esset huiusmodi intellectum esse supremum ordinatorem universi. Nam praerequireretur alius ordinans, nempe intellectus adhuc superior qui ordinaret et disponderet corpus ab eo informandum. Ergo supremus intellectus ordinator universi est adaequate a mundo distinctus, nempe est purus spiritus seu est ens immateriale perfecte per se subsistens.

Probavimus autem in secunda parte hunc intellectum esse simpliciter infinitum. Ergo intellectus ordinator universi est spiritus purissimus infinitus subsistens, nempe est *Deus vivus et verus*.

II. Quod continet aliquid secundum esse magis immateriale et perfectum, absurde dicitur sibi addere intrinsece illud ipsum secundum esse magis materiale, compositum et imperfectum. Atqui primus intellectus utpote habens intentionaliter omnium corporum rationes et formas antezedenter ad earum compositionem, eas continet secundum esse magis immateriale et perfectum. Ergo absurde diceretur venire in compositionem cum mundo corporeo.

III. Actus purissimus subsistens infinite excedit omnia entia quomodocumque composita, cum quibus in nulla ratione univoca convenit. Atqui demonstravimus (in 2^a parte) intellectum ordinatorem supremum universi identificari cum causa suprema, quae est actus purissimus. Ergo intellectus ordinator universi non solum distinguitur adaequate a mundo sensibili, sed etiam ab omni ente immateriali finito, quod necessario resultat compositum ex essentia et esse.

28. **Probatur quarta pars.** — (*Suprema intelligentia est mundi creatrix*). I. Intelligentia ordinatrix universi identificatur cum causa suprema omnium rerum ut in 2^a parte demonstravimus. Sed causa suprema omnium rerum causat res secundum totam earum entitatem, ut demonstravimus in quatuor antecedentibus viis. Ergo intelligentia ordinatrix universi est etiam universi creatrix.

II. Qui formas materiae indidit eique leges imposuit, causare debuit ipsam materiam. Atqui hoc praestitit supremus intellectus ordinator universi. Ergo hic est mundi creator. *Minor* constat ex probatione 1^{ae} partis.

Maior probatur. In superioribus Thesibus demonstravimus materiam primam, sive haec accipiatur secundum veram sententiam tamquam principium subiectivum pure potentiale corporis physici, sive accipiatur secundum refutata placita atomistarum tamquam collectio corpuseulorum elementarium, esse productam ex nihilo a Suprema Causa in prima productione rerum materialium.

Quo posito, sic arguimus. Si materia prima esset producta ab alia causa, quam a suprema intelligentia ordinatrice universi, ab ea recepisset cum existentia determinationes legesque necessario connexas cum existentia. Atqui quod ab uno recipit existentiam, determinationes, legesque cum existentia necessario connexas, nequit ab alio accipere determinationes sive substantiales sive accidentales nisi ad normam et ordinem determinationum cum sua existentia necessario connexas. Ergo vel dices causam creatricem materiae esse ipsum intellectum ordinatorem universi vel dices intellectum ordinatorem universi esse simul et non esse universi ordinatorem, quod contradictionem implicat. Sed quod ex nihilo causat ipsa principia intrinseca compositorum nempe materiam, et formam creat illa. Ergo prima intelligentia ordinatrix mundi est etiam mundi creatrix.

OBIECTIONES.

29. **Obiicienti.** Fortuitae atomorum concursationes tempore infinito potuerunt efficere omnes rerum combinationes.

Atqui inter varias verum combinationes est hic ordo universi. Ergo hic ordo exurgere potuit ex fortuito atomorum concursu, quin procederet a supremo intelligente ordinatore.

Resp. Nego maiorem. Maior enim ex multiplici capite falsissima est, pluribusque falsis suppositis innititur, quae etiamsi permetterentur, adhuc falsa remaneret.

Et sane: *Supponit 1°* atomos gaudentes propria essentia et existentia esse prima principia intrinsece constitutiva corporum. Cuius suppositi falsitatem fuse demonstravimus in Cosmologia (Th. 10 et 11).

Supponit. 2° entia corporea viventia sive vita tantum vegetativa, sive etiam vita sensitiva, ipsosque homines, qui praeterea vivunt vita intellectiva, esse meras aggregationes atomorum. Cuius falsitatem suppositionis demonstravimus in Cosmologia et Psychologia.

Supponit 3° atomos esse improductas. Atqui haec etiam suppositio demonstrata est falsissima in praeced. Thesisibus.

Supponit 4° unamquamque atomorum spatii infinitatem potentialem secundum omnes directiones percurrere posse. Atqui hoc est non solum gratuitum, sed absurdum. Si enim una vel plures atomi incipiant currere dextrorsum, non poterunt per totam aeternitatem oppositum spatium percurrere neque obviam fieri atomis, quae in alias directiones currere supponerentur.

Supponit 5° atomos se determinasse ad unam directionem, potius quam ad aliam. Quae suppositio non solum est gratuita, sed etiam repugnans. Nam quod est ex se indifferens ad quamlibet directionem, nequit independenter ab extrinseco determinari ad unam directionem potius quam ad aliam (1).

Supponit 6° unamquamque atomum independenter a motore extrinseco virtutem habere se movendi localiter in infinitum. Quae assumptio contradicit manifestae veritati physicae experimentalis: corpora inorganica ex te inertia esse. Perabsurdum enim esse aggregatum aliquod plurium atomorum esse ex iners, unamquamque autem atomorum habere sibi intrinsecam et essentialem virtutem se movendi per infinita spatia. Quod si dicas atomos ante aggregationem moveri attractas vi gravitatis, pugnancia diceres; quum supponeres. vim gravitatis influere ante constitutum centrum gravitatis.

Si vero ad hanc novam absurditatem vitandam dicas fuisse ab aeterno constitutum centrum aliquod gravitatis ex plurium atomorum conglobatione, in alium scopulum impingis. Nam si ab aeterno fuit centrum gravitatis ad quod caeterae atomi attraherentur, 1° impossibilis esset atomorum in varias spatii directione concursatio

(1) Cfr. M. T. Ciceronem De Finibus bonor. et malor. lib. 1. n. VI et De Fato n. 20.

2° impossibilis esset varietas combinationum atomorum; 3° totus mundus non esset aliud quam unica massa ex atomis ad unicum gravitatis centrum ab aeterno confluis.

Iamvero haec et falsa sunt, et, si vera essent, destruerent illud ipsum fundamentum adversariorum, ad quod fulciendum sunt tam impudenter asserta, nempe *fortuitas atomorum concursationes tempore infinito potuisse efficere omnes rerum combinationes*. Ergo optimo iure negavimus maiorem obiectionis tam ineptae et impudentis.

Ad minorem, quae sic proponebatur: *Atqui inter varias rerum combinationes est hic ordo universi.*

Resp. Dist. Si nomine *rerum* intelligas omnia entia visibilia, inter quae sunt ea etiam, quae gaudent perfectionibus essentialiter superioribus perfectionibus atomorum, nempe plantae, bruta, homines, *Conc.* Si nomine *rerum* intelligas meras atomorum aggregationes, *Nego.*

Etenim etiamsi permetterentur atomi talem naturam habere, qualem earum patroni volunt; hic ordo universi visibilis ex mera atomorum aggregatione, licet aptissime disponantur, resultare non posset. Non enim sufficerent hae dispositiones ad viventia sive vegetalia, sive animalia, multoque minus ad rationalia constituenda. Quis autem non cernit in hoc mundo plantas, bruta, homines?

Breviter Hypothesis haec adversariorum destituitur omni possibilitate tum *intrinseca*, tum *extrinseca*. *Intrinseca* quidem, quia mundus visibilis non constat ex meris aggregationibus atomorum; *extrinseca*, quia etiam quoad corpora non viventia, ordo ita admirabilis relucet in mundo, ut necessario supponat causam intelligentem.

30. Instabis. Si notae omnes typographicae, quibus ex. gr. *Aeneis* Virgillii constat, iactarentur simul infinitis vicibus, saltem una vice darent *Aeneidem*. Ergo a pari ex infinitis combinationibus atomorum poterit semel resultare hic ordo universi.

Resp. Nego paritatem et consequentiam. Nam, ut omittamus plura falsa et gratuita quae praesupponuntur, nempe atomorum necessitatem, aeternitatem, naturam, motum et multa alia a nobis refutata; ipsum poematis exemplum confirmat necessitatem intellectus ordinatoris.

Et sane notas typograficas latini idiomatis rite formare, determinato numero et species seligere, ita ut neque plures neque pauciores ex unaquaque specie literarum notae proiciantur, quam quae ad *Aeneidem* requiruntur: omnes in apta urna collocare: hanc exa-

gitare ita ut una nota post aliam ex angusto foramine prodeat: et quidem latus illud emineat, quod literam refert: curare ut egredientes notae non in vacuum inane ut in solum instabile, sed omnes intra finitum spatium et super stabili solo collocentur, post primam emissionem notarum, iterum in una colligere notas, et sine fine opus inchoare, donec, si superis placeat, resultet optata combinatio; tandem hac semel obtenta cessare ab huiusmodi processu, haec omnia causam intelligentem atque magna sedulitate operantem requirunt.

Insuper collectio harum notarum in hypotesi allata esset *intrinsece* sufficiens ad Aeneidem obtinendam, posito quod accedat causa intelligens *extrinseca*, quae supradictas operationes praestet. Ast collectio atomorum, si daretur, neque *intrinsece* sufficiens esset ad hanc rerum universitatem sub *extrinseco* influxu intelligente constituendam, ut in responsione ad minorem praecedentis difficultatis demonstravimus.

Tandem fieri non potuit absque extrinseco ordinante, ut anteriores combinationes infinitae non permanserint, ultima autem combinatio et permaneat et iugiter eodem typo renovetur.

APPENDIX.

ALIA QUAEDAM ARGUMENTA AD DEI EXISTENTIAM DEMONSTRANDAM.

31. I. Argumentum ex ordinatione nostrae voluntatis.
Voluntati nostrae, quodlibet finitum bonum quum fuerit assequuta, non satisfi. sed in maius tendit, et sic in infinitum. Ergo voluntas nostra naturaliter est ordinata ad infinitum bonum suo modo assequendum. Frustra autem esse haec ordinationis nisi infinitum bonum existeret. Ergo infinitum Bonum, nempe Deus, existit; quum natura nihil frustra moliatur.

II. Argumentum ex ordinatione nostri intellectus.
« Intellectus noster intelligendo aliquid in infinitum extendi-
« tur: cuius signum est, quod, quantitate qualibet finita data,
« intellectus noster maiorem excogitare potest. Frustra autem
« esset haec ordinationis intellectus ad infinitum, nisi esset ali-
« qua res intelligibilis infinita. Oportet ergo aliquam rem in-
« telligibilem infinitam esse, quam oportet esse maximam re-
« rum, et hanc dicimus Deum » (1).

(1) S. Th. C. G. L. 1 c. 43.

III. Argumentum ex synderesi rationis. Homo synderesi rationis ad bonum faciendum malumque vitandum ita impellitur, ut a suprema quadam lege obligatum se sentiat. Sed nemo sibi ipsi obligari proprie potest (ut supponimus ex Philosophia Morali). Ergo ex hac obligatione sponte efflorescit agnitio Supremi Legislatoris.

Corollarium 1. Haec suprema Lex est fundamentum omnium legum. Sine qua nulla lex humana et nullus legislator humanus habere potest vim ligandi conscientiam et proprie obligandi.

Corollarium 2. Contra naturam et contra humanam Societatem agunt, qui Divinae existentiae et Providentiae agnitionem a mente hominum avertere conantur, suntque habendi ut perduelles atque hostes pessimi humanae societatis. Qui autem societatem humanam sine Deo stabilire contendunt, ipsius humanae societatis fundamenta convellunt. Quod aetate nostra experimur, quotidie flagitiorum, criminum, scelerumque horrendum in modum numero percerebre-scante (1).

IV. Argumentum morale. Deum existere (quatenus nomine Dei venit supremus aliquis Legislator vel Dominus) est sententia humano generi communis; de qua verificantur omnes conditiones requisitae ad hoc, ut aliqua sententia dici possit esse *sensus communis*, seu pertinere ad consensum communem. Etenim habet pro se 1° *universalitatem* locorum et temporum quum apud omnes gentes cultas aequae ac barbaras, et in omni aetate viguerit; 2° *rationabilitatem*, quo enim magis ad rationis examen revocatur, eo magis eius veritas elucescit; 3° *immunitatem* a quavis illusionem et illecebra sensuum, quum sit veritas maxime intellectualis, et coercitiva malarum passionum in homine eam profitente. Atqui sententiae *sensus communis* sunt infallibiles, sicuti demonstravimus in Logica Maiori n. 249. Ergo ex humani generis consensu serio evincitur Deum existere.

Preoccupantur obiectiones desumptae contra hoc argumentum ex idololatriis et ex atheis.

a) Non infirmatur nostrum argumentum ex eo quod populi idololatrae erraverint quoad Naturam Divinam. Etenim

(1) Cfr. M. T. Ciceronem, De Legib. lib. 2. c. 7.

hoc argumento demonstramus de Deo (sub conceptu alicuius supremi legislatoris vel Domini) *an sit*; non vero distincte *quid sit*.

b) Similiter non infirmatur ex eo quod fuerint et sint aliqui *atheï*. Nam si distinguamus *atheos practicos*, videlicet eos qui licet admittant existentiam Dei, tamen ita vivunt quasi nulli Numini subiecti essent, ab *atheis speculativis*, qui negant ipsam Dei existentiam; dicimus atheos speculativos paucissimos esse relate ad totum genus humanum, atque eos ipsos, quamvis ore denegent Deum existere, tamen non posse in tali persuasione firmari. Nisi enim aliquis eo insaniae devenerit, ut ipsa prima rationis principia deneget, negari serio non poterit dari debere aliquod ens necessarium, non causatum, ex cuius virtute omnia contingentia et mutabilia suas perfectiones et ordinem recipiant, quodque sit omnis moralis obligationis principium et vindex, ita ut huiusmodi entis existentiam non apprehendat saltem sub confuso conceptu alicuius supremi Legislatoris et Domini. Et sane ii ipsi perversissimi homines, qui Dei existentiam se negare ostentant, haudquaquam valent hanc sententiam sibi firmiter persuadere: quod et ipsi fatentur, quum ad meliorem frugem veniunt, et in subitaneis quibusdam periculis practice ostendunt, cum Dei nomen in auxilium invocant, aut cum conscientiae stimulis acrius dilacerantur.

Concludamus igitur argumentum morale verbis M. T. Ciceronis (1):
 « ut porro firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse credamus
 « quod nulla gens tam fera, *nemo omnium tam sit immanis*, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Diis prava sentiunt, id
 « enim vitioso more effici solet: omnes tamen esse VIM et NATURAM
 « DIVINAM arbitrantur ». Qua in re animadvertant, si qui populi aliquando ab historici *atheï* vocati fuerint, eos ita vocatos fuisse non quia nullum colerent numen, sed quia non colerent historiographi divinitates. Hoc sensu Plinius Iudaeos vocavit atheos, atque Ethnici Christianos atheos appellabant.

(1) Quaest. Tuscul. L. 1. c. 13.

PARS SECUNDA
DE DIVINA ESSENTIA

QUAESTIO III.
DE SIMPLICITATE DEI

THESIS IX

Deus, quum sit actus purissimus seu ipsum esse subsistens,
perfectissima gaudet simplicitate (1).

32. **Praenotiones.** — I. **Simplex** dicitur ens compositione carens, nempe *ens indivisum et indivisibile*. Aliis verbis: *simplex est ens indivisum tum actu tum potentia*.

II. **Simplicitas** est talis perfectio, vi cuius *unitati* nempe *indivisioni* entis additur *indivisibilitas*. Talis autem perfectio est immunitas a compositione. Quod enim ita est indivisum in se, ut non sit compositum ex aliis, est prorsus indivisibile.

III. **Simplicitas perfectionem importans** competit proprie *enti ut quod*. Nam ei competit proprie indivisibilitas, cui competit proprie indivisio. Atqui *enti ut quod* competit proprie indivisio. Ergo *enti ut quod* competit proprie indivisibilitas idest simplicitas. Et sane, ei competit proprie indivisio

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 3.

seu unitas transcendentalis, cui competit proprie esse: nam unum et ens convertuntur. Atqui *esse* proprie competit *enti ut quod*. Nam *enti ut quod* non competit aliud *esse* quam *esse compositi* (1). Ergo *enti ut quod* competit proprie indivisio seu unitas. Unde ad perfectionem simplicitatis requiritur, ut aliquid sit immune tum *a compositione ex aliis*, tum *a compositione cum aliis*, ita ut non indigeat componi cum alio ad esse habendum. Quapropter *materia prima* et *formae non per se subsistentes*, quamvis non sint compositae ex aliis, tamen non sunt simplices simplicitate importante perfectionem, quia ad habendum esse indigent componi cum alio, nempe materia cum forma, et forma cum materia.

IV. *Simplicitate importante perfectionem gaudent vario gradu omnes substantiae spirituales*. Nam ita sunt immunes a compositione ex aliis, ut rationem habeant entis *ut quod*. Attamen non omnes in eodem gradu hac simplicitate gaudent. Nam a) *in infimo gradu* ea gaudet anima humana, quae ita rationem habere potest entis *ut quod*, ut sit incompleta in linea essentiae et ideo debet componi cum alio, nempe cum materia prima, ut ex ipsis resultet essentia humana: insuper in linea existentiae se habet ad esse ut potentia ad actum; tandem est susceptiva accidentium spiritualium. b) *In medio gradu* ea gaudent substantiae pure spirituales creatae, nempe angeli. Qui licet sint actus perfecti in linea essentiae, tamen se habent ad existentiam ut potentia ad actum; insuper sunt susceptivi spiritualium accidentium. c) *In supremo gradu* ea gaudet actus purissimus subsistens, qui in nullo ordine se habet ut potentia ad actum et nullatenus est susceptivus accidentium. Talis est Deus, qui est *ipsum esse subsistens*.

V. *Compositio opponitur simplicitati*. Etenim ens compositum ita est unum seu indivisum, ut non sit prorsus indivisibile. *Omnis compositio ex aliis* ad tres classes reduci potest, videlicet: a) *ad compositionem metaphysicam*, quae resultat ex essentia et esse: b) *ad compositionem physicam*, quae resultat vel ex materia prima et forma substantiali, vel ex materia secunda et forma accidentali: ad hanc reduci potest compositio ex substantia spirituali creata et eius accidentibus; c) *ad compositionem logicam* quae resultat ex genere et differentia. *Compositio metaphysica* et *compositio physica* sunt compositiones *formaliter reales*, nam independentes a

(1) Cfr. S. TH. I. Sent. Dist. 8. q. 5. a. 2. ad 1.

quolibet nostro conceptu vel ratiocinio important *realitates obiective diversas* (cfr. Philos. Prim. Th. 21.). Compositio vero logica *formaliter* est compositio rationis tantum, quamvis *fundamentaliter* sit etiam ipsa realis (cfr. Log. n. 188.).

33. Probatur thesis. — Illud ens est simplicissimum simplicitate importante perfectionem, quod subsistit absque omni compositione sive physica, sive metaphysica, sive logica, videlicet quod est ipsum esse subsistens. Atqui Deus est ipsum esse subsistens. Ergo Deus perfectissima gaudet simplicitate.

Minor probatur. a) DEUS EST PRIMUS MOTOR IMMOBILIS, ut demonstravimus n. 16. Atqui primus motor immobilis est actus purissimus subsistens. Nam quidquid est compositum transit de potentia in actum, quia componentia sunt saltem *natura priora composito*; causa autem efficiens unionis componentium est tum secundum naturam tum secundum esse prior componentibus. Atqui primus motor seu primum perficiens nequit transire de potentia in actum cuiusvis perfectionis, secus esset simul primus motor et non esset. Ergo primus motor est simplicissimus, nempe est purissimus actus subsistens.

b) DEUS EST CAUSA SUPREMA NON CAUSATA videlicet est ENS A SE, ut sub n. 18. demonstravimus. Atqui ens a se est ipsum est subsistens. Etenim:

1^o Intimius perspicienti rationem cur in nulla serie generantium et generatorum inveniamus sufficientem causam existentiae eorum (ut omittam alias, quae opportunius suis locis pertractantur), apparet haec simplex ratio: quia sunt agentia *univoca* et ideo si eorum effectus non habent in sua essentia rationem suae existentiae, neque eam habebit generans, quum sit eiusdem essentiae, immo neque habebit quodcumque aliud ens quod convenit cum generante nobilioris naturae in eadem ratione generica, in aliquo gradu specifico inferiori. Ratio est manifesta. Si enim ens perfectioris naturae nequit *virtute propria* vel formaliter vel eminenter attingere rationem formalem alicuius effectus, multo minus id poterit ens inferioris naturae. Ex. gr. si planta nequit sentire, multo minus mineralia id poterunt; si brutum nequit intelligere,

multo minus plantae vel mineralia poterunt intelligere. Homo contra, quum sit nobilioris naturae potest sentire, vegetare et gaudere qualitatibus quibusdam, quibus etiam mineralia gaudent.

Causa igitur quae virtute propria causat formalem effectum existentiae debet virtute et perfectione sua et ideo sua essentia transcendere virtutes et perfectiones suorum effectuum, etiam nobiliorum. Iam age, hi effectus non limitantur ad non viventia, nec ad sola vegetantia vel sentientia, sed videmus eos extendi ad homines, qui gaudent etiam vita intellectiva. Ergo haec causa transcendere debet etiam praedicamentum substantiae immaterialis finitae. Sed ens quod trascendit hoc praedicamentum est purissimus actus subsistens: quia substantia immaterialis finita ideo est sub praedicamento, quia est composita in ordine existentiae ex potentia et actu, ut demonstravimus in Logica n. 188. Ergo causa suprema est actus purissimus.

2^o Idem coufirmatur *per exclusionem* sequenti argumento: Causa Prima seu *ens a se* existit, ut in Quaest. II. probavimus. Atqui neque materia prima, neque corpora sive animata sive inanimata, sive simplicia, sive atomica, sive mixta, neque ipsae substantiae immateriales finitae i. e. compositae ex essentia et esse, possunt esse entia a se. Ergo ens a se est purissimus actus subsistens, idest ipsum esse subsistens. *Probatio minoris* haec est: *Ens a se* debet esse ens actualissimum, quod in nullo ordine perfectionum se habere possit ut potentia ad actum. Atqui tale ens est unice ipsum esse subsistens idest actus purissimus omnem perfectionem eminenter continens. Ergo neque materia prima, neque entia corporea quaecumque, neque ipsi angeli possunt esse entia a se. *Minor* patet ex notione ipsius esse per se subsistentis, quam tradidimus in questione de *Actu* et *Potentia* (Philosoph. Prima. Quaest. VIII.).

Maior sic ostenditur. Si *ens a se* in aliquo ordine perfectionum se haberet ut potentia ad actum, praesupponeret aliud ens iam in actu illius perfectionis, a quo reduceretur in actum; « quia potentia non educit se in actum, sed oportet « quod educatur in actum per aliquid quod sit actu » (C. G.

Lib. 1. Cap. 16.). Atqui id quod praesupponit aliud ens, a quo actuetur, non potest esse *ens a se*. Ergo ens a se in nullo ordine perfectionum se habere potest ut potentia ad actum. Et sane, si in ipso ordine perfectionis essentialis se haberet ut potentia (sicut materia prima), indigeret tum causa formali, tum causa efficiente. Si autem in ipso ordine perfectionis essentialis se haberet ut actus seu forma, indigeret tum causa materiali tum causa efficiente. Si se haberet ut compositum resultans ex principiis materiali et formali, indigeret tum causa materiali, tum causa formali, tum causa efficiente. Tandem si in ipso ordine suae essentiae esset forma seu actus per se subsistens, sed limitatus ad particulare genus perfectionis; se haberet ut potentia ad actum essendi et ad plures perfectiones accidentales, quae omnia ab alio ente accipere deberet, nempe ab illo ente cuius essentia esset pura actualitas secundum omnem purissimam perfectionem, nempe ipsum esse subsistens.

3^o *Ens a se* est ens quod existit vi essentiae suae nempe est ens cuius essentia est esse. Atqui ens, cuius essentia est esse, est ipsum esse subsistens. Ergo prima causa non causata est ipsum esse subsistens.

c) DEUS EST ENS NECESSARIUM, ut demonstravimus n. 20. Atqui ens necessarium est ipsum esse subsistens. Etenim *character* entis contingentis est *determinabilitas ab extrinseco ad essendum*; cuius indigentiae ratio intrinseca est eius compositio ex actu et potentia. Ergo ens per se necessarium habere debet characteres prorsus oppositos. Ergo esse debet immune a qualibet compositione tum physica tum metaphysica. Porro huiusmodi tantum esse potest ipsum esse subsistens. Ergo ens necessarium est ipsum esse subsistens.

CONFIRMATUR. Illud ens est ipsum esse subsistens, cuius essentia est purum esse. Atqui huiusmodi est ens per se necessarium. Ergo. *Prob. min.* Ens per se necessarium est ens. de cuius essentia est esse. Iamvero nihil dici potest de essentia alicuius, nisi vel ipsa essentia, vel proprietates dimanantes ab essentia. Atqui impossibile est ut esse seu existere sit proprietas dimanans ab essentia: nam nihil potest quidquam quomocumque causare, nisi saltem natura prius existat. Ergo *esse* est ipse essentia entis per se necessarii.

d) DEUS EST CAUSA OMNIS ESSE ET OMNIS PERFECTIONIS. Atqui quod est huiusmodi est ipsum esse subsistens. Ergo Deus est ipsum esse subsistens. *Maïor et minor* demonstratae sunt in *Thesi 7^a*.

34. Corollarium 1. *In Deo non est compositio logica ex genere et differentia.* Quum enim haec compositio fundetur in compositione reali ex potentia et actu (ut in *Logica* n. 188 demonstravimus), impossibile est ut in eo ente, quod in omni ordine est actus ab omni potentialitate immunis, talis compositio detur. Atqui huiusmodi esse Deum, qui est ipsum esse subsistens, pluries ostendimus. Ergo (1). Propter oppositam rationem in angelis, in quibus datur compositio metaphysica ex essentia et esse, datur etiam compositio logica ex genere et differentia.

Corollarium 2. *Deus non est ens corporeum.* Etenim ens corporeum seu corpus est ens mobile, divisibile, infimum in ordine entium, quia, quatenus corpus, caret etiam infimo gradu vitae. Atqui Deus est primus motor immobilis, est actus purissimus subsistens; est infinita perfectio subsistens, ut supra demonstravimus. Ergo Deus non est corpus (S. Thomas, l. c. a. 1). Nec Deus est substantia utcumque composita ex materia et forma. Talis enim substantia, etiamsi vivens, sentiens, vel rationalis, est composita tum physica tum metaphysica compositione, et multipliciter mutabilis, quae omnia repugnant actui purissimo (2).

Dices. Materia est principium individuationis. Sed *Essentia Divina* est singularis. Ergo *Essentia Divina* est materialis.

Resp. Dist. mai. Materia est principium individuationis omnium entium, *Nego*; entium corporeorum et formarum receptibilium in materia, *subdist.* materia signata, *Conc.* materia communis, *Nego conc. min. Nego conseq.*

THESIS X.

Deus est sua Deitas, nempe in Deo suppositum et natura realiter identificantur.

35. Probatur. — In eo ente natura differt a supposito denominative dicto, in quo principia individualia faciunt additionem naturae, utpote ipsi extrinseca, quum non sint de eius ratione; sicuti contingit in entibus, quae individuantur per materiam signatam (cfr. *Cosmol.* n. 63.). Quod si natura sit forma creata per se subsistens, quae est per seipsam in-

(1) Cfr. 1^a p. q. 3. a. 5.

(2) Cfr. 1. p. q. 3. aa. 1. 2.

dividuata, sicut unusquisque angelus, natura non differt a supposito denominative sumpto. Attamen quum suppositum formaliter sumptum includat ipsum actum essendi; datur etiam in formis creatis per se subsistentibus, atque completis in linea essentiae, distinctio realis inter suppositum formaliter sumptum et naturam propter additionem totū esse existentiae, quod non est de ratione ullius naturae creatae. Iamvero in Deo nulla habetur compositio, neque ex materia et forma, quia Essentia Divina est perfectissima forma per se subsistens; neque ex essentia et existentia, quia Deus, quum sit ens necessarium, immutabile et perfectissimum, est ipsum esse subsistens. Ergo in Deo natura et suppositum quoad rem prorsus identificantur (1).

36. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Nihil est in seipso. Sed essentia vel natura Dei, quae est Deitas, dicitur esse in Deo. Ergo in Deo realiter distinguitur natura a supposito.

Resp. Dist. mai. proprie loquendo **Conc. improprie** loquendo, quatenus nempe aliquid dicitur esse in seipso utpote sibi ipsi identificatum, **Nego. Contrad. min. Nego cons.** (cfr. S. Th. I. c. art. 3. ad 1^{am}).

Obiect. 2. Effectus assimilatur suae causae. Sed in rebus creatis non est idem suppositum, quod sua natura; non enim idem est homo, quod sua humanitas. Ergo nec Deus est idem, quod sua Deitas.

Resp. Dist. mai. Effectus assimilatur suae causae, vel perfecte, vel deficienter, prouti adaequat, vel non adaequat virtutem causae, **Conc. semper perfecte, Nego. Conc. min. Nego consequ.**, quia creaturae, quum non adaequent virtutem Causae Primae, deficienter eam imitantur (cfr. S. Th. I. c. ad 2^{am}).

THESIS XI.

Deus non est in aliquo genere.

37. Probatur. — I. Quum Deus sit ipsum esse subsistens, in tantum Deus esset in aliquo genere, in quantum

(1) Cfr. S. Th. I. p. q. 3. art. 3 et 4.

transcendentalis ratio entis esset generica. Atqui ratio entis non est generica. Ergo Deus non est in aliquo genere. *Maior est evidens.* Nam unica ratio communis sub cuius extensione cadere possit quidditas illius entis, cuius essentia est esse, est transcendentalis ratio entis; quam rationem esse analogicam analogia proportionalitatis propriae, demonstravimus in Philosophia Prima Thesi 8. *Minor*, quae constat ex demonstratis in Philos. Prim. Thes. 7., paucis ita probatur. De ratione generis est, ut sit aliquid perfectibile seu determinabile per aliquam differentiam positam extra rationem ipsius: atqui nulla potest dari differentia extra rationem entis, per quam ens determinetur; quidquid enim non est nihil, est ens: ens autem non potest determinari per non ens. Ergo ens non potest esse genus. Cfr. S. Th. C. G. Lib. 1. c. 25. « Si ens esset genus etc. ».

II. Quidquid est in genere, addit aliquid supra genus, puta differentiam specificam, et ideo est essentialiter compositum. Sed Deus est summe simplex. Ergo Deus non est in genere.

III. Omne quod est in genere habet quidditatem differentem ab esse. Atqui Deus est actus purissimus seu ipsum esse subsistens. Ergo Deus non est in genere. Et re quidem vera, ratio generice communis, quae praedicatur de entibus, quae subsistunt in aliquo genere, est quidditas a pluribus participabilis. Sed quidditas, a pluribus participabilis, nequit esse actus purus in ipso ordine essendi, quia actus non multiplicatur nisi ratione potentiae subiectivae, et ideo, si talis quidditas non est composita ex materia et forma, se habere debet ad existentiam ut potentia ad actum, secus non posset esse neque limitata, neque multiplicabilis, sicuti demonstravimus in Phil. Prim. Th. 20. Ergo omne quod est in genere habet quidditatem differentem ab esse.

IV. Quidquid est in genere habet esse suum et suam perfectionem determinatam ad illud genus. Sed Divinum Esse comprehendit eminenter nobilitates et perfectiones omnium generum (sicut in Th. 7. demonstravimus). Ergo Deus ad nulum genus determinatur.

38. *Nota.* Nomen *substantia* potest accipi vel stricto, vel lato sensu. Si late accipiatur pro qualibet essentia per se existente, etsi id ei competat per identitatem cum suo esse, poterit nomen *substantia* (quod in hoc sensu *analogicum* esset analogia proportionalitatis propriae) praedicari etiam de Divina Essentia. Item si Deus appelletur *substantia*, quatenus habet in se eminenter, exemplariter et efficienter, quidquid perfectionis est in substantia, poterit Deus vocari substantia, principium substantiae, mensura substantiae, atque dici poterit esse *per reductionem* in genere substantiae, accipiendo vocabula *reductio* et *reductive* lato sensu: nam haec vocabula stricto sensu conveniunt differentiae specificae, vel mensurae stricte dictae, ex. gr. quando rationalitas dicitur esse reductive in genere substantiae corporeae, vel unitas numerica esse reductive in genere quantitatis.

« Ad tertium dicendum, quod mensura proprie dicitur in quantitatibus: dicitur enim mensura illud per quod innotescit quantitas rei. et hoc est minimum in genere quantitatis, vel simpliciter ut in numeris, qui mensurantur unitate (prae-dicamentali) quae est minima simpliciter; aut minimum secundum positionem nostram, sicut in continuis. in quibus non est minimum simpliciter: unde ponimus pal-mum loco minimi ad mensurandum pannos, vel stadium ad mensurandam viam. Exinde transumptum est nomen mensurae ad omnia genera, ut illud quod est primum in quolibet genere et simplicissimum et perfectissimum dicatur mensura omnium, quae sunt in genere illo (accipiendo *genus* latissime pro quacumque ratione perfectionis): eo quod unumquodque cognoscitur habere de veritate generis plus et minus secundum quod magis accedit ad ipsum vel recedit, ut album in genere colorum. Ita etiam in genere substantiae illud, quod habet esse perfectissimum, dicitur mensura omnium substantiarum, sicut Deus.

« Unde non oportet quod sit in genere substantiae sicut contentum, sed solum sicut principium, habens in se omnem perfectionem generis, sicut unitas in numeris, sed diversimode; quia unitate non mensurantur nisi numeri; sed Deus est mensura non tantum substantiarum perfectionum, sed omnium, quae sunt in omnibus generibus, sicut sapientiae, virtutis et huiusmodi. Et ideo quamvis unitas contineatur in uno genere determinato, sicut principium, non tamen « Deus » (1).

THESIS XII.

In Deo non est compositio ex subiecto et accidentibus (2).

39. **Demonstratur.** — I. Subiectum se habet ad accidens, ut potentia ad actum: accidens facit realem additio-

(1) S. TH. 1. Sent. Dist. 8. q. 4. n. 2.

(2) 1. p. q. 3. a. 6.

nem subiecto, cui inest. Atqui haec duo repugnant Deo, qui est purissimus actus subsistens. Ergo in Deo non est compositio ex substantia et accidente.

II. Insuper a) ens per accidens praesupponit ens per se; b) accidentia propria, quae *causalitate resultantiae* procedunt a principiis intrinsece constitutivis subiecti, supponunt causam extrinsecam subiecto, a qua procedant *causalitate efficientiae*. Atqui haec duo repugnant Deo, qui est primum ens et prima causa. Ergo in Deo non est compositio ex subiecto et accidentibus.

PARS TERTIA

DE DIVINIS ATTRIBUTIS

QUAESTIO IV.

DE DISTINCTIONE ATTRIBUTORUM DEI

40. **Praenotiones.** — I. De vario modo quo perfectiones simplices et mixtae praedicantur de Deo. Quidquid in creaturis rationem habet perfectionis, praedicatur de Deo, sed diversimode. Nam *perfectiones simplices* praedicantur de Deo *eminenter formaliter*, eo quod in sua formali ratione dicunt puram perfectionem. *Perfectiones autem mixtae* praedicantur de Deo *eminenter virtualiter*, eo quod in sua formali ratione includunt imperfectionem idest limitationem seu potentialitatem, quae nullo modo competere potest Deo.

Ideo perfectiones *simplices* praedicari possunt de Deo (sive abstracte sive concrete) tum in recto, tum in obliquo: ex. gr. dicere possum: *Deus est bonitas, Deus est bonus, Deus habet bonitatem*; perfectiones autem *mixtae* de Deo praedicari tantum in obliquo possunt: ex. gr. nequeo dicere Deus est rationalitas, aut est rationalis; sed Deus habet eminenter quidquid perfectionis est in rationalitate.

II. **Conceptus et nomina Divinarum Perfectionum.** Declarare iuvabit qua ratione indigemus multiplicitate conceptuum et nominum ad concipiendas et significandas cum ve-

ritate divinas perfectiones, quae a parte rei sunt unica simplicissima Divina Essentia. Itaque quum intellectus noster nequeat Divinam Essentiam comprehendere, immo absque lumine gloriae ne immediate quidem intueri, ut demonstravimus (Quaest. I. Th. 1^a); necesse habet plures conceptus efformare ad aliquammodo intelligendam Essentiam Divinam, quae sua perfectione superat unamquamque conceptionem nostri intellectus et cuiuscumque intellectus creati vel creabilis. Et ideo pluralitati istarum conceptionum respondet aliquid in Deo, non quidem *pluralitas rei*, sed *plena perfectio* pluribus equivalens, quae est ratio cur omnes istae conceptiones importent rationes ei convenientes. Quoniam vero *ratio quam significat nomen est conceptio intellectus de re significata per nomen*; pluralitati conceptionum, quas de simplicissima atque omnimoda perfectione Divine efformamus, respondent plura nomina; quae tamen non sunt synonyma, quum unumquodque eorum significet imperfecte, deficienter et partialiter infinitam Divinam Perfectionem (1). Nec tamen haec multiplicitas nominum, conceptuum et propositionum, quae ex eis efformari possunt nos inducit in falsitatem. Nam a parte rei, nempe in Deo, datur id quod omnimoda sua perfectione verificat hos conceptus et haec iudicia. Intellectus autem noster ratiocinio corrigit eorum deficientiam. Conferatur hac de re pulcherrimus locus S. Thomae *In 1. Sent. Dist. 2. Quaest. 1. Art. 3. in corp.* Qui locus est omnino meditandus.

III. Definitiones et divisiones quaedam Attributorum.

Ad intelligendos plures auctores, sive theologos sive philosophos, scias eos attributa divina dividere in attributa *stricte* et *late* sumpta.

1^o Attributa *stricte* sumpta dicunt esse perfectiones intrinsecas et necessarias Deo, ut Deus est; quae attributa, ob nostrum imperfectum concipiendi modum, concipimus *quasi* proprietates consequentes Essentiam Divinam; quales sunt ex. gr. iustitia, sapientia, immensitas, etc.

Quae attributa iterum dividunt in *affirmativa* et *negativa*. *Affirmativa* vocant ea, quorum conceptus formales important

(1) Cfr. 1. p. q. 13. a. 4.

directe et explicitè aliquid positivum in Deo, ut esse sapientem, iustum, etc. Et ideo ea vocant *formaliter intrinseca Deo*. *Negativa* autem vocant ea, quorum conceptus formales important directe et explicitè aliquid negativum in Deo, nempe remotionem alicuius imperfectionis, ut esse *increatum, incomprehensibilem*, etc. Attamen quoniam attributa negativa fundantur in aliqua positiva perfectione, quam formaliter non exprimunt; *fundamentaliter* seu *radicaliter* intrinseca Deo dici possunt.

2^o Attributa *late* sumpta vocant quaecumque aliquo modo de Deo praedicantur, quamvis non veniant in censu perfectionum, quae sunt intrinsecae et necessariae Deo, ut Deus est.

3^o Tandem dividunt attributa in *relativa* et *absoluta*, prouti important vel non important habitudinem rationis ad creaturas.

IV. De distinctione reali, rationis ratiocinantis, et rationis ratiocinatae. *Distinctio* alia est *realis*, alia *rationis*: haec autem alia, est rationis *ratiocinantis*, alia rationis *ratiocinatae*.

1^o **Distinctio realis** non solum est ea, quae intercedit inter duas res subsistentes propriis subsistentiis ex. gr. inter Petrum et Ioannem; sed etiam est ea, quae independentè a qualibet consideratione nostri intellectus, intercedit inter duas aut plures realitates obiective diversas, quae simul concurrant ad aliquod ens compositum constituendum. Tales sunt potentia subiectiva et actus ei correspondens, sive primus, idest forma substantialis, sive secundus, idest forma accidentalis, sive ultimus, idest esse essentiae: similiter partes integrantes alicuius corporis quanti. Quae realitates sunt ad invicem distinctae realiter *adaequate*, a toto vero composito, quod constituunt, sunt singulae distinctae realiter *inadaequate*. Ex. gr. anima distinguitur realiter *adaequate* a materia, quam informat; realiter vero *inadaequate* ab integro homine. Similiter manus dextera distinguitur realiter *adaequate* a manu sinistra, realiter *inadaequate* ab integro corpore.

2^o **Distinctio rationis** est ea quae, sequitur operationem intellectus concipientis sub alia et alia ratione id

quod a parte rei est *omnino unum et idem*. Haec autem distinctio dupliciter contingit:

a) **Distinctio rationis ratiocinantis.** Quum hae diversae rationes concipiendi unam et eandem realitatem nullum habent in ea fundamentum suae diversitatis, eo quod vel una ratio se habet ad aliam ut conceptus distinctus ad conceptum confusum eiusdem rei ex. gr. ratio *hominis* et ratio *animalis rationalis*; vel etiam quia duplici nomine eadem prorsus res designetur ex. gr. idem Marcus sub nomine Tullii et sub nomine Ciceronis; habebitur *distinctio rationis ratiocinantis*.

b) **Distinctio rationis ratiocinatae.** Quum hae diversae rationes sub quibus concipitur una eademque res simplex, habent fundamentum in re, quae licet *simplex*, tamen aequivalet multis realitatibus, quae in aliis entibus realiter distinctae inveniuntur aut inveniri possunt, habebitur *distinctio rationis ratiocinatae*.

Unde patet in distinctione *rationis ratiocinantis*, pluralitatem rationum esse tantum ex parte intellectus, in distinctione autem *rationis ratiocinatae*, pluralitatem rationum conceptarum, non solum esse ex parte intellectus, sed *aliquo modo* ex parte rei, in quantum haec *propter plenitudinem suae perfectionis* superat unamquamque conceptionem nostri intellectus. Et ideo pluralitati istarum rationum respondet aliquid in re, *non quidem pluralitatis rei*, sed *plena perfectio*, ex qua contingit ut omnes istae conceptiones, ei aptentur.

41. Quaeres. An distinctio logica inter genus et differentiam sit distinctio rationis ratiocinatae.

Resp. Distinctionem logicam *formaliter* acceptam esse distinctionem rationis ratiocinatae; *fundamentaliter* vero supponere *distinctionem realem*. Nam, ut supra diximus (n. 34), fundamentum distinctionis logicae non est res simplex, sed res composita ex potentia et actu. Iamvero ubicumque datur realis compositio ex potentia subiectiva et actu datur *realis distinctio*. Et ideo vocatur **distinctio rationis ratiocinatae maior**.

Contra, distinctiones perfectionum divinarum a Divina Essentia et ad invicem sunt *tum formaliter, tum fundamentaliter* distinctiones *rationis ratiocinatae*. Etenim earum fundamentum non est res composita, sed res infinite simplex simplicitate importante plenitudinem

omnimodae perfectionis. Et ideo harum distinctio vocatur **distinctio rationis ratiocinatae minor**.

Qua autem ratione **distinctio rationis ratiocinatae maior** intercedat inter Divinam Essentiam et Divinas Relationes, ad intra invicem oppositas, quibus constituuntur tres Divinae Personae, secundum id quod Fides docet de Sanctissima Trinitate; dicitur in Theologia Supernaturali. Cfr. S. Thom. 1. p. q. 28. a. 2. et Billot, *De Deo Trino*, Thes. 7.

Argumentum reducit ad hoc, quod formalis ratio relationum, quum importet *esse ad*, secus ac formalis ratio perfectionum absolutarum, non potest converti cum formali ratione Divinae Essentiae, quae importat *aliquid absolutum*. Licet eadem relationes ratione *toū esse in*, propter quod sunt reales, prorsus identificentur cum Divina Essentia, quae est ipsum esse subsistens.

THESIS XIII.

Perfectiones divinae non distinguuntur realiter a) neque a Divina Essentia, b) neque ab invicem.

42. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* a) Distinctio realis est ea, quae intercedit vel inter res subsistentes distinctas, vel inter realitates obiective diversas, quae simul convenient ad aliquod ens compositum constituendum. Atqui perfectiones divinae non sunt res subsistentes a Divina Essentia distinctae: quidquid enim in Deo est, non subsistit per aliud esse, quam per simplicissimum divinum Esse (1); neque sunt realitates obiective diversae, quae simul convenient ad constituendum ens aliquod compositum; quia Divina Essentia est actus purissimus, et ideo simplicissimus. Ergo perfectiones divinae non distinguuntur realiter a Divina Essentia.

b) Quando perfectiones distinguuntur realiter ab essentia, haec se habet ad illas, ut potentia ad actum. Atqui Divina Essentia est ipsum esse subsistens, quod nequit se habere ut potentia ad ullum actum (cfr. Ontol. n. 58). Ergo impossibile est, ut perfectiones divinae realiter a Divina Essentia distinguantur.

c) *Esse* in tota sua plenitudine est plenitudo omnis

(1) 1. p. q. 40. a. 2. ad 2.

perfectionis. Ergo nulla perfectio realiter distinguitur a Divina Essentia; quae, quum sit ipsum esse subsistens, est esse in tota sua plenitudine.

Quoad 2^{um}. a) Perfectiones, quarum apprehensa multiplicitas procedit ab imperfecto modo, quo concipimus unicam simplicissimam essentiam, quae eminenti plenitudine suae perfectionis pluribus aequivalet, nequeunt esse inter se a parte rei realiter distinctae. Atqui tales sunt perfectiones divinae, quas absolutas vocamus. Ergo hae perfectiones non distinguuntur realiter inter se. *Maior* est evidens. *Minor* constat ex demonstratione 1^{ae} Partis et ex praenotionibus. Ergo stat *consequentia*.

b) Perfectiones absolutae, ex. gr. bonitas, sapientia, vita, etc in supremo gradu acceptae, important singulae ipsum esse subsistens. Sed quidquid in suo supremo gradu importat ipsum esse subsistens, realiter identificatur in tali gradu cum quacumque alia perfectione, quae simpliciter importat in suo supremo gradu ipsum esse subsistens. Ergo divinae perfectiones absolutae realiter identificantur inter se. *Maior* constat ex dictis tum in Philosophia Prima Quaest. VIII., tum saepe alibi, et ulterius constabit ex dicendis de singulis perfectionibus absolutis. *Minor* est evidens.

THESIS XIV.

Perfectiones divinae absolutae distinguuntur a Divina essentia et ab invicem distinctione rationis ratiocinatae.

43. Probatur. — Distinctio rationis ratiocinatae ea est, quae intercedit inter *plures rationes* ideo ab intellectu distinctas, quia a parte rei unica simplex res, plenitudine suae perfectionis pluribus aequivalente, praebet intellectui *reale fundamentum* ad hanc multiplicitatem rationum concipiendam. Atqui id locum habet quoad multiplices rationes, quas intellectus noster concipit de Essentia Divina eiusque perfectionibus absolutis. Ergo perfectiones divinae absolutae distinguuntur a Divina Essentia et ab invicem distinctione rationis ratiocinatae. *Maior* constat ex praenotionibus. *Minor* constat

tum ex praenotionibus, tum ex praecedenti Thesi. Et sane, *Essentia Divina* plenitudine suae perfectionis ita aequivalet variis perfectionibus, quas ei intellectus noster attribuit, ut verificet hos conceptus et eminenter excedat. Similiter *unaquaeque perfectio pura* talis est, ut, quum importet actum absque ullius potentialitatis admixtione, idest actum purum in ipso ordine essendi, nullam a se perfectionem excludat; et ideo a parte rei, ita verificat rationem, quam eius conceptus importat, ut non excludat a sua entitate *realitatem* caeterarum perfectionum quarum conceptus important *rationes a sua diversas* (1).

THESIS XV.

Distinctio Scotistica inter Essentiam et attributa divina, quam vocant formalem ex natura rei, quatenus importat aliquid medium inter distinctionem realem et distinctionem rationis ratiocinatae, aut inanis est aut falsa.

44. Praenotiones. — Scotistae autumant attributa divina ab invicem et a Divina Essentia ita distingui, ut quamvis non sint alia et alia res, tamen prorsus independentes a nostro concipiendi modo sint formalitates *actualiter* ab invicem et a Divina Essentia distinctae, id postulante ipsa natura rei.

45. Probatur thesis. — Una formalitas attributalis, quatenus ex natura rei est alia ab altera formalitate, vel a parte rei importat merum nihilum, vel aliquid extra nihilum. Si importat aliquid extra nihilum, id vel est ipsa realitas Divinae Essentiae perfectione sua simplicissima aequipollens pluribus formalitatibus, vel est alia realitas a realitate Divinae Essentiae. Atqui *primum* dici nequit, quia merum nihilum non potest esse formalitas alicuius perfectionis; tertium pariter repugnat, quia realitas actualiter distincta a Divina Essentia eam perficeret eique realiter adderetur: item realitas

(1) Cfr. S. TH. in I. Sent. Dist. 2. q. 1. a. 2.

unius perfectionis actu distincta a realitate alterius perfectionis se mutuo complentes inducerent compositionem in Deo: quae omnia divinae simplicitati prorsus repugnant. Ergo remanet *secundum*, quod est ipsissima *distinctio rationis ratiocinatae*. Ergo distinctio Scotistica aut inanis est aut falsa.

46. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Distinctio formalis ex natura rei in sensu Scotistico admittenda est, ubi inveniuntur duae vel plures formalitates habentes conceptus se mutuo excludentes. Atqui conceptus ex. gr. bonitatis et iustitiae se mutuo excludunt. Ergo.

Resp. Dist. mai.: Si earum *conceptus adaequati* se mutuo excluderent, *Transeat* (dico *transeat* quia tunc haberemus distinctionem *realem*). — Si earum *conceptus inadaequati* se mutuo excluderent, *subdist.* si se excluderent *positive*, *Conc.* si se excluderent *praecisive*, *Nego. Contrad. min. Nego conseq.*

Quamvis ratio bonitatis non sit ratio iustitiae, tamen non sunt inter se oppositae. In tantum autem in suis conceptibus inadaequatis *praecisive* excluduntur, in quantum in omnibus creaturis a quibus conceptus desumimus, hae rationes, cum sint accidentales imperfectae, *realiter* distinguuntur debent.

Obiect. 2^a. Quae definitionibus distinguuntur, ante operationem intellectus distinguuntur. Nam quae definitionibus distinguuntur, distinguantur essentiis necesse est, cum definitiones explicent rerum essentias. Atqui singulae perfectiones divinae definitionibus distinguuntur. Ergo.

Resp. Dist. mai. Ea quae distinguuntur *definitionibus adaequatis*, distinguuntur ante operationem intellectus et quidem *realiter*, *Conc.* quae distinguuntur *definitionibus inadaequatis* et *praecisivis*, *subdist.* distinguuntur distinctione *mere virtuali*, eo quod una res simplex fundamentum praebeat definitioni *praecisivae*, *Conc. distinctione actuali* sive eam voces realem sive formalem ex natura rei, *iterum subdist. per accidens*, *Conc. per se. Nego. Dist. rat. addit.* quae distinguuntur definitionibus *adaequatis*, distinguuntur essentiis, *Conc.* quae distinguuntur definitionibus *inadaequatis* et *praecisivis*, *subdist.* distinguuntur essentiis *virtualiter*, quatenus unica essentia vel forma perfectione sua aequipolleat pluribus essentiis seu for-

mis actualiter distinctis, *Conc.* distinguuntur essentiis *actualiter* distinctis, *Nego. Contrad. min. Nego cons.*

Definitiones aliae sunt adaequatae, nempe explicantes per genus et differentiam totam aliquam essentiam concrete secundum quod est a parte rei, ut cum definitur homo *animal rationale*: aliae inadaequatae, praecisive explicantes rationes perfectionis essentialis praecisas per intellectum ut essent definitiones animalitatis, rationalitatis, angeleïtatis respectu michaelitatis, etc. Definita quae prioribus definitionibus differunt, distinguuntur actu non tantum formaliter, sed etiam realiter. Definita autem, quae differunt tantum posterioribus definitionibus, quamvis *per accidens* contingere possit, ut distinguantur etiam a parte rei, tamen *per se* non est necesse ut a parte rei *actu* distinguantur, sed sufficit ut distinguantur *virtualiter*; una enim definitio inadaequata explicat quid sit illud idem prout aequipollet alteri. Unde potest una eademque perfectio a parte rei habere propter suam virtualement multiplicitatem varias et distinctas definitiones secundum varias aequipollentias. Sic ex. gr. ex eo quod homini competant definitiones animalis, viventis, corporis, *ut definitiones inadaequatae*; non requiritur rationes animalis, viventis vel corporis distinguui realiter ab invicem vel ab homine, sed tantum *ratione ratiocinata*. Insuper perfectiones simplices, quum non sint sub ullo genere, non habent proprie dictas definitiones,

Instabis. Omnes definitiones dantur de rebus prout sunt in seipsis, secus non exprimerent essentiam rei definitae. Ergo a parte rei dantur in Deo formalitates distinctae respondentes singularum perfectionum definitionibus.

Resp. Definitiones dantur de rebus prout sunt in seipsis, hoc sensu, quod per definitiones nihil tribuimus rebus, quod in se non habent, *Conc.* hoc sensu, quod per definitionem exprimamus totum id, quod res habet in se, *subd.* si definitio sit adaequata, *Conc.* si sit inadaequata et praecisiva, *Nego.*

Obiect. 3^a Ea de quibus verificantur praedicata contradictoria debent actu distinguui plus quam sola distinctione rationis. Atqui de attributis divinis verificantur praedicata contradictoria; dicimus enim ex. gr. iustitia punit, misericordia non punit. Ergo attributa divina distinguuntur ab invicem *plus quam ratione ratiocinata*.

Resp. Dist. mai. Si praedicata contradictoria verificantur de eis *intrinsece sumptis*, *Conc.* Si verificantur de eis *sub actuali connotatione termini extrinseci* ad quem referuntur,

subd. requiritur distinctio *virtualis* idest rationis ratiocinatae, *Conc.* requiritur distinctio *actualis*, *Nego.* *Contrad. min.* de iustitia et misericordia verificantur praedicata contradictoria, quatenus sunt *in seipsis entitative* et *intrinsece*, *Nego.* quatenus considerantur *sub connotatione termini extrinseci*, ad quem referantur, *Conc.* et *Nego conseq.*

QUAESTIO V.

DE CONSTITUTIVO METAPHYSICO DEI

THESIS XVI.

Constitutivum metaphysicum Essentiae Divinae, iuxta nostrum concipiendi modum, reponendum est in eo quod Deus est ipsum esse subsistens.

47. **Praenotandum.** Constitutivum metaphysicum. Essentiae Divinae vocant communiter philosophi et theologi *rationem illam* perfectionis divinae, secundum quam iuxta nostrum concipiendi modum constituitur id, quod Deus est, *proprie, secundum se, positive et primo* seu *substantive*, et ex qua caeterae omnes Divinae perfectiones tamquam ex radice dimanare concipiuntur ad modum proprietatum seu attributorum. Quare 1° exhibere debet nostro conceptui *notas affirmativas* seu *positivas*, secundum quas distinguere valeamus Deum ab omni alio ente; 2° hae notae positivae debent esse huiusmodi, ut perfectio, quam repraesentant, concipiatur habere quasi *prioritatem in essendo* prae caeteris divinis perfectionibus.

48. **Probatur thesis.** — Deus est ens idem cum ipso esse, ut superius demonstravimus. Atqui in ente, cuius essentia identificatur cum ipso esse, nulla perfectionis ratio concipi potest ut constitutiva eius *proprie et secundum se positive et primo*, nisi ratio importans *ipsum esse subsistens*. Ergo in hac ratione constitutivum metaphysicum Divinae Essentiae reponendum est.

Et sane, omnis ratio perfectionis, quae concipi potest in ente, *cuius essentia identificatur cum ipso esse*, vel concipitur ut communis ipsi et caeteris entibus, quae non sunt *ipsum esse sed participant esse*, vel concipitur ut exclusive propria eius. Si primum, impossibile est, ut huiusmodi ratio sit constitutivum metaphysicum eius, quia non distinguit illud ab omnibus aliis, quae non sunt ipsum. Si secundum, idest si ratio aliqua seligitur ex iis, quae concipiuntur esse exclusive propriae eius vel est ratio *negativa* vel *positiva*. Si est negativa, ex. gr. infinitas, aseitas, immensitas etc., nondum sufficit ad exhibendum constitutivum metaphysicum eius, quia per huiusmodi rationes non exhibetur *positive* quid Deus sit, sed *negative* removetur ab eo aliqua imperfectio. Si autem est aliqua ratio positiva, haec vel est *absoluta* vel *relativa* ad creaturas. Si est relativa, ut Creatoris, Domini, Provisoris, non exhibet nostro conceptui perfectionem, quasi habentem prae caeteris prioritatem in essendo. Si autem sit absoluta; haec vel in sua formali ratione exhibet ipsam plenitudinem essendi subsistentem, vel aliquem transcendentalem modum eius (ut bonitas subsistens) vel aliam virtuales aequipollentiam eius (ut intellectus subsistens, voluntas subsistens etc.). Atqui tum transcendentalis modus, tum virtualis aequipollentia fundantur in ipsa subsistente plenitudine essendi et iuxta nostrum concipiendi modum ab ea comprehenduntur ab eaque resultant. Haec autem est positivum et primum fundamentum atque eminens ratio omnium. Ergo in ipsa subsistente plenitudine essendi nempe in eo, quod Deus est ipsum esse subsistens, reponendum est id per quod *proprie, secundum se, positive et primo constituitur* id quod Deus est. Ergo constitutivum metaphysicum Divinae Essentiae est *ipsum esse subsistens*.

Corollarium. Nomen *qui est*, est maxime proprium nomen Dei (1).

49. Obiectiones. Obiect. 1^a. In ea perfectione reponendum est constitutivum metaphysicum Dei, per cuius participationem habetur in creatura perfectior similitudo Dei. Atqui per intellectivitatem habetur in creatura perfectior

(1) Cfr. 1. p. q. 13. a. 11. et I. Sent. Dist. 8. q. 1. aa. 1. 3.

similitudo Dei. Ergo in intellectivitate reponendum est constitutivum metaphysicum Dei.

Resp. Dist. mai. Si conceptus huius perfectionis in sua formalitate importaret totum id quod importat in formalitate sua conceptus *ipsius esse subsistentis*, *Conc.* secus, *Nego. Contrad. min.* intellectivitas in sua formali ratione importat tantum unam ex multis aequipollentiis *ipsius esse per se subsistentis*, *Conc.* importat totum id quod importat formalis ratio *ipsius esse per se subsistentis*, *Nego* et *nego cons.*

Instabis. Si in ratione ipsius esse reponitur constitutivum metaphysicum Dei, sequeretur creaturas quae habent tantum esse, nempe res inanimatas referre expressius prae caeteris Essentiam Atqui hoc est manifeste falsum, Ergo.

Resp. Dist. mai. Si reponeretur in ratione ipsius esse participati in infimo gradu, *Conc.* Si reponitur in ratione ipsius esse nullatenus participati neque participabilis, sed absolute et simpliciter subsistentis, *Nego. Conc. min.* et *nego conseq.*

Sicut saepe demonstravimus, quanto aliqua creatura est perfectior tanto magis participat esse. Esse autem in ulteriori gradu participatum est eminentius, quam esse in inferiori gradu participatum. Cur autem ea quae participant esse in infimo gradu dicantur habere tantum esse; ea vero, quae participant esse in ulteriori gradu ex, gr. vivencia dicantur habere esse et vivere; id fit ad distinguendos varios gradus participandi esse. In communi etiam more loquendi homines adhibent aliquando nomen genericum ex. gr. nomen *animal*, ad designandam exclusive aliquam infimam aut vilissimam speciem brutorum (1).

Obiect. 2^a. In ea ratione reponendum est constitutivum metaphysicum Dei, quae nobis exhibet characterem Divinitatis proprium. Atqui *Aseitas* idest independentia in existendo exhibet nobis characterem proprium Divinitatis. Ergo in *aseitate* reponendum est constitutivum metaphysicum Dei.

Resp. Dist. mai. in ea ratione quae *proxime, formaliter* et *positive* exhibet nobis characterem proprium Divinitatis, *Conc.* quae eum exhibet *remote* et *negative*, *Nego. Contrad. min.* et *nego conseq.*

(1) Cfr. 1. 2. q. 2. a. 5. ad. 2. qq. dd. de. Pot. q. 7. a. 2. ad. 9.

Aseitas, idest independentia ab alio in existendo, non exhibet nobis formalem et positivam rationem essentiae entis, quod existit independenter ab alio, sed praesupponit in tali ente hanc rationem, *tamquam radicem* independentiae eius in essendo. Nam factum existendi independenter ab alio concipitur a nobis tamquam consequens eam rationem positivam perfectionis substantialis, quae exigit eius independentiam in essendo. Quod si nomine *aseitatis* quidam philosophi intelligere malint hanc ipsam positivam rationem perfectioni substantialis, quam *aseitatem radicalem* vocant, eo quod ex ea tamquam ex radice exsurgit independentia in essendo. concedimus eam esse constitutivum metaphysicum Dei. sed *adhuc indeterminatum*. In praesenti enim quaestione inquirunt philosophi et theologi, quatenus *determinate* ex positivis perfectionibus, quas concipimus competere Deo, sit ea, quae exhibet characteres proprios constitutivi metaphysici Divinae Essentiae

Instabis. Ex conceptu *aseitatis* nos eruimus caeteras divinas perfectiones. Ergo in *aseitate* reponendum est constitutivum metaphysicum Dei.

Resp. Trans. antec. Nego. conseq.

Nam ad hoc ut aliqua perfectio habeatur tamquam constitutivum metaphysicum Dei non sufficit, ut in ordine cognitionis nostrae sit prima, ad quam raticionando devenimus, et ex qua alias deducimus; sed requiritur ut concipiatur a nobis tamquam id, quod *a parte rei, proprie, secundum se, positive et primo* seu *substantive* constituit Divinam Essentiam.

Obiect. 3^a *infinitas* importat plenitudinem omnis perfectionis. Ergo in *infinite* Dei est eius constitutivum metaphysicum.

Resp. Dist. antec. Si *infinitas* accipiatur *formaliter*, *Nego*; quia est notio mere negativa. Si accipiatur *radicaliter. subd.* conceptu *indeterminato*, *Conc.* conceptu *determinato* alicuius positivae perfectionis, *Nego*, et *nego conseq.* Revocentur in mentem ea quae supra diximus de *aseitate radicali*.

Obiect. 4^a. Nullius entis contingentis constitutivum metaphysicum reponitur in suo esse. Ergo neque constitutivum metaphysicum Dei reponi potest in suo esse.

Nam, esse uniuscuiusque entis contingentis est ei maxime intrinsecum et est actualitas omnium perfectionum eius. Similiter esse Dei est ei maxime intrinsecum et est actualitas omnium perfectionum eius. Si ergo esse creaturae nequit esse constitutivum metaphysicum eius, eo quod eius conceptus non exhibeat determinate per-

fectiones creaturae; a pari esse Divinum nequit esse constitutivum metaphysicum Dei.

Resp. Conc. antec. Nego conseq. Ad probationem Dist. antec. Similitudo quae intercedit inter esse creaturae et eius essentiam, atque inter Divinum esse et Divinam Essentiam est similitudo analogiae, *Conc.* est similitudo aequalitatis, *Nego.*

Nam esse creaturae se habet ad essentiam eiusdem ut actus ad potentiam, et quidem ad modum accidentis praedicabilis ad essentiam completam in linea essentiae (cfr. Philos. Prim. Thes, 24.). Et ideo impossibile est, ut esse creaturae exhibeat eius notas sive specificas. Contra esse Divinum est perfectissime identificatum cum Divina Essentia, quae, quum sit actus purissimus, idest ipsum esse subsistens, *per puritatem sui esse* constituitur adaequate in seipsa et distinguitur ab omni alio ente.

Instabis. Si purum seu absolutum *esse* esset constitutivum metaphysicum Dei, *esse divinum* esset esse commune. Atqui hoc dici nequit. Ergo. *Prob. mai.* Esse purum est esse cui nulla fit additio. Atqui esse cui nulla fit additio est esse commune. Ergo si esse purum esset constitutivum Dei, esse Divinum esset esse commune.

Resp. Nego sequel. mai. Ad prob. Dist. Esse purum est esse cui nulla fit additio, quatenus *positive* excludit omnem additionem, *Conc.* quatenus praescindit ab additione sive praecisione simpliciter dicta, sive praecisione secundum quid, *Nego. Contrad. min.* Esse commune est esse cui nulla fit additio, quatenus *positive* excludat omnem additionem, *Nego.* quatenus praecisione secundum quid dicta *praescindit* ab omni additione, quum se habeat ad modum totius potentialis, *Conc. Nego conseq.*

Aliud est excludere additionem, aliud est praescindere ab additione. *Esse commune* non excludit additionem, sed praescindit ab ea. *Esse autem purum* additionem omnino excludit (1).

(1) Cfr. 1. p. q. 3. a. 4. ad 1.

QUAESTIO VI.

DE BONITATE, INFINITATE ET UNITATE DEI

THESIS XVII.

**Deus est Summum Bonum,
nempe est ipsa Bonitas subsistens.**

50. **Probatur.** — a) Bonum dicitur ens quatenus perfectum. Sed Deus est ipsa perfectio subsistens quum sit actus purissimus. Ergo Deus est ipsa Bonitas subsistens. b) Summum Bonum est id quod est in seipso et a seipso perfectissimum; quodque est causa perfectionis omnibus extra se. Atqui huiusmodi est prima causa non causata, nempe Deus. Ergo Deus est Summum Bonum, *Minor* probata est in Quaest. II. (1).

THESIS XVIII.

Nullum ens praeter Deum est bonum per essentiam, sive
1° agatur de bonitate simpliciter dicta, sive 2° agatur
de bonitate secundum quid, quae obtinetur per esse substantiale (2).

51. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* a) Bonum simpliciter dictum importat ens ultimo perfectum. Sed nullum ens creatum est ultimo perfectum per suum esse substantiale, sed re-

(1) Cfr. 1. p. q. 6. aa. 1. 2. 3. et C. G. lib. 1. cc. 37. 38. 39.

(2) Recolatur Ontol. q. 10. *de Bono*.

quiruntur plures perfectiones accidentales superadditae: Divina autem Essentia est ipsa perfectio infinita subsistens, quum sit ipsum esse subsistens. Ergo nullum ens praeter Deum est simpliciter bonum per essentiam suam.

b) Bonum simpliciter dictum per suam essentiam est tantum illud ens, cuius essentia non ordinatur ad aliud, tanquam ad finem, et ad quod tanquam ad finem omnia ordinantur. Sed sola Divina Essentia non ordinatur ad aliud tanquam ad finem, quum sit plenitudo essendi subsistens: caetera autem entia omnia ordinantur ad eam, tanquam ad finem, quum sit suprema et independens causa omnis perfectionis participatae, in seipsa et per se ipsam infinite perfecta. Ergo nullum ens praeter Deum est bonum simpliciter per essentiam suam.

Quoad 2^{um}. Illud est per essentiam bonum bonitate prima seu substantiali, quod est per essentiam suam simpliciter seu primo ens, nam bonum et ens convertuntur. Sed solus Deus est simpliciter seu primo ens per essentiam suam, quia esse est eius essentia. Caetera autem entia sunt secundum ipsam eorum essentiam entia per participationem, quia eorum essentiae se habent ad esse ut potentia ad actum. Ergo nullum ens praeter Deum est bonum per essentiam suam, etiamsi agatur de bonitate secundum quid dicta, quae obtinetur per esse substantiale.

Dices. Ens est praedicatum essentiale omnium. Ergo omnia entia sunt bona per essentiam suam.

Resp. Dist. antec. Est praedicatum lato sensu essentiale, *Conc.* stricto sensu essentiale, *subdist.* quatenus importat meram essentiam, *Conc.* quatenus includit existentiam, *Nego.* Cfr. Phil. prim. Thes. 5.

THESIS XIX.

Omnia entia creata quamvis sint formaliter bona bonitatibus propriis sibi inhaerentibus, tamen extrinsece et causaliter, triplici ratione causalitatis, nempe exemplaris, efficientis et finalis, sunt bona bonitate Divina (1).

52. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* Quodlibet ens creatum per suum esse substantiale est bonum secundum quid, per multiplex esse accidentale superadditum evadit bonum simpliciter. Atqui esse inhaeret formaliter ei, cuius est actus. Ergo omnia entia creata sunt formaliter bona bonitatibus sibi intrinsecis.

Quoad 2^{um}. Creaturae in tantum sunt bonae, in quantum imitantur suo modo eam rationem Divinae Perfectionis secundum quam Deus ita est in se perfectus, ut sit etiam perfectivus aliorum extra se, quam perfectionis rationem quo magis imitantur, eo sunt meliores. Atqui in hac ratione perfecti et perfectivi consistit formalis ratio bonitatis. Ergo omnia sunt bona bonitate Divina *tamquam causa exemplari*.

Quoad 3^{um}. a) In tantum Deus est suprema causa efficiens omnium rerum, quas a non esse ad esse adducit, in quantum est infinite perfectus in se et perfectivus aliorum extra se. Atqui in hoc consistit formalis ratio bonitatis. Ergo omnia sunt bona bonitate Divina *tamquam causa efficiente*.

b) Quod est maxime tale in aliquo genere perfectionis est causa omnium quae sunt illius generis, idest quae participant de illa perfectione (cfr. n. 22). Atqui Deus est summum Bonum (ut in Thes. 17. demonstravimus). Ergo Deus est Bonitate sua *causa efficiens* omnis bonitatis participatae.

Quoad 4^{um}. Causa finalis seu fini est id, cuius gratia aliquid fit. Atqui Deus amore bonitatis suae, quae est obiectum proportionatum divinae voluntatis, eam libere communicat creaturis: creaturae autem propter suum appetitum ad bonum eis conveniens, appetunt vel implicite vel explicite Bonitatem

(1) 1. p. q. 6. a. 4. et C. G. lib. 2. c. 40.

Divinam, vel in seipsa vel in eius similitudine participata. Ergo Bonitate Divina *tamquam causa finali* omnia sunt bona.

53. SCHOLIA. I. De **Fine positive et fine negative dicto, deque modo quo divina Bonitas habet rationem finis relate ad diversa.** *Positive* dicitur *finis* relate ad aliquid id, ad quod hoc *proprie ordinatur* utpote realiter ab eo distinctum. Sic Bonitas Divina relate ad creaturas rationem habet finis *positive* dicti, quia ad eam creaturae *proprie ordinantur* tamquam ad aliquid realiter ab eis distinctum, et quidem tamquam ad supremum et necessarium finem. *Finis negative* relate ad aliquid dicitur id, ad quod hoc non ordinatur ordinatione *proprie dicta*, quia realiter identificatur cum eo. Sic Bonitas Divina relate ad Essentiam et Voluntatem Divinam rationem habet finis *negative* dicti, quia Essentia et Voluntas Divina, quum realiter identificentur cum Divina Bonitate, nequeunt *proprie ordinari* ad eam tamquam ad aliquid realiter ab ipsis distinctum. Ed ideo Bonitas Divina nequit dici ullo modo *causa finalis* Essentiae vel Voluntatis Divinae, sed tantum *finis negative* aut *ratio cur* Voluntas Divina aliquid velit (1).

II. **Deus non propter desiderium finis sed propter amorem finis idest suae Bonitatis libere creaturis communicandae agit extra se.** *Propter desiderium finis* agit, qui aliquo bono indigens, agit ut illud assequatur. *Propter purum amorem finis* agit qui non propter finis indigentiam, sed propter eius amorem aliquid operatur. Hoc secundo modo operatur Deus extra se. Etenim Deus nullo bono indigens, quum sit Bonitas subsistens, propter Bonitatis suae amorem, hanc aliis libere communicat, secundum ordinem suae sapientiae et dispositionem suae Voluntatis (cfr. C. G. l. c.). Quae communicatio ita fit, ut simul *cedat in totam utilitatem eorum, quibus fit*, nempe creaturarum, et in extrinsecam manifestationem et gloriam Divinae Bonitatis; quia Deus nullo modo perficitur bonitate suarum creaturarum et ideo eorum bonis nullatenus indiget, neque utitur; creatura autem propter bonitatem sibi communicatam et secundum gradum quo participat de hac bonitate, tendit modo suo statui conveniente in

(1) Cfr. S. Th. C. G. lib. 1. cap. 86- 87.

Bonitatem Divinam, quae est ultimus omnium finis. Quae extrinseca glorificatio Divinae Bonitatis, quamvis nullam Deo intrinsecam utilitatem afferat, quia Deus est in se infinite perfectus, beatus et gloriosus, tamen ex suppositione creationis necessario intenditur a Divina Voluntate et semper adimpletur, quia Deus non potest non ordinare creaturas ad ultimum et absolutum finem, qui est Bonitas per se subsistens seu ipse Deus (1).

III. Voluntas Beatorum immediate intuentium Divinam Essentiam, et infinite magis Voluntas Divina, omnia bona amant propter amorem Divinae Bonitatis. Etenim eo modo est aliquid amabile quo est bonum. Quod est bonum per essentiam et ratione sui, est amabile per se et ratione sui: quod est bonum per participationem et ratione alterius est amabile per participationem et ratione alterius. Atqui solus Deus est bonus per essentiam et ratione sui, quum sit ipsa Bonitas subsistens: creaturae autem sunt bonae per participationem et ratione Divinae Bonitatis, ad quam necessarium ordinem dicunt (Cfr. C. G. Mib. 3. cap. 17.). Ergo necesse est, ut voluntas, quae immediate Divina Bonitate fruitur, amet creaturas propter Divinam Bonitatem, hanc autem propter seipsam.

Ex quo argumento apparet creaturas intellectuales, quae licet non immediate videant Deum, tamen quum vel per naturalem demonstrationem vel per revelationem fidei, eius attributa sufficienter cognoscere debeant, teneri ad amandam Divinam Bonitatem propter seipsam, se autem et caeteras creaturas, propter Divinam Bonitatem. Secus earum voluntas esset perversa, utpote male ordinata circa ultimum finem. Quae perversitas voluntatis invenitur in peccatoribus, quamvis non immobiliter. In damnatis autem invenitur etiam immobiliter.

IV. Amor Dei erga creaturas est prorsus gratuitus, quia nullitas Deo inde provenit, magna autem creaturis. Quapropter distincto fine *in finem operis* et *finem operantis*, dicimus Deum, *si consideretur finis operantis*, fecisse creaturam propter suam Divinam Bonitatem, *si vero consideretur finis operis*, fecisse creaturam propter ipsius creaturae utilitatem. S. Thomas (in 2. Sent. Dist. 1. q. 2. a. 1.), finem *operis* vocat id, quod terminat actionem agentis, ex. gr. aedificium relate ad aedificationem; *finem vero operantis* appellat id, quod ultimatum et principaliter agens intendit, quum sit potissima ratio, qua agens movetur ad operandum. quique necessario debet esse in ipso agente, saltem ut cognitum et desideratum vel amatum ex. gr. gloria vel commodum.

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 19. a. 7.

V. Amor Dei erga creaturas causat in eis bonitatem ipsi intrinsicam, propter quam amabiles evadunt. Quum enim ex una parte creaturae tantum habeant de bonitate, quantum habent de esse, ex alia parte Deus sua voluntate conferat eis totum esse, quod habent, sequitur Deum ita creaturas amare, ut eis, quidquid amabilitatis habent, conferat. « Cum amare nihil aliud sit (ait S. Thomas 1. « p. q. 20. a. 2.); quam velle bonum alicui, manifestum est quod Deus « omnia, quae sunt amat, non tamen eo modo sicut nos. Quia enim « voluntas nostra non est causa bonitatis rerum sed ab ea movetur « sicut ab objecto: amor noster, quo bonum alicui volumus, non est « causa bonitatis ipsius; sed e converso bonitas eius, vel vera, vel « aestimata, provocat amorem, quo ei volumus et bonum conservari « quod habet, et addi quod non habet, et ut ad hoc operemur. Sed « amor Dei est infundens et creans bonitatem in rebus ».

VI. Communicatio bonitatis Divinae creaturis ita fit voluntarie ut fiat etiam libere. Nam voluntas necessitatur tantum ab objecto, intensive proprio: sine quo neque perfecte beata esset. Atqui nulla intrinseca perfectio nec beatitudinis augmentum accedit Divinae Voluntati ex communicatione suae bonitatis creaturis. Ergo haec fit prorsus libere (1).

VII. Omnia appetunt suo modo Deum. Nam uniuscuiusque bonum consistit in aliqua communicatione sibi facta Divinae Bonitatis. Unde unaquaeque creatura modo sibi proportionato tendit in recipiendam communicationem Divinae Bonitatis et in asservendam eam, quam recepit. Quae communicatio, quum fieri nequeat secundum ipsum esse Divinae Bonitatis, fit vel tantum secundum similitudinem participatam nempe per formam inhaerentem creaturae, vel etiam (si id non repugnet naturae alicuius creaturae) fieri potest ex supernaturali dono secundum operationem immediate attingentem ipsam Divinam Essentiam. Qui sublimior communicationis modus est possibilis pro creatura intellectiva, quae, quum sit capax cognoscendi et amandi explicite Deum, habet *potentiam obedientialem*, ut supernaturali dono elevetur ad recipiendam communicationem Divinae Bonitatis secundum operationem intellectus et voluntatis in fruitione Essentiae Divinae immediate visae. Ad quam communicationem in aeterna beatitudine recipiendam nos reapse liberalissimo Dei amore elevatos fuisse Fides docet. Pulcherrimam explicationem huius Scholii habes apud S. Thomam (in II. Sent. Dist. 1. q. 2. a. 2. corp.).

VIII. Creatura intellectiva debet speciali modo tendere in Deum. S. Thomas in qq. dd. De Verit. (q. 22. a. 2.) explicat cur et quomodo creatura intellectualis adhuc in statu viae, valeat non solum implicite sed etiam explicite appetere ipsum Summum Bonum, nempe Deum, et quomodo ad hoc ut sit recta nostra voluntas debeat *expli-*

(1) Cfr. S. Th. 1 p. q. 10. a. 3.

cite tendere in ipsum Deum vel *actualiter* vel *habitualiter*: « Sicut
 « Deus propter hoc, quod est primum efficiens, agit in omni agente,
 « ita propter hoc, quod est ultimus finis, appetitur in omni fine. Sed
 « hoc est appetere ipsum Deum *implicite*, sic enim virtus primae
 « causae est in secunda, ut principia, in conclusionibus: resolvere
 « autem conclusiones in principia, vel secundas causas in primas *est*
 « *tantum virtutis rationalis*. Unde sola rationalis natura potest se-
 « cundarios fines in ipsum Deum per quamdam viam resolutionis
 « inducere, ut sic ipsum Deum explicite appetat. Et *sicut* in de-
 « monstrativis scientiis *non recte sumitur conclusio* nisi per resolutio.
 « nem in prima principia. *ita* appetitus creaturae rationalis *non est*
 « *rectus* nisi per appetitum explicitum ipsius Dei, *actu* vel *habitu* »

THESIS XX.

Solus Deus est simpliciter infinitus in ratione actus (1).

54. Probatur. — Illud ens est simpliciter infinitum in ratione actus, quod habet perfectionem absque limitatione potentialitatis in omni ordine perfectionis. Atqui huiusmodi est tantum actus purissimus seu ipsum esse subsistens, nempe Deus. Ergo solus Deus est simpliciter infinitus in ratione actus. *Maior* constat ex Ontol. n. 65. *Minor* ex demonstratis in quaestionibus 2. et 3. (2).

THESIS XXI.

Deus est unus; immo est maxime unus (3).

55. Probatur prima pars. — Haec pars, quae multiplici argumentorum genere probatur a S. Thoma l. c. et C. G. lib. 1. cap. 42. atque in 1. Sent. Dist. 2. q. 1. a. 1., sic breviter ostenditur:

a) Deus est actus purissimus seu ipsum esse subsistens. Atqui ipsum esse subsistens est necessario unicum. Ergo Deus est unus. *Maior* constat ex QQ. II. et III. *Minor* ex Philos.

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 7.

(2) Cfr. qq. dd. de Pot. q. 4. a. 2. et in 1. Sent. Dist. 44. q. 1. a. 1.

(3) 1. p. q. 11.

Prim. n. 84. ubi demonstravimus *actum in aliquo ordine purum esse in eodem ordine necessario unicum*. Quum igitur ipsum esse subsistens sit actus purus in ordine essendi, est in eo necessario unicus.

b) Deus est infinita perfectio subsistens et ideo est ipsa plenitudo omnis perfectionis. Atqui si essent plures Dii, neuter esset ipsa plenitudo subsistens omnis perfectionis, quia perfectio unius deesset alteri quum deberent differre ab invicem per aliquam distinctam realitatem. Ergo Deus est unus tantum.

c) Suppositum Divinum non distinguitur realiter a Divina Essentia, Deus enim est sua Deitas (cf. n. 35.). Atqui essentia entis, in quo suppositum ab ea non distinguitur, nequit numerice multiplicari. Ergo Essentia Divina est numerice immultiplicabilis. *Minor* sic paucis a S. Thoma probatur (1): « Illud unde aliquid singulare est *hoc aliquid* nullo modo est « multis communicabile. Illud enim unde Socrates est homo, « multis communicari potest, sed id unde est hic homo non « non potest communicari nisi uni tantum. Si ergo Socrates « per id esset homo, per quod est hic homo, sicut non pos- « sunt esse plures Socrates, ita non possent esse plures ho- « mines. Hoc autem convenit Deo. Nam ipse Deus est sua « natura, ut supra ostensum est (quaest. 3. art. 3.). Secundum « igitur idem est *Deus* et *hic Deus*. Impossibile est igitur « esse plures Deos ».

d) Demonstravimus in Quaest. II. Th. 8. ordinem in universo mundo relucens procedere ab intelligentia infinita, distincta a mundo mundique creatrice. Atqui haec intelligentia est Deus. Ergo Deus est unus.

56. Probatur secunda pars. — Illud ens est maxime unum quod est tum actu tum potentia indivisum in se et divisum a quolibet alio. Atqui huiusmodi est ipsum esse subsistens nempe Deus. Ergo Deus est maxime unus. *Maior* constat ex Ont. n. 63. *Minor* ex demonstratis in Quaest. III. « De Divina Simplicitate ». Hoc argumentum pulchre evolu-

(1) 1. p. q. 11. a. 3.

tum a S. Thoma invenies (in I. Sent. Dist. 24. q. 1. a 1.). Ibidem et in locis supra citatis obiectiones propositas et solutas confer, ex quibus nonnullas subnectimus.

57. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Unum quod convertitur cum ente importat privationem. Atqui privatio omnis est imperfectio, quae nequit competere Deo. Ergo unum quod convertitur cum ente non potest praedicari de Deo.

Resp. Dist. mai. Importat privationem improprie dictam, *Conc.* proprie dictam, *Nego. Contrad. min. et nego conseq.* (Cfr. Phil. Prim. n. 84.).

Obiect. 2^a. Omne quod est unum est connumerabile alteri. Sed Deus non est connumerabilis ulli creaturae. Ergo Deus non est unus.

Resp. Dist. mai. Est connumerabile alteri vel univoce, vel analogice, *Conc.* tantum univoce, *Nego. Contrad. min.* Deus non est connumerabilis creaturis connumerazione univoca, *Conc.* connumerazione analogica, *Nego.*

Obiect. 3^a. (*Dualistarum*). Ab uno simplici non procedit nisi simplex. Sed Deus est omnino simplex. Ergo datur aliud supremum principium, a quo res compositae procedunt.

Resp. Dist. mai. Si ageret ex necessitate naturae et produceret effectum adaequantem eius virtutem, *Conc.* Si agit libere et producit effectum inadaequantem eius virtutem, *Nego. Conc. min. et Nego cons. (1).*

Obiect. 4^a. Omne agens agit sibi simile. Sed corpora corruptibilia non sunt similia Deo, qui est purissimus spiritus. Ergo non fuerunt causata a Deo, sed ab alio supremo principio.

Resp. Dist. mai. Agens agit sibi simile vel similitudine univoca vel analogica, *Conc.* tantum similitudine univoca, *Nego. Contrad. min.* Corruptibilia non sunt perfecte similia Deo, *Conc.* Non sunt aliquantulum similia Deo similitudine analogica, *Nego.*

• Dicendum quod Deus licet sit spiritus, habet tamen in sua sapientia rationes corporum, quibus corpora assimilantur per modum, quo artificiatum artificii simulantur quantum ad suam artem;

(1) Cfr. S. Th. qq. dd, de Pot. q. 3. a. 6. ad 22.

< nihilominus tamen corpōra Deo simulantur quantum ad eius naturam, in quantum sunt et bona sunt et unitatem aliquam habent >. (S. Th. I. c. ad 25.). in eodem articulo plures obiectiones invenies ponentium duplex supremum principium, unum bonorum, aliud maiorum.

Obiect. 5^a. Principium determinatum alicuius generis non invenitur nisi in habentibus naturam illius generis: sicut anima non invenitur, nisi in rebus viventibus. Sed unitas est in genere quantitatis sicut principium, sicut et punctum. Ergo quum quantitas non sit in Deo, videtur quod nec unitas.

Resp. Conc. mai. dist. min. unitas striete numerica seu praedicamentalis, *Conc.* unitas transcendentalis, *Nego. Nego conseq.* Solutio patet ex dictis in Philosoph. Prima n. 62.

QUAESTIO VII.

DE UBIQUITATE ET AETERNITATE DEI

THESIS XXII.

Deus est intime praesens omnibus rebus (1).

58. **Praenotandum.** — Duo in Thesi supponuntur, quae alibi demonstrantur: 1^o res creatas a Deo immediate suum esse accipere et in suo esse ab eodem conservari *directe et immediate*. (vide inferius Quaest. 12.); 2^o quaecumque causam agentem debere esse simul *cum suo effectu proximo et immediato*, nempe debere ei coniungi non solum immediate virtutis sed etiam immediatione suppositi; atque hoc sensu intelligunt Scholastici *actiones in distans repugnare* (Cfr. Cosmol. Th. 32.).

59. **Probatur.** — Effectus proximus et immediatus Dei est esse rerum, quae Dei operatione immediata indigent ut creentur, producantur et conserventur secundum totam realitatem quam habent. Atqui necesse est ut causa agens sit simul cum suo effectu proximo et immediato, immediatione suppositi et virtutis. Ergo Deus est intime praesens unicuique rei, quia esse uniuscuiusque rei est id quod est magis intimum cuilibet rei et quod profundius omnibus inest. *Minor* constat ex Cosmologia Th. 23. *Maior* supponitur ex Quaestionibus de creatione et conservatione rerum, quas inferius pertractabimus. Ergo stat consequentia (2).

60. **Corollaria.** I. *Deus est intime praesens etiam creaturis pure spiritualibus*, quas creavit, conservat et ad quarum operationes concurrat in ordine causae primae.

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 8.

(2) Cfr. S. Th. qq. dd. de Pot. q. 5. aa. 1. 2.; in I. Sent. Dist. 37. q. a. 2.

II. *Ratio formalis praesentiae Dei in suis creaturis est eius operatio.* Nam Essentia Divina infinitate suae purissimae perfectionis est prorsus absoluta ab omni creatura, ut constat ex eis quae de Divina simplicitate disputavimus in Quaest. III. Et ideo, quum Deus nen possit esse intime praesens rebus tamquam eis commixtus, quasi earum pars sive materialis, sive formalis, sive integralis, remanet ut intima eius praesentia habeatur per contactum, non quantitatis, sed virtutis. Porro contactus virtutis, quae in Deo identificatur cum eius Essentia, est ipsa divinae virtutis operatio. Ergo formalis ratio praesentiae Dei in rebus omnibus est eius operatio (1).

III. *Deus est in rebus per potentiam, praesentiam et essentiam.* Deus *ratione suae immediatae operationis* in omnibus suis creaturis, quas in esse naturali censervat et ad quarum actiones concurrir, dicitur esse in eis per *potentiam, praesentiam et essentiam*. Per *potentiam* quidem, quia operatur in eis, per *praesentiam*, quia immediate attingit eas virtute sua, per *essentiam*, quia, quum eius virtus identificetur cum sua Essentia, haec est intime praesens omni effectui divino.

IV. *Immensitas praedicatur de Deo aeternaliter. ubiquitas autem stricte sumpta praedicatur ex tempore.* Quum *Divina immensitas* importet virtutem praesentialitatis Divinae, quae numquam expleri petest per hoc quod Deus evadat praesens spatiis locisque quamvis sine fine multiplicarentur *ubiquitas* autem *stricte sumpta* importet actualem praesentiam Dei omnibus spatiis locisque existentibus, patet immensitatem *aeternaliter* praedicari de Deo, ubiquitatem autem competere Deo in hypothesi creationis substantiae corporeae et *ex tempore* praedicari de eo. Quare divina immensitas *ratione ratiocinata* differt a divina ubiquitate stricte sumpta (2).

THESIS XXIII.

Deus 1° non est in loco circumscriptive, neque definitive; 2° sed repletive seu eminenter idest nobilissimo modo, quatenus nempe virtute et essentia sua ita est totus in omni loco et locato, et in qualibet eorum parte, ut omnia excedat et ad infinita virtualiter se extendat; 3° quapropter dici debet esse ubique primo et per se (3).

61. **Probatur.** — Quoad 1^{um}. *Circumscriptive* est in loco id quod ratione suarum dimensionum circumscribitur

(1) Cfr. S. Th. in I. Sent. Dist. 37. q. 1. a. 2.

(2) Cfr. S. Th. in I. Sent. Dist. 37. q. 2. a. 3.

(3) Haec Thesis est applicatio eorum quae in Cosmologia q. 4. c. 2. tradidimus.

superficie corporis ambientis, *definitive* est in loco id quod ita invenitur in eo quod *circumscriptive* est in loco applicando ei suam virtutem, ut non possit esse simul in alio. Atqui Deus neque est dimensionatus, neque est virtute et essentia sua ita praesens intime alicui corpori, ut hoc non excedat, quum sit actus purissimus simpliciter infinitus. Ergo Deus neque *circumscriptive* neque *definitive* est in loco.

Quoad 2^{um}. Repletive idest eminenter seu nobilissimo modo est in loco id, quod virtute et essentia sua ita est totum in omni loco et locato et in qualibet eorum parte, ut omnia excedat et ad infinita virtualiter se extendat. Atqui hoc modo Deus est in loco, quia infinita virtute sua, quae identificatur cum simplicissima sua Essentia, ita dat et conservat directe et immediate esse omnium locorum et locatorum, ut etiam infinitis aliis dare esse et conservare posset. Ergo. *Maior* constat ex Cosmologia n. 84. 86. *Minor* ex Thesi praecedenti.

Quoad 3^{um}. Ubique primo et per se est id, quod in quacumque hypothesei exigit esse secundum se totum in omni loco ita, ut sit totum in toto et totum in qualibet parte eius. Atqui esse hoc modo in omni loco competit soli Deo. Ergo soli Deo competit esse ubique primo et per se. *Maior* constat ex Cosmologia n. 84. *Minor* ex demonstratione Secundae Partis (1).

THESIS XXIV.

Solus Deus est aeternus, immo est sua aeternitas (2).

62. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* Aeternum est id, cuius duratio consistit in perfectissima *uniformitate* seu *unitate* omnimodae immutabilitatis tum quoad esse, tum quoad operari. Atqui huiusmodi est unice actus purissimus nempe Deus. Ergo solus Deus est aeternus. *Maior* constat ex Cosm. n. 78. *Minor* ex q. 3.

b) Aeternitas definitur a Boetio: *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio*. Atqui talis vitae possessio com-

(1) Cfr. S. Th. I. Sent. Dist. q. 2. a. 2.

(2) Recolantur quae diximus in Cosmologia q. 8.

petere unice potest actui purissimo subsistenti, nempe Deo, cuius essentia, esse et operatio prorsus identificantur. Ergo soli Deo competit aeternitas.

Quoad 2^{um}. Immutabilis permanentia Divinae Essentiae in suo esse et operari non est forma superaddita ipsi esse vel operationi Dei, sed est ipsum Divinum esse et operari immutabiliter permanens. Atqui in immutabili seu uniformi permanentia in esse et operari divino consistit aeternitas. Ergo ipsum Divinum esse uniforme idest immutabiliter permanens est ipsa aeternitas. Ergo Deus, qui est suum esse et suum operari, est sua aeternitas, quae a Divina Essentia non differt, sed *ratione ratiocinata*. Maior constat ex Quaest. 3. Minor ex Cosm. n. 78. « Dicendum quod ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, ut ex dictis patet (art. praec.). Unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum. Nec solum est aeternus, sed est sua aeternitas: cum tamen nulla alia res sit sua duratio, quia non est suum esse. Deus autem est suum esse uniforme. Unde sicut est sua essentia, ita sua aeternitas » (1).

THESIS XXV.

Aeternitas Divina suo indivisibili **nunc** omnium creaturarum durationes sive permanentes sive successivas eminenter comprehendit, ita ut quamvis res, quae in variis temporis differentiis existunt, sibi invicem coexistere nequeant, omnes tamen coexistunt ipsi **nunc** Aeternitatis Divinae.

63. **Praenotiones.** — I. Plures res, quae subduntur tempori, eatenus dici possunt simul existere, quatenus sunt actu in eodem *nunc temporis*.

II. Res, quarum una subditur tempori, alia autem nullo modo, quia est aeterna, nequeunt dici coexistere, quatenus sint actu in eodem *nunc temporis*, quia res aeterna, quum

(1) S. Th. I. p. q. 10. a. 2.

nullatenus subdatur tempori, nequit a tempore, vel a *nunc* temporis, mensurari. sed eatenus dici possunt coexistere quatenus ea, quae subditur tempori est cum re non subdita tempori in eodem *nunc aeternitatis*, quae est mensura excedens omnium durationem rerum sive temporalium sive aeviternarum. Cfr. Cosm. n. 80.

III. Quum omnes res creatae et creandae dicuntur simul praesentes aeternitati Dei, haec propositio falsa esset si τὸ *simul* referretur ad res, quatenus invicem relationibus praeteritarum, praesentium et futurarum referuntur, quia quum nequeant convenire in eodem *nunc* temporis (quod iugiter mutatur eo modo, quem in Cosm. nn. 77. II. et 80. diximus) nequeunt simul coexistere. Si autem τὸ *simul* referatur ad res, quatenus singillatim referuntur ad Aeternitatem Divinam, sub cuius indivisibili *nunc* omnes comprehenduntur et exceduntur, verissima est. Etenim « Aeternitas tota simul existens » ambit totum tempus. Unde omnia, quae sunt in tempore, sunt « Deo ab aeterno praesentia, non solum ea ratione, qua habet » rationes rerum (intellectualiter) apud se praesentes, ut quidam dicunt, sed quia eius intuitus fertur ab aeterno supra « omnia prout sunt in sua praesentialitate » (1). Et subdit: « Ad tertium dicendum, quod ea quae temporaliter in actum » reducuntur, a nobis successive cognoscuntur in tempore, « sed a Deo in aeternitate, quae est supra tempus. Unde nobis quia cognoscimus futura contingentia, in quantum talia » sunt, certa esse non possunt, sed soli Deo, cuius intelligere « est in aeternitate supra tempus. Sicut ille qui vadit per » viam non videt illos, qui post eum veniunt, sed ille qui ab « aliqua altitudine totam viam intuetur, simul videt omnes » transeuntes per viam ».

Neque obiciias. Ea quae simul coexistunt uni eidemque *nunc*, simul coexistunt inter se. Atqui falsum est res praeteritas et futuras simul coexistere inter se. Ergo falsum est eas simul coexistere ipsi *nunc* aeternitatis Divinae.

Respondemus enim, *distinguendo maiorem*: si unum idemque *nunc* cui coexistunt esset eiusdem rationis cum *nunc*, in

(1) S. Th. 1. p. q. 14 a. 13. c.

quo supponuntur coexistere inter se, *Conc.* si est diversae rationis, *Nego. Conc. min. Nego conseq.*

Etenim *nunc aeternitatis*, cui omnes res creatae et creandae coexistere dicuntur, est indivisibile permanens, simpliciter infinitum, estque transcendens mensura omnis durationis. *Nun temporis* est indivisibile fluens et simpliciter finitum. Ipsum *nunc aevi* quamvis sit indivisibile permanens, est *simpliciter* finitum, infinitum autem tantum *secundum quid*, et ideo plenius participat, quamvis *deficienter* de perfectione aeterni *nunc* (1).

64. Probatur thesis. — *Quoad 1^{um}.* Omnes reales creaturarum durationes ea duratio comprehendit et excedit, quae in sua immobili actualitate importat permanentiam in esse undequaque infinito. Atqui huiusmodi est *nunc aeternitatis Divinae* relate ad omnes reales durationes creaturarum. Ergo aeternitas Divina *suo indivisibili nunc* omnium creaturarum durationes sive permanentes, sive successivas comprehendit et excedit. *Maiores probatur.* Quidquid est in aliquo ordine perfectionis simpliciter finitum, adaequatur et exceditur ab eo, quod est simpliciter infinitum in eodem ordine. Atqui omnes reales durationes creaturarum sunt simpliciter finitae in ordine durationis, idest *permanentiae in proprio esse*, sive haec sit simultanea, sive successiva. Ergo omnes reales durationes rerum creaturarum comprehenduntur et exceduntur ab ea duratione, quae in sua immobili actualitate importat permanentiam in esse undequaque infinito.

Quoad 2^{um}. Ad hoc ut plures res temporis subiectae simul existere dicantur. convenire debent in eodem *nunc* temporis. Atqui impossibile est ut res quae in variis temporis differentiis suam existentiam ducunt et absolvunt, conveniant in eodem *nunc* temporis. Ergo impossibile est ut res quae diversis temporibus existunt, simul coexistere dicantur. *Prob. mai.* Coexistentia est relatio fundata in actualitate essendi utriusque termini, qui coexistere dicuntur. Atqui propria et proportionata mensura actualitatis essendi rei temporalis est *nunc* temporis. Ergo eo ipso, quod plures res temporales coexistunt, convenire debent in eodem *nunc* temporis. *Minor superioris*

(1) Cfr. S. Th. I. Sent. Dist. 19. q. 2. a. 2. ad 1.

argumenti constat ex eo quod *nunc* temporis est indivisibile flens, ut demonstravimus suo loco (Cosm. n. 80.).

65. Obiect. 1^a. (*Scoti*) Coexistentia multorum alicui permanenti requirit permanentiam ipsorum, sicut puncta circumferentiae simul coexistunt centro permanenti, quia permanent omnia in se. Atqui temporis partes omnes non permanent in se. Ergo nec simul aeternitati coexistunt.

Resp. Dist. mai. Coexistentia multorum alicui permanenti requirit permanentiam ipsorum in esse, vel *adaequantem* vel *inadaequantem* permanentiam essendi alterius termini, prouti conveniunt cum eo in eodem modo essendi vel disconveniunt deficiendo ab eius modo essendi, *Conc.* requirit necessario permanentiam essendi ipsorum *adaequantem* permanentiam essendi alterius termini, *Nego. Conc. min. Dist. conseq.* si vocabulum *simul* referatur ad partes temporis et ad res successive existentes, *Conc.* si referatur ad aeternitatem, *subdist.* non coexistunt *adaequantes* aeternitatem, quasi haec esset eorum proportionata mensura, *Conc.* non coexistunt *inadaequantes* aeternitatem, quum haec sit eorum mensura excedens, *Nego.*

Ad exemplum allatum respondeo. id non esse ad rem sub eo respectu sub quo accipitur ab adversariis. Nam accipitur sub respectu, sub quo centrum et puncta circumferentiae *prorsus conveniunt*, nempe quatenus sunt in genere quantitatis continuae *permanentis*, sub qua ratione est prorsus necessaria eorum simultanea et adaequata coexistentia. Sed si exemplum accipiat sub eo respectu, sub quo centrum *formaliter differt* a punctis circumferentiae, nobis favet et *retorquetur*. Nam quemadmodum unum punctum circumferentiae relate ad aliud punctum eiusdem, nequit habere eandem rationem situalem praesentiae, sed unum prae alio rationem habet prioris et posterioris, relate vero ad centrum, quod sub hoc respectu est in ordine eminenti, habent prorsus eandem rationem situalem praesentiae; similiter durationes successivae habent ad invicem rationem prioris et posterioris, non autem relate ad aeternitatem. Et si periphæria circuiret, movendo se circa centrum hoc immobilitate sua aequaliter respiceret omnes partes periphæriae unam post aliam sibi succedentes.

Obiect 2^a. (*Durandi*) Quae simul sunt alicui, sunt et inter se. Sed tempora sunt simul cum aeternitate tota. Ergo et inter se: quod est falsum, quum unum sit post alterum.

Resp. Dist. mai. Si sub eodem respectu sint simul cum altero et inter se, *Conc.* si sub diverso respectu, *Nego. Contrad. min.* sunt *simul* cum aeternitate tota, tamquam cum duratione univoca et a temporibus adaequabili, *Nego*; tamquam cum duratione analogica, eminenti, et a temporibus inadaequabili, *Conc. Nego conseq. et concedo* falsum esse tempora successiva esse simul inter se. Conferantur supradicta in Praenot. et Demonstr. Thesis.

QUAESTIO VIII.

DE SCIENTIA DEI.

THESIS XXVI.

In Deo est perfectissima scientia, nempe Deus est ens perfectissime et actualissime cognoscitivum (1).

66. **Probatur.** — I. Deus est subsistens in summo immaterialitatis, quia est actus purissimus. Sed quo magis entia elongantur a materia et a potentialitate, eo sunt perfectius et actualius cognoscitiva. Ergo Deus est perfectissime et actualissime cognoscitivus. *Maior* constat ex QQ. 2. et 3. *Minor* ex Psychol. Th. 48. cum Corollariis.

II. Omne agens habet aliquam intentionem et amorem vel appetitum finis, et, nisi ab alio dirigatur in finem, debet intelligere et velle finem. Sed Deus est supremum agens, quod a nullo dirigi potest in finem, quodque omnia in suos fines dirigit. Ergo Deus est maxime intelligens, et perfectissime cognoscit omnia sive existentia sive possibilia, omnesque possibiles relationes et accidentia eorundem ad hoc, ut omnia apte in suos fines dirigere valeat. *Maior* constat ex Cosm. Th. 30. *Minor* constat ex Quaest. 2. Th. 7.

III. Entia quo sunt perfectiora eo magis participant de perfectione cognitionis. Ergo ens infinite perfectum est infinite cognoscitivum, seu est ipsa pura scientia subsistens. Atqui Deus est ens infinite perfectum, ut demonstravimus in

(1) 1. p. q. 14, a. 1. et in I. Sent. Dist. 35. q. 1. a. 1.

Thesi 19, agentes de infinitate Dei. Ergo Deus est infinite cognoscitivum.

IV. Perfectissima scientia est ea, quae habetur per perfectissimam causam. Sed Deus omnia cognoscit per causam perfectissimam, idest per Essentiam suam et in Essentia sua, ut inferius demonstrabimus, Ergo in Deo est perfectissima scientia.

THESIS XXVII.

Deus *a*) intelligit seipsum per seipsum seu per essentiam suam et in ea intelligit tamquam ***in medio in quo*** caetera, quaecumque habere possunt vel habent rationem entis *b*) unico actu intellectionis.

67. Probatur prima pars. — I. Ad perfectissimam operationem vitae intellectivae requiritur omnimoda immanentia tum ex parte principii tum ex parte termini; videlicet ut intellectus, species intelligibilis, intentio intellecta, intellectio et terminus primarius intellectionis sint ipsa essentia intelligentis; ita ut haec *per se ipsam* immediate intelligatur; caetera autem omnia non nisi *per eam* et *in ea* tamquam *in medio per se cognito* intelligantur. Atqui haec perfectissima operatio unice et necessario competit intellectui, qui est actus purissimus subsistens, quique proinde identificatur cum Essentia Divina, quae est causa exemplaris, efficiens et finalis omnium, quae quocumque modo participare possunt rationem entia. Ergo Deus intelligit seipsum per seipsum seu per essentiam suam et in ea intelligit tamquam *in medio in quo* caetera quaecumque habere possunt vel habent rationem entis. *Maior* constat ex Psych. nn. 121 et 167, *Minor* constat ex QQ. 2. et 3.

II. Si intellectus Divinus determinaretur ad aliquid intelligendum ab extrinseco, se haberet ad obiectum determinans ut potentia ad actum. Atqui hoc repugnat. Ergo Essentia Divina sua infinita aequipollentia ita est principium et terminus primarius divinae intellectionis, ut sit simul *medium sub quo et in quo* Deus omnia alia a se tamquam obiectum secundarium intelligit.

III. Omne, quod est in altero, est in eo secundum modum eius in quo est. Sed omnes possibiles effectus Dei, nempe omnia, quae quocumque modo habere possunt vel habent rationem entis, usque ad ultimas determinationes essentielles, accidentales, individuales sunt in Deo tamquam in tali causa, quae est ipsum intelligere subsistens. Ergo sunt in Deo intelligibiliter modo perfectissimo, nempe ut perfectissime cognita in perfectissimo cognoscente. Sed si cognoscerentur in alio medio cognitionis quam in Divina Essentia, non essent intelligibiliter in Deo modo perfectissimo et consequenter nullo modo. Ergo.

Probatur secunda pars. — Actus intelligendi multiplicatur per hoc, quod nova species intelligibilis producitur. Atqui unica Essentia Divina est species intelligibilis, qua Deus cognoscit seipsum et in seipso omnia alia a se. Haec omnia constant ex supra demonstratis et ex dictis de natura intellectionis in Psych, q. 21. (1).

68. COROLLARIA. I. **Obiectum formale quo divinae intellectionis est Divina Essentia.** Vocando *obiectum formale* quo intellectionis speciem intelligibilem, patet Essentiam Divinam esse unicum obiectum formale quo divinae intellectionis, quia divinus intellectus non intelligit per speciem intelligibilem diversam a Divina Essentia. Nos id vocamus cum S. Thoma *medium quo*.

II. **Obiectum formale quod et obiectum materiale primum divinae intellectionis est Divina Essentia.** *Obiectum* quod dividi solet in *obiectum formale* quod et in *obiectum materiale*: primum est ratio illa formalis, per quam attingitur a potentia cognoscitiva obiectum materiale; ex. gr. ratio colorati est obiectum formale quod potentiae visivae. *Obiectum materiale* subdividitur in *primarium* et *secundarium*: primum est, quod primario et ratione sui attingitur a potentia cognoscitiva: secundum est, quod secundario et ratione obiecti primarii ab ea attingitur. Ex demonstratione Thesis et ex Quaestione de Possibilibus, quam egimus in Ontologia Q. 6.,

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 14. aa. 7. et 15; et q. 34. a. 3.: et qq. dd. de Ver. q. 3 a. 3. ad. 6.

apparet, Divinam Essentiam simul esse *unicum obiectum formale* quod divinae intellectionis, et ita esse *obiectum materiale primum* eiusdem, ut sit simul *ratio propter quam* et *medium*, in quo Deus intelligit omnia alia a se, quae idcirco constituunt *obiectum materiale secundarium* Divini Intellectu. Et sane non solum Divinus Intellectus nequit ab alio determinari quocumque modo ad intellectionem, quam ab ipsa Divina Essentia; sed insuper quidquid cognoscibilitatis et possibilitatis habent res diversae a Deo, habent a Divina Essentia et a Divino Intellectu, eo modo et ordine, quos in Ontologia l. c. demonstravimus.

III. **Deus comprehendit seipsum**, quia tanta est virtus eius in cognoscendo, quanta est actualitas eius in existendo (1).

IV. **Intelligere Dei est eius substantia**; quia in Deo actu purissimo essentia, esse et operatio prorsus identificantur (cfr. S. Th. l. c. a. 4.).

Quaeres. *Utrum Deus cognoscat res a se diversas* IN SEIPSIS.

Resp. Si sermo sit *de medio subiectivo*, idest de specie intelligibili, Deus cognoscit eas *non in seipsis*, sed in ipsa Divina Essentia, quae est unicum medium subiectivum *quo* vel *in quo* Deus cognoscit omnia. Si sermo sit *de medio obiectivo* idest de obiecto cognito in quo aliquid cognoscitur; neque hoc sensu Deus cognoscit res *in seipsis*; nam Deus cognoscit res in quantum Divina Essentia continet similitudines rerum omnium. Et ideo eas obiective cognoscit in ipsa Divina Essentia tamquam in *obiecto primaria* suae cognitionis, in quo cognoscit omnia quae sua eminentiâ et virtute continet. Si sermo sit *de termino cognitionis*, qui cognoscitur perfecte *sicuti est in se*; hoc sensu Deus dici potest et debet cognoscere res a se diversas *in seipsis*, quia perfectissime cognoscit eas *sicuti sunt in seipsis*. Id ulterius patebit ex dicendis in Thesi sequenti.

(1) 1. p. q. 14. a. 1. et in I. Sent. Dist. 35. q. 1. a. 1.

S. Thomas (1) haec habet: « Dupliciter aliquid cognoscitur: uno modo *in seipso*, alio modo *in altero*. *In seipso* quidem cognoscitur aliquid, quando cognoscitur *per speciem propriam adaequatam ipsi cognoscibili* (idest quae limitatur ad illud unice obiectum); sicut cum oculus videt hominem per speciem hominis. *In alio* autem videtur id, quod videtur *per speciem continentis*; sicut cum pars videtur in toto per speciem totius, vel cum homo videtur in speculo per speciem speculi, vel quocumque alio modo contingat aliquid in alio videri. Sic igitur dicendum est, quod Deus seipsum videt in seipso, quia seipsum videt per essentiam suam. Alia autem a se videt *non in seipsis* sed *in seipso*, in quantum essentia sua continet similitudinem aliorum ab ipso » (1).

THESIS XXVIII.

Omnia, quae quocumque modo habent vel habere possunt rationem entis; 1° ita intelliguntur a Deo in Divina Essentia, ut cognoscantur propria et perfectissima cognitione quoad omnes suas perfectiones essentielles et accidentales atque notas individuantes, nempe in sua singularitate et quoad omnes suas operationes (2); 2° eodem simplicissimo actu, quo Deus suam essentiam cognoscit (l. c. art. 7.).

69. **Probatur** — I. Omnia, quae quocumque modo habent vel habere possunt rationem entis, intelliguntur proprie et perfectissime a Deo in Divina Essentia; siquidem Deus essentiam suam perfecte cognoscit. Etenim virtus alicuius rei perfecte cognosci non potest, nisi *cognoscantur ea omnia, ad quae virtus se extendit*. Atqui virtus divina, quae identificatur cum Divina Essentia, se extendit ad ea omnia, quae quocumque modo habere possunt vel habent rationem entis, et in omnes actiones creaturarum influit, ut probavimus in Quaestionibus 2. et 7. et adhuc probabimus in Quarta Parte. Ergo omnia quae quocumque modo habent vel habere possunt rationem entis perfectissime cognoscuntur a Deo.

II, Intellectus, qui comprehendit rem, quae est causa exem-

(1) Cfr. S. Th., 1. p. q. 15. aa. 7. et 15; et q. 34. a. 3.; et qq. dd. de Ver. q. 2. a. 3. ad 6.

(2) 1. p. q. 14. art. 3.

plaris et efficiens omnis entitatis, necessario comprehendit omnes modos essendi tum essentialis tum accidentales, secundum quos haec res imitabilis est, et omnem virtutem atque efficientiam eiusdem. Atqui talis res est Divina Essentia. Ergo.

III. Deus operando ad extra est causa suprema et immediata omnium rerum quoad esse et perfectiones earumdem usque ad ultimas determinaciones; easque modo ipsis conveniente dirigit in suos fines ita, ut ex causarum secundarum (quarum aliae sunt necessariae, aliae liberae) subordinata activitate resultet perfectus et constans ordo universi. Res autem creatae sunt deficientes participationes Divinae perfectionis. Atqui, hoc posito, necesse est, ut Deus antecederet et independenter a rebus eas cognoscat: nam finis et forma inducenda in aliquod subiectum, sunt priora in intentione i. e. in intellectu operantis. Ergo Deus debet eas praecognoscere in sua Essentia usque ad ultimas determinaciones earumdem. Id confirmatur ex eo, quod antecederet ad existentiam creaturarum assignari nequit aliud obiectum terminans Divinam cognitionem.

70. *Quaeres 1. Quomodo unica forma, quae est Divina Essentia, repraesentare valeat distincte omnia, quae quocumquo modo participare possunt esse?*

Resp. posse, quia est universalis et immediata causa omnis esse, ut demonstravimus in Quaest. 1^a. Quapropter non intelligit suos effectus in confuso, sed distincte ut competit causae perfectissimae.

Id pulcherrime declarat S. Thomas (1. p. q. 14. a. 6.), ubi postquam erroneas quasdam opiniones refutaverit et attulerit quorundam exempla hanc veritatem explicare volentium; ut puta, si centrum cognosceret omnes lineas a se progredientes, vel lux, si cognosceret seipsam, cognosceret omnes colores; atque horum etiam exemplorum insufficientia detecta, haec habet: « Et sic omnia in Deo praeeunt non solum quantum ad id, quod commune est omnibus, sed etiam quantum ad ea, secundum quae res distinguuntur. Et sic, cum Deus in se omnes perfectiones contineat, comparatur Dei essentia ad omnes rerum essentias, non sicut commune ad propria, ut unitas ad numeros vel centrum ad lineas; sed sicut

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 14. aa. 5. 6. 9. 10. 13. 14.

« perfectus actus ad imperfectos: ut si dicerem: homo ad animal, vel senarius, qui est numerus perfectus, ad imperfectos sub ipso contentos. Manifestum est autem, quod per actum perfectum cognosci possunt actus imperfecti, non solum in communi, sed etiam propria cognitione. Sicuti qui cognoscit hominem, cognoscit animal propria cognitione; et qui cognoscit senarium, cognoscit trinarium propria cognitione. Sic igitur cum essentia Dei habeat in se quid quid perfectionis habet essentia cuiuscumque rei alterius, et adhuc amplius; Deus in seipso potest omnia propria cognitione cognoscere. Propria enim natura uniuscuiusque consistit, secundum quod per aliquem modum divinam perfectionem participat. Non autem Deus seipsum perfecte cognosceret nisi cognosceret, quomodocumque participabilis est ab aliis sua perfectio. Nec etiam ipsam naturam essendi perfecte sciret, nisi cognosceret omnes modos essendi. Unde manifestum est, quod Deus cognoscit omnes res propria cognitione, secundum quod ab aliis distinguuntur ».

Quaeres 2. *Quomodo intellectus Divinus per intentionalem similitudinem rerum nullo modo perficiatur a rebus cognitis?*

Resp. Quia Divinus Intellectus non recipit a rebus vel ab aliquo alio similitudinem intentionalem earum; sed ipsa Divina Essentia, quae cum Divino Intellectu prorsus identificatur, est causalis similitudo omnium rerum infinite perfectior et plenior quam esset domus aedificanda in mente artificis (1).

71. ANIMADVERSIONES AD SOLVENDAS DIFFICULTATES. *Distigue modum cognoscentis a modo rei cognitae. Primus* non accipit magis et minus in cognitione divina; quia Deus eodem intuitu omnia videt. *Secundus* accipit hoc sensu, quod Deus cognoscit, quaedam esse magis cognoscibilia in seipsis, quaedam minus pro maiori vel minori perfectione earundem (2).

II. *Relatio Dei cognoscentis ad seipsum cognitum* est rationis tantum et ideo non inducit pluralitatem in Deo (l. c. q. 2. a. 2. ad 1).

III. *Reditio rei ad essentiam suam est subsistentia rei in seipsa.* Unde formae non per se subsistentes, cum sint super aliud effusae, hac reditione carent. Formae autem per se subsistentes, quo sunt simpliciores, eo perfectius ad seipsas re-

(1) Cfr. S. Th. qq. dd. de Verit. q. 2. a. 3. ad 1. et ad 3.
(2) l. c. 1. ad 5. a. 2 ad 11.

deunt; quia ita ad res alias effunduntur, eas perficiendo vel eis influendo, ut in seipsis per se maneant. Quod maxime in Deo locum habet (ib. ad 2).

IV. *Infinium intransibile* per partes post partes est *infinium privative* seu *potentiale* quod totaliter differt ab *infinio negativo* seu *actuali* (ib. ad 5. et ad 7).

V. *Deus dicitur sibi ipsi finitus*, non quasi limitatus, sed quia infinitate suae cognitionis seipsum comprehendit et adaequat (ib. ad 9). Unde non cognoscit se finite sed infinite (ad 10).

VI. *Obiicienti*. Medium per quod res cognoscitur, dicitur esse proportionatum ei, quod per ipsum cognoscitur. Sed *Essentia Divina* non est proportionata ipsi creaturae, cum in infinitum ipsam excedat; infiniti autem ad finitum nulla est proportio. Ergo Deus cognoscendo *Essentiam* suam, non potest cognoscere creaturam.

Resp. Dist. mai. Medium cognitionis debet esse proportionatum ad cognitum *per modum proportionalitatis*. *Conc. per modum proportionis* quae importat determinatum excessum unius termini ad alterum eisdem proportionis, *Nego. Contrad. min.* *Essentia Divina* non est proportionata ipsi creaturae *per modum proportionis*, *Conc. per modum proportionalitatis*, *Nego. Nego conseq.*

Nam proportio simplex, quae est unius ad alterum, quaeque resultat ex duobus terminis requirit determinatum excessum terminorum, ex. gr. quatuor ad duo sunt proportionata ad invicem ad modum proportionis. *Proportionalitas* autem quae resultat ex quatuor terminis, idest ex similitudine duarum proportionum, non requirit determinatum excessum terminorum; sed salvatur per hoc, quod quemadmodum primus terminus unius proportionis se habet ad secundum terminum eiusdem; similiter primus terminus alterius proportionis se habet ad secundum terminum eiusdem; quamvis termini primae proportionis non convenient cum terminis secundae in aliqua ratione univoca. Ex. gr. sicut se habet substantia creata ad suum esse, similiter se habet Deus ad suum, nempe subsistunt, quamvis Deus per identitatem cum suo esse, substantia vero creata per receptionem. (Cfr. Ontolog. n. 45. ad Obiect. 2.).

VII. *Distingue determinationem cognitionis ex parte cognoscentis a determinatione cognitionis ex parte rei cognitae.* Intellectus Divinus determinatur ad Divinam *Essentiam* et ad

caetera omnia cognoscenda unice a Divina Essentia, *per quam* et *in qua* omnia Deus videt (1). Ex parte autem rei cognitae Deus cognoscit proprie et distincte usque ad ultimam determinationem omnes et singulas res earumque proprietates et accidentia sive praedicamentalia sive praedicabilia; quamvis non per aliam similitudinem, quam per Divinam Essentiam.

VIII. Deum cognoscere *distincta indistincte* verum est si *τὸ indistincte* referatur ad actum cognitionis, quatenus est simplicissimus et maxime unus; non autem si referatur ad res cognitae: has enim Deus distinctissime cognoscit (l. c. ad 9).

THESIS XXIX.

Scientia Dei a) ita est causa efficiens rerum, ut
b) rebus conferat esse mediante divina voluntate (2).

72. **Probatur.** *Quoad 1^{um}.* Supposito principio alibi ab ipso demonstrato (QQ. dd. de Pot. q. 7. a. 2.), vi cuius quaecumque conveniunt in aliqua forma debent vel omnia ab aliquo tertio eam participare, vel unum inter ea esse caeteris causa talis formae; sic arguit S. Doctor (3): « In omni
« scientia est assimilatio scientis ad scitum; unde oportet,
« quod vel scientia sit causa sciti, vel scitum sit causa scientiae, vel utrumque ab una causa causetur. Non potest autem dici, quod res scitae a Deo sint causa scientiae in eo; cum res sint temporales, et scientia Dei sit aeterna; temporale autem non potest esse causa aeterni. Similiter non potest dici quod utrumque ab una causa causetur; quia in Deo nihil potest esse causatum, cum ipse sit quid quid habet. Unde relinquitur, quod scientia eius sit causa rerum ».

CONFIRMATUR. Scientia Dei sic se habet ad omnes res creatas sicut scientia artificis se habet ad artificiatas. Sed scientia artificis est causa artificiatorum eo quod artifex, qua talis, operatur per suum

(1) Cfr. qq. dd. de Verit. q. 2. a. 3. ad 6. et art. 4 ad 8,

(2) Cfr. S. Th. 1. p. q. 14 a. 8 et de Verit. q. 2. 14.

(3) In QQ. dd. de Verit. q. 2. a. 14.

intellectum. Ergo scientia Dei est principium operationis divinae ad extra (1).

Quoad 2^{am}. Scientia in quantum scientia non dicit causam activam. Scientia enim significatur per hoc, quod aliquid est in sciente non ex hoc quod aliquid sit a sciente. Voluntas autem in sui ratione importat influxum quemdam in volita, praesupposita cognitione eorundem. Atqui in ipso Deo intellectus, scientia, voluntas et reliqua attributa importantia puram perfectionem verificantur secundum sui propriissimam rationem (ut demonstravimus in Quaest. 4.). Ergo etiam in Deo scientia est causa rerum, adiuncta seu mediante voluntate.

CONFIRMATUR. Creaturae per hoc quod in esse actuantur a Deo nihil conferunt Divinae Bonitati. Ergo Deus non necessario sed libere creat eas. Quod autem libere causatur procedit per liberam determinationem voluntatis. praesupposita cognitione rei faciendae. Ergo scientia Dei causat res, adiuncta voluntate.

THESIS XXX.

Deus in signo priori seu antecedente omne decretum actuale suae voluntatis cognoscit in sua essentia omnia possible, sive ea quae neque sunt, neque fuerunt, neque erunt, sive ea quae aliquando exitura sunt.

73. Demonstratur. Quum scientia Dei comparetur scientiae artificis libere suum opus exequentis, ex eo quod Deus quasdam res possibles nolit actuare, minime sequitur eum non cognoscere eas secundum omnes possibles earum determinationes, accidentia et relationes: immo ad hoc ut Deus aliquas res libere valeat actuare, alias libere relinquere in statu merae possibilitatis; necesse omnino est ut omnium perfectam et determinatam cognitionem praehabeat. Ex varia autem conditione obiectorum divinae scientiae, haec varias denominationes suscipit. Itaque;

a) Scientia eorum possibilem, quae licet numquam erunt,

(1) Cfr. 1. p. q. 14. a. 8.

tamen cognoscuntur a Deo quatenus producibilia ab ipso, vocatur *scientia virtualiter practica*.

b) Scientia eorum, quae Deus actuare decrevit, vocatur *scientia formaliter practica*. Ad hanc refertur scientia malorum, quae Deus permittit, vel impedit, vel ordinat.

c) Scientia malorum pure possibilium vocatur *scientia pure speculativa*. Sic etiam vocatur scientia rerum possibilium, quas Deus considerat non secundum earum esse actuale vel hypotheticum, sed secundum omnes intentiones abstractas (e. g. genericas vel specificas) quas intellectus humanus resolvendo de eis apprehendere potest. Sic Deus cognoscit res a se operabiles, non quatenus operabiles.

THESIS XXXI.

Deus antecedenter ad decretum suae voluntatis cognoscit operationes, quas libere agerent creaturae intellectivae, si in determinatis adiunctis extiturae essent.

74. Demonstratur. Quum nulla operatio, etiamsi defectuosa seu mala, sit mera negatio entis (omne enim malum, quum sit privatio, fundari debet in aliquo bono), necesse est ut quaelibet operatio creaturae pro eo quod habet entitatis seu bonitatis, sit unus ex infinitis terminis possibilibus imitabilitatis Divinae Essentiae: et ideo debet cognosci ab intellectu comprehendente Divinam Essentiam; et in eo cognosci quaecumque privatio debiti ordinis in ea fundata. Quod praeclare a S. Thoma (1) sic ostenditur: « Dicendum, quod... quicumque non intelligit aliquod unum, nihil intelligit, Per hoc autem est aliquid unum, quod est in se indivisum et ab aliis distinctum; unde quicumque cognoscit aliquid, oportet quod sciat distinctionem eius ab aliis. Prima autem distinctionis ratio est in affirmatione et negatione: et ideo oportet quod quicumque scit affirmationem, cognoscat negationem; et quia privatio non est aliud, quam negatio subiectum habens ut dicitur in IV. Metaph. (com, IV.), et alterum con-

(1) QQ. dd. de Verit. q. 2. a. 15.

« trarium semper est privatio, ut in eodem (com. LXIII, et
 « praec.) dicitur, et in 1. Phys. inde est quod ex hoc ipso,
 « quod cognoscitur aliquid, cognoscitur eius privatio et eius
 « contrarium. Unde cum Deus habeat propriam cognitionem
 « de omnibus suis effectibus, unumquodque, sicut est in sua
 « natura distinctum, cognoscens; *oportet quod omnes negatio-*
 « *nes et privationes oppositas cognoscat et omnes contrarieta-*
 « *tes in eis repertas*; unde, cum malum sit privatio boni,
 « oportet quod ex hoc ipso, quod scit quodlibet bonum et
 « mensuram cuiuslibet, cognoscat quodlibet malum ». Obiec-
 tiones et solutiones vide l. c.

75. Harum operationum cognitio non est mere coniec-
turalis sed est infallibiliter certa, quia habet pro termino
 ipsas operationes liberas, quales in seipsis essent: et non
 mere quatenus adhuc essent inclusae in potentia liberi arbi-
 trii adhuc indeterminati ad unum.

76. Corollarium. *Adversarii scientiae mediae, quae habet*
pro obiecto huiusmodi operationes, quae vocantur futuribiles,
falluntur quum aiunt Deum independentem a suo decreto prae-
determinate non posse habere nisi coniecturalem notitiam ope-
rationum, quae adhuc includuntur in potentia causae secundae
liberae seu nondum determinatae ad unum. Nam praeter hanc
 cognoscibilitatem, habent etiam *intrinsicam cognoscibilitatem*
in seipsis, quatenus complexus accidentalis ipsius egressus
 operationis a potentia operativa libere se determinante, quo
 constituitur concrete haec operatio in suo esse possibili, est
 aliqua entitas possibilis, quae nequit effugere intuitum intel-
 lectus comprehendentis Essentiam Divinam, cuius omnis ope-
 ratio futuribilis, *in quantum habet entitatis vel bonitatis possi-*
bilis, est aliqua imitatio. Ex. gr. hoc determinatum esse acci-
 dentale Socratis, quod resultaret per hoc, quod Socrates in
 quibusdam determinatis adiunctis, se libere determinaret ad
 unum potius faciendum quam ad aliud; est certissime quoad
 suam positivam realitatem possibilem unus ex infinitis termi-
 nis imitabilitatis Divinae Essentiae. Bene igitur P. Molina (1)
 triplicem in Deo Scientiam distinguens (de qua mox pauca

(1) P. Molina S. J. in 1. p. q. 13. a. 13. Disp. 17.

dicemus) de tertia quae est *futuribilia* ait: « Tertiam de-
 « nique mediam scientiam, qua ex altissima et incurabili com-
 « prehensione cuiusque liberi arbitrii (Deus) *in sua essentia*
 « *intuitus est*, quid pro sua innata libertate, si hoc vel illo
 « vel etiam infinitis rerum ordinibus collocaretur, acturum
 « esset, eum tamen posset, si vellet, facere reipsa oppositum ».

Conferatur omnino S. Thomas (C. G. Lib. 1. Capp. 68 et 69), qui ibi 1° manifeste asserit Deum cognoscere quidquid quocumque modo habere potest rationem entis; 2° huiusmodi esse ipsos *actus intellectus et voluntatis*; 3° hos Deum cognoscere non solum in suis causis proximis, *sed etiam in seipsis, quatenus hi habere possunt rationem entis*. Quoniam autem S. Doctor passim ostendit vel supponit scientiam eorum, quae quocumque modo habere possunt rationem entis et malorum quae ipsis, ut privationes. opponuntur, *praesupponi* determinationi Voluntatis Divinae libere statuentis quibusdam existentiam conferre (1 p. q. 15. a. 3. de Verit. q. 3. art. 3. c. et art. 4. ad obiect. et alibi passim); manifestum est Deum futuribilia cognoscere in seipsis, eo modo, quem nos contra impugnatores scientiae mediae explicamus. Sic 1. p. q. 14, art. 9. S. Thomas praeclare demonstrat et in objectionum solutionibus tuetur Deum cognoscere omnia, quae quocumque modo habere possunt rationem entis, licet nunquam fuerint nec futura sint, non exclusis ipsis operationibus et cogitationibus creaturarum. « Quaecumque igitur possunt per creaturam fieri, vel « cogitari, vel dici, et etiam quaecumque ipse facere potest, omnia « cognoscit Deus, etiamsi actu non sint. » Conferatur integer articulus.

THESIS XXXII.

Opportune dividitur divina scientia ratione obiecti secundarii in scientiam visionis, scientiam simplicis intelligentiae, et scientiam mediam.

77. Ea quae constituunt obiectum secundarium Divinae Scientiae, ut ex superioribus Thesibus constat, possunt ad triplicem classem reduci: 1° ad ea, quae actu aliquand existunt extra suas cauras, quaeque vocantur *futura*, vel melius vocarentur in suo esse actuali *praesentia* ipsi aeternae visioni, qua Deus omnia, quae in aliqua temporis differentia exitura sunt, in sua indivisibili aeternitate intuetur tamquam praesentia, ut demonstravimus (in Thesi 25); 2° ad ea quae exi-

sterent extra causas secundas liberas lihere operantes, si hae in adiunctis determinatis invenirentur; haec vocantur *futuribilia* vel melius *praesentabilia* Divinae Visioni, quia, si aliqua hypothesis verificata fuisset, essent et ipsa secundum esse reale *praesentia* indivisibili visioni aeterni Intellectus Divini; 3^o ad ea quae ne quidem considerantur ut hypothetice existentia extra suas causas, et ideo in nulla hypothesis considerantur secundum suum esse reale *praesentia* Divinae Visioni, unde stricte constituunt classem *mere possibilium*.

Quapropter vocando scientiam visionis cognitionem, quam Deus habet rerum existentium quatenus existentium, metaphora ducta a visioni oculi corporei, qui non intuetur nisi res actu existentes, et vocando scientiam simplicis intelligentiae cognitionem, quam Deus habet rerum possibilium, seclusa qualibet existentia sive reali sive hypothetica, resultat tamquam Media Scientia, ea cognitio quam Deus habet rerum, quae essent extra causas secundas liberas, in hypothesis, quae hae in determinatis adiunctis operarentur.

Profunde Card. BILLOT: «Futuribile in quantum huiusmodi hoc habet proprium ut supra id quod est possibile potentia respiciente virtutem liberae voluntatis creatae, ponat determinatam contingentiam unius ex possibilibus oppositis sub hypothesis certorum adiutorum. Porro haec ipsa determinata contingentia est etiam in suo ordine quidam specialis modus entis possibilis, qui in tantum cadere debet sub divino intuitu, in quantum intuitus ille primario fertur super ipsum Esse subsistens, et ex consequenti super omnes modos atque ordines participationis eius » (1).

Vi scientiae visionis potest (si ita loqui fas est) Deus infalibiliter respondere quaestioni *an aliquid erit*: vi scientiae mediae, *an aliquid esset*: vi scientiae simplicis intelligentiae *an aliquid est possibile esse*.

Attamen, ut omnes quaestiones de modo loquendi praescindantur, si quis cum vetustioribus et cum ipso S. Thoma extenderet obiectum scientiae simplicis intelligentiae ad ea omnia quae non sunt in suo esse reali praesentia aeternae visioni Dei, non inveniret is locum pro scientia media. Sed ad rem quod attinet obiectum dari pro tali scientia et eius

(1) *De Deo uno et trino*, ed. 6^a, Romae 1920, p. 215.

explicitam distinctionem valde prodesse ad claritatem conceptuum, iam satis apparet, atque in Theologia Dogmatica clarius apparebit.

THESIS XXXIII.

Sententia affirmans Deum futuribilia infallibiliter cognoscere in suis decretis praedeterminantibus, quae appellant subjective absoluta et obiective conditionata a) falsa est, et b) a Doctrina S. Thomae prorsus aliena.

78. Probatur. — *Quoad 1^{um}.* Si Deus ideo novisset infallibiliter, ex. gr. Socratem si extitisset in quibusdam adiunctis operaturum fuisse libere unum potius, quam eius oppositum, quia ipse Deus decrevisset praedeterminare voluntatem eius ad unum prae alio eligendum; voluntas Socratis non potuisset illud non eligere. Atqui contradictorium est, voluntatem libere eligere id, quod non potest non eligere. Ergo sententia, quam impugnamus, est falsa. *Minor* est evidens. *Mayor* conceditur ab ipsis adversariis. Et sane, fatentibus ipsis adversariis, voluntas *in sensu composito praedeterminationis* non habet in sua potestate neque exercitium neque specificationem actus. Porro praedeterminatio non est in potestate liberi arbitrii, sed unice pendet a Deo. Quid ergo remanet libero arbitrio ut habeat dominium sui actus? Profecto nihil.

Nec valet effugium adversariorum ad distinctionem sensus compositi et divisi. Nam voluntas in sensu diviso praedeterminationis, si vera esset sententia adversariorum, nihil posset agere. Quod enim nequit agere nisi praedeterminetur ad unum, si non facit id, ad quod praedeterminatur, nullo modo agere potest. Quod autem nullo modo facere potest id, ad quod non praedeterminatur, non habet *in sensu diviso praedeterminationis* potentiam ad illud. Ergo distinctio adversariorum materialiter falsa est et destructiva libertatis. Et sane quis serio dicat idem esse *non posse agere et posse non agere, non posse mori et posse non mori?*

Quoad 2^{um}. Sententiam, quam impugnamus, esse prorsus alienam a Doctrina Sancti Thomae manifestum est eis, qui

absque praeiudicata opinione eam ab ipso fonte haurire solent. Plura S. Doctoris testimonia afferri possent. Pauca seligimus. In 2. Sent. Dist. 32. q. a. 1. Sanctus Doctor ait: « Ipsa
 « potentia voluntatis quantum in se est, indifferens est ad
 « plura, sed quod determinate exeat in hunc actum vel illum,
 « non est ab alio determinante, sed ab ipsa voluntate ». Et ibid.
 art. 2: « Ratio culpa in actu deformi est ex hoc, quod pro-
 « cedit ab eo, qui habet dominium sui actus, hoc autem est
 « in homine secundum illam potentiam, quae ad plura se
 « habet, nec ad aliquid eorum determinatur, nisi e seipsa,
 « quod tantum voluntati competit ». Et QQ. dd. de Pot. q. 3.
 a. 7. ad 13. « Voluntas dicitur habere dominium sui actus,
 « non per exclusionem causae primae, sed quia CAUSA PRIMA
 « NON ITA AGIT IN VOLUNTATE, UT EAM DE NECESSITATE AD
 « UNUM DETERMINET, sicut determinat naturam, ET IDEO DE-
 « TERMINATIO ACTUS RELINQUITUR IN POTESTATE RATIONIS ET
 « VOLUNTATIS ».

Ex postremo testimonio obiter nota, quam longe absint a veritate et a mente S. Thomae adversarii nostri, qui ex necessitate influxus immediati Causae Primae ad omnem operationem creaturarum inferre volunt praedeterminationem voluntatis ad unum, et quanta iniuria abutantur exemplis a S. Thoma aliquando desumptis ex artefice creato applicante instrumentum ad aliquid, puta cultrum ad incisionem. Hae enim similitudines sunt inadaequatae et quum sermo est de voluntate creata afferuntur ad ostendenam necessitatem divini influxus immediati, non praedeterminationem vel praemotionem ad unum. Audiant adversarii S. Thomam in 1. 2. q. 10. a. 4: « Respondeo
 « dicendum quod, sicut Dyonisius dicit (de div. nom. cap. 4. lect. 23)
 « ad Providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere-
 « sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem, ita
 « quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effe-
 « ctus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium non
 « determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic
 « Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat,
 « sed remanet motus eius contingens, et non necessarius, nisi in his
 « ad quae naturaliter movetur ». Quisque videt non potuisse S. Doctorem clarius excludere *determinationem ad unum* ab actibus voluntatis creatae circa bona contingentia seu particularia, dum exponi discrimen medi, quo Deus movet ipsam voluntatem ad bonum universale et ad bona particularia. Nam ad bonum universale appetendum voluntas determinatur a Deo, quia ad illud naturaliter movetur,

non autem ad bona particularia, eo quod ad haec naturaliter non movetur. Conferantur ea quae in Psychologia agentes de Voluntate demonstravimus in Thesi 67.

79. Scholion I. — *Quid importet divinum intuitum per scientiam visionis ferri in res existentes.* Divinum intuitum per scientiam visionis ferri in res, quae in suo esse actuali sunt presentia ipsi *nunc* aeternitatis Divinae, non importat Deum cognoscere eas in medio diverso a Divina Essentia, sed adiungit *simplicis intelligentiam* et *mediae* liberum Divinae Voluntatis actum seu decretum, vi cuius Deus sua omnipotentia creat et gubernat, conservat et gubernat creaturas modo earum naturae conveniente.

• Etenim (ut ait cl. P. Kleutgen) (1) Deus videns se, videt et • comprehendit operationem suam. Non vero comprehenderet, nisi • videret effectus eius. Videt igitur voluntates nostras (et caeteras • omnes creaturas aliquando existentes) *in illo suo actu*, quo eas • creavit, conservat et gubernat, easque totas perpetuo contuens, • non potest non cognoscere, quaecumque in iis contingunt. Neque • igitur ullus motus in voluntate creata existere potest, quem Deus • *in se* ut ipsius voluntatis creatae *causa* non conspiciat ».

80. Scholion II. — *Scientia Dei est prorsus immutabilis.* Nam ipsa scientia visionis, quae respicit creaturas in aliqua differentia temporis existentes, 1^o non causatur ab extrinseco, quum repugnet creaturas per suum esse actuale determinare Divinum Intellectum ad earum cognitionem, ut superius demonstravimus, qui proinde nihil perfectionis recipit per cognitionem existentiae creaturarum, sive hae in maiori sive in minori numero sint extiturae; neque supponit in Voluntate Divina successionem actuum: haec enim ita est libera, ut sit immutabilis et aeterna, utpote cum actu purissimo prorsus identificata. Et ideo quidquid actus liber habet perfectionis, eminenter invenitur in ea, quidquid autem imperfectionis est in libertate creaturarum, removetur ab ea, nempe deliberatio, haesitatio, successio actuum, consilii mutatio. Quapropter ea, quae ad extra Deus ponit, ita vult, ut potuerit ea nolle, quia libere procedunt ab eo, sed simplicissimo,

(1) KLEUTGEN S. I., *Inst. Theol. de ipso Deo*, P. I. L. 1. q. 1.
c. 2. a. 16

aeterno et omnis successionis et mutabilitatis experte actu voluntatis.

81. **Scholion III.**— *Ex hucusque dictis apparet, quomodo solvendae sint obiectiones praecipuae, quae contra scientiam, quam Deus habet futurarum contingentium, desumuntur sive ex parte infallibilitatis Divinae Scientiae sive ex eius immutabilitate.* Nam 1^o quaecumque fuerunt, sunt et erunt sunt praesentia ipsi nunc aeternitatis Divinae (Thes. 25).

Et ideo S. Thomas (1), postquam similes obiectiones enodaverit haec addit: « Si unumquodque a Deo cognoscitur sicut praesentia-
• liter visum, sic necessarium erit esse (id), quod Deus cognoscit.
• sicut necessarium est Socratem sedere, ex hoc quod sedere videtur.
• Hoc autem non necessarium est absolute, vel, ut a quibusdam di-
• citur, *necessitate consequentis*, sed sub conditione, vel *necessitate*
• *consequentiae*. Haec enim conditionalis est necessaria, *si videtur*
• *sedere, sedet*. Unde etsi conditionalis in categoricam transferatur.
• ut dicatur, *Quod videtur sedere, necesse est sedere*, patet eam de
• dicto intellectam et compositam esse veram, *de re vero* intellectam
• et divisam, esse falsam. Et sic his in omnibus similibus, quae Dei
• scientiam circa contingentia oppugnantes argumentantur, secundum
• compositionem et divisionem falluntur ».

2^o Quoniam Voluntas Divina non solum libere vult res extra Deum, sed etiam vult ut eae, quibus secundum modum suae naturae competit, ut sint contingentes, operentur contingenter; evidens est immutabilitatem scientiae visionis, nullo modo obstare contingentiae effectuum, qui proxime procedunt a causis secundis.

Conferatur S. Thomas (1. p. q. q. 19. a. 8. et C. G. L. 1. c. 85), qui ibi clarissime demonstrat Divinam Voluntatem non auferre contingentiam a rebus. Ex quibus apparet libertatem arbitrii creaturae intellectivae nullum pati detrimentum sive ex parte Divinae Scientiae, sive ex parte Divinae Voluntatis. Obiectiones propositas et solutas invenies locis citatis et parallelis. Pauca inde seligimus.

3^o Ad rectam intelligentiam doctrinae S. Thomae de scientia, quam Deus habet futurorum contingentium, distinguendum sedulo est **MEDIUM** IN QUO Deus cognoscit futura contingentia absoluta, quod est Divina Essentia, quatenus exhibet divino intellectui futuribile translatum in ordine existentium ex decreto divinae voluntatis per divinam potentiam, A MODO

(1) C. G. L. 1. c. 67.

quo eadem cognoscit, id est quatenus sunt praesentia divinae aeternitati.

S. Thomas in Summa Quaest. XIV, art. 13 considerat *hunc modum quo* Deus cognoscit futura. *De medio in quo* ea cognoscit locutus iam fuerat in articulis 6 et 7, eiusdem quaestionis. Et ideo docet Deum cognoscere futura, *non ut futura* (sic enim ea cognoscit intellectus, qui ea in suis causis proximis adhuc inclusa videt), *sed ut praesentia*, quia ea videt sicut sunt in eorum *esse* determinata; cum omnia sint Deo in eius aeternitate praesentia. Quapropter haec scientia non aufert a futuris suam contingentiam; ea enim considerat quatenus in suo esse determinato egrediuntur a suis causis proximis, modo suae naturae conveniente, nempe libere a causis liberis. Sic, cum video Socatem ambulans, mea visio nullam inducit necessitatem in eius ambulationem. Nec obest dicere quod talia futura non essent sine decreto divinae voluntatis. Decernit enim Deus, ut sint modo suae naturae convenienti, h. e., libera libere. Quod decretum praesupponit in divino intellectu cognitionem futuribilis, quod decernit Deus ut sit in iis adiunctis, in quibus presentatur divino intellectui ut hoc determinatum futuribile. Ex. gr. Petrus in his adiunctis, ageret poenitentiam de peccato suo: decerno ut ponatur in his adiunctis.

Nota. S. Thomam non admittere decreta praedeterminata recentiorum thomistarum apparet etiam ex hoc articulo 13, in quo, solvendo obiectiones, recurrit unice ad hoc, quod Deus in tantum cognoscit futura contingentia, in quantum sunt praesentia divinae aeternitati. Ubi autem loquitur *de medio* cognitionis rerum, unice mentionem facit divinae essentiae, cuius imitabilitatis modi sunt creaturae secundum totum id quod habent de esse.

82. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** A causa necessaria procedit effectus necessarius. Sed scientia Dei est causa scitorum. Cum ergo ipsa sit necessaria, sequitur scita eius esse necessaria. Non ergo scientia Dei est contingentium.

Resp. Dist. mai. A causa, cuius necessitas consequitur liberam determinationem propriae voluntatis, *Nego*; a causa operante ex necessitate naturae, *subdist.* si sit causa proxima, *Conc.* si sit causa remota, *Nego. Contrad. min.* Scientia Dei est causa proxima scitorum, *Nego*; causa remota, *subd.* cuius necessitas, quum sermo est de scientia visionis, consequitur liberam determinationem Divinae Voluntatis, *Conc.* cuius necessitas eam antecedit, *Nego* et *nego utrumque consequens* (1).

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 1. cc. 67 et 85.

Obiect. 2^a. Omnis conditionalis, cuius antecedens est necessarium absolute, consequens est necessarium absolute. Sed huius conditionalis: *Si Deus scivit hoc contingens futurum, hoc erit*; antecedens est necessarium absolute. Ergo et consequens est absolute necessarium.

Resp. Dist. mai. Consequens est necessarium necessitate se tenente ex parte intellectus cognoscentis, *Conc.* ex parte rei cognitae *subd.* si esset aliquid rei, *Conc.* si est aliquid animae cognoscentis, *Nego. Contrad. min.* illius conditionalis antecedens est necessarium necessitate se tenente ex parte Divinae Scientiae, *Conc.* ex parte rei scitae, *Nego* et *nego consequens*.

« Quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad ærüm
« animae, consequens est accipiendum non secundum esse quod in
« se est, sed secundum quod est in anima. Aliud enim est esse rei
« in seipsa et esse rei in anima, ut puta si dicam, si anima intelligit
« aliquid illud est immateriale; intelligendum est, quod illud est
« immateriale secundum quod est in intellectu, non secundum quod
« est in seipso. Et similiter si dicam: *Si Deus scivit aliquid, illud
« erit*, consequens intelligendum est prout subest divinae scientiae,
« scilicet prout est in sua praesentialitate. Et sic necessarium est
« sicut et antecedens. *Quia omne quod est, dum est necesse est esse* (1). »

Obiect. 3^a. Omne scitum a Deo necesse est esse. Sed nullum contingens futurum necesse est esse. Ergo nullum contingens futurum est scitum a Deo.

Resp. Dist. mai. necessitate se tenente ex parte Dei scientis, *Conc.* ex parte rei scitae, *Nego. Contrad. min.* quatenus accipitur in se, *Conc.* quatenus accipitur ut cognitum, *subd.* si cognoscatur ut futurum, *Conc.* si cognoscatur ut praesens, *Nego. Dist. conseq.* nullum contingens futurum est scitum a Deo ut futurum, *Conc.* ut praesens, *Nego*.

Praeclara sunt quae habet ad rem S. Thomas (C. G. Lib. 1. cap. 67.): « Cum dicitur: Deus scit vel scivit hoc futurum, medium
« quoddam accipitur inter divinam scientiam et rem scitam, scilicet
« *tempus in quo est locutio*, respectu cuius id quod a Deo scitum di-
« citur, est futurum, non autem est futurum respectu Divinae Scien-
« tiae quae *in momento aeternitatis existens ad omnia praesentialiter
« se habet*. Deceptio igitur accidit ex hoc, quod tempus in quo loqui-

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 1. cc. 81. 82. 83.

« mur coexistit aeternitati, vel etiam tempus praeteritum, quod designatur cum dicimus, Deus scivit. Unde habitudo praeteriti vel praesentis ad futurum, aeternitati attribuitur, quod omnino ei non competit. Et ex hoc accedit *secundum accidens falli* ». Conferantur quae diximus de Aeternitate, n. 63.

Obiect. 4^a. Res scitae a Deo in tantum sunt in quantum Deus voluit eas esse. Sed Voluntas Dei immutabiliter vult quidquid vult. Ergo res scitae a Deo non habent intrinsecam contingentiam.

Resp. Dist. mai. eo modo quo Deus vult eas esse, idest modo conformi exigentiae naturae earum, *Conc.* modo difformi, *Nego. Dist. min.* Si tò immutabiliter referatur ad rem volitam, *Nego*; si referatur ad Divinam Voluntatem, *subd.* ad excludendam successionem volitionum, *Conc.* ad excludendam libertatem volitionis, *Nego* (1).

83. Quaeres. Quomodo Deus cognoscat infinita secundum multitudinem?

Resp. Deus cognoscit infinita secundum multitudinem non per viam infiniti idest quasi apprehendat partes post partes, sed *per modum unitatis* idest per unicam speciem intelligibilem, qua se extendit ad infinita, etiam secundum quod sunt ab invicem distincta. Quae species est ipsa Divina Essentia, quae quum sit *simpliciter infinita*, continet eminenter et in infinitum excedit omnes et singulas series sive possibilium sive futurorum, quae sunt tantum infinitae *secundum quid* (1. p. q. 14. art. 12. et de Verit. q. 2. a. 9).

(1) 1. p. q. 14. a. 13. ad 2.

QUAESTIO IX.

DE VOLUNTATE DEI.

84. Hanc quaestionem haud difficile intelliget qui prae oculis habeat ea quae sive in Philosophia Naturali Quaest. XXV. et XXVI. de Potentiis Appetitivis demonstravimus, sive in Theologia Naturali Quaest. VI. De Bonitate Dei. Quapropter nobis erit satis ea breviter proponere, quae S. Thomas praeclare evolvit tum in Summae I. p. q. XIX, tum Cont. Gent. Lib. I. a Capite 72. ad 88., tum in qq. dd. de Veritate Quaest. XXIII. et alibi, eundem ordinem cum S. Doctore sequentes ita, ut prius de ipsa Divina Voluntate, tum de eius obiecto, ac tandem de eius libertate, independentia et efficacia agamus.

THESIS XXXIV.

a) Deus est volens, seu in Deo est voluntas.

Haec b) est infinite perfecta.

85. **Probatur.** — *Quoad 1^{um}.* Unumquodque ens appetit bonum sibi conveniens et in eo hac ratione quiescit, ut, si sit expers cognitionis, id praestet *appetitu non elicitu*, sed *mere naturali*; si vero sit cognoscitivum, tendat vel quiescat *appetitu elicitu*, qui consequitur formam cognitione apprehensam, quique vocatur *voluntas*, quum talis cognitio est intellectiva. Voluntas enim definitur *facultas tendendi et quiescendi in bonum intellectu apprehensum tamquam conveniens* (cfr. Psychol. n. 197.). Iam vero Deus, quum sit perfectissime

intelligens, immo sit ipsum intelligere subsistens, cognoscit tamquam bonum sibi adaequate conveniens suum Divinum Esse, in eoque delectatur atque plenissime quiescit, quia eius *esse* identificatum cum sua *essentia* est summum atque infinitum bonum adaequate possessum a Deo, utpote cum ipso prorsus identificatum. Ergo Deus est volens seu in Deo formaliter est voluntas (1).

Quoad 2^{um}. a) Voluntas in sua formali ratione importat puram perfectionem amandi bonum eoque fruendi. Iamvero quidquid importat puram perfectionem necesse est ut formaliter inveniatur in tota sua plenitudine in eo ente, quod est ipsum esse subsistens. Ergo in Deo, qui est ipsum esse subsistens invenitur formaliter eminenter voluntas, seu voluntas divina est infinite perfecta. b) In Deo operatio, potentia operativa, essentia et esse prorsus identificantur et ideo quemadmodum Deus est suum esse et suum intelligere, ita est suum velle. Sed esse divinum est infinite perfectum. Ergo etiam Voluntas et velle Divinum sunt infinite perfecta. c) Voluntas, quae amat bonitatem infinitam quantum amabilis est, est infinite perfecta. Atqui Voluntas Divina, utpote perfecte adaequata Divinae Bonitati, hanc amat quantum amabilis est, videlicet amore simpliciter infinito. Ergo Divina Voluntas est infinite perfecta.

86. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Voluntas est appetitus quidam. Sed omnis appetitus est imperfecti. Ergo, cum in Deo nulla sit imperfectio, videtur quod nec voluntas (1).

Resp. Dist. mai. Voluntas est appetitus late dictus, *Conc.* est appetitus stricte dictus, qui videlicet tendit in rem non habitam, *subdist.* Voluntas perfectissima, *Nego*, voluntas imperfecta, quae nondum suum obiectum possidet, *Conc. Contrad. min.* omnis appetitus stricte dictus, *Conc.* late dictus, *Nego*, et *Nego* conseq. .

« Ad primum dicendum, quod quamvis in Deo dicatur esse voluntas, « non tamen conceditur ibi esse appetitus, quia secundum Augustinum « (in Psal. 118. conc. 8.) *appetitus proprie est rei non habitae*. Deus « autem totum suum bonum in se habet. Unde nec etiam in nobis pro-

(1) Cfr. S. TH. C. G. c. 72.

(1) Cfr. S. TH. I. *Sent. Dist.* 45. q. 1. a. 1.

• *prie voluntas appetitus est, quando volito coniuncta est. Sed amor • est rei iam habitae secundum Augustinum (ibid.)*. (S. Th. I. c. ad 1.).

Obiect. 2^a. Actus voluntatis est tendere in finem, qui est eius obiectum. Sed ei quod est finis ultimus non competit tendere in finem. Ergo cum Deus sit finis omnium, videtur quod sibi voluntas non competat.

Resp. Dist. mai. Tendere in finem est actus voluntatis qua talis, *Nego*; est actus illius voluntatis, quae distat a fine, *Conc. Conc. min. nego cons.* Recole dicta sub n. 53. et Psych. n. 211.

Obiect. 3^a. Voluntas est movens motum, quia movetur a volito. Sed Deus est primus motor immobilis. Ergo in Deo non est voluntas.

Resp. Dist. mai. Voluntas qua talis est movens motum *motu latissime dicto*, qui importat *immanentem operationem*, *Conc.* est movens motum *motus minus late dicto*, qui importat *transitum de potentia in actum*, *subdist.* voluntas creata, *Conc.* voluntas increata, *Nego. Contrad. min.* Deus est motor immobilis *immobilitate excludente transitum de potentia in actum*, *Conc. immobilitate excludente perfectionem operationis immanens*, *Nego et nego cons.* (cfr. Phil. Nat. nn. 70. 106.).

Obiect. 4^a. Voluntas est in ratione. Sed ratio nominat obumbratam cognitionem, quia oritur in umbra intelligentiae. Ergo in Deo, qui est perfectissime intelligens, non est voluntas.

Resp. Dist. mai. Voluntas humana, *Conc.* voluntas angelica et divina, *subdist.* in ratione *strictè* dicta *Nego*; in ratione *late* dicta, nempe in intellectu, *Conc. Contrad. min. ratio strictè dicta* nominat obumbratam cognitionem, *Conc. ratio late dicta, Nego et Nego. cons.*

THESIS XXXV.

a) *Obiectum* *primarium* *Divinae* *voluntatis* est *Divina* *Bonitas*, b) *obiectum* *autem* *secundarium* est *bonitas* *creaturarum*, ita tamen ut *Divina* *Voluntas*, c) *unico* *simplicissimo* *actu* *velit* *seu* *amet* *Divinam* *Bonitatem* *ratione* *sui* *et* *necessario* d) *bonitatem* *vero* *creaturarum* *in* *ordine* *ad* *Divinam* *Bonitatem* *et* *liberrime*.

87. **Praenotiones.** — *Obiectum* *primarium* *alicuius* *potentiae* *operativae* est *illud* *quod* *primo* *et* *ratione* *sui* *attingitur* *ab* *ea*. *Obiectum* *secundarium* est *quod* *secundario* *et* *ratione* *obiei* *primarii* *attingitur*. Porro, quum *finis* *attingatur* *a* *voluntate* *primo* *et* *ratione* *sui*, *ea* *vero* *quae* *sunt* *ad* *finem* *attingantur* *ab* *eadem* *secundario* *et* *ratione* *finis*, *eo* *quod* *non* *sunt* *per* *se* *amabilia*, *sed* *tantum* *ratione* *finis*; patet *finem* *esse* *obiectum* *primarium* *voluntatis*, *ea* *vero* *quae* *ordinem* *dicunt* *ad* *finem* *esse* *eius* *obiecta* *secundaria*. Reco-
lantur *quae* *diximus* *in* *Quaest. De* *Divina* *Bonitate*.

88. **Probatur thesis.** — *Quoad* *1^{um}*. *Obiectum* *primarium* *Divinae* *Voluntatis* est *illud*, *in* *quo* *Dei* *beatitudo* *consistit*, *quum* *beatitudo* *sit* *finis* *ultimus* *omnis* *appetitus* *intellectivi*. Atqui *beatitudo* *Divinae* *Voluntatis* *consistit* *in* *fruitione* *Divinae* *Bonitatis*. Ergo *obiectum* *primarium* *Divinae* *Voluntatis* est *Divina* *Bonitas* (1). *Minor* *constat* *ex* *Quaest. VI. De* *Bonitate* *Dei*.

Quoad *2^{um}*. *Obiectum* *secundarium* *voluntatis* *constituitur* *ex* *his*, *quae* *volumus* *in* *ordine* *ad* *finem*, *quia* *non* *habent* *in* *se* *amabilitatem* *seu* *appetibilitatem*, *sed* *unice* *ratione* *finis*, *ita* *ut* *in* *tantum* *ea* *aliquis* *velit* *in* *quantum* *in* *eis* *vult* *et* *amat* *finem*, *quum* *vel* *ducant* *ad* *finem* *vel* *participent* *de* *bonitate* *finis*, *qui* *non* *solum* *in* *seipso*, *sed* *etiam* *in* *aliqua* *sui* *similitudine* *potest* *esse* *volitus* *et* *amatus*. Iamvero *creaturae*, *in* *quantum* *esse* *a* *Deo* *recipiunt* *sunt* *volitae* *et* *amatae* *a* *Divina* *voluntate* *tamquam* *similitudines* *plus* *minusve* *deficientes* *Divini* *Esse* *et* *Divinae* *Bonitatis*, *ob* *cuius* *amorem*

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 1. cc. 74. 75.

Deus eis esse conferre decrevit. Ergo bonitas creaturarum, quae in earum *esse* consistit, est obiectum secundarium Divinae Voluntatis.

Quoad 3^{um}. In ea voluntate nequit esse multiplicitas actuum volitionis, cuius velle est actus purissimus subsistens, videlicet simpliciter infinitus in perfectione, quique proinde realiter identificatur cum voluntate, essentia, et esse volentis. Iamvero huiusmodi est Voluntas Divina, ut ex toto decursu huius tractationis manifestum est. Ergo Voluntas Divina unico simplicissimo actu vult omnia quaecumque vult.

Quoad 4^{um}. Creaturae per hoc quod in esse actuantur et conservantur a Deo et moventur ad ulteriores perfectiones sibi proportionatas, nihil conferunt Divinae Perfectioni, quum Deus sit in seipso infinite perfectus et prorsus immutabilis, utpote actus purissimus seu ipsum esse subsistens. Atqui voluntas non vult necessario ea, sine quibus est perfecte beata, quum nihil conferant perfectionis seu bonitatis volenti. Ergo Voluntas Divina ratione suae omnimodae independentiae ab omni re extrinseca est liberrima ad bona creata volenda vel secus.

Potest tamen Deus ea velle. Etenim bonum est diffusivum sui, non hoc sensu ut debeat, sed ut *possit diffundi* seu possit communicare suo modo aliis perfectionem suam. Iamvero id maxime et eminenter competit Essentiae Divinae, quae est bonum prorsus independens et infinitum, quum sit ipsa Bonitas per se subsistens principium et causa omnis esse et omnis perfectionis. Potest igitur Deus *secundum beneplacitum suae voluntatis* communicare participationem (licet analogicam et deficientem) suae Bonitatis, creando et perficiendo quascumque creaturas voluerit secundum varios gradus imitabilitatis Divinae Essentiae. Id autem non solum posse Deum facere, sed revera fecisse erga creaturas, quae hunc universum constituunt, manifestum est (1).

89. *Quaeres.* Cur Deus, qui cognoscendo suam Essentiam, eo ipso cognoscit omnia quaecumque habere possunt rationem entis; non velit, eo ipso quod amat Essentiam suam, omnia

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. de Verit. q. 23. a. 4.

quaecumque habere possunt rationem entis, sed ea tantum velit, quae creare decernit?

Resp. Id pendere ex diversitate rationis secundum quam intellectus et voluntas attingunt suum obiectum. Etenim *intellectus* attingit ens *secundum esse intentionale*, quod habet in intelligente, *voluntas* autem fertur in ens *secundum esse reale*, quod habet in se a parte rei. Et ideo ea tantum entia Divina Voluntas vult, quibus esse et per esse bonitatem conferre decernit.

90. Animadversiones. *Ad obiectiones dissolvendas et ad conciliandam immutabilitatem cum libertate divina.* — **I. Distingue mutationem volitionis a volitione mutationum.** Deus unice et simplicissimo actu suae Voluntatis quo vult et amat suam Essentiam, vult mutationem rerum quas creare decrevit, videlicet vult omnes vicissitudines et mutationes, quae locum habebunt in omnibus rebus mundanis secundum modum proprium naturae earundem et secundum dispositionem suae divinae providentiae.

S. Thomas in 1. p. q. 19. o. 7. loquitur de hac distinctione et simul rationem assignat, cur Divina Voluntas eum ordinem rerum, quem libere decrevit, immutabiliter velit: quia videlicet neque ulla indigentia Divinae Substantiae neque nova cognitio Divino Intellectui supervenire potest ad mutandam electionem Divinae Voluntatis.

II. Distingue necessitatem absolutam a necessitate ex suppositione seu hypothetica. Non primo sed secundo modo necessarium est Deum velle quidquid libere decrevit esse.

Rem ita declarat S. Thomas (1): « Respondeo dicendum quod necessarium dicitur aliquid dupliciter, scilicet *absolute et ex suppositione*. « Necessarium absolute iudicatur aliquid ex habitudine terminorum, « utpote quia praedicatum est in definitione subiecti, sicut necessarium « est hominem esse animal, vel quia subiectum est de ratione praedicati, « sicut est necessarium numerum esse parem vel imparem. Sic autem « non est necessarium Socratem sedere, unde non est necessarium absolute, sed potest dici necessarium ex suppositione, supposito enim quod « sedeat. necesse est eum sedere, dum sedet ». Conferatur integer articulus.

III. Distingue actum Divinae Volitionis entitative et

(1) 1. p. q. 19. a. 3.

terminative spectatum. Actus liber Divinae Voluntatis circa volubilia extra se, si *entitative* consideratur, est omnino idem actus, quo Deus vult necessario suam bonitatem, sed distinguitur *ratione ratiocinata* a seipso, quatenus libere *terminatur* ad quaedam volenda extra se. Ex qua distinctione sequitur actum, quo Deus vult libere alia a se esse *entitative absolute necessarium*, *terminative* autem esse *necessarium hypothetice* seu *ex suppositione*; semper autem esse *immutabilem*.

IV. Distingue indifferentiam potentiae ad actum ab indifferentia actus perfectissimi ad terminos oppositos. Non prima sed secunda competit libertati Divinae Voluntatis. Prima repugnat immutabilitati volentis, non autem secunda. Rem perspicue declarat Aquinas (Lib. 1. Cont. Gent. cap. 82.).

V. Distingue requisita ad libertatem qua talem, seu quatenus puram perfectionem importat a conditionibus imperfectae libertatis, cuiusmodi est nostra libertas.

Quum liberum sit id quod est causa seu ratio suae determinationis; quod perfectissime liberum est, debet esse plenissime causa seu ratio suae determinationis, seu omnimode independens ab extrinseco. Id unice competere Divinae Voluntati superius demonstravimus. Quoniam autem omnis suspensio vel haesitatio electioni praevia, quaelibet mutatio unius determinationis in aliam (quae *volubilitas* voluntatis appellari solet), omnisque successio volitionum arguant imperfectionem in volente, nempe ignorantiam, processum de potentia in actum in cognoscendo, atque multiplicem ab extrinseco dependentiam, necesse est ut haec omnia a liberrimo Divinae Voluntatis actu prorsus removeantur.

Quapropter non solum non repugnat sed prorsus exigitur a perfectione divinae libertatis, ut nullum assignari possit instans, in quo Divina Voluntas fuerit suspensa et quasi haesitans circa electionem eorum extra se, quae libere producere elegit; sed omnino asserendum est Divinam Voluntatem, aeternaliter immutabiliter atque liberrime unico simplicissimo actu, quo diligit bonitatem suam, elegisse hunc rerum creatarum et creandarum ordinem prae infinitis aliis, quos aequae eligere potuisset; atque ita elegisse, ut potuisset nullius rei extra se existentiam eligere.

91. Obiectiones. Contra secundam partem Thesis. — Obiect. 1^a. Velle divinum est eius esse. Sed Deus non est aliud a se. Ergo non vult alia a se.

Resp. Dist. mai. Velle divinum est idem *re* cum esse divino, *Conc.* est idem ratione ratiocinata, *Nego. Conc. min. et nego. cons.*

Obiect. 2^a. Volitum movet volentem, sicut appetibile appetitum. Atqui Voluntas Divina nequit moveri ab aliquo alio extra Deum. Ergo Deus nequit velle aliquid aliud a se.

Resp. Dist. mai. Volitum primum seu finis, *Conc.* volitum secundarium quod amatur in ordine ad finem, *subd.* ratione sui, *Nego.* ratione finis, *Conc. Conc. min. Nego. conseq. (1).*

Obiect. 3^a. Cuicumque volenti sufficit aliquid volitum, nihil quaerit extra illud. Sed Deo sufficit sua bonitas, et Voluntas eius ex ea satiatur. Ergo Deus non vult aliquid aliud extra se.

Resp. Dist. mai. Ita ut extra volitum ipsi adaequatum non quaerat aliud necessario, *Conc.* non quaerat aliud *libere* et *ex amore* voliti adaequati seu finis, *Nego. Conc. min. Dist. conseq.* Deus non vult *necessario* aliquid extra se, *Conc.* Deus non vult *libere* et amore *suae bonitatis* aliquid extra se, *Nego.*

Obiect. 4^a. Actus voluntatis multiplicatur secundum volita. Sed actus divinae voluntatis, quum sit purissimus, nequit multiplicari. Ergo Deus nequit velle alia extra se.

Resp. Dist. mai. Si plura volita *formaliter* multiplicentur *Conc.* si multiplicentur tantum *materialiter.* *Nego. Contrad. min.* nequit multiplicari *entitative* *Conc.* nequit multiplicari *terminative subdist.* quatenus nequeat habere alium finem quam suam bonitatem, *Conc.* quatenus nequeat *terminari* ad alia volita propter amorem suae bonitatis. *Nego. Nego. conseq. (2).*

Obiect. 5^a. Ea quae sunt ad finem non quaeruntur nisi propter finem. Ergo, habito fine, non est ulterius voluntas eorum quae sunt ad finem. Sed omnium creaturarum finis est Divina Bonitas, quae in ipso Deo ab aeterno est. Ergo videtur quod ad ea, quae sunt extra ipsum Voluntas Dei non se extendat.

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 19. a. 2. ad 2. et I. *Sent. Dist.* 45. q. 1. a. 2. ad. 2.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 19 a. 2. ad 4.

Resp. Dist. mai. Quaeruntur propter finem vel adsequendum vel communicandum aliis atque eis manifestandum, *Conc.* quaeruntur semper propter finem adsequendum, *Nego. Dist. 1. conseq.* habito fine non est ulterius voluntas eorum, quae sunt ad finem, si haec quaerantur ad assequendum finem, *Conc.* si quaerantur ad propriam bonitatem communicandam vel manifestandam, *Nego Conc. min. et nego conseq.*

Contra tertiam partem Thesis. — **Obiect 1^a.** Omne aeternum est necessarium. Sed quidquid Deus vult, ab aeterno vult, alias voluntas eius esset mutabilis. Ergo quidquid Deus vult, ex necessitate vult.

Resp. Dist. mai. Omne aeternum est necessarium vel *absolute* vel *ex suppositione*, *Conc.* tantum *absolute*, *Nego. Conc. min. Nego cons. (1).*

Obiect. 2^a. Deus vult alia a se, inquantum vult bonitatem suam. Sed Deus bonitatem suam ex necessitate vult. Ergo alia a se ex necessitate vult.

Resp. Dist. mai. Si *τὸ inquantum* significat *propter* bonitatem suam *Conc.* si *τὸ inquantum* significat *eodem modo* quo vult bonitatem suam *Nego, Conc. min. Nego conseq.*

Obiect. 3^a. Quidquid est Deo naturale, est necessarium. Sed naturale est ei quidquid vult; quia in Deo nihil potest esse praeter naturam. Ergo quidquid Deus vult, ex necessitate vult.

Resp. Dist. mai. si *τὸ naturale* importat quidquid non est contrarium naturae divinae, *Nego.* si *τὸ naturale* importat quidquid est *entitative* in Deo, *Conc. Contrad. min.* Deo est naturale velle quidquid vult, hoc sensu quod hoc est ei voluntarium ac proinde non est ei innaturale, *Conc.* hoc sensu, quod Entitas Divina sit determinata ad alia a se volenda, *Nego Conc. rat. addit. Nego conseq.*

Obiect. 4^a. *Non necesse esse et possibile non esse* aequipollent. Si igitur non necesse est Deum velle aliquid eorum quae vult, possibile est eum non velle illud, et possibile est eum velle illud quod non vult. Ergo Voluntas Divina est

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 19. a. 3. ad 1.

contingens ad utrumlibet: et sic imperfecta; quia omne contingens est imperfectum et mutabile.

Resp. Dist. antec. *Non necesse esse et possibile non esse* aequipollent, ita tamen ut semper importent potentialitatem ex parte principii, *Nego*, ita ut aliquando importent perfectissimam actualitatem ex parte principii et contingentiam ex parte termini, *Conc. Contrad. sequel. conseq.* si possibilitas volendi aut nolendi aliquid importaret ex parte Divinae voluntatis potentialitatem et transitum de potentia in actum *Conc.* si importat tantum contingentiam terminorum, quos actus simplicissimus Divinae Voluntatis libere vult, *Nego* et *nego 2. conseq.*

Obiect. 5. Quod est ad utrumlibet non sequitur aliqua actio nisi ab aliquo alio inclinetur ad unum. Si ergo Voluntas Dei in aliquibus se habet ad utrumlibet, sequitur quod ab alio determinatur ad effectum, et sic habet aliquam causam priorem.

Resp. Dist. antec. Si eius indeterminatio sit *passiva Conc.* si sit *activa, Nego.* quia talis indeterminatio importat perfectionem, nempe virtutem intrinsecam seipsum determinandi ad unum potius quam ad aliud.

« Ad quintum dicendum quod causa. quae ex se est contingens oportet
« quod determinetur ab aliquo exteriori ad effectum. Sed voluntas divina,
« quae ex se necessitatem habet, determinat seipsam ad volitum, ad quod
« habet habitudinem non necessariam » (1).

Obiect. 6. Quidquid Deus scit, ex necessitate scit. Sed sicut scientia divina est eius essentia, ita Voluntas Divina. Ergo quidquid Deus vult, ex necessitate vult.

Resp. Conc. mai. Dist. min. scientia et voluntas divina sunt idem *re* cum Divina Essentia, *Conc.* sunt idem *re* et *ratione, Nego.* *Dist. cons.* quidquid Deus vult, vult *ex necessitate* sive *absoluta* sive *hypothetica*, prouti est *primarium* vel *secundarium* obiectum Divinae Voluntatis, *Conc.* tantum *necessitate absoluta Nego.*

92. **Quaeres.** *Utrum Voluntas Divina sit causa rerum?*

Resp. Affirmative. Etenim a) Deus est causa suprema.

(1) 1. p. q. 19. a. 3. ad 5.

Ergo quatenus est *causa* agit propter finem; quatenus est *causa suprema* nequit agere propter finem tantum *executive*, sed *directive*. Porro quod agit propter finem *directive* agit per intellectum et voluntatem; quia intellectu debet cognoscere finem et proportionem mediorum ad finem, et voluntate imperare debet operis executionem. Ergo Voluntas Dei est causa rerum. b) Deus libere operatur ad extra, ut superius demonstravimus. Sed agens liberum, agit per voluntatem libere se determinantem ad opus. Ergo Deus per suam voluntatem causat res. Caetera conferantur apud S. Thomam 1. p. q. 19. a. 4.

PARS QUARTA
DE DIVINIS OPERATIONIBUS
AD EXTRA

QUAESTIO X.
DE CREATIONE.

CAPUT I.

DE DIVINA POTENTIA ET OPERATIONE AD EXTRA.

93. **Potentia operandi aliquid extra se est in Deo.**
Etenim, quum talis potentia sit pura perfectio et inveniatur aliququaliter etiam in creaturis, necesse est eam inveniri in Deo *secundum verissimam sui rationem* et in tota latitudine suae perfectionis, videlicet seclusis omnibus imperfectionibus seu limitationibus quibus coaretatur in creaturis. Immo, quum demonstratum a nobis fuerit in Quaestione II. Deum esse causam supremam omnium rerum secundum totam entitatem earum, necesse est admittere in eo potentiam activam operandi extra seipsum prorsus independentem et infinitam, qualis requiritur ad producendum ens in quantum ens. Talis enim est proprius effectus illius causae quae est ipsum esse subsistens. S. Thomas (1) praeclare demonstrat Dei potentiam esse

(1) 1. p. q. 25. aa. 2. et 3.

infinitam, Deumque esse omnipotentem, quia potest facere quidquid quocumque modo habere potest rationem entis producti, videlicet quidquid non implicat contradictionem in sui conceptu. (Cfr. Ontol. Th. 20).

94. Discrimen inter potentiam Divinam et potentiam creatam. Quum potentia operandi aliquid extra se dicatur analogice de divina et de creata, discernendum est id, quod eius formalis ratio importat, ab imperfectionibus, quae in eius limitata participatione inveniuntur, Itaque ad eius rationem formalem requiritur et sufficit, ut potentia huiusmodi sit *principium causativum effectus*. Talis enim ratio importat merum actum et nullam imperfectionem potentialitatis.

Quapropter in creaturis, in quibus non solum *potentia operativa* distinguitur realiter ab *essentia*, sed etiam ipsa *actio* distinguitur realiter a *potentia operativa*, haec est *principium causativum tum actionis tum effectus*, estque semper admixta potentialitati, quum supponat transitum de potentia in actum. In Deo autem, in quo *essentia*, *potentia* et *actio* realiter identificantur, quum Deus sit ipsum esse subsistens, *potentia operativa ad extra* non est principium actionis, *sed est tantum principium effectus*, et ideo est in Deo secundum totam suam perfectionem (1).

95. Habitudo potentiae activae divinae ad divinam scientiam et voluntatem. In creaturarum productione et gubernatione scientia divina est dirigens, voluntas est imperans atque potentia est exsequens. Quum enim Deus operetur ad extra non ex necessitate naturae sed ex libertate consilii sui, eius potentia infinita non producit omnes effectus, quos producere potest, videlicet infinitos sive specie sive numero; sed, ut competit independenti et liberrimo agenti ad opus intellectu praeconceptum libere se per voluntatem determinanti, producit absque ulla sui immutatione effectus ad extra eo modo et ordine atque in ea temporis differentia, quae aeternum consilium Divinae Voluntatis liberrime determinavit. Et ideo omnes effectus Dei tribuuntur tamquam causae efficienti Divinae Voluntatis imperio, quia divina potentia terminatur

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 25 a. 1. ad 3.

ad producendos effectus, quos producit, ex imperio Divinae Voluntatis. Propterea ait Psalmista (Ps. 148.): « Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt » (1).

96. Discrimen inter actionem transeuntem Dei et actionem transeuntem creaturae. Haec est formaliter transiens; divina autem est formaliter immanens et virtualiter transiens.

Quemadmodum *potentia activa* dicitur analogice de divina et de creata; sic etiam *ipsa actio effectiva ad extra*, quae vocatur *actio transiens*, dicitur analogice de actione Dei et de actione creaturae, ita ut a divina removeantur omnes imperfectiones et limitationes, quae coarctant actionem creaturae, tum ex parte principii, tum ex parte termini.

Ex parte quidem termini, quia actio creaturae limitatur ad agendum in aliquod subiectum praeeexistens, quum creatura non agat nisi per motum, transmutando; actio autem Dei, qui est ipsum esse subsistens, quum extendatur ad ens in quantum ens, non limitatur ad agendum in aliquod subiectum praeeexistens, sed producere valet totam entitatem rei, videlicet potest *creare*, etenim: *creare est producere aliquid ex nihilo sui atque subiecti*.

Ex parte etiam principii actio divina eminenter excedit perfectione sua actionem creaturae. Nam praeter quam quod creatura nequit operari quidquam independenter ab influxu causae primae; eius *actio transiens*, utpote distincta realiter a potentia operativa, est *formaliter transiens*. atque subiectatur in patiente, ita ut idem motus sit *agentis* ut *a quo* et *patientis* ut *in quo*. atque proinde actio creaturae est praedicamentalis (cfr. Cosmol. Th. 26.).

Actio vero Divina quae realiter identificatur cum divina potentia, divino velle et divino esse, est *formaliter immanens*, ut est immanens divina volitio; est autem tantum *virtualiter transiens*, quia divina volitio, propter infinitam suam efficaciam absque ulla sua immutatione et absque motu causat res, quascumque voluerit, easque conservat. Idcirco actio divina ad extra non est praedicamentalis sed transcendens atque

(1) Cfr. S. TH. II. *Sent. Dist. 1. q. 1. a. 5. ad 11.*

vocatur *virtualiter eminenter transiens*. « Divina actio non
 « potest esse de genere illarum actionum, quae non sunt in
 « agente, cum sua actio sit sua substantia: oportet igitur,
 « quod sit de genere illarum actionum, quae sunt in agente
 « et sunt quasi perfectio ipsius ». S. Th. Cont. Gent. Lib. II.
 c. 23.

Corollarium. *Ex dictis quisque intelliget quo sensu actio
 praedicamentalis dicatur importare aliquid fluens, seu aliquem
 effluxum ab agente; quia nempe importat aliquid medium inter
 potentiam et suum effectum; videlicet ita procedit tamquam
 a suo principio ab agente, a cuius potentia realiter distin-
 guitur, ut subiectetur in patiente, ceu motus in mobili et in
 eo terminetur, educendo de eius potentia formam similem for-
 mae secundum quam agens agit. Actio vero divina, quum non
 importet aliquid medium inter divinam potentiam et suum
 effectum (identificatur enim cum ipsa Divina Essentia), non
 importat aliquid fluens ab agente, et ideo dici nequit *forma-
 liter transiens*, sed *virtualiter* tantum (1).*

CAPUT II.

NOTIONES DE CREATIONE (2).

97. Creatio est productio rei ex nihilo sui et subiecti.
 Creatio dicitur productio rei ex nihilo sub duplici respectu:
 1^o quia negat ordinem ad aliquid praesuppositum, ex quo
 tamquam ex causa materiali res fiat: et in hoc differt ab alte-
 ratione, augmento, generatione, aliisque mutationibus et pro-
 ductionibus, quae praesupponunt causam materiale, nempe
 subiectum; 2^o quia affirmat ordinem ad nihil praeexistens,
 quasi dicatur non esse rei creatae praecessisse eius esse, non
 quidem prioritate temporis sed prioritate naturae; ita ut res
 creata, si sibi relinquatur, consequatur non esse, cum esse
 non habeat nisi ex influentia causae superioris, seu Dei. Unde

(1) Cfr. S. TH. I. *Sent. Dist.* 8. q. 4. a. 3 ad 3.

(2) Cfr. S. TH. I. p. qq. 44. 45.

terminus a quo creationis est nihil; terminus ad quem est res subsistens secundum totam suam substantiam (1); adeoque in creatione non habet locum ulla successio vel mutatio, in quibus terminus a quo non esset nihil, sed aliquod subiectum praeexistens. v. gr. cum ferrum fit successive calidum. Itaque sic fusius describi potest creatio: *productio qua res secundum totam suam substantiam fit, nullo praesupposito subiecto, ex quo, tamquam ex causa materiali, efficiatur.*

98. Creatio dividi potest in activam et passivam. *Creatio activa* est ipsa actio, qua Deus rem producit ex nihilo. Quae actio dicitur formaliter immanens et virtualiter transiens (cfr. n. 94.).

Creatio passive accepta nihil aliud est realiter quam *relatio dependentiae* rei secundum suum esse ad Deum tamquam ad causam eius. « Non enim (ait S. Th. C. Gent. L. 2. c. 18.) « creatio est mutatio, sed est ipsa *dependentia esse creati* ad « principium, a quo instituitur ». Quum autem mundus conditus fuerit in tempore, additur *cum novitate essendi*. Ideo S. Th. in qq. dd. de potent. q. 3. art. 6. ait: « Creatio im- « portat relationem praedictam cum novitate essendi ».

Relatio haec est realis in creatura, est rationis in Deo. Est *realis* in creatura. Nam nihil deest ex iis quae requiruntur ad relationem realem. Siquidem 1° dantur duo termini reales, Deus et creatura. 2° Hi termini sunt inter se realiter distincti; 3° fundamentum relationis est reale in creatura; est enim *ipsum eius esse* a Creatore acceptum: est *rationis* in Deo, cui ex creatione nihil realitatis seu perfectionis superadditur (cfr. Ontol. n. 124.).

CAPUT III.

BREVIS REFUTATIO PANTHEISTARUM, QUI NEGANTES MUNDUM ESSE
DISTINCTUM A DEO, CONSEQUENTER NEGANT IPSAM CREATIONEM.

Praenotandum. — Pantheismus est doctrina quae Deum et mundum esse unum et idem affirmat. Diversas quidem formas induit. Pantheismus *emanationis* docet substan-

(1) Cfr. 1. p. q. 45. art. 4.

tiam divinam constituisse mundum per diffusionem quamdam suae propriae realitatis. Pantheismus *evolutionis* dicit divinam substantiam in se ipsa manentem diversas formas, quae mundum constituunt assumpsisse, sive realiter, sive in sua representatione.

Inter pantheistas nominantur apud Graecos; Parmenides, Stoici, Neo-platonici; apud modernos: Spinoza, Fichte, Schelling, Hegel, etc.

99. **Probatur.** — I. Entia, quae habent praedicata essentialia prorsus opposita, sunt omnino ab invicem distincta. Atqui Deus et res mundanae, sive singillatim sive collective sumptae, habent praedicata prorsus opposita. Ergo sunt omnino distincta. *Minor* constat ex praecedentibus Quaestionibus et praesertim ex Quaest. 2. et 3. Et sane, res mundanae, sive singillatim sive collective sumptae, sunt essentialiter mobiles, causatae, contingentes, limitatae in perfectionibus, quas deficienter et divisim participant. Iamvero Deus est primum movens immobile, suprema causa non causata, ens necessarium, plenitudo subsistens omnium perfectionum, supremum intelligens ordinator et effector totius universi, actus purissimus seu ipsum esse subsistens. Ergo Deus et mundus sunt ab invicem omnino distincti. Ergo turpiter falluntur pantheistae, qui Deum ab universo mundo haudquaquam distinguere blaterant.

II. Insuper absurda est sententia quae a) confundit infinitum ex parte actus cum infinito ex parte potentiae; b) confundit notionem substantiae, quae definitur essentia cui competit esse per se, idest non in alio tamquam subiecto, cum notione ipsius entis a se, quod existit ex necessitate suae essentiae, quum sit ipsum esse subsistens; c) confundit ens communissimum, quod in sola abstractione mentis in sua analogica communitate intentionaliter existit, cum ente reali undequaque perfecto et actualissimo, videlicet cum ipso esse per se subsistente. Atqui huiusmodi est theoria pantheistica secundum varias suas formas, tum secundum *obiectivum pantheismum Spinozae* confundentem notionem substantiae praedicamentalis (quae est ens ab alio per se seu in se subsistens), cum ente increato (quod est ens a se, virtute suae essentiae

subsistens), tum secundum *subiectivum pantheismum Transcendentalium* et *Ontologorum* confundentium conceptus subiecti cogitantis cum obiectiva rerum existentia, atque ens communissimum, quod in sua transcendenti communitate non existit nisi intentionaliter, cum ipso ente supremo in seipso subsistente, quod est actus purissimus seu ipsa plenitudo omnis purae perfectionis subsistens. Cfr. Ontol. n. 19. Coroll. 1. et 2. et n. 26. ad Obiect.

100. Obiectiones pantheistarum.— Obiect. 1^a.

Ens infinitum carere debet limitibus. Sed quod caret limitibus, nihil admittit extra se. Ergo cum Deus sit infinitus nihil existere potest extra ipsum.

Resp. Dist. mai. Ens infinitum ex parte potentiae, *Nego*; ens infinitum ex parte actus, *subdist.* carere debet limitibus in perfectione, *Conc.* carere debet limitibus quantitatis, *Nego suppositum*, quia tale ens neque esset infinitum in perfectione neque esset possibile (1). *Contrad. min.* quod caret limitibus in perfectione, *Nego.* quod caret limitibus quantitativis, *subdist.* nihil admitteret eiusdem ordinis extra se, in hypothesi caeteroquin absurda, quod dari possit corpus actu infinitum in magnitudine, *Conc.* nihil admitteret diversi ordinis, *Nego.* Substantia enim spiritualis esse potest in eodem loco cum corpore, ut in suo loco demonstravimus (cfr. Quaest. VIII. De Ubiquitate Dei). *Nego conseq.*

Difficultas male confundit infinitatem ex parte actus, quae importat actum purissimum subsistentem, cum infinitate ex parte potentiae in genere quantitatis, quae a parte rei dari nequit, nisi corpus extensum existat sub determinatis limitibus quantitativis semper ulterius divisibile in potentia (cfr. Ontol. n. 65. et Cosmol. n. 54.). Insuper haec obiectio pluribus falsis suppositionibus innititur. Supponit enim a) non repugnare corpus actu infinitum: supponit b) res diversi ordinis non posse simul in eodem loco existere: cuius suppositionis falsitas vel ex eo apparet, quod ipsae formae materiales diversi generis possunt esse simul; sic in eadem parte corporis praeter formam substantialem adsunt plures formae accidentales diversorum generum, puta quantitas, calor, color, sapor, etc.

Si tamen aliquis negaret existere posse quidquam extra Deum hoc sensu, quod Deus, quin veniat in compositionem cum suis effectibus, est

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 7.a. 3.

ubique praesens ratione immediatae suae operationis, quae identificatur cum sua simplicissima essentia; recte loqueretur, et longe abesset ab errore pantheistarum. Hanc enim veritatem, quam nos demonstravimus in quaest. VIII. agentes *de ubiuitate Dei*, ipsa Sacra Scriptura saepe docet. Sic Deus ipse per Ieremiam ita loquitur: (Ierem. XXIII. 24.), « Numquid non coelum et terram ego impleo? dicit Dominus ». Et Sanctus Paulus loquens de Deo (Act. XVII. 28.) ait: « In ipso vivimus et movemur et sumus ».

Obiect. 2.^a Si Deus differt a mundo, differt ab eo per aliquam differentiam. Atqui quae differentiis differunt, sunt limitata ad aliquam speciem. Ergo Deus, cuius essentia non est limitata ad ullam speciem, non differt a mundo.

Resp. Dist. sequel. mai. Deus differt a mundo per aliquam differentiam proprie dictam, *Nego*; per differentiam improprie dictam, idest per puritatem sui esse, vi cuius est totaliter a mundo distinctus, *Conc. Contrad. min.* quae differunt ab invicem per differentias proprie dictas, sunt limitata ad aliquam speciem et sunt sub eodem genere praedicamentali, *Conc.* quae sunt totaliter diversa, *Nego*. Haec enim conveniunt tantum in analogica ratione entis.

Obiect. 3.^a Si Deus distingueretur a mundo, plus esset perfectionis in Deo et in mundo simul sumptis, quam in solo Deo. Atqui Deus debet habere omnem perfectionem. Ergo Deus non distinguitur a mundo.

Resp. Dist. sequel. mai. Esset plus perfectionis *intensive*, *Nego*; esset plus perfectionis *extensive*, *subdist.* si nomen *perfectio* sumatur analogice secundum proportionalitatem, idest *in sensu formali communi*, *Conc.* si nomen *perfectio* sumatur analogice secundum attributionem, idest *in sensu formali eminenti*, *Nego*; quia sic accepta dicitur intrinsece solum de Deo, utpote principe analogato, de aliis autem analogatis dicitur tantum per extrinsecam denominationem (confer Logic. n. 34. et Ontol. n. 48.). *Contrad. min.* Deus debet habere omnem puram perfectionem in tota latitudine, idest *eminenter* et *infinite*, *Conc.* debet habere etiam deficientes participationes perfectionum ab ipso causatas in creaturis, *Nego. Nego. conseq.*

Solutio patet ex saepe dictis tum in Philosophia Prima, ubi egimus de analogia entis. praesertim in Thesi 10. tum in praesenti tractatu praesertim sub nn. 40. 43. Itaque valde longe abest, ut perfectiones crea-

turarum addi possint perfectionibus divinis ad faciendum plus perfectionis. Etenim cum ea nequidem connumerari possunt. Quapropter si scientia discipuli addita scientiae magistri humani non dat intensive plus perfectionis scientificae, quamvis *univoce* conveniant: infinite minus perfectio creaturarum, quae se habet ad perfectionem divinam ut inferius analogatum ad princeps analogatum, huic addi potest ita ut ex earum coniunctione resultet plus perfectionis.

Obiect. 4^a. In tantum dicitur mundus realiter distingui a Deo, in quantum habent characteres oppositos. Atqui characteres oppositi non repugnant eidem subiecto sub diversis respectibus, sicut cum idem homo et pelle niger et albus dentibus. Ergo ex argumento adversariorum non refutatur pantheismus.

Resp. Dist. mai. quia characteres stricte dictos habent oppositos, **Conc.** quia habent tantum oppositos quosdam characteres late dictos, **Nego Contrad. min. characteres late dicti,** seu quaedam accidentia compossibilia cum essentia subiecti, huic non repugnant sub diversis respectibus, **Conc. characteres stricte dicti,** quorum oppositi repugnant ipsi essentiae subiecti, **Nego. Nego conseq.**

Characteres stricte dicti sunt constitutivi ipsius essentiae subiecti et ideo eorum oppositi destruunt ipsam essentiam rei. Unde impossibile est ut eidem subiecto quocumque modo convenire possint. Tales sunt ex. gr. essentia corporea et essentia incorporea. contingens et necessarium, ens a se et ens ab alio, actus purissimus et ens compositum. Et ideo quum haec sit oppositio quae viget inter characteres proprios Dei et characteres proprios mundi, impossibile est ut eidem subiecto secundum diversos respectus conveniant.

Obiect. 5^a. Non repugnat ut aliquid sit simul ens a se et ab alio. Etenim omnia entia finita constant ex aliquo *esse* et *non esse*. Sed entia finita reducuntur ad ens infinitum. Ergo in hoc poterit multo magis verificari simul esse et non esse et ideo quod sit simul ens a se et ab alio.

Obiect. 5^a Non repugnat ut aliquid sit simul ens a se et ab alio. Etenim omnia entia finita constant ex aliquo *esse* et *non esse*. Sed entia finita reducuntur ad ens infinitum. Ergo in hoc poterit multo magis verificari simul esse et non esse ideo quod sit simul ens a se et ab alio.

Resp. Nego assert. Ad probat. Dist. mai. Omnia entia

finita constant ex actu et potentia subiectiva, *Conc.* constant ex aliquo esse et ex eiusdem negatione, *Nego. Dist. min.* reducuntur ad ens infinitum tamquam in causam efficientem supremam omnis perfectionis, quam hoc ens eminenter possidet, *Conc.* tamquam in causam materiale vel formalem aut univoce efficientem, *Nego. Nego conseq.*

Obiectio perperam confundit negationem entis cum parte potentiali seu cum potentia subiectiva entis compositi. Ens finitum non limitatur per nihilum, sed ratione suae compositionis, ad quam consequitur negatio ulterioris perfectionis. Quum enim ens compositum resultare debeat ex potentia subiectiva et actu, actus autem limitetur per potentiam realem in qua recipitur (ut demonstravimus in *Ontol. n. 82.*), necesse est ens compositum esse limitatum. Id autem quam longe absit ab assertionem adversariorum, qui dicunt entia finita constare ex esse et non esse quisque videt.

Obiect. 6^a. *Esse* abstractissime inspectum est maxime indeterminatum. Sed *non esse* est maxime indeterminatum. Ergo esse confunditur cum non esse.

Resp. 1^o Hanc obiectionem peccare contra 4. et 5. legem Syllogismi. Contra 4. quia medius terminus sumitur bis particulariter, contra 5. quia ambae praemissae sunt aequivalenter negantes. Porro: aut semel aut iterum medius generaliter esto (reg. 4.). Utraque si praemissa neget nil inde sequetur (reg. 5.). Cfr. *Logic. n. 127.*

Resp. 2^o *Dist. mai.* *Esse* abstractissime acceptum et maxime indeterminatum in ordine posito seu affirmationis, *Conc.* in ordine negativo, seu negationis, *Nego. Dist. min. non esse* est maxime indeterminatum in ordine negationis, *Conc.* in ordine affirmationis, *Nego. Nego conseq.* Hae indeterminatio-nes sunt ordinis omnino diversi: una in sua confusa ratione importat positivam realitatem, alia negat omnem realitatem. Unde nequaquam convenire possunt in eodem subiecto.

Obiect. 7^a. Quidquid est praeter ens, est nihil. Sed ens et unum convertuntur. Ergo quidquid est praeter unum, est nihil, et ideo non datur nisi unum ens (*sophisma Parmenidis*).

Resp. *Dist. mai.* Quidquid est praeter omne ens est nihil, *Conc.* quidquid est praeter singulare aliquod ens est nihil, *subdist.* est nihil illius determinati entis, videlicet non est illud ens, *Conc.* est purum nihilum, *Nego. Conc. min. Dist.*

conseq. Quidquid est praeter unum est nihil illius unius, videlicet non est illud unum determinatum, *Conc.* non est aliud aliud unum, *Nego.*

THESIS XXXVI.

a) **Mundus a Deo conditus est per creationem, idest ex nihilo sui et subiecti;** b) **qui modus effectiois non solum non repugnat, sed est maxime et exclusive proprius Causae Supremae omnis entis.**

101. **Probatur prima pars.** — Haec pars iam demonstrata est a nobis in Quaestione 2. Etenim mundum fuisse conditum a Deo per creationem, idest ex nihilo sui et subiecti, importat *omnia entia mundana eorumque intrinseca constitutiva* utpote *mobilia, contingentia, et finita* in suis perfectionibus, fuisse producta secundum totam suam entitatem a *Causa subsistente suprema. immobili, necessaria, infinite perfecta, intelligente, adaequate a suis effectibus distincta*, quam vocamus *Deum*. Atqui in quaestione II. demonstravimus omnia entia mundana eorumque intrinseca constitutiva utpote *mobilia, contingentia et in suis perfectionibus finita*, fuisse producta secundum totam suam entitatem a Causa subsistente suprema, immobili, necessaria, infinite perfecta, intelligente, adaequate a mundo distincta. Ergo mundus a Deo conditus est ex nihilo sui et subiecti idest per creationem (1).

102. **Probatur secunda pars.** — Aliquis modus effectiois tunc repugnat, cum per eum non adsignatur effectui proportionata causa. Atqui huic effectioi, quae dicitur creatio seu productio rei ex nihilo sui et subiecti, adsignatur proportionata causa, quum ei adsignetur causa universalis omnis entis contingentis in quantum huiusmodi. Ergo creatio non repugnat. Quim imo non solum non repugnat, sed hic modus effectiois est maxime et exclusive proprius Causae Supre-

(1) Cfr. S, TH. 1. p. q. 44. a a. 1, et 2. et Cont. Gent. lib. 2. capp. 16. et 21.

mae omnis entis contingentis, ut patebit ex sequentibus argumentis.

I. Creatio est productio entis in quantum ens, idest secundum omnia intrinseca constitutiva entis. Atqui hic est effectus maxime proprius et proportionatus causae universalis et supremae, cuius efficientia, si limitaretur ad aliquam partem entis, esset simul universalis et suprema et non esset, quum daretur aliquod existens extra ipsam quod non fuisset productum ab ea. Id autem in Quaestione II. demonstravimus esse falsum. Ergo creatio est effectio maxime propria causae universali.

II. Insuper unumquodque agit secundum quod est actu per propriam formam. Atqui causa universalis est ipsum esse subsistens, ut demonstravimus in Quaestionib. II. et III. Ergo eius effectus proprius est ipsum esse omnium rerum, videlicet est id per quod unumquodque est ens in quantum ens. Id autem non verificaretur si eius propria effectio praesupponeret subiectum praeeexistens. Ergo.

III. Si Causa Suprema in sua effectione requireret subiectum praeeexistens, ut ipsum sua actione effectrice tantum immutaret seu ulterius perficeret sive perfectione substantiali sive perfectione accidentali; huiusmodi subiectum deberet esse ens necessarium et independens in essendo utpote existens vi suae essentiae, et simul esse ens mutabile et maxime pasivum, utpote subiectum omnium mutationum, quas in eo Causa Suprema produceret. Atqui haec duo e diametro opponuntur. Nam ens necessarium et independens in essendo est omnino immutabile et simplex in sua subsistentia, videlicet est actus purissimus subsistens, sicuti demonstravimus in Quaestionibus. II. et III. Subiectum autem omnium mutationum est maxime potentiale seu passivum et dependens. Ergo omnino repugnat Causam Supremam non producere ipsum primum subiectum omnium mutationum sive substantialium sive accidentalium.

IV. Superius argumentum ita confirmari potest. Si Causa Prima non produceret ens contingens ex nihilo sui et subiecti, videlicet ipsum primum subiectum omnium mutationum, impossibilis esset quaecumque alia effectio, quae praesupponit

subiectum praeexistens. Atqui falsum est consequens, quia dantur iuges generationes tum substantiales tum accidentales. Ergo etiam antecedens est falsum. *Probatur sequela maioris.* Omnes effectiones quae praesupponunt subiectum existens reducuntur ad generationes substantiales et accidentales, quarum primae ita immutant subiectum, ut novum actum primum in puram potentiam subiectivam inducant, corrumpendo substantiam praecedentem et novam generando; secundae autem substantiam ita alterant et modificant, ut varias in ea formas accidentales inducant. Atqui si primum subiectum mutationum esset improductum; eo ipso esset necessarium, immutabile, independens in essendo, videlicet esset purus actus subsistens. Ergo si Causa Prima non produceret ipsum primum subiectum omnium mutationum, esset impossibilis quaecumque effectio inferioris ordinis, quae supponit subiectum aliquod praeexistens.

Hac de causa S. Thoma sapientissime saepe asserit: quemadmodum operatio artis praesupponit operationem naturae, ita operationem naturae praesupponere creationem, nempe effectionem exclusive propriam Causae Primae, quae producit ens ex nihilo sui et subiecti (1).

103. SCHOLION. *De effato.* EX NIHILO NIHIL FIT. Effatum: *ex nihilo nihil fit* aequivocum est et ideo distinguui debet:

a) Si sensus sit: *Ex nihilo causae efficientis nihil fit*, verum est. Nam ad aliquid producendum requiritur causa efficiens proportionata.

b) Si sensus sit: *Ex nihilo subiecti praeeistentis nihil fit*, verum est, si agatur *de causa particulari* seu *finita*, quae quum habeat virtutem activam limitatam et participatam, atque agat per motum, non potest producere ens in quantum ens, idest ens secundum omnia eius intrinseca constitutiva; sed tantum per mutationem proprie dictam potest ex potentia passiva subiecti praeeistentis educere aliquam formam sive substantialem sive accidentalem specificè aut saltem generice similem formae secundum quam agit, neque id potest independentè a supremo et universali agente, nempe Deo. Falsum autem est effatum hoc sensu acceptum, si agatur *de causa universali et infinite perfecta*. Haec enim quum habeat virtutem activam illimitatam, independentem et realiter identificatam cum

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. *de Pot.* q. 3, a. 1.

acto purissimo seu ipso esse per se subsistente, est *causa entis in quantum entis* et ideo eius effectus maxime proprius est producere ens secundum omnia eius intrinseca constitutiva, videlicet *producere aliquid ex nihilo sui et subiecti*, quod est *creare* (1).

c) Tandem si sensus sit: *non solum ex nihilo subiecti sed etiam ex nihilo sui nihil fit*, effatum est falsum non solum de causa efficiente universali, sed etiam de causis efficientibus particularibus. Etenim etiam hae sub influxu Causae Primae aliquid realiter producunt quod non erat. Realiter enim producunt in subiecto novam formam sive substantialem sive accidentalem, quae in eo non praeexistebat, et ita producunt nova composita, sive substantialia, puta plantas vel animalia, sive accidentalia, puta statuum vel domum. Revocentur in mentem ea quae diximus de educatione formarum de potentia materiae (Cosmol. Th. 16.).

104. Obiectiones. — **Obiect. 1^a.** Ex nihilo fit. Ergo impossibilis est creatio, quae definitur productio rei ex nihilo.

Resp. Dist. antec. *Ex nihilo* causae efficientis, **Conc.** Nam nisi praeexistat causa efficiens non poterit produci effectus. *Ex nihilo subiecti praeexistentis*, **subdist.** a causa particulari seu finita, **Conc.** a causa universali et infinita, **Nego. Nego conseq.**

Obiect. 2^a. Causa universalis creando producere deberet ens in quantum ens. Atqui ens in quantum ens, quum sit notio quaedam transcendens non potest existere a parte rei. Ergo nequit admitti creatio.

Resp. Dist. mai. Causa universalis creando deberet producere ens in quantum ens hoc sensu, quod deberet producere ens secundum omnia intrinseca constitutiva entis, nempe materiam et formam, **Conc.** hoc sensu quod deberet producere rationem abstractam entis communissimi et analogici, **Nego. Contrad. min. et Nego conseq.**

Obiect. 3^a. Infinitam distantiam non contingit pertransire. Sed non entis simpliciter ad ens est infinita distantia, quia quanto potentia est minus ad actum disposita, tanto magis ab actu distat, unde si omnino potentia subtrahatur, erit infinita distantia. Ergo impossibile est, ut aliquid transeat simpliciter de non ente ad ens.

Resp. Dist. mai. per transitum *proprie dictum*, qui con-

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 2. c. 21.

tingit in motibus continuis, per quos transit pars post partem, *Conc.* per transitum *improprie* dictum, idest per effectiorem instantaneam agentis simpliciter infiniti, *subdist.* si distantia esset infinita ex utraque parte, idest ex non esse ad esse simpliciter infinitum, *Conc.* si distantia est finita ex una parte, sicut contingit ex non esse ad ens finitum, *Nego. Contrad. min. et Nego. conseq.* (1).

Obiect. 4^a. Omniafariam dissimile non agit in omniafariam dissimile. Sed non ens simpliciter et Deus, quum in nullo convenient. sunt omniafariam dissimilia. Ergo Deus non potest agere in non ens simpliciter, et ita non potest facere aliquid de nihilo.

Resp. Dist. mai. hoc sensu, quod omniafariam dissimile non potest esse *terminus ad quem* vel *subiectum* actionis agentis omniafariam dissimilis, *Conc.* hoc sensu quod non potest esse *terminus a quo* actionis agentis omniafariam dissimilis, *Nego. Conc. min. Dist. conseq.* Non ens simpliciter non potest esse *subiectum*, neque *terminus ad quem* actionis creatricis divinae, *Conc.* non potest esse *terminus a quo* actionis creatricis, quatenus videlicet non esse rei creatae praecedere debeat saltem naturam esse eiusdem rei, tanquam terminus huic directe oppositus, *Nego.*

• Ad quartum dicendum, quod cum fit aliquid ex nihilo, *non esse*, sive *nihil*, non se habet ad modum patientis nisi per accidens, • sed magis per modum oppositi ad id quod fit per actionem. Nec • etiam in naturalibus oppositum se habet per modum patientis nisi • per accidens, sed magis subiectum ». S. Thomas I. c.

Obiect. 5^a. Potentia activa est principium transmutationis in aliud secundum quod est aliud. Atqui potentia Dei est potentia activa. Ergo requirit aliquod subiectum transmutationis. et sic non potest ex nihilo aliquid facere.

Resp. Dist. mai. Potentia activa absolute sumpta, *Nego*; quia haec est principium *causativum effectus*. Potentia activa naturalis, quae quum non sit purus actus, producit effectum, actione media, per motum, *Conc. Contrad. min.* Potentia Dei est potentia activa univoce dicta cum potentia activa natu-

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. de Pot. q. 3. a. 1. ad. 3.

rali, *Nego*; analogice dicta, ut princeps analogatum, absque ulla imperfectione potentiae naturalis *Conc. Nego consequ.*

In Deo potentia activa identificatur cum essentia et operatione divina, quae omnia realiter sunt actus purissimus subsistens. Unde neque agit actione media, neque indiget subiecto praexistente, ut supra declaravimus, sub n. 93.

Obiect. 6^a. Causa diversitatis rerum non potest esse ex parte Dei, qui est unus et simplex. Ergo oportet huius diversitatis causam adsignare ex parte materiae. Ergo oportet ponere res factas esse ex materia et non ex nihilo.

Resp. Dist. mai. Si Deus ita esset unus et simplex, ut eius essentia non cognosceretur a divino intellectu ut diversimode imitabilis ad extra, *Conc.* si Deus ita est unus et perfectissime subsistens in sua simplicitate actus purissimi, ut eius essentia propter plenitudinem suae perfectionis cognoscat a divino intellectu ut diversimode imitabilis ad extra, *Nego. Nego utrumque consequens et consequentiam.*

Obiect. 7^a. Inter causam et effectum debet intercedere aliqua similitudo. Sed inter Deum, qui est actus purissimus, et materiam primam, quae est pura potentia subiectiva, nulla intercedit similitudo. Ergo materia prima non est producta a Deo.

Resp. Dist. mai. Similitudo vel univoca vel analogica, *Conc.* semper univoca, *Nego Contrad. min.* inter Deum et materiam primam, nulla intecedit similitudo univoca, *Conc.* analogica, *Nego*; quia materia prima est *ens ut quo* potentiale, et ideo tali modo produci potest, quo habere potest esse, nempe in composito per formam.

Instabis. Materiae primae non est idea in Deo. Sed cuiuscumque effectus divini debet esse idea in divino intellectu. Ergo materia prima nequit produci a Deo.

Resp. Dist. mai. Materiae primae nulla modo est idea in Deo, *Nego*; eo modo est idea, quo modo est ens, nempe in ordine ad formam per ideam compositi. *Conc. Contrad. min.* cuiuscumque effectus divini debet esse idea in Deo eo modo quo aliquid est effectus, nempe vel ut eius cui competit esse ut quod, vel ut eius cui competit *esse ut quo*, sive formaie,

sive potentiale, *Conc.* tantum ut eius, cui competit esse ut quod, *Nego. Nego conseq.*

Obiect. 8^a. Quando Deus creat, aut dat esse nihilo aut dat esse alicui subiecto. Atqui nequit dici dare esse nihilo, quia tunc nihil existeret. Ergo dat esse alicui subiecto. Ergo creatio est effectio quae supponit subiectum praeexistens.

Resp. Dist. secundum membrum disiunctionis. Deus dat esse alicui subiecto praeexistenti, *Nego*; producit ipsum compositum ex essentia et existentia, *Conc. Conc. min. Contrad. primum conseq.* dat esse alicui subiecto, producendo ipsum compositum ex essentia et esse, *Conc.* dando formam aliquam subiecto praeexistenti, *Nego. Nego secundum conseq.*

Sicuti in Philosophia Prima (Thes. 18.) demonstravimus, creatura seu ens contingens, quum non sit ipsum esse subsistens, quod existit vi suae essentiae, est necessario composita ex potentia subiectiva et actu in ipso ordine existentiae, videlicet ex essentia et existentia. Essentia autem et existentia creaturae ita se habent ad invicem, ut una non possit esse sine alia. Esse enim existentiae creaturarum, quum non sit esse subsistens, est actus non purus, qui proinde recipi debet in potentia sibi respondente ut sit in composito et ratione compositi. (Recole Ontol. QQ. 8. et 9.).

Obiect. 9^a. Actio transiens praesupponit subiectum existens. Atqui actio creativa est transiens. Ergo praesupponit subiectum praeexistens.

Resp. Dist. mai. Actio *formaliter* transiens, *Conc.* Actio *virtualiter eminenter* transiens, *Nego. Contrad. min.* Actio creativa est *formaliter* immanens et *virtualiter eminenter* transiens, *Conc.* est *formaliter* transiens, *Nego. Nego conseq.* Solutio patet ex superius declaratis sub n. 95.

Obiect. 10^a. Mutatio praesupponit subiectum existens. Atqui creatio est quaedam mutatio non entis in ens. Ergo creatio non est ex nihilo subiecti.

Resp. Dist. mai. Mutatio proprie dicta, *Conc.* improprie dicta, *Nego. Contrad. min.* Creatio est mutatio improprie dicta, *Conc.* proprie dicta, *Nego. Nego cons.*

Mutatio proprie dicta intecedit inter duos terminos actu existentes, et locum habet in omnibus generationibus et corruptionibus. Porro in creatione non habentur duo termini actu existentes. Quum enim per ipsam producat ens in quantum ens, *terminus a quo* est ne-

gatio totius entitatis quae producitur secundum omnia intrinseca constitutiva entis producti, videlicet est omnino nihil. Dicitur autem *improprie mutatio*, quia a nobis concipitur ut transitus ex uno statu in alium, idest a non esse ad esse.

Obiect. 11^a. In ea effectione habetur mutatio proprie dicta, per quam res transit de potentia in actum. Atqui in creatione res transeunt de potentia in actum. Ergo in creatione habetur proprie dicta mutatio.

Resp. Dist. mai. Si res transeat *de potentia subiectiva* in actum, **Conc.** si transeat *de potentia obiectiva*, et educatur tantum de potentia causae efficientis, **Nego. Contrad. min.** in creatione res transeunt *de potentia obiectiva* in actum et educuntur de potentia Causae Universalis, **Conc.** educuntur *de potentia subiectiva*, **Nego. Nego. cons.**

In creatione non habetur proprie transitus de potentia in actum, sed valde improprie, quatenus nempe res quae erat *objective* possibilis, atque continebatur in Deo, tamquam effectus in causa exemplari, efficiente et finali, incipit existere in seipsa ex imperio Divinae Voluntatis per virtutem Divinae Potentiae. Conferantur ea, quae in Philophia Naturali diximus de variis modis quibus aliqua res dicitur educi de potentia suae causae (Cosm. n. 43.).

Obiect. 12^a Maior distantia intercedit inter ens et non ens, quam inter formas diversi generis, puta inter figuram et colorem. Sed ex figura non potest esse transitus ad colorem. Ergo multo minus dari potest transitus ex non ente ad ens.

Resp. Conc. mai. Dist. min. propter defectum oppositionis inter has formas, **Conc.** propter distantiam earundem, **Nego, Nego-conseq.**

Inter non ens et ens datur vera oppositio; et ideo transitus, licet improprie dictus, locum habere potest, quamvis magis distent ab invicem quam res diversi generis. Hae enim sunt simul compositibiles in eodem subiecto. Sic eadem pars corporis est simul figurata et colorata.

105. COROLLARIA. I. **Virtus creandi nequit communicari ulli creaturae.** Etenim. a) quum creatio activa requirat virtutem simpliciter infinitam, nempe talem virtutem, quae sit sua actio et suum esse; ad hoc ut haec virtus communicaretur creaturae, haec deberet habere actionem identificatam cum potentia activa et hanc identificatam cum purissimo actu

subsistente. Atqui haec contradictoria sunt, nam creatura esset simul creatura et non esset, quum deberet esse ipsum esse subsistens. Ergo repugnat ut virtus creandi communicate-
tur creaturae (1). b) Quum creatura participet esse determinatum in aliqua specie, non potest producere ipsam suam speciem, secus esset causa sui ipsius sed tantum potest, si eius essentia specifica sit composita ex materia et forma, per actionem generativam efficere, ut sua natura specifica incipiat esse in novo individuo generato. Atqui si creatura aliquid produceret ex nihilo sui et subiecti non solum esset causa suae speciei, sed esset causa entis in quantum entis. Ergo impossibile est ut creatura participet virtutem creandi (cfr. S. Th. 1 p. l. c. ad 1.).

II. Neque instrumentaliter potest creatura adhiberi a Deo ad creandum. Etenim a) instrumentum adhibetur ut disponat subiectum ad recipiendam virtutem principalis agentis. Atqui creatio nullum praesupponit subiectum. Ergo impossibile est ut creatura adhibeatur instrumentaliter a Deo ad creandum. b) Si creatura adhiberetur ut instrumentum ad creationem alterius; in huiusmodi productione, vel aliquid extra se faceret, vel nihil. Sed creatura non potest quidquam facere extra se, nisi actione media inter potentiam activam et effectum, quae actio praerequirit subiectum: quia *actio*, quae est media inter potentiam activam et effectum, est agentis ut *a quo* et patientis ut *in quo* subiectatur: unde nisi praeexistat subiectum non potest esse (2). Ergo creatura in creatione esset instrumentum quod nihil faceret, ac proinde frustra adhiberetur.

106. **Quaeres. 1^o.** *Utrum necessario mundus creatus fuerit ab aeterno*

Resp. negative. Quae responsio non solum demonstratur ratione, sed etiam Fide tenenda est, quae nos docet mundum fuisse conditum *in tempore*, vel melius *cum tempore*. En brevis

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 45. art. 5., C C. L. 2 c. 21. qq-dd. *de Pot* q. 3. a. 4.

(2) Cfr. S. TH. C. G. L. 2. c. 16. arg. 6. « *Materia comparatur ad agens etc.* ».

demonstratio nostrae responsionis desumpta ex S. Thoma 1. p. q. 46. a. 1., Con. Gent. Lib. 2. cap. 31. et loc. parall.

Si universitas creaturarum vel aliqua saltem creatura necessario semper fuisset, licet cum dependentia in suo esse a Deo Creatore; haec necessitas vel ipsi competeret ex se, vel ex aliqua causa extrinseca. Atqui non ei competeret ex se, quia mundus est ens contingens; neque ex aliqua causa extrinseca, quia haec vel est causa efficiens, vel finalis. Atqui causa efficiens mundi nempe Deus est liberrimus quoad suos effectus, sicut demonstravimus in Quaest. VI. praesertim sub n. 53. VI. Causa etiam finalis quum sit Divina Bonitas amata in aliqua sua similitudine participata, nullo modo necessario movet Deum ad existentiam semper creaturae tribuendam, nam finis adaequatus Divinae Voluntatis est ipsa Divina Bonitas in seipsa, quae identificatur cum Divina Essentia. Ergo omnino falsum est mundum necessario semper fuisse.

S. Thomas (1) rem ita confirmat: « Ostensum est supra (c. 23.), quod Deus non agit aliqua actione, quae sit extra ipsum quasi ab ipso exiens et in creaturam terminata, sicut calefactio exit ab igne et terminatur in ligna, sed eius velle est eius agere, et hoc modo sunt res secundum quod Deus vult eas esse. Sed necessarium non est quod Deus velit creaturam semper fuisse, *quum etiam non sit necessarium Deum velle quod creatura sit omnino*, ut ostensum est (lib. 1. c. 81.). Non igitur est necessarium quod creatura semper fuerit »

Nota. De sensu, quo dicitur Deus fecisse mundum in tempore. Quum dicimus secundum fidem catholicam Deum creavisse mundum in tempore, non intelligimus tempus praeeexistisse mundo, vel tempus esse mensuram omnis durationis etiam divinae, id enim falsum esset ut constat ex his quae diximus de Aeternitate, Aevo, et Tempore (Cosm. n. 77. et Theol nat, n. 63.). Sed sensus est: Deum immobiliter manendo in suo *nunc aeternitatis*, quod comprehendit et excedit omnem durationem temporalem, fecisse mundum cum tempore, praefigendo determinatam aliquam mensuram tempori. Duratio enim temporalis ex se indifferens est, ut sit longior vel brevior, sed concomitatur motum, cuius est mensura secundum prius et posterius, ita ut si motus incoepisset antequam coeperit, etiam tempus fuisset prius quam fuerit. Quum igitur Deus sit causa ipsius temporis libere potuit praefigere eos limites tempori, quos voluerit. Tempus autem,

(1) C, G. L. 2. c. 31.

quod oogitamus antierius, non est tempus reale, sed imaginarium (1)

107. Quaeres. 2°. *Utrum repugnet mundum, licet creatum, semper tamen fuisse* (2).

Resp. Quamvis multae rationes afferantur a pluribus magni nominis Doctoribus ad ostendendam hanc repugnantiam, tamen eae non visae fuerunt convincentes S. Thomae aliisque magni nominis Doctoribus, praesertim quia potiores, etsi valere possint de aliqua determinata conditione et classe creaturarum, non tamen concludunt absolute de omni prorsus creatura (3). Summa argumentorum quibus S. Thomas tum in suo Opusc. 27. De Aeternitate Mundi, tum alibi ac praesertim 1. p. q. 46. a. 2., Cont. Gent. Lib. 2. Cap. 38. ostendit non posse evidenter demonstrari repugnantiam mundi aeterni, non quidem aeternitate, quae est tota simul, sed aeternitate, participata et successiva, huc redit: Si mundum semper fuisse implicaret contradictionem, haec proveniret vel ex parte Causae Supremae, vel ex parte modi productionis creaturarum, vel ex parte ipsius effectus nempe creaturae. Atqui ex nullo capite contradictio evidens apparet.

1° *Non quidem ex parte Causae Supremae, nempe Dei, quia hic aeternaliter habet virtutem completam producendi suos effectus, eiusque voluntas liberrima imperare potuit productionem creaturarum modo non repugnante divinae omnipotentiae divinaeque sapientiae.*

2° *Neque apparet evidens contradictio ex parte modi productionis creaturarum.* Creatio enim, quum non sit proprie dicta mutatio, non fit successiva, sed immediate seu in instanti. Unde non necesse est causam praecedere effectum duratione, sed natura tantum. Id autem sufficit ut creatura dicatur facta ex nihilo, quia videlicet non habet esse ex virtute suae essentiae, et si sibi relinquatur, verteretur in nihilum.

3° *Tandem ex parte ipsius effectus seu creaturae apparet non evidens contradictio.* Quia haec nequit demonstrari neque a priori, neque evidenter a posteriori.

a) *Non a priori, quia medium demonstrationis a priori est quidditas rei creatae.* « Unumquodque autem secundum rationem suae speciei abstrahit ab hic et nunc, propter quod dicitur quod universalialia

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. de Pot. q. 3. a. 17.

(2) Argumenta, quibus conantur abversari demonstrare mundum semper fuisse, S. Thomas proponit et dissolvit tum in locis mox citati, tum in L. 2. D. G. cc. 32. 38. 34. 35. 36. 37.

(3) Cfr. S. TH. 1. p. q. 46. art. 2. ad 8.

« sunt ubique et semper. Unde demonstrari non potest (a priori) quod « homo aut caelum, aut lapis non semper fuerit (1).

b) Neque *evidenter a posteriori*. Quia haec repugnantia procederet vel *ex parte motus*, vel *ex parte generationum*. Atqui ex neutro capite evidens contradictio colligitur ad ostendendam repugnantiam alicuius creaturae aeternae, aeternitate participata et semper in infinitum deficiente a divina aeternitatis perfectione, quae est *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio*.

Et quidem ex parte motus. α) Nequit evidenter demonstrari repugnantia motus carentis initio et fine. Immo philosophi ponentes mundum semper fuisse arguunt etiam ex eo quod motus universi corporei carere debeat initio et fine. Quae argumenta, quamvis solvantur tamquam non necessario concludentia, tamen satis indicant non esse evidentem repugnantiam motus absque initio, idque etiam apparet ex modo, quo S. Thomas talia argumenta dissolvit in 1. p. q. 46. a. 1. ad 5. in qq. dd, de Pot. q. 3. art. 17, ad 16. 17. 18. et in Lib. 2. Cont. Gent. Cap. 36. Quin immo ex S. Doctoris verbis apparet eum admittere non repugnantiam alicuius motus sempiterni.

β) Etiam si admitteretur repugnantia motus carentis initio, tamen haec neque afficere creaturam spirituales, quae non movetur motu proprie dicto, neque necessario afficeret ipsam creaturam corpoream, quum non repugnet corpus existens absque motu sive locali, sive augmenti, sive alterationis. Nullus enim ex hisce motibus est accidens proprium substantiae corporeae,

Ex parte generationum nequit demonstrari repugnantia creaturae aeternae. Nam α) creaturae spirituales completae in linea essentiae nullo modo subduntur generationibus; β) creatura corporea etiam si semper fuisset, non necessario semper supponi debuisset obnoxia generationibus; γ) etiam si poneretur creatura corporea semper obnoxia successivis generationibus, harum series non esset actu infinita sed successive: neque esset infinita per se, sed per accidens, videlicet non daretur effectus absque causa sufficiente, quia semper admitti deberet extra totam seriem causa suprema, nempe Deus (cfr. n. 17.). Speciali autem difficultati pro infinitate anteriori generationum humanarum desumptae ex eo quo haberetur actu multitudo infinita animarum separatarum, ita respondet S. Th. (1. p. q. 46. a. 2. ad 8.): « Considerandum quod haec ratio particularis est. Unde posset dicere aliquis quod mundus fuit aeternus, « vel saltem aliqua creatura, ut angelus, non autem homo, *Nos autem intendimus universaliter, an aliqua creatura fuerit ab aeterno* ».

Nota. Ratio, quae prae caeteris efficacior visa est S. Thomae ad demonstrandum nullam creaturam semper fuisse, est ea quae deducitur *ex fine divinae voluntatis*. En eius verba

(1) 1. p. q. 46. a. 2.

(1); « Potest autem efficacius procedi ad hoc ostendendum ex
« fine *divinae voluntatis*, ut supra (c. 35.) tactum est. Finis
« enim divinae voluntatis in rerum productione est eius bo-
« nitas, in quantum per causata manifestatur; potissime autem
« manifestatur divina virtus et bonitas per hoc quod res aliae
« praeter ipsum (Deum) ab ipso esse habent, quia non sem-
« per fuerunt. Ostenditur etiam quod non agit per necessi-
« tatem naturae, et quod virtus sua est infinita in agendo.
« Hoc enim convenientissimum fuit divinae bonitati, ut rebus
« creatis principium durationis daret ».

(1) C. G. L. 2. c. 38.

QUAESTIO XI.

DE PROVIDENTIA DEI.

108. **Praenotiones.** — I. **Providentia-Gubernatio.**

Providentia divina est ratio ordinis rerum in finem in mente divina existens. Huius autem ordinis executio vocatur gubernatio. Ad aliqualem divinae providentiae intelligentiam consideremus providentiam humanam. Haec importat respectum quemdam alicuius distantis, ad quod ea, quae in praesenti occurrunt, ordinanda sunt (2. 2. q. 49. a. 6.). Est praecipua pars prudentiae, quae quatenus est virtus moralis, definitur recta ratio agibilium, nempe humanorum actuum, qui bonitatem, ex recta ordinatione in suos fines (1. 2. q. 57. a. 4.). Partes autem secundariae prudentiae, quae ad providentiam ordinantur tamquam ad partem principaliorum, sunt memoria praeteritorum et intelligentia praesentium, prout ex his coniectamus de futuris providendis.

II. **Providentiae actus est recte praecipere, scilicet applicare consiliata et iudicata ad operationem.** Et ideo supponit alios actus recte peractos, nempe consiliari de mediis inveniendis, et recte iudicare de inventis. Ex his enim sequitur ut recte praecipiat, quod est applicare consiliata et iudicata ad operationem. Et sane, praecipere est actus rationis practicae. Atqui prudentia est recta ratio practica, cum sit recta ratio agibilium. Ergo recte praecipere est actus proprius prudentiae. *Prob. mai.* Ille est principalis actus rationis practicae, qui est propinquior fini eius. Sed praecipere est actus

propinquier fini rationis practicae: nam immediate coniungitur cum operatione. Ergo (2. 2. q. 47. a. 8).

III. Providentia sicut et prudentia est formaliter actus intellectus, supponens actum voluntatis, nempe intentionem finis et electionem mediorum. Rationis enim est consiliari, iudicare et praecipere per modum denuntiantis, quid sit eligendum ad finem assequendum: voluntatis autem ex intentione finis est movere rationem ad supradictos actus et electionem perficere acceptando praeceptum denuntiativum rationis (1. 2. q. 17. a. 1.). Tandem executio operis perficitur a potentiis operativis ad extra et imperatur a voluntate.

IV. Simplicissimus Divinae Providentiae actus est virtualiter multiplex. Quemadmodum ad providentiam humanam requiruntur plures actus realiter distincti, scilicet intentio finis, rectum consilium, iudicium, praeceptum rationis, et electio, similiter per quamdam analogiam requiruntur ad divinam providentiam plures actus virtualiter distincti secundum nostrum concipiendi modum. Nam Voluntas Divina intendit finem, nempe manifestationem extrinsecam divinae gloriae. Divinus Intellectus proponit Divinae Voluntati sua infinita certissima cognitione hunc finem obtineri per debitum ordinem rerum ad suos fines et ad invicem atque omnium ad finem et ordinem universi. Tandem Divina Voluntas eligit liberrime aliquem ordinem et decernit, ut executioni mandetur.

V. Declaratur pro nostro modulo processus Divinae Providentiae. Quum extrinseca manifestatio divinae gloriae per liberam communicationem Divinae Bonitatis creaturis factam obtineri possit infinitis modis; Intellectus Divinus proponit Divinae Voluntati infinitos ordines universi, per quos haberi potest huiusmodi manifestatio. Ex diversis enim individuis diversarum specierum apte inter se ordinatis secundum varia adiuncta resultare potest diversis et infinitis modis ordo universi, qui est extrinseca manifestatio divinae gloriae per communicationem Divinae Bonitatis. Porro Deus, *independenter a scientia visionis et antecedenter ad eam, cognoscit suam scientiam sive simplicis intelligentiae sive media* non solum naturas et individua omnia possibilea, sed etiam omnes posibles actiones sive necessarias, sive contingentes aut liberas, quas in

variis adiunctis haec individua ponerent. Supposita igitur hac propositione ab Intellectu facta, Voluntas Divina libere eligit unum potius quam alium ordinem, et ita praecipit, ut ordo electus executioni mandetur. In qua electione seu praecepto aut decreto perficitur formalis ratio Divinae Providentiae. Debet enim esse analogice loquendo actus rationis practicae, quae ex intentione voluntatis praecipit seu applicat media consiliata et iudicata ad finem.

109. **Corollarium.** *Divina Voluntas libertate infinite perfecta se habet ad praeceptum quod est formalis pars Divinae Providentiae*; ita ut revera dicere debeamus *liberam Dei Voluntatem esse ultimam et formalem rationem Divinae Providentiae*. Nam a) manifestatio extrinseca divinae gloriae per communicationem Bonitatis Divinae factam creaturis, cum nullo modo sit necessaria divinae perfectioni, prorsus libere est volita a Deo: b) etiam supposita huius manifestationis intentione, proponuntur ab Intellectu Divino infiniti modi eam obtinendi per infinitos ordines possibles universi; quare etiam quoad electionem unius ordinis prae alio Voluntas Divina est liberrima. Quapropter ultima ratio, non solum cur Deus intenderit manifestare suam gloriam communicando suam Bonitatem creaturis, sed etiam cur elegerit hunc potius rerum ordinem quam alium, *est libera electio Divinae Voluntatis*. Id Scriptura exhibet hisce verbis: « *Omnia quaecumque voluit Dominus fecit in caelo et in terra, in mari et in omnibus abyssis* ». (Psalm. CXXXIV. v. 6).

THESIS XXXVII.

In Deo est providentia.

110. **Probatur.** — Providentia est ratio ordinis rerum in finem. Atqui in Deo est perfectissime haec ratio. Ergo est in Deo providentia, et quidem perfectissima. *Maior* constat ex definitione. *Minor probatur.* In eo est perfectissima ratio ordinis in finem, in quo est tum perfectissima cognitio mediorum ad finem, tum perfectissima voluntas finis. Atqui

in Deo invenitur utrumque: nam Divinus Intellectus perfectissime cognoscit in Divina Essentia omnia quae quocumque modo habere possunt rationem entis; Divina vero Voluntas amat perfectissime Divinam Bonitatem, et, quidquid vult, in ordine ad eam vult. Ergo in Deo est perfectissima haec ratio ordinis, seu providentia.

Corollarium. Ad providentiae curam duo pertinent: scilicet ratio ordinis quae dicitur *providentia*; et executio ordinis, quae dicitur *gubernatio*. Quorum primum est *aeternum*, secundum *temporale*.

THESIS XXXVIII.

Omnia subduntur Divinae Providentiae.

111. Probatur. — Tantum se extendit providentia alicuius, quantum se extendit eius libera causalitas. Atqui libera causalitas Dei se extendit ad omnia entia creata vel creanda, eorumque actiones omnes. Ergo omnia subduntur divinae providentiae. *Maior* patet ex eo, quod providentia est actus rationis, supposito actu voluntatis intendentis finem et recte eligentis. Porro electio est actus liberae voluntatis. *Minor* constat ex dictis de scientia et voluntate Dei. Ergo stat consequentia (1).

Nec tamen sequitur Divinam Providentiam omnibus provis necessitatem imponere, quia ipsi convenit naturas rerum servare et ideo efficere ut quaedam necessario, quaedam vero contingenter aut libere operentur. Cfr. Psych. n. 220 et verba S. Thomae ibi allata.

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 22. aa. 2. et 4.

THESIS XXXIX.

Non omnia eodem modo Divinae Providentiae subiacent, sed *a)* pro diverso gradu suae naturae unaquaeque res diversimode cadit sub dispositione Divinae Providentiae: nempe *b)* quaedam, scilicet incorruptibilia, providentur propter se; ex his autem *c)* perfectius providentur creaturae intellectivae (1).

112. **Probat.** — *Quoad 1^{um}.* Divinae Providentiae est ordinare res ad invicem in suos fines, et his mediantibus ad finem universi. Atqui hic ordo obtinetur per hoc, quod res disponantur a Divina Providentia secundum diversarum naturarum gradum, ratione cuius diversimode natae sunt consequi finem. Ergo pro diverso gradu suae naturae unaquaeque res diversimode cadit sub dispositione Providentiae. *Maiores* constat ex supradictis. *Minores* vero ex eo, quod Divinae Providentiae est naturas rerum non destruere sed servare.

Quoad 2^{um}. Ea in quibus essentialiter consistit perfectio universi, quaeque magis accedunt primo principio, subduntur Divinae Providentiae propter se: caetera autem propter alia. Atqui perfectio universi consistit in eis, quae perpetuitatem habent, et glorificatio Dei formalis, quae fit laudando Deum in operibus suis, habetur per entia intellectiva, quae magis accedunt ad primum principium. Ergo haec providentur propter se. *Maiores prob.* Finis operis est id, quod per se intenditur ab operante, et ad quod subordinat cetera. Atqui ea in quibus essentialiter consistit perfectio universi tum quoad materiale, tum quoad formalem manifestationem gloriae Dei sunt finis operis Dei ad extra, Ergo (2).

Minores prob. Perfectio universi consistit in stabilitate sui ordinis et in huius cognitione per creaturam intellectivam, quae formaliter Deum glorificare potest. Atqui utrumque habetur per ea, quae perpetuitatem habent, nempe per caelum

(1) Cfr. S. TH. QQ. dd. de Verit. q. 5. aa. 3. 5.

(2) Cfr. S. TH. I. Sent. Dist. 39. q. 2. a. 2.

et terram, quae sunt perpetua; et per angelos et animas humanas, quæis competit incorruptibilitas et intellectus. Ergo.

Quoad 3^{um}. Quanto aliquid est propinquius primo principio, tanto nobilius sub ordine providentiae collocatur, a qua huiusmodi entia consequuntur, ut non solum sint provisa, sed quod etiam aliis provideant. Atqui huiusmodi sunt creaturae intellectivæ, quae propter intellectum et voluntatem sunt propinquiores Deo, et propter liberum arbitrium providere possunt etiam aliis. Insuper, ut superius diximus, per has creaturas Deus obtinet glorificationem extrinsecam formalem. Ergo creaturae intellectivæ perfectius et nobilius propter se providentur.

THESIS XL.

Bonum est universon, ut permittantur mala.

113. Probatur. — *Malum, sive physicum*, quod resultat ex deficientia inhaerente corruptibili naturae, sive *morale*, quod resultat ex deficientia inhaerente libero arbitrio naturae intellectivæ, ideo permittitur a Divina Providentia, quia bonum est tum ipsis, tum perfectioni universi tales naturae creari, quae sive *physice* sive *moraliter* deficere possunt. Etenim huiusmodi defectuum permissio a Divina Providentia ordinatur ad bonum vel eiusdem rei, in qua contingunt, vel alterius rei: atque ita semper cedunt ad perfectionem universi et ad gloriam Dei (1). Fac autem Divinam Voluntatem non permittere huiusmodi defectus; eo ipso privaretur mundus perfectione entium generabilium et corruptibilium atque creaturae rationalis, quae libero arbitrio mereatur vel demereatur sui ultimi finis assecutionem.

Corollarium 1. *Defectus nunquam est ex parte primi providentis, nempe Dei, sed vel ex parte provisorum, quae ob corruptibilem naturam deficere possunt, vel ex parte secundorum providentium nempe creaturarum spiritualium, quae ob liberum arbitrium aliquando culpabiliter non inhaerent regulae*

(1) Cfr. S. TH. I. *Sent.* l. c. et qq. dd. *Ver.* l. c. a. 5.

primi providentis, quae est aeterna. Quapropter horum defectus culpabiles sunt.

Corollarium 2. *Declaratur quomodo Divina Providentia ordinet in bonum defectus morales creaturae intellectivae.* Quum creatura intellectiva provideatur propter seipsam a Deo, ordinantur eius defectus morales a Divina Providentia vel in bonum eius, ut cum homo post peccatum resurgens humilior redditur; vel saltem in bonum quod in ipso fit per divinam iustitiam, dum pro peccato punitur.

Qua in re notandum est *homines reprobos*, qui providendo vel sibi vel aliis ordinem non servant, qui congruit naturae rationali, efficere ut Providentia Divina ordinet de eis secundum ordinem, qui brutis competit, ut scilicet ea quae in eis vel bona vel mala sunt, non ordinentur in eorum bonum proprium, sed in bonum aliorum. Contrarium accidit *iustis electis*, quibus non solum propria bona et mala, sed etiam bona et mala perversorum cooperantur in bonum, iuxta illud Apostoli ad Rom. VIII. 28. « *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti* ».

Difficultates contra Divinam Providentia facile solvuntur ex hucusque dictis in praesenti quaestione et ex dictis in Cosmologia de Finalitate Naturae (nn. 94-96). Plures autem obiectiones et solutiones unusquisque inveniet apud S. Thomam 1. p. q. 103.

QUAESTIO XII.

DE RERUM CREATARUM CONSERVATIONE

THESIS XLI.

Creaturae indigent conservari in esse a Deo.

114. **Praenotiones.** — I. Duplex conservatio, **directa et indirecta**. Aliquid conservatur ab altero dupliciter. Uno modo *indirecte* et *per accidens*, sicut ille dicitur rem conservare, qui removet corrumpens, puta si aliquis puerum custodiat, ne cadat in ignem, aut si sal ponatur in carnibus ad impediendam earum putrefactionem. Alio modo *directe* et *per se*, quando scilicet aliquid pendet a conservante, eo quod sine eo esse non possit. Sic esse domus pendet a soliditate lapidum, et illuminatio aeris a praesentia solis.

II. In Thesi demonstrabimus Deum conservare **directe et per se omnes creaturae sive corruptibiles sive incorruptibiles**, eo quod earum esse dependet a Deo, ita ut nec ad momentum subsistere possent, sed in nihilum redigerentur, nisi operatione divinae virtutis conservarentur in esse.

III. **Res corruptibiles Deus non solum directe sed etiam indirecte conservat** removendo ab eis quaedam corrumpentia, et dando virtutes quibusdam creaturis conservandi alia directe, semper tamen sub influxo divino. Causalitas enim Dei, etiam quando operatur mediantibus causis secundis est semper *immediata* (1).

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 104. a 2. ad 1.

IV. Generans est per se causa tantum fiendi formae.

In generationibus *generans* non est *per se* causa formae in quantum huiusmodi, sed solum *per accidens* in quantum videlicet agendo ut instrumentum Causae Supremae, transmutat materiam per motum et efficit ut ex materia disposita educatur forma et constituatur compositum specificè simile sibi. Quapropter non est *per se* causa totum esse talis formae vel melius compositi per talem formam, sed est causa ut *inchoetur esse* talis formae in materia disposita. seu inchoetur *esse* compositi generati. Hinc recte dicitur esse causa talis formae in composito, *non secundum esse*, sed *secundum fieri* eius.

Et sane, quod non possit esse *per se* causa formae in quantum huiusmodi, idest ipsius speciei seu naturae eius, patet ex eo quod id, quod est *per se* causa alicuius formae in quantum huiusmodi, est causa ipsius speciei seu naturae eius. Iamvero nullum individuum subsistens in aliqua specie seu natura, potest esse causa speciei seu naturae in quantum huiusmodi, secus esset causa sui ipsius, quod repugnat. Ergo nullum generans creatum potest esse causa *per se* formae in quantum huiusmodi (1).

Haec est doctrina S. Thomae, qui (2) ait: « Sed considerandum est quod aliquod agens est causa sui effectus *secundum fieri* tantum, et non directe secundum *esse* eius, quod quidem convenit et in artificialibus, et in rebus naturalibus. Aedificator enim est causa domus quantum ad eius fieri, non autem directe quantum ad esse eius. Manifestum est enim quod esse domus consequitur formam eius; forma autem domus est compositio et ordo, quae quidem forma consequitur naturalem virtutem quarundam rerum. Sicut enim coquus coquit cibum adhibendo aliquam virtutem naturalem activam, scilicet (virtutem) ignis; ita aedificator facit domum adhibendo caementum, lapides et ligna, quae sunt susceptiva talis compositionis et ordinis. Unde *esse domus* dependet ex naturis harum rerum, sicut *fieri domus* dependet ex actione aedificatoris.

« Et simili ratione est considerandum in rebus naturalibus, quia si aliquod agens non est causa formae in quantum huiusmodi, non erit *per se* causa esse quod consequitur ad talem formam, sed erit causa effectus *secundum fieri* tantum. Manifestum est autem quod si aliqua duo sunt eiusdem speciei, unum non potest esse *per se* causa

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 45. a 5. ad 1.

(2) 1. p. 104. art. 1.

« formae alterius in quantum est talis forma, quia sic esset causa formae
 « propriae, cum sit eadem ratio utriusque, sed potest esse causa huius-
 « modi formae secundum quod est in materia, idest quod haec materia
 « acquirat hanc formam, et hoc est esse causam secundum fieri, sicut
 « cum homo generat hominem et ignis ignem. Et ideo quandocumque
 « naturalis effectus est natus impressionem agentis recipere secundum
 « eandem rationem secundum quam est in agente, tunc *fieri* effectus de-
 pendet ab agente, non autem *esse* ipsius ».

115. **Probatur thesis.** — I. Eo modo *esse* effectus dependet a causa, quo haec est eius causa, videlicet vel *secundum esse* vel *secundum fieri*. Unde quemadmodum, cessante influxu *τὸ* *fieri* alicuius rei cessat ipsum *fieri* rei, ex. gr. cessante actione sculptoris cessat *ipsum fieri* statuae: similiter remota causa *τὸ* *esse* alicuius rei, cessat *esse* rei, sic remotis lapidibus cessat *esse* domus, et remoto sole cessat *illuminatio* aeris. Et sane, si aliquod ens non vi essentiae aut virtutis suae *est* vel *fit*, oportet ut *sit* vel *fiat* virtute alterius. In qua hypothesi oportet, ut ipsum eius *esse* vel *fieri* afficiatur intrinsece virtute causae efficientis, secus carerent ratione sufficiente; nam quum ex se nihil essent non possent sustentari in suo *esse* virtute sibi intrinseca, neque sustentari possent virtute subiecti, quod mere passive se habet ad ipsa. Iamvero Deus est causa *τὸ* *esse* omnium rerum, ut in Quaest. 2. demonstravimus. Ergo cessante influxu virtutis divinae conservantis *esse* creaturarum, hae statim in nihilum redigerentur, sicut, cessante influxu solis, cessat *illuminatio* aeris (1).

II. Quando agens ita producit aliquam formam in subiecto, ut non perducatur subiectum ad perfectam similitudinem cum ipso in eadem forma, eo quod non possit perducere illud ad naturam omnino similem suae naturae; cessante eius influxu, forma inducta in subiectum vel statim cessat, vel paulatim, prouti vel *nullam* vel *parvam aptitudinem* invenerit in subiecto ad eam participandam: sic corpus opacum statim obscuratur cessante actione illuminante corporis luminosi; sic aqua calefacta ab igne usque ad gradum centesimum caloris, paulatim frigescit, cessante actione ignis. Atqui *nulla creatura* participans *esse*, potest hoc sive *parum* sive

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 104. a 1.

multum convertere in propriam essentiam; ita ut esse existentiae evadat ei essentiale et sic perveniat ad perfectam similitudinem cum Causa Suprema, quae est ipsum esse subsistens. Ergo cessante operatione Causae Supremae conservantis esse creaturarum, hae statim deficerent ab essendo (1).

116. Obiectiones. — **Obiect. 1^a** Quod non habet potentiam ad non esse, non indiget conservatione, ut perseveret esse. Atqui creaturae spirituales, quum sint formae incorruptibiles, non habent potentiam ad non esse. Ergo non indigent conservatione divina, ut pers verent esse.

Resp. Dist. mai. Quod neque *intrinsecam*, neque *extrinsecam potentiam* habet ad non esse, non indiget conservatione, **Conc.** quod tantum *intrinsecam potentiam* ad non esse habet, non indiget conservatione, **Nego. Contrad. min.** creaturae spirituales non habent potentiam intrinsecam ad non esse, **Conc.** non habent potentiam extrinsecam ad non esse, **Nego. Nego conseq.**

Quamvis huiusmodi creaturae non habeant intrinsecum principium corruptionis quod est materia contrarietati subiecta; tamen, quum non sint suum esse, nequeunt existentiam virtute propria retinere, sed, quemadmodum indiguerunt eam recipere a principio extrinseco, nempe a Deo; ita iugiter indigent divino influxu ad illud retinendum, ut ex Thesis demonstratione patet (cfr. Psych. n. 175).

Obiect. 2^a. Deus est potentior quolibet creato agente. Sed aliquod agens creatum communicare potest effectui, ut conservetur in esse absque suo iugi influxu. Ergo multo magis id potest Deus.

Resp. Conc. mai. Dist. min. et hoc ideo, quia non est *per se causa* totū esse sui effectus, **Conc.** si esset *per se causa* totū esse sui effectus **Nego. Nego conseq.**

Deus non potest facere ea quae contradictionem involvunt. Iamvero si creatura posset conservari in esse absque iugi influxu Creatoris, existeret virtute suae essentiae; nempe esset simul creatura et non esset, quod repugnat. Solutio patet ex dictis in Thesi. *Ad secundum* dicendum, quod Deus non potest communicare alicui creaturae ut conservetur in esse, sua actione cessante, sicut non potest ei communicare quod non

(1) Cfr. S. TH. C. G. L. 3. c. 65. arg. 6.

« sit causa illius (idest quod non pendeat a Deo tamquam a sua causa).
 « Intantum enim indiget creatura conservari a Deo, inquantum esse ef-
 « fectus dependet a causa essendi. Unde non est simile de agente quod
 « non est causa essendi, sed fiendi tantum (1) ».

Obiect. 3^a. Si generans esset causa fiendi et non essendi formae in composito, non causaret formam. Atqui in hac hypotesi formae materiales in generationibus non producerentur a generante, sed crearentur immediate a Deo; quod falsum est. Ergo generans est causa essendi formae in composito, ac proinde non valet solutio data praecedenti Obiectioni.

Resp. Dist. sequel. mai. Si generans per hoc quod est causa fiendi, non educeret formam de potentia materiae, *Conc.* si generans per hoc quod est causa fiendi, transmutando educit formam de potentia materiae, et ita est formae principium essendi quantum ad inchoationem ad esse, idest per accidens, *Nego. Contrad. min. Dist. 1^{um} conseq.* generans est per se causa totū esse formae in composito, *Nego*; est per accidens causa totū esse formae in composito, quatenus transmutando subiectum, educit formam de potentia materiae et ita est formae principium essendi quantum ad eius inchoationem ad esse, *Conc. Nego 2^{nm} conseq. cfr. Praenot IV (2).*

Obiect. 4^a. Unumquodque non est perfectum, nisi perficiat hoc ad quod est. Sed principia ad hoc sunt, ut rem in esse conservent. Si ergo principia creata rerum non possunt rem in esse tenere, sequitur ea esse imperfecta, et ita non esse Dei opera; quod est absurdum.

Resp. Dist. mai. Debet perficere suum effectum eo modo quo est eius causa nempe vel independenter vel dependenter ab alio, prouti est vel non est suum esse *Conc.* semper independenter ab alio, *Nego. Contrad. min.* principia intrinseca rerum ad hoc sunt ut rem in esse conservent dependenter a supremo principio extrinseco, nempe a Deo, *Conc.* independenter ab eo, *Nego. Nego conseq.*

« Ad tertium dicendum, quod quandiu principia essentia rerum

(1) 1. p. q. 104. a. 1.

(2) Cfr. S. TH. QQ. dd. de Pot. q. 5. a. 1. ad 5.

« sunt, tandiu res conservantur in esse; sed et ipsa rerum principia esse desinerent, divina actione cessante » (1).

Obiect. 5. Appetitus naturalis non potest esse frustra. Sed quaelibet res naturaliter conservationem sui appetit. Potest ergo res per seipsam conservari in esse; alias appetitus naturalis esset vanus.

Resp. Conc. mai. Dist. min. naturaliter appetit conservari a sua causa, *Conc.* a seipsa, *Nego. Nego cons.*

Obiect. 6. Si Deus conservaret res in esse, id faceret per novam actionem. Atqui nova actio producit novum effectum, qui tamen locum non habet in permanentia creaturae in suo esse. Ergo Deus non conservat res in esse, sed hae conservantur a seipsis.

Resp. Nego. sequel maioris. Nam actio conservans est ipsa continuatio actionis, qua Deus dat esse creaturis, licet ex parte termini non sit cum novitate essendi.

« *Ad quartum* dicendum, quod conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis, qua dat esse; quae quidem actio est sine motu et tempore; sicut etiam conservatio luminis in aëre est per continuatum influxum a sole » (2).

(1) QQ. dd. de Pot. q. 5. a. 1.

(2) Cfr. S. TH. 1. p. q. 103. a. 1.

QUAESTIO XIII.

DE DIVINA OPERATIONE IN OMNI OPERANTE

THESIS XLII.

Nulla causa creata agere potest sine immediato
Dei influxu (1).

117. **Praenotiones.** — I. Duo errores extreme oppositi vitandi: *unus* est eorum qui auferunt necessitatem divini influxus in actiones creaturarum, *alter* eorum qui auferunt quaecumque activitatem causis creatis.

II. **S. Thomas media via incedit**, et statuit Deum conferre creaturis perfectionem operandi eo modo, quo creatura potest esse capax huius perfectionis, nempe sub immediato et actuali influxu Causae Primae, ita ut virtus operativa creaturae applicata ad agendum a Deo et elevata sub divino influxu ad attingendum ipsum effectum, qui est exclusive proprius Dei, nempe *esse*, fiat actualiter operans modo suae naturae consentaneo. Ita fit ut effectus ab ea procedens, *totus* pendeat *quoad suam specificationem* a creatura operante in linea causae secundae, *quoad esse* vero i. e. *quatenus est ens*, pendeat *totus* a Deo operante in linea Causae Primae.

III. **Quatuor respectus, secundum quos aliqua res dici potest causa actionis alterius rei, a S. Thoma propositi.**

1^{us}. *quatenus tribuit rei virtutem seu formam stabilem*

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 105. a. 5.; qq. dd. de Pot. q. 3. a. 7; C. G. 1. 3. cc. 66. 67. 70.

secundum quam res fit apta ad operandum, quamvis nondum operetur: ut generans generato tribuit naturam cum suis virtutibus operativis.

2^{us}. *quatenus tantum conservat ei virtutem*, e. g. impediendo corruptionem: sic medicina conservando visum dici potest causa visionis.

3^{us}. *quatenus movet rem ad agendum*, idest *applicat virtutem ad actionem*, transferendo eam de potentia in actum. Qui modus plane distinguitur a primo, secundum quem confertur rei virtus operativa, quia, ut ait S. Doctor, nulla res quantumvis habeat virtutes operativas completas, agere potest per seipsam, nisi sit movens non motum, cuiusmodi est tantum actus purissimus nempe Deus. Sic homo est causa incisionis cultri eo ipso quod applicat acumen cultri movendo ipsum.

4^{us}. *quatenus agens principale causat in agente secundario aliquid de virtute sua*, quasi transeunter elevando ipsum ad effectum quem virtute sibi stabiliter inhaerente attingere nequit. Sic scalpellum non est causa rei artificiatae qua talis, ex. gr. statuæ Moysis, per formam vel virtutem propriam, sed per virtutem artificis a quo movetur et quam aliquo modo participat: quare nequit per formam stabilem, seu cessante actuali influxu artificis, attingere virtutem ad talem effectum.

• instrumentum enim (ait S. Thomas qq. dd. de Pot. l. c.) est causa • quodammodo effectus principalis causae, non per formam vel virtutem • propriam. sed in quantum participat aliquid de virtute principalis • causae per motum eius: sicut dolabra non est causa rei artificiatae per • formam vel virtutem propriam, sed per virtutem artificis a quo movetur, et eam quoquomodo participat ».

118. **Probatur thesis.** — Demonstramus cum S. Thoma (l. c.) quatuor supradictis modis Deum in ordine Supremae Causae movere omnem causam creatam ad actionem. Nam:

1^o *Deus dedit rebus virtutes stabiles quibus agere possint*, quum sit Causa Suprema omnis esse et omnis perfectionis.

2^o *Conservat res in esse*, ut demonstravimus cum S. Thoma in Thesi 41.

3^o *Applicat easdem actioni, reducendo de potentia in actum.* Nam causa creata, etiam ultimo completa ad eliciendam operationem, se habet ad actuale exercitium operationis ut potentia ad actum: et ideo dum est actu eliciens operationem, se habet ad seipsam, antequam operaretur, ut perfectum ad imperfectum: operatio enim est accidens reale superveniens potentiae, et ideo nova perfectio potentiae: haec autem quatenus est actu eliciens suam operationem, se habet ad operationem ut principium ad suum principiatum, et ideo etiam sub hac ratione, dum operatur, perficitur.

Quibus positis sic arguimus. Id, quod ad hoc ut sit actu eliciens operationem, indiget intrinsece perfici seu immutari realiter, non potest esse sibi causa huius mutationis, sed *ultimatim* ab extrinseco eam recipere debet a tali movente, quod non sit mobile. Nam vel secundum unam sui partem movetur et secundum aliam movet, vel nullo modo movet se ipsum. Si nullo modo moveat se ipsum, necesse est ut ab extrinseco moveatur, ut sagitta a sagittante. Si autem secundum unam sui partem movetur et secundum aliam movet, haec pars motrix vel est movens mobile vel immobile. Atqui nequit esse movens immobile, quia tunc semper actu esset in motu et semper actu moveret aliam partem, quod est contra hypothesim et contra factum. Ergo est movens mobile. Quapropter ne procedamus in infinitum, devenire debemus ad supremum movens immobile, quod est actus purissimus, nempe Deus. Recole dicta in Thesi 4.

4^o *Tandem Deus debet ita immediate influere in actionem causae creatae, ut haec actu elevetur ab eo ad attingendum ipsum esse effectus participando ad modum intentionis, seu cuiusdam vis transeuntis ipsam virtutem ad esse. Qui influxus transeunter causatus a Deo in causa creata, terminative sumptus est id quo haec est actualiter agens, seu est id quo causa creata est principium actu eliciens suam operationem et, hac mediante, est producens effectum.*

Haec doctrina, quam in sequenti argumento directe demonstramus, est S. Thomae, qui (in qq. dd. de Pot. q. 3. a. 7. ad 7.) ait « *Ad se-
ptimum* dicendum, quod virtus naturalis, quae est rebus naturalibus
« in sua institutione collata, inest eis ut quaedam forma habens esse

« raturum et firmum in natura. Sed id quod a Deo fit in re naturali, quo
 « actualiter agat, est ut *intentio sola*, habens esse quoddam incompletum,
 « per modum quo colores sunt in aëre, et virtus artis in instrumento
 « artificis. Sicut ergo securi per artem dari potui acumen, ut esset forma
 « in ea permanens, non autem dari ei potuit quod vis artis esset in ea
 « quasi quaedam forma permanens, nisi haberet intellectum; ita rei na-
 « turali potuit conferri virtus propria, ut forma in ipsa permanens, non
 « autem vis qua agit ad esse, ut *instrumentum primae causae*; nisi da-
 « retur ei quod esset universale essendi principium: nec iterum virtuti
 « naturali conferri potuit ut moveret seipsam, nec ut conservaret se in
 « esse: unde sicut patet quod instrumento artificis conferri non oportuit
 « quod operaretur absque motu artis; ita rei naturali conferri non potuit
 « quod operaretur absque operatione divina ».

S. Thomae argumentatio (l. c. in corp. art.) **sic paucis
 proponi potest.** Causa creata nequit operari, nisi elevetur ad
 attingendum ipsum *esse* sui effectus. Etenim ad hoc ut ope-
 retur, producere debet actualem realitatem suae operationis
 suique effectus. Realitas autem quaelibet est actualis per
 suum *esse*, per quod habet ut sit actu ens. Atqui causa
 creata nequit elevari ad hoc praestandum, nisi sub actuali
 influxu Dei participet instrumentaliter ad modum cuiusdam
 intentionis seu motus, idest transeunter, virtutem ad attingendum
 ipsum *esse* effectus, quae virtus quum sit exclusive
 propria ipsius esse per se subsistentis, nequit stabiliter con-
 ferri ulli rei, quin haec eo ipso evadat ipsum esse subsistens,
 quod creaturae repugnat (cfr. n. 114. II.); simili quodam
 modo quo scalpellum in manu artificis elevatur transeunter
 ad attingendum ipsum effectum proprium artis, quin unquam
 possit stabiliter hanc virtutem habere. Ita fiet ut quemad-
 modum instrumentum, dum elevatur ad effectum proprium
 artis, hunc sibi assimilat quoad id quod est proprium sui,
 puta quoad colorem, vel figuram, vel aliquid aliud; similiter
 creatura operans, dum elevatur a Deo ad attingendum in re
 producenda effectum proprium Dei nempe *esse*, hanc sibi as-
 similet quoad id quod est proprium sui, puta quod sit homo,
 vel aquila, vel planta. Hoc autem nil aliud est quam effe-
 ctum procedentem a creatura sub influxu divini concursus
 ita *totum* pendere quoad suam specificationem ab ea operante
 in linea causae secundae; ut simul *totus* pendeat quoad *esse*,

nempe *quatenus est ens*, a Deo operante in linea Causae Primae.

Quare concludit S. Doctor (l. c.): « Sic ergo Deus est causa actionis cuiuslibet, inquantum dat virtutem agendi, et inquantum conservat eam, et inquantum applicat actioni, et inquantum eius virtute omnis alia virtus agit. Et cum coniunxerimus his, quod Deus sit sua virtus et quod sit intra rem quamlibet non sicut pars essentiae, sed sicut tenens rem in esse: sequetur quod ipse in quolibet operante immediate operetur, non exclusa operatione voluntatis et naturae » (1).

119. **Corollaria.** I. Idem effectus est a Deo et a creatura, non tamen ita, ut sit partim a Deo, partim a creatura, sed *totus est ab utroque*, secundum alium modum; sicut idem effectus totus tribuitur instrumento, et principali agenti etiam totus. (Cfr. S. Th. C. G. l. 3. c. 70. in fine).

II. Si res naturalis producat proprium effectum, non est superfluum quod Deus illum producat (cfr. S. Th. C. G. l. c.).

III. Motus primi moventis non recipitur uniformiter in omnibus mobilibus sed in unoquoque secundum proprium modum (cfr. S. Th. qq. dd. De malo q. 3. a. 2.).

IV. Cum influxus divinus *terminative* sumptus sit id, quo virtus creata est principium actu eliciens suam operationem; necesse est ut sit simul cum operatione: relativa enim qualia sunt simul.

V. Cum divinus influxus requiratur ad hoc, ut virtus creata elevetur ad attingendum effectum proprium Dei, qui est *esse*; necesse est, ut quamvis aliqua virtus creata ex. gr. intellectus angelicus poneretur ab ipso initio suae creationis eliciens suam operationem, semper tamen recipiat influxum divinum ad operandum.

VI. *Per huiusmodi influxum terminative sumptum virtus creata fit revera causa suae operationis, et, hac mediante, fit causa sui effectus.* Et sane, si poneremus Deum virtuti creatae influere ipsum operari, non influendo id quo ipsa operatur; Deus faceret quidem actionem in causa, sed non faceret ipsam causam agere. Causa autem creata se haberet passive, non active, nam reciperet solummodo actionem causatam a Deo.

(1) Cfr. *Alamannum S. I. Summ. Phil.* 1. 2. q. 11. n. 4.

In sententia vero S. Thomae virtus creata elevata sub Dei influxu ad attingendum *esse* secundum modum suae naturae, est verum principium suae operationis, et hac mediante sui effectus. Et consequenter actio causae creatae ita tribuitur Deo in ordine causae primae, ut tota etiam tribui debeat causae creatae tamquam proprio principio in suo ordine. *Per hoc enim ita Deus facit id quod causa creata facit, ut faciat simul ipsum causam facere.*

VII. *Necessitas Divini influxus non aufert voluntati creatae libertatem seipsam determinandi ad unum vel ad aliud bonum particulare eligendum.* Etenim effectus quoad suam specificationem totus pendet a creatura, ac proinde procedit ab ea vel necessario vel libere, prouti eius natura exigit. Veritas haec semper propugnata fuit a S. Thoma. Vide inferius solutiones obiectionum, et recale ea quae diximus in Psychologia snb. nn. 205. 219. 220.

120. Obiectiones. Obiect. 1^a. — Natura neque deficit in necessariis, neque abundat in superfluis. Sed ad actionem naturalem sufficit virtus activa ex parte agentis, et passiva ex parte patientis. Ergo non requiritur virtus divina in rebus operans.

Resp. Conc. mai. Dist. min. Sufficiunt virtute praedictae in ordine causae secundae, *Conc. absolute, Nego. Nego conseq.* Solutio patet ex dictis in Thesi.

Obiect. 2^a. Operationes diversae nequeunt ad eundem effectum terminari. Atqui operatio divina et operatio creaturae sunt diversae. Ergo impossibile est ut idem effectus procedat a Deo et a creatura.

Resp. Dist. mai. Si una non sit alteri subordinata, *Conc. secus, Nego. Contrad. min.* ita tamen ut operatio creaturae sit divinae operationi subordinata, quum virtus creaturae se habeat ut instrumentum relate ad virtutem divinam, *Conc.* ita ut creatura non operetur ut instrumentum sub influxu virtutis divinae, *Nego. Nego conseq.*

• *Ad tertium* dicendum, quod in operatione qua Deus operatur movendo naturam non operatur natura, sed ipsa naturae operatio est etiam operatio virtutis divinae, sicut operatio instrumenti est per virtutem agentis principalis. Nec impeditur quin natura et Deus ad idem ope-

«rentur, propter ordinem, qui est inter Deum et naturam». (S. Th. qq. dd. de Pot. q. 3. a. 7.).

Obiect. 3^a. Deus instituendo aliquam naturam dat ei omnia quae sunt de ratione illius naturae. Atqui de ratione virtutis operativae est, ut sit principium agendi. Ergo Deus eo ipso quod virtutes naturales rebus indidit, dedit eis virtutem operandi.

Resp. Conc. mai. Dist. min. De ratione virtutis operativae est ut sit principium agendi vel independenter ab alio, vel dependenter, prouti identificatur vel non identificatur cum ipso esse per se subsistente, *Conc.* semper independenter ab alio, *Nego. Nego conseq.*

De essentia virtutis operativae creatae est ut non possit attingere ipsum esse effectus, nisi ut instrumentum. *Esse* enim est proprius effectus solius divinae virtutis, quae est ipsum esse subsistens. «*Ad quintum dicendum* quod de ratione virtutis inferioris est quod sit aliquo modo operationis principium in suo ordine, idest ut agat ut instrumentum superioris virtutis, unde exclusa superiori virtute, inferior virtus operationem non habet» (S. Th. 1. c.).

Obiect. 4^a. Non est idem operari ad rem et operari in re. Sed operatio Dei, qua virtutem naturalem vel facit vel in esse conservat, est operatio ad illam virtutem constituendam, vel conservandam. Non ergo propter hoc potest dici quod Deus in virtute naturali operante operetur.

Resp. Conc. mai. et min. Nego conseq. quia praeter hos modos sunt alii secundum quos divina operatio terminari debet ad creaturam, ut ex Praenotionibus et ex Demonstratione Theseos patet.

«*Ad sextum dicendum*, quod Deus non solum est causa operationis naturae ut conservans virtutem naturalem in esse, sed aliis modis, ut dictum est» (S. Th. 1. c.).

Obiect. 5^a. Si Deus in natura operante operatur, oportet ut operando, aliquid rei naturali tribuat. Aut ergo illud sufficit ad hoc, ut natura possit per se operari aut non. Si sufficit, ergo natura potest fieri apta ad operandum per seipsam. Si non sufficit, procedendum erit in infinitum. Ergo dicendum est posse Deum conferre creaturae virtutem operandi omnino per seipsam.

Resp. Dist. sequel. mai. Deus tribuit aliquid habens esse *fluens et transiens* ad modum cuiusdam intentionis seu motus *Conc.* habens esse ratum et firmum, *Nego. Nego conseq.*

Solutio huius difficultatis quae datur a S. Thoma de Pot. q. 3. a. 7. allata est a nobis sub n. 117. ubi ipsa verba S. Doctoris retulimus, atque ex superius dictis satis patet. Et sane, quando agitur de effectu, ad quem virtus alicuius rei ex se pertingere nequit, necesse est ut haec, si adhibeatur a superiori agente, cuius est proprius ille effectus, sit sub immediato influxu eius, ita ut tamdiu remaneat elevata ad illum effectum actu producendum, quamdiu est sub influxu superioris agentis. Sic si penicillus relinquatur a manu artificis, non amplius pingit imaginem. Ad aliquammodo intelligendam hanc elevationem creaturae sub influxu divinae virtutis ad attingendum esse effectus, recolantur quae diximus de elevatione phantasmatis sub influxu intellectus agentis ad causandam speciem intelligibilem in intellectu possibili (Psychol. nn. 189, 191).

Obiect. 6^a. Agentia naturalia agunt ex necessitate naturae, ita ut, nisi impediuntur, producant suos effectus. Atqui hoc non esset, si insuper requireretur positivus Dei influxus. Ergo hic frustra ponitur.

Resp. Dist. mai. ita agunt ex necessitate naturae, ut supponatur influxus primi agentis, *Conc.* ita, ut hic influxus non supponatur, *Nego. Contrad. min. Nego conseq.*

Tota necessitas quae habetur in rerum existentia et operationibus fundatur in suppositione conservationis et cooperationis Causae Primae et aliarum causarum intermediarum. Idcirco simili obiectioni ita respondet S. Thomas (de Pot. l. c.): » *Ad octavum* dicendum, quod necessitas « naturae, per quam calor agit, constituitur ex ordine omnium causarum « praecedentium, unde non excluditur virtus causae primae ».

Obiect. 7^a. Deus fecit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui (Eccli. XV. 14.). Non autem reliquisset, si semper in voluntate operaretur. Ergo Deus non operatur in voluntate operante.

Resp. Dist. mai. Quatenus Deus ita movet voluntatem hominis, ut eam non determinet ad unum, *Conc.* quatenus nullo modo eam moveat, *Nego. Contrad. min.* Deus non reliquisset hominem in manu consilii sui, si ita operaretur in eius voluntate, ut eam determinaret ad unum, *Conc.* si ita operatur in voluntate, ut eum non determinet ad unum, *Nego. Nego conseq.*

Haec et difficultates huic affines falso laborant fundamento, nempe supponunt Deum operari in omni operante necessitando omne operans ad determinatos effectus. Id enim valet pro operantibus naturalibus, non pro operantibus liberis quâ talibus. Quum enim *esse* effectus producti, mediante creatura, sit a Deo ut a prima causa. *specificatio* autem sit a creatura: necesse est ut modus productionis sit proportionatus naturae seu quidditati creaturae operantis, ita ut procedat ab ea vel necessario vel libere, prouti creatura sub divino influxu operatur vel ex necessitate naturae vel ex libertate arbitrii. Quum igitur voluntas creata non necessario appetat media, quae non apprehenduntur necessario connexa cum beatitudine: divinus influxus non aufert ab ea hanc indeterminatorem, sed ita eam movet ad bonum, ut sub hae motione voluntas se ipsam determinare valeat ad unam vel ad alteram partem contradictionis. Nec ad id requiritur ulterior influxus, quia, ut suo loco demonstravimus (Psych. n. 213.), idem est motus quo voluntas tendit ad finem et ad media. S. Thomas (de Pot. l. c.) propositae difficultati ita respondet: « *Ad duodecimum* dicendum quod Deus non dicitur hominem dereliquisse « in manu consilii sui, quin in voluntate operetur, *sed quia voluntati* « *hominis dedit dominium sui actus*, ut non esset obligata ad alteram « partem contradictionis. quod quidem dominium naturae non dedit, « cum per suam formam sit determinata ad unum ». Recolantur quae diximus in Psychologia nn. 205. 206. 219. 220.

Obiect. 8^a. Voluntas est domina sui actus. Atqui hoc non esset, si agere non posset nisi Deo in ipsa operante, cum voluntas nostra non sit domina divinae operationis. Ergo Deus non operatur in voluntate nostra operante.

Resp. Dist. mai. Voluntas dicitur domina sui actus per exclusionem Causae Primae, *Nego*; dicitur domina sui actus, quia Causa Prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, *Conc. Contrad. min.* si Deus ita operaretur in voluntate, ut eam determinaret ad unum, *Conc.* non determinando eam ad unum, *Nego. Nego conseq.*

« *Ad decimum tertium* dicendum quod voluntas dicitur habere dominium sui actus non per exclusionem causae primae, sed quia causa « prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam, et ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis et voluntatis » (S. Th. de Pot. l. c.).

Obiect. 9^a. Liberum est quod causa sui est. Atqui quod non potest agere, nisi alia causa in ipso agente, non est liberum in agendo. Ergo si voluntas est libera, non potest ulla alia causa in ipsa operari.

Resp. Dist. mai. Liberum est quod est causa suae determinationis, *Conc.* quod est causa ipsius entitatis suae operationis, *subdist.* si sit *ipsa libertas subsistens* nempe Deus, *Conc.* si est liberum per participationem, *Nego. Dist. min.,* si alia causa in ipso agens sit causa cogens vel determinans ad unum, *Conc.* secus, *Nego. Nego conseq.* Solutio patet ex responsionibus ad 7. et 8. obiectionem.

Obiect. 10^a. Causa Prima plus est influens in causatum, quam causa secunda. Sed defectus qui contingunt in effectibus naturalibus tribuuntur imperfectioni causae secundae. Ergo multo magis defectus, qui contingunt in voluntate creata, tribuendi essent Deo, quod est inconveniens.

Resp. Dist. mai. ita tamen ut accommodetur ipsi naturali exigentiae suorum effectuum, *Conc.* ita ut destruat naturam suorum effectuum, *Nego. Conc. min. Nego conseq.*

Ex eo quod Causa prima multo magis influat in sua causata. quam causa secunda, sequitur 1^o quidquid perfectionis est in effectibus, esse tribuendum Causae Primae; 2^o posse Causam Primam ita efficaciter movere voluntatem creatam, ut haec non deficiat a rectitudine (confer S. Th. 1. p. q. 105. a. 4.), minime autem sequitur Causam Primam, quae non agit ex necessitate naturae, sed ex liberrimo consilio suae voluntatis, non posse permittere defectus, qui ex imperfectione naturali voluntatis creatae, in volitionibus liberis creaturarum contingunt. Immo, ut in Quaest. XI. de Divina Providentia in Thesi 40. demonstravimus, bonum est ut a Provisore Universali permittantur mala non solum physica sed etiam moralia.

Reliquae obiectiones conferantur apud S. Thomam locis citatis.

QUAESTIO XIV.

DE MIRACULIS.

121. Quum philosophi munus non excedat inquirere, utrum divina operatio ad extra extendi possit ad eos effectus producendos, qui essent praeter ordinem consuetum totius naturae creatae, quique MIRACULA nuncupantur, nos paucis in postrema hac quaestione, postquam miraculi naturam determinaverimus, eius possibilitatem tum intrinsecam tum extrinsecam vindicabimus (1).

CAPUT I.

DE NATURA MIRACULI.

122. I. **Miraculum generatim acceptum** (*a mirando*) est eventus aliquis admirationem excitans, utpote habens causam occultam.

II. **Miraculum stricte dictum** est eventus admirabilis praeter consuetum ordinem totius naturae creatae, procedens a causa simpliciter et omnibus occulta, nempe a Deo. Quare, *miraculum stricte dictum* esse debet a) *eventus aliquis sensibilis et insolitus*, utpote praeter ordinem consuetum naturae, secus non posset admirationem excitare; b) debet autem esse talis eventus ut sive *ratione ipsius effectus* qui producit, sive *ratione subiecti* in quo producit, sive *ratione*

(1) Cfr. S. Th. qq. dd. de Pot. q. 6. aa. 1. 2. 3. 4. 5.

modi, quo producitur, excedat omnis creatae naturae vires. Ex qua definitionis explicatione apparent conditiones miraculi stricte dicti.

III. **Tres conditiones ad miraculum stricte dictum requisitae:** 1° sit eventus sensibilis. ut admirationem nostram excitare possit; 2° sit insolitus, utpote praeter consuetum totius naturae cursum; 3° sit a solo Deo producibilis, a) vel ratione ipsius *naturae effectus* qui producitur, b) vel ratione *subiecti* in quo producitur, c) vel ratione *modi* quo producitur (1).

Propter defectum primae conditionis, iustificatio impii non potest dici stricto sensu miraculum, quum sensibus non sit perceptibilis. Propter defectum secundae conditionis, creatio mundi nequit dici miraculum, quia per ipsam non mutatur consuetus naturae cursus, sed inchoatur. Propter defectum tertiae, opera admiranda patrata ab aliqua creatura spiritali, puta a diabolo, nequeunt dici stricto sensu miracula, quum nequeant esse praeter ordinem totius naturae creatae. Multo minus dici posset relate ad rudes miraculosa eclypsis solaris, eo quod hi eius causam ignorent.

IV. **Divisiones miraculi stricte dicti.** Ut ex modo dictis (sub n. II.) apparet, miraculum stricte dictum, quamvis ex parte agentis non patiatur divisionem, eo quod procedere unice possit a Suprema Causa totius naturae creatae, nempe a Deo, tamen *ex parte effectus* trifariam dividi potest, nempe 1° vel ratione ipsius effectus seu realitatis, quae producitur; aliqua enim forma potest esse supra ordinem totius naturae quae creatur; talis est e. gr. forma gloriae quam inducet Deus corporibus beatorum; 2° vel tantum ratione subiecti in quo producitur; talis esset e. gr. resurrectio alicuius mortui. Licet enim unio animae cum materia disposita sit naturalis et per virtutem naturae fiat, tamen materia sub forma cadaverica non est subiectum aptum, ut informetur ab anima, nec ulla virtus naturalis id efficere potest, ut in Philosophia Naturali (n. 69. Schol. 2.) demonstravimus.

V. **Miraculorum divisionem S. Thomas proponit.** Hanc

(1) Cfr. S. TH. 1. p. q. 110. a. 4.

divisionem, quae fere coincidit cum ea quam superius attulimus eamque mirifice illustrat. iisdem S. Doctoris verbis proponimus (1): « Dicendum quod circa ea quae Deus miraculose facit, talis solet adhiberi distinctio, quod quaedam dicantur fieri **supra naturam**, quaedam **contra naturam**, quaedam **praeter naturam**.

« **Supra naturam** quidem, inquantum in illum effectum quem Deus facit, natura nullo modo potest: quod quidem contingit dupliciter; vel quia ipsa forma inducta a Deo, omnino a natura induci non potest, sicut forma gloriae quam inducet Deus corporibus electorum, et sicut etiam incarnatio Verbi: vel quia, etsi talem formam possit in aliquam materiam inducere, non tamen in istam: sicut ad causandam vitam natura potens est, sed quod in hoc mortuo natura vitam causet, hoc facere non potest.

« **Contra naturam** esse dicitur quando in natura remanet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit, sicut quando conservavit pueros illaesos in camino, remanente virtute comburendi in igne, et quando aqua Iordanis stetit, remanente gravitate in ea, et simile est quod Virgo peperit.

« **Praeter naturam** autem dicitur Deus facere, quando producit effectum quem natura producere potest, illo tamen modo quo natura producere non potest, vel quia deficiunt instrumenta quibus natura operatur (sicut cum Christus convertit aquam in vinum, Ioan. II., quod tamen natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimento vitis assumpta suo tempore in succum uvae per digestionem producit), vel quia est in divino opere maior multitudo, quam natura facere consuevit, sicut patet de ranis quae sunt productae in Aegypto, vel quantum ad tempus, sicut cum statim ad invocationem alicuius sancti aliquis curatur, quem natura non statim, sed successive, et in alio tempore, non in isto curare posset; et sic accidit in miraculo inducto de socro Petri. Unde patet quod omnia huiusmodi, si accipiatur et modus et factum, facultatem naturae excedunt ».

(1) QQ. dd. de Pot. q. 6, a. 2. ad 3.

CAPUT II.

DE POSSIBILITATE MIRACULI.

THESIS XLIII.

Miracula sunt possible (1).

123. **Probatur.** — Miracula sunt possible si gaudent possibilitate tum intrinseca tum extrinseca (Cfr. Ontol. n. 71); nempe si in sua ratione non implicant contradictionem, sique adsit eorum causa efficiens proportionata. Atqui miracula gaudent utraque possibilitate. Ergo miracula sunt omnino possible.

Prob. min. quoad 1^{am} part. Effectus miraculosus vel est aliquid *supra* naturam, vel *contra* naturam, vel *praeter* naturam.

Si primum, nempe *si sit aliquid supra naturam*; non est repugnans ut aliqua natura creata recipiat talem perfectionem seu formam, ad quam licet non sit naturaliter ordinata, tamen ab huiusmodi forma non destruantur notae essentialis eius, sed propria eius ratione perseverante, ulterius perficitur et elevetur. Talis esset ex. gr. forma gloriae corpori humano superinducta, per quam homo non cessaret esse animal rationale, nempe ens corporeum compositum ex corpore organico et ex anima rationali. *Ad huiusmodi formas natura dicitur habere* POTENTIAM OBEDIENTIALEM.

Si secundum, nempe *si sit aliquid contra naturam*; vel ita est contra naturam ut sit destructivum ipsius naturae, vel ita ut non sit eius destructivum, sed sit tantum suspensivum alicuius operationis consequentis virtutem aliquam huius naturae, puta si ignis impediatur comburere; vel sit immutativum alicuius qualitatis eiusdem, quae non sit accidens proprium eius. Atqui licet primum repugnet, non repugnat secundum neque tertium; nam operari accidit creaturae contingenter nec praestare id valet absque divino concursu, ut superius

(1) Cfr. S. TH. I. p. q. 105. a. 6.

demonstravimus (Quaest. 13.); qualitates autem, quae non sint accidentia propria, variare possunt circa rem, salva eius natura, sic natura humana alicuius aethiopis salvaretur etsi eius cutis miraculose fieret alba.

Si tertium, nempe *si sit aliquid praeter naturam*; nullo modo repugnantiam involvit, sed tantum exigit ut per virtutem operantem sine motu fiat in instanti id, quod per naturalia agentia, quae semper operantur cum motu, fieret successive: sic virtute medicinae sanatur successive aliquis aegrotus a febris a qua per virtutem divinam in instanti sanari posset.

Prob. min. quoad 2^{am} part. Virtus proportionata ad supra dictos effectus producendos esse debet virtus simpliciter infinita, quae dicitur omnipotens, quia potest facere quidquid quocumque modo habere potest rationem entis, videlicet quidquid contradictionem non implicat. Atqui talis virtus est Virtus Divina, ut superius demonstravimus (QQ. 2. et 3.). Ergo miracula sunt tum intrinsece tum extrinsece possible.

124. **Preoccupantur obiectiones** desumptae praesertim ex praesenti ordine naturae a Deo stabiliter constituto. Etenim ex hoc quidam licet concedant miracula absolute loquendo esse possible, tamen relate ad praesentem rerum ordinem ea nequaquam possible esse autumant. Et sane, haec relativa impossibilitas sequeretur *a)* vel ex eo quod Deus produceret suos effectus ex necessitate suae naturae, et non ex libero decreto suae voluntatis, *b)* vel ex eo quod licet Deus libere agat ad extra, tamen esset contra ordinem suae sapientiae ut aliquid vellet praeter consuetum ordinem totius naturae, *c)* vel tandem quia leges physicae, quibus res naturales in praesenti ordine subduntur, absolutam necessitatem haberent. Atqui ex nullo ex his capitibus quidquam inferri potest contra omnimodam possibilitatem miraculorum. Etenim α) Deus liberrimo consilio suae voluntatis *res creavit, conservat, atque ad earum operationes concurrat*, ut suo loco demonstravimus (cfr. nn. 53. II., 108.), β) Neque est contra rationem sapientiae producere aliquem effectum praeter consuetum ordinem rerum creaturarum, si hic effectus ordinetur ad supremum finem universi, qui est glorificatio Dei per communicationem crea-

turis factam divinae bonitatis (cfr. Q. XI.); et ideo licet effectus miraculosus sit contra ordinem aliquem particularem unius naturae creatae ad aliam, non esset contra ordinem universalem naturae creatae ad Creatorem (1). Tandem γ) leges physicae non sunt tales, ut aliae non potuissent a Deo imponi, non enim connectuntur cum ipsis constitutivis essentialibus rerum: sic e. g. non mutatur natura corporum ex maiori vel minori participatione virtutis attractivae, repulsivae, locomotivae et similium. Etiam quoad operationes procedentes ex virtutibus seu accidentibus propriis naturarum potest Deus, negando suum concursum, impedire earum exercitium et ita e. gr. efficere ut ignis appositus stipulae eam non comburat.

Unde **obiicienti**: leges physicae sunt immutabiles, ergo suspendi vel mutari non possunt.

Resp. *Dist. anteced.* Sunt *absolute* immutabiles, *Nego*; sunt *relative* immutabiles, *subd.* relate ad causas secundas, *Conc.* relate ad Causam Primam, *Nego*.

Finem huic quaestioni imponere placet verbis Sancti Thomae (QQ. DD. de Pot. q. 6. a. 1. ad 12.). « Ad duodecimum
« dicendum quod ars divina non totam seipsam explicat in
« creaturarum productione, et ideo secundum artem suam
« potest alio modo aliquid operari quam habeat cursus naturae;
« unde non sequitur quod, si potest facere contra
« cursum naturae, possit facere contra suam artem; nam et
« homo artifex potest aliud artificiatum facere per suam artem
« contrario modo quam prius fecit ».

EXPLICIT THEOLOGIA NATURALIS.

LAUS DEO.

(1) Cfr. S. TH. qq. dd. de Pot. q. 6. a. 1. ad 7.

INDEX RERUM

QUAE IN SECUNDO VOLUMINE CONTINENTUR

PROLEGOMENA.	Pag. 3
----------------------	--------

PHILOSOPHIA NATURALIS seu COSMOLOGIA

TRACTATUS PRIMUS. — De ente mobili in communi.

Quaestio I. DE ESSENTIALI COMPOSITIONE ENTIS MOBILI . . .	7
THESIS 1. Ens mobile componitur ex materia et forma substantiali	7
2.* Omnis substantia composita ex actu et potentia substantiali est corpus	11
3. Quomodo vocentur ab Aristotele prima principia corporis spectati in facto esse et universaliter . . .	15
4.* Quomodo principia intrinseca corporis in fieri, sint materia, forma et privatio	19
Obiectiones	21
Quaestio II. DE GENERATIONE, CORRUPTIONE ET MIXTIONE . . .	24
THESIS 5. Dantur corpora generabilia et corruptibilia . . .	25
6. Quomodo una et eadem potentia subiectiva respiciat plures actus successive suscipiendos.	28
7. Una tamen et eadem numero potentia subiectiva non potest esse <i>secundum idem immediate</i> susceptiva plurium actuum simul	28
8. Dantur corpora mixta. Obiect.	29
9*. Corpora simplicia seu elementaria sunt diversae speciei inter se. Obiect.,	36
Quaestio III. DE SYSTEMATIBUS ERRONEIS.	39
PRÆNOTIONES. Atomismus — Dynamismus Variæ hypotheses.	39
THESIS 10. Atomismus sub quacumque forma propositus est absurdus	43

THESIS 11. Specialis refutatio Atomismi Dynamici	Pag. 47
Obiectiones.	50
SCHOLION. Systema Peripateticum non opponitur progressui Physicae et Chimicae experimentalis	55
Quaestio IV. DE PRINCIPIIS INTRINSECIS CORPORIS PHYSICI	56
THESIS 12. Multiplices descriptiones materiae primae	56
SCHOLION*. De Appetitu Materiae	57
THESIS 13. Materia prima non habet proprium esse existentiae, etc.	58
Obiectiones.	61
» 14. Definitio et divisio formae substantialis	65
» 15. Formis substantialibus inferioribus anima humana competit fieri tantum per accidens	67
Obiectiones	68
» 16. In generationibus formae non subsistentes educuntur de potentia materiae	69
Obiectiones	75
» 17. In generatione hominis anima rationalis creatur im- mediate a Deo.	79
Obiectiones.	80

TRACTATUS SECUNDUS. — De Proprietatibus communibus corporum.

Quaestio V. DE QUANTITATE	84
PRAENOTIONES. Quid quantitas — Continua — Discreta — Ter- mini quantitatis — Indivisibilia	84
THESIS 18. Extensio est formalis effectus quantitatis.	89
» 19. Quantitas est accidens realiter distinctum a substan- tia materiali	91
Obiectiones.	92
» 20. Continuum non constat ex indivisibilibus — Est di- visibile in infinitum	93
SCHOLIA 1. De vario modo participandi totalitatem quantitati- vam. 2. Accidentia sensibilia insunt substantiae me- diante quantitate	97
THESIS 21. Partes in continuo sunt quantae in potentia non in actu. Obiect.	97
» 22. Non repugnat quantitatem praeternaturaliter perse- verare esse sine substantia. Obiect.	101

Quaestio VI. DE INDIVIDUATIONE ENTIS CORPOREI	105
THESIS 23. Quaenam ratio et quodnam principium numericae multiplicationis entis corporei.	105

QUAESTIUNCULAE. Quantitas cansatur a substantia per causalitatem resultantiae. 2. Materia prima, quae tantum per accidens est divisibilis, est radix quantitatis Pag.	109
COROLLARIA Obiect.	111

Quaestio VII. DE MOTU	116
THESIS 24. Definitio motus explicatur	116
» 25. Motus est actus mobilis inquantum est mobile. Obiect.	118
» 26 Ad quodnam praedicamentum reducat motus.	120
SCHOLIA. 1. Actio et passio sunt formalitates realiter diversae.	
2. De motus generibus, unitate, contrarietate et discrimine a termino	120

Quaestio VIII. DE TEMPORE	125
THESIS 27. Declaratur quid aeternitas, aevum, et tempus	125
COROLLARIA.	127
THESIS 28. Adsignantur discrimina inter <i>nunc</i> aeternitatis, <i>nunc</i> aevi et <i>nunc</i> temporis	129

Quaestio IX. DE LOCO, UBI ET SITU	130
CAPUT I. Definitiones loci et spatii	130
» II. De varia ratione essendi in loco	133
» III. De ubi, et situ deque eorum distinctione a corpore locato	134
» IV. De variis modis essendi ubique, deque distinguendo loco proprie dicto a loco metaphorice dicto	136
QUAESTIUNCULAE. De varia habitudine corporum ad loca et spatia secundum diversas hypotheses	137

TRACTATUS TERTIUS. — De natura eiusque finalitate et activitate.

Quaestio X. DE NATURA EIUSQUE DISCRIMINE AB ARTE, VIOLENTIA, FORTUNA ET CASU	139
CAPUT I. Variae acceptiones vocis Natura	139
THESIS 29. Definitio aristotelica naturae declaratur	140
CAPUT. II. Naturae discrimen ab arte et violentia	143
» III. De discrimine naturalium et artificialium a casualibus et fortuitis.	144
Quaestio XI. DE FINALITATE NATURAE	146
THESIS 30. Natura agit propter finem. natura creata executive, Auctor naturae directive	146
SCHOLIA. Distinguuntur et declarantur finalitates diversae. Obiect.	149

Quaestio XII. DE CORPORUM ACTIVITATE.	Obiect.	Pag.	153
THESIS 31.	Actio corporum non consistit in solo motu locali.		
	Obiect.		155
»	32. Causa efficiens debet coniungi immediate virtutis et suppositi cum suo immediato effectu.	Obiect.	160

PSYCHOLOGIA.

TRACTATUS PRIMUS. — De vita generatim inspecta.

Quaestio XIII. NOTIO VITAE	166
THESIS 33. Quid importent vita et vivere. Obiect.	166
» 34.* Quid requiratur ut creatura vivens eliciat operatio- nem immanentem	171
» 35.* Cui parti competat movere et moveri.	174
» 36.* Quaenam principia proxima operationum vitalium corporearum	176
» 37.* Variae relationes partium corporis ad motum	177
» 38. Quodnam principium motus in non organicis. Coroll. Obiect	179
» 39. Tres distinguuntur vitae gradus	183

Quaestio XIV. DE UNITATE FORMAE SUBSTANTIALIS IN VIVENTE.	185
THESIS 28. 40. Unitas formae substantialis in vivente probatur	185
COROLLARIA Obiectiones	190

Quaestio XV. DE POTENTIS OPERATIVIS.	194
THESIS 41. In creaturis potentiae operativae realiter distinguuntur ab essentia. Obiect	195
» 42. Quomodo specificantur potentiae operativae. Obiect.	198
» 43. Tres sunt potentiae operativae vegetantis: augmentativa, nutritiva, generativa. Obiect.	201
APPENDIX. Discrimina materialia inter corpora viventia et non viventia	205

Quaestio XVI. De ERRONEIS SENTENTIIS	208
THESIS 44. Refutantur qui negant plantis animam vegetativam	208
» 45. Evolutionistae confutantur. Animadversiones. Obiect.	212
COROLLARIUM. Prima individua cuiusque speciei a Deo creata sunt actione terminative distincta	217

TRACTATUS SECUNDUS. — De variis gradibus vitae cognoscitivae.

Quaestio XVII. DE COGNITIONE IN GENERE	Pag. 225
THESIS 46. Quid cognitio	225
THESIS 47. Quid requiratur ut potentia aliqua cognoscitiva eliciat actum cognitionis determinatae	226
• 48. Potentia cognoscitiva pro vario gradu suae perfectionis plus minusve debet esse immunis a coactione materiae	227
COROLLARIA	228
Quaestio XVIII. DE SENSU GENERATIM CONSIDERATO	230
THESIS 49. Sensus est facultas organica, et materialis in minimo gradu	231
• 50. Immutatio sensus est intentionalis, non exclusa naturali	233
COROLLARIA. Nonnulla explicantur circa organum sensorium, et sensationem	235
Obiectiones contra theses praecedentes	236
THESIS 51. Quid requiratur ad sensationem. Obiect.	243
Quaestio XIX. DE OBIECTO SENSUUM EXTERNORUM.	247
THESIS 52. Quale sit obiectum a sensibus exterioribus perceptum Obiect.	247
• 53. Refutantur errores circa perceptionem sensuum. — De sensibili et sensu in actu et in potentia	249
Quaestio XX. DE SENSIBUS IN PARTICULARI	255
THESIS 54. Quinque dantur sensu externi, et quatuor interni	255
SCHOLIUM. De somno, somnio etc.	262
Quaestio XXI. DE INTELLECTU GENERATIM CONSIDERATO	263
THESIS 55. De gradibus perfectionis intellectivae	263
• 56. De unitate intentionalis intellectus cum suo obiecto	264
• 57. Intellectus quomodo habeat terminum intrinsecum et extrinsecum	265
• 58. Intellectus humanus est immaterialis	268
COLLARIUM. Anima humana est forma stricto sensu spiritualis	271
Quaestio XXII. DE IMMORTALITATE ANIMAE HUMANAЕ. Praenot	272
THESIS 59. Anima humana est naturaliter immortalis. Obiect.	273
Quaestio XXIII. DE OBIECTO HUMANI INTELLECTUS	276
THESIS 61. Obiectum extensivum intellectus humani est ens, intensivum est quidditas rei materialis abstracta a materialibus conditionibus	276

THESIS 62. Intellectus noster cognoscit singularia materialia indirecte.	Pag. 282
Quaestio XXIV. DE ORIGINE IDEARUM	285
THESIS 63. Res sensibiles nequeunt esse causa efficiens adaequata speciei intellectivae impressae	286
» 64. Ideas innatas non habemus. Obiect.	286
» 65. Impressio speciei in intellectum fit a duplici causa, principali et instrumentali, nimirum ab intellectu agente et phantasmate	291
COROLLARIA. Magis expolitur notio duplicis causae speciei impressae. Obiectiones.	295
THESIS 66. Non intelligimus ea, quorum scientiam habemus, sine concursu phantasmatum. Coroll.	301
» 67. Memoria, ratio, et intellectus possibilis non sunt diversae potentiae.	302
Quaestio XXV. DE POTENTIIS APPETITIVIS IN COMMUNI.	304
THESIS 68. In homine est duplex appetitus intellectivus et sensitivus, qui bifariam dividitur	304
SCHOLIA. De facultate locomotiva, et vocali.	307
Quaestio XXVI. DE VOLUNTATE.	308
THESIS 69. Voluntas naturali necessitate appetit beatitudinem; necessitate finis appetit media necessaria ad finem.	308
THESIS 70. Voluntas gaudet libertate indifferentiae circa bona particularia, quae non apprehenduntur necessaria ad beatitudinem et ad finem. Obiect.	311
» 71. Voluntas et intellectus sunt diversae potentiae.	320
» 72. Voluntas movet alias potentias quoad exercitium actus, intellectus voluntatem quoad specificationem. Obiect.	321
» 73. Intentio est actus voluntatis quatenus praesupponit actum rationis	324
« 74. Voluntas uno actu per media tendit in finem	325
Quaestio XXVII. DE ELECTIONE.	327
THESIS 75. Consilium non cogit voluntatem. Electio est substantialiter actus voluntatis, formaliter rationis. Coroll. Obiect.	327
APPENDIX. De reliquis actibus voluntatis.	333
Quaestio XXVIII. DE MOTIVO VOLUNTATIS	333

Quaestio XXIX. DE UNIONE ANIMAE HUMANAЕ CUM CORPORE	Pag. 338
THESIS 76. Anima unitur corpori ut forma substantialis	339
SCHOLION. De erroneis opinionibus. Obiect.	345

Quaestio XXX. DE UNITATE FORMAE SUBSTANTIALIS IN HOMINE.	354
THESIS 77. Homo per unicam animam intellectivam est homo et animal et vivens et corpus et substantia et ens.	354
PRAENOTIONES. Varia systemata exponuntur.	354
SCHOLIA. 1. Anima unitur corpori, cum materia est ultimo di- sposita. 2. Anima considerata in functione formae inferioris dicitur se habere ad seipsam ut potentia ad actum. 3. Anima, ut motor unitur corpori per medium. 4. De accidentibus corporis organici ante et post infusionem animae. Obiect.	359
QUAESTIUNCULAE. 1. Utrum sanguis informetur anima. 2. Quae- nam sit sedes animae. 3. Quo tempore anima crea- tur et infunditur corpori.	368

THEOLOGIA NATURALIS.

PROOEMIUM.	871
------------	-----

PARS PRIMA — De existentia Dei. 372

Quaestio I. DE DEMONSTRABILITATE EXISTENTIAE DEI.	372
THESIS 1. Nullus intellectus creatus potest virtute sua naturali intueri Divinam Essentiam	373
QUAERES. An ullum conceptum proprium Dei naturaliter acqui- rere possimus. Obiect.	375
THESIS 2. Propositio: <i>Deus existit</i> non est per se nota quoad nos. — <i>Animad., ad solv. diffic.</i> — Quo sensu co- gnitio existentiae Dei dicatur naturaliter indita. Obiect.	378
3. Existentia Dei nequit demonstrari a priori, sed tan- tum a posteriori. Obiect.	833

Quaestio II. DEMONSTRATUR EXISTENTIA DEI.	388
THESIS 4. Existit aliquis primus motor immobilis. Obiect.	388
De principio: <i>Quidquid movetur, ab alio movetur.</i>	388
De sententia Aristotelis circa seriem generatorum et generantium infinitam. Quid sit ordinare causas infinitas per accidens, vel per se	391

THESIS 5. Existit prima causa non causata, videlicet ens a se-	
Obiect.	Pag. 393
» 6. Existit ens necessarium	396
Quinam sint characteres contingentiae et in quibus	
entibus inveniantur	396
» 7. Ex variis gradibus perfectionum infertur existentia	
entis infinite perfecti.	398
De principio: <i>Quod est maxime tale in aliquo ge-</i>	
<i>neri perfectionis est causa omnium, quae sunt</i>	
<i>illius generis.</i>	398
THESIS 8. Ordo universi procedit a) ab intelligentia b) infinita	
c) a mundo distincta d) mundique creatrice. Obiect.	403
APPENDIX. Alia argumenta demonstrantia existentiam Dei.	411

PARS SECUNDA. — De divina essentia.

Quaestio III DE SIMPLICITATE DEI.	414
THESIS 9. Deus, actus purissimus, perfectissima gaudet simpli-	
citate. Notiones de simplicitate	414
COROLLARIA. 1. In Deo non est compositio ex genere et diffe-	
rentia. 2. Deus non est ens corporeum	419
THESIS 10. Deus est sua Deitas, nempe in Deo suppositum et	
natura realiter identificantur. Obiect.	419
» 11. Deus non est in aliquo genere	420
» 12. In Deo non est compositio ex subiecto et accidentibus	422

PARS TERTIA. — De divinis attributis.

Quaestio IV. DE DISTINCTIONE ATTRIBUTORUM DEI.	424
PRAENOTIONES. Traduntur conceptus divinatorum attributorum	
eorumque divisiones, et explicatur quid distinctio	
realis, rationis ratiocinantis, et rationis ratiocina-	
tae maior et minor	424
THESIS 13. Perfectiones Dei non distinguuntur realiter neque a	
Divina Essentia neque ab invicem.	428
» 14. Perfectiones divinae distinguuntur a Divina Essentia	
et ab invicem distinctione rationis ratiocinatae	429
» 15. Distinctio Scotistica formalis ex natura rei aut ina-	
nis est aut falsa. Obiect.	430
Quaestio V. DE CONSTITUTIVO METAPHYSICO DEI.	434
THESIS 16. Constitutivum metaphysicum Essentiae Divinae re-	
ponendum est in eo, quod Deus est ipsum esse	
subsistens. Obiect.	434

Quaestio VI. DE BONITATE, INFINITATE ET UNITATE DEI	Pag	439
THESIS. 17. Deus est ipsa bonitas subsistens.		439
» 18. Nullum ens creatum est bonum per essentiam.		439
» 19. De creaturarum bonitate dependenter a bonitate divina		441
SCHOLIA. 1. De fine positive et negative dicto relate ad divinam bonitatem. 2. Cur Deus agat extra se. 3. Voluntas Dei et Beatorum amant omnia propter amorem divinae bonitatis. 4. Amor Dei erga creaturas est gratuitus. 5. Amor Dei erga creaturas eas reddit amabiles. 6. Deus voluntarie et libere communicat creaturis suam bonitatem. 7. Omnia suo modo appetunt Deum. 8. Intellectiva creatura debet tenere in Deum speciali modo		442
THESIS 20. Solus Deus est infinitus in ratione actus		445
» 21. Deus est maxime unus. Obiect.		445
Quaestio VII. DE UBIQUITATE ET AETERNITATE DEI		449
THESIS 22. Deus est intime praesens omnibus rebus.		449
» 23. Quomodo Deus sit in loco, immo sit ubique		450
» 24. Solus Deus est aeternus, immo est sua aeternitas		451
» 25. Quomodo res creatae coexistant ipsi <i>nunc</i> aeternitatis divinae. Obiect.		452
Quaestio VIII. DE SCIENTIA DEI		456
THESIS 26. In Deo est perfectissima scientia.		456
» 27. Deus unico actu intelligit se per essentiam suam et in ea omnia quae habere possunt vel habent rationem entis		458
COROLLARIA. 1. De obiecto formali divinae intellectionis. 2. De eius obiecto materiali primario et secundario. 3. Deus comprehendit seipsum. 4. Intelligere Dei est eius Deus substantia		459
QUAERES. Utrum Deus cognoscat res a se diversas <i>in seipsis</i> .		460
THESIS 28. Deus eodem simplicissimo actu quo seipsum cognoscit, cognoscit perfectissime et distincte alia a se sive aliquando sive nunquam extitura		461
QUAESTIUNCULAE. 1. Quomodo unica forma, quae est Divina Essentia, distincte repraesentet omnia. 2. Quomodo intellectus divinus non perficiatur a creaturis cognitis		462
Animadversiones ad solvendas obiectiones		463
THESIS 29. Scientia Dei ita est causa efficiens rerum, ut rebus conferat esse, mediante divina voluntate		465

THESIS 30. Deus in signo priori seu antecedente omne decretum suae voluntatis cognoscit in sua Essentia omnia possibilia.	Pag. 466
• 31. Deus antecederet ad decretum suae voluntatis cognoscit operationes quas libere agerent creaturae intellectivae, si in determinatis adiunctis extituae essent.	467
COROLLARIUM. Contra asserentes Deum independentem a suo decreto praedeterminante non posse habere nisi coniecturalem notitiam futuribilium	468
THESIS 32. Opportune dividitur divina scientia ratione obiecti secundarii in scientiam visionis, simplicis intelligentiae et mediam	469
• 33. Sententia affirmans Deum futuribilia infallibiliter cognoscere in suis decretis praedeterminantibus, falsa est et a doctrina S. Thomae prorsus aliena.	471
SCHOLIA. 1. Quid importet divinum intuitum per scientiam visionis ferri in res existentes. 2. Scientia Dei est prorsus immutabilis	473
Obiectiones	475
Quaestio IX. DE VOLUNTATE DEI	478
THESIS 34. In Deo est voluntas infinite perfecta. Obiectiones	478
• 35. De obiecto primario et secundario divinae voluntatis.	
Animadversiones ad solvendas obiectiones.	481
Obiectiones.	484
QUAERES. Utrum voluntas divina sit causa rerum	487

PARS QUARTA. — De Divinis Operationibus extra.

Quaestio X. DE CREATIONE	490
CAPUT I. De Divina Potentia et Operatione ad extra.	490
• II. Notiones de Creatione.	492
• III. Refutantur Phantaeistae. Obiect.	493
THESIS 36. Mundus a Deo conditus est per creationem; quae est modus effectiois maxime et exclusive proprius Causae Supremae omnis entis	499
SCHOLION. De effato: <i>Ex nihilo nihil fit</i> . Obiect.	501
COROLLARIA. 1. Virtus creandi nequit communicari creaturis.	506
2. Neque instrumentaliter.	507
QUAERES. 1. Utrum necessario mundus creatus fuerit ab aeterno. 2. Utrum repugnet mundum, licet creatum.	507
semper tamen fuisse.	507

Quaestio XI. DE PROVIDENTIA DEI. Praenotiones.	Pag.	512
THESIS 37. In Deo est providentia.		514
» 38. Omnia subduntur divinae providentiae		515
» 39. Quomodo res diversimode cadant sub dispositione divinae providentiae.		516
» 40. Bonum est universo ut permittantur mala.		517
COROLLARIUM. Quomodo defectus morales ordinentur in bonum.		517
 Quaestio XII. DE RERUM CREATARUM CONSERVATIONE.		519
THESIS 41. Creaturae indigent conservari in esse a Deo. Obiect.		519
 Quaestio XIII. DE DIVINA OPERATIONE IN OMNI OPERANTE.		525
THESIS 42. Nulla causa creata agere potest sine immediato Dei influxu. Coroll. Obiect.		525
 Quaestio XIV. DE MIRACULIS		535
CAPUT. I. De natura miraculi		535
» II. De possibilitate miraculi		538
THESIS. 43. Miracula sunt possibilia		538
Praeoccupantur obiectiones		539

FINIS

IMPRIMI POTEST

IOSEPHUS FILOGRASSI, S. I., Praepositus Provinciae Romanae

IMPRIMATUR

P. ALBERTUS LEPIDI, O. P., S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR

† IOSEPHUS PALICA, Archiep. Philippin., Vicesgerens

IUS PROPRIETATIS RESERVATUR.

102

M 312

22471

MANDATO. PIO de

AUTHOR

Institutiones Philosophicae II

TITLE

[illegible]

22471

